

‘กะเหรี่ยงใน/นอก’ : ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน

โดย

นายคมลักษณ์ ไชยยะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

'INSIDER/OUTSIDER KARENS' : ETHNIC INTERACTION IN A BORDER ZONE.

By

Comluck Chaiya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Anthropology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ‘กะเหรี่ยงใน/นอก’ : ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน ” เสนอโดย นายคมลักษณ์ ไชยยะ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ปรานี วงษ์เทศ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์พุม วีระประเสริฐ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ปรานี วงษ์เทศ)

...../...../.....

47108203: สาขาวิชามานุษยวิทยา

คำสำคัญ : ‘กะเหรี่ยงใน’ / ‘กะเหรี่ยงนอก’ / ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ / ชายแดน

นายคมลัษณ์ ไชยยะ : ‘กะเหรี่ยงใน/นอก’: ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ศ.ปรานี วงษ์เทศ. 323 หน้า.

การวิจัยทางมานุษยวิทยานี้ เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มชาวกะเหรี่ยงสองกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุมชนชายแดนบ้องต๊บน กลุ่มแรกคือ ‘กะเหรี่ยงใน’ ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในพรมแดนฝั่งไทยมาแต่เดิม ส่วนอีกกลุ่มคือ ‘กะเหรี่ยงนอก’ หรือกะเหรี่ยงพม่า ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงที่อพยพเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนมาจากพม่า ทั้งโดยความสมัครใจและการถูกบังคับพลัดถิ่นจากการสู้รบ

จากการศึกษา พบว่ากะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกหลายครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและมีการติดต่อสัมพันธ์ข้ามพรมแดนมาเป็นเวลานานก่อนที่จะสิ้นพรมแดนรัฐ-ชาติจะปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของพวกเขา อันเป็นผลจากกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติสมัยใหม่ที่เน้นความสำคัญของอาณาเขตแดนและความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชนจินตกรรมชาติ แม้ว่ากะเหรี่ยงนอกจะตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบกะเหรี่ยงในทั้งในบริบทของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง เนื่องจากไม่ได้เป็นพลเมืองของประเทศไทย แต่ด้วยความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์กับกะเหรี่ยงใน จึงเปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงนอกอาศัยความสัมพันธ์ใกล้ชิดดังกล่าว เป็นยุทธวิธีตัดข้ามพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นอุปสรรคกันขวางความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา เพื่อการปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความเป็นอื่นของรัฐ-ชาติไทยได้

จากสถานการณ์การอ้างชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มที่แตกต่างกัน ‘กะเหรี่ยงใน’ มีแนวโน้มที่จะละทิ้งสำนึกทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และกลายเป็นคนไทยอย่างสิ้นเชิงในอนาคต ขณะที่ ‘กะเหรี่ยงนอก’ จะเข้าไปแทนที่ตำแหน่งเดิมของกะเหรี่ยงใน ซึ่งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ปรากฏ และเป็นที่รับรู้เข้าใจในชุมชนบ้องต๊บน กลายเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงผ่านกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์มากกว่าอัตลักษณ์กะเหรี่ยงบ้องต๊บนดังที่ปรากฏในอดีต.

ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

47108203 : MAJOR : ANTHROPOLOGY

KEY WORD : 'KAREN' / 'OUTSIDER KAREN' / ETHNIC INTERACTION/ BORDERS

COMLUCK CHAIYA : 'INSIDER/OUTSIDER KARENS' : ETHNIC INTERACTION IN A BORDER ZONE. THESIS ADVISOR : PROF. PRANEE WONGTHET. 323 pp.

This anthropology research is intended to study the complex interaction between two tribes of Karen, residing in a shared community called Bongtibbon. The first group of Karen, 'Karen Nai' (Insider Karen), has settled down in Thai border for a very long period of time. On the other hand, the other Karen tribe, 'Karen Nok' (Outsider Karen) or ethnically-Burmese Karen, has migrated from Burma voluntarily or as a consequence of skirmishes over the border.

This study have found that both of the Karen tribes had continuously established ties of kinship and had developed relations across borders long before the concept of nation-state came into existence. The formation of an imagined nation-state has crucially shaped not only the behaviors of its members but also the long-established relations of the two tribes because such formation demands a fixed border and unity amongst its members. Compared to Karen Nai, Karen Nok is economically and politically inferior as they are not members of Thai state. Nevertheless, thanks to the long-developed kinship, the fixed border of the area is not a barrier between the tribes to adapt to changing political environment.

The current situation has demonstrated a marked difference of the two Karen tribes. The Karen Nais are highly likely to abandon their original ethnicity yet increasingly become Thai-ized. The Karen Noks, on the other hand, have resumed the Karen Nais' identity. The ethnic identity of the Bongtibbon Karens has nowadays been represented by Christian rather than Bongtibbon Karens as it previously did.

Department of Anthropology Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2008
Student's signature.....
Thesis Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

พี่ชายที่สนิทกับผมคนหนึ่งในบ้องตึ๋บน มักจะกล่าวกับผมเสมอว่า “โบ คุณอย่าลืมว่า คุณเป็นผลผลิตของบ้องตึ๋” คำพูดดังกล่าวจริงอย่างยิ่ง! บ้องตึ๋บนเป็นบ้านอีกแห่งและเป็นที่เพาะ บ่มประสบการณ์ความรู้ต่อชีวิต โลก และสังคมแก่ผม ไม่เกินไปเลยที่จะกล่าวว่าผมเป็นผลผลิต ของบ้องตึ๋และเป็นหนี้ค้ำต่อผู้คนที่นั่น หากวิทยานิพนธ์นี้มีความดีอยู่บ้าง ผมขออุทิศให้กับชาว บ้องตึ๋บน ผู้เป็นเสมือนครูของผมทุกท่านครับ ผมขอขอบคุณพิเศษต่อคุณยายบังอร ไครหอม ผู้ให้ การดูแลปฏิบัติต่อผมราวกับเป็นลูกหลานแท้ๆ คนหนึ่ง ตลอดระยะเวลาที่ผมอยู่ในบ้องตึ๋บน

ในการศึกษาระดับปริญญาโทของผมครั้งนี้ ใช้ระยะเวลารวม 5 ปี นับเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานทีเดียว ผมติดค้างผู้คนมากมายกว่าภาระหน้าที่ครั้งนี้จะสำเร็จลุล่วง ผมขอบคุณ อ.ปราณี วงษ์เทศ ครูผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างอดทน รวมทั้งได้ให้ความรู้ แง่คิดต่างๆ ในการมองโลกที่ต่างไปจากที่เคยมองเห็น, ขอบคุณ อ.พุดม วีระประเสริฐ และอ.มณีวรรณ ผิวนิ่ม ซึ่งทำให้ผมเข้าใจมิติต่างๆ ทางมานุษยวิทยาได้ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ, ผมขอบคุณ อ. เดชา ตั้งสีฟ้า ซึ่ง ให้อโอกาสในการเรียนรู้ข้ามพรมแดนสาขาแก่ผมอย่างเมตตา และยังให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ อย่างยิ่งต่อการพัฒนาความคิดในวิทยานิพนธ์นี้, ขอบคุณ อ.เอกรินทร์ พึ่งประชา ครูผู้นำทางให้แก่ ผมในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตั้งแต่ขณะที่ผมยังโง่ม สับสน สะเปะสะปะ และยังคงเป็น ผู้ให้คำปรึกษาร่วมถกเถียงประเด็นทางวิชาการต่างๆ ที่ใส่ใจเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และผศ.ดร.อรรวรรณ บุญยฤทธิ์ ผู้อนุมัติให้ทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ และขอบคุณบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดแห่งศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธรทุกท่าน ซึ่งให้บริการเป็นอย่างดีในฐานะที่ผมเป็นผู้ใช้บริการสามัญคนหนึ่ง การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผมใช้เวลาเขียนส่วนใหญ่ในห้องสมุดแห่งนี้

ขอบคุณคณาจารย์รุ่นพี่ในภาควิชามานุษยวิทยาศิลปากรทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ ปรึกษาในการเรียนและการช่วยเหลือต่างๆ ที่ผ่านมา อ.ธัญธิรา อ.กุลศิริ อ.ปรารธนา อ.แพร และ อ.ดำรงพล และขอบคุณ ปอง โอ ฟีนัน ต้ม ตัน เพื่อนพี่น้องร่วมชั้นเรียนมานุษยวิทยาทุกท่านที่รวม สันทนาแลกเปลี่ยนความรู้ในนอกชั้นเรียน ทำให้การเรียนที่ผ่านมาไม่อ้ากว้างและแห้งแล้งเกินไป

สุดท้ายผมขอบคุณคุณคุณวีรวรรณ และคุณสุกิจ ไชยยะ แม่และพ่อผู้อดทนให้การ สนับสนุนผมมาตลอดทั้งชีวิต รวมถึงการเฝ้ารอความสำเร็จของผมอย่างอดทน และขอบคุณพิเศษ สำหรับคุณไชยยันต์ ไชยยะ พี่ชายผู้ใส่ใจให้การสนับสนุนทุกอย่างโดยไม่เคยปฏิเสธ หากเกี่ยวข้องกับโลกแห่งการศึกษาของผม ...ขอบคุณครับ.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนผัง.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการศึกษา	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
ขอบเขตการศึกษา.....	6
วิธีการศึกษา	7
ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	8
ข้อจำกัดในการศึกษา	18
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	19
2 ชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบ้องตี้บน.....	22
ความเป็นมาของคำ ‘บ้องตี้’.....	23
การตั้งถิ่นฐานของกะเหรี่ยงบ้องตี้บน	25
ที่ตั้งและขนาด	30
ลักษณะภูมิประเทศ	33
ลักษณะภูมิอากาศ.....	34
ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน และโครงสร้างพื้นฐาน.....	35
ลักษณะประชากร	39
คนนอกกับการจัดจำแนกตัวตนโดยรัฐ.....	43
หน่วยงานความมั่นคงชายแดน.....	46
การศึกษา	48
การดูแลรักษาพยาบาล.....	50

บทที่	หน้า
การบริหารปกครอง.....	51
ศาสนาและความเชื่อ	52
การดำรงชีพทำมาหากิน.....	57
ลักษณะทางชาติพันธุ์.....	58
กะเหรี่ยง	59
ทวายพม่า	60
แขกมุสลิมพม่า	64
มอญ.....	66
ไทย.....	68
พหุชาติพันธุ์ในชุมชนชายแดนบ่อน้ำมัน	69
คำเรียกชื่อกลุ่มชาติและการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์.....	71
ลำดับชั้นทางสังคมในบ่อน้ำมัน	74
พื้นที่กับการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์.....	76
สรุป.....	78
3 บ่อน้ำมันกับความผันแปรของพรมแดน.....	79
บ่อน้ำมันกับพรมแดนสมัยหลังอาณานิคม.....	79
บริบทสถานการณ์ในพม่าหลังสมัยอาณานิคม	81
เหมืองแร่และพืชไร่	82
บัตรประชาชน ตำรวจตระเวนชายแดน และกะเหรี่ยงอิสระ	86
บ่อน้ำมันกับความผันแปรของอำนาจควบคุมพรมแดน	90
บริบทสถานการณ์ในพม่าหลังเหตุการณ์ 8/8/88	90
ด้านห้วยโง	91
สถานการณ์ผู้รับบริเวณพรมแดน – เหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’	94
พื้นที่อันตราย: การควบคุมพรมแดนและการจัดระเบียบ	98
บ่อน้ำมันกับการผกผันการควบคุมพรมแดน.....	102
สรุป	106
4 กะเหรี่ยงในบริเวณชายแดน/พรมแดนในกะเหรี่ยง	107
ภูมิหลังของกะเหรี่ยงในบริเวณพรมแดนไทย-พม่า.....	108

กะเหรี่ยงในไทย	109
กะเหรี่ยงในพม่า	111
สำนึก-ตัวตน และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่แตกต่าง	113
กะเหรี่ยงใน	115
ครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติข้ามพรมแดน	116
เครือญาติทางภาษากะเหรี่ยงสะกอว์และโปว์	120
ผีและพุทธ: ระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงใน	129
การถือผีฝ่ายแม่: ความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงบ้านบ้องตึ้น	131
กลุ่มเครือญาติฝ่ายชาย	133
‘ลอสิข่อท’: พิธีกรรมไหว้ต้นไม้	138
‘บาโหลมิโซะ’: พิธีไหว้ห้วนอนของกลุ่มเครือญาติฝ่ายเหลือง	146
ปอโต/กะเดาะเคลอะ: ประเพณีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์	150
ทอดสะพาน/คำตันโพธิ์: ภาพตัวแทนวัฒนธรรมท้องถิ่นระดับชุมชน	153
โรงเรียนบ้านบ้องตึ้นกับการสร้างความเป็นไทย	157
กะเหรี่ยงนอก	160
ครอบครัวและเครือญาติ	163
เครือข่ายความสัมพันธ์อันกระจัดกระจายและอัตลักษณ์พลัดถิ่น	173
คริสตจักร: ศูนย์รวมความศรัทธาของกะเหรี่ยงนอก	177
บาลีเกอะพะ/บายัวา: การสวดอธิษฐานและนมัสการพระเจ้า	182
งานเทศกาลคริสต์มาส	185
การให้ความช่วยเหลือกันภายในกลุ่มองค์กรคริสตจักร	189
โรงเรียนคริสต์กับการผลิตสร้างและธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ..	190
สรุป	193
5 ‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ ปฏิสัมพันธ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน	195
ปฏิสัมพันธ์ในบริบทการปกครองของรัฐไทย	195
สภาพชีวิตไร้ความมั่นคงบนแผ่นดินอื่น	196
การประชุมและพัฒนาหมู่บ้าน: ปฏิสัมพันธ์ภายใต้การควบคุม	201
เครือญาติชาติพันธุ์กับการทำบัตรรับรองสถานะ	207

ปฏิสัมพันธ์ในบริบททางเศรษฐกิจ	211
กิจกรรมการผลิตในรอบปี	211
เช่าแก่ ลูกไร่ และแรงงานรับจ้าง	212
พื้นที่เพาะปลูกกับความหมายทางสังคม	213
เอาแรง-จ้างแรง ปฏิสัมพันธ์ในการผลิตบนพื้นที่เพาะปลูก	218
จากไร่สู่ความใกล้ชิดแบบเพื่อนบ้าน	221
ความเชื่อในการเพาะปลูก	223
ตลาดนัดและร้านค้า	225
การค้าขายและเปลี่ยนสินค้าระหว่างเพื่อนบ้าน	228
ปฏิสัมพันธ์ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม	230
ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระดับชุมชน	230
การแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน	232
รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ	234
งานแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น	236
การเมืองของอัตลักษณ์: ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์	242
ผี พุทธ คริสต์: ความสัมพันธ์ทางศาสนา	246
งานศพ: ความสับสน กำกวม และการแย่งชิงพื้นที่ทางสังคม	248
สรุป	253
6 บทวิเคราะห์และสรุป	256
พรมแดนชาติพันธุ์และพรมแดนวัฒนธรรมในกะเหรี่ยง	256
ความสัมพันธ์ในช่วงก่อนเหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’	258
ความสัมพันธ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’	261
กะเหรี่ยงใน	265
กะเหรี่ยงนอก	266
พรมแดนภายในกะเหรี่ยงการตัดผ่านของพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์	268
กะเหรี่ยงในอ้างอิงความเป็นไทย กะเหรี่ยงนอกอ้างอิง-ความเป็น	
กะเหรี่ยง	273

บทที่	หน้า
เครือญาติชาติพันธุ์กับโอกาสกลายเป็น 'คนใน'	274
ชายแดนสัญลักษณ์ พิธีกรรมแห่งอำนาจ: พื้นที่ทางสังคมของกะเหรี่ยงนอก	276
ข้ามไปให้พ้นความเป็น 'ใน/นอก'	279
บทสรุป.....	281
บรรณานุกรม	284
ภาคผนวก.....	291
ประวัติผู้วิจัย	332

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภูมิทัศน์รอบบ้องตึบ และเทือกเขาตะนาวศรี	34
2	ถนนรพช.กลางบ้องตึบ และสภาพบ้านเรือน	36
3	ดงหมาก และลำห้วยบ้องตี้	37
4	การจัดทำบัตรบุคคลบนพื้นที่สูงล่าสุดที่ศาลาประชาคมบ้องตึบ หมู่ 1	46
5	โรงเรียนบ้านบ้องตี้.....	49
6	พุทธศาสนิกชนในบ้องตึบทำบุญที่วัดบ้องตึบล้วนพุลผลผลาราม	53
7	คริสต์จักรตะนาวศรีและคริสต์จักรบ้องตี้.....	54
8	มัสยิดอัลมุฮายีนริน.....	56
9	กะเหรี่ยงใน และกะเหรี่ยงนอก.....	60
10	บริเวณกลุ่มบ้านผู้อพยพชาวทวายพม่าบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3.....	62
11	ชาวทวายร่วมทำบุญวันสงกรานต์ที่วัดบ้องตึบและงานแต่งงานชาวทวายพม่า	63
12	แขกมุสลิมพม่าร่วมละหมาดในมัสยิด และเด็กๆ กำลังเรียนศาสนาอิสลาม	65
13	แขกมุสลิมพม่ากับกิจกรรมอื่นๆ ในบ้องตึบ	66
14	ขวดเช่นผีบรรพบุรุษของกลุ่มเครือญาติด้ายขาว.....	134
15	กลุ่มเครือญาติด้ายขาวเตรียมเครื่องเช่นในบ้าน	140
16	กลุ่มเครือญาติด้ายขาวกำลังขึ้นไปทำพิธีบนเชิงเขา.....	142
17	พิธีกรรมไหว้ลอสือทอิ.....	144
18	กระท่อมทำพิธีบาโหลมิโอะของกลุ่มเครือญาติด้ายเหลือง	147
19	สะพานที่ใช้ในพิธีกรรมทอดสะพาน แล้วขึ้นไปค้ำต้นโพธิ์บนเขา	152
20	ไหว้เจดีย์พระทรายบริเวณหัวสะพาน	155
21	พิธีทอดสะพานและค้ำต้นโพธิ์	156
22	การร่วมพิธีกรรมในโบสถ์คริสต์จักรบ้องตี้	180
23	การร่วมพิธีกรรมในโบสถ์คริสต์จักรตะนาวศรี.....	181
24	นมัสการพระเจ้าที่บ้านสมาชิก และเลี้ยงอาหารแก่ผู้ร่วมงาน.....	185
25	บรรยากาศวันคริสต์มาสที่คริสต์จักรบ้องตี้ ปี พ.ศ. 2549	186
26	เด็กๆ ร่วมแสดงละคร ‘กำเนิดพระเยซู’ ในวันคริสต์มาส	188

ภาพที่		หน้า
27	การสอนหนังสือกะเหรี่ยงที่โรงเรียนสาละวิน	191
28	ปฏิทินภาพชอปาอูยีและผู้นำคนสำคัญของกะเหรี่ยงอิสระในบ้านกะเหรี่ยงนอก	192
29	การประชุมหมู่บ้านประจำเดือน	203
30	การแบ่งใช้พื้นที่เพาะปลูกของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก.....	216
31	การแบ่งหน้าที่ในการทำไร่ข้าว, หญิงกะเหรี่ยงนอกกำลังหยอดเมล็ดข้าว	221
32	สัญลักษณ์ ‘ป้อใหม่ปัว’ ในไร่ข้าวของกะเหรี่ยงใน	224
33	ตลาดนัดใหญ่, หญิงทวายพม่าเก็บพืชผักมาวางขาย	226
34	การแข่งขันฟุตบอลในช่วงเทศกาลสงกรานต์.....	233
35	กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2550 และปี พ.ศ. 2551	235
36	กิจกรรมทอดผ้าที่ศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบ้องตึบ	237
37	บรรยากาศค่ำที่ศาลาประชาคมและนักแสดงรำพม่า	239
38	การแสดงกะเหรี่ยงกระทบไม้และผู้ชม	241
39	ด้านตรวจต.ช.ด. ห้วยโงงและเส้นทางลงเขาด้านห้วยโงง.....	295
40	ย้ายไปบ้านห้วยโงงตรงไปกะชอวาและป่าเขตแดนไทย-พม่า.....	296
41	บริเวณที่พักคนงานตัดไม้ไผ่รอบบริเวณชายแดนฝั่งพม่า	298
42	หมู่บ้านถูกห้ามออกมาจากป่า	311
43	พรวนกะเหรี่ยงกำลังย่างหมู่บ้านบริเวณกอมอเฮาะ	312
44	เรือของพวกเราบริเวณจุดพักแรมริมแม่น้ำตะนาวศรีฝั่งพม่า.....	315
45	ทำความสะอาดเนื้อหมู่บ้านแก่งกลางแม่น้ำตะนาวศรีและการเดินทางยามรุ่งอรุณ	316
46	แม่น้ำตะนาวศรีและตลิ่งริมน้ำที่มาของชื่อ ‘กะชอวา’	317

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
1	แผนผังการใช้ภาษาติดต่อสื่อสารภายในและภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์.....	74
2	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงใน (พี่น้องตา)	123
3	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงใน (พะตี่ป้อพอ)	125
4	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงใน (น่อเซอะเพี้ยเบอ)	127
5	แผนผังเครือญาติของกลุ่มด้ายขาว/ลอสือขือทิ	136
6	แผนผังเครือญาติของกลุ่มด้ายเหลือง/บาโหลมีโซะ	149
7	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงนอก (พะตี่ซอซอช่วย)	167
8	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงนอก (พะตี่นิโพ)	169
9	แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงนอก (น่อพอบอ)	172

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อิทธิพลของลัทธิอาณานิคมตะวันตก ได้รับการกล่าวถึงอย่างเป็นแบบแผนในงานศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตรรกภูมิศาสตร์สมัยใหม่ตามแบบเจ้าอาณานิคมที่ครอบงำลงบนระบบการปกครองแบบ รัฐจารีตประเพณี (Tradition State) ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป กรณีของไทย(สยาม) อิทธิพลจากลัทธิอาณานิคมภายใต้ข้อตกลงการกำหนดอาณาเขตดินแดนของสยามกับอังกฤษและฝรั่งเศส ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ส่งผลให้รัฐไทยประสบความสำเร็จในการผนวกรวมกลุ่มคนต่างๆ เข้าเป็นพลเมืองภายใต้อำนาจรัฐได้ในระดับหนึ่ง กระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มคนอันหลากหลายที่สังกัดอยู่ภายใต้อำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ (Nation-State) นโยบายผสมผสานกลมกลืน (Assimilation) โดยรัฐไทย ได้ผนวกกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ให้กลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้น

ในทางที่แตกต่างกัน เพื่อบ้านใกล้เคียงอย่างพม่า ภายหลังจากได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1948 (2491) ผลพวงของนโยบายแบ่งแยกและปกครอง (Divide and rule) โดยเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ได้สร้างความขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างสำนึกความเป็นชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการอิสระในการปกครองตนเองกับสำนึกความเป็นชาติของรัฐบาลพม่าในการผนวกรวมรัฐและชาติต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพตามแบบแผนของการสร้างรัฐ-ชาติสมัยใหม่ ก่อให้เกิดสงครามระหว่างรัฐบาลทหารพม่า กับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ที่ยืดเยื้อยาวนานกว่า 5 ทศวรรษ

กระบวนการสร้างรัฐ-ชาติสมัยใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการขีดแบ่งเส้นพรมแดนแยกพื้นที่ภูมิศาสตร์บนพื้นผิวโลกออกจากกันเป็นประเทศต่างๆ ‘สัญชาติ’ (Nationality) กลายเป็นป้ายฉลากสำหรับยืนยันตัวตนของผู้คน คนส่วนใหญ่ในโลกต่างต้องถือสัญชาติหนึ่งใดไว้เพื่อแสดงถึงการสังกัดเป็นพลเมืองของรัฐชาติหนึ่งใด¹ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ของรัฐ-ชาติสมัยใหม่

¹บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์, “ความเป็นชาติ: รัฐชาติและชาตินิยมในยุคโลกาภิวัตน์,” อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 21, 2, (ธันวาคม 2541): 24-71.

จึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากความสัมพันธ์ในการกำหนดตัวตนกับพื้นที่บนผิวโลก รัฐมีความจำเป็นต้องสร้างความเป็นเอกภาพในกลุ่มคนที่แตกต่างกันหลากหลาย ด้วยการหลอมรวมสำนึกแห่งความเป็นชาติเดียวกันจากชุมชนจินตนากรรมโดยอาศัยเทคโนโลยีสิ่งพิมพ์และการถ่ายทอดผ่านแบบแผนของภาษาเขียน² กระทั่งเมื่อเทคโนโลยีการทำแผนที่ในการสร้างสำนึกความเป็นชาติของผู้คนที่สอดคล้องกับตรรกทางภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติแบบใหม่ ชาติจึงเป็นผลผลิตของกระบวนการสร้าง กลายเป็นอัตลักษณ์ใหม่ที่หลอมรวมครอบคลุมทับลงบนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายภายในอาณาเขตรัฐ-ชาติเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในรัฐ-ชาติหนึ่งใด จะต้องมียุทธศาสตร์อย่างเป็นทางการเป็นเนื้อเดียวกัน อีกทั้งไม่ได้หมายความว่าเส้นพรมแดนที่ลากผ่านสามารถแบ่งแยกผู้คนออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ในความเป็นจริงรัฐ-ชาติแต่ละแห่ง ล้วนประกอบด้วยกลุ่มคนที่ดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันแตกต่างกันหลากหลาย และความสัมพันธ์ของผู้คนในรัฐ-ชาติหนึ่งใดก็หาได้สอดคล้องกับขอบเขตพรมแดนของรัฐชาตินั้นๆ ไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดน (Borders Area) ซึ่งรัฐไม่สามารถผูกขาดการควบคุมไว้แต่เพียงลำพังได้ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับสถาบันที่อยู่ภายในขอบเขตรัฐที่ตนสังกัดเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับองค์กรสถาบันที่อยู่ข้ามพ้นขอบเขตพรมแดนของรัฐด้วย⁴ เส้นพรมแดนจึงเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ใช้กำหนดแบ่งอาณาเขตระหว่างประเทศเท่านั้น และบ่อยครั้งที่เส้นพรมแดนไม่สอดคล้องกับพรมแดนทางชาติพันธุ์และชุมชนร่วมชาติของผู้คนที่อาศัยอยู่ใกล้อาณาบริเวณชายแดน⁵

บริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในระหว่างสองฟากพรมแดนรัฐ เนื่องจากเป็นอาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลายกลุ่ม หมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-พม่า ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับชาวบ้านในเขตพม่า ผู้คน

²เบน แอนเดอร์สัน, ชุมชนจินตกรรม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552).

³Thongchai Winichakul, Siam Mapped: A History of Geo-body of a Nation (Honolulu: University of Hawai Press, 1994).

⁴Wilson, Thomas M. and Hastings Donnan, Nation, State and Identity at International Border (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 8.

⁵Yuval-Davis, Nira, "Borders, boundaries, and the politics of belonging," In Ethnicity, Nationalism and Minority Rights (UK: Cambridge Press, 2004), 218.

เหล่านี้มีความผูกพันทางด้านชาติพันธุ์และเครือญาติ ดังนั้นการคบค้าสมาคมและการไปมาหาสู่กันระหว่างกลุ่มคนของสองประเทศในบริเวณชายแดน จึงเป็นเรื่องปกติที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน⁶ ด้วยเหตุนี้ เมื่อการสู้รบกันระหว่างรัฐบาลทหารพม่ากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอาณาบริเวณชายแดนปะทุขึ้น จึงส่งผลให้ผู้คนที่ได้รับผลกระทบเดินทางเคลื่อนย้ายเข้าสู่พรมแดนไทยอยู่เสมอ โดยผู้คนเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากเครือญาติ หรือชาวบ้านในบริเวณชายแดนไทยที่มีความสัมพันธ์คุ้นเคยกันอยู่ก่อนแล้ว

ในพื้นที่บ้านบ้องตึ้น ตำบลบ้องตี้ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านชายแดนที่มีพรมแดนติดต่อกับเขตทวาย (Tavoy) ภาคมะนาวศรีของรัฐพม่า โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นเครื่องบ่งชี้พรมแดนตามธรรมชาติ ซึ่งอาณาบริเวณชายแดนรอยต่อระหว่างรัฐไทย-พม่านี้ในอดีตเคยอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (Karen National Union - KNU) ก่อนที่กองกำลังรัฐบาลทหารพม่าจะสามารถเข้ายึดกุมพื้นที่บริเวณนี้ได้สำเร็จ ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนพื้นถิ่นส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่แต่เดิม ทั้งในอาณาบริเวณชายแดนฝั่งไทยและพม่า พวกเขาสามารถเดินทางข้ามพรมแดนได้อย่างค่อนข้างอิสระ และหลายครอบครัวมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ ในขณะเดียวกันผู้คนชาติพันธุ์อื่นๆ ในพหุสังคมพม่า เช่น ทวาย มอญ และแขกมุสลิม ซึ่งได้รับผลจากปัญหาเศรษฐกิจ-การเมืองในพม่าไม่แตกต่างกันนัก พวกเขาได้เคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในบริเวณชุมชนชายแดนบ้านบ้องตึ้น และผ่านไปยังพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย

ในช่วงปี ค.ศ. 1995-1997 (2538-2540) เมื่อกองกำลังทหารพม่าบุกทำลายฐานกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ ในบริเวณพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐไทย-พม่า ตั้งแต่ทางตอนบนด้านชายแดนจังหวัดตาก ลงมาถึงเขตมะริด/ทวายติดกับชายแดนจังหวัดกาญจนบุรี ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนเขตมะริด/ทวาย จำนวนประมาณ 23,000 คน ต่างพากันอพยพหนีการสู้รบเข้าไปในเขตประเทศไทย บริเวณบ้านบ้องตึ้น อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และบางส่วนหลบหนีเข้ามาทางบริเวณด้านช่องชะมัว บ้านดวงดี ตำบลสองพี่น้อง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดชุมพร⁷ เหตุการณ์สำคัญนี้ชาวบ้านบ้องตึ้นเรียกว่า ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’ ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นจากสงครามที่อพยพหลบหนีเข้ามายังบ้านบ้องตึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงได้ถูกส่งตัวไปยังพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี แต่ยังมีบางส่วนที่ตกค้างอยู่ในบ้านบ้องตึ้น หรือเดินทางเข้ามา

⁶พรพิมล ตรีโชติ, ไร้แผ่นดิน : เส้นทางจากพม่าสู่ไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548),

⁷เรื่องเดียวกัน, 86.

อาศัยก่อนและหลังเหตุการณ์ดังกล่าว โดยการให้ความช่วยเหลือจากเครือญาติกะเหรี่ยงที่มีความสัมพันธ์กันแต่เดิม ในสถานการณ์ที่ทหารพม่าสามารถเข้ายึดครองพื้นที่ ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การควบคุมของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระได้สำเร็จ ได้ส่งผลให้สถานการณ์ชายแดนบ่อน้ำมันปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ทั้งทหารไทยและพม่าต่างเข้าควบคุมประชิดตามแนวพรมแดนของตนอย่างเข้มงวด และไม่อนุญาตผู้คนจากทั้งสองฝั่งเดินทางข้ามผ่านพรมแดนได้เหมือนในช่วงก่อนหน้านี้ แต่กระนั้นก็ยังพบว่าผู้ลักลอบเคลื่อนย้ายเข้าสู่พรมแดนไทยอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นเข้ามาชั่วคราว เพื่อรอคอยกลับไปยังบ้านเกิดเมื่อสถานการณ์การเมืองการสู้รบคลี่คลาย หรือเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าในประเทศใหม่ก็ตาม

ปัจจุบันบ้านบ่อน้ำมัน จึงประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมหลายกลุ่มด้วยกัน คือ กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า มอญ เขมรมุสลิมพม่า และไทย ทั้งหมดอาศัยอยู่รวมกันภายในพื้นที่บ้านบ่อน้ำมันและในพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง จากการสำรวจประชากรบ้านบ่อน้ำมันหมู่ 1 พบว่ามีผู้อาศัยที่มีทะเบียนบ้านแน่ชัด อยู่ประมาณ 146 หลังคาเรือน รวม 476 คนส่วนครัวเรือนที่ไม่มีทะเบียนบ้าน แบ่งเป็น ทวายพม่า 129 คน มอญ 67 คน และกะเหรี่ยงนอก 530 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 726 คน⁸

กะเหรี่ยงใน หรือกะเหรี่ยงที่เกิดในฝั่งไทยเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลเหนือกลุ่มอื่นๆ ในบ่อน้ำมัน พวกเขาเป็นคนพื้นถิ่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยเป็นกลุ่มแรก ปัจจุบันกะเหรี่ยงในมีอัตลักษณ์แบบลูกผสม (Hybridity) คือมีอัตลักษณ์ผสมกลมกลืนกับคนไทยหรือกลายเป็นไทยมีสิทธิทุกประการดังเช่นคนสัญชาติไทยทั่วไป ด้วยการเป็นพลเมืองในสังกัดรัฐไทยของคนกะเหรี่ยงใน และรวมไปถึงคนไทยอื่นๆ ในบ้านบ่อน้ำมัน จึงส่งผลให้คนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติไทย ซึ่งกลายเป็นกลุ่มที่ด้อยอำนาจจากตำแหน่งความสัมพันธ์ทางสังคมไปโดยปริยาย

ความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้านบ่อน้ำมัน มีความซับซ้อนหลายระดับ ลักษณะที่เด่นชัดอย่างหนึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบชนชั้น (class) ระหว่างพลเมืองชั้นหนึ่งกับพลเมืองชั้นสอง หรือพลเมืองที่ 'เป็นไทย' กับ 'ไม่ใช่ไทย' คู่ความสัมพันธ์นี้สามารถมองเห็นได้จากวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน ดังเช่น พบว่าภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ เมื่อผู้พลัดถิ่นส่วนใหญ่กลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคการเกษตรให้กับคนกะเหรี่ยงในหรือคนไทย ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต หรือภายใต้บริบททางการเมือง ซึ่งผู้พลัดถิ่นถูกจำกัดสิทธิต่างๆ ตามการดำรงสถานะหรือสิทธิในการ

⁸ การสำรวจประชากรของสารวัตรกำนันบ้านบ่อน้ำมัน ปี พ.ศ. 2548.

ถือครองสถานะบัตรต่างด้าว (บัตรสี) อยู่ภายใต้การตรวจสอบควบคุมจากเจ้าหน้าที่รัฐไทย และ/หรือการถูกเกณฑ์แรงงานโดยผู้นำหมู่บ้านและหน่วยงานราชการต่างๆ ในการพัฒนาหมู่บ้าน ประจำเดือน ความไม่มั่นคงในชีวิตในทุกๆ ด้าน ทำให้ผู้พลัดถิ่นตกอยู่ในฐานะพลเมืองชั้นสอง จำเป็นต้องดิ้นรนแสวงหาความมั่นคงในการดำรงชีวิตภายใต้ความเป็นอื่นของรัฐไทย

ในอีกด้านหนึ่ง ผู้คนในบ้านบ้องตึบนอาศัยการบ่งชี้จำแนกระหว่างกัน โดยพื้นฐานทางชาติพันธุ์ สำนึกในการมีส่วนร่วมผูกพันของสมาชิก ได้สร้างพรมแดนชาติพันธุ์ (Ethnic Boundary) ของแต่ละกลุ่มจากการรวม และแยกออกจากกลุ่มอื่น เห็นได้ชัดเจนว่าในภาพรวมกะเหรี่ยงใน และกะเหรี่ยงนอก มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากกว่าที่พบในคู่ความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุจากทั้งสองกลุ่มเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกว่ากลุ่มอื่น สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้คนในชีวิตประจำวัน ดังเช่น การจากการตั้งที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การใช้ภาษาร่วมกัน และการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในทางวัฒนธรรม มีแนวโน้มของความแตกต่างที่เห็นได้ เช่น ความเชื่อทางศาสนา – กะเหรี่ยงในส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ในทางตรงข้ามกันกะเหรี่ยงนอกส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาคริสต์ – รวมทั้งอัตลักษณ์อื่นๆ ที่ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการขีดแบ่งพรมแดนรัฐ-ชาติ ซึ่งทำให้อัตลักษณ์ของเขาแตกต่างออกไปตามฝั่งตะวันออกและตะวันตกของเส้นพรมแดน ในขณะที่กลุ่มทวายพม่า และแขกมุสลิมพม่า หรือกลุ่มที่ถูกมองว่าเป็น ‘พม่า’ ไม่ใช่ ‘กะเหรี่ยง’ (และไม่ใช่ไทย) ได้ถูกแบ่งแยกออกจากพื้นที่ของชาวกะเหรี่ยงอย่างเห็นได้ชัด พวกเขาอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่บริเวณที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ‘ศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นชาวพม่า’ แต่พื้นที่อาศัยของทั้งสองกลุ่มได้แยกออกเป็นสัดส่วน เพื่อความสอดคล้องกับวิถีชีวิตตามหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามของแขกมุสลิมพม่ากับคนทวายที่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนคนมอญนับถือศาสนาพุทธ อาศัยปะปนอยู่กับคนกลุ่มอื่นๆ ในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรของหมู่บ้าน พวกเขามีจำนวนน้อยที่สุดและไม่ได้มีการรวมกลุ่มทางสังคมที่เด่นชัดเหมือนกลุ่มอื่น จนไม่อาจเรียกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้

จากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบริเวณบ้านบ้องตึบนประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในบริเวณพื้นที่ชายแดนระหว่างไทย-พม่าหลายแห่ง ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ รูปแบบวัฒนธรรม และเส้นแบ่งพรมแดนรัฐ-ชาติ ได้ทำให้พวกเขามีการจัดระดับทางสังคมในระดับที่แตกต่างไปด้วย

การศึกษานี้ เป็นการศึกษามิติทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงที่เส้นพรมแดนรัฐ-ชาติได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กะเหรี่ยงใน หรือกะเหรี่ยงที่เกิดและอาศัยในฝั่งประเทศไทย และ (2)

กะเหรี่ยงนอก หรือกะเหรี่ยงที่เคลื่อนย้ายมาจากฝั่งประเทศพม่า เนื่องจากว่าชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีจำนวนมากที่สุดในอาณาบริเวณนี้ จึงค่อนข้างมีบทบาททางสังคมที่โดดเด่นกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีขนาดเล็กกว่า ผู้ศึกษาจึงมุ่งความสนใจไปยังการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ ณ อาณาบริเวณชายแดนแห่งหนึ่งของรัฐ-ชาติไทย

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในบริบทของหมู่บ้านชายแดนไทย-พม่า
2. เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในบริบทของหมู่บ้านชายแดนไทย-พม่า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์และกระบวนการปรับตัวของคนกะเหรี่ยงในบริบทของหมู่บ้านชายแดนไทย-พม่า
2. สามารถนำผลการศึกษาไปเปรียบเทียบกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์บริเวณพื้นที่ชายแดนแห่งอื่นๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนตามแนวพื้นที่ชายแดนได้ดียิ่งขึ้น

ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษา: บ้านบ้องตึบ หมู่ 1 ตำบลบ้องตี้ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
2. หน่วยวิเคราะห์: ผู้คนที่เรียกตัวเองว่า ‘กะเหรี่ยง’ 2 ลักษณะ คือ (1) กะเหรี่ยงในหรือกะเหรี่ยงสัญชาติไทย (2) กะเหรี่ยงนอก หรือ หรือกะเหรี่ยงพลัดถิ่นจากพม่า การวิเคราะห์ให้ความสนใจโดยเน้นลงบนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มเป็นหลัก เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้สึกเป็นส่วนร่วม/แบ่งแยก รวมทั้งการปรับตัวที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนกะเหรี่ยงใน/นอก ทั้ง 2 กลุ่ม ทั้งนี้ในบริเวณบ้านบ้องตึบยังประกอบไปด้วยผู้คนชาติพันธุ์อื่นคือ ทวายพม่า, มอญ , แขกมุสลิม และไทย เป็นต้น ในบางส่วนผู้ศึกษาจึงใส่ข้อมูลเกี่ยวกับผู้คนกลุ่มอื่นที่แวดล้อมเพิ่มเข้าไป เพื่อให้เห็นสภาพที่รอบด้านชัดเจนขึ้นด้วย

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษา และบริบทของพื้นที่ชายแดนที่ศึกษา

2. ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชน (Community Study) ตามแนวทางชาติพันธุ์นิพนธ์⁹ (Ethnography) โดยอาศัยการสังเกตการอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประวัติศาสตร์บอกเล่า และการบันทึกสนาม (Field note) เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์¹⁰

3. ในการเสนอการศึกษาอธิบายโดยการบรรยาย โดยสายตาของคนนอกของผู้ศึกษาที่เข้าไปสังเกตการณ์ในสนาม (Etic) ผสมผสานกับข้อมูลที่ได้จากสายตาของชาวบ้านหรือคนใน (Emic) ซึ่งบางครั้งได้นำเสนอผ่านเสียงหรือคำบอกเล่า (Narrative) ของพวกเขา สำหรับชื่อที่ปรากฏอยู่ในงานศึกษานี้ เกือบทั้งหมดเป็นชื่อที่ผู้ศึกษาสมมุติขึ้นใหม่ตามธรรมเนียมการศึกษาทางมานุษยวิทยา เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล ยกเว้นข้อมูลบางส่วนที่สามารถเปิดเผยได้หรือมีความจำเป็นที่ต้องกล่าวถึงโดยไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชุมชน ก็จะใช้ชื่อจริงในการกล่าวถึง

⁹ ยุกติ มุกดาวิจิตร ได้นำคำ 'ชาติพันธุ์นิพนธ์' (Ethnography) มาใช้ แทนคำว่า 'ชาติพันธุ์วรรณนา' โดยมีนัยในการตระหนักถึงสถานะของงานศึกษาว่า เป็นผลผลิตจากการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) ชุดหนึ่ง ระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษาเท่านั้น 'ไม่ได้เป็นการ'สะท้อน' (Reflect) ความเป็นจริงอย่างสมบูรณ์ตรงไปตรงมา ตามแนวคิดการศึกษาในอดีต ดูรายละเอียดในยุกติ มุกดาวิจิตร, อ่านวัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์แนววัฒนธรรมชุมชน (กรุงเทพฯ: พิมพ์จำกัด, 2548). ผู้ศึกษาเห็นว่าประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญมาก ในการศึกษาครั้งนี้จึงขอคำ 'ชาติพันธุ์นิพนธ์' มาใช้ เพื่อป้องกันและย่ำเตือนถึงสถานะของผู้ศึกษาที่มีต่อการสร้างภาพแทนชุมชนศึกษานี้ด้วยเช่นกัน

¹⁰ กรณีศึกษาบ้านบ้องตื้น เป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาเคยมีประสบการณ์ในการทำงานเป็นผู้ช่วยวิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม โครงการวิจัยมิติทางสังคมศาสตร์ของโรคมาลาเรีย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นระยะเวลา 1 ปีกว่า ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 – มีนาคม 2546 ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้อาศัยฐานข้อมูลจากบันทึกสนามบางส่วน ที่ผู้ศึกษาได้บันทึกไว้ มาประกอบกับการเก็บข้อมูลในการศึกษาปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาภาคสนามตามแนวทางมานุษยวิทยาเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้เป็นข้อสรุปในเชิงทฤษฎีภายหลัง อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวคิดในการพิจารณากว้างๆ 2 แนวคิดด้วยกันคือ 1. แนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ 2. แนวคิดพื้นที่ชายแดน

1. แนวคิดการอ้างชาติพันธุ์ (Ethnicity)

แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ยังคงค่อนข้างมีกำกวมสับสนและมักถูกหยิบไปใช้แตกต่างกันไป บางครั้งถูกนำไปใช้โดยผสมกับความคิดเรื่องเชื้อชาติ (Race) ซึ่งมีฐานคิดที่เน้นไปในลักษณะทางกายภาพเป็นหลัก ทว่าความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) จะมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อรูปความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า มีข้อถกเถียงถึงแนวคิดทางชาติพันธุ์ออกเป็นสองแนวทางหลักๆ คือ 1. แบบสารัตถะนิยม (Essentialism) ซึ่งเป็นการมองความเป็นชาติพันธุ์ราวกับว่ามีคุณสมบัติทางวัฒนธรรมเฉพาะ สืบต่อเนื่องข้ามกาลเวลาและสถานที่อย่างยาวนาน และ 2. แบบไม่ใช่สารัตถะนิยม (Non-Essentialism) ซึ่งจะมองว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนผันแปรได้ หรือมองว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นกระบวนการสร้างทางสังคม (Social Construction) อย่างสุดขั้ว กระทั่งหลุดออกจากรากเหง้าดั้งเดิม จนบางครั้งก็มองไม่เห็นลักษณะเชิงวิภาษของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งแนวคิดชาติพันธุ์ออกเป็นสามกลุ่มหลักๆ เพื่อให้เห็นช่วงระยะทางทฤษฎีที่ยังพบว่ามีรอยต่อของระหว่างแบบสารัตถะนิยมกับการสร้างทางสังคม ใน 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ 1. แนวคิดลักษณะพื้นฐานดั้งเดิม (Primordialism) 2. แนวคิดชาติพันธุ์เชิงสถานการณ์ (Situationalism) และ 3. แนวคิดชาติพันธุ์จากการสร้างทางสังคม (Constructivism) อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแต่ละแนวคิด จะเห็นว่ามีลักษณะสอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ทางสังคมศาสตร์ จากแนวปฏิฐานนิยม (Positivism) สู่ความคิดตามแนวหลังสมัยใหม่ (Post-Modernism) การมองปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์จึงปรับเปลี่ยนจากที่เคยมองความเป็นชาติพันธุ์อย่างมีแก่นสารัตถะ (Essential) ในตัวเอง ไปสู่การมองอย่างเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหล และเกิดจากกระบวนการสร้างทางสังคม

การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์เคลื่อนที่จากแนวคิดพื้นฐานดั้งเดิมที่มองความเป็นชาติพันธุ์อย่างมีสสารัตถะในตัวเอง โดยการอยู่ร่วมในวัฒนธรรมเดียวกัน พูดภาษาเดียวกันและอยู่ภายใต้สังคมเดียวกัน ดังในงานที่มีการกล่าวถึงอย่างมากของ Geertz Clifford ซึ่งอธิบายถึงลักษณะพื้นฐานดั้งเดิม (Primordial) ของ ‘สิ่งที่ได้มา...จากการดำรงอยู่ทางสังคม’ อาจได้มาจากการเกิดเป็นสมาชิกของครอบครัวหรือเครือญาติ การเกิดมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนา การเกิดมาแล้วพูดภาษาเฉพาะภาษาหนึ่ง หรือถูกกำหนดโดยความต่อเนื่องทางสายเลือด การพูด ขนบประเพณี และสิ่งกำหนดทางวัฒนธรรมอื่นๆ¹¹ เกียรติชัย ได้รับการวิจารณ์อย่างมากที่ให้ความสำคัญในตัวกำหนดความเป็นชาติพันธุ์จากคุณลักษณะร่วมกันทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการสืบทอดทางสายเลือดหรือลักษณะทางพันธุกรรม

แนวคิดแบบ Primordialist จึงถูกท้าทายอย่างเฉียบแหลม โดยนักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่ง ซึ่งโต้แย้งกรอบความคิดเดิมด้วยงานชาติพันธุ์วรรณาเชิงสถานการณ์เฉพาะ และเห็นว่ากรอบความคิดแบบเดิมๆ ทำให้เกิดการวิเคราะห์ที่มีความบิดเบือนอย่างยิ่ง¹² เนื่องเพราะการมองความเป็นชาติพันธุ์อย่างมีแก่นสารทางวัฒนธรรมในบุคคลลักษณะและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหมือนกับเป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง และไม่เปลี่ยนแปลง¹³ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดความเป็นชาติพันธุ์จากคุณลักษณะทางวัฒนธรรมเดียวกัน ได้ถูกโต้แย้งจากแนวคิดชาติพันธุ์เชิงสถานการณ์ (Situational) ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างไป โดยมองว่าความเป็นชาติพันธุ์สามารถถูกปลุกเร้าขึ้นได้ในช่วงเวลาและสถานการณ์พิเศษเฉพาะ โดยเป้าหมายทางวัตถุ และผลประโยชน์อื่นๆ กล่าวคือ ผู้คนสามารถใช้ความผูกพันทางชาติพันธุ์ของเขา เป็นเหมือนกับความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์ในบริบทที่หลากหลาย ในการตอบสนองต่อความต้องการในปัจจุบัน หรือในการต่อสู้แข่งขันกับกลุ่มต่างๆ ภายนอก¹⁴

อย่างไรก็ตาม สุเทพ สุนทรภัสส์ได้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิด Primordial นี้ อาจมีความคลาดเคลื่อนไปจากความคิดที่เกียรติชัยเสนอ คือ ทศนะของเกียรติชัยถูกนำไปใช้ผิดๆ ในการสร้างความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ที่เกือบจะกลายเป็น

¹¹สิริวุฒิ เสนาคำ, “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์,” ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, จีวีวรรณ ประจวบเหมาะ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), 256.

¹²Keyes Charles, “Introduction” ,in Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma (Pennsylvania: Institute for the study of Haman Issues, 1979), 3.

¹³Song Miri, Choosing Ethnic Identity (Great Britain : Blackwell, 2003), 7.

¹⁴Ibid.

ลักษณะตายตัวทางชีววิทยา อารมณ์ และการไร้เหตุผล มากเกินกว่าที่เขาเสนอ การสำคัญผิดในความหมายของลักษณะพื้นฐานดั้งเดิม และความเกี่ยวพันกับชาติพันธุ์ได้กลายเป็นพื้นฐานของการอธิบายที่ยังคงดำเนินต่อไปเป็นระยะเวลานาน¹⁵ และยังส่งผลให้การพิจารณาแนวคิดชาติพันธุ์ในฐานะที่ใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental) ของกลุ่ม ซึ่งมีเป้าหมายล่วงหน้า ได้รับการพิจารณาว่า ‘ไม่มีลักษณะพื้นฐานดั้งเดิม’ อยู่เลย หรือมองว่าเป็นการสร้างทางสังคมขึ้นใหม่ทั้งหมดนั่นเอง

เอ็ดมุนด์ ลีช (Edmund Leach) นักมานุษยวิทยาในกลุ่มชาติพันธุ์เชิงสถานการณ์รุ่นแรก เขาเห็นว่าการวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ โดยอาศัยตัวแบบของการร่วมอยู่ในหน่วยวัฒนธรรมเดียวกันนั้น เป็นการวิเคราะห์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เขาได้เสนอผลจากการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนาที่แย้งกับความคิดดังกล่าว จากงานคลาสสิกของเขาในบริเวณภูเขาเกฉิ่นพื้นที่สูงของพม่า ซึ่งเป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์หลัก 2 กลุ่ม คือ เกฉิ่นและชาน แต่นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์หลักสองกลุ่มนั้นแล้ว ในบริเวณนั้นยังรวมผู้คนที่พูดภาษาอื่นที่สื่อสารกันไม่เข้าใจ และมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างพวก Atsi , Maru , Lisu , Nung เข้าเป็นพวกเกฉิ่นด้วย ดังนั้นการอธิบายความเป็นชาติพันธุ์ตามแบบแผนปกติทั่วไป ที่ประกอบขึ้นเป็นวัฒนธรรมหนึ่งและสังคมหนึ่ง จึงไม่อาจคาดหวังว่าจะสอดคล้องกันได้¹⁶ ลีชเห็นว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นสถานภาพทางสังคม มากกว่าหน่วยทางวัฒนธรรมที่ตายตัว ความเป็นชาติพันธุ์จึงสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสถานการณ์ต่างๆได้ และจากกรณีศึกษาของลีช ได้แสดงถึงการสลับไปมาระหว่างสองชั่วของรูปแบบองค์กรการเมืองของชาวเกฉิ่น ชั่วหนึ่งเป็นรูปแบบกัมลาว ซึ่งมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ส่วนอีกชั่วเป็นรูปแบบของพวกชานมีลักษณะเป็นเผด็จการ การประนีประนอมระหว่างสองชั่ว กลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่ากัมสา¹⁷ ซึ่งชาวเกฉิ่นอาศัยการปรับเปลี่ยนดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในการหลบเลี่ยงการเก็บภาษีในระบบการเมืองของพวกชาน เช่นเดียวกัน เฟรดริก บาร์ท (Fredrik Barth) ก็เห็นว่าไม่สามารถอธิบายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยยึดถือหน่วยทางวัฒนธรรมอย่างมีสาร์ตตายตัว แต่เขาเสนอให้เปลี่ยนจุดเน้นจากการมองที่วัฒนธรรมไปสู่การจัดองค์กรทางสังคม

¹⁵ สุเทพ สุนทรภัสส์, ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2548), 25.

¹⁶ Leach, E. R., *Political System of Highland Burma*, (Cambridge: Harvard University Press, 1954), 281. อ้างถึงใน Keyes, *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, 3.

¹⁷ Ibid, 9.

ที่สมาชิกเป็นผู้ให้นิยามของสมาชิกในกลุ่มในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ หรือเป็นการอ้างรักษาพรมแดนชาติพันธุ์ (Ethnic Boundaries) ของกลุ่มนั่นเอง¹⁸

กลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นเหมือนตัวตนทางสังคมที่เป็นผลจากการสร้างความแตกต่างเชิงโครงสร้างในปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เห็นได้ว่าทั้งลีซและบาร์ท ได้เปลี่ยนมุมมองความเป็นชาติพันธุ์ไปสู่กระบวนการทางสังคม ที่สัมพันธ์กับบริบทของสภาพการณ์แวดล้อม ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าได้ตัดขาดจากการยึดถือสืบทอดในแบบพื้นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์จนหมดสิ้น แต่ทำให้มองเห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์มีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนได้ แม้บางครั้งพวกเขาทั้งสองคนจะถูกวิจารณ์ว่ามีแนวโน้มที่ยึดติดอยู่กับคุณลักษณะที่ตายตัวของชาติพันธุ์ก็ตาม¹⁹

คีย์ส ได้พัฒนาแนวคิดต่อบาร์ท เขาพยายามอธิบายการปรับเปลี่ยนชาติพันธุ์ในทางทฤษฎีพื้นฐานทั่วไปจากการศึกษาภาพสนามที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่าหลายแห่ง²⁰ คีย์สอธิบายว่าบุคคลหนึ่งสามารถแสดงอัตลักษณ์ได้หลายแบบขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของบริบท และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้โดยการเพิ่มหรือลดข้อตรงข้ามทางโครงสร้าง (Structural Opposition) ซึ่งเป็นตัวกำหนดพรมแดนชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่ม เช่น ความเชื่อทางศาสนา ระบบเครือญาติ ภาษา ระบบการผลิต ฯลฯ ตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนภายในหนังสือเล่มนี้ กรณีของลัวะหรือละว้าที่บ้านปิง ในพื้นที่สูงทางตอนเหนือของไทย สำหรับลัวะข้อตรงข้ามทางโครงสร้างที่สำคัญระหว่างพวกเขากับคนไทยเหนือ เห็นได้จากระบบนิเวศ ซึ่งลัวะมีการทำเกษตรแบบย้ายที่(หมุนเวียน) ในพื้นที่สูง ส่วนคนไทยเหนือทำการเกษตรแบบนาดำในที่ราบลุ่ม ถึงแม้ว่าลัวะและคนไทยเหนือจะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (ลัวะพูดภาษาในกลุ่มตระกูลมอญ-เขมร และไทยเหนือพูดภาษาในตระกูลไท, ลัวะนับถือผี ส่วนคนไทยเหนือนับถือพุทธ ฯลฯ) แต่หากลัวะเคลื่อนย้ายจากภูเขามาอาศัยที่ราบลุ่มพื้นที่ราบ ก็สามารถสละทิ้งอัตลักษณ์ของความเป็นลัวะได้เพียงชั่วข้ามคืน อย่างไรก็ตามการกำจัดข้อตรงข้ามทางโครงสร้างระหว่างลัวะและคนไทยเหนือ การเคลื่อนย้ายจากพื้นที่สูงสู่พื้นที่ราบลุ่มประสบผลสำเร็จเป็น สาเหตุของประสิทธิภาพ เพื่อการปรับเปลี่ยนชาติพันธุ์ เครื่องหมายในวัฒนธรรมที่แตกต่างของสองกลุ่ม

¹⁸Barth Fredrik, "Introduction", in *Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (Boston: Little Brown 1969), 14-15.

¹⁹Keyes, *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, 3. , อกัญญา เฟื่องฟูสกุล, *อัตลักษณ์* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546), 70 และ จีรวุฒิ เสนาคำ, *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, 263.

²⁰Keyes, Ibid.

สามารถเปลี่ยนให้เหมือนกันได้มากขึ้น และยังคงเหลือลักษณะความเป็นชาติพันธุ์เอาไว้ ถ้าหากว่าชั่วคราวข้ามทางโครงสร้างที่แยกพวกเขาออกยังเหลืออยู่ ดังนั้นชาวบ้านบ้านปิงยังคงเหลือความเป็นลื้อ แม้ว่าวัฒนธรรมของพวกเขาจะมีความแตกต่างไม่มากจากคนไทยเหนือ ชาวบ้านปิงยังเหลือความเป็นลื้อที่แตกต่างจากคนไทยเหนืออย่างคาดได้ เพราะว่าการทำให้เกิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์มันเป็นประโยชน์กว่า²¹

ภายในหนังสือเล่มนี้ได้รวม กรณีศึกษากะเหรี่ยงในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า อีกหลายแห่ง ในตอนท้ายของบทนำ อธิบายลักษณะทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงโดยเฉพาะในกรณีของกะเหรี่ยงในพม่า ดูเหมือนเกิดขึ้นเข้มข้นขึ้นจากการรับศาสนาคริสต์จากมิชชันนารี ซึ่งทำให้พรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงเด่นชัดขึ้นแยกออกจากกลุ่มอื่นๆ แต่ด้วยเงื่อนไขที่แตกต่างไปในสังคมไทย ซึ่งรัฐไทยมีกระบวนการสร้างความเป็นไทยผ่านโรงเรียน และมิชชันนารีที่เผยแผ่คริสต์ศาสนาในกลุ่มชาวกะเหรี่ยงได้ทำงานกับคณะคริสต์จักรของไทยควบคู่กัน ด้วยเหตุนี้จึงเหมือนว่ากะเหรี่ยงในไทยมีทางเลือกรับอัตลักษณ์ได้ยืดหยุ่นกว่าในกรณีของพม่า และในบริบทของไทย อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียวหรือแสดงออกว่าเป็นไทยเสมอไป เนื่องจากสังคมไทยสามารถยอมรับอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปพร้อมกับการผสมผสานกลมกลืนกับอัตลักษณ์ไทยได้ ผู้ที่เป็นกะเหรี่ยงสามารถเลือกแสดงอัตลักษณ์ของตนได้ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขแวดล้อม ขณะที่การที่พรมแดนชาติพันธุ์ถูกลบหรือขจัดชั่วคราวข้ามทางโครงสร้างก็จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่กลมกลืนกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมมากยิ่งขึ้นด้วย

การอาศัยอยู่ในสังคมไทย ไม่ได้มีความจำเป็นสำหรับ ที่ต้องมีความเป็นชาติพันธุ์ไทยทั้งหมดทุกปริณทลของการกระทำทางสังคม กะเหรี่ยงและกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ใช่ไทยไม่ต้องเลือกระหว่างการกลืนกลายทั้งหมดหรือการแบ่งแยก กะเหรี่ยงสามารถเหลือความเป็นกะเหรี่ยงได้อย่างมากในวิถีชีวิตทางสังคมของพวกเขา ขณะที่ขบวนการกลายเป็นไทย เพื่อเป็นบางส่วนของกรกระทำทางสังคม²² ข้อเสนอของคาร์สในตอนท้ายนี้ ดูเหมือนว่าทวิอัตลักษณ์ ดังกรณีของกะเหรี่ยง-ไทย เป็นรูปแบบการปรับตัวของกลุ่มคนกะเหรี่ยงแบบหนึ่ง ในบางสถานการณ์เขาอาจแสดงอัตลักษณ์เป็นไทย แต่บางสถานการณ์ก็สามารถแสดงอัตลักษณ์ถึงความเป็นกะเหรี่ยงได้ ซึ่งเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในไทยจึงแตกต่างไปจากในพม่า แต่ทั้งนี้เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสถานการณ์ (Situations) ด้วยว่าต้องไม่เกิดอุปสรรคขัดขวาง เช่น การปฏิเสธสิทธิความเป็นพลเมืองของชาวกะเหรี่ยงที่เกิดในประเทศไทย หรือการ

²¹Ibid, 7.

²²Ibid, 22.

ยืนยันถึงความแตกต่างเฉพาะของคริสตจักรกะเหรี่ยง ซึ่งทำให้เสียโอกาสที่จะรับเอาอัตลักษณ์ไทยเพิ่มขึ้น²³

พัฒนาการของแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ในทางมานุษยวิทยาต่อมาได้มีการนำแนวคิดวิธีศึกษาแบบ ‘วงศ์วิทยา’ (Genealogical Approach) ของมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) มาปรับใช้ในการพัฒนาแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์จากกระบวนการสร้างทางสังคม ตัวอย่างเช่น ในบทความ Who Are the Tai? Reflection on the invention of Identity²⁴ คาร์ลได้สืบย้อนให้เห็นกระบวนการสร้างความเป็นไทในช่วงเวลาที่แตกต่างกันในแบบวงศ์วิทยา เทคโนโลยีแห่งอำนาจความรู้ทางภาษาศาสตร์ที่นักมานุษยวิทยาสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการบ่งชี้จำแนกสายสัมพันธ์ทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากการใช้ภาษาไทของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์อยู่เสมอ โดยเฉพาะในเอเชียอาคเนย์กลุ่มชาติพันธุ์ต่างกลุ่ม ซึ่งติดต่อสัมพันธ์กันอาจใช้ภาษาผสมปนเปกันได้ อิทธิพลของพุทธศาสนาที่สร้างแบบแผนเฉพาะของระบบไวยากรณ์ภาษาไทยก็ถ่ายทอดต่อผู้คนกลุ่มต่างๆ ตามแหล่งที่เผยแพร่ไปถึง เมื่อมาถึงยุคหลังอาณานิคมและการสร้างรัฐชาติ แบบแผนการใช้ภาษาประจำชาติจึงได้สร้างความเป็นไทอย่างต่อเนื่อง ความเป็นไทจึงเป็นการประดิษฐ์ขึ้นโดยผู้อื่นและตัวของพวกเขาเอง²⁵ ก่อนหน้าการสร้างรัฐชาติขึ้นนั้น ชุมชนที่พูดภาษาไทในที่ต่างๆ ไม่ได้ผูกพันกันบนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ แต่ยึดความสำนึกในเทือกเขาเหล้ากอที่เป็นสายใยร่วมกันผ่านตำนานความเชื่อโบราณ เช่น ตำนานพระยาเจือง และตำนานจามเทวี เป็นต้น เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่มาถึงในกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มได้ใช้ ‘ตัวธรรม’ ในภาษาเขียนต่อเนื่องเมื่อเกิดรัฐชาติขึ้น จึงได้แยกมาเน้นภาษากลางของชาติตนแทนภาษาเขียนจากตัวธรรม โดยเฉพาะในการตีความหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงของไทย ซึ่งต่อมาถูกนำมาใช้สร้างสำนึกความเป็นชาติไทยขึ้น และขับเน้นสำนึกชาตินิยมสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม อย่างสอดคล้องกับอำนาจความรู้นักวิชาการตะวันตกที่เสนอการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไท²⁶

²³ Ibid.

²⁴ Keyes Charles, “Who are the Tai: Reflections on the Invention of Local, Ethnic and National Identities,” in *Ethnic Identity: Creation Conflict, and Accommodation*, (Walnut Creek, CA: Alta Mira Press, 1995), 136-160.

²⁵ Ibid, 152.

²⁶ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม,” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย [ส.ก.ว.] , 2541), 51.

ขวัญชัย บัวแดง²⁷ ได้อาศัยวิธีการศึกษาแบบเดียวกับคาส์มาใช้ศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยง พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมากในกลุ่มกะเหรี่ยงไทยกับกะเหรี่ยงในพม่า ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการสร้างที่เกิดขึ้นในยุคสมัยอาณานิคมและการสร้างรัฐชาติ อิทธิพลของการรับศาสนา และกระแสนิยมในบริบทของรัฐชาติที่แตกต่างกัน ทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงแตกต่างกันไปด้วย ขณะที่กะเหรี่ยงในพม่ามีความรู้สึกชาตินิยมและต่อต้านพม่าอย่างรุนแรง ในทางตรงกันข้ามไทยหรือสยามช่วงนั้น กะเหรี่ยงทั้งในภาคกลางและภาคเหนือกลับถูกกลืนกลายเป็นพลเมืองไทย²⁸ โดยสรุป วิธีศึกษาแบบวงศาวิทยาได้แสดงให้เห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์ถูกสร้างจากกระบวนการทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา เป็นผลจากเทคโนโลยีแห่งอำนาจหรือวาทกรรมไม่ใช่สิ่งที่จะยึดถือได้อย่างมีสัจยะ โดยคุณลักษณะหรืออัตลักษณ์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลไม่แน่นอนต่อเนื่อง ดังนั้นสิ่งที่ควรพิจารณามากกว่าในปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์โดยตรง คือ ในบริบททางสังคมกาลาเทศะหนึ่งนั้น ได้มีกระบวนการสร้างความเป็นชาติพันธุ์ขึ้นมาอย่างไร

ผู้ศึกษาเห็นว่า การเลือกใช้แนวคิดทฤษฎีทางชาติพันธุ์ ควรพิจารณาจากการตั้งคำถามต่อเป้าหมายที่ต้องการอธิบายมากกว่าการหาข้อสรุปว่าแนวคิดใดเป็นความจริงทางสังคมมากกว่ากัน หรืออาจกล่าวได้ว่าการใช้แนวคิดทฤษฎีใดที่จะสามารถอธิบายได้อย่างเหมาะสม เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งของผู้ศึกษากับประเด็นที่กำลังศึกษาในบริบทเฉพาะ ดังจะเห็นได้ว่าแนวคิดชาติพันธุ์ลักษณะต่างๆ ได้พัฒนาและนำไปใช้ในบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน จากยุคสมัยที่แต่ละสังคมยังคงโดดเดี่ยวห่างไกล (Isolate) สู่ยุคของการสร้างความทันสมัย (Modernization) ของรัฐชาติที่ผู้คนเคลื่อนย้ายติดต่อสัมพันธ์ และกระทั่งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่พรมแดนรัฐชาติเริ่มพร่ามัวลง ด้วยเหตุนี้ดังที่กล่าวไว้ตอนต้นถึงข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีในการศึกษาทางชาติพันธุ์ ระหว่างแนวคิดลักษณะพื้นฐานดั้งเดิม (Primordialism) กับการสร้างทางสังคม (Constructivism) จึงดูเหมือนเป็นสองด้านชั่วคราวข้ามที่ไม่ได้แยกขาดออกจากกันเสียทีเดียว หากขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ในเงื่อนไขเฉพาะที่แตกต่างกันไป

²⁷ขวัญชัย บัวแดง, “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงศาสนา: ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า.” ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2546), 75-97.

²⁸Renand, Ronald D, “The Differential Integration of Hill People into the Thai State” In Civility and Savagery: Social Identity in Tai State. Andrew Turton (ed.) (London: Curzon, 2000), 63-80.

2. แนวคิดพื้นที่ชายแดน

นอกจากงานศึกษาของ Keyes ในกลุ่มกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่าดังที่กล่าวถึงไปแล้ว Ananda Rajah²⁹ ก็ได้ศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่าเช่นกัน หากแต่ราจาห์เน้นในเรื่องของความรู้สึกชาตินิยมของชาวกะเหรี่ยงในการต่อต้านรัฐบาลพม่ามากกว่า และมองถึงบริบทการปฏิสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า ซึ่งเขาพบว่าสำนึกชาตินิยมกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายในกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในเขตพื้นที่ระหว่างชายแดนไทย-พม่าเท่านั้น ขณะที่กะเหรี่ยงในเขตพม่าแท้ (Burma Proper) และกะเหรี่ยงในไทย ซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดา แม้ว่าจะมีความรู้สึกเห็นใจ หรืออาจให้การสนับสนุนช่วยเหลือกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระอยู่บ้าง แต่ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการหรือมีความรู้สึกผูกพันแบบชาตินิยมกะเหรี่ยง

ราจาห์ ได้ชี้ให้เห็นว่าความคิดชาตินิยมกะเหรี่ยงในกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระมีลักษณะของชุมชนจินตนากรรมทางการเมือง ขณะที่กะเหรี่ยงที่กระจายอยู่ในพรมแดนฝั่งไทยจะไม่ได้ผูกพันกับจินตนาการชาตินิยมกะเหรี่ยงเหมือนเพื่อนบ้านในพรมแดนฝั่งพม่า จากงานของราจาห์ แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของพื้นที่ชายแดน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงไทยกับกะเหรี่ยงพม่ามีลักษณะที่เลื่อมซ้อนหลายระดับในด้านหนึ่งพวกเขามีความสัมพันธ์ทางเครือญาติชาติพันธุ์ใกล้ชิดตัดข้ามพรมแดน มีความรู้สึกเห็นใจกัน แต่ในอีกด้านพวกเขาถูกแบ่งออกจากชุมชนจินตนากรรมชาติคนละชุด จากอุดมการณ์ชาตินิยมกะเหรี่ยง ซึ่งแน่นอนว่ามีพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์เป็นเครื่องหมายสำคัญ ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจในผลกระทบที่ก่อขึ้นจากเส้นพรมแดนรัฐ-ชาติ และลักษณะพหุชายแดน จึงอาจช่วยเติมเต็มเงื่อนไขที่เข้ามาเกี่ยวข้องต่อการร่างชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงฝั่งไทยและพม่า เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอกในชุมชนชายแดนบ่อน้ำมัน

ใน Siam Mapped³⁰ งานคลาสสิกของ Thongchai ได้ขยายความเข้าใจกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติสมัยใหม่ โดยเน้นไปที่อิทธิพลของอำนาจความรู้ในเทคโนโลยีการทำแผนที่ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการก่อรูปสำนึกของความเป็นชาติขึ้นตามชุดความคิดทางภูมิศาสตร์หรืออาณาเขตดินแดนสมัยใหม่ (Territory) ดังที่เขาเรียกว่า ‘ตัวตนทางภูมิศาสตร์’ (Geo-body) อิทธิพลของเส้น

²⁹Rajah, Ananda, “Ethnicity, nationalism, and the nation-state: the Karen in Burma and Thailand.” In *Ethnic Group and Boundaries in Mainland Southeast Asia*. G.Wijewardene (ed.). Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, 1990.

³⁰ Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of Geo-body of a Nation*, 1994.

แบ่งภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมานี้ ได้สร้างจินตนาการถึงชาติแบบใหม่ขึ้น โดยตรึงผู้คนอยู่กับความเป็นพลเมืองรัฐ-ชาติหนึ่งตั้งแต่เกิด เส้นพรมแดนระหว่างรัฐ จึงกลายเป็นสิ่งที่แสดงขอบเขตอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนที่รัฐต้องควบคุมดูแลรักษา และสร้างชุมชนแห่งชาติขึ้นอย่างสอดคล้องตามตรรกภูมิศาสตร์ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศต่างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะขีดลากเขตแดนตามแบบแผนที่ตะวันตกไปแล้ว และดูเหมือนว่าเขตแดนรัฐ-ชาติจะถูกใช้ตามตรรกความคิดเดียวกันทั่วโลก แต่ในความเป็นจริงผู้คนในบริเวณชายแดนหลายแห่ง ยังคงเดินทางทะลุผ่านพรมแดนดังกล่าว และไม่ได้สัมพันธ์กับผู้คนในพรมแดนอย่างเป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด โดยเฉพาะในกรณีศึกษาบองตีบน ในเงื่อนไขหนึ่งกะเหยิงในบริเวณชายแดนบองตีบนสัมพันธ์ข้ามทะเลพรมแดนภูมิศาสตร์ ความเป็นเครือญาติชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อกันเหนือเส้นพรมแดน แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป พรมแดนทางภูมิศาสตร์ ก็อาจมีอิทธิพลเหนือความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาได้เช่นกัน จินตนากรรมชาติของผู้คนที่แตกต่างหลากหลายในพื้นที่บริเวณชายแดนยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของพวกเขาซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งการศึกษาทางมานุษยวิทยาชายแดนได้ช่วยย้ำเตือนสู่การตระหนักถึงความจริงว่า ชาติ รัฐ และสถาบันประกอบขึ้นด้วยผู้คนที่ไม่สามารถถูกลดทอนลง ด้วยความคิดที่สร้างขึ้นโดยรัฐ สื่อ หรือสิ่งอื่นใดก็ตามที่ต้องการให้เกิดเป็นภาพตัวแทนของพวกเขา³¹

การทำความเข้าใจกับแนวคิดพื้นที่ชายแดน (Borders area) จึงได้เข้ามาเติมความเข้าใจต่อความซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกันระหว่างพรมแดนชาติพันธุ์และพรมแดนทางภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติ เดชา ตั้งสีฟ้า ได้อธิบายความซับซ้อนของพื้นที่ชายแดนว่า อาณาบริเวณชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีพลัง และการเคลื่อนไหวต่างๆ มาบรรจบกัน ผู้คน วัฒนธรรม ทน ที่ตัดผ่านเส้นแบ่งพรมแดนล้วนสร้างความวุ่นวายต่อบูรณภาพแห่งดินแดนและอำนาจอธิปไตยของรัฐชาติหนึ่งๆ เสมอ อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่เราไม่เพียงเห็นอำนาจและข้อจำกัดของรัฐชาติ แต่เรายังเห็นความขัดแย้งและการอำนวยการความสับสน ในฐานะที่อาณาบริเวณนี้หลากลั่นไปด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คนที่ล้วนมีประวัติของการย้ายถิ่น/พลัดถิ่นข้ามรัฐชาติ การพยายามชี้ให้ชัดว่า 'วัฒนธรรมบ่งชี้' (signifies) อย่างไร หรืออะไรที่ถูกบ่งชี้โดย 'วัฒนธรรม' นั้นกลายเป็นเรื่องที่ซับซ้อน กล่าวอีกนัยหนึ่งอาณาบริเวณนี้ จึงเปี่ยมไปด้วย การแปล (translations) และการปะทะปฏิสัมพันธ์ (negotiations) ทางวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เอง ที่เน้นให้เห็นถึงมิติทางวัฒนธรรมของ 'พื้นที่ในระหว่าง' ไทย-พม่า ซึ่งมีผู้คนหลากหลายประชาชาติและชนชาติ

³¹ Wilson and Donnan, *Nation, State and Identity at International Border*, 3 - 4.

ตัดผ่าน”³² เช่นเดียวกับในงานศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ และคณะผู้วิจัยในที่ของเขา³³ ได้ศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นของพื้นที่ชายแดนแตกต่างกันหลายประเด็น เช่น ชาติพันธุ์ เพศสภาพ รัฐ-ชาติ การเมืองวัฒนธรรม และอื่นๆ เขาใช้อาศัยตัวอย่างจากพื้นที่ชายแดนที่แตกต่างกันหลายแห่งของไทย ซึ่งต่างสะท้อนให้เห็นความสลับซับซ้อนของความสลับซับซ้อนของพื้นที่ชายแดน ในลักษณะของพื้นที่ซ้อนทับกันหลายมิติ ดังที่อธิบายถึงแนวคิดเรื่องพรมแดนในทางมานุษยวิทยา ซึ่งมีการใช้แนวคิดดังกล่าวแตกต่างกันอย่างน้อยลักษณะ คือ พรมแดนทางสังคม (social boundaries) ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการจัดองค์กรทางสังคม ลักษณะที่สอง คือ พรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural boundaries) หมายถึงเส้นแบ่งกันระบบสัญลักษณ์และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่ม และลักษณะที่สาม คือ ดินแดน (Territory) ซึ่งหมายถึงพรมแดนทางกายภาพและทางการเมือง เช่น พื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งพรมแดนทั้งสามแบบไม่ได้แบ่งแยกเด็ดขาดจากกัน แต่มีการทับซ้อนระหว่างพื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) กับพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitical space)³⁴ มุมมองจากการศึกษาภาคสนามหลายแห่งในหนังสือชุดนี้ (2 เล่ม) ได้นำไปสู่การพิจารณาอย่างตระหนักถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ซ้อนทับในบริเวณชายแดนบ่งชี้ด้วยเช่นกัน

สิ่งที่ผู้เขียนได้เพิ่มเติมเข้าไปในการทำความเข้าใจชุมชนชายแดนบ่งชี้ด้วย คือ การทำความเข้าใจถึงตัวตนของผู้พลัดถิ่น/ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นจากพม่าที่เคลื่อนย้ายเข้ามาในบ่งชี้ด้วยในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปหลายลักษณะ ทั้งโดยสมัครใจและถูกบังคับด้วยความรุนแรง ชีวิตของพวกเขาจึงมีซับซ้อนความแตกต่างกันไป เช่นเดียวกับกะเหรี่ยงนอกจำนวนมากที่เคลื่อนย้ายเข้ามาบ่งชี้ด้วย จากที่เขาเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นในพม่าและกลายเป็นผู้หนีภัยจากการสู้รบในประเทศไทย การทำความเข้าใจเหล่านี้ ได้ช่วยเติมเต็มความเข้าใจต่อสถานะของชาวกะเหรี่ยงที่ถูกบังคับพลัดถิ่นในบริบทของชุมชนชายแดนบ่งชี้ด้วยมากขึ้น

³² เดชา ตั้งสีฟ้า, “มองผ่านดวงตาของกะเหรี่ยง “คนอื่น”: สุวีริยาวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นในพื้นที่ระหว่าง ไทย-พม่า”, ไทยคดีศึกษา, 1, 1 (ตุลาคม 2546): 168-9.

³³ ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลในสังคมไทย 1 (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2551).

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 49. ยศ สันตสมบัติ ได้แปลความหมาย Geopolitical space ว่า ‘พื้นที่ทางกายภาพทางการเมือง’ ซึ่งผู้เขียนได้ใช้ว่า ‘พื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์’ แทน

จากงานศึกษาของเดชา ทำให้เห็นว่าความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ผู้รับบริเวณชายแดนไทย-พม่า³⁵ นอกจากปฏิบัติการใช้ความรุนแรงต่อชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐไทย-พม่าโดยตรงแล้ว กรอบความคิดต่อรัฐ-ชาติที่ติดขัดกับอำนาจอธิปไตยเหนือเขตแดน ได้มีส่วนทำให้ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงถูกละทิ้งเพิกเฉยจากประชาคมโลก แม้พวกเขาจะเป็นผู้ถูกได้รับผลกระทบจากสงครามอย่างรุนแรงก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่อาณาเขตแดนที่ชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ระหว่างรัฐชาติไทยและพม่าไม่ได้รับการรับรองจากประชาคมโลก และพวกเขาไม่ใช่พลเมืองทั้งของประเทศไทยและพม่า ไม่มีคุณสมบัติทางการเมืองเพียงพอที่จะถูก ‘นับ’ เป็นพลเมืองในฐานะชนชาติหนึ่งที่ตกเป็น ‘เหยื่อ’ ของสงครามและความรุนแรง ซึ่งประชาคมโลกควรหันมาใส่ใจให้การรับรองช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมต่อพวกเขา ในอีกด้านหนึ่งบทความของเดชา ได้พยายามเรียกร้องต่อชุมชนวิชาการ (และสังคมโลก) ให้รับรู้และเอาใจใส่อย่างเร่งด่วนต่อปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นในพื้นที่ที่ไม่ถูกรับรู้จากประชาคมโลก ดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่าให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงที่ถูกพูดถึงในบทความหลายชิ้นของเขา³⁶

กล่าวโดยสรุป จากทั้งสองแนวคิด คือ แนวคิดทางชาติพันธุ์และพื้นที่พหุชายแดน ซึ่งได้จากการประมวลความเข้าใจในงานวิจัยหรือบทความที่กล่าวถึงข้างต้น ได้นำผู้เขียนไปสู่การสำรวจเปรียบเทียบกับงานภาคสนามในการศึกษาครั้งนี้ของผู้เขียน โดยแกนหลักจะอาศัยการทำความเข้าใจต่อ ‘พรมแดนชาติพันธุ์’ ตามแนวทางของเฟรดริก บาร์ทและคาล์สและเชื่อมโยงกับแนวความคิดของพื้นที่พหุชายแดน ดังที่กล่าวถึงในงานศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. สภาพชุมชนบริเวณพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นเหมือนช่องทางผ่านแดนในการเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คนของกลุ่มผู้พลัดถิ่น/ถูกบังคับพลัดถิ่นจากฝั่งพม่า จากชุมชนไปยังพื้นที่อื่นๆทั้งในไทยและพม่า การประเมินจำนวนประชากรมีการผันแปรตลอดเวลา และสำรวจอย่างละเอียดให้

³⁵ ดูใน Decha Tangseefa, “Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced and the Thai-Burmese In-Between Spaces”, In *Alternative* 31, (2006): 405-429.

³⁶ เดชา, *ไทยคดีศึกษา* 2546. , Dacha, *Alternative* 31 2006. , And “Temporary Shelter Areas” and the Paradox of Perceptibility: Imperceptible Naked-Karens in the Thai-Burmese Border Zones.” In *Borderscapes Hidden Geographies and Politics at Territory’s Edge*, Prem Kumar Rajaram and Carl Grundy-Warr (ed.). London: University of Minnesota Press, 2007.

ครอบคลุมจำนวนประชากรทั้งหมดทำได้ยาก ตัวเลขประชากรในพื้นที่ จึงค่อนข้างมีความแตกต่างระหว่างข้อมูลอย่างเป็นทางการที่พบในเอกสารของหน่วยงานรัฐกับที่ปรากฏในชีวิตจริงของชุมชน

2. การเข้าถึงข้อมูลจากกะเหรี่ยงนอก กระทำได้ยากกว่ากะเหรี่ยงใน เนื่องจากกะเหรี่ยงนอกจำนวนมากสื่อสารภาษาไทยไม่ได้ ผู้เขียนจะได้ข้อมูลจากกะเหรี่ยงนอกเฉพาะในกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานพอสมควร จะเข้าถึงกลุ่มที่มาอยู่ใหม่ได้ค่อนข้างยาก เพราะข้อมูลบางด้านเป็นเรื่องค่อนข้างสุ่มเสี่ยงที่จะกล่าวถึงในพื้นที่สาธารณะ ข้อมูลบางอย่างของกะเหรี่ยงนอกผู้เขียนก็จะได้รับต่อจากกะเหรี่ยงในอีกทีหนึ่ง ซึ่งอาจทำให้น้ำหนักของข้อมูลของกลุ่มกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มที่กล่าวถึงพวกเขาไม่เท่ากัน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

คำว่า ‘ชายแดน’ ในภาษาอังกฤษมีความหมายที่ใกล้เคียงกันอยู่สองคำ คือ คำว่า Border และ Frontier ซึ่งบางลักษณะใช้แทนความหมายกันได้ ในพจนานุกรม Oxford English Dictionary ได้อธิบายความหมายเพิ่มเติม (Note) ว่า border หรือ frontier เป็นเส้นแบ่งระหว่างสองประเทศ หรือบริเวณพื้นที่ที่อยู่ใกล้เส้นแบ่งนั้น เช่น ชายแดน (border/frontier) ระหว่างสเปนกับฝรั่งเศส และชายแดน (border/frontier) ของแคนาดา เป็นต้น³⁷

นอกจากนี้ ในคำอธิบายเพิ่มเติมยังได้พยายามแสดงความแตกต่างในการใช้คำว่า ‘border’ และ ‘frontier’ โดยอธิบายว่า ‘border’ ดำรงอยู่ระหว่างสองรัฐหรือประเทศต่างๆ ภายในเขตประเทศหนึ่งใด เช่น ‘เราข้ามชายแดนจากวิกตอเรียไปยังออสเตรเลียตอนใต้ตอนเที่ยงคืน’ เป็นต้น ส่วน ‘frontier’³⁸ ถูกใช้อธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่า เช่น ชายแดน/พรมแดนความรู้ เป็นต้น เมื่อนำคำทั้งสองมาใช้ในภาษาไทย หรือบริบทของไทยได้ทำให้เกิดความสับสนอยู่พอสมควรจากนัยความหมายที่ซ้อนทับซับซ้อนของมัน อาจเป็นเพราะว่าความคิดเกี่ยวกับอาณาเขต หรือเส้นกั้นพรมแดนที่แตกต่างกัน แม้กระบวนการขีดเส้นพรมแดนตายตัวจะเห็นชัดขึ้นทั่วโลกแล้วก็ตาม

สมเกียรติ วันทะนะ อธิบายความแตกต่างของคำทั้งสอง โดยชี้ให้ว่า ‘border’ มีนัยความหมายที่บ่งชี้การแบ่ง ‘เส้นกั้นอาณาเขต’ อย่างตายตัว ขณะที่ ‘frontier’ หมายถึง ‘แดนต่อ

³⁷ Oxford English Dictionary, 1995, 126.

³⁸ Ibid, 476. ให้ความหมายไว้ 2 ลักษณะ คือ 1. ชายแดนระหว่างสองประเทศ เช่น ชายแดนระหว่างฝรั่งเศสและสวิตแลนด์ 2. ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าสุดขอบเขตพื้นที่ที่ทางไกลของประเทศ ซึ่งเป็นป่าและยังไม่ได้พัฒนา หรือขอบเขตพื้นที่ทางความรู้

แดน' บ่งบอกว่า ณ อาณาบริเวณนั้นเป็นเขตปลอดอำนาจรัฐ หรืออำนาจการปกครอง หรือแม้ถ้าไม่ปลอดอำนาจรัฐโดยสิ้นเชิงก็เป็นเขตที่อำนาจรัฐเบาบาง และแผ่ไปอย่างไม่สม่ำเสมอต่อเนื่อง มีลักษณะเป็นพื้นที่ป่าเขาลำเนาไพร หรือพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ด้วยหลายๆสาเหตุ พื้นที่ที่เป็น 'แดนต่อแดน' ไม่จำเป็นต้องอยู่ตามชายแดนของรัฐเสมอไป แต่อาจอยู่ระหว่างเมืองหนึ่งกับอีกเมืองหนึ่งไกลๆ กับศูนย์กลางอันเป็นที่ตั้งของกลไกของอำนาจรัฐก็ได้³⁹ จากความหมายนี้ ดูเหมือนว่าสมเกียรติจะใช้ความหมายของ 'frontier' หรือ 'แดนต่อแดน' โดยหมายถึงช่องว่างของพื้นที่ระหว่างรัฐประเพณี (Tradition state) ในยุคก่อนสมัยใหม่ ขณะที่ชายแดน 'border' แสดงนัยถึงเส้นพรมแดนระหว่างรัฐ/ประเทศ หรือรัฐ-ชาติสมัยใหม่ ซึ่งให้ความหมายถึงพื้นที่ (zone) บริเวณสองฝั่งใกล้กับเส้นพรมแดน แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายดังกล่าวก็ยิ่งก่อให้เกิดความงุนงงสับสนบ่อยครั้ง สำหรับการศึกษานี้ เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนกำกวมของความหมายที่ดูเหมือนยังคงเกิดขึ้นอยู่เสมอระหว่างคำว่า 'ชายแดน' (border) และ 'พรมแดน' (frontier) รวมไปถึงความสับสนของคำ 'พรมแดน' ในภาษาไทยที่ทำให้สับสนระหว่าง 'boundary' และ 'frontier' ด้วย ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า 'ชายแดน' โดยมีความหมายถึง 'พื้นที่' (Zone) เป็นหลัก และจะใช้คำว่า 'พรมแดน' ในความหมายที่แสดงถึง 'เส้นแบ่งเขตแดน' (boundary) เท่านั้น ดังตัวอย่างเช่น

(1) 'พื้นที่บริเวณชายแดน' หมายถึง พื้นที่รอยต่อระหว่างบ้องตื้นและพม่าที่อยู่ใกล้กับจุดตำแหน่งหรือพิกัดแบ่งเขตแดน⁴⁰ หรือหากใช้ว่า 'บริเวณชายแดนไทย' จะหมายถึงพื้นที่ในเขตแดนไทยหรือพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกับพิกัดแบ่งเขตแดนไทย-พม่า ในความหมายรวมไปถึงบ้องตื้น ซึ่งเป็นหมู่บ้านชายแดนด้วย และหากใช้ว่า 'บริเวณชายแดนพม่า' หมายถึง พื้นที่ในเขตแดนพม่าหรือพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกับพิกัดแบ่งเขตแดนไทย-พม่า

³⁹ สมเกียรติ วันทะนะ, "เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนัก", อยู่เมืองไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), 82-83.

⁴⁰ ในความเป็นจริง การแบ่งเขตแดนไทย-พม่า บริเวณชายแดนบ้องตื้น ก็ไม่ได้กำหนดได้ชัดเจนอยู่ดี เนื่องจากสภาพกายภาพเป็นป่าเขาธรรมชาติ และการกำหนดรับรู้ของผู้คนในบริเวณชายแดนก็เพียงแต่รับรู้เส้นแบ่งอย่างคร่าวๆ จากสันเขาตะนาวศรีเท่านั้น แต่เมื่อมีเจ้าหน้าที่รัฐไทยและพม่าประจำการจึงทำให้การรับรู้เส้นแบ่งเขตแดนชัดเจนขึ้น

(2) ‘พรมแดน’ (boundary) หมายถึง เส้นพรมแดนที่ถูกกำหนดแบ่งแยกอาณาเขตแดน รัฐไทย-พม่า ในแง่ของของการแบ่งพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ ดังเช่น ‘พรมแดนไทย’ หมายถึง บริเวณที่เลยจากเส้นเขตแดนเข้ามาในเขตไทย เป็นต้น

(3) ‘พรมแดนชาติพันธุ์’ (ethnic boundaries) เป็นมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยา ใช้ในความหมายเชิงสัญลักษณ์ของมโนทัศน์ทางสังคมที่เป็นการบ่งชี้จำแนกความเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

(3) ‘การอ้างชาติพันธุ์’ (ethnicity) มโนทัศน์ทางมานุษยวิทยา ในการอธิบายกลุ่มคนที่บ่งชี้ความเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกันกับตนเอง พร้อมกับจำแนกกลุ่มอื่นที่แตกต่างจากกลุ่มตน โดยชุดคำอธิบายพื้นฐานที่ยึดถือร่วมกันของการเป็นหรือไม่เป็นกลุ่มเดียวกัน จากการยึดถือความเชื่อในรากเหง้าที่มาหรือสำนักทางประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่ม อันเป็นพื้นฐานของการรวมกลุ่มสังคมตามธรรมชาติของมนุษย์ และยังคงใช้ความคิดดังกล่าว เพื่ออธิบายตัวเอง เชื่อมโยง/จำแนกกลุ่มคนอื่นๆ ที่มีความเหมือน/แตกต่างของวิถีการดำรงชีวิตจนถึงปัจจุบัน

(4) ‘กะเหรี่ยงใน’ (‘Karen Nai’ – ‘Insider Karen’) หมายถึงกะเหรี่ยงที่เกิดในฝั่งไทยหรือกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นการจำแนกกลุ่มที่เกิดขึ้นในบริบทของบ่อน้ำมัน ซึ่งในการศึกษานี้บางครั้งผู้ศึกษาอาจจะใช้คำว่า ‘กะเหรี่ยงในบ่อน้ำมัน’ หรือ ‘กะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม’ ในความหมายเดียวกับ ‘กะเหรี่ยงใน’ ด้วยเช่นกัน

(5) ‘กะเหรี่ยงนอก’ (‘Karen Nok’ – ‘Outsider Karen’) หมายถึงกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่า ซึ่งในการศึกษานี้ บางครั้งอาจจะใช้คำว่า ‘กะเหรี่ยงพม่า’ แทนกะเหรี่ยงนอก ทั้งนี้ในความหมายที่รวมทั้งกะเหรี่ยงที่ข้ามพรมแดนมาอย่างสมัครใจ เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในฝั่งไทย และกะเหรี่ยงที่ข้ามพรมแดนมาอย่างไม่สมัครใจด้วยผลกระทบจากสงครามและการบังคับพลัดถิ่น (forced displacement) หรือ ‘ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง’ แต่เมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่ในบ่อน้ำมันฝั่งไทย และมีการแบ่งจำแนกกับผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะกะเหรี่ยงไทยในบริบทของบ่อน้ำมันว่า ‘กะเหรี่ยงนอก’

บทที่ 2

ชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบึงเต้าน

๐ บึงเต้าน บึงเต้าน จนท้ายเหมือง เป็นเขตบ้าน ด้านเมือง แต่เบี่ยงก่อน
ดงหมากสวย ห้วยพง งามดงดอน กรุ่นกำจร หมากใจ หมากไม้ตรี
แดนต่อแดน แผ่นดิน ไม่สิ้นสุด ใจต่อใจ ให้มนุษย์ พิสุทธิศรี
คงความงาม ความรัก สามัคคี คงความดี ต่อกัน นิรันดร์¹

บทกวีข้างต้นปรากฏโดดเด่นอยู่บนป้ายไม้แผ่นใหญ่ หน้าศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบ้านบึงเต้าน² มีข้อความระบุด้านล่างว่า ‘ประพันธ์โดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์’ เนื้อหาที่กวีบรรยายแม้ว่าบทกวีจะไม่ได้กล่าวถึงผู้คนในชุมชนแห่งนี้ เหมือนกับที่บรรยายถึงลักษณะทางกายภาพ แต่สำหรับผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในบึงเต้าน ต่างเข้าใจกันดีว่า ‘หมาก’ ได้สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในชุมชนโดยตรง บ่อยครั้งที่ชุมชนหรือหมู่บ้านมักถูกเข้าใจว่ามีความเป็นเอกภาพหรือมีวัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมด ซึ่งความคิดดังกล่าวในแง่หนึ่ง ก็มักจะจำกัดการรับรู้ถึงคนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตามบริเวณแนวชายแดนระหว่างไทย-พม่าอย่างบึงเต้าน ซึ่งประกอบขึ้นจากผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง มอญ ทวายพม่า เขมรมุสลิม และไทย

แม้ว่าการศึกษานี้จะมุ่งศึกษากลุ่มคน ‘กะเหรี่ยง’ เป็นหลัก แต่การศึกษาความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ผ่านปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบริเวณชายแดน ซึ่งมีความสลับซับซ้อนทางวัฒนธรรมสูง บางครั้งจึงจำเป็นต้องอธิบายเกี่ยวโยงถึงผู้คนกลุ่มอื่น ซึ่งประกอบรวมกันขึ้นเป็นชุมชนด้วย ซึ่งในบทแรกนี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงลักษณะสภาพทั่วไปของชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบึงเต้าน และความเป็นมาของผู้คนต่างชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม เพื่อให้เห็นภาพของชุมชนโดยรวม

¹ บทกวีประพันธ์ โดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

² ศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยง ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน และ อบต.บึงเต้าน ในช่วงปี พ.ศ. 2543 โดยการตั้ง ศูนย์ทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง สำหรับอบรมและส่งเสริมกลุ่มแม่บ้านให้เกิดความสนใจ การทอผ้าเพื่อเป็นอาชีพเสริม

ความเป็นมาของคำ ‘บ้องตี้’

ข้อมูลจากเอกสารที่พบ ระบุว่า ‘บ้องตี้’ น่าจะเพี้ยนมาจากคำในภาษากะเหรี่ยง ที่ว่า “เบาะติ” ซึ่งแยกได้เป็น 2 คำ คือ ‘เบาะ’ แปลว่า ‘เหลียง’ และ ‘ติ’ แปลว่า ‘น้ำ’ ชื่อของลำห้วยและบ้านบ้องตี้ จึงแปลได้ว่า ห้วยน้ำเหลียงและบ้านน้ำเหลียง³

คำอธิบายดังกล่าวน่าจะมาจากการที่คนท้องถิ่นซึ่งอาศัยอยู่ในบ้องตี้บน เป็น กะเหรี่ยง จึงสรุปเอาว่า ชื่อหมู่บ้าน ‘บ้องตี้’ น่าจะมาจากภาษากะเหรี่ยงด้วย

แต่จากการสอบถามชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญบางส่วนในชุมชนบ้องตี้ ได้ข้อมูลที่ขัดแย้งกันว่า ‘บ้องตี้’ น่าจะมาจากคำว่า ‘บ้องตี้’ ในภาษามอญ ซึ่งแปลว่า ‘แข่งชาวอ่นล้า’ และยังเชื่อว่า กลุ่มคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้กลุ่มแรก คือ คนมอญ ดังที่ผู้อาวุโสชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้บนท่านหนึ่ง อธิบายว่า

“เขาบอกว่าไ้ตอนเฝ้าแรกที่มาตั้งรกรากอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนี้เป็นคนมอญ พวกเรามอญพวกมอญอะไรนี้เป็นเฝ้าแรกเลย แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่าพวกมอญเป็นกลุ่มแรก ก็ชื่อต่างๆ ชื่อหนอง ชื่อต่างๆ เนี่ยเป็นภาษามอญทั้งนั้น บ้องตี้เดิมที่เขาเรียก ‘บ้องตี้’ แปลว่า ‘ชาวอ่นล้า’ ...เขามาจากทิศเหนือ ทิศใต้ ตะวันออก ตะวันตก มาบ้องตี้ที่พอมมาถึง แหม เมื่อยล้ารู้สึกเปลี่ยนเปลี่ย เขาเรียก ‘บ้องตี้’ ชาวอ่นล้า ‘คั’ ก็ภาษามอญ ‘ทะแมแจ้’ ก็ภาษามอญ อะไรก็ภาษามอญทั้งนั้น ส่วนใหญ่เป็นภาษามอญทั้งสิ้น ก็แสดงว่ามอญเนี่ยเป็นเฝ้าแรกที่มาตั้งรกรากอยู่ในเขตนี้”

กะเหรี่ยงบ้องตี้บนที่เห็นว่า คำว่า ‘บ้องตี้’ น่าจะมาจากภาษามอญนี้ ได้แย้งว่า คำนี้ไม่น่าจะมีรากมาจากภาษากะเหรี่ยง เพราะการออกเสียงคำว่า ‘เบาะ’ (หรือ ‘บอ’) กับคำว่า ‘บ้อง’ นั้นแตกต่างกันจนไม่น่าจะเพี้ยนไปได้ อีกทั้งไวยากรณ์ของภาษากะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเป็นภาษาที่กะเหรี่ยงบ้องตี้ใช้ ก็ไม่มีตัวสะกด แต่หากเป็นคำว่า ‘บ้องตี้’ ในภาษามอญ คนมอญสามารถเข้าใจความได้ทันที ชาวมอญเป็นชนชาติเก่าแก่ เคยครอบครองดินแดนพม่าตอนล่าง ซึ่งมีเมืองสะเทิมเป็นศูนย์กลาง⁴ และมีความเจริญรุ่งเรืองในด้านศิลปวัฒนธรรม กระทั่งแผ่อิทธิพลไปถึงชน

³ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาญจนบุรี, (ม.ป.ท., 2542), 65. , และ วรวิธ สุวรรณฤทธิ์, กาญจนบุรีดินแดนตะวันตก, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2545), 53.

⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พม่า ประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544). 3.

กลุ่มอื่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน หลักฐานจากแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีที่พบในเขต จังหวัดกาญจนบุรี ล้วนพบในเส้นทางการติดต่อระหว่างพม่า-มอญ และสยาม ดังเช่น โบราณสถานและวัตถุทางวัฒนธรรมจำนวนหนึ่งที่ บ้านท่าหวี ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง และที่ พงตึก ตำบลท่ามะกา อำเภอท่ามะกา⁵

ทั้งนี้ ได้มีข้อถกเถียงในกลุ่มนักวิชาการว่า กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในยุคทวารวดีนี้ น่าจะเป็น ชนชาติมอญ นอกจากพบหลักฐานคือจารึกมอญแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ที่ค้นพบล้วน เป็นวัฒนธรรมมอญ จึงเข้าใจกันว่ามอญคือกลุ่มคนที่เคยครอบครองอาณาบริเวณตั้งแต่ลุ่ม แม่น้ำอิรวดี จนถึงลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก⁶ แม้ว่าการศึกษารุ่นต่อมา ได้ ได้แย้งความคิดดังกล่าวว่า การนำเรื่องวัฒนธรรมมาผสมกับความคิดเรื่องเชื้อชาติ อาจไม่ สอดคล้องกับความเป็นจริงนัก และไม่อาจสรุปได้ว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เป็นมอญ⁷ หลักฐานที่ ปรากฏเพียงอนุมานได้ว่า วัฒนธรรมมอญมีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่สมัยทวารวดี

อย่างไรก็ตาม ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า มีชาวมอญอาศัยอยู่ เป็นจำนวนมากในบริเวณชายแดนเขตจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรีในปัจจุบัน และชาวมอญ เหล่านี้ก็มีบทบาทสำคัญต่อรัฐไทย (สยาม) เห็นได้จาก มีการแต่งตั้งให้ชาวมอญในราชสำนัก สยามปกครองดูแลเมืองด่าน หรือที่เรียกกันว่า รามัญ 7 เมือง อันประกอบด้วย เมืองสิงห์ (สมิงชะ บุรี) เมืองลุ่มสุม เมืองท่าตะกั่ว เมืองไทรโยค เมืองทองผาภูมิ เมืองท่าขนุน และเมืองท่ากระดาน ทั้งหมดขึ้นต่อเมืองกาญจนบุรี มีเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมืองปกครอง และมีหน้าที่ลาดตระเวน รักษาด่านเมือง สืบข่าวในพม่า ป้องกันไม่ให้พม่าเข้ามาสืบข่าวของฝ่ายไทย เมื่อรัฐไทยเดินทัพทำ ศึกกับพม่า รวมทั้งหันมาติดต่อค้าขายกันในยุคอาณานิคมอังกฤษ ชาวมอญก็ทำหน้าที่นำทาง หรือจัดเตรียมงานราชการต่างๆ ในฐานะผู้ชำนาญเส้นทางชายแดน⁸

⁵ธิดา สาระยา, “จากชายขอบของรัฐทวารวดีถึง “เมืองด่าน” ในประวัติศาสตร์ยุคหลัง”, รัฐโบราณ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กำเนิดและพัฒนาการ (กรุงเทพฯ: ด้านสุทธการพิมพ์, 2537), 327.

⁶โดยเฉพาะในการศึกษาเกี่ยวกับทวารวดียุคแรกของนักวิชาการชาวต่างชาติ เช่น ปอล เปลลิโย 2447, ยอร์ช เซเดย์ 2472, ปีแอร์ ดูปองต์ 2492 และอื่นๆ อ้างถึงใน ผาสุข อินทราวุธ, ทวารวดี (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542), 4-5. แนวความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชนชาติไทย กระแสหลัก ซึ่งเริ่มต้นประวัติศาสตร์ชนชาติไทยที่อพยพมาจากจีนตอนใต้แล้วสามารถรับเอาชนะขอมที่ปกครอง อยู่ก่อนหน้านั้นได้ จึงตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรก

⁷สุจิตต์ วงษ์เทศ, สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2526), 13-15.

⁸สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 47-155.

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมา แสดงถึงความเป็นไปได้มากกว่าที่ คำว่า “บ้องตี้” จะมาจากภาษามอญ

นอกจากนี้ ในการจัดระเบียบการปกครองใหม่ ปี พ.ศ. 2438 (1895) เมืองลุ่มสุม และ เมืองท่าตะกั่ว ที่อยู่ในการปกครองของเมืองด่านรามัญ 7 เมือง ก็ได้ถูกยุบกลายเป็นหมู่บ้านในเขต กิ่งอำเภอไทรโยค บริเวณดังกล่าวอยู่ไม่ไกลจากด่านบ้องตี้เลย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ด่านบ้องตี้ อาจเกิดขึ้นจากการบ่งชี้ตำแหน่งทางยุทธศาสตร์สำคัญในฐานะช่องทางติดต่อระหว่าง 2 อาณาจักร สยาม-พม่า โดยมีชาวมอญทำหน้าที่เป็นนายด่านดูแลช่องทางเหล่านี้ ก่อนที่ชาวกะเหรี่ยงจะอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ และเริ่มก่อรูปร่างเป็นชุมชนในภายหลัง ขณะที่รัฐไทยสมัยใหม่แผ่ขยาย อิทธิพลภายนอกเข้ามาสู่ดินแดนชายขอบอาณาจักรแห่งนี้ทีละน้อย

การตั้งถิ่นฐานของกะเหรี่ยงบ้องตี้บน

กว่าร้อยปีก่อน ชาวกะเหรี่ยงบริเวณด่านบ้องตี้ฝั่งไทยยังไม่ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง เช่นปัจจุบัน พวกเขากระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณพื้นที่สูง จนถึงที่ราบลุ่มริมฝั่งน้ำแควน้อย และแม่น้ำตะนาวศรีฝั่งพม่า ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงบ้องตี้บนเล่าว่า เดิมทีพ่อแม่ของพวกเขาอาศัยอยู่ทั่วไป เคลื่อนย้ายตามหาถิ่นตามแหล่งอาหาร ต่อมาได้ยุติการเคลื่อนย้าย แล้วลงหลักปักฐาน แน่นนอนบริเวณด่านบ้องตี้ ริมเทือกเขาตะนาวศรี กลายเป็นชุมชนกะเหรี่ยงบ้องตี้บนในยุคแรก

อย่างไรก็ตาม ไม่อาจกำหนดเวลาได้แน่ชัดว่าการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งนี้เริ่มขึ้นเมื่อใด แต่จากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ การลำดับเครือญาติ และการสังเกตอายุของพรรณไม้ ยืนยันเก่าแก่ในชุมชน เช่น ต้นหมาก และต้นมะพร้าว ก็พอคาดเดาได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของ ชุมชนแห่งนี้น่าจะอยู่ในราว 100 ปี และน่าเชื่อได้ว่าก่อนหน้านี้มีผู้อาศัยอยู่บ้างแล้ว เพียงยัง สร้างบ้านเรือนกระจัดกระจาย บ้างยังเคลื่อนย้ายไปมาอยู่ทั่วบริเวณ ดังที่ พี่จอนเญีซา วัย 76 ปี⁹ เล่าว่า

“เมื่อไหร่ไม่รู้ละ รู้แต่ว่าเดิมทีเริ่มแรกบ้องตี้เป็นป่าดิบปาดง ไม่มีผู้มีคน ไม่มีใครมา อยู่อาศัย แล้วก็ตามมา ผมว่าตั้งแต่ก่อนแม่เกิดด้วยซ้ำ... อยู่ไม่เป็นกลุ่มหรือ บ้าน ...หลังนี้ อยู่ที่นี่ หลัง...ตอนแรกทำกินอยู่แถวนี้ก็อยู่ที่นี้ ตอนอยู่นั้นก็ไปมาหาสู่กัน ไปอยู่ปี 2 ปี ก็ย้ายไปอีก อยู่ศรี มงคลมั่ง ย้ายไปอยู่อำเภอ แม่ผมไปอยู่วังโพธิ์ 3 ปี ย้ายไปย้ายมาไง สมัยก่อนเญี (แม่) เกิด

⁹‘พี่อ’ (แปลว่าปู่หรือตา) อายุขณะสัมภาษณ์ในปีพ.ศ. 2545 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2549

เมืองไทย อยู่ที่นี่ แต่ว่าการอยู่มันไม่ถาวร โน่นแต่ก่อนอยู่พม่าเรื่อง 4-5 ปี ย้ายไปโน่น ไปอยู่วังโพธิ์ ไปอยู่ 3 ปี ย้ายไปอยู่ เขาเรียกเขาช้างหรือเขาอะไร 2-3 ปี แล้วก็ย้ายมาอยู่ที่นี่ มันไม่ถาวร”

กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่เรียกว่า ชาวเขา (Hill Tribe) อื่นๆ ของไทย ที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านพื้นที่ราบลุ่ม และทำการเกษตรแบบนาदानอกจากนั้น ชาวกะเหรี่ยงยังดำรงชีวิตในชุมชนพื้นราบแต่ละแห่งมาหลายชั่วคน¹⁰ เช่นเดียวกับบรรพบุรุษของ กะเหรี่ยงบ๋องตีบน ซึ่งเคยเพาะปลูกข้าวในบริเวณพื้นที่ราบริมน้ำแควน้อย หรือบริเวณอำเภอไทรโยค และสถานีรถไฟวังโพธิ์ในปัจจุบัน ก่อนที่คนไทยจะเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้นในภายหลัง มีความเป็นไปได้ว่า เมื่อการเชื่อมต่อของสังคมภายนอกแผ่ขยายเข้ามาสู่พื้นที่ชายขอบแห่งนี้ คนไทยได้เคลื่อนย้ายเข้ามามากขึ้น กะเหรี่ยงบางส่วนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ราบจึงถอยร่นขึ้นไปอาศัยอยู่บนที่สูง บริเวณริมขอบเขตแดนด้านบ๋องตีเพิ่มมากขึ้น พระตีบ้อพอ (นามสมมุติ) วัย 64 ปี เล่าว่า

“...ก็สถานีรถไฟวังโพธิ์นั้นไ้แม่ ตอนนั้นเขาทำไร่อยู่ เขาฟันไร่ทำข้าวเกี่ยวข้าวอยู่ตรงนั้นนะ เขายังคุยอยู่ตอนที่เขายังไม่ตายนะ พุ่่น้อยพุ่่น้อยไ้เขาทั้งนั้นแหละ ถึงว่ากะเหรี่ยงก็อย่างว่าแหละมันไม่ชอบที่เจริญ เขาทำที่โน่นแล้วเพื่อที่โน่นก็หนีขึ้นมาบ๋องตี ถ้ามันอยู่ที่โน่นก็เดี๋ยวนีก็สบายสิบ้านช่องเจริญ น้ำท่าสมบูรณ์”

ชาวกะเหรี่ยงยุคแรกเริ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ้านบ๋องตี มาจากทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่า เนื่องจากพื้นที่บริเวณรอยต่อพรมแดนไทย-พม่า ทั้งในเขตอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และเขตทวาย ในฝั่งพม่า ล้วนเป็นบริเวณที่ชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่มาเป็นเวลาช้านาน หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าที่ใกล้ชิดกับบ้านบ๋องตีบนที่สุด และเกิดขึ้นร่วมสมัยกัน คือ บ้านกะซอวา (ในภาษาไทย เรียกว่า หลักช้างเผือก) ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตะนาวศรี ในอดีตชาวกะเหรี่ยงบริเวณนี้สามารถเคลื่อนที่โยกย้ายข้ามไปมาระหว่างสองฟากพรมแดนอย่างอิสระ

อย่างไรก็ตาม ชุมชนกะเหรี่ยงบ๋องตีบน มีแนวโน้มถูกเชื่อมโยงเข้ากับสังคมไทยมากกว่า จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงฝั่งพม่า โดยเฉพาะในยุคการขยายตัวของรัฐ-ชาติไทยสมัยใหม่ ที่แผ่ขยายเข้ามาถึงหลังการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 โดยบ๋องตี

¹⁰Keyes, Charles F, *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, (Pennsylvania: Institute for the study of Human Issues: 1979), 31-2.

บนถูกกำหนดเป็นหมู่บ้านขึ้นในปี พ.ศ. 2483¹¹ (1940) ตามขอบเขตบริหารปกครองของประเทศไทย
 อย่างเป็นทางการ จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสชาวกะเหรี่ยงบ้องตึบน ชี้ให้เห็นว่า ตำแหน่ง
 ผู้ใหญ่บ้าน น่าจะเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ยังไม่เป็นทางการ เพราะอำนาจรัฐไทยต่อชุมชนยัง
 เบาลงมาก

ฟือเจวา (นามสมมุติ) ให้เล่าว่า ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ ‘ผู้ใหญ่แดง’ แต่สมัยนั้นฟือเจวา
 ยังไม่เกิด หากแต่ได้ยินจากแม่ของแกอีกทีว่า

“พอนานๆ เข้า ทอยยเข้ามาเรื่อยๆ บอกว่ามีสักสี่ห้าหกหลังอะไรเนี่ย ที่นี้ทางอำเภอ
 เห็นว่าน่าจะมีผู้นำ... ก็เลยแต่งตั้งให้นายแดง ชื่อ นายแดง เป็นผู้ใหญ่บ้านดูแล... คนแรก ตอนนั้น
 บ้องตึเนี่ยขึ้นกับตำบลสิงห์ ต่อมาขึ้นกับตำบลลุ่มสุม แล้วก็มาแยกเป็นตำบลบ้องตึเนี่ยไม่กี่ปี... พอ
 โตแล้วก็อายุเจ็ดแปดขวบแล้ว มีผู้ใหญ่บอ พ่อผู้ใหญ่สัว แล้วก็ผู้ใหญ่... พ่ออำเภอไฟ พ่ออำเภอแล้ว
 ก็พ่อไ้หลังอนามัยนะ ประมาณห้าหกหลัง ตั้งผู้ใหญ่แดงเป็นผู้ใหญ่บ้าน พ่อผู้ใหญ่แดงตายก็
 ผู้ใหญ่ซือก ผู้ใหญ่ซือกตายก็ผู้ใหญ่บอ ผู้ใหญ่บอลาออกแล้วก็ผู้ใหญ่ซารูเป้ ผู้ใหญ่ลาไฟ ผู้ใหญ่
 สุดใจ ผู้ใหญ่ประเทือง แล้วก็ต่อมาผู้ใหญ่ประเทืองยกฐานะเป็นตำบลก็เลยเป็นกำนัน”

การขยายอำนาจบริหารของหน่วยงานภาครัฐ เริ่มปรากฏชัดเจนเป็นครั้งแรกในบ้องตึ
 บน เมื่อมีการส่งครูเข้ามาสอนหนังสือ โดยข้อมูลของชุมชนระบุว่า ได้ตั้งโรงเรียนบ้องตึขึ้นในปี
 พ.ศ. 2479¹² (1936) ก่อนจะมีการแบ่งเขตปกครองเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2483
 (1940) ช่วงสมัยที่ ‘นายบอ เสือหอม’ เป็นผู้ใหญ่บ้าน พระตำบอเป็นผู้เป็นหลานของผู้ใหญ่บอ เล่าว่า
 เมื่อถึงเวลาประชุมผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บอต้องเดินเท้าลัดไปตามป่า ใช้เวลา 1 วันเต็ม เพื่อไปร่วม
 ประชุมที่จังหวัดกาญจนบุรี

ในปี พ.ศ. 2485 (1942) ทหารญี่ปุ่นเริ่มสร้างเส้นทางรถไฟจากสถานีหนองปลาตึก
 อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผ่านจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเข้าสู่ประเทศพม่า ญี่ปุ่นลำเลียงกำลัง
 พลบางส่วนมาตามทางรถไฟจากสถานีรถไฟบ้านวังโพธิ์ขึ้นมายังด้านบ้องตึ ก่อนตัดผ่านเข้าไปตี

¹¹ น่าสังเกตว่า ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านเกริงบอ อำเภอสังขละบุรี ในงานศึกษาของปิ่นแก้ว เหลืองอร่าม
 ศรี(2534) ก็เริ่มมีผู้ใหญ่บ้านเป็นทางการคนแรกในปี พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับบ้านบ้องตึบน แสดงให้
 เห็นถึงการแผ่อำนาจรัฐไทยสมัยใหม่ไปยังชุมชนชายขอบต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี แต่อย่างไรก็ตาม จาก
 สภาพภูมิประเทศ และการติดกับศูนย์กลางอำนาจในจังหวัดกาญจนบุรี นับได้ว่าชุมชนบ้านบ้องตึบนอยู่
 ใกล้เคียงกว่ามาก

¹² โรงเรียนบ้านบ้องตึบน, เอกสารบันทึกประวัติโรงเรียนบ้องตึบน

เมืองทวาย¹³ ขณะที่ทหารญี่ปุ่นผ่านมายังบ้องตีบน ได้ตั้งค่ายพักอยู่บริเวณดงหมาก ก่อนจะลำเลียงเสบียงอาหารข้ามเทือกเขาตะนาวศรีผ่านด่านบ้องตีไปยังพม่า ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงบางคนเล่าว่า เคยนำอาหารมาแลกข้าวของกับทหารญี่ปุ่น¹⁴ แต่ส่วนใหญ่กลัวว่าทหารญี่ปุ่นจะจับตัวไปเป็นลูกหาบ จึงหนีออกไปอยู่ในป่าบริเวณปางไม้แถวๆเตย (ปัจจุบันเป็นกลุ่มบ้านเล็กๆ อยู่ในเขตบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3) มีเพียงบ้านของผู้ใหญ่บอ เสือหอม อยู่หลังเดียว ที่ไม่ได้ย้ายหนี ในความเป็นจริง ทหารญี่ปุ่นไม่ได้เกณฑ์แรงงานชาวกะเหรี่ยงบ้องตีบน แต่จ้างแรงงานชาวพม่าไปเป็นลูกหาบ ดังที่พี่น้องตา (นามสมมุติ) วัย 78 ซึ่งเคยเป็นล่ามภาษาพม่าให้กับคนบ้องตีบนที่นำอาหารไปขายให้ลูกหาบชาวพม่าของทหารญี่ปุ่น เล่าว่า

“ไม่ได้อยู่ อยู่นพเตยนั่นแหละ เข้าไปอยู่นุ่น ... ไม้่นนั่นแหละ แล้วมาใหม่ ๆ อยู่น บ้องตีล่าง มีบ้านหลังหนึ่งมั่ง สองหลัง ในราวๆ นั้นแหละ แล้วแถวนี้ไม่มี โนน ขึ้นไปโนนแหละ แถวนี้อบ้านผู้ใหญ่บออยู่หลังหนึ่ง แล้วที่บ้านแม่ยายจำใหม่ พ่อตาจำใหม่ สมัยก่อนมีบ้านเจ็ดแปดหลัง ญี่ปุ่นกลับแล้วก็กลับมาอยู่กันไ้ เมื่อก่อนเนี่ยอยู่ข้างบนนั่นแหละ หลบบนเขาโนน... ก็ญี่ปุ่นกลับไปหมด แล้วถอยลงมาที่ละนิดทีละนิด แถวพุตงตุเตยเนี่ย สมัยญี่ปุ่น ยายเนี่ยต้องเป็นล่ามให้... พี่สาวอำไพนี่ ใครต่อใคร เออ แล้วก็พี่สาวพี่ชายป่าอำพรเนี่ย ลงมาขายแดงไม้กัน ข้าวหลามกัน”

การเดินทางผ่านเข้ามาของทหารญี่ปุ่นมีส่วนทำให้ชุมชนบ้องตีบนเชื่อมต่อกับชุมชนคนไทยพื้นราบมากยิ่งขึ้น เส้นทางเดินทัพจากวังโพธิ์ขึ้นมาถึงบ้องตีบน และเส้นทางที่ตัดผ่านข้ามเขาแดน¹⁵ ไปยังทวาย ก็กลายเป็นเส้นทางที่ผู้คนสองฟากพรมแดนใช้เดินทางติดต่อกันในยุคสมัยที่ธุรกิจเหมืองแร่ตามแนวชายแดนเติบโตขึ้น อีกทั้งรัฐไทย ก็ได้เริ่มแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพม่า หลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ

อย่างไรก็ตาม จากคำบอกเล่าพบว่า ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้องตีบนมีเพียงชาวกะเหรี่ยงเท่านั้น ยังไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเจือปน จนหลังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้องตีบนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พร้อมๆ กับการขยายตัวของอำนาจรัฐ-ไทย ซึ่งในช่วงนั้น ทั้งตำบลบ้องตีมีเพียงบ้องตีบนหมู่บ้านเดียว และยังขึ้นอยู่กับการปกครองของอำเภอ ต่อมาเปลี่ยนไปขึ้นกับตำบลลุ่มสุ่ม กระทั่งเมื่อประชากรขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงยกฐานะขึ้นเป็นตำบลบ้องตี

¹³ คณะกรรมการประมวลฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาญจนบุรี, 68.

¹⁴ ปัจจุบันแม่ของพระตีบือพอยังเก็บหม้อโลหะที่ได้รับจากทหารญี่ปุ่นเอาไว้ หลังสงครามจบลง

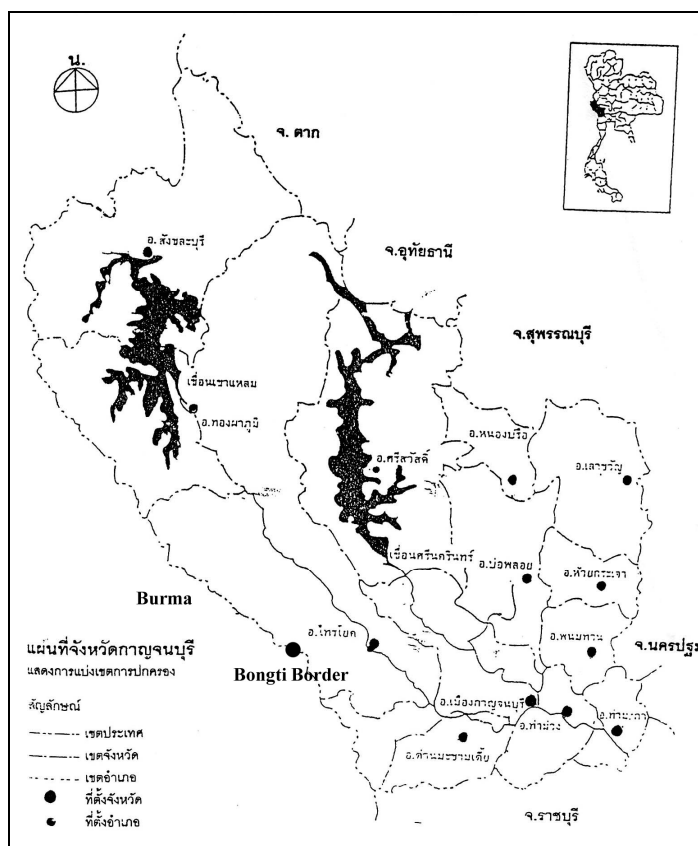
¹⁵ ชาวบ้องตีบนเรียกเทือกเขาตะนาวศรีที่กั้นพรมแดนไทย-พม่าว่า “เขาแดน”

ในปี พ.ศ. 2519 (1976) โดยมีชาวกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นกำนันคนแรก แยกการปกครองออกเป็น บ้องตึบ 1 หมู่ และบ้องตึล่างหมู่ 2 ต่อมาจึงค่อยแยกเป็น บ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 และท้ายสุด บ้านทุ่งมะเขยื่อ หมู่ 4 ได้ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2524 (1981)

จากเมืองกาญจนบุรีถึงสุดเขตแดน

บ้านบ้องตึบนอยู่ในตำบลบ้องตึ อำเภอยะโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีพรมแดนติดกับประเทศพม่า โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นพรมแดนธรรมชาติ เนื่องจากเป็นชุมชนชายแดน คนทั่วไปอาจเข้าใจว่าเป็นพื้นที่ไกลปืนเที่ยง แต่ความจริงแล้ว บ้องตึบนอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองกาญจนบุรีนัก จากสถานีขนส่งจังหวัดกาญจนบุรี ถึงหมู่บ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 ซึ่งเป็นพื้นที่สุดเขตแดน ระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร ชาวบ้านบ้องตึส่วนใหญ่เดินทางเข้าตัวเมืองกาญจนบุรีด้วยรถโดยสารประจำทาง (สองแถว) ซึ่งมีวันละ 3 เที่ยว ในช่วง 11.00-12.30 น. ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง

ศาลาว่าการอำเภอยะโยคหรือวังโพ ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบกลางหุบเขา มีแม่น้ำแควน้อยไหลผ่าน ซึ่งทำให้พื้นที่อำเภอยะโยคแยกออกเป็นสองฝั่ง ในอดีตการเดินทางต้องใช้เรือข้ามน้ำแควน้อย แต่ปัจจุบันมีสะพานคอนกรีตเชื่อมต่อทั้งสองฟากฝั่งเข้าด้วยกัน และมีถนนลาดยางทอดยาวไปถึงสุดเขตที่บ้านท้ายเหมือง ตำบลบ้องตึ อำเภอยะโยค บริเวณตัวอำเภอยะโยคเป็นแหล่งชุมชน เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการระดับอำเภอ เช่น ที่ว่าการอำเภอยะโยค สำนักงานตำรวจอำเภอยะโยค โรงพยาบาลอำเภอยะโยค โรงเรียนประจำอำเภอ-ไทรโยคมณีกาญจน์ นอกจากนี้ยังมีร้านอาหารเล็กๆ และรีสอร์ทหลายแห่ง รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักตากอากาศของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ

แผนที่ 1 ตำแหน่งที่ตั้งของจังหวัดกาญจนบุรี¹⁶

ที่ตั้งและขนาด

ตำบลบ้องตี้ เป็น 1 ใน 7 ตำบลของอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่ประมาณ 132 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 82,500 ไร่¹⁷

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลวังกระแจะ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลศรีมั่งคด อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลลุ่มสุ่ม อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ภาคตะนาวศรี (Thaninayri ¹⁸) ประเทศพม่า

¹⁶ดัดแปลงจาก วรวิธ สุวรรณฤทธิ์, ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, 2543), 2.

¹⁷ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี 2548.

¹⁸เดิมชื่อว่า Tanassarim

ตำบลบ้องตี้ แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 4 หมู่บ้าน คือ บ้องตี้บน หมู่ 1 บ้องตี้ล่าง หมู่ 2 ท้ายเหมือง หมู่ 3 และทุ่งมะเขยื่อ หมู่ 4 โดยที่ตั้งของหมู่บ้านบ้องตี้บน บ้องตี้ล่าง และท้ายเหมือง ทอดยาวติดต่อกัน ดังที่กวีซีไรต์เขียนไว้ว่า “บ้องตี้ล่าง บ้องตี้บน จนท้ายเหมือง” ในอดีต ทั้ง 3 หมู่บ้าน เคยเป็นชุมชนเดียวกัน ด้วยชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้น จึงต้องแยกพื้นที่ปกครอง ออกเป็น 3 หมู่บ้าน ส่วนบ้านทุ่งมะเขยื่อ หมู่ 4 ตั้งอยู่อย่างเอกเทศ แยกออกจากอีก 3 หมู่บ้าน เพราะเป็นหมู่บ้านใหม่ที่ก่อตัวขึ้นไม่นานมานี้

หากพิจารณาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนในชุมชนบ้องตี้ จะเห็นว่า กลุ่มกะเหรี่ยงในนั้น ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ และตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บ้องตี้บน หมู่ 1 บ้องตี้ล่าง หมู่ 2 และท้ายเหมือง หมู่ 3 ขณะที่กลุ่มคนในบ้านทุ่งมะเขยื่อ หมู่ 4 ส่วนใหญ่เป็นคนไทยจากหลายจังหวัดที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ บ้านทุ่งมะเขยื่อจึงเป็นหมู่บ้านเดียวของตำบลบ้องตี้ ที่มีความแตกต่างออกไปในด้านภูมิหลัง และความสัมพันธ์ของกลุ่มคน แยกห่างออกจากอีก 3 หมู่บ้าน ที่ผู้คนท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นชาวกะเหรี่ยง

ตำแหน่งศูนย์กลางของตำบลบ้องตี้อยู่ในเขตบ้องตี้บนและบ้องตี้ล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ของชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิม เมื่อยึดเอาตำแหน่งบ้านบ้องตี้บน หมู่ 1 เป็นศูนย์กลางในการศึกษา จะมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านบ้องตี้ล่าง หมู่ 2
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านท้ายเหมือง หมู่ 3
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลลุ่มสุ่ม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ภาคตะนาวศรี (Thaninayri) ประเทศพม่า

บริเวณช่องทางข้ามแดนจากบ่อน้ำฝ่งไทยไปยังฝ่งพม่า จะมีด่านตำรวจตระเวนชายแดนไทย ชุดเฉพาะกิจที่ 136 ควบคุมการเข้าออก เดิมทีช่องทางด่านบ่อน้ำฝ่งพม่าจะใช้เส้นทางหลังโรงเรียนเคยเป็นทางข้ามพรมแดนเก่า แต่ถูกปิดเลิกใช้ไปตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 เมื่อทหารพม่าเข้ายึดครองพื้นที่ แต่ยังมีช่องทางห้วยโง้งอีกแห่งที่ได้รับการซ่อมแซมเปิดขึ้นใหม่สำหรับคนท้องถิ่นสองฟากพรมแดนเดินทางติดต่อกัน ภายหลังเมื่อเหตุการณ์สู้รบเริ่มคลี่คลายในช่วงปี พ.ศ. 2547 ขณะที่ผู้เขียนเดินทางข้ามไปยังชุมชนในฝ่งพม่าในช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 พบว่า ทหารพม่ายังคงตั้งหน่วยประจำควบคุมพื้นที่อีกฟากพรมแดนอยู่ และกำลังพัฒนาทำเส้นทางเชื่อมต่อจากหมู่บ้านกะเหรี่ยงเก่าฝ่งพม่าไปยังเมืองทวายอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากช่องทางข้ามแดนที่มีลักษณะเป็นแนวเทือกเขาธรรมชาติและป่าทึบ ปัญหาการลักลอบเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดนจึงเกิดขึ้นเป็นประจำ

ลักษณะภูมิประเทศ

บ่อน้ำฝ่ง เป็นพื้นที่ราบเชิงเขา เมื่ออยู่ในชุมชนจะมองเห็นแนว ‘เขาแดน’ หรือเทือกเขาตะนาวศรีทอดตัวจากเหนือลงใต้ มองเห็นอยู่ไม่ไกล และสามารถมองเห็นได้ทุกบริเวณ พื้นที่แวดล้อมชุมชนเป็นผืนป่าตามแนวเขา สลับกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งกระจายอยู่รอบนอกชุมชน ไปจนถึงเขตป่าสงวนแห่งชาติวังใหญ่-แม่น้ำน้อย อุทยานแห่งชาติไทรโยค²⁰

‘เขามะพร้าว’ ทางตะวันตกของเทือกเขาตะนาวศรี คือต้นน้ำสายที่ไหลผ่านบ่อน้ำฝ่ง บ้านเรือนในชุมชนตั้งเรียงรายไปตามแนวลำน้ำ โดยสายน้ำนี้ไหลผ่านบ้านท้ายเหมืองและบ่อน้ำฝ่งบน ไปทางทิศตะวันออก แล้วอ้อมวกขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านบ่อน้ำฝ่งล่าง มะเขือยอ ก่อนไหลลงแม่น้ำน้อยที่บ้านแก่งประหลอม²¹ ลักษณะของลำน้ำคดเคี้ยว ในฤดูฝนจะมีน้ำมากเต็มตลิ่ง ทำให้ลำน้ำกว้างใหญ่ แต่ในฤดูแล้งน้ำลดระดับ ทำให้ลำน้ำเล็กแคบลง แม้ว่าลำน้ำห้วยบ่อน้ำฝ่งจะเป็นลำน้ำสายเล็กๆ แต่ถือว่าเป็นเส้นเลือดสำคัญสายเดียวที่หล่อเลี้ยงผู้คนในชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

เนื่องจาก จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ขณะที่พื้นที่เพาะปลูกมีจำกัด จึงมีการบุกเบิกเข้าไปทำกินในพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งปี พ.ศ. 2550 มีสถิติว่า ตำบลบ่อน้ำฝ่งมีการตัดไม้

²⁰ ป่าสงวนแห่งชาติวังใหญ่-แม่น้ำน้อย ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2512 มีพื้นที่ประมาณ 717,900 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ของตำบลลุ่มสุม ไทรโยค วังกระแจะ ศรีมอคลและบ่อน้ำฝ่ง ส่วนอุทยานแห่งชาติไทรโยค ประกาศ พ.ศ. 2523 มีพื้นที่ประมาณ 312,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไทรโยค ลุ่มสุม วังกระแจะ และตำบลบ่อน้ำฝ่ง อ่างในมณฑล คงแถวทอง, กาญจนบุรี: 13 อำเภอ, 134

²¹ เอกสารบรรยายสรุปองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อน้ำฝ่ง ปี พ.ศ. 2548, 9.

ทำลายป่าสูงที่สุดในอำเภอ²² ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้จึงเกิดขึ้นเสมอ ขณะที่ฟันป่าในฝั่งพม่ายังคงความอุดมสมบูรณ์ ชุมไปด้วยสัตว์ป่าและพรรณไม้ขนาดใหญ่ ทำให้ชาวบ้านเริ่มข้ามพรมแดนไปถางไร่เพาะปลูกในบริเวณหมู่บ้านเก่าของฝั่งพม่าอีกครั้ง หลังสถานการณ์สู้รบสงบลงในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ภูมิทัศน์รอบบ่อน้ำดิบ และเทือกเขาตะนาวศรี

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูกาล ช่วงฤดูหนาวอากาศแห้งแล้ง ฤดูฝนและฤดูแล้งมีลักษณะอากาศที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมฝ่ายใต้พัดราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ – กลางเดือนพฤษภาคม ทำให้อุณหภูมิค่อนข้างสูง และอบอ้าวมากในฤดูร้อน อากาศร้อนจัดในช่วงเดือนเมษายน

ช่วงเดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลอันดามัน ทำให้ฝนตกชุก อากาศมีความชื้นสูง โดยเฉพาะบริเวณตอนบนของจังหวัด ในเขตอำเภอไทรโยค อำเภอทองผาภูมิ และอำเภอสังขละบุรี มีฝนตกชุก และมีการกระจายของปริมาณน้ำฝนมากกว่าทางตอนล่าง ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละ 1,034.10 มิลลิเมตร

ส่วนฤดูหนาว ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ความกดอากาศสูงจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุม ช่วงเดือนพฤศจิกายน-กลางเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็น

²²ข้อมูลจากวารสารการประชุมหมู่บ้าน วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2550.

อุณหภูมิต่ำสุดที่วัดได้ประมาณ 7 องศาเซลเซียส สูงสุด 40.5 องศาเซลเซียส เฉลี่ยอยู่ที่ 26.77 องศาเซลเซียส

พื้นที่ตำบลบ้องตี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมต่างๆ เช่นเดียวกัน อากาศจะร้อนและแล้งมากในช่วงฤดูร้อน แต่แต่ละปีฤดูฝนจะมาถึงช้าและหมดเร็ว ส่วนฤดูหนาวอากาศหนาวจัดและลมโกรก²³ ด้วยสภาพแวดล้อมรอบชุมชนเป็นป่า ประกอบกับสภาพอากาศร้อนชื้น ตำบลบ้องตี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีการระบาดของโรคมาลาเรียค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน นอกจากนี้อิทธิพลของสภาพอากาศยังส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านด้วย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน สภาพบ้านเรือน และโครงสร้างพื้นฐาน

บ้องตี้บนมีพื้นที่ทั้งหมด 1,254 ไร่²⁴ มีการตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวเป็นกลุ่ม มีชื่อเรียกตามพื้นที่ตั้ง เช่น กลุ่มดงหมาก กลุ่มหลังโรงเรียน กลุ่มหลังอนามัย กลุ่มต้นตาล และกลุ่มวังคะโตะ เป็นต้น การกระจุกตัวของบ้านเรือนนี้จะหนาแน่นบริเวณใจกลางหมู่บ้าน แล้วกระจายออกไปตามลำห้วยบ้องตี้ (Line village) และถนน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกแผ่ขยายอยู่รอบๆ ชุมชน

ถนนลาดยางสาย รพช. ซึ่งเป็นถนนสายหลักจากตัวอำเภอไทรโยค ตัดผ่านบริเวณใจกลางหมู่บ้านบ้องตี้บน ไปสิ้นสุดที่บ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 ทั้งสองฟากถนนเป็นตำแหน่งที่ตั้งของหน่วยงานราชการสำคัญหลาย คือ โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจภูธร มาลาเรียคลินิก องค์การบริหารส่วนตำบล วัด และศาลาประชาคมของหมู่บ้าน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณนี้คือ กะเหรี่ยงใน และเนื่องจากเป็นศูนย์กลางที่สาธารณูปโภคต่างๆ เข้าถึง ปัจจุบันจึงมีคนไทยจากท้องถิ่นอื่นจึงเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้น

จากประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ชี้ให้เห็นว่า เมื่อครั้งเริ่มก่อตั้งชุมชน บ้องตี้บนมีบ้านเรือนเพียงไม่กี่หลัง ตั้งอยู่บริเวณใจกลางหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น มีการแยกครัวเรือนออกไปตั้งบ้านเรือนใกล้กับพื้นที่เพาะปลูกของตนซึ่งอยู่รอบหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีคนนอกชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น ขยายตัวจนเกิดกลุ่มบ้านใหม่ขึ้นมา

²³ เอกสารบรรยายสรุปองค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้, 2548, 9.

²⁴ เอกสารรชช.2 ค ปี พ.ศ.2542 อ้างใน สุรัชย์ รักษาชาติ, “ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), 51.

ภาพที่ 2 ถนนรพช. กลางบ้องตื้น และสภาพบ้านเรือน

กลุ่มบ้านศูนย์กลาง คือ ‘กลุ่มดงหมาก’ ผู้คนที่อาศัยบริเวณนี้ส่วนใหญ่ เป็นกะเหรี่ยงใน หรือกะเหรี่ยงที่เกิดในฝั่งไทย และกลุ่มคนไทยที่เข้ามาจับจองที่ดินใหม่ภายหลัง มีกะเหรี่ยงนอก อาศัยปะปนอยู่บ้าง ตามบริเวณดงหมากใจกลางบ้าน

บริเวณกลุ่มบ้าน ‘หลังโรงเรียน’ หรือที่เรียกกันในภาษากะเหรี่ยงว่า “ทีโพะวะ”²⁵ อยู่ห่างจากศูนย์กลางหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตก²⁶ ประมาณ 800 เมตร เกือบทั้งหมดเป็นบ้านของ กะเหรี่ยงนอก รวมประมาณ 30 หลังคาเรือน บริเวณหลังโรงเรียนนี้ เป็นที่ตั้งของคริสตจักรตะนาว ศรี กะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ส่วนมากจะอยู่ในบ้องตื้นสืบปีแล้ว หลายคนได้บัตร์สีฟ้า หรือบัตร์คนบนพื้นที่สูง แต่ก็มีบางคนที่ไม่มียัตร์ หรือถือบัตร์ประเภทอื่น เช่น บัตร์เขียวขอบแดง บัตร์สีส้ม ซึ่งแสดงสถานะแตกต่างกันไป

ขณะที่ ‘กลุ่มหลังอนามัย’ อยู่ห่างจากศูนย์กลางหมู่บ้านไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 500 เมตร ผู้อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีทั้ง กะเหรี่ยงใน และคนไทยที่เข้ามาอยู่ใหม่ เป็นพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หว่าเนอคี” และ “ผุด่าฐู” ชาวบ้านในกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่หลังอนามัย และกระจายกระจายเข้าไปในพื้นที่ทำกิน กลุ่มคนที่ กระจายกระจายเข้าไปในพื้นที่ทำกินหรือที่ไร่นี้มักเป็น กะเหรี่ยงนอก หรือคนมอญ ซึ่งเข้ามาขอ อาศัยที่ดินของ กะเหรี่ยงใน โดยแลกเปลี่ยนแรงงานตอบแทนเป็นครั้งคราว

²⁵ แปลว่า ห้วยน้ำขาว เนื่องจากบริเวณนั้นมีห้วยน้ำเล็กๆ ไหลผ่านในช่วงฤดูฝน และมักเป็นสีขาวขุ่น

²⁶ จุดศูนย์กลางยึดเอาจากบริเวณที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตื้น เนื่องจากเป็นตำแหน่ง ศาลาประชาคมที่ประชุมหมู่บ้านหลังแรกของหมู่บ้าน

ส่วน ‘กลุ่มบ้านต้นตาล’ อยู่ห่างจากศูนย์กลางหมู่บ้านไปทางทิศเหนือ ประมาณ 1,500 เมตร เป็นบ้านกะเหรี่ยงในและคนไทย รวมประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือน ส่วนกะเหรี่ยงนอก ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายกันอยู่ในที่ลุ่มตารอบๆ ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูก ในบริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของคริสตจักรบ้องตี้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญในการประกอบพิธีทางศาสนาของชาวกะเหรี่ยงนอกด้วย

ส่วน ‘กลุ่มบ้านวังคะโดะ’ ตั้งอยู่เลยจากกลุ่มบ้านต้นตาล ลึกเข้าไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นกลุ่มบ้านที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ผู้คนส่วนใหญ่เป็น กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน หลังค่ายกะเหรี่ยงอิสระแตก ต้นทศวรรษ 2540 ส่วนที่เหลือจะเป็นกะเหรี่ยงใน คนไทย และทวายพม่าอาศัยปะปนกันไป โดยตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปตามพื้นที่เพาะปลูกของตน ในบริเวณกลุ่มบ้านนี้ ยังไม่มีไฟฟ้าเข้ามาถึงเพราะครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่มีเพียงไม่กี่หลัง หน่วยงานรับผิดชอบไม่อาจดำเนินการได้

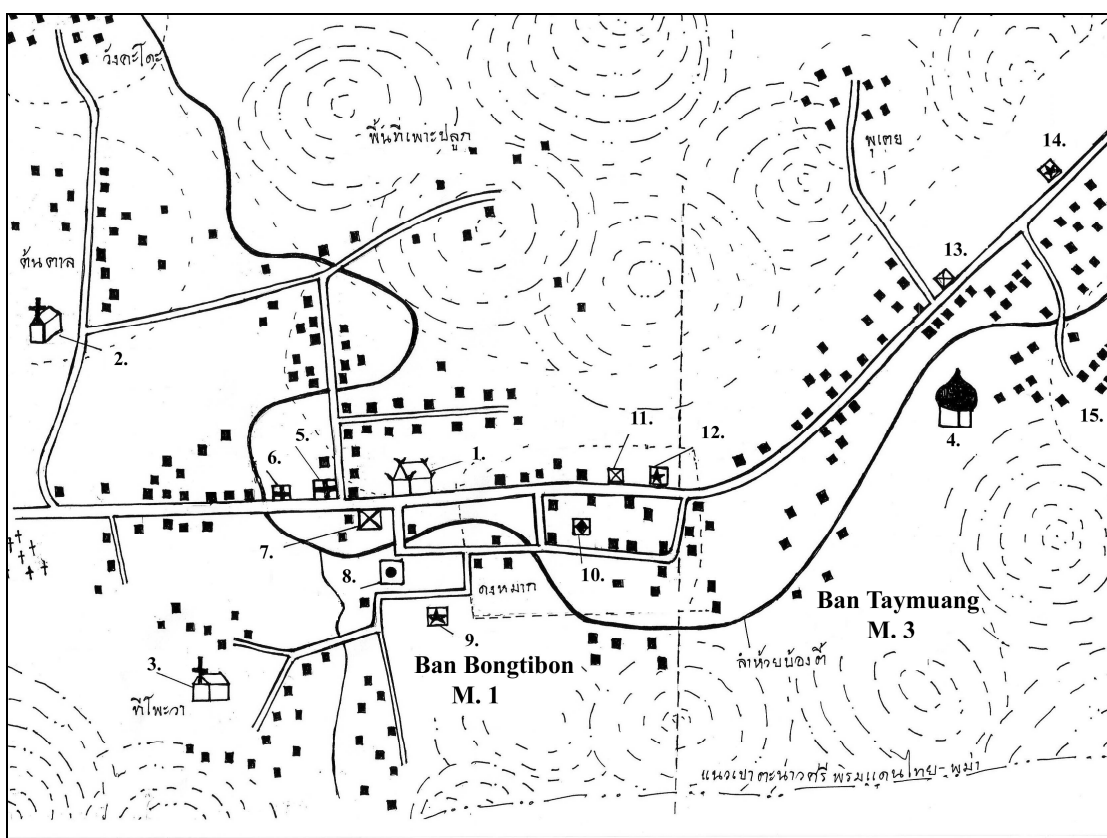
ภาพที่ 3 ดงหมากและลำห้วยบ้องตี้

ในอดีต คนบ้องตี้บน ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยบ้องตี้” ซึ่งไหลคดเคี้ยวผ่านกลุ่มบ้านต่างๆ เป็นลำน้ำสายเดียวของหมู่บ้าน และตำบล แม้ในปัจจุบันจะมีการพัฒนาระบบประปาหมู่บ้านขึ้นแล้ว แต่สำหรับกลุ่ม กะเหรี่ยงนอกและคนนอกไร้สัญชาติอื่นๆ ยังไม่อาจเข้าถึงสาธารณูปโภคเหล่านี้ จึงยังคงต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ

บ้านเรือนแต่ละหลังตั้งอยู่ห่างกัน ส่วนใหญ่ไม่มีรั้ว บ้านของ กะเหรี่ยงในดั้งเดิมมักเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง สร้างจากวัสดุที่หาได้ในชุมชน แต่บ้านเรือนที่ปลูกสร้างใหม่นำวัสดุสมัยใหม่จากภายนอกชุมชนมาใช้มากขึ้น โดยเฉพาะบ้านของคนไทยที่มีฐานะดีจะยิ่งแตกต่างจากบ้านเรือนทั่วไป ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในบ้องตี้บนจึงสามารถมองเห็นได้จากลักษณะของบ้านเรือน ในระดับหนึ่ง

กะเหรี่ยงในหรือคนไทย ที่มีทะเบียนบ้านหรือเอกสาร ทร.14 ที่จะมีสิทธิขอรับบริการ ไฟฟ้าและน้ำประปาได้ โดยปกติผู้ไร้สัญชาติไม่มีบัตรประชาชน จะไม่มีสิทธิเหล่านี้ ในยามจำเป็น ต้องใช้เทียนหรือตะเกียงน้ำมันก๊าด ยกเว้นบางครัวเรือนที่อาจขออาศัยพ่วงไฟฟ้าจากเพื่อนบ้านมา ใช้อีกที และอาศัยน้ำในการอุปโภค-บริโภค จากบ่อน้ำตื้นที่ขุดเอาไว้บริเวณใกล้บ้าน ซึ่งบาง ครัวเรือนก็อาศัยใช้ร่วมกัน

ที่ทำการไปรษณีย์สาขาย่อยบ้องตี้ ตั้งอยู่หน้าองค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้ แต่เดิมมี โทรศัพท์สาธารณะเพียง 2 เครื่อง ตั้งอยู่บริเวณกลุ่มบ้านต้นตาลและข้างสถานีอนามัยบ้องตี้ แต่ จากปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา เริ่มมีการติดตั้งโทรศัพท์บ้านโดยอาศัยสัญญาณดาวเทียม กะเหรี่ยง ในและคนไทยจึงเปลี่ยนมาใช้โทรศัพท์บ้านแทน ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน อบต.บ้องตี้ ก็ได้ติดตั้ง อินเทอร์เน็ตไว้คนทั่วไปใช้บริการในสำนักงานด้วย

แผนที่ 3 ตำแหน่งที่ตั้งบ้านบ้องตี้บน หมู่ 1

ตำแหน่งที่ตั้ง

1. วัดบึงอัมพวันพุณณาราม	9. กองร้อยตำรวจตระเวนชายแดน
2. คริสตจักรบึงอัมพวัน	ชุดเฉพาะกิจ 136
3. คริสตจักรตะนาวศรี	10. ศูนย์ทอผ้า และลานแสดง
4. มัสยิดอัล-มุฮายีรีน	วัฒนธรรมกะเหรี่ยง
5. อนามัยตำบลบึงอัมพวัน	11. ศาลาประชาคม หมู่ 1
6. มาลาเรียคลินิก	12. สถานีตำรวจภูธรบึงอัมพวัน
7. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงอัมพวัน	13. ศาลาประชาคม หมู่ 3
8. โรงเรียนบึงอัมพวัน	14. ด้านอาสาสมัครรักษาดินแดน
	15. ศูนย์อพยพผู้พลัดถิ่นชาวพม่า

ลักษณะประชากร

ฐานข้อมูลบุคคลของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แบ่งสถานะบุคคลออกเป็น 5 ประเภท คือ (1) คนไทยหรือคนมีสัญชาติไทย หรือคนต่างด้าวที่มีถิ่นที่อยู่ถาวรในประเทศไทย (2) คนไม่มีสัญชาติไทย หรือชนกลุ่มน้อย (3) ผู้หนีภัยจากการสู้รบ (4) แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย หรือแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมาย และ (5) ชาวเขาที่อยู่นอกเขตพื้นที่ที่อยู่อาศัย²⁷ สิ่งเหล่านี้เห็นได้จากการถือครองบัตรสีต่างๆ ของผู้คนในบึงอัมพวันจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ระหว่างผู้คนบึงอัมพวัน พวกเขาจะใช้การระบุจำแนกปะปนกันไป โดยชีวิตประจำวันปกติ ส่วนใหญ่ชาวบ้านบึงอัมพวันจะจากลักษณะทางชาติพันธุ์เป็นหลัก เช่น กะเหรี่ยง มอญ พม่า แขก เป็นต้น ขณะที่ปฏิบัติจากภาครัฐมักใช้การจำแนกในเชิงกฎหมายรัฐเป็นหลัก ดังที่กลุ่มผู้นำและเจ้าหน้าที่ของรัฐไทย จะใช้คำเรียกผู้พลัดถิ่นจากพม่าเหล่านี้ว่า “คนต่างด้าว” มากกว่าคำอื่น²⁸

²⁷มนตรี จงพูนผล และเสถียร ก่อเกียรติตระกูล, “ระบบฐานข้อมูลประชากรในประเทศไทยของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย”, คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบฐานข้อมูลแบบไหนคือคำตอบ (กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2547), 41.

²⁸โดยเฉพาะในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือนที่ก้านันใช้ตามเอกสารจากหน่วยงานราชการ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 4 ระบุว่า “คนต่างด้าว” หมายความว่า ผู้ที่ไม่ได้มีสัญชาติไทย อ้างในพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา, คนต่างด้าวในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546), 84.

การสำรวจข้อมูลประชากรเดือนพฤษภาคมปี พ.ศ. 2550 จากสำนักงานกรรมการทะเบียนการปกครอง ระบุจำนวนประชากรตำบลบึงตี้ทั้งหมด 4,039 คน จำนวนบ้าน 1,163 หลังคาเรือน แบ่งเป็น บึงตี้บน หมู่ 1 จำนวน 1,028 คน จำนวนบ้าน 305 หลังคาเรือน, บึงตี้ล่าง หมู่ 2 จำนวน 1,053 คน จำนวนบ้าน 275 หลังคาเรือน, ท้ายเหมือง หมู่ 3 จำนวน 918 คน จำนวนบ้าน 231 หลังคาเรือน, ทุ่งมะเขยื่อ หมู่ 4 1,040 คน จำนวนบ้าน 352 หลังคาเรือน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและครัวเรือน

หมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนบ้าน		
	สัญชาติไทย	ไม่ใช่ไทย	รวม (คน)	ทะเบียนบ้าน (ทร.14)	บ้านบุคคลที่ยังไม่ได้สัญชาติ	รวม (หลังคาเรือน)
บึงตี้บน	477	551	1,028	226	79	305
บึงตี้ล่าง	629	424	1,053	233	42	275
ท้ายเหมือง	305	613	918	129	102	231
ทุ่งมะเขยื่อ	839	201	1,040	329	23	352
รวม	2,250	1,789	4,039	917	246	1,163

จากสภาพของสังคมในบริเวณพื้นที่ชายแดน การสำรวจจัดเก็บข้อมูลประชากรให้ชัดเจนกระทำได้ยาก เนื่องจากเพราะประชากรแฝงที่เข้ามาอาศัยในชุมชน มีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่แน่นอนแล้วเท่านั้น จึงระบุได้ชัด โดยปกติผู้ที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ก็จะอาศัยหลบอยู่ในบริเวณพื้นที่ไร่ติดชายป่า ซ่อนเร้นจากสายตาภายนอก สภาพดังกล่าวนี้ ส่งผลต่อการสำรวจสถิติประชากรที่แน่ชัดเป็นไปได้ยาก

ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียนการปกครอง จึงมักเป็นตัวเลขที่ได้จากกลุ่มประชากรที่ตั้งถิ่นฐานหลักแหล่งค่อนข้างแน่นอนแล้ว แต่สภาพความเป็นจริงของบึงตี้บน พบว่ามีประชากรจำนวนมากที่ไม่ได้ทำทะเบียนประวัติเพราะเพิ่งเข้ามาอยู่ใหม่หรือตกสำรวจ นอกจากนี้ข้อมูลของหน่วยงานรัฐ อาศัยการจำแนกตามสถานะบุคคลจากกฎหมายสัญชาติ ไม่ได้จำแนกตามลักษณะชาติพันธุ์ด้วย ดังนั้นข้อมูลประชากรจากแต่ละหน่วยงาน จึงมีความแตกต่างกัน เพราะเป้าหมายการสำรวจเน้นต่างกันไป

ในงานศึกษาของ Tatsaneeya Saivaew ได้อาศัยข้อมูลจากการสำรวจในโครงการวิจัย มิติสังคมศาสตร์ของโรคมาลาเรีย มหาวิทยาลัยมหิดล: ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2542 ระบุว่าประชากรในหมู่บ้านบ้องตึบ หมู่ 1 ทั้งหมด มีจำนวน 124 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 579 คน ประกอบด้วยผู้คนต่างทางชาติพันธุ์ จำแนกตามเป็นคนไทยร้อยละ 41.8 กะเหรี่ยงร้อยละ 35.1 พม่าร้อยละ 16.4 ทวายร้อยละ 3.3 มอญร้อยละ 2.6 และแขกร้อยละ 0.9²⁹

ส่วนในการศึกษาของสุรัชย์ รักษาชาติ ศึกษากลุ่มชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง (กะเหรี่ยงไทย) บ้านบ้องตึบ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2545 ระบุว่าจำนวนทั้งสิ้น 313 คน โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 73 ครัวเรือน³⁰

จากข้อมูลงานวิจัยทั้งสองชิ้นข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าการจัดจำแนกผู้คนตามชาติพันธุ์ เป็นปัญหาพอสมควร เนื่องจากอัตลักษณ์ของผู้คนบริเวณพื้นที่ชายแดนค่อนข้างกำกวมจากการซ้อนทับทางวัฒนธรรม หรือเป็นลักษณะลูกผสม (Hybridity) ซึ่งการกำหนดทางชาติพันธุ์ให้ชัดเจนทำได้ยาก

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษานี้ ผู้เขียนอาศัยข้อมูลการสำรวจของผู้นำชุมชน คือผู้ใหญ่บ้าน และสารวัตรกำนัน เป็นฐานข้อมูลหลัก เนื่องจากว่าเป็นการสำรวจระดับหมู่บ้านที่มีกระบวนการสำรวจรายชื่อ และถ่ายรูปผู้พลัดถิ่นเอาไว้ทุกครอบครัว และยังได้แบ่งแยกประเภทสถานะบุคคลตามบัตรสีต่างๆ อย่างชัดเจน จึงสามารถตรวจสอบการจำแนกทางชาติพันธุ์ของแต่ละครอบครัวจากผู้นำชุมชนได้

²⁹Tatsaneeya Saivaew, "Woman and Malarial Illness in the context of gender relations: A case study in the Karen community, Kanchanaburi", (A Thesis Master of art, Medical and Health Social Sciences, Mahidol University, 2003), 65. ทศนียาเคยเป็นผู้ช่วยวิจัยในระยะแรกของโครงการวิจัยมิติสังคมศาสตร์ของโรคมาลาเรีย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล พื้นที่โครงการวิจัยเดียวกับที่ผู้เขียนเข้าไปทำภายหลังต่อจากเธอ ในงานวิทยานิพนธ์ของเธอได้ใช้ชื่อชุมชนสมมุติว่า "หมู่บ้านปะเยอ" สาเหตุเพราะในช่วงเวลานั้น สภาพชุมชนค่อนข้างจะมีปัญหาเรื่องความมั่นคงจากกรณีผู้ลี้ภัยสงครามชาวกะเหรี่ยงจำนวนมาก ได้เคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนจากฝั่งพม่าเข้ามาใหม่ ๆ ข้อมูลต่างๆ ในการวิจัยจึงค่อนข้างต้องระมัดระวังต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนและผู้ถูกศึกษา กระนั้นในการศึกษานี้ ผู้เขียนตระหนักดีถึงปัญหาดังกล่าว และได้ทบทวนแล้วเห็นว่าการใช้ชื่อจริงของชุมชนในการศึกษาระยะเวลานี้ไม่ส่งผลด้านลบต่อชุมชนแต่อย่างใด การอ้างอิงในการศึกษาครั้งนี้ได้รับการอนุญาตจากเธอแล้ว

³⁰สุรัชย์ รักษาชาติ, "ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย." (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), 55.

ในการสำรวจประชากรบ้านบึงตื้น หมู่ 1 ปี พ.ศ. 2548 จากข้อมูลสำรวจระบุว่าผู้อาศัยที่มีทะเบียนบ้านแน่ชัด มีอยู่ประมาณ 146 หลังคาเรือน รวม 476 คน ในกลุ่มนี้รวมกันระหว่างคนไทยและกะเหรี่ยงไทย ซึ่งมีการสำรวจลงทะเบียนประชากรโดยหน่วยงานรัฐอย่างชัดเจน ขณะที่ผู้คนที่กลุ่มหนึ่งเป็นผู้พลัดถิ่นไม่มีทะเบียนบ้าน จำแนกทางชาติพันธุ์ได้เป็น ทวายพม่า 129 คน มอญ 67 คน และกะเหรี่ยงนอก 530 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 726 คน³¹ ตัวเลขประชากรผู้มีสัญชาติไทยใกล้เคียงกันมากกับข้อมูลจากสำนักงานกรมการทะเบียนการปกครอง แต่ในกลุ่มผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติต่างกันอยู่มากพอควร

ตารางที่ 2 จำแนกลักษณะทางชาติพันธุ์ของประชากรบ้านบึงตื้น หมู่ 1

ชาติพันธุ์	จำนวน (คน)
กะเหรี่ยงใน ³²	353
กะเหรี่ยงนอก	530
ทวายพม่า	129
มอญ	67
แขกมุสลิม	10
ไทย	123
รวม	1,202

จากข้อมูลข้างต้น ก็แสดงให้เห็นว่า (1) กลุ่มผู้สืบเชื้อสายกะเหรี่ยง (ทั้งในฝั่งไทยและพม่า) มีจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ (2) ในกลุ่มประชากรไร้สัญชาติ กลุ่มกะเหรี่ยงนอกก็ยังคงเป็นประชากรที่มีจำนวนมากที่สุด (3) คนไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทย (Identity Card) มีจำนวนมากกว่าคนที่มียบัตร อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนในท้องถิ่น มีการ

³¹ บันทึกการสำรวจข้อมูลประชากรต่างตัวของสารวัตรกำนันบ้านบึงตื้น ปีพ.ศ. 2548

³² ในความจริง การบ่งชี้จำแนกอย่างชัดเจนทำได้ยาก เนื่องจากกะเหรี่ยงในหลายครอบครัวแต่งงานกับคนไทยและบางครอบครัวก็แต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกจากพม่า ข้อมูลในการจำแนกทางชาติพันธุ์นี้ยึดจากครอบครัวที่สืบเชื้อสายจากกะเหรี่ยงในพื้นที่ดั้งเดิม หรือกะเหรี่ยงที่อยู่ในบ้านบึงตื้น ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายบิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่ง ส่วนคนไทยหมายถึงคนที่เคลื่อนย้ายมาจากท้องถิ่นไม่ใช่กะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม

เปลี่ยนแปลงสูง ขณะที่ผู้เขียนเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสิ้น ก็คาดเดาได้ว่าจำนวนประชากรดังกล่าวต้องเปลี่ยนแปลงไปจากที่ระบุไว้ข้างต้นแล้ว

คนนอกกับการจัดจำแนกตัวตนโดยรัฐ

ความสัมพันธ์ของผู้คนในบ่อนี้บ่งชี้ให้เห็นไม่เพียงแต่อาศัยการแบ่งระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ที่อาศัยการจำแนกตามสังกัดรัฐ-ชาติที่มีกฎหมายสัญชาติของประเทศไทยรองรับ แต่ยังรวมถึงผู้ไร้สัญชาติในบ่อนี้บ่งชี้ทั้งหมด ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในบ่อนี้บ่งชี้ เช่น ทวายพม่า แหกมุสลิม และมอญ เป็นต้น ในการบ่งชี้จำแนกบางสถานการณ์ พวกเขาอาจถูกกำหนดเรียกจากกะเหรี่ยงในหรือคนไทย อย่างเหมารวมว่า ‘คนนอก’ โดยทั้งหมด ซึ่งเป็นการแบ่งแยกจากการเป็นสมาชิกในสังกัดรัฐไทยหรือคนไทยกับคนอื่น (The others) ที่ไม่ใช่คนไทย ทั้งนี้มีความหมายที่สอดคล้องกับคำที่ใช้ในการบ่งชี้จำแนกโดยเจ้าหน้าที่รัฐไทย ซึ่งมักเรียกพวกเขาในภาษาราชการว่า “คนต่างด้าว”

การจำแนกสถานะบุคคลตามกฎหมายรัฐไทย ค่อนข้างสลับซับซ้อน การได้รับสถานะบุคคลในแต่ละประเภท มีเกณฑ์พิจารณาทางกฎหมายแตกต่างกัน สถานะบุคคลแต่ละประเภทเป็นเหมือนป้ายฉลากที่เจ้าหน้าที่รัฐไทยใช้บ่งชี้จำแนกผู้คนตาม ‘สี’ ของบัตร คือ สีชมพู สีฟ้า สีส้ม สีเขียวขอบแดง เป็นต้น แต่ละสีมีความหมายและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน กลายเป็นการจัดลำดับชั้นทางสังคมของเจ้าของบัตรที่ต่างกันไปด้วย การมีบัตรประชาชน จึงถือว่าเป็นพลเมืองชั้นหนึ่งโดยปริยาย

บัตรสีชมพู : เป็นบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ที่เข้ามาก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 ฝ่ายปกครองกระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้อยู่ในพื้นที่ประเทศไทยได้ชั่วคราว³³ และมีมติคณะรัฐมนตรีต่อมาในวันที่ 29 สิงหาคม 2543 ให้เป็นผู้เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย เด็กที่เกิดในประเทศไทยระหว่างวันที่ 24 ธันวาคม 2515- 25 กุมภาพันธ์ 2535 ให้ได้รับสัญชาติไทย การสำรวจในปี พ.ศ. 2548 ไม่พบผู้ที่ถือบัตรสีชมพูในบ้านบ่อนี้บ่งชี้ แต่พบอยู่ในกลุ่มคนทวายพม่าในศูนย์ผู้พลัดถิ่นบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3

³³ ดูกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะของบุคคลที่ได้รับอนุญาตและผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวได้ใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. คนต่างด้าวในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546), 58-9.

บัตรสีฟ้า : เป็นบัตรสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง กำหนดสถานะได้ 3 กรณี แล้วแต่ว่าจะเป็นชาวเขาดั้งเดิม ชาวเขาจากนอกประเทศ หรือบุคคลผู้ที่ไม่ใช่ชาวเขา³⁴ ผู้ถือบัตรนี้ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าที่เข้ามาอยู่เป็นเวลานานแล้ว ก่อน 3 ตุลาคม 2528 ซึ่งมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2538 กำหนดสถานะให้เป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยชอบตามกฎหมาย ด้วยเหตุนี้กะเหรี่ยงพลัดถิ่นจากพม่าที่ถือบัตรสีฟ้า จึงต่างไปจากสถานะบุคคลบนพื้นที่สูงที่กฎหมายระบุว่า เป็น “ชาวไทยภูเขา” ที่หมายถึงชาวเขาดั้งเดิมที่อยู่ในประเทศไทยรวม 9 เผ่า ซึ่งถือว่าเป็นคนมีสัญชาติไทยรัฐเปิดให้ลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรได้ กล่าวง่ายๆ คือ สามารถขอสัญชาติไทยมีบัตรประชาชน (ทร.13) และทะเบียนบ้าน (ทร.14) แต่สำหรับกะเหรี่ยงนอก รัฐมองว่าพวกเขาเป็นบุคคลบนพื้นที่สูงที่เป็นชาวเขา แต่ไม่ได้อยู่ในประเทศไทยมาแต่เดิม จึงกำหนดสถานะให้เป็น “บุคคลเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย” ด้านหน้าบัตรสีฟ้าของพวกเขาจะเขียนระบุว่า “เผ่ากะเหรี่ยง” ส่วนด้านหลังบัตรพิมพ์ตัวหนังสือว่าบุคคลบนพื้นที่สูง บัตรนี้ถูกสำรวจในบ้านบ้องตี้บนช่วงปี พ.ศ. 2534-35

อย่างไรก็ตาม พบว่าในการสำรวจที่บ้านบ้องตี้บน หน่วยงานปกครองได้ออกบัตรให้แก่คนทวายพม่าด้วย โดยระบุในบัตรว่าเป็น “พม่า” และประทับตราสีแดงด้านหลังว่า “ไม่ใช่บุคคลบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นการทำบัตรพร้อมกับ กะเหรี่ยงนอก แต่รัฐไทยมองว่าพวกเขาเป็น “บุคคลบนพื้นที่สูงที่ไม่ใช่ชาวเขา” เช่น ไทยใหญ่ พม่า มอญ จีน และฯลฯ แต่เข้ามาก่อน 3 ตุลาคม 2528 เช่นเดียวกัน ผู้พลัดถิ่นต่างเข้าใจกันดีว่าบัตรสีฟ้า เป็นบัตรที่มีสถานะดีที่สุดรองจากบัตรประชาชน เพราะสามารถหางานทำได้ง่ายสะดวกกว่าการถือบัตรสีอื่นๆ ตามข้อบังคับของฝ่ายปกครอง และยังมีสถานะบุคคลบนพื้นที่สูงหรือชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงยังมีโอกาสขอสัญชาติไทยได้ง่ายกว่า

บัตรสีส้ม : เป็นบัตรที่ออกให้กับผู้หลบหนีเข้าเมืองมาแล้วมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง หรือผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าที่เข้ามาภายหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 ฝ่ายปกครองได้จัดทำทะเบียนประวัติครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2536-2537 มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 ผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ชั่วคราวเพื่อรอการส่งกลับ อนุญาตให้อยู่เฉพาะในเขตอำเภอที่ออกบัตรเท่านั้น ผู้พลัดถิ่นในบ้านบ้องตี้บนที่มีบัตรประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก

³⁴มนตรี จงพูนผล และเสถียร ก่อเกียรติตระกูล, คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบฐานข้อมูลแบบไหนคือคำตอบ, 48.

บัตรสีเขียวขอบแดง : เป็นบัตรชุมชนบนพื้นที่สูง คือ กลุ่มคน ซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ได้แก่ ชาวไทยภูเขา คนไทย หรือชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นๆ เช่น พม่า จีน ลาว ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ที่ตกสำรวจจากการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง เมื่อ พ.ศ. 2533-34 โดยจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรสำรวจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2540 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน และวันที่ 29 กรกฎาคม 2540 สถานะของบัตรชุมชนบนพื้นที่สูง ก็ดำเนินการในหลักการและวิธีการให้สถานะเช่นเดียวกับกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง³⁵ ในบื้องต้นมีผู้ถือบัตรประเภทนี้อยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน เพราะเป็นบัตรที่สำรวจในราวปี พ.ศ. 2542-43

จากการจัดประเภทบุคคลโดยกฎหมายรัฐไทย ดังที่กล่าวไปข้างต้น ล่าสุดในช่วงกลางปี พ.ศ. 2550 หน่วยงานจากอำเภอไทรโยค ได้สำรวจทำบัตรผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติไทยขึ้นใหม่อีกครั้ง ภายใต้สถานะ “บุคคลผู้ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย” ทั้งหมด ผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติที่เคยมีบัตรสีต่างๆ ต้องนำบัตรสีและหลักฐานสถานะบุคคลเดิมของตนไปยื่นต่อเจ้าหน้าที่อำเภอ กระทั่งในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2550 เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนอำเภอได้นำบัตรที่จัดทำใหม่มามอบให้กลุ่มคนไร้สัญชาติในตำบลบ้องตี้ทั้ง 3 หมู่ ที่บ้านบ้องตี้บน (มะเขือย่อหมู่ 4 แยกไปต่างหาก) บัตรใหม่ที่พวกเขาได้รับเป็นบัตรแข็งเหมือนบัตรประชาชน แต่เป็นสีชมพูอ่อนทั้งหมด ไม่แบ่งแยกสีบัตรรุ่นก่อนหน้านี้ ผู้พลัดถิ่นทุกคนถือบัตรสีเดียวกันหมด โดยระบุว่า ‘บุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทย’

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบัตรใหม่ จะลดทอนรายละเอียดที่แตกต่างกันของบัตรสีรุ่นก่อนหน้านี้ ให้เหลือเพียงสถานะ ‘บุคคลบนพื้นที่สูง’ เหมือนกันทั้งหมด กระนั้นก็ยังคงมีการระบุน้อยในวงเล็บท้ายข้อความที่แตกต่างกัน คือ ชาวเขา 9 เผ่า, ไม่ใช่ชาวเขา, มีถิ่นที่อยู่ถาวร และบัตรที่ไม่มีข้อความต่อท้าย

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 48.

ภาพที่ 4 การจัดทำบัตรบุคคลบนพื้นที่สูงล่าสุดที่ศาลาประชาคมบ้องตึบน หมู่ 1

หน่วยงานความมั่นคงชายแดน

จากตำแหน่งที่ตั้งของบ้องตึบน ซึ่งเป็นพื้นที่หมู่บ้านติดแนวชายแดนไทย-พม่า มีช่องทางทะลุผ่านพรมแดนใกล้เคียงถึงสองจุด คือ ด้านบ้องตึและด้านห้วยโงม ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ในอดีตนั้น ด้านบ้องตึเคยเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางทหารมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สองที่ทหารญี่ปุ่นบางส่วนใช้ช่องทางนี้เคลื่อนพลไปยังทวาย แต่ช่องทางนี้เพิ่งมาปิดลงเมื่อทหารพม่าเข้าประชิดเขตพรมแดนในช่วงต้นทศวรรษ 2540 จึงเหลือเพียงด้านห้วยโงมที่หน่วยงานความมั่นคงของไทยและพม่าผ่อนผันให้ผู้คนในสองฟากพรมแดนเดินทางผ่านได้ ภายหลังจากเหตุการณ์ชายแดนเริ่มสงบลงไม่กี่ปีมานี้

บ้องตึบน จึงเป็นเสมือนช่องทางรอยต่อพรมแดนที่ผู้คนจากฝั่งพม่าอาศัยเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนเข้ามาอยู่เสมอ ด้วยเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังเขตเมืองทวายเพียง 70 กิโลเมตร ใกล้กว่าการเดินทางไปยังด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรีหลายเท่า โดยอาศัยเส้นทางข้ามเทือกเขาตะนาวศรีจากบ้านบ้องตึบนไปยังบ้านกะชอวาในฝั่งพม่า แล้วต่อเรือรับจ้างไปตามแม่น้ำตะนาวศรีขึ้นที่เว่ยเมตตา ซึ่งเป็นเส้นทางที่ผู้คนบริเวณพื้นที่รอยต่อแห่งนี้ใช้เดินทางกันมาแต่อดีตแล้ว

จากสภาพพื้นที่รอยต่อของอำนาจอรัฐไทย-พม่า และยังเป็นพื้นที่รอยต่อทางวัฒนธรรมของผู้คนชายแดนที่หลากหลาย การควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของผู้คน รวมทั้งการรักษาตำแหน่งทางยุทธ-ภูมิศาสตร์อำนาจของรัฐ-ชาติ จึงทำให้พื้นที่ชุมชนมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากชุมชนหมู่บ้านหลายแห่งที่อยู่ภายในอาณาเขตพื้นที่ลึกเข้าไปไกลจากแนวเขตแดน นั่นก็คือการมีหน่วยงานของรัฐคอยทำหน้าที่ตรวจตราควบคุมสิ่งแปลกปลอมที่รัฐจัดประเภทว่าเป็นสิ่ง

แปลกปลอมหรือเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของรัฐ ซึ่งล้วนมาจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดน หรือที่รัฐเรียกพวกเขาว่า “คนต่างด้าวลักลอบเข้าเมือง” ผู้คนเหล่านี้เป็นเป้าหมายของการตรวจสอบควบคุมที่เฉพาะเจาะจงที่สุดของบริเวณพรมแดนบ่อน้ำมัน³⁶ มีทั้งกรณีที่พวกเขาเดินทางมาด้วยตัวเองและกรณีที่เชื่อมโยงไปถึงกระบวนการค้ามนุษย์จากนอกหมู่บ้านด้วย

การหลบหนีเข้าเมืองและการค้ามนุษย์ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในตำบลบ่อน้ำมัน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าไม่สามารถจับกุมได้ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ายากแก่การตรวจจับ ด้วยเหตุนี้ ในบริเวณพื้นที่ชายแดน หน่วยงานความมั่นคงรัฐไทย จึงต้องทำงานปฏิบัติการควบคุมในระดับเข้มข้นเป็นพิเศษกว่าพื้นที่อื่นๆ ซึ่งในชุมชนบ่อน้ำมัน ก็มีหน่วยงานด้านความมั่นคงตั้งอยู่หลายหน่วย ในการทำหน้าที่ดังกล่าว ดังต่อไปนี้

อาสาสมัครรักษาดินแดน หรือ อ.ส. ประจำหมู่บ้านละหนึ่งคน โดยตั้งด่านตรวจประจำอยู่ริมถนนบริเวณบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 คอยดูแลตรวจจับผู้ลักลอบข้ามพรมแดนจากฝั่งพม่าโดยตรง

ตำรวจตระเวนชายแดนกองร้อยเฉพาะกิจ ชุด 136 ตั้งฐานอยู่บริเวณหลังโรงเรียนบ่อน้ำมัน และบนเขาแดนด่านบ่อน้ำมันติดกับฐานของทหารพม่า นอกจากนี้ฐานตชด.อีกฐาน ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ก่อนผ่านด่านห้วยโง้ง ชาวบ้านที่ต้องการข้ามพรมแดนไปยังพม่า จะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนก่อนทั้งไปและกลับ

ตำรวจภูธรตำบลบ่อน้ำมัน มีเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำอยู่ในสถานีตำรวจ ริมถนนสายหลักกลางหมู่บ้านบ่อน้ำมัน ทำหน้าที่ดูแลรักษาความสงบภายในบริเวณชุมชน บางครั้งก็ประสานงานจับกุมผู้ลักลอบเข้าเมืองร่วมกับหน่วยงานความมั่นคงอื่นๆ

ป่าไม้เขตไตรโยค จะประจำอยู่บริเวณแยกบ่อน้ำมัน หมู่ 2 เฉพาะในช่วงก่อนเริ่มรอบการผลิตหรือการเพาะปลูก เพราะเป็นช่วงที่มีการตัดไม้เถาป่าทำไร่มากกว่าช่วงอื่น ชาวบ้านบ่อน้ำมันหลายคนมีประสบการณ์ในการถูกจับหรือหนีเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่เสมอ

นอกจากที่กล่าวมา พบว่ายังมีปฏิบัติการของหน่วยงานทหารในหลายสังกัด ซึ่งเคยเข้ามาประจำในพื้นที่ตำบลบ่อน้ำมันช่วงสามถึงสี่ปีก่อน ขณะที่สถานการณ์ชายแดนเกิดปัญหาสู้รบ ก็จะมีทหารกอง.รมน. ทหารพราน เข้ามาควบคุมบริเวณพื้นที่หมู่บ้านอย่างใกล้ชิด บางครั้งหน่วยงานเหล่านี้ ก็จะมีปฏิบัติการตรวจจับกวาดล้าง ‘คนต่างด้าว’ ที่ลักลอบเข้าเมืองหรืออาศัยอยู่อย่างผิด

³⁶สภาพพรมแดนบ่อน้ำมัน ยังคงเป็นช่องทางผ่านธรรมชาติ การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของสิ่งต่างๆ จึงมาจากคนมากกว่าพลังขับเคลื่อนอื่นๆ ที่อาจปรากฏในอาณาบริเวณพรมแดนแห่งอื่น เช่น พลังของทุนสื่อ เทคโนโลยี ซึ่งขับเคลื่อนผ่านข้ามพรมแดนโดยไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่ที่ตัวคน หากแต่พื้นที่บ่อน้ำมันยังไม่ใช่

กฎหมาย และบางครั้งก็เป็นทหารชุดพัฒนาที่เข้ามาทำโครงการพัฒนาหมู่บ้าน และการอบรมเรื่องยาเสพติดสร้างฐานมวลชนกับชุมชน

การศึกษา

โรงเรียนบ้องตี้บน อยู่ภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 3 เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนทั้งหมด 466 คน ครูผู้สอน 15 คน³⁷ ถือเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ที่เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงชั้นมัธยมต้น (โรงเรียนขยายโอกาส) และเป็นจุดศูนย์กลางของนักเรียนจากทุกหมู่บ้านในตำบลบ้องตี้ แต่เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ จะมาจากบ้านบ้องตี้บน หมู่ 1 และบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 เนื่องจากอีกสองหมู่บ้านอยู่ไกลห่างออกไป พวกเขาจึงเข้าเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน ซึ่งเป็นโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ทั้งในบ้านบ้องตี้ล่าง หมู่ 2 และบ้านทุ่งมะเขือยอ หมู่ 4 ซึ่งขณะนี้ได้อินย้ายเข้าสังกัดในสำนักงานการประถมศึกษาแล้ว

การเข้าโรงเรียนถือได้ว่าเป็นหนทางหนึ่ง ที่ทำให้เด็กที่ไร้สัญชาติมีหลักฐานราชการเพิ่มขึ้น และอาจสามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบในการขอสัญชาติไทยได้ในอนาคต โรงเรียนบ้านบ้องตี้ ก็ไม่ได้มีมาตรการปิดกั้นเด็กนักเรียนที่ไร้สัญชาติใดทั้งสิ้น เด็กในหมู่บ้านทุกคนสามารถเข้าเรียนได้เมื่ออายุเข้าเกณฑ์ โรงเรียนบ้านบ้องตี้ จึงประกอบด้วยเด็กนักเรียนจากหลากหลายกลุ่มคนที่มีลักษณะชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จากคำบอกเล่าของครูในโรงเรียน แม้เด็กนักเรียนจะมาจากครอบครัวต่างกลุ่มชาติพันธุ์ศาสนา กัน แต่ขณะที่อยู่ด้วยกันในโรงเรียนไม่พบว่า มีปัญหาอะไร ทั้งหมดก็เล่นด้วยกันคบกันเป็นปกติ แต่จากการสังเกตของผู้เขียนเอง พบว่าในกิจกรรมที่โรงเรียน เด็กเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันปกติ เรียนด้วยกัน เล่นกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน หากแต่เมื่อพวกเขากลับไปที่บ้าน ในครอบครัว ในกลุ่มวัฒนธรรมของพวกเขา เด็กเหล่านี้ก็จะสัมพันธ์สนิทสนมกับเพื่อนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันอย่างเป็นธรรมดา

ขณะที่เด็กนักเรียนทุกคนอยู่ในโรงเรียน พวกเขาทุกคนจะต้องใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลางสภาพดังกล่าวภาษาไทยได้กลายเป็นภาษาหลักที่สำคัญต่อการสื่อสารข้ามกลุ่ม และเอื้อต่อการหล่อหลอมให้เด็ก ๆ ที่แตกต่างเหล่านี้ปรับตัวตอบรับวัฒนธรรมไทยต่างไปจากคนรุ่นพ่อแม่ของพวกเขาที่ข้ามพรมแดนมาจากฝั่งพม่า จากข้อสรุปรายงานของโรงเรียนบ้องตี้ ได้แสดงถึงปัญหาในการ

³⁷ รายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษาโรงเรียนบ้านบ้องตี้ สัปดาห์ที่ 10

จัดการศึกษา อันมีสาเหตุจากการสื่อสารกับเด็กนักเรียนที่มาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ นักเรียนบางคนเมื่อกลับไปบ้านอยู่กับครอบครัวก็จะพูดภาษาในกลุ่มของตนเองโดย และใช้ภาษาไทยเฉพาะกับเพื่อนและครูเมื่ออยู่ที่โรงเรียน จึงมีการวางกฎระห้ามนักเรียนใช้ภาษาอื่นพูดคุยที่โรงเรียน

ปัจจุบัน เด็กในหมู่บ้านที่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมปลายมีเพียงจำนวนน้อย และเกือบทั้งหมด เป็นเด็กครอบครัวคนไทยหรือกะเหรี่ยงใน ซึ่งมีฐานะดีเพียงพอที่จะส่งลูกออกไปเรียนต่อชั้นมัธยมปลายนอกหมู่บ้านได้ ส่วนมากจะไปเรียนต่อที่โรงเรียนอำเภอไทรโยค หรือวิทยาลัยเกษตรในตัวจังหวัดกาญจนบุรี แต่ยังไม่พบเด็กจากบ้องตี้บน เรียนถึงระดับชั้นอุดมศึกษา อย่างไรก็ตามเด็กเหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะเรียนถึงระดับชั้นที่สูงขึ้นกว่าในอดีต และมีผลเกี่ยวพันกับสัดส่วนของการเลือกประกอบอาชีพ ซึ่งเด็กหนุ่มสาวที่เรียนจบจากโรงเรียน จะเข้าไปหางานทำในเมืองแทน การทำไร่ประกอบอาชีพทางการเกษตรอยู่ในหมู่บ้านเหมือนคนรุ่นพ่อแม่

ภาพที่ 5 โรงเรียนบ้านบ้องตี้

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของเด็กกลุ่มที่ยังไม่มีสัญชาติไทย ส่วนใหญ่พวกเขาจะมีบัตรสีฟ้า ซึ่งเป็นจำนวนมากก็เกิดและเติบโตในบ้องตี้บน จึงมีทะเบียนประวัติชัดเจน เมื่อพวกเขาผ่านการเรียนในโรงเรียน เชื้อต่อการสามารถหางานทำนอกหมู่บ้านได้สะดวกกว่าคนรุ่นพ่อแม่ที่เดินทางเคลื่อนย้ายมาในช่วงไม่กี่สิบปีมานี้ เมื่อเด็กเหล่านี้ ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ก็จะเป็นแรงงานสำคัญ ที่ส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวของพวกเขาในบ้องตี้บน

นอกจากนี้ ในบ้องตี้บน ยังมีสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศูนย์เด็กเล็ก” ซึ่งมีอยู่สองแห่ง คือ ที่วัดบ้องตี้ และที่บ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 ผู้ปกครองจากบ้องตี้บน และท้ายเหมือง จะพาลูกหลานไปฝากได้ทั้งสองแห่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่อาศัยตรงตามเขตหมู่บ้าน ครูพี่เลี้ยงก็เป็นคนในเชื้อสายกะเหรี่ยงในท้องถิ่นทั้งหมด เด็กจำนวนมากมาจากครอบครัว

ผู้ไร้สัญชาติ เพราะพ่อแม่ไปทำงานรับจ้างไม่มีเวลาเลี้ยงลูก การฝากเด็กไว้กับครูเด็กเล็ก เป็นทางออกที่ดีที่ช่วยแบกรับภาระครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กได้ระดับหนึ่ง

การดูแลรักษาพยาบาล

สถานีนอมาภัยตำบลบ้องตี้ ตั้งอยู่ใจกลางบ้านบ้องตี้บน หมู่ 1 เป็นศูนย์บริการด้านสุขภาพนอมาภัยหลักของคนทั้งตำบลบ้องตี้ มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำนอมาภัยอยู่ 3 คน รักษาตามวันเวลาราชการ เจ้าหน้าที่ทั้งหมดเข้ามาตั้งหลักปักฐานในหมู่บ้านหลังจากที่มาทำงานประจำอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้ยังได้อาศัยอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งเป็นชาวบ้านจากทั้ง 4 หมู่บ้านในการทำงานร่วมกับชุมชน นอมาภัยยังเป็นที่ให้บริการฝากครรภ์ให้วัยรุ่น เด็ก รณรงค์ให้ความรู้ และตรวจโรคเบื้องต้นต่างๆ เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยไม่สบายในขั้นต้นจะมารักษาที่นอมาภัยแห่งนี้ หากมีอาการหนักก็จะต้องไปลงไปรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอไทรโยค หรือวังโพธิ์

ในตำบลบ้องตี้ พบการระบาดของโรคมาลาเรียที่ค่อนข้างรุนแรง แต่จะปีละพบผู้ป่วยมาเลเรียนับร้อยราย ปกติมาลาเรียจะระบาดหนักประจำในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านทำไร่ในพื้นที่เพาะปลูกและบางครั้งก็บุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกใหม่ แม้ในอดีตจะเคยมีผู้ป่วยหนักถึงขั้นเชื้อมาลาเรียขึ้นสมอง หรือเกิดภาวะช็อคตายมาหลายราย แต่คนในบ้องตี้บนส่วนมาก ก็ยังเห็นว่าการป่วยเป็นมาลาเรียเป็นเรื่องปกติ เพราะต้องทำงานในไร่และอยู่ใกล้ป่า และมีคนเดินทางข้ามพรมแดนอาศัยตามป่าอยู่ตลอดเวลา การป้องกันจึงทำได้ยาก

เมื่อผู้ป่วยมีอาการไข้ ก็จะไปเจาะตรวจเชื้อที่มาลาเรียคลินิก ซึ่งตั้งอยู่ติดกับนอมาภัยบ้องตี้ หากพบเชื้อเจ้าหน้าที่ก็จะให้ยารักษา โดยไม่เสียค่ายาแต่อย่างใด ในกรณีผู้ป่วยมีอาการหนัก ก็จะส่งไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลไทรโยคแทน ปกติที่หน่วยมาลาเรียคลินิก จะมีเจ้าหน้าที่ประจำในเวลาราชการอยู่ 1 คน

นอกจากนี้ ในเขตตำบลบ้องตี้ ยังพบการระบาดของโรคเท้าช้างและไข้เลือดออกเป็นบางช่วงด้วย ทุกปีหน่วยควบคุมโรคติดต่อ นำโดยแมลง อำเภอไทรโยค หรือ นคม.4 จะส่งเจ้าหน้าที่ออกพ่นเคมีในตำบลทั่วทุกบ้าน สถิติผู้ป่วยแต่ละปีบ่งชี้ชัดเจนว่าเป็นผู้คนที่ไร้สัญชาติจากพม่ามากกว่าคนไทย ด้วยสภาพรอบหมู่บ้านที่เป็นป่าเขาและการเคลื่อนย้ายของผู้คนในบริเวณชายแดนที่เกิดขึ้นเป็นประจำ

การบริหารปกครอง

ตำบลบ้องตี้ แบ่งเขตการบริหารปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน โดยมีตำแหน่ง “กำนัน” เป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการต่างๆ จากระดับอำเภอลงสู่หมู่บ้าน โดยมีสารวัตรกำนันอีก 2 คนเป็นผู้ช่วยทำหน้าที่ดูแลทะเบียนราษฎรทั่วทั้งตำบล ในแต่ละหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 คน มีการแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้กับผู้ช่วยแต่ละคน เช่น ฝ่ายปราบปราม ฝ่ายดูแลรักษาความเรียบร้อย เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงการทำงานไม่ได้เป็นไปตามฝ่ายที่แบ่งไว้สักเท่าไร กำนันและผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่คล้ายคลึงกันแตกต่างกันเพียงขอบเขตรับผิดชอบ ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารปกครองระดับท้องถิ่นที่ใช้กันทั่วประเทศ

กำนันมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งในส่วนของการบ้านบ้องตี้บนและระดับตำบล โดยมีสารวัตรกำนัน 2 คน และผู้ช่วย 5 คน ผู้นำชุมชนในบ้องตี้บนเกือบทั้งหมด ล้วนเป็นลูกหลานชาวกะเหรี่ยง บ้องตี้บนดั้งเดิมทั้งสิ้น ยกเว้นเพียงบ้านทุ่งมะเขือยอ หมู่ 4 ที่ผู้ใหญ่บ้านและประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทย เพราะเป็นชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง

การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งกระจายอำนาจสู่ชุมชนผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2540 ส่งผลต่ออำนาจการปกครองแบบเดิม ที่มีลักษณะรวมศูนย์กลางที่ผู้นำชุมชนอย่างกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ขณะที่ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้เข้ามามีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการบริหารงบประมาณและโครงการต่างๆระดับตำบล คณะกรรมการสภาบริหารส่วนตำบล เริ่มมีสัดส่วนของคนไทยที่มาจากท้องถิ่นเพิ่มขึ้นกว่าในอดีตที่บทบาทสำคัญมักอยู่ในกลุ่มผู้สืบเชื้อสายกะเหรี่ยงในพื้นที่ดั้งเดิม ดังที่เห็นได้จากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้คนล่าสุด ซึ่งเป็นคนไทยจากถิ่นอื่นด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบาทหน้าที่ในการบริหารงบประมาณต่างๆ จะถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้ในฐานะฝ่ายบริหาร กระนั้นกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านก็ยังมียบทบาทหน้าที่ด้านปกครองที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้าน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดนโยบายของหน่วยงานราชการสู่ชาวบ้าน และดูแลรักษากฎระเบียบภายในชุมชนไม่แตกต่างไปจากอดีต กล่าวได้ว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยที่ชุมชนก่อตัวขึ้น ตำแหน่งกำนันก็ยังคงอยู่กับกลุ่มเครือญาติ ซึ่งเป็นคนเชื้อสายกะเหรี่ยงดั้งเดิมในท้องถิ่น ดังที่เคยเป็นมายาวนานหลายสิบปี

นายประเทือง ทองเปราะ อดีตกำนันกะเหรี่ยงคนแรกของตำบลบ้องตี้ เคยได้รับรางวัลกำนันแบบทองคำ มีชื่อเสียงเป็นที่รับรู้ทั่วไปในฐานะผู้กว้างขวางในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการเคารพนับถือและยำเกรงจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ นักการเมืองท้องถิ่น รวมไปถึงผู้คนทั้งในและ

นอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือที่ข้ามพรมแดนมาจากฝั่งพม่าก็ตาม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่มีกับชาวกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนพม่า ด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง ตั้งแต่ยุคเหมืองแร่และการตัดไม้ท่อนในบริเวณชายแดน ปัจจุบันแม้เขาจะเกษียณอายุการทำงานแล้วแต่ก็ยังคงเป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการนับถืออย่างสูงอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเขาได้ผันตัวมาเป็นผู้นำในองค์กรศาสนาคริสต์คริสตจักรบ้องตี้แทน และยังคงมีทายาทสืบต่อตำแหน่งกำนันต่อไปในสมัยที่ใช้การเลือกตั้งเป็นวาระ 5 ปี แทนการอยู่จนครบอายุเกษียณ

สภาพสังคมหมู่บ้านชนบทในพื้นที่ชายแดน บทบาทหน้าที่ผู้นำชุมชนระดับตัวบุคคล จะมีความสำคัญอย่างมากเป็นพิเศษ แม้ว่าศูนย์กลางบริหารงบประมาณโครงการต่างๆของรัฐจะเปลี่ยนถ่ายไปสู่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้แทนในปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ด้วยสถานการณ์ความคุ้นเคยทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับตัวบุคคล กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานราชการต่างๆ อยู่เสมอ โดยอำนาจฝ่ายปกครองที่พวกเขาสามารถให้คุณหรือโทษแก่ผู้ไร้สัญชาติ หรืออยู่ในสถานะคนนอกของหมู่บ้านได้ ทั้งนี้เพราะพวกเขาจำเป็นต้องพึ่งพิงผู้มีอำนาจหน้าที่ในชุมชนเหล่านี้ ในการรับรองการดำรงอยู่ของตนด้วย

การต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง พบว่าได้เกิดการแบ่งกลุ่มความขัดแย้งเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอำนาจเดิมของกำนันเก่ากับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของประชากรที่เป็นคนไทย เริ่มกลายเป็นสิ่งท้าทายฐานอำนาจของผู้นำกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมมากยิ่งขึ้น กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนไทยนี้ ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองแทนที่กลุ่มคนเครือญาติชาวกะเหรี่ยงในถิ่นดั้งเดิม การท้าทายและความขัดแย้งระหว่างอำนาจท้องถิ่นเดิมกับกลุ่มที่ขึ้นมาใหม่สามารถเห็นได้จากการเลือกตั้งท้องถิ่นที่แบ่งแยกฝักฝ่ายออกเป็นกลุ่มชัดเจนชัด

ศาสนาและความเชื่อ

อำเภอไทรโยคประกอบด้วยผู้นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 95 มีวัด 40 แห่ง ศาสนาคริสต์ร้อยละ 3 มีโบสถ์ 2 แห่ง และศาสนาอิสลามร้อยละ 2 มีมัสยิด 1 แห่ง³⁸ ซึ่งโบสถ์คริสต์และมัสยิดทั้งหมดล้วนอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้องตี้ทั้งสิ้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้องตี้บนพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ จึงค่อนข้างแผ่กว้างไปเกินกว่าขอบเขตของหมู่บ้านแห่งใดแห่งเดียว ผู้คนใน 3 หมู่บ้าน คือ บ้องตี้บน หมู่ 1 บ้องตี้ล่าง หมู่ 2 (บางส่วน) และท้ายเหมือง หมู่ 3 ต่างนับถือศาสนา

³⁸อำเภอไทรโยค, เอกสารบรรยายสรุป, 2548.

หลักแตกต่างกันไป คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม ซึ่งเป็นผลให้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนมีความแตกต่างกันทั้งในการดำเนินชีวิตและโลกทัศน์ รวมทั้งเป็นเครื่องหมายบ่งชี้ผูกติดกับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งแยกออกจากอีกกลุ่มหนึ่งด้วย ในกรณีของชาวกะเหรี่ยงบ้องตึ้นหรือกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม ยังคงเหลือความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติแทรกอยู่กับความเชื่อในศาสนาพุทธด้วยเช่นกัน

วัด

วัดบ้องตึ้นล่วนพุลผลาราม เป็นวัดแรกของตำบลบ้องตึ้น ก่อตั้งขึ้นในราวทศวรรษ 2500 ตั้งอยู่ใจกลางบ้านบ้องตึ้น หมู่ 1 เป็นศาสนสถานร่วมกันของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตบ้องตึ้น หมู่ 1 และท้ายเหมือง หมู่ 3 ส่วนชาวบ้านบ้องตึ้นล่างหมู่ 2 จะอาศัยวัดบ้องตึ้นล่างแยกไปต่างหาก

พุทธศาสนิกชนในบ้องตึ้น จะประกอบไปด้วยกลุ่มคนกะเหรี่ยงใน ไทย มอญ และทวายพม่า ในวันสำคัญทางต่างๆ ทางศาสนา เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา และออกพรรษา เป็นต้น พวกเขาจะไปทำบุญที่วัดบ้องตึ้นร่วมกัน และชุมชนจะรับรู้กันทั่วไปว่า คนมอญและทวายพม่า จะให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามากกว่ากะเหรี่ยงในและไทย

ภาพที่ 6 พุทธศาสนิกในบ้องตึ้นทำบุญที่วัดบ้องตึ้นล่วนพุลผลาราม

คริสต์จักร

กลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์เกือบทั้งหมด ล้วนเป็น กะเหรี่ยงนอกจากพม่า ส่วนกะเหรี่ยงในดั้งเดิมที่หันมานับถือคริสต์มีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก ชาวบ้านบางคนบอกกับผู้เขียนว่าผู้นับถือศาสนาคริสต์ประมาณ 95% หรืออาจมากกว่านั้นล้วนเป็นกะเหรี่ยงนอก ส่วนกะเหรี่ยงไทยที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์มีจำนวนน้อย ก็ด้วยการแต่งงาน เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรที่

นับถือศาสนาคริสต์มีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และมีการสร้างกลุ่มองค์กรทางศาสนาคริสต์ที่เป็นกลุ่มชัดเจน และมีเครือข่ายสัมพันธ์กับองค์กรทางศาสนาคริสต์ภายนอกชุมชนโดยเฉพาะคริสตจักรแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นคริสตนิิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant)

ปัจจุบัน บ้านบ้องตึ้นเป็นศูนย์กลางประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งบ้องตึ้นล่างและท้ายเหมืองด้วย โบสถ์คริสต์สองแห่งในตำบลอยู่ในเขตบ้องตึ้น หมู่ 1 คือ คริสตจักรบ้องตึ้น ตั้งอยู่บริเวณกลุ่มบ้านต้นตาล และคริสตจักรตะนาวศรี อยู่บริเวณหลังโรงเรียน (ที่โพะวา) ก่อนหน้านี้ไม่นานนักกะเหรี่ยงผู้นำถือคริสต์ทั้งหมด ประกอบพิธีกรรมร่วมกันในโบสถ์ที่ต้นตาลแห่งเดียว แต่ทั้งสองคริสตจักร เพิ่งแยกตัวจากกันในปีพ.ศ. 2549 เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายในที่มีมาเป็นเวลานานนับสิบปีแล้ว กลุ่มองค์กรคริสต์ที่กลุ่มบ้านต้นตาลจึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นคริสตจักรบ้องตึ้น ส่วนอีกกลุ่มที่แยกออกไปได้กลับไปใช้ชื่อคริสตจักรตะนาวศรีตามเดิม

ภาพที่ 7 คริสตจักรตะนาวศรี และคริสตจักรบ้องตึ้น

องค์กรทางศาสนาคริสต์นอกจากที่กล่าวไปแล้ว พบว่าในบ้านบ้องตึ้นล่างหมู่ 2 ในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก กลุ่มมิชชันนารีชาวตะวันตกนิกาย Seven Days Adventist หรือที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า “คริสต์วันเสาร์” ได้เข้ามาก่อตั้งเป็นโรงเรียนในชื่อ ‘Bamboo Scholl’ เพื่อสอนศาสนาคริสต์และภาษาอังกฤษให้กับเด็กๆ ชาวกะเหรี่ยงที่มีฐานะขาดสน โดยสร้างอาคารเรียนและหอพักนักเรียนประจำ ในบริเวณใจกลางบ้านบ้องตึ้นล่าง หมู่ 2 การทำงานของพวกเขายังมีลักษณะการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กกะเหรี่ยงนอก ผ่านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ และหาทุนสนับสนุนจากภายนอกผ่าน website ของพวกเขาเอง เด็กกะเหรี่ยงจากบ้องตึ้นบนหลายคน ก็ไป

เรียนภาษาอังกฤษกับครูฝรั่ง ซึ่งคนบ้องตี้เรียกว่า “เหม่ม” ซึ่งเป็นมิชชันนารีผู้หญิงที่ทำงานอยู่ประจำ

มัสยิด

ชาวมุสลิมในบ้องตี้นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่ มีทั้งหมด 30 ครอบครัว รวมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ประมาณ 200 คน พวกเขาส่วนใหญ่ยังคงมีสถานะต่างด้าวเป็นผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติ บ้านเรือนพวกเขาปลูกติดกันบริเวณใกล้ชิดติดกับมัสยิด “อัล-มุฮายีริน” ทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกเขตศูนย์ผู้พลัดถิ่นบ้านท้ายเหมือง แต่ก็มีแขกมุสลิมที่อยู่ในบ้านบ้องตี้บนบริเวณที่เคยใช้เป็นประกอบพิธีทางศาสนาอิสลามเก่า หรือบางคนเรียกว่า “สุเหร่าเก่า” ด้วยเช่นกัน ภายหลังเมื่อประชากรมุสลิมและเครือข่ายทางศาสนาเพิ่มมากขึ้นในราวปี พ.ศ. 2538 – 39 จึงได้สร้างมัสยิดหลังปัจจุบันบนที่ดินที่กำนันชาวกะเหรี่ยงคนเก่ามอบให้ ส่วนการสร้างมัสยิดได้อาศัยการสนับสนุนจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางศาสนาอิสลามภายนอกชุมชน จึงไม่น่าแปลกใจที่พบชื่อกรรมการมัสยิดส่วนใหญ่เป็นมุสลิมไทยจากต่างถิ่น และมีตำแหน่งหน้าที่การงานทั้งสิ้น นอกจากนี้ มัสยิดบ้องตี้ยังเป็นองค์กรศาสนาอิสลามที่เชื่อมโยงกับมหาจุฬาราชมนตรี ในการประกอบพิธีกรรมสำคัญก็จะอาศัยการประกาศจากส่วนกลางในกรุงเทพฯ ดังเช่น การกำหนดวันเวลาถือศีลอด และช่วงเวลาการออกบวชในแต่ละวัน เป็นต้น

ในบริเวณพื้นที่มัสยิดอัล-มุฮายีริน ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนศาสนาแก่นักเรียนที่มาจากทั้งในและนอกหมู่บ้าน เป็นอาคารสองชั้นอยู่ด้านในถัดจากมัสยิด ในช่วงปิดเทอมเด็กนักเรียนมุสลิม จะมาอาศัยที่หอพักของโรงเรียน เพื่อเรียนศาสนาอิสลามโดยตรง เดิมทีอาจารย์สอนศาสนาอิสลามเป็นคนจากกรุงเทพฯ แต่ในปี พ.ศ. 2550 ได้เปลี่ยนอาจารย์ใหม่ ซึ่งมาจากพม่าแทน ซึ่งเขายังไม่สามารถพูดภาษาไทยได้

การละหมาดถือเป็นวัตรปฏิบัติ ตามข้อกำหนดวันละ 5 ครั้ง ตั้งแต่เช้ามิด เข้า สาย บ่าย และเย็น ผู้ที่ติดภาระทำงานในช่วงกลางวันจะมาร่วมละหมาดในช่วงเย็นหวั่นกว่ามากกว่าช่วงเวลาอื่น เมื่อได้กำหนดเวลาละหมาด อาจารย์ศาสนาก็จะเริ่มสวดเป็นภาษาอาหรับส่งสัญญาณกระจายเสียง เพื่อเป็นการเตือนพี่น้องชาวมุสลิมให้มาเข้าร่วมละหมาด เสียงสวดจะดังไปทั่วบริเวณโดยรอบ บรรดาแขกมุสลิมพม่าที่มาร่วมละหมาดในมัสยิด ส่วนมากจะสวมเสื้อแขนยาวสีขาวสุภาพและนุ่งผ้าโสร่ง พวกเขาจะชำระล้างมือ เท้า ปาก หน้าตา จากก๊อกน้ำในที่สำหรับชำระล้าง ซึ่งอยู่ทางด้านข้างติดกับมัสยิดนั่นเอง หลังจากนั้น จึงเข้าไปร่วมพิธีกรรมในมัสยิดต่อไป ในการละหมาด ไม่มีหญิงแขกมุสลิมมาร่วมด้วย ผู้นำในกลุ่มแขกมุสลิมพม่าคนหนึ่งบอกว่า ผู้หญิง

จะสามารถทำละหมาดได้บ้านได้ หรือหากจะมาร่วมในมัสยิดด้วยก็ได้ แต่ถ้าไม่เข้าในมัสยิดจะเป็นการเหมาะสมกว่า

ภาพที่ 8 มัสยิดอัลมุฮายีนริน

วันศุกร์ถือเป็นวันในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่มีความสำคัญเป็นพิเศษของชาวมุสลิม แยกมุสลิมพม่าในหมู่บ้าน จะเข้าร่วมละหมาดที่มัสยิดในรอบสำคัญช่วงราว 11 โมงเช้าเป็นจำนวนมากกว่าที่พบในวันและช่วงเวลาอื่น และนอกจากแยกมุสลิมพม่าที่อยู่ในพื้นที่ตำบลบ้องตี้แล้ว พบว่า ชาวมุสลิมจากพื้นที่อื่นที่เป็นคนไทย ก็มาร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่มัสยิดแห่งนี้ด้วยเช่นกัน พวกเขามาจากหลายแห่ง เช่น ศรีมงคล วังโพธิ์ ท่าเสา ท่าม่วง และกรุงเทพฯ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจาก ในเขตอำเภอไทรโยคมีมัสยิดสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมเพียงแห่งเดียว คือ มัสยิดอัล-มุฮายีนริน ที่บ้องตี้นี้เอง แม้ว่ามัสยิดบ้องตี้จะอยู่ห่างไกลในเขตหมู่บ้านติดชายแดนไทย-พม่า แต่เนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่มากที่สุดในเขตอำเภอไทรโยค และแยกมุสลิมพม่าในบ้องตี้ส่วนใหญ่ก็มีฐานะยากจนด้วย ซึ่งไม่สะดวกที่จะเดินทางไปพิธีกรรมที่อื่นได้ จึงเป็นเหตุผลที่พวกเขาเลือกสร้างมัสยิดในบริเวณนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านทางศาสนาของชาวมุสลิม จึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มแยกมุสลิมพม่าในตำบลบ้องตี้เท่านั้น

การดำรงชีพทำมาหากิน

อาชีพของผู้คนในบ้านบ้องตึบนั้น อาจแบ่งได้สองลักษณะใหญ่ๆ ตามรูปแบบอาชีพของชาวบ้าน อย่างแรกคืออาชีพในภาคเกษตรกรรม คือ การทำไร่และการเลี้ยงสัตว์ และสองเป็นอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตแต่ละวันของผู้คนในบ้านบ้องตึบ ล้วนสัมพันธ์กับฤดูกาลในรอบปี เพราะแม้ว่าผู้ทำอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม เช่น ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น ค้าขาย ช่างซ่อมมอเตอร์ไซด์ และรับจ้างทั่วไป ส่วนมากก็จะทำการเกษตรควบคู่ไปด้วย

ผู้คนในบ้านบ้องตึบมีความแตกต่างกันหลายกลุ่ม ทั้งในด้านของสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน ลักษณะทางชาติพันธุ์ และรวมไปถึงข้อจำกัดของสิทธิในการครอบครองที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดลักษณะการทำมาหากินที่แตกต่างกันไปด้วย กระเหรี่ยงในเป็นกลุ่มคนที่ถือครองที่ดินส่วนใหญ่ของชุมชน ส่วนคนไทยที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลัง ก็เริ่มมีกรรมสิทธิ์ที่ดินในเขตตำบลบ้องตึบเพิ่มมากขึ้น ขณะที่กระเหรี่ยงนอก ทวายพม่า แคมภูสลิมพม่า และมอญ หรือกลุ่มคนไร้สัญชาติ พวกเขาจะอยู่ในสถานะของผู้ขออาศัยหรือผู้เช่าที่ดินของกระเหรี่ยงในหรือคนไทยเพื่ออาศัยและทำมาหากิน

ข้อมูลจากอำเภอไทรโยคในปี พ.ศ. 2548 ระบุว่ามันสำปะหลังเป็นพืชที่ใช้พื้นที่เพาะปลูกมากที่สุดในอำเภอถึง 93,379 ไร่ ส่วนข้าวโพดรองลงมา 35,625 ไร่³⁹ ส่วนในบ้านบ้องตึบพื้นที่รอบชุมชนก็ถูกปรับเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่มานานหลายสิบปีแล้ว ส่วนใหญ่ก็เป็นข้าวโพด แต่ในช่วงระยะสองปีที่ผ่านมา พวกเขาได้หันมาปลูกมันสำปะหลังเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว เพราะขายได้ราคาสูง วิถีชีวิตของผู้คนในบ้านบ้องตึบเป็นเกือบทั้งหมด ต่างก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตรไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง หากไม่เป็นเจ้าของที่ดิน ก็อาจเป็นแรงงานรับจ้างในการเพาะปลูก ทั้งนี้ ในปัจจุบันพื้นที่การเพาะปลูกเริ่มมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอให้กับปริมาณผู้คนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการบุกรุกป่าใหม่อยู่เป็นประจำทุกปี คนนอกไร้สัญชาติ เช่น กระเหรี่ยงนอก ทวายพม่า และมอญ ซึ่งไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง ก็จำเป็นต้องบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่ แม้จะรู้กันดีว่าอาจจะต้องเผชิญกับการตรวจจับของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ตาม

กระเหรี่ยงในและคนไทย จะเป็นกลุ่มที่ครอบครองที่ดินเพาะปลูกเกือบทั้งหมด การลงทุนทำไร่ขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคน ขณะที่กระเหรี่ยงนอก มอญ ทวายพม่า จะเป็นผู้เช่าอาศัยแบ่งที่ดินจากกระเหรี่ยงในหรือคนไทยและทำงานรับจ้างในไร่รายวัน แต่งานรับจ้างในบ้านบ้องตึบจะมีมากในฤดูการเพาะปลูกเท่านั้น ขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวมักจะออกไปหางานทำงานในเมือง

³⁹ อำเภอไทรโยค, เอกสารบรรยายสรุป, 2548.

หรือจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ เช่น ราชบุรี นครปฐม กรุงเทพฯ เป็นต้น แต่ด้วยข้อจำกัดทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติและกฎหมายแรงงาน ระบุเอาไว้ว่าการออกนอกพื้นที่ของคนนอกไร้สัญชาติจะต้องขออนุญาตจากทางอำเภอไทยโค และต้องกลับมารายงานตัวตามระยะเวลาที่กำหนด หากเป็นผู้หญิงก็มักจะทำงานงานดูแลบ้าน ทำความสะอาด ขายของหน้าร้าน ร้านอาหาร เป็นต้น ส่วนผู้ชายจะเป็นงานที่ต้องใช้พละกำลัง เช่น ส่งของ ดูแลไร่สวน เป็นต้น ค่าจ้างของแรงงานที่เป็นคนต่างด้าวหรือคนนอกจะต่ำกว่าคนไทย จึงเป็นที่นิยมของนายจ้างคนไทยนอกหมู่บ้าน กรณีของชาวทวายพม่าในศูนย์พลัดถิ่นบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 ส่วนมากพวกผู้ชายจะออกทำงานก่อสร้างตามเขตพื้นที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี บางช่วงก็ออกไปนานหลายเดือนจึงกลับมาเยี่ยมครอบครัวในบ่อน้ำลึกครั้งหนึ่ง คนบ่อน้ำลึกทั่วไปมักพูดกันว่า ชาวทวายพม่าเป็นแรงงานที่มีทักษะด้านการก่อสร้างและมีความแข็งแรงอดทน (มากกว่าคนไทยและกะเหรี่ยง) ความคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นจากความนิยมของนายจ้าง ซึ่งมักจะเข้ามาติดต่อหาแรงงานในกลุ่มทวายพม่าโดยตรงอยู่เสมอ ขณะที่แทบจะไม่พบว่ามีการกะเหรี่ยงนอกออกไปทำงานก่อสร้างในเมืองเลย

ลักษณะทางชาติพันธุ์

การแบ่งจำแนกทางชาติพันธุ์ (Ethnic Category) ของผู้คนในบ้านบ่อน้ำลึก เป็นเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน บางครั้งการจำแนกผู้คนเหล่านี้ อาศัยกฎเกณฑ์แบ่งที่ที่แตกต่างกันไป เช่น ลักษณะทางกายภาพ ดังกรณีของคำว่า ‘แขก’ ซึ่งเป็นการจำแนกลักษณะภายนอกที่สามารถมองเห็นได้⁴⁰ เช่นเดียวกับที่คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ใช้จำแนกกลุ่มคนทั้งที่มาจากแถบเอเชียใต้ และตะวันออกกลางในป้ายฉลาก ‘แขก’ เช่นเดียวกัน และบางครั้งพวกเขาก็ถูกเรียกโดยอิงกับอัตลักษณ์ใหม่ทางศาสนาในชื่อของ ‘มุสลิม’ ขณะที่บางสถานการณ์การจำแนกผู้คนได้อาศัยการแบ่งซึ่งความเป็นพลเมืองในสังกัดรัฐ-ชาติ เช่น ไทย/พม่า กะเหรี่ยงใน/นอก ผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติ คนต่างด้าว เป็นต้น ความยุ่งยากการจำแนกของอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นนั้น อาจชี้ให้เห็นถึงลักษณะพิเศษเฉพาะที่พบได้ในบริเวณรอยต่อของวัฒนธรรมและอำนาจระหว่างรัฐบริเวณชายแดน

⁴⁰ จากการสอบถามชาวบ้านที่เป็นคนกะเหรี่ยงใน ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยในบ่อน้ำลึกมาแต่เกิด พวกเขาให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าสำหรับพวกเขา เมื่อมองเห็นคนกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ใหม่ ก็จะสามารถบ่งชี้ได้ทันที แต่หากเป็นกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ในฝั่งไทยนานแล้ว ก็ต้องใช้เวลามากขึ้น ขณะที่การจำแนกคนไทยกับกะเหรี่ยงในยากลำบากกว่า เพราะว่ามีลักษณะเป็นไทยที่คล้ายคลึงกันมาก แต่สำหรับกลุ่มคนที่มีเชื้อสายจีน แขก หรือฝรั่ง เป็นเรื่องง่ายที่มองก็พอจะเดาได้ทันที

ความคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) มีความแตกต่างจากกลุ่มหรือประเภททางชาติพันธุ์ (Ethnic Category) ที่ระดับ (degree) ในการจัดก่อรูปร่างหรือสร้างพรมแดนกลุ่มชาติพันธุ์ ดังกรณีนี้ที่สมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งอพยพไปอยู่ในเมือง พวกเขาจะพยายามรักษาลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ แม้ว่าสมาชิกของกลุ่มจะไม่ได้จัดองค์กร เพื่อความร่วมมือทางการเมืองขึ้นมาก็ตาม กลุ่มหรือคณะบุคคลที่มีวัฒนธรรมร่วมกันดังกล่าว อาจถือได้ว่าเป็นเพียงกลุ่มหรือประเภททางชาติพันธุ์ (Ethnic Category) เท่านั้น แต่ทั้งนี้ประเภททางชาติพันธุ์ดังกล่าว สามารถจะกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นในอนาคตได้ เมื่อมีการติดต่อกันมากขึ้นและมีความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองกลุ่มวัฒนธรรมนั้นจะค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในที่สุด⁴¹ จากมุมมองความคิดที่กล่าวมา เมื่อนำมาใช้กับผู้คนในบ้องตึบน ก็พบว่าแต่ละกลุ่มต่างก็มี ‘ระดับ’ การแสดงถึงการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนที่มีความเข้มข้นหรือเจือจางแตกต่างกันไป โดยสามารถจัดแบ่งกลุ่มประเภททางชาติพันธุ์ของผู้คนในบ้านบ้องตึบนได้ ดังต่อไปนี้

กะเหรี่ยง (Karen)

กะเหรี่ยงใน หมายถึง กะเหรี่ยงท้องถิ่นดั้งเดิมอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยแรกที่ตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นชุมชนบ้องตึบน กะเหรี่ยงในบ้องตึบนได้รับสัญชาติไทย และกลายเป็นคนไทยมานานหลายสิบปีแล้ว ขณะที่กะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าเข้ามาอาศัยในบ้องตึบน ทั้งช่วงก่อนและหลังพรมแดนถูกปิด แต่จากเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกและทหารพม่าเข้ายึดครองพื้นที่แนวพรมแดน เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ประชากรชาวกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าเข้ามามากขึ้นหลายเท่าตัว

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกัน กะเหรี่ยงที่มีถิ่นกำเนิดในฝั่งไทยกับพม่า ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันชัดเจนในการนับถือศาสนา โดยกะเหรี่ยงในฝั่งไทยนับถือศาสนาพุทธ และยังคงหลงเหลือความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผีหรือวิญญาณเหนือธรรมชาติอยู่บางครอบครัว ขณะที่กะเหรี่ยงที่มาจากฝั่งพม่าเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์ ภายใต้บริบทความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้องตึบนเอง ประชากรส่วนใหญ่ที่สืบเชื้อสายชาวกะเหรี่ยงในอดีต ได้จัดจำแนกแบ่งชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึบนได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามถิ่นที่อยู่หรือความเป็นมาในสองฝั่งพรมแดน คือ (1) กะเหรี่ยงใน และ (2) กะเหรี่ยงนอก ซึ่งภายในบริบทการปฏิสัมพันธ์ในบ้องตึบนชาวกะเหรี่ยงในท้องถิ่นเดิม จะ

⁴¹ สุเทพ สุนทรภัสร์, ชาติพันธุ์สัมพันธ์, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548), 82.

พยายามจำแนกตัวเองออกจากชาวกะเหรี่ยงนอก โดยบ่งชี้ในภาษาไทยว่า ‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า (กรุณาดูในบทที่ 4)

ภาพที่ 9: กะเหรี่ยงใน (ซ้าย) กะเหรี่ยงนอก (ขวา)

ทวายพม่า (Tavoy/Burman)

คนทวายพม่าในบ้องตึ้นบ้น เกือบทั้งหมดมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตเมืองทวาย พวกเขายังคงมีเครื่องข่ายติดต่อกับเครือญาติในพม่าโดยทางโทรศัพท์ และบางช่วงก็ยังคงเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่บ้านเกิด ทั้งนี้พวกเขาหลายคนบ่งชี้ตัวเองเป็น ‘ทวาย’ ไม่ใช่ ‘พม่า’⁴² ในความหมายของชาติพันธุ์เบอร์มัน (Burman) หรือพม่าแท้อย่างผู้คนที่อยู่ในย่างกุ้ง

พระราชพงศาวดารไทยรบพม่า กล่าวถึงผู้คนในเมืองทวายสมัยพระนเรศวรมหาราชว่า ‘ทวายชาติหนึ่งต่างหาก’⁴³ หมายถึง คนกลุ่มหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนอื่น ๆ ขณะที่กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ อธิบายว่า “ทวายไม่ใช่เชื้อไทยคือพวกยะไข่ (ยะไข่) ชั่วแต่คราวทำบุญชีล้ามะโนคร้ว แยกเรียกว่าชาติทวายแต่ที่จริงภาษาทวายก็แปร่งเพี้ยนผิดกะชาติอื่น ๆ หมด”⁴⁴ ‘ยะไข่’ ถูกอธิบายว่าเป็นภาษาต้นของภาษาทวาย ใช้ตัวอักษรพม่า แต่ผิดเพี้ยนกันไปในแต่ละท้องถิ่นและ

⁴² ดูเหมือนว่าจะมีความแตกต่างกันอยู่ในการจำแนก ‘ทวาย’ กับ ‘พม่า’ ในครั้งหนึ่งเมื่อผู้เขียนพูดคุยในประเด็นดังกล่าวกับคนที่บอกว่าเขาบ่งชี้ตัวเองเป็นทวายไม่ใช่พม่า แต่ชี้ไปที่เพื่อนบ้านของเขาอีกคนหนึ่งว่าเป็นพม่า หากถือตามกรณีนี้ จะพบว่าในบ้านบ้องตึ้นบ้นคนที่พม่าจริงๆ มีจำนวนน้อยมาก

⁴³ ดำรงราชานุภาพ, กระพระยา, พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 1), 150.

⁴⁴ นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระยา, พระราชพงศาวดารพม่า, (กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์, 2550),

ยะไข่แม้จะมีการปกครองของตนเอง แต่ก็อาจเป็นพม่าเหมือนกันที่แยกออกมาในภายหลัง โดยเฉพาะปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างจากกัน⁴⁵ หรือกล่าวได้ว่าทวาย ยะไข่ และพม่าก็ต่างมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก หรือเป็นกลุ่มย่อยของพม่าที่แบ่งแยกความเป็นกลุ่มทางวัฒนธรรมหรือสำนึกร่วมชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในภายหลังด้วยบริบททางภูมิศาสตร์การเมืองเป็นสำคัญ

ระบบการจำแนกในสมัยอาณานิคมอังกฤษ ได้แบ่งชาวพม่ากับทวายออกจากกัน ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังจากที่ยังคงได้ดินแดนพม่าตอนใต้ในปี พ.ศ. 2368 ทูตอังกฤษได้มาเข้าเฝ้าและทำสัญญาค้าขายกับราชสำนักสยาม ความตอนหนึ่งกล่าวว่า “กัปตันบาร์นีย์ (Berney) ขอครัวพม่า ครัวรามัญ ครัวทวาย ที่เจ้าพระยามหาโยธาแลพระยาชุมพรกวาดต้อนมาเมื่ออังกฤษกับพม่ารบกัน ก็โปรดพระราชทานให้ เป็นคนสามในครัว 585 คน” วิธีการจำแนกดังกล่าว ยังเห็นได้ในปัจจุบัน ในงานวิจัยด้านประชากรศาสตร์⁴⁶ ก็จำแนกกลุ่มประชากรทวายและพม่าแยกจากด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การสรุปทำยบของงานวิจัยดังกล่าวกลับรวมตัวเลขของสองกลุ่มเข้าด้วยกันในกลุ่มพม่า⁴⁷ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงความยุ่งยากในการระบุชื่ออย่างชัดเจนได้ ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า กระบวนการกลายเป็นพม่าก็อาจคล้ายคลึงกับกระบวนการกลายเป็นไทย ซึ่งอิทธิพลของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ ก็มีส่วนทำให้กลุ่มคนทวายท้องถิ่นมีลักษณะใกล้เคียง กระทั่งกลายเป็นพม่าไปในที่สุด ขณะที่ภาษาพูดของเขายังคงมีลักษณะแตกต่างกับภาษาพม่าในสำเนียงท้องถิ่น⁴⁸

คนทวายพม่าเข้ามาอาศัยในบ้านบ้องตึบ เป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกพื้นที่หมู่บ้าน เพราะปัญหาการเมืองและเศรษฐกิจที่ตกต่ำผิดเคื่องทำให้การทำมาหากินในฝั่งประเทศพม่าค่อนข้างยากลำบาก ดังที่พวกเขาเล่าถึงสภาพดังกล่าวว่า

“เมื่อก่อนนี่พ่อหนู มีเส้นทางเข้า เพราะว่าพ่อหนูเนียเขามาขายของพวกวัวพวกควาย พ่อเขาก็ชวนแม่ว่าเมืองไทยนี่หากินสบายนะ พอเริ่มต้นพม่าเขาสู้กันยังกันอะไรกันเริ่มไม่ดีขึ้น พ่อ

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 687-8.

⁴⁶ กฤตยา อาชวนิจกุล โคเอทท์ ทริส และนิน ไพน , เรื่องเพศอนามัยเจริญพันธุ์และความรุนแรง: ประสพการณ์ชีวิตของแรงงานอพยพจากประเทศพม่า (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2543), 68.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 107.

⁴⁸ พวกเขายกตัวอย่างให้โดยการเปรียบเทียบระหว่างคนลาวกับคนไทย ที่แตกต่างกันแต่ก็มีความใกล้เคียงกันมาก เช่นเดียวกับคนพม่ากับทวาย ความแตกต่างก็เหมือนกับภาษาไทยกลางกับภาษาถิ่นใต้ เหนือและอีสาน ซึ่งคำบางคำใช้แตกต่างกัน

เขาก็ขายที่ขายไร่ขายสวน ที่นี้ชนลูกเต้ามาเมืองไทยเลย พอมาเมืองไทยปั๊บพม่าเขายังไม่มีเลย ยังไม่มีแบบทุกวันแบบนั้นะ มีน้อย ตำรวจจับพม่าหรือกวาดล้างอะไรที่เป็นศูนย์เป็นที่ เป็นทางที่ พวกพม่าอยู่กันไม่มีเลย ที่นี้พ่อเขาเข้ามาทำงาน เพราะเมื่อก่อนนี้งานก็ดีขึ้นก็จ้างพ่อได้เมืองไทยนี้ จะดี พอเริ่มต้นเศรษฐกิจไม่ดีพ่อเขาก็เลยกลับบ้าน กลับบ้านแล้วพ่อดีหนูก็มาเจอกับแฟน พ่อดีลูก ก็เกิดเมืองไทยทั้งสามคนเลย”

ก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก คนทวายพม่าได้เข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในบ้าน บ้องตึบนปะปนอยู่กับ กะเหรี่ยงและอื่นๆ แม้กระทั่งในบริเวณโรงเรียนบ้องตึ ซึ่งถือเป็นบริเวณ ศูนย์กลางของชุมชน แต่เมื่อสถานการณ์สู้รบปะทุขึ้น หน่วยงานความมั่นคงของรัฐบาลไทยและในระดับท้องถิ่น จึงได้วางระเบียบในการจัดพื้นที่สำหรับผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติขึ้นใหม่ โดยบังคับให้ พวกที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปทั่วหมู่บ้าน ย้ายเข้าไปอยู่รวมกันในบริเวณพื้นที่ที่กำหนด

พื้นที่ที่กำหนดเขตปลูกสร้างที่อาศัยใหม่ อยู่ในบริเวณบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 บนพื้นที่ที่เคยใช้ชุดแฉิ่นจากเหมือง สภาพเดิมเป็นป่ารกติดแนวเทือกเขาตะนาวศรี พวกเขาเล่าว่าขณะที่ถูก ควบคุมบังคับย้ายมานั้น พวกเขาต้องตัดไม้ ถางป่า เพื่อปรับพื้นที่สำหรับปลูกบ้านเรือนขึ้นใหม่ ด้วยตัวเองทั้งหมด เจ้าหน้าที่รัฐไทยหรือทหารได้กำหนดเวลาให้พวกเขาย้ายตามกำหนด หลังจาก ที่พวกเขาย้ายไปอยู่รวมกันแล้ว หน่วยงานรัฐเรียกบริเวณดังกล่าวว่า ‘ศูนย์อพยพผู้พลัดถิ่นชาว พม่า’ หญิงสาวทวายพม่า อายุราว 50 ปี เล่าถึงช่วงที่ถูกบังคับย้ายว่า “แล้วก็ย้ายมา เนี่ยปลูก บ้านนะ 5 วันก็เสร็จ 5 วันก็เสร็จ ... เนี่ยทหารมาบอกนะ เนี่ย หนึ่งสองสามสี่ เนี่ยจัดเป็นล็อกๆ บ้านใครบ้านใคร บ้านใครแล้วก็... ฟันกองไว้ๆ 5 วัน”

ภาพที่ 10 บริเวณกลุ่มบ้านผู้อพยพชาวทวายพม่าท้ายเหมือง หมู่ 3

ภายในบริเวณพื้นที่อาศัยของผู้อพยพพลัดถิ่นไร้สัญชาติเหล่านี้ ปัจจุบันมีแต่กลุ่มทวายพม่ากับชนกลุ่มพม่าที่แบ่งเขตปลูกบ้านอยู่ติดกันตามแนวยาวสองฟากถนน ทั้งนี้ในช่วงที่เจ้าหน้าที่บังคับย้ายใหม่ ๆ นั้นไม่ได้มีแต่ชาวทวายพม่าและชนกลุ่มพม่าเท่านั้น แต่มีกะเหรี่ยงนอก รวมอยู่ด้วย ต่อมากะเหรี่ยงนอกก็แยกออกไปอาศัยอยู่กับเครือญาติในบ้องตื้น และบางส่วนก็ ย้ายไปอยู่ที่บ้องตื้นล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กำหนดจากหน่วยงานรัฐเช่นเดียวกัน หากแต่เป็นพื้นที่ของ กะเหรี่ยงนอกเท่านั้น หากพิจารณา รูปร่างหน้าตาและการแต่งกายหรืออัตลักษณ์ภายนอกของ ชาวทวายพม่าก็อาจเห็นความแตกต่างของพวกเขากับกะเหรี่ยงได้พอควร โดยส่วนใหญ่ ชาว ทวายพม่าจะมีรูปร่างใหญ่ และผิวเข้มคล้ำกว่ากะเหรี่ยง ลักษณะคล้ายกับคนไทยมากกว่า กะเหรี่ยง และด้วยการจำแนกทางพื้นที่เฉพาะกลุ่มของพวกเขาก็มีผลให้การขับเคลื่อนอัตลักษณ์ ความเป็นกลุ่มชัดเจนขึ้น ซึ่งคนทั่วไปจะเรียกบริเวณกลุ่มบ้านของชาวทวายพม่าว่า ‘ศูนย์พม่า’

ชาวทวายพม่า เป็นกลุ่มคนที่มีพื้นเพที่มาจากทวายเหมือนกัน นับถือศาสนาพุทธและมี ขนบประเพณีที่ติดตัวมาตั้งแต่ในพม่าคล้ายคลึงกันด้วย วิถีปฏิบัติอันที่ถูกสืบทอดแก่ลูกหลานชาว ทวายพม่าที่เกิดและเติบโตขึ้นในบ้องตื้นบน กลายเป็นการนำเอาธรรมเนียมค่านิยมจากบ้านเดิมมา สร้างขึ้นในบ้านใหม่ ซึ่งพวกเขามีอัตลักษณ์ของกลุ่มที่สามารถทำให้ผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์และ วัฒนธรรมค่านิยมรับรู้ได้ถึงความแตกต่าง เช่น ภาษาท้องถิ่นทวาย การแต่งกาย การแสดงรำพม่า อาหาร และธรรมเนียมปฏิบัติปลีกย่อยอื่นๆที่ปรากฏในพื้นที่ทางวัฒนธรรมร่วมในบ้องตื้นบน ซึ่งอัต ลักษณ์ร่วมเหล่านี้ของกลุ่มชาวทวายพม่า จะปรากฏเข้มข้นขึ้น โดยเฉพาะในวัฒนธรรม ประเพณี ธรรมเนียมแบบพุทธ เช่น สงกรานต์ วันพระ และพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านชีวิต ดังเช่นประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น

ภาพที่ 11 ชาวทวายร่วมทำบุญวันสงกรานต์ที่วัดบ้องตื้นบน และงานแต่งงานชาวทวายพม่า

แขกมุสลิมพม่า⁴⁹ (Muslim)

แขกมุสลิมพม่าและคนกลุ่มอื่นๆในบ๊องตีบน ต่างเข้าใจและยอมรับการใช้คำภาษาไทยว่า “แขก” ในการเรียกกลุ่มคนดังกล่าวในลักษณะเป็นคำที่มีนัยกลางๆ ที่จำแนกพวกเขาจากอัตลักษณ์ทางกายภาพ เช่น กลุ่มคนที่ตัวใหญ่ จมูกโด่ง ตาโต หนวดเครายาว⁵⁰ หรือมีถิ่นที่มาจากทวีปเอเชียใต้หรือตะวันออกกลาง เช่นเดียวกับการรับรู้ถึงคำว่า ‘เจ๊ก’ หรือ ‘ฝรั่ง’ เป็นต้น ในบ๊องตีบน คนกลุ่มอื่นๆ ต่างรับรู้ว่าเป็นพวกเขานับถือศาสนาอิสลาม แต่ไม่ได้เรียกพวกเขาตามการนับถือศาสนาว่าเป็น ‘มุสลิม’ ยกเว้นในพวกเขาเองที่ใช้คำดังกล่าวเมื่อพูดถึงพวกเขาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทสนทนาเกี่ยวกับศาสนาหรือการประกอบพิธีกรรม

แขกมุสลิมพม่า กลุ่มแรกเข้ามาอาศัยในบ้านบ๊องตีตั้งตั้งแต่พุทธศตวรรษ 2500 หรือประมาณเกือบ 50 ปีที่ผ่านมาแล้ว พวกเขาเริ่มต้นจากการเข้ามาเป็นแรงงานในเหมืองแร่ภายในบริเวณบ๊องตีบนกับเจ้าแก้วสมพร ซึ่งเป็นนายทุนเหมืองแร่ชาวมุสลิมที่คนบ๊องตีรู้จักคุ้นเคยกันดี ช่วงที่แขกมุสลิมทยอยเข้ามาในบ๊องตีบน ช่วงแรกมากันมีไม่ถึงครอบครัว แต่ได้ขยายจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากการแต่งงานและการย้ายเข้ามาจากพม่าอย่างต่อเนื่อง ภายใต้อาณัติความเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นกลุ่มก้อนของผู้นับถือศาสนาอิสลาม แม้ว่าพวกเขาถือตัวว่าเป็นชาวมุสลิมเหมือนกัน แต่พวกเขาหลายคนมีถิ่นที่มาจากหรือเชื้อสายบรรพบุรุษที่แตกต่างกันไป ดังเช่น ปาทาน (ปากีสถาน) บังคลาเทศ อินเดีย มาเลย์ และพม่า แต่ส่วนมาก ก็เดินทางเข้ามาจากเมืองทวายแทบทั้งสิ้น สาเหตุของการเคลื่อนย้ายมาฝั่งไทย ก็ไม่แตกต่างไปจากกรณีของคนทวายพม่าที่กล่าวถึงไปแล้วบางส่วน แต่ปัญหาการเหยียดเชื้อชาติและศาสนาในพม่าเป็นปัญหาที่รุนแรงกว่า เพราะเกิดกระแสการต่อต้านโดยตรงต่อคนอินเดียที่เข้ามาทำงานกับบริษัทอังกฤษ และได้ยึดครองเศรษฐกิจภายในประเทศพม่าในสมัยอาณานิคม⁵¹ ลุงชันแคน (นามสมมุติ) อายุ 78 ปี แขกมุสลิมพม่ารุ่นแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ๊องตีบนเล่าถึงความเป็นมาให้ฟังว่า

⁴⁹ โดยปกติผู้คนในบ๊องตีเรียกกันทั่วไปในภาษาไทยว่า ‘แขก’ แต่การเติมคำว่า ‘มุสลิม’ เป็นการใช้ของผู้เขียน เพื่อพูดถึงพวกเขาได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากพบว่าผู้พลัดถิ่นในบริเวณเดียวกันนั้น มีลักษณะที่ของแขกที่นับถือพุทธผสมฮินดูอยู่ด้วย แต่มีอยู่ไม่กี่คนเท่านั้น ในคนรุ่นพ่อแม่ที่มาจากอินเดีย ราว 3-4 หลัง ส่วนชาวบ๊องตีทั่วไปเข้าใจดีว่าแขกมีทั้งที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่น

⁵⁰ ในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน เกี่ยวกับการบ่งชี้อัตลักษณ์ทางกายภาพของกลุ่มคนมุสลิม ดูในจักรพันธ์ ชัดชุมแสง (2543: 130)

⁵¹ โรเบิร์ต เอช. เทลเลอร์, รัฐในพม่า, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2550), 171-186, 374-378.

“มาจากทวาย ...อยู่ทวายก็ทำ ก็อย่างนี้แหละรายวันรับจ้างขับรถมั่ง ขับรถบัส ทำแร่ ที่...เป็นเหมืองแร่ล่ะ เหมืองแร่ก็ทวายนะห่างสี่สิบกิโล กับบริษัทนะฝรั่ง ฝรั่งก็รถขับแล้วก็ของ ออกไปข้าวสารเอามาน้ำมาออกไปอย่างนี้...แล้วก็ถูกหลานมาก่อน แล้วก็ทิ้งแล้วเราก็ตมา... เมื่อก่อนนี่มีงานนะ เดียวนี้ก็ไม่มีแล้ว เมื่อก่อนนี้ ก็รัฐบาลพม่าก็จะอะไรก็ยึดหมดนะ บริษัทฝรั่งก็ทำ ไม่ได้...เข้ามาก็ไม่ได้ ยึดหมด”

ปัจจุบัน แคมมุสลิมพม่าเกือบทั้งหมด อาศัยเป็นกลุ่มในบริเวณพื้นที่เดียวกัน คือ บริเวณ ศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 โดยแบ่งพื้นที่อยู่ทางด้านหน้าอย่างเป็นสัดส่วนแยก จากกลุ่มคนทวายพม่าที่อยู่ภายในอาณาบริเวณเดียวกัน และบางส่วนก็อยู่ด้านนอกพื้นที่ศูนย์ฯ แต่ก็อยู่ในพื้นที่ติดกัน ซึ่งล้วนอยู่ใกล้ชิดกับมัสยิด ‘อัล-มุฮายีรีน’ ศูนย์กลางของการประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาของชาวมุสลิมบริเวณนี้ เดิมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาอิสลามหรือสุเหร่า เก่าตั้งอยู่ในเขตบ้านบ้องตื้นบนหมู่ 1 ซึ่งปัจจุบันเป็นบ้านของนายชัย บุตรของมุสลิมครอบครัว มุสลิมกลุ่มแรกๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้องตื้นบน เนื่องจากขณะนั้นยังไม่ได้สร้างมัสยิดหลังปัจจุบัน ขึ้น และชาวมุสลิมก็ยังไม่มากเหมือนในปัจจุบัน บ้านหลังนี้เป็นหลังเดิมก่อนที่ญาติพี่น้องของเขา ส่วนใหญ่ย้ายไปอยู่บริเวณศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นท้ายเหมืองหมู่ 3

ภาพที่ 12 แคมมุสลิมพม่าร่วมละหมาดในมัสยิด, เด็กๆ กำลังเรียนศาสนาอิสลาม

ปัจจุบันแขกมุสลิมพม่าในบ้านบ้องตี้บนและบ้านท้ายเหมือง รวมทั้งหมดประมาณ 30 ครอบครัว มีประชากรประมาณ 200 คน⁵² การรวมกลุ่มในทางศาสนาของพวกเขา ได้สร้างเครือข่ายทางสังคมเชื่อมต่อกับมุสลิมอื่นๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน โดยมีมุสลิมจากศรีมังคล, วังโพ, ท่าเสา, ท่าม่วง เป็นต้น มาร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มัสยิดอัล-มุฮายยีนแห่งนี้เป็นประจำ สาเหตุที่สร้างมัสยิดขึ้นในบ้านบ้องตี้ เพราะว่ามุสลิมที่บ้องตี้มีจำนวนมากที่สุด และมีฐานะค่อนข้างยากจน สมาชิกบางคนที่มีฐานะดี (และมีสัญชาติไทย) จึงเข้ามาร่วมช่วยเหลือแม้จะมาไกลจากอำเภอเมืองกาญจน์หรือกรุงเทพฯ ในบางครั้งก็ตาม

ภาพที่ 13 แขกมุสลิมพม่ากับกิจกรรมอื่นๆ ในบ้องตี้บน

มอญ (Mon)

เมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คนมอญในบ้านบ้องตี้เป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนน้อยที่สุดประมาณไม่เกิน 10 หลังคาเรือน แต่ละครอบครัวอาศัยกระจายอยู่ตามบริเวณพื้นที่เพาะปลูกของหมู่บ้าน โดยการขออนุญาตจากเจ้าของที่ดินที่เป็น กะเหรี่ยงดั้งเดิมหรือคนไทย คนมอญที่อยู่ในบ้านบ้องตี้บนไม่ได้มีการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายในกลุ่มของพวกเขาเหมือนกลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจด้วยจำนวนที่น้อยและมีที่อยู่อาศัยกระจายตามไร่พื้นที่เพาะปลูกของผู้อื่นไม่ได้มีขอบเขตพื้นที่ของกลุ่มตนชัดเจน การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในบริบทที่คนกลุ่มอื่นมีจำนวนมากกว่ามากก็อาจไม่ใช่สิ่งที่เกิดประโยชน์นัก ดังที่ชาวมอญท่าน

⁵² ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนาอิสลามในบ้านบ้องตี้บน ปี พ.ศ. 2549

หนึ่งบอกว่า “อยู่ในบ้านเขา เราก็อยู่เฉยๆไม่ไปแสดงอะไร” จึงมีเพียงภาษาพูดที่ทำให้พวกเขาแตกต่างและเป็นที่รับรู้อย่างชัดเจนจากคนกลุ่มอื่นว่าพวกเขาเป็น ‘มอญ’

มอญในบ๊องตีบ้น ทั้งหมดสามารถพูดภาษาไทยได้ เนื่องจากพวกเขาเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานมาแล้ว หากก็มาจากต่างถิ่นแตกต่างกันไป คนมอญจะมาจากทางด้านเจดีย์สามองค์อำเภอสังขละบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มอญอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก⁵³ ไม่ได้มาทางด้านห้วยโงงหรือด้านบ๊องตีบ้นเหมือนคนที่อาศัยอยู่ในเขตตะนาวศรีและทวาย ครอบครัวมอญในบ๊องตีบ้นอยู่กันเป็นครอบครัวโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกันมาก่อน ถิ่นฐานเดิมของพวกเขามาจากในเขตรัฐมอญ เช่น เมาะละหม่ง เย นมัย เมาะกะเนียง เป็นต้น หลายคนก็เหมือนคนนอกอื่นๆ ที่เคยเข้าไปทำงานในเขตเมืองแล้วถูกเจ้าหน้าที่รัฐไทยจับส่งมาผลักดันกลับพม่าที่ด้านห้วยโงง ดังที่หญิงชวามอญ อายุราว 50 ปี เล่าว่า

“มาอยู่ที่บ๊องตีบ้นได้ 10 กว่าปี แต่เดิมทำงานก่อสร้างอยู่ในกรุงเทพฯ ถูกตำรวจจับแล้วนำมาปล่อยที่ด้านห้วยโงง พร้อมกับ...ซึ่งเป็นน้องชาย ญาติพี่น้องบางคนก็ถูกจับขึ้นรถมาด้วยกัน บางคนก็กลับไปแล้ว ช่วงนั้นพวกที่ถูกจับมาปล่อยก็อาศัยอยู่แถวห้วยโงง บางทีก็มีคนไทยมารับไปทำงาน ช่วงนั้นลุง... (คนไทย) ก็มารับไปช่วยทำงานที่บ้านอยู่ด้วยกันทำงานด้วยกันตลอด”

ทั้งนี้ มอญบางครอบครัวก็เข้ามาใหม่ในช่วงหลังค่ายกะเหรี่ยงแล้วก็มี แต่เนื่องจากมอญในบ้านบ๊องตีบ้นมีจำนวนน้อย และไม่ได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเฉพาะกลุ่มตนขึ้นมาเด่นชัด พวกเขาจะอยู่อย่างเงียบๆ ในกลุ่มและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกะเหรี่ยงในเพื่อนบ้านที่เป็นเจ้าของที่ดินที่ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกัน แต่อย่างไรก็ตามความเป็นมอญของพวกเขาที่มีส่วนอย่างมากที่เอื้อให้พวกเขามีความใกล้ชิดไปมาหาสู่กันช่วยเหลือกันภายในกลุ่มซึ่งมอญหลายครอบครัวมีเป้าหมายที่จะเก็บเงินจากการทำงานในเมืองไทยก่อนแล้วจึงกลับไปบ้านในฝั่งพม่า

⁵³โปรดดูใน อรรถวรณ์ ทับสกุล, “หลวงพ่อดูเมะกับการอ้างชาติพันธุ์มอญ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546.

ไทย (Thai)

คนไทย หมายถึงคนไม่ใช่กะเหรี่ยงท้องถิ่นบ่อนี้บั้งดั้งเดิมหรือกะเหรี่ยงใน จากการ เคลื่อนย้ายของคนไทยต่างถิ่นหลายจังหวัดที่เข้ามาใหม่ เช่น สุพรรณ นครปฐม อุทัยธานี ตาก บุรีรัมย์ โคราซ และอื่นๆ พวกเขาส่วนมากเป็นเกษตรกรที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน จึง เข้ามาจับจองที่เพาะปลูก แต่ส่วนใหญ่จะเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ใหม่ในบริเวณทุ่งมะเขยอ ซึ่งต่อมาได้ ตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการขึ้นในปี พ.ศ. 2524 (1981) กระแสการเดินทางเคลื่อนย้ายของคน ไทยต่างถิ่น ได้นำพาพวกเขาบางส่วนก็เข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อนี้บั้ง บ่อนี้ล่าง และท้ายเหมือง บางส่วน ก็แต่งงานตั้งถิ่นฐานจนผสมผสานกลมกลืนกับกะเหรี่ยงในท้องถิ่นไป⁵⁴ อดีตกำนันบ่อนี้ล่าง เล่าว่า

“เฉพาะคนในพื้นที่จริงๆ สมัยที่อาเป็นกำนัน คิดว่าไม่น่าจะเกิน 80-90 หรือ 100 หลัง นะ เฉพาะคนในพื้นที่นี้ ตอนปี พ.ศ. 18-19 นะ แล้ว 19-20 นี้ ที่นี้ คนก็เพิ่มเยอะเพิ่มเร็วมาเลย มาจากที่ไหนต่อที่ไหน มะเขยอ มะเขยอนี้ย้ายเข้ามาปีก็สิบหลังยี่สิบหลัง 23 นี้ประตูทองลำ สมอ ย้ายเข้ามาช่วงนั้นทั้งนั้น พ.ศ. 20 21 22 23 เนี่ย พวกที่ย้ายเข้ามาเยอะๆ ตั้งแต่ 20 นะ จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังอย่างมาอยู่เรื่อยๆ”

กลุ่มคนไทย อาจแบ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านธรรมดาจากต่างถิ่นที่เข้ามาหาพื้นที่เพาะปลูก การเกษตรแล้วตั้งรกรากอยู่ต่อมา และข้าราชการหน่วยงานต่างๆในท้องถิ่น เช่น ตำรวจ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย อบต. เป็นต้น คนไทยมักจะอยู่กระจัดกระจายปะปนกับกะเหรี่ยงในทั่วไปใน บริเวณศูนย์กลางของชุมชนที่ใกล้กับถนนสายหลักของหมู่บ้าน พวกเขาจะมีความสนิทสนมกับคน ไทยที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน โดยจะปลูกบ้านอยู่ในละแวกบ้าน ดังเช่น คนอีสานบริเวณกลุ่มหลัง อนามัย เป็นต้น

⁵⁴ เมื่อพิจารณาชาวบ่อนี้ล่างที่เป็นลูกผสมระหว่างคนไทยกับกะเหรี่ยงบ่อนี้ล่างรุ่นแรกสุด จะมีอายุ ประมาณ 30-40 ปี แสดงให้เห็นว่าได้มีคนไทยเริ่มเข้ามาในพื้นที่บ้านบ่อนี้ล่างก่อนหน้านี้อแล้ว ตั้งแต่ก่อน ทศวรรษ 2510

พหุชาติพันธุ์ในชุมชนชายแดนบ่อน้ำมัน

การศึกษาวิจัยในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-พม่าหลายแห่ง ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคมที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน ดังเช่น ชาวมุสลิมในบริเวณตลาดชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก⁵⁵ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่เชียงใหม่⁵⁶ กรณีชุมชนมอญสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี⁵⁷ และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์กับพื้นที่ชายแดนโดยตรงอีกหลายชิ้น⁵⁸ ซึ่งแสดงถึงลักษณะพหุสังคมหรือพหุชาติพันธุ์อันเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้โครงสร้างอำนาจการบริหารปกครองและโครงสร้างเศรษฐกิจร่วมกัน ดังที่ เฟอร์นิวัลล์ กล่าวว่า “พวกเขาปะปนกันแต่ไม่รวมกัน แต่ละกลุ่มต่างยึดในศาสนา วัฒนธรรม ภาษา ความนึกคิดและวิถีทางของตนเอง พวกเขาในฐานะปัจเจกมาเจอเจอกันเฉพาะที่ตลาดเพื่อซื้อขายกัน มันเป็นพหุสังคมซึ่งส่วนของชุมชนที่แตกต่างกันภายในหน่วยการเมืองเดียวกัน อาศัยอยู่เคียงกันแต่แยกขาดจากกัน”⁵⁹

คำอธิบายของเฟอร์นิวัลล์ข้างต้น อาจใช้ได้สอดคล้องกับชุมชนบ่อน้ำมัน ซึ่งผู้คนที่แตกต่างทางชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองร่วมกันในระดับของชุมชน จอประเสริฐ ผู้นำท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงในอายุ 39 ปี อธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนบ่อน้ำมันว่า

“ความเป็นอยู่ในสังคมชุมชนเนี่ย ก็จะแบ่งแยกกันไม่ออกหรอก เพราะว่าเราอยู่รวมกันอยู่ด้วยกัน มันก็จะแบ่งกันยังไล่ มึงไทย กะเหรี่ยง ไม่ใช่ ก็มานั่งคุยกันอยู่อย่างเนี่ย แต่บางครั้งสิทธิต่างๆ เถ้านั่นเองที่มันต่างกัน ... ถึงสิ เริ่มต้นที่ไทยใช่ไหม กะเหรี่ยง ทวาย พม่า มอญ ไทใหญ่ เขมร อีสาน ได้ เหนือ อิสลาม แขนงนะนะ แล้วอะไรอีก กะเหรี่ยงโปว มันสิบสองภาษาจริงๆ นะ”

⁵⁵ จักรพันธุ์ ชัดชุมแสง, “ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคมชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์,” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543)

⁵⁶ วันดี สันติวุฒิมณี, “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ ชายแดนไทย-พม่า,” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545)

⁵⁷ อรรถกร ทับสกุล, “หลวงพ่อดุสิตกับบทบาทในการอ้างชาติพันธุ์มอญ,” 2546.

⁵⁸ ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลในสังคมไทย, 1, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551).

⁵⁹ โรเบิร์ต เอช. เทลเลอร์, รัฐในพม่า, 111.

อย่างไรก็ตาม ในบ้องตึบนความสัมพันธ์ของผู้คนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีแนวโน้มที่จะแยกออกไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยของตนเอง อันเป็นผลจากการจัดองค์กรในกลุ่มเครือญาติ เพื่อนบ้าน และองค์กรทางศาสนา ขณะที่การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ จะปรากฏให้เห็นชัดในพื้นที่ทางสังคมภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะภายใต้ข้อจำกัดทางสถานะสิทธิทางกฎหมายรัฐไทย ได้ดึงให้ผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของรัฐไทย ขณะที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมบางลักษณะก็จะเห็นการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนบางกลุ่ม และจำกัดต่อการเข้าร่วมของบางกลุ่ม ดังเช่น พื้นที่ทางประเพณีศาสนาพุทธที่กลุ่มคนไทย กะเหรี่ยงใน ทวายพม่า และมอญ จะสามารถไปทำบุญที่วัดร่วมกันได้ ขณะที่กลุ่มกะเหรี่ยงนอก และแขกมุสลิมพม่าจะแยกขาดจากพื้นที่ดังกล่าวอย่างเด่นชัด

ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้าน โรงเรียน การจัดงานเทศกาลโดยหน่วยงานรัฐ ร้านค้าหรือตลาด งานเทศกาลประจำปี และกิจกรรมอื่นๆ ปกติผู้คนในบ้องตึบนอาจจะไม่ได้แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์/วัฒนธรรมของตนเองให้ปรากฏเด่นชัดมากไปกว่าการแสดงตัว ‘ชาวบ้าน’ คนหนึ่งในชุมชน แต่จากลักษณะทางสังคมชุมชนบทของบ้องตึบน ผู้คนยังมีความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตากัน (face to face) จึงสามารถระบุชี้ตัวตนของคนอื่นได้ค่อนข้างชัดเจน โดยสามารถจำแนกทางชาติพันธุ์ระหว่างกันได้ว่าใครเป็นกะเหรี่ยง มอญ ทวายพม่า แขกมุสลิม และไทย เป็นต้น กระทั่งบางคนก็อาจบ่งชี้ได้ถึงเครือญาติครอบครัว หรือที่อยู่อาศัยของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยในชุมชนเดียวกันได้ทีเดียว แต่สำหรับคนนอกที่เพิ่งเข้าไปบ้องตึบนใหม่ๆ (ดังเช่นผู้เขียนในระยะแรก) จะเป็นเรื่องยากมากที่จะสามารถบอกได้เลยว่าผู้คนที่อยู่ปะปนกันนั้นในบ้องตึบนนั้น เป็นใครหรือกลุ่มชาติพันธุ์ไหน? ยกเว้นแต่เมื่อพวกเขาแสดงความแตกต่างให้เครื่องหมายเฉพาะทางวัฒนธรรมของพวกเขาชัดเจนขึ้น ดังเช่นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานประเพณี เครื่องแต่งกาย การพูดภาษากลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ในวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของผู้คนแต่ละกลุ่มต่างกันไป

คุณลักษณะทางวัฒนธรรมต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความแตกต่างหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) หรือเป็นเครื่องหมายที่ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มและต่างกลุ่มรับรู้ถึงพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่พวกเขาใช้ในการจัดองค์กรสังคมของกลุ่มตนเอง โดยปัจเจกจะร่วมแบ่งความหมายในการกำหนดความเป็นสมาชิกกลุ่มของตัวเอง ซึ่ง

แตกต่างไปจากคนที่เป็สมาชิกในกลุ่มอื่น⁶⁰ ซึ่งในพื้นที่สังคมระดับชุมชนจะเป็นช่องทางในการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างชาติพันธุ์เหล่านี้ โดยการร่วมแบ่งพื้นที่ความสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มมีลักษณะแตกต่างซ้อนทับกันไป ทั้งนี้สถานการณ์การดำรงพรมแดนทางชาติพันธุ์ของผู้คนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน บางกลุ่มก็ยังคงแสดงอัตลักษณ์เฉพาะในกลุ่มของตนให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่บางกลุ่มก็อยู่ในสถานการณ์ที่พรมแดนชาติพันธุ์พร่าเลือนลง แต่กระนั้นผู้คนทั้งหมดที่รวมอาศัยอยู่ในบ้องตื้นต่างรับรู้ระหว่างกันในความแตกต่างของพวกเขา กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่ม ดังคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มที่ใช้บ่งชี้จำแนกเพื่อนบ้านในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นของบ้องตื้น

คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์และการเชื่อมต่อนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์

ในบ้องตื้นและท้ายเหมือง ซึ่งอยู่ติดเป็นชุมชนเดียวกัน จะประกอบด้วยผู้คนที่จำแนกทางชาติพันธุ์ได้หลายกลุ่ม การจำแนกทางชาติพันธุ์โดยการระบุชื่อระหว่างคนในและคนนอกกลุ่มพบว่าภาษาของผู้คนแต่ละกลุ่ม จะถูกใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นชาติพันธุ์ของตัวเองและกลุ่มอื่นเสมอ และคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มก็มีความแตกต่างกันไปด้วย เมื่อคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันคุยกัน พวกเขาจะอาศัยการจำแนกผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยอาศัยคำเรียกชื่อกลุ่มภายในภาษาของกลุ่มตนสังกัด ซึ่งคำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มมีทั้งลักษณะที่คล้ายและแตกต่างกันไปในภาษาของตนเอง ดังนี้

⁶⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Barth Fredrik, "Introduction", in *Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (Boston: Little Brown 1969), 9-38.

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบคำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ในภาษาต่างๆ

กลุ่ม	คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์							
ไทย	ไทย	กะเหรี่ยง	มอญ	แขก	ฝรั่ง	จีน	พม่า	ทวาย
กะเหรี่ยง	โย	ปกากะญอ	เต๋อเลอโน๋	โกลา, โกลาซู	โกลาวา	เตอหู่	ปะยอ, เต๋อเลอ	ดเวชา
ทวาย (พม่า)	ชยะ	กะยีน	มอญ ⁶¹ (โม)	กะลา	อังกริด ⁶²	กะเย้า	เบอมา	ดเวชา
มอญ	ช่าน	กะเหรี่ยง	มอญ	ฮานแหล่	อังกริด	เกร็ด	พะม่า ⁶³	พะม่า

ในเบื้องต้น การติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของผู้คนต่างชาติพันธุ์ ต้องอาศัยภาษาไทยเป็นภาษากลาง ส่วนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์จะใช้ติดต่อกันเฉพาะภายในกลุ่มตัวเองที่พูดภาษาเดียวกัน ทั้งนี้พวกเขาจะเลือกใช้ภาษาใดในการพูดคุยสื่อสาร จะขึ้นอยู่กับคู่สนทนาของตนว่าจะสามารถ ‘เชื่อมต่อ’ กันได้ด้วยภาษาใด บางคนใช้ภาษาไทยได้คล่องเพราะอยู่มานาน แต่บางคนที่มาใหม่ก็อาจจะพูดไทยไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ในสถานการณ์ที่ผู้เขียนต้องการพูดคุยกับกะเหรี่ยงนอก แต่กะเหรี่ยงนอกไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ผู้เขียนจะต้องอาศัยกะเหรี่ยงในเป็นล่ามแปลให้กะเหรี่ยงในจะเป็นเหมือนตัวเชื่อมระหว่างผู้เขียนที่พูดภาษาไทยกับกะเหรี่ยงนอกที่พูดภาษากะเหรี่ยง แต่ขณะเดียวกันกะเหรี่ยงในส่วนมากไม่สามารถพูดทวายพม่าได้ เมื่อพวกเขาจำเป็นต้องพูดคุยกับคนทวายพม่า ก็จะใช้ภาษาไทยพูดคุยกับคนทวายพม่าแทน แต่ถ้าคนทวายพม่าคนนั้นพูดไทยไม่ได้ กะเหรี่ยงในก็อาจจะให้กะเหรี่ยงนอกที่พูดภาษาพม่าได้ หรืออาศัยเด็กชาวทวายพม่าที่พูดไทยได้เป็นล่ามให้เชื่อมต่อให้อีกที เป็นต้น

⁶¹ ออกเสียงว่า ‘โม’ สังเกตได้ว่าในภาษากะเหรี่ยง คำที่ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบางกลุ่มมีความใกล้เคียงกันมาก เช่น พม่ากับมอญ เรียกว่า ‘เตอเลอ-เตอเลอโน๋’ หรือแขกกับฝรั่ง เรียกว่า ‘โกลา-โกลาวา’ เป็นต้น

คำว่า ‘โกลา’ ในภาษากะเหรี่ยง มีลักษณะคล้ายกับคำว่า ‘กูลา’ ในภาษาพม่า ซึ่งใช้เรียกกลุ่มคนอินเดีย หรืออาจตรงกับคำว่า ‘แขก’ ในภาษาไทย สำหรับภาษากะเหรี่ยงใช้ ‘โกลา’ บางครั้งเรียกแขกที่ผิวดำ จะเดิมคำว่า ‘ซู’ ซึ่งแปลว่าสีดำลงไป ขณะที่คำว่า ‘โกลาวา’ ใช้เรียกฝรั่ง ซึ่งคำว่า ‘วา’ แปลว่า สีขาว

⁶² ที่มาของคำเห็นได้ชัดว่ามาจากการเรียกคนอังกฤษที่ปกครองพม่าตั้งแต่สมัยอาณานิคม ออกเสียงไม่ต่างจากในภาษาไทย

⁶³ ออกเสียงว่า ‘ปะหม่า’

ด้วยเหตุนี้ การติดต่อสื่อสารของผู้คนในบ้องตึบน จึงค่อนข้างซับซ้อนภาษาที่ใช้จะเปลี่ยนแปลงไปตามคู่สนทนาที่แตกต่างกัน ภาษาที่ใช้ในการสนทนาในชีวิตประจำวันของผู้คน จึงเป็นทั้ง ‘การเชื่อมต่อ’ (articulation) และ ‘พรมแดน’ (boundary) ระหว่างกลุ่มคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์/วัฒนธรรม มีส่วนสำคัญในการสร้างระยะความสัมพันธ์ของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การจำแนกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซับซ้อนชัดเจนขึ้นด้วย ผู้เขียนเคยถามกะเหรี่ยงที่สนิทสนมกันคนหนึ่งว่า ทำไมกะเหรี่ยงในจึงสนิทสนมกับกะเหรี่ยงนอกมากกว่าคนทวายพม่า ทั้งๆ ที่กะเหรี่ยงนอกหลายคนเข้ามาอยู่บ้องตึบนที่หลังคนทวายพม่าจำนวนมากเสียอีก? พี่กะเหรี่ยงในคนนั้นตอบกลับมาว่า “มันพูดภาษาเดียวกัน คุยกันเข้าใจ แต่พอคุยกับคนทวายพม่ามันไม่รู้จะคุยยังไงนะ”

ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก ด้วยความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์และการเป็นผู้พูดภาษากะเหรี่ยงสกอร์เหมือนกัน จึงมีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิดของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มมากกว่ากลุ่มอื่น แต่กะเหรี่ยงในจะสามารถพูดได้ทั้งไทยและกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ลูกผสม ขณะที่กะเหรี่ยงนอกส่วนมากจะพูดไทยแต่ภาษากะเหรี่ยงเท่านั้น นอกจากว่าเขาจะอาศัยอยู่ในบ้องตึบนนานจนระยะหนึ่งแล้ว จึงจะพูดไทยได้มากขึ้นตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม โอกาสในการใช้ภาษาไทยของกะเหรี่ยงนอกส่วนใหญ่จะมีน้อยเพราะปกติแล้วพวกเขาก็จะติดต่อสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในมากกว่าคนไทย แต่กรณีของกะเหรี่ยงนอกคนหนึ่งที่เกิดหรือเติบโตในฝั่งไทย จะมีอายุไม่เกิน 20 ปี เด็กๆ เหล่านี้ส่วนมากจะเคยผ่านการเรียนจากโรงเรียนบ้านบ้องตึ ทำให้พวกเขาสามารถใช้ภาษาไทยระดับที่เขียนอ่านได้ ขณะที่ยังคงใช้ภาษาดั้งเดิมในชีวิตประจำวันในกลุ่มเครือญาติ ครอบครัว และเพื่อนบ้านของตนไปด้วย

ภาษาไทยจะมีความสำคัญ สำหรับการติดต่อสื่อสารกับคนนอกกลุ่มในฐานะภาษากลาง โดยเฉพาะในการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยและเจ้าหน้าที่รัฐไทย แต่เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในบ้องตึบนเป็นกะเหรี่ยง หลายครั้งพบว่าในการประชุมหมู่บ้าน หรืองานประชุมของหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชนอาจจะต้องพูดแปลภาษาไทยเป็นภาษากะเหรี่ยง เพื่อให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นกะเหรี่ยงเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้กะเหรี่ยงในเกือบทั้งหมดไม่สามารถอ่านเขียนตัวหนังสือภาษากะเหรี่ยงได้เหมือนกะเหรี่ยงนอก ยกเว้นบางคนที่หันไปนับถือศาสนาคริสต์ แล้วจึงเรียนอ่านเขียนภาษากะเหรี่ยงเพื่อใช้อ่านพระคัมภีร์ หรือกิจกรรมทางศาสนาคริสต์อื่นๆ

ปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของพวกเขาด้วยเช่นกัน ดังที่บาร์ธได้อธิบายว่า เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้ควบคุมเครื่องมือ/ปัจจัย (means) ของหน่วยการผลิตของกลุ่มอื่นไว้ ความสัมพันธ์ในความไม่เท่าเทียมและการแบ่งช่วงชั้นจะได้รับการยอมรับ โดยทั่วไปแล้ว การแบ่งชั้นของระบบพหุชาติพันธุ์ดำรงอยู่ได้ โดยการควบคุมความแตกต่างของทรัพยากรที่เกิดขึ้นได้ภายในระบบของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด⁶⁴

โครงสร้างสังคมของบ้องตี้บน ซึ่งมีพื้นฐานโครงสร้างเศรษฐกิจในการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ เช่น การปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง และอื่นๆ จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากในกระบวนการผลิต ปัจจัยการผลิตต่างๆ และอำนาจสิทธิทางการเมืองล้วนอยู่ในมือของนายทุนชาวไทย และเจ้าของที่ดิน คือ กะเหรี่ยงในและคนไทย ขณะที่กะเหรี่ยงนอกและคนนอกกลุ่มอื่นๆ อยู่ในฐานะพลเมืองชั้นสอง พวกเขาไร้อำนาจการเมืองและเศรษฐกิจกลายเป็นแรงงานรับจ้างไร้ที่ดินซึ่งจำเป็นต้องอาศัยพึ่งพิงกลุ่มคนกะเหรี่ยงนอกและคนไทยที่มีอำนาจเหนือกว่าพวกเขา ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์พึ่งพิงกันในลักษณะลำดับชั้นระหว่างกลุ่มคนต่างสถานะตำแหน่งขึ้น

การจัดแบ่งลำดับชั้นทางสังคมในบ้องตี้บน ได้ทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ทางชนชั้นที่แตกต่างกันในระหว่าง ‘คนใน’ กับ ‘คนนอก’ ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยข้อกำหนดตามกฎหมายรัฐไทยเป็นเครื่องมือสำคัญในการแบ่งแยก (exclusion) ‘คนใน’ (กะเหรี่ยงในและคนไทย) ออกจาก ‘คนนอก’ โดยอัตโนมัติ สิทธิตามกฎหมายรัฐไทย จึงเป็นสิ่งที่สนับสนุนรองรับความแตกต่างระหว่าง ‘พลเมืองชั้นหนึ่ง’ และ ‘พลเมืองชั้นสอง’ ให้ปรากฏเห็นชัดขึ้น แต่ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ก็ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของพวกเขามี ‘ช่องว่าง’ น้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในบ้องตี้บน กล่าวให้ชัดเจนขึ้นได้ว่าพรมแดนระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ไม่ใช่ระยะพรมแดนทางชาติพันธุ์⁶⁵ ในตัวของมันเอง หากแต่เป็นผลจากพรมแดนรัฐ-ชาติที่แบ่งแยกผู้คนออกตามพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์เป็นสำคัญ ขณะที่พรมแดนระหว่างกะเหรี่ยงในกับกลุ่มอื่นๆ เช่น ทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม เป็นระยะห่างที่เกิดจากทั้งพรมแดนชาติพันธุ์และพรมแดนรัฐ-ชาติที่ซ้อนทับกันสองชั้น

กลุ่มคนไทยและกะเหรี่ยงใน จึงเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในลำดับชั้นสูงสุดทางสังคม ส่วนผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ไม่มีสัญชาติไทย จะอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าอย่างเห็นได้ชัด กลุ่มคนไทยที่อยู่

⁶⁴ Barth, *Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, 27.

⁶⁵ ปัจจุบัน ระยะห่างระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก กำลังมีนัยยะทางชาติพันธุ์เพิ่มขึ้นเนื่องจากกะเหรี่ยงในกำลังกลายเป็นไทยละทิ้งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เดิม ส่วนกะเหรี่ยงนอกได้เข้ามาสวมตำแหน่งอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในท้องถิ่นแทน ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้าอีกที

ในลำดับชั้นสูงของบ้องตึ้น คือ กลุ่มคนที่มีอาชีพข้าราชการ ผู้นำชุมชน และกลุ่มนายทุน ซึ่งส่วนมากเป็นคนจากถิ่นอื่นที่เข้ามาตั้งอยู่ใหม่ในช่วงไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา คนไทยกลุ่มนี้จะมีรายได้สูง และมีที่ดินที่ซื้อจากกะเหรี่ยงในท้องถิ่นจำนวนมาก คนไทยที่รับราชการครู ตำรวจ เจ้าหน้าที่อนามัย หรือเป็นนายทุนในการเกษตร ถือเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมสูงที่ชาวบ้านให้ความเคารพด้วยความเกรงใจกว่าคนกลุ่มอื่น

ส่วนกะเหรี่ยงใน ครอบครัวเครือญาติของผู้นำบ้องตึ้นเก่าเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพและมีอิทธิพลทางสังคมสูง ขณะที่คนส่วนใหญ่เป็นประกอบอาชีพทำไร่ ฐานะก็ไม่ได้แตกต่างจากคนไทยที่เป็นเกษตรกรทั่วไป แต่กะเหรี่ยงในส่วนมากจะมีที่ดินเพาะปลูกเป็นของตัวเอง เมื่อมองจากฐานะทางเศรษฐกิจ จะพบว่าในกลุ่มคนกะเหรี่ยงในมีทั้งคนฐานะดีและยากจน กลุ่มคนที่มีฐานะดีจะเข้าถึงอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งมักเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน อบต. หรือผู้ที่ได้ทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรที่มีฐานะปานกลางถึงยากจน เพราะรายได้จากการทำไร่ที่ไม่แน่นอน บางครอบครัวก็มีภาระหนี้สินจำนวนมาก ต้องทำงานรับจ้างเป็นรายได้เสริม

นอกจากนี้ ผู้คนภายในกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยแต่ละกลุ่ม ก็จะมีลักษณะของการจัดลำดับชั้นตามสถานภาพทางสังคมภายในด้วย ครอบครัวกะเหรี่ยงนอกที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในทางศาสนา มีตำแหน่งทำหน้าที่ในคริสตจักร หรือมีความรู้ทางศาสนา จะได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนบ้านภายในกลุ่มมากกว่าปกติ กะเหรี่ยงนอกบางคนเคยมีฐานะดีหรือมีตำแหน่งสูงในกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระในอดีต เมื่อเข้ามาอยู่ในบ้องตึ้นก็อาจจะมีฐานะดีกว่ากะเหรี่ยงนอกพลัดถิ่นที่มีฐานะยากจนกว่าอยู่บ้าง ส่วนกลุ่มทนายพม่าและแขกมุสลิมบางครอบครัว ค้าขาย หรือทำไร่ในหมู่บ้านจนมีเงินเก็บมากกว่าเพื่อนบ้าน ก็จะสามารถส่งลูกไปเรียนในเมือง และปลูกบ้านให้มีความมั่นคงแข็งแรง และเข้าถึงสาธารณูปโภคต่างๆ ได้อย่างสะดวกไม่แตกต่างจากคนไทย คนที่มีบทบาทเชื่อมต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐไทยหรือผู้นำชุมชนได้ ก็จะมีสถานภาพบทบาทโดดเด่นกว่าเพื่อนบ้านอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามความแตกต่างของฐานะภายในผู้คนต่างชาติพันธุ์กลุ่มย่อยเหล่านี้ ก็ไม่ได้เด่นชัดเท่ากับการลำดับชั้นจากการแบ่งตามกฎหมายพลเมืองหรือสัญชาติไทย

พื้นที่กับการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์

การใช้พื้นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบ้องตึ้น แม้ว่าการจำแนกผู้คนออกไปตามบริเวณพื้นที่ (areas) ในระดับปัจเจกคงจะกำหนดชัดเจนได้ยาก แต่หากอาศัยการจำแนกกลุ่มประชากรต่อพื้นที่ในแต่ละบริเวณแล้ว ก็จะเห็นการจัดแบ่งพื้นที่อาศัยของผู้คนออก

ตามความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจนทีเดียว ซึ่งลักษณะการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นผลจากอำนาจสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของผู้คนแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน

กะเหรี่ยงในเป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ของบ้องตี้บน พวกเขาอาศัยจะกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ตามบริเวณแนวริมห้วยบ้องตี้ อันเป็นบริเวณศูนย์กลางของชุมชนหมู่บ้าน เพราะอดีตพวกเขาต้องอาศัยห้วยบ้องตี้ เป็นแหล่งน้ำเส้นหลักเพื่อการใช้และดื่มกิน จุดศูนย์กลางของชุมชนในกลุ่มบ้านดงหมาก อันเป็นบริเวณกลุ่มบ้านแรกเริ่มตั้งชุมชน จะเป็นบริเวณพื้นที่ที่กะเหรี่ยงในอาศัยอยู่หนาแน่นใกล้แหล่งน้ำและพื้นที่ไร่นาของตน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า ฯลฯ ก็จะเข้ามาในบริเวณนี้ก่อนพื้นที่อื่นๆ ของชุมชนเสมอ การเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานจึงมีความสะดวกทั่วถึงมากกว่าบริเวณพื้นที่กลุ่มบ้านอื่น

เมื่อคนกลุ่มอื่นๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้องตี้บนภายหลัง จะอาศัยอยู่กระจัดกระจายปะปนกันไปทั่วทั้งในบริเวณชุมชนและในพื้นที่เพาะปลูก ขณะที่กะเหรี่ยงนอกและคนไทยบางส่วนแต่งงานกลืนไปกับกะเหรี่ยงใน หลายครอบครัวจึงตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ผสมผสานในบริเวณศูนย์กลางชุมชน ในขณะที่คนทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม ไม่พบว่ามี การแต่งงานอยู่ร่วมกับกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมเลยสักรายเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 ขณะที่สถานการณ์ชายแดนกำลังปะทุขึ้นจากการสู้รบ (กรณีคาบูกิ 3) คนทวายพม่าและแขกมุสลิมพม่า ซึ่งเคยอาศัยอยู่กระจายทั่วไปในชุมชน ได้ถูกทหารบังคับย้ายโดยจัดแยกพื้นที่ให้อยู่อาศัยในพื้นที่กำหนด (Zone) เป็นกลุ่มแยกต่างหากในบริเวณที่เรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า ‘ศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นชาวพม่า’ บริเวณบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 ซึ่งเป็นผลจากปฏิบัติการด้านความมั่นคงของเจ้าหน้าที่รัฐไทย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากะเหรี่ยงนอกหลายครอบครัว จะมีความใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงในมาก่อน แต่ก็ไม่ใช่ทุกคนที่มีเครือญาติอยู่ในบ้องตี้บน กะเหรี่ยงนอกก็เหมือนคนนอกกลุ่มอื่นๆ ที่มีข้อจำกัดในการครอบครองที่ดิน แต่โชคดีกว่าตรงที่พวกเขามีความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์กับกะเหรี่ยงในเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมมากกว่า ทำให้พวกเขาอาจจะได้รับโอกาสหรือการช่วยเหลือจากกะเหรี่ยงในมากกว่ากลุ่มคนทวายพม่าและแขกมุสลิมพม่า กะเหรี่ยงนอกกลุ่มใหญ่จะอาศัยอยู่ในบริเวณที่แยกห่างออกไปจากชุมชนไปตามพื้นที่เพาะปลูกทำไร่เชิงเขา ซึ่งต่อมาก็เพิ่มจำนวนจนกระจุกตัวหนาแน่นขึ้นจนมาเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มหลังโรงเรียน (ทีโพะวา) กลุ่มต้นตาล กลุ่มหลังอนามัย และบ้านวังคะโดะ

การที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ มีลักษณะแยกกันอยู่ตามเขตพื้นที่อาศัย ดังกรณีของทวายพม่า แขกมุสลิมพม่า และกะเหรี่ยงนอก อัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ จึงกลายเป็น

กลุ่มก้อนทางชาติพันธุ์ที่ชัดเจน โดยสัมพันธ์กับการแบ่งเขตที่อยู่อาศัยตามกลุ่มบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มบ้านหลังโรงเรียน (ทีโพวา) และบริเวณกลุ่มบ้านวังคะโดะ จะเป็นบริเวณที่กะเหรี่ยงนอกอาศัยอยู่เป็นกลุ่มจำนวนมาก ได้เสริมให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดดเด่นขึ้น และมีลักษณะแยกไปตามพื้นที่เฉพาะของแต่ละกลุ่ม ดังที่กะเหรี่ยงในบางคนจำแนกเชิงพื้นที่ว่า “หลังโรงเรียนมีแต่กะเหรี่ยงนอกทั้งนั้นแหละ” หรือ “พวกแขก พม่า อยู่ท้ายเหมืองโน่น” เป็นต้น

โดยปกติแล้ว กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก แทบจะไม่ได้เข้าไปในกลุ่มบ้านของคนทวายพม่าหรือแขกมุสลิมพม่าเลย ยกเว้นบางคนที่มีความสัมพันธ์กันระดับปัจเจกหรือได้รับการนับถือในชุมชนเป็นพิเศษ ก็อาจจะได้รับการเชิญพิเศษเป็นการส่วนตัวไปร่วมงานทางสังคม ดังเช่นงานแต่งงาน เป็นต้น แต่ก็ไม่ปรากฏเห็นบ่อยนัก ส่วนในกรณีของกะเหรี่ยงนอกยังไม่เคยมีใครเข้าไปในกลุ่มบ้านของคนทวายพม่าบริเวณศูนย์ผู้พลัดถิ่นชาวพม่าเลย และในทางกลับกันคนทวายพม่าและแขกมุสลิมพม่า ก็แทบจะไม่มีใครเข้าไปในบริเวณกลุ่มบ้านที่กะเหรี่ยงนอกอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การจัดแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยตามลักษณะกลุ่มบ้านต่างๆ ในบ่อนี้จึงมีลักษณะการแบ่งแยกพื้นที่ขอบเขตทางกายภาพที่สอดคล้องกับการแบ่งแยกพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มทางชาติพันธุ์ต่างๆ ด้วย

สรุป

ในบทนี้ผู้เขียนได้แสดงถึงภาพรวมของลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างสังคม วัฒนธรรม การดำรงชีวิต และความเป็นมาของกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งประกอบขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชายแดนบ่อนี้บ้น ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบ่อนี้บ้นและพื้นที่ใกล้เคียงตามบริเวณชายแดน ภาพตัวแทนของชุมชนบ่อนี้บ้นจึงค่อนข้างเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงเป็นหลัก แม้ในปัจจุบันจะมีกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์เข้ามาอยู่ร่วมกันหลายกลุ่มในลักษณะของพหุชาติพันธุ์ก็ตาม จากลักษณะทางกายภาพของบ้านบ่อนี้บ้นเป็นหมู่บ้านชายแดนไทย-พม่า ผู้คนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อนี้บ้นต่างกรรมต่างวาระมีความแตกต่างหลากหลายกลุ่ม ได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนที่สลับซับซ้อนทั้งในมิติทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม และมีส่วนสำคัญต่อการรับรู้จำแนกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลสภาพชุมชนบ่อนี้บ้นในบทนี้ จะเป็นพื้นฐานปูเข้าไปสู่บทต่อไป ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาของสถานการณ์บริเวณชายแดนที่ส่งผลกระทบต่อบ่อนี้บ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน.

บทที่ 3

บ่อน้ำมันกับความผันแปรของพรมแดน

ในบทนี้ ผู้เขียนได้สำรวจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากปัจจัยภายในและภายนอกที่สัมพันธ์กับบ่อน้ำมัน โดยพยายามเชื่อมโยงเหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วงที่ส่งผลต่อการชีวิตของผู้คนในอาณาบริเวณนี้ ผู้เขียนได้ให้ภาพของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยการลำดับเวลา¹ ซึ่งอาศัยข้อมูลบางส่วนจากเอกสาร และส่วนมากจากเรื่องราวคำบอกเล่าของผู้คนที่หลากหลายในบ่อน้ำมัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในอาณาบริเวณชายแดน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในบ่อน้ำมันแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาด้วย โดยผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

1. บ่อน้ำมันกับพรมแดนสมัยหลังอาณานิคม (พ.ศ. 2500-2530)
2. บ่อน้ำมันกับความผันแปรของอำนาจควบคุมพรมแดน (พ.ศ. 2530-2546)
3. บ่อน้ำมันกับการผ่อนคลายการควบคุมพรมแดน (พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน)

1. บ่อน้ำมันกับพรมแดนสมัยหลังอาณานิคม (พ.ศ. 2500-2530)

การกำหนดเส้นแบ่งเขตพรมแดนของไทยกับพม่าแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีกระบวนการสร้างการรับรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่มาอย่างต่อเนื่อง² ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยมการพิมพ์ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วแผนที่ประเทศไทยฉบับแรกก็ถูกพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก ในปี พ.ศ.

¹การจัดแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาครั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงนัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบ่อน้ำมันโดยรวม ซึ่งในความเป็นจริง รายละเอียดของเหตุการณ์ย่อยในแต่ละช่วงเวลา ก็มีความคาบเกี่ยวและส่งผลต่อช่วงเวลาต่อมาที่ในความเป็นจริงก็แยกช่วงเวลาชัดเจนได้ยาก

²ดูรายละเอียดกระบวนการดังกล่าวเพิ่มใน Thongchai Winichakul, "Siam Mapped: A History of the Geo-Body of Siam", (ph.D.Thisiss, University of Sydney, 1988),105-10,286. อ้างใน เบน แอนเดอสัน, ชุมชนจินตกรรม, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), 315.

2440 (1897)³ แต่อย่างไรก็ตามกว่าที่เส้นพรมแดนบนแผนที่จะส่งผลกระทบต่อผู้คนบริเวณชายแดนด้านบ้องตืออย่างแท้จริง ก็ยังคงเป็นเวลาต่อมาอีกกว่าครึ่งศตวรรษ เมื่อชาวกะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง จนก่อรูปร่างเป็นชุมชนบ้องตื้นขึ้น ในราว 100 ปีวก่อก่อนสภาพพื้นที่ของชุมชนชายแดน ยังคงอยู่ห่างไกลจากอำนาจรัฐทั้งจากฝั่งไทยและพม่า

ในยุคแรกเริ่มของการลงหลักปักฐาน จากชุมชนกะเหรี่ยงขนาดเล็ก ที่มีบ้านไม่ถึงสิบหลังคาเรือน สภาพพื้นที่รอบบริเวณชุมชนและในไกลห่างออกไปยังอีกฝั่งเขาตะนาวศรี คงเป็นป่าเขารกทึบและอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องราวชีวิตที่ถูกเล่าจากผู้อาวุโสกะเหรี่ยงในปัจจุบัน มักจะให้ภาพชีวิตที่พวกเขา ยังอยู่อาศัยดำรงชีพด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ การปลูกข้าวที่เคลื่อนย้ายไปตามพื้นที่ต่างๆ ที่อุดมสมบูรณ์ โดยไม่มีอาณาเขตพื้นที่มาจำกัดเหมือนปัจจุบัน ดังที่พะตีต้าแะ (นามสมมุติ) เล่าว่า

“กับข้าวเยอะแยะไม่ต้องซื้อ จะกินปลาก็กินในห้วยนี้ แป้งเดียวได้หม้อแกงหนึ่ง อยากกินพวกตะกวดหรือแย้ก็เข้าไปในป่าพักเดียว ไข่ กินไม่ชนะหรอกจริงๆ นี่ไม่ใช่โกหกนะ นี่พูดเรื่องจริง แก้งวางจะเอาที่มากน้อย รุ่งลุนนี่ยังน้อยลงนะ รุ่งพ่อลุนรุ่งลุนบ่อนะ เขาบอกว่าวางนี้เราไปเที่ยวป่าใหม่ อยากจะกินเลือกเอาเลยแหละ เจอฝูงหนึ่งนี่เป็นสิบๆ ตัวไม่อยู่ เลือกเอาจะยิงตัวไหน จะยิงตัวผู้หรือตัวเมีย เข่า่อนเขาแก้วไป เดียวยิงก็กินไม่หมดหรอก เอาหม้อแกงสองหม้อแกงก็พอ”

ช่วงเวลาเดียวกัน ในอีกฟากพรมแดน ก็มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่เป็นกลุ่มหมู่บ้านเล็กๆ ขึ้นมาแล้ว ชุมชนกะเหรี่ยงเหล่านี้ตั้งเรียงรายไปตามแนวตลิ่งริมแม่น้ำตะนาวศรี พวกเขาได้รับอิทธิพล การแผ่ขยายศาสนาคริสต์ของมิชชันนารีอังกฤษมาตั้งแต่สมัยที่พม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแล้ว⁴ แม้จะไม่แน่ชัดว่าชุมชนกะเหรี่ยงในอีกฟากพรมแดน จะนับถือศาสนา

³ สมเกียรติ วันทะนะ, “เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก,” อยู่เมืองไทย สมบัติ จันทวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันต์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), 82.

⁴ ขวัญชีวัน บัวแดง, “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงศาสนา: ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า”, ชาติพันธุ์และมายาคติ, (กรุงเทพฯ: ร.ส.พ., 2546), 82.

นอกจากนี้ จากชีวประวัติในวัยเด็กก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ของพี่น้องตา (ดูรายละเอียดเพิ่มในบทที่ 4) ที่ให้เห็นว่าสมัยที่พี่น้องตาไปเรียนในพม่าสมัยการปกครองของอังกฤษ ชาวกะเหรี่ยงในเขตทวายส่วนใหญ่หันไปนับถือศาสนาคริสต์กันแล้ว

คริสต์เมื่อใดอย่างแน่ชัด แต่จากคำบอกเล่าถึงประวัติชีวิตของพี่น้องตา วัย 78 ปี ก็พอจะคาดได้ว่า ชุมชนกะเหรี่ยงกะชอวาในอีกฟากพรมแดน อาจเกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับบ้องตึบ และ พวกเขาก็เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์มานานแล้ว พี่น้องตาเล่าว่า “ตอนยังไม่แต่งงาน (อายุราว 20 ปี) ไปเที่ยวกับแม่กับพ่อเลี้ยง ไปทั่วไป เที่ยวคริสต์มาสที่ละอ้อ ก็ไป หลักช้างเผือกเนี่ย (กะชอวา) สอง สามวันไปเที่ยวคริสต์มาสไป (เดินไป) เมื่อสมัยก่อนมันก็ไม่ค่อยเยอะ อยู่กันชายห้วย หมู่หนึ่งจุดหนึ่ง ก็สองสามหลัง สี่ห้าหลัง”

ขณะที่กะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่า ก็ข้ามมาบ้องตึบเช่นกัน “มาบ้างแหละเป็นบางคน เป็นบางเจ้า มาแต่งงาน มาเที่ยว เมื่อสาว ๆ อย่างนั้นแหละ คนหนุ่มอะไรเนี่ยมาเที่ยว ...มาเมื่อไหร่ ก็ได้ บางทีก็ไปวังโพบ้าง ถ้าเขาเนื้ออย่างเนื้อมาก็เอาไปขายมั่ง” ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของ กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในฝั่งพม่า ขณะเดียวกันกะเหรี่ยงในบ้องตึบก็มีความสัมพันธ์กับคนไทยพื้นราบที่เข้ามาตั้งรกรากเพิ่มขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในบ้องตึบกับรัฐไทย จะปรากฏขึ้น ตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วก็ตาม แต่ความเปลี่ยนแปลงจากชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิมสู่ ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก อาจกล่าวได้ว่า เพิ่งปรากฏชัดเจนในราวพุทธศตวรรษ 2500 เป็นต้นไป ด้วยอิทธิพลของการแผ่ขยายของรัฐและทุนในยุคสมัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทย และ สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในพม่าที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐไทยกับพม่ายุคหลังอาณานิคม

บริบทสถานการณ์ในพม่าหลังสมัยอาณานิคม

หลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2491 (1948) กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อยในพม่าได้เรียกร้องให้พม่ากระทำตามข้อตกลงของสนธิสัญญาปางโหลงที่ทำร่วมกันขึ้นก่อนหน้านี้ แต่รัฐบาลพม่าไม่ยอมกระทำตามข้อตกลง ความขัดแย้งดังกล่าวดำเนินไป จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์รัฐประหารล้มรัฐบาลขุนขึ้นในปี พ.ศ. 2505 (1962) รัฐบาลเผด็จการทหารของนายพลเนวินได้เปลี่ยนแปลงการปกครองประกาศใช้นโยบาย ‘สังคมนิยมตามแบบพม่า’ (The Burmese Way to Socialism) ซึ่งมีเจตนาลึกๆ ที่จะต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ระบบทุนนิยม และการเข้ามามีครอบครองเศรษฐกิจพม่าของอังกฤษ⁵ นายพลเนวินได้ตั้งสภาพัฒนาการขึ้นดำเนินงานบริหารประเทศ แล้วนำการปกครองแบบเผด็จการทหารเข้ามาแทนที่ระบอบการปกครองแบบ

⁵ พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองพม่า (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2542), 35.

ประชาธิปไตยตะวันตก จึงเกิดการต่อต้านและการปราบปรามกลุ่มต่อต้านรัฐบาลทหาร ส่งผลให้นักศึกษาและกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่ต่อต้านรัฐบาลพม่า ต้องหลบหนีออกจากประเทศเข้ามาอาศัยในฝั่งไทยจำนวนมาก⁶ โดยเฉพาะกลุ่มชาวกะเหรี่ยงจากพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิระวดี ได้เข้ามารวมพลกับกองกำลังกะเหรี่ยงที่มีฐานที่มั่นอยู่ในรัฐกะเหรี่ยงที่ติดกับชายแดนไทย ผลให้กองกำลังกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่า หรือ ‘เคเอ็นยู’ (KNU- The Karen National Union) กลายเป็นกองกำลังชนกลุ่มน้อยที่มีกำลังเข้มแข็งมากที่สุด⁷ และแผ่ขยายอำนาจปกครองของตนเหนือพื้นที่ชายแดนด้านตะวันตกของไทย

อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางการเมืองในพม่าช่วงเวลานั้น ยังไม่ได้ส่งผลกระทบต่อบ้องตึ๊บนโดยตรง มีเพียงแต่แกมุสลิหมพม่ากลุ่มเล็กๆ ที่ได้รับผลกระทบทางการเมืองในพม่า⁸ พวกเขาเดินทางเข้ามารับจ้างทำแร่ ซึ่งเป็นธุรกิจชายแดนแรกเริ่มในบ้องตึ๊บนสมัยนั้น ดังที่ลุงมาเว (นามสมมุติ) แกมุสลิหมพม่าเล่าถึงที่มาของเขาว่า “..ไม่อยู่แล้ว ไปอยู่บ้องตึ๊ปไปอยู่อินเดียไปหมดแล้ว พม่าไม่ให้อยู่แล้ว พม่าบอกไม่เอาแขก บอกอย่างนี้” แกมุสลิหมพม่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้องตึ๊บน เริ่มต้นจากการทำงานในเหมืองแร่เก่าแก่สมพร แล้วจึงตั้งหลักแหล่งขยายครอบครองอาศัยอยู่ในบ้องตึ๊บนเรื่อยมา เช่นเดียวกับคุณชามุ (นามสมมุติ) แกมุสลิหมพม่าอีกคน ซึ่งเล่าถึงความเป็นมาของตนว่า “ทำแร่ก่อน เมืองกาญจน์เนี่ยไปที่หลัง ก็อยู่บ้องตึ๊ปเลย ครั้งแรกก็อยู่บ้องตึ๊ป เหมืองแร่หยุดปั๊บ ไปทำงานก่อสร้าง ตั้งแต่เด็ก 12-13 อีต่อนะ...มาบ้องตึ๊ปก็ทำแร่เก่าแก่สมพร เมื่อก่อนนี้ไปอยู่... ไม่ได้ทำอะไร ทำแร่ทั้งนั้น อยู่กับเก่าแก่ทั้งนั้น”

เหมืองแร่และพืชไร่

เหมืองแร่ เป็นธุรกิจอุตสาหกรรมที่เข้ามาพร้อมกับกระแสการพัฒนาในช่วงปลายพุทธทศวรรษ 2500 ขณะนั้นไทรโยคมีฐานะเป็นเพียงกิ่งอำเภอขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองกาญจน์บุรี ต่อมา

⁶ พรพิมล ตรีโชติ, ไร้แผ่นดิน: เส้นทางจากพม่าสู่ไทย (กรุงเทพฯ: ศรีสมบุญคอมพิวเตอรส์การพิมพ์, 2548), 14-16.

⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸ ผลพวงจากปัญหาชาติพันธุ์ที่ตกค้างมาตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษ โดยกลุ่มคนอินเดียและอังกฤษ ซึ่งเคยเป็นกลุ่มนายทุนที่ยึดกุมอำนาจทางเศรษฐกิจในพม่าเอาไว้ ได้ถูกรัฐบาลเผด็จการพม่ากีดกันและยึดเป็นของรัฐ ซึ่งกลายเป็นแรงกดดันชาวอินเดียเชื้อสายออกจากพม่าเป็นจำนวนมาก, ไพโรจน์โรเบิร์ต เอช. เทย์เลอร์, รัฐในพม่า (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2550), 358, 374-376.

จึงได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอไทรโยคในปี พ.ศ. 2506⁹ (1963) การเดินทางจากตัวจังหวัดกาญจนบุรีมาไทรโยค ยังต้องอาศัยรถไฟเป็นหลัก ส่วนเส้นทางรถยนต์ได้เข้ามาถึงบ้านวังโพธิ์ครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 2502¹⁰ (1959) นายทุนคนไทยหลายราย ได้เริ่มเข้ามาทำเหมืองดีบุกในเขตหมู่บ้านและชายแดน แต่ ‘เจ้าแก้มพร’ เป็นเจ้าของธุรกิจเหมืองดีบุกรายใหญ่ที่สุด ซึ่งมีความสัมพันธ์คุ้นเคยกับกะเหรี่ยงในและแขวงมุลิมพม่าในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างดี หลายคนก็เคยทำงานให้กับเจ้าแก้มพรด้วย เหมืองเจ้าแก้มพรก็คือบริเวณที่กลายเป็นศูนย์ผู้พลัดถิ่นทำเหมืองในปัจจุบัน¹¹ และบริเวณทางขึ้นด่านบ้องตี้หลังโรงเรียน แต่นอกจากการทำเหมืองในบ้องตี้บน ในความเป็นจริงมีการขนแร่จากชายแดนฝั่งพม่าเข้ามามากกว่าที่ขุดได้ในฝั่งไทย โดยทั้งหมดจะถูกลำเลียงส่งไปขึ้นรถไฟที่วังโพธิ์ไปยังปลายทางที่กรุงเทพฯ ดังที่พะตีต้าแจะเล่าว่า

“เจ้าแก้มพรก็เปิดเหมืองที่ทำเหมืองนั้นไง ที่นี้ ก็นานๆเขา ที่แรกเขาใช้เกวียนก่อน ใช้เกวียนเข็นแร่ ไปซื้อจากนอกม้ง ใช้ที่นั่นน้ำมันน้อย ที่นั่นบางตา เพราะแรมไม่มี เขาไปที่นั่นไปซื้อที่นั่นเอามานี้ก็แสดงว่าแร่ที่นี้ออก ...ก็ทำแร่เนี่ยใจแร่เขา แยกแร่จากหลังเขาโน้นมาเนี่ย เขาให้โลละบาท ฝั่งพม่า (ข้ามตะนาวศรี) จากนั้นไปวังโพธิ์ใช้เกวียน เกวียนก่อน เขาใช้เกวียนชว่งนั้นนะเกือบปีแหละพอดีเขาเอารถมาที่นี่”

ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้บนที่เคยทำงานรับจ้างขนแร่เล่าว่า พวกเขาต้องเดินไป¹² แร่จากหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าข้ามเขาแดนมาทางด่านบ้องตี้ตามเส้นทางญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลก นับเป็นระยะทางหลายสิบกิโลเมตร ธุรกิจเหมืองแร่บริเวณชายแดนกลายเป็นแหล่งดึงดูดแรงงานจากฝั่งพม่าเข้ามาด้วย และนับเป็นยุคสมัยเริ่มต้นการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทท้องถิ่นของชายแดนบ้องตี้บน ลูกจ้างเหมืองแร่ นอกจากกะเหรี่ยงในบ้องตี้บน ก็ยังมีคนงานหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามารับจ้างเจ้าแก้มพร บางส่วนก็ตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในบ้านบ้องตี้บนต่อมาจนถึงปัจจุบัน พะตีป้อพอเล่าถึงประสบการณ์ในการรับจ้างขนแร่จากพม่าว่า

“...เที่ยวหนึ่งเป็น 50 บาทมั้ง โล 2 บาทหรือโงนี่แหละ ลุงไปแบกหลายเที่ยว สิบกว่าเที่ยวมั้ง ลุงโหวนี่ก็แบก 2 คนกับ ลุง... บางทีเขาก็เอาจากหลักช้างเผือก (กะชอวา) บางทีก็ไปเอา

⁹ เอกสารสรุปผลการดำเนินงานด้านชายแดนอำเภอไทรโยค, 2550.

¹⁰ สัมภาษณ์ตำรวจตระเวนชายแดนรุ่นแรกของบ้านบ้องตี้บน

¹¹ ชื่อของบ้านทำเหมือง หมู่ 3 มาจากตำแหน่งที่มีการขุดแร่

¹² ‘โง’ คือ การเดินแบกของด้วยการเอายามักกะเหรี่ยงคล้องหน้าผาก

ครึ่งทาง เขาเอาข้างลากมาครึ่งทาง คนก็ไม่เยอะหรอก คนสักสี่สิบห้าสิบ บางทีก็ยี่สิบสามสิบ คนนอก เข้มมั่ง พม่ามั่ง กะเหรี่ยงมั่ง มอญ หลายอย่าง ไทยนี้ส่วนมาก จะไม่ใช่คนรับจ้างทำแะ เป็นช่างคุมเครื่องอะไรพวกนี้ ...ช่างปั้นช่างอะไรเยอะเยอะ ช่างถิน ลุงยังจำได้ไม่หมดหรอก ช่างรงค์ชื่อ ณรงค์ ช่างขวดเยอะเยอะ มาคุมเครื่องเครื่องตัวใหญ่ๆ สีตัวห้า ตัวนะ ทราয়ขึ้นบนรางแล้วก็ไหลลงท้ายรางแล้วก็ร้อน พวกพม่า พวกกะเหรี่ยง พวกแขกก็จะร้อน”

ในยุคสมัยการทำเหมืองแร่ นอกจากกะเหรี่ยงในจะมีความสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงนอก และคนนอกอื่นๆ ที่ข้ามพรมแดนมาจากพม่าแล้ว กะเหรี่ยงบ้องตื้นบนก็ติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยพื้นราบที่อำเภอวังโพเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน พวกเขาได้นำเอาของป่าหรือผลผลิตจากการเพาะปลูก ไปขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากคนไทยพื้นราบกลับมาแทน ความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในบ้องตื้นบนจึงเกิดขึ้นทั้งกับกลุ่มคนข้ามพรมแดนเข้ามาจากตะวันตกและกับคนไทยพื้นราบในทิศตะวันออกไปพร้อมๆ กัน แต่ดูเหมือนว่าการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยพื้นราบและระบบราชการไทยจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกะเหรี่ยงบ้องตื้นบนมากกว่า พระตีตาแะเล่าถึงการแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนไทยพื้นราบ ในอดีตว่า

“แต่เงินตอนนั้นแปดบาทก็ใช้ได้ โฉนดแปดบาทห้าบาท (เนื้อแก้ง) ละหุ่งโง่ไปตี เขาให้โลละ 6 สลึง พริก โลละ 3 บาท 4 บาทมั่ง เอาไปที่ก็สิบกว่าโล คนเดียวเนี่ยแหละ สิบกว่าโล บางทีคนแข็งแรงก็ยี่สิบกว่าโล ใส่ย่ามใส่ หอย่ามใหญ่ใส่ในย่าม ใส่ข้าวजूได้สามปีบก็...ไปแล้วซื้อกะปิกับเกลือกลับ หรือหอมกระเทียมบ้างเล็กน้อย ร้านค้าไม่เยอะตอนนั้น ก็มียี่สิบกว่าหลังได้ละมั้งตอนนั้นนะ ถนนหนทางยังไม่มี มีกรรไกรไถเท่านั้นแหละ”

การขยายอำนาจบริหารปกครองของประเทศไทย ปรากฏชัดมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2519 (1976) บ้องตี้ ได้ยกระดับการปกครองจากหมู่บ้านขึ้นเป็นตำบล ขณะนั้นโครงการพัฒนาของรัฐได้เริ่มแผ่ขยายเข้ามายังบ้องตื้นบนอย่างเข้มข้น มีการขยายโครงสร้างพื้นฐานสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะถนนจากอำเภอไทรโยคตัดเข้ามาบ้องตื้นบน ในปี พ.ศ. 2517 (1974)¹³ ทับเส้นทางเกวียนที่ใช้ลำเลียงแร่

¹³ สุรัชย์ รักษาชาติ, “ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), 66.

เก่าสมัยก่อนหน้า¹⁴ กระแสการพัฒนาได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงบ้องดิบนเข้าไปสู่ระบบตลาด พวกเขาเปลี่ยนไปเพาะปลูกข้าวโพดแทนการปลูกข้าวไร่สำหรับบริโภคในครัวเรือนเหมือนก่อน โดยมีเจ้าหน้าที่ตชด.ที่เข้ามาทำงานอาศัยอยู่ในบ้องดิบนได้เป็นต้นแบบตั้งแต่ในช่วงต้นทศวรรษ 2520

เมื่อกะเหรี่ยงในบ้องดิบนหันมาปลูกข้าวโพด และพืชเชิงพาณิชย์อื่นๆ ที่เริ่มเข้ามาตามกระแสการพัฒนาของประเทศไทย วิธีการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวางรวดเร็วเริ่มตามมา และความต้องการแรงงานในการเพาะปลูกก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งก็สัมพันธ์กับการขยายตัวของประชากรในช่วงเวลานั้น กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรเชิงพาณิชย์ รวมไปถึงการขยายตัวของระบบราชการนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่บ้องดิบนอย่างรวดเร็ว ขณะที่ชุมชนกะเหรี่ยงในพรมแดนฝั่งพม่าที่ยังไม่มีการเพาะปลูกเชิงพืชเชิงพาณิชย์อย่างข้าวโพดเหมือนในบ้องดิบน แต่พบว่ามีการกะเหรี่ยงนอกเข้ามารับจ้างปลูกข้าวโพดในบ้องดิบนแล้ว รูปแบบความสัมพันธ์ทางการเพาะปลูกที่อาศัยการจ้างหรือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ดินกับลูกน้องแบบอุปถัมภ์ก็ปรากฏให้เห็นชัดขึ้นตามมาด้วย ดังที่นางจางกะเหรี่ยงใน (นามสมมุติ) กล่าวว่า

“ที่จำได้เนี่ย 2527 เอาแก้วแกที่เมืองกาญจน์ ประมาณปี 23-24 เนี่ยแหละ 25 นี้เอาแก้วแกแล้ว เพราะว่าไปเอาที่แก้วแกโย (คนไทยอยู่วังโพ) เพราะว่าฝนแล้ง แล้วไม่มีพันธุ์ ไม่มีอะไรเขาก็ท้อแท้ ปีนั้นก้านดินเขามาทำไม้เนี่ย ปีนั้นโหดเขาทำไม้กันนี่ เป็นเพราะเขาบนหรือเปล่าก็ไม่รู้ฝนไม่ตกหรือปีนั้น ยังไงก็ไม่รู้ปีนั้นนะ แล้งเลยต้นไม้ต้นไรตายไปหมด ที่นี้ไม่รู้จะไปเอาพันธุ์ที่ไหนทุนก็หมดเกลี้ยงเลย ลูกน้องก็อยู่บนบ้านตั้งหลายคน เราก็ต้องเอาไปจ่ายเขาเราก็ต้องจ่าย ถ้าหากว่าเราไม่ทำงานให้เขาทำไม่ได้ก็อึด เพราะว่าจ้างเป็นรายปีนะ (กะเหรี่ยงนอก) แล้วที่นี้ไปหาพี่โยเลย เขาก็ให้พันธุ์ข้าวโพดมาก็แพงลิบเลยเหมือนกัน ทำไปทำมาก็มันยังได้คืนนะ”

¹⁴ลุงจำแสง (นามสมมุติ) ตชด. รุ่นแรกของบ้องดิบน อายุ 78 ปี เล่าว่าแกเป็นผู้จ้างคนทำทางเกวียนครั้งแรก โดยจ้างวันละ 20 บาทต่อคน ไปทำทางกันที่ก็สามถึงห้าคน โดยจ้างพวกแขกมุสลิมที่เข้ามาทำเหมืองในบ้องดิบน

บัตรประชาชน ตำรวจตระเวนชายแดน และกะเหรี่ยงอิสระ

การทำบัตรประชาชนไทยในบ้องตึบ้น คาดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ในยุคสมัยที่รัฐไทยแผ่ขยายอำนาจการบริหารปกครองผ่านหน่วยงานภาครัฐต่างๆ เข้ามาในชุมชนชายแดนแห่งนี้

ผู้เขียน ไม่อาจหาหลักฐานบัตรประชาชนรุ่นแรกจากกะเหรี่ยงในบ้องตึบ้นเพื่อยืนยันเวลาที่แน่ชัดได้ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อกาพอเม (นามสมมุติ) อายุราว 56 ปี บ้านเดิมอยู่ที่บ้านพุทอง อำเภอกงหรา จ.สตูล หลังแต่งงานจึงย้ายมาบ้านสามที่บ้องตึบ้น เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน แกเล่าว่าเจ้าหน้าที่อำเภอได้เข้าไปทำบัตรประชาชนให้ชาวกะเหรี่ยงบ้านพุทอง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2507 และเนื่องจากบ้านพุทองอยู่ในเขตตำบลลิ้นถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐไทย จึงมักตั้งนามสกุลให้ชาวกะเหรี่ยง โดยเอาคำว่า ‘ถิ่น’ เป็นคำขึ้นต้น ด้วยเหตุนี้ นามสกุลของชาวกะเหรี่ยงพุทองส่วนใหญ่ จึงมักขึ้นต้นด้วยคำว่า ‘ถิ่น’ เหมือนๆ กัน เช่น ถิ่นทอง ถิ่นขจร เป็นต้น เช่นเดียวกับนามสกุลเดิมของเมื่อกาพอเมที่ใช้ว่า ‘ถิ่นขจร’ เมื่อกาพอเม ได้นำบัตรประชาชนของตัวเองและของพ่อของแก ออกมาจากกระป๋องคุกกี้เก่าเขอะคราบสนิม ซึ่งเป็นบัตรประชาชนที่ทำครั้งแรก ระบุวันเวลาที่ออกบัตรปี พ.ศ. 2507 แม้ว่าพ่อของเมื่อกาพอเม มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในฝั่งพม่า แต่หลังจากที่ได้ทำบัตรประชาชน แล้วก็ได้สิทธิเป็นคนไทยตามกฎหมายอย่างถูกต้อง ส่วนการทำบัตรประชาชนของชาวกะเหรี่ยงบ้องตึบ้น ก็คาดว่าจะเกิดขึ้นในช่วงใกล้เคียงกัน หรืออยู่ในประมาณเกือบ 50 ปีที่ผ่านมา

ก่อนที่จะมีการทำบัตรประชาชนไทยขึ้น ชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึบ้นและที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนฝั่งพม่า ยังไม่ได้ถูกจัดจำแนกหรือผนวกรวมเป็นพลเมืองในสังกัดรัฐใดอย่างชัดเจน หลายคนเคยเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างฝั่งไทยและพม่าอยู่เสมอ ดังที่พี่น้องตา กับสามี่ ซึ่งเคยทำงานรับจ้างที่ข้างขนแร่ข้ามพรมแดนให้นายทุนในฝั่งไทย ในระหว่างทำงานก็เดินทางไปมา ระหว่างบ้องตึบ้นกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่า บางช่วงก็ต้องอาศัยอยู่ในฝั่งพม่าเป็นเวลานาน เมื่ออำเภอไทรโยคเปิดให้ชาวกะเหรี่ยงบ้องตึบ้นทำบัตรประชาชนไทยเป็นครั้งแรก น้องสาวของพี่น้องตา ซึ่งมีครอบครัวอยู่ในบ้องตึบ้น จึงเขียนจดหมายฝากข่าวไปถึงพี่น้องตาให้กลับมาทำบัตรประชาชนที่บ้องตึบ้น ดังที่พี่น้องตาเล่าว่า

“ทำงาน ซ้ำข้างกันคนละตัวบรรทุกแร่ แล้วมาส่งให้เจ้าแถมสมพรนะ ลากลงมาจากภูเขา (หมู่บ้านกะเหรี่ยงอยู่ลึกเข้าไปในฝั่งพม่าไปทางเมตตา) มาจากทิวาวะแล้วก็มากับเรือ... อยู่เหนือหลักข้างเผือกไป แร่นหลังข้าง เอมาลงที่บ้านทิวาวะ บ้านอยู่นั้น สร้างบ้านอยู่นั้น ถึงบ้าน แล้วก็ลงมา...เขาเอามาขายกับเจ้าแถมสมพรไ้ ก็เจ้าแถมที่โน่นต่อลงมาขายกับเจ้าแถมที่นี้

คนทำเหมืองนะ เจ้าแกที่นั่นเป็น กะเหรี่ยง ยายเอาช้างไปโงมาให้เจ้าแก กะเหรี่ยง แล้วเจ้าแก กะเหรี่ยงก็ขายต่อเจ้าแกสมพร ลืมแล้วกิโเท่าโหรไม่รู้ละ ฤๅละ 20 บาทหรือ 25 บาท หรือโง เขาโงกันเนี่ย จากหลักช้างเผือกมาถึงบ้องตี้เนี่ย ฤๅหนึ่ง ก็กิโ 15 โลมั้ง ขึ้นภูเขากี้ลูกก็ไม่รู้ ยายไป อยู่โนนก็กลับมาถ่ายบัตรโง เขาเปิดทำบัตรประชาชนแล้วเขาก็ทำ วังโพอำเภอนอน”

พินอตายังเล่าว่า ขณะที่แกทำงานขนแร่อยู่ในพม่า พินอตาาก็ได้ทำบัตรประชาชนของ พม่าเหมือนเป็นพลเมืองพม่าคนหนึ่งด้วย เพราะต้องการความสะดวกในขณะที่ทำงานอาศัยอยู่ใน พม่า “ที่พม่ายายก็ทำ (บัตรประชาชนพม่า) หนูคาบไปหมดแล้วเดี๋ยวนี้ ทางเมตตาโน่นของพม่า” เล่ากันว่ากะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ในบ้องตี้บนในช่วงที่มีการทำประชาชนไทยระยะแรก บางคนก็ ได้บัตรประชาชนไทยด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่าเพียง 50 ปีมานี้เอง ที่การทำบัตรประชาชนได้กลายเป็นเครื่องหมายขีดแบ่ง จำแนกชาวกะเหรี่ยงในสองฟากพรมแดนตามรัฐ-ชาติที่ตนสังกัดอย่างชัดเจนตายตัวขึ้นมา ขณะที่ ความสัมพันธ์ของผู้คนในบริเวณชายแดน ก็ยังข้ามผ่านอย่างไม่ใส่ใจกับพรมแดนที่รัฐสร้างขึ้น เหมือนเดิม กะเหรี่ยงในบางคนข้ามไปอยู่ในฝั่งพม่าเป็นเวลานานหลายปี เมื่อกลับมาในฝั่งไทยอีก ครั้ง ก็กลายเป็นคนนอกไร้สัญชาติไป ดังที่ลุงจำแสงเล่าว่า “แต่ก่อนคนแถวนี้ไปทั่วไปหมด บางคนไป พม่าไปอยู่เมตตา แล้วกลับมาบ้องตี้ ไม่ได้ทำบัตรประชาชนก็กลายเป็นคนนอกไป อย่างองค์ใหญ่ (ชื่อคน) ตายไปแล้วเป็นคนบ้องตี้ พอกลับมาไปอยู่ที่ศูนย์ถ้ำหิน คนไทยแท้ๆ เลยนั่นละ”

ในเวลาใกล้เคียงกัน หน่วยงานตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ใน บ้องตี้บนเป็นครั้งแรก โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 (1953) ก่อนเหตุการณ์รัฐประหารในพม่าไม่นาน นัก ลุงจำแสง ปัจจุบันอายุ 78 ปี เป็นอดีตตำรวจตระเวนชายแดนรุ่นแรก แก่เริ่มงานในบ้องตี้บน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 ลุงจำแสงเล่าว่าช่วงแรกที่เข้ามาทำงานในบ้องตี้บน พวกเขา (ตชด.) ได้สร้างที่พักอยู่ริมห้วยบ้องตี้ (หน้าโรงเรียนบ้องตี้ในปัจจุบัน) เจ้าหน้าที่ตชด.จะผลัดเปลี่ยนชุดปฏิบัติงาน ผลัดเวียนกันเข้ามาในบ้องตี้บนทีละหมู่ ลุงจำแสงเล่าว่า “อยู่เดือนหนึ่งก็ล่องไป หมวดหนึ่งมีสี่หมู่ แต่ลุงอยู่ประจำ หมวดตชด.อยู่วังโพ กองบัญชาการอยู่เมืองกาญจน์” ต่อมาลุงจำแสงได้แต่งงาน กับหญิงกะเหรี่ยงบ้องตี้บน ซึ่งในขณะนั้นมีบ้านคนตั้งอยู่เพียง 9 หลังห่างๆ กัน หน้าที่ของตชด. อย่างลุงจำแสง คือ การตระเวนหาข่าว ซึ่งบางครั้งก็ต้องข้ามไปทำงานในฝั่งพม่า โดยได้อาศัย ความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับทหารกะเหรี่ยงอิสระในอีกฟากพรมแดนด้วย แก่เล่าว่า

“ไปหาข่าวในพม่าหลายครั้ง หัวหน้ากะเหรี่ยงหลายคน คำนเคยกันดี ลุงเคยถูกจับที่ ทวาย ไปซื้อวัวที่เมืองทวายแล้วถูกจับ ขอลาผู้ร้ายข้ามแดน จับไปติดคุกที่เมืองเยทางรถยนต์แล้ว

ส่งตัวไปที่เกาะละแหม่ง ติดอยู่เดือนหนึ่ง เวลาหาข่าวก็ต้องแฝงตัว หาข่าวไปด้วย ว่ากำนันเป็นใคร ทหารกองร้อยต่างๆ ใครเป็นหัวหน้า ไปซื้อวัวควาย ตอนที่ถูกจับไปอยู่ที่ปัสลอค แล้วไปซื้อวัวที่ ทวาย ใช้ทองคำก้อนบาทละ 450 บาท เอาไปแลกวัว แล้วเอามาขายตัวละ 800 บาท”

จากคำบอกเล่าของลุงจำแสง ดูเหมือนว่าในระยะแรกที่ตชด.เข้ามาปฏิบัติงานในบ้องตึ๊บน ก็ยังแทบไม่มีการควบคุมพรมแดนในบริเวณนี้แต่อย่างใด อาจเพราะในช่วงเวลานั้นพื้นที่ ชายแดนรอยต่อกับไทยยังคงอยู่ในเขตปกครองของกะเหรี่ยงอิสระที่เพิ่งเริ่มขบวนการต่อต้าน รัฐบาลเผด็จการทหารพม่ามาไม่นานนัก¹⁵ ทำให้รัฐบาลไทยยังใช้ประโยชน์จากนโยบายรัฐกันชน ได้ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้นำระดับท้องถิ่นที่ได้รับผลประโยชน์จากธุรกิจชายแดน เช่น เหมืองแร่ และการตัดไม้ในฝั่งพม่า เป็นต้น การควบคุมชายแดนบริเวณนี้ จึงยังไม่ได้เป็นสำคัญต่อรัฐไทยเหมือน ที่เกิดต่อมาในช่วงหลัง แต่ในทางกลับกัน พบว่าในพื้นที่ชายแดนฝั่งพม่า กะเหรี่ยงอิสระ (KNU) ได้ตั้งด่านควบคุมพรมแดนเข้มข้นกว่าในฝั่งไทยเสียอีก

เมื่อกาพอมเล่าถึงการเดินทางข้ามไปพม่าในช่วงเวลานั้นว่า หากชาวบ้านในบ้องตึ๊บน จะข้ามไปฝั่งพม่า จะต้องไปขอใบอนุญาตผ่านแดนจากผู้ใหญ่บ้านบ้องตึ๊บนเพื่อใช้เป็น ‘ใบเบิกทาง’ เอาไว้ผ่านด่านตรวจของทหารกะเหรี่ยงอิสระ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณก่อนถึงบ้านกะชอวา และบ้านห้วยโงริมแม่น้ำตะนาวศรีและด้านอื่นๆ เช่นเดียวกับที่จ่อประเสริฐ วัย 39 ปี เล่าถึงด่าน กะเหรี่ยงอิสระในฝั่งพม่าว่า

“ด่านกะเหรี่ยงฝั่งพม่ามีมานานแล้ว ตั้งแต่พี่เป็นเด็ก เวลากะเหรี่ยงนอกข้ามมา ก็เอา ปลาหรือของป่ามาแลกกะปิแลกเกลือ คนไทยข้ามไปหาของป่า ไปล่าสัตว์ ก็ง่ายกว่าสมัยนี้เยอะ พี่ไปเมื่อตอนอายุ 19 (20 ปีก่อน) ตอนนั้นก็มีด่านกะเหรี่ยงอยู่ที่ตีนเขาแดนอีกฝั่งแล้ว ทหาร กะเหรี่ยงน่าจะตั้งนานมาก่อนนั้นอีกหลายปี เวลาไปเขาก็เรียกขอใบอนุญาต แต่หากไม่มีใบ เรา ก็ขอไปตรงนั้นตรงนั้นก็คุยกันได้...หนังสือก็ถือไปเหมือนใบเบิกทาง”

ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ก่อนเหตุการณ์สู้รบในบริเวณชายแดนบ้องตึ๊บนจะเกิดขึ้น ไม่นานนัก พี่นอตาได้ข้ามไปเที่ยวในฝั่งพม่ากับญาติชาวกะเหรี่ยงนอก ซึ่งเป็นการเดินทางข้าม พรมแดนไปพม่าครั้งสุดท้ายจนถึงปัจจุบันของพี่นอตา ดังที่เล่าว่า

¹⁵สหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Union) และรัฐบาลกอลูเล ถูกสถาปนาขึ้นในฐานะรัฐ กะเหรี่ยงอิสระปกครองตนเอง ในปี พ.ศ. 2518 (1975) อ้างในสมโชค สวัสดิวัฑฒ์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย- พม่า-กะเหรี่ยง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 39.

“เขาถามว่าไปไหน ได้เอาใบผ่านด่านมาไหม? เขามีทหารเขา เฝ้าที่ปากทางที่ด่าน เนี่ยแหละ จะเขาไปถึงหมู่บ้านแล้วมองเห็นอย่างนี้แหละ ยังมีตรวจอีกด่านหนึ่ง ... เขาเขียนใน สมุดนี้แหละ คนดำคนขาวคนอะไรก็เรียกไป เขียนชื่ออย่างนู้นอย่างนี้ จะไปเที่ยวจะทำอะไร ... เขารับบัตรนั้นแล้วก็ ต้อง.. กระดาษเนี่ยแหละ เขาเขียน อนุมัติเขียนชื่อถือไป คนละเท่าไรไม่รู้ บาทหนึ่งหรือสองบาทไม่รู้ เมื่อก่อนนะ ไม่เอาอะ ไม่เคยเสียเลย ขึ้นไปตลอดมีด่านตลอด ถึงด่านก็ ขึ้นไม่ไหว นั่งอยู่ในเรือนั้นแหละ นั่งรอคนขึ้นไปเอาบัตรไปให้ดู”

จุดด้านตรวจของกะเหรี่ยงอิสระในพรมแดนฝั่งพม่า นอกจากที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้าน กะชอวาและห้วยโงแล้ว ก็ยังมีด่านที่ตั้งเรียงรายไปตามริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรีอีกหลายด่าน ขึ้นเหนือไปจนเมตตา ซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอาศัยอยู่บ่อนี้บนหลายคน¹⁶

“ไปทางห้วยโง เขาต้องขึ้นไปขึ้นบัตร ให้ดูอะไร ไม่ได้เอามา (บอกทหารกะเหรี่ยง) คนผ่านไปผ่านมาทุกวัน ... อยู่แม่น้ำนู่น เขาว่าไม่ต้องขึ้นมาหรอก พอเขาจะมาค้น มีอะไรข้างบน เรือเขาต้องค้นบนเรือนี่ มีอะไรมั่งอะไรมั่ง ดูเอาเหอะ บอกแล้วไม่มีอะไรหรอก ... ขึ้นไปมีด่าน ตลอด ถึงด่านก็ขึ้น (ลูก) ไม่ไหว นั่งอยู่ในเรือนั้นแหละ นั่งรอคนขึ้นไปเอาบัตรไปให้ดู...เที่ยวไป เมตตานู่น ไปหาลูกหาหลาน ค่ายยังไม่แตก รดเขาไปมากันเราก็อาศัยเขา ปีกอัพเนี่ยแหละ...เขา ถามว่าไปไหน? ได้เอาใบผ่านด่านมาไหม? เขามีทหารเฝ้าที่ปากทางที่ด่าน จะเข้าไปถึงหมู่บ้าน แล้วมองเห็นอย่างนี้แหละ ยังมีตรวจอีกด่านหนึ่ง”

โดยสรุปจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าในสมัยที่เริ่มมีการทำเหมืองแร่ในบริเวณชายแดน ติดต่อกับบ่อนี้บนเมื่อ 50 ปีก่อน ชาวกะเหรี่ยงและผู้คนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนด้าน บ่อนี้บน ยังคงสามารถจะเดินทางข้ามพรมแดนได้อย่างอิสระโดยปราศจากการควบคุม ต่อมาเมื่อ อำนาจรัฐไทยและอำนาจรัฐที่ติดต่อกันได้เริ่มต้นขยายตัวเข้ามา ปฏิบัติการควบคุม/ตรวจตราผู้คน ในบริเวณพื้นที่ชายแดน จึงได้ค่อยๆ ส่งผลต่อเส้นพรมแดนที่ปรากฏความหมายต่อผู้คนในพื้นที่ บริเวณนี้เด่นชัดขึ้น และยังส่งผลต่อการแบ่งแยกผู้คนออกตามเส้นแบ่งอาณาเขตรัฐ-ชาติที่ชัดเจน มากขึ้นด้วย ดังที่ปรากฏในปฏิบัติการผ่านอำนาจรัฐรูปแบบต่างๆ ทั้งในสองฝั่งพรมแดน เช่น การ จำแนกความเป็นพลเมือง (Citizenship) จากการทำบัตรประชาชน บัตรสี และปฏิบัติการบริเวณ ชายแดนของเจ้าหน้าที่รัฐไทยและทหารกะเหรี่ยงอิสระทั้งสองฟากพรมแดน เป็นต้น ทั้งนี้

¹⁶สภาพภูมิประเทศพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่า กรุณาดูบันทึกการเดินทางของผู้เขียน เพิ่มเติมในภาคผนวกท้ายเล่ม

ระยะเวลาของกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ ในความเป็นจริงมีความคาบเกี่ยวระหว่างช่วงทศวรรษ 2520-30 มากกว่าจะแยกช่วงเวลาชัดเจนได้ และระดับปฏิบัติการของการควบคุมจะเข้มข้นหรือเบาบาง ก็แล้วแต่สถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา ดังที่ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้นในระยะเวลาจากนี้ไป

2. บ่อน้ำกับความสัมพันธ์ของอำนาจควบคุมพรมแดน (พ.ศ. 2530-2546)

จากสถานการณ์การเมืองและการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย กับพม่า ธุรกิจตัดไม้ในบริเวณชายแดนทั้งในบ่อน้ำและในฝั่งพม่า รวมไปถึงผลกระทบจาก สถานการณ์การเมืองในพม่าที่เริ่มตึงเครียดมากขึ้น มีส่วนสำคัญในการดึงดูดแรงงานทั้งจากใน ไทยและพม่าเข้ามายังบ่อน้ำมากขึ้นด้วย นอกจากนี้การสู้รบระหว่างทหารพม่ากับกะเหรี่ยง อิสระตามพื้นที่ชายแดนต่อมา ก็ส่งผลกระทบต่อสภาพชีวิตของผู้ในระหว่างสองพรมแดนแตกต่าง ไปจากเดิมอย่างสุดซึ้ง โดยเฉพาะผลกระทบจากการควบคุมพื้นที่ชายแดนโดยรัฐที่เริ่มปรากฏ ชัดเจนในราวทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

บริบทสถานการณ์ในพม่าหลังเหตุการณ์ 8/8/88

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของพม่าครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2531 (1988) เมื่อรัฐบาลทหารได้ใช้กำลังปราบปรามประชาชนที่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลพม่าอย่าง รุนแรงในวันที่ 8 สิงหาคม 2531 รัฐบาลเผด็จการพม่าได้ตั้งสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (State Law and Order Restoration Council – SLORC) และได้ปรับเปลี่ยนนโยบายความสัมพันธ์กับ ประเทศเพื่อนบ้านรอบข้างใหม่ โดยใช้ผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของตน แลกกับการที่ ไทยและประเทศเพื่อนบ้านต้องหยุดให้การสนับสนุนแก่องค์การกำลังชนกลุ่มน้อยตามบริเวณชายแดน เพื่อจัดการกับปัญหาของกำลังชนกลุ่มน้อยผู้ต่อต้านอย่างเบ็ดเสร็จ ผลกระทบจากปัญหาการเมือง ในพม่าขณะนั้น ได้ส่งผลต่อการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจากพม่าสู่ไทยในลักษณะที่แตกต่างไป จากในอดีต กล่าวคือ ลักษณะการ ‘ทะลักไหล’ เข้ามาของชนกลุ่มน้อยตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2530 มี นัยยะสำคัญติดกับสถานการณ์การเมืองระหว่างรัฐบาลพม่ากับชนกลุ่มน้อยเป็นสำคัญ¹⁷

สำหรับในไทย เป็นช่วงสมัยที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ในระหว่างปีพ.ศ. 2531-2534 (1988-1991) รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศนโยบาย

¹⁷พรพิมล ตรีโชติ, ไร้แผ่นดิน: เส้นทางจากพม่าสู่ไทย (กรุงเทพฯ: ศรีบูรณคอมพิวเตอร์, 2548), 40 -

เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าอย่างสอดคล้องกับรัฐบาลพม่า โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านมากกว่าความมั่นคงของประเทศดังแต่ก่อน ขณะเดียวกันในช่วงเวลานั้น ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ จนรัฐบาลไทยต้องออกพระราชกำหนดปิดป่าสัมปทานทั้งหมดในประเทศ บริษัทเอกชนไทยจึงจำเป็นต้องแสวงหาไม้จากนอกประเทศโดยเฉพาะจากประเทศพม่าเข้ามาทดแทน ซึ่งไทยได้รับสัมปทานป่าไม้ในเขตพม่าถึง 48 แปลง¹⁸ ซึ่งบริเวณพื้นที่ที่รัฐบาลทหารพม่าให้สัมปทานตัดไม้กับไทย ก็ล้วนอยู่ในพื้นที่ชายแดนที่เป็นเขตปกครองของกองกำลังชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ที่เคยเป็นพื้นที่รัฐกั้นชนให้กับไทยกับพม่ามาก่อนทั้งสิ้น บริเวณชายแดนติดกับบ่อน้ำมันก็เช่นเดียวกัน

ด้านห้วยโง

บริเวณชายแดนระหว่างบ่อน้ำมันข้ามเทือกเขาตะนาวศรีไปที่บ้าน ‘ห้วยโง’ และ ‘กะซอวา’ (ภาษาไทยเรียกว่า ‘หลักช้างเผือก’) มีสภาพเป็นผืนป่าดิบชื้นหนาแน่นและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณต้นไม้จำพวกไผ่และไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ชุมชนหมู่บ้านกะเหรี่ยงผิงพม่าที่ใกล้บ่อน้ำมันที่สุด คือ กะซอวา และห้วยโง ในระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตะนาวศรี เป็นเส้นทางที่ผู้คนในระหว่างสองพรมแดนอาศัยเดินทางจากบ่อน้ำมัน-เมืองทวาย โดยจะต่อเรือโดยสารล่องไปตามแม่น้ำตะนาวศรีได้ ทั้งในทางใต้และเหนือ¹⁹

ในระหว่างทศวรรษ 2520-30 ธุรกิจสัมปทานตัดไม้ตามแนวชายแดนก็เริ่มขึ้นแล้ว²⁰ การตัดไม้เริ่มจากผืนป่าในฝั่งไทยรอบชุมชนบ่อน้ำมันแล้วจึงค่อยขยายออกไปตัดไม้ในฝั่งพม่าภายหลังบริษัทธุรกิจที่ได้รับสัมปทานตัดไม้ในพื้นที่ชายแดนมีหลายราย เช่น โรงเลื่อยบ่อทอง เหมืองกลาง บริษัททุ่งดินดำ เป็นต้น จากคำบอกเล่าพบว่าผู้คนในบ่อน้ำมันและจากฝั่งพม่าจำนวนไม่น้อย ก็เคยรับจ้างตัดเลื่อยไม้แผ่นส่งขายนอกหมู่บ้านแบบรายย่อย แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังพบการลักลอบตัดเลื่อยไม้ขายอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตามในช่วงธุรกิจการตัดไม้ได้ของ บริษัททุ่งดินดำ ซึ่งมี ‘กำนันดิน’ เป็นนายทุนรายใหญ่จากภายนอกที่ได้รับสัมปทานเข้าไปตัดไม้ในบริเวณชายแดนฝั่งพม่า พื้นที่ป่าตั้งแต่ตีนเขา

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 44-5.

¹⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก.

²⁰ นอกจากธุรกิจการตัดไม้ที่ถอนจากชายแดน เพื่อส่งโรงเลื่อยแปรรูปในฝั่งไทยแล้ว จากการสอบถามชาวบ้านยังพบว่ามียาทุนอื่นๆ ที่เข้าไปตัดไม้จำพวกไม้รวก, ไผ่, หวาย และของป่าอื่นๆ ด้วย

ตะนาวศรีทางทิศใต้ของบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 กลายเป็นช่องทางลำเลียงไม้ที่ตัดลึกข้ามพรมแดน เพื่อที่เขาตะนาวศรีเข้าไปยังหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่า ซึ่งเป็นเส้นทางลากไม้ช่องทางใหม่ คือ ‘ช่องทางห้วยโง’ หรือที่คนท้องถิ่นนิยมเรียกต่อมาว่า ‘ด่านห้วยโง’ นับตั้งแต่นั้น²¹ ด่านห้วยโงได้กลายเป็นเส้นทางที่ชาวบ้านจากฝั่งไทยและพม่าอาศัยเดินทางข้ามพรมแดนแทนช่องทางด่านบ้องตี้เส้นเดิม เพราะสะดวกและอยู่ใกล้กับชุมชนกะเหรี่ยงในอีกฟากพรมแดนมากกว่า (โดยเปรียบเทียบกับช่องทางด่านบ้องตี้ ซึ่งต้องขึ้นเขาสูงชันกว่าช่องทางห้วยโง)

เจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน (อ.ส.) คนหนึ่ง ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจากบ้องตี้บนเองได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ในราวปี พ.ศ. 2532 (1989) เขาและพรรคพวกกลุ่มเล็กๆ ในหมู่บ้าน เป็นคณะแรกที่เข้าไปสำรวจช่องทางข้ามแดนไปยังบ้านห้วยโงและบ้านหลักช้างเผือกในฝั่งพม่า เพื่อเตรียมทำเส้นทางถนนให้รถขนไม้จากฝั่งพม่าของกำนันดิน ไม้ที่ถูกตัดจากฝั่งพม่าทั้งหมดจะถูกนำมากองรวมกันบริเวณตีนเขาแดน (ตะนาวศรี) ติดกับด่านตชด.ห้วยโง แล้วจึงนำส่งต่อไปแปรูปเป็นไม้แผ่นขายยังโรงเลื่อย ดังที่พี่บ้อพอเล่าถึงสภาพการตัดไม้ข้ามพรมแดนในขณะนั้นว่า

“อืม สิบล้อรถบรรทุกไม้ก่อนหน้านี้แหละไม่รู้ก็สิบคันนะ...รถเทเลอร์อะไร ลุงเรียกไม่ถูกแล้ว รถยกไม้ก่อน...ข้ามแม่น้ำไปฝั่งโน้นไปเอาไม้ฝั่งโน้น จิบหายบรรลัยหมดไม้เยอะแยะ...ไม่ย่างไม้มะค่าโงไม้สารพัดไม้ ...มันไปเอามาเทลงตรงนี้ตรงท้ายราง ตรงต้นมะขามเทศต้นมะม่วงเนี่ย ... มันเอารถคุณนี่เตียนวางไม้ก่อนเต็มหมดตรงนั้นแล้วรถก็เอามาจากที่นี้เอาลงไป ที่นี้เอาไปโน่นแล้วกลับมาเอาไปทางโน้นก็ไปขนมาเอามาทั้งที่นี้ ช้างก็เลยสิบตัว ที่รถเข้าไปไม่ได้ก็เอาช้างลาก”

ขณะนั้นพื้นที่ชายแดนฝั่งพม่าทั้งหมด ยังอยู่ภายใต้การปกครองของกะเหรี่ยงอิสระ (KNU) สภาพชุมชนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าก็ขยายตัวขึ้นอย่างมากจากกลุ่มธุรกิจไทยและการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ผู้คนที่เข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนจึงเริ่มปรากฏความหลากหลายมากขึ้น ดังที่ชอทูลา (นามสมมุติ) วัย 31 ปี เล่าถึงชีวิตของตนที่ข้ามพรมแดนไปมาระหว่างบ้านห้วยโงและบ้องตี้บนในอดีตว่า

“สมัยนั้น พี่เกิดชายแดน เขาเรียกว่าเหมือนประเทศไทยเนี่ยแหละ พี่เกิดข้างเผือกกะชอวา สมัยนั้นไม่ใช่ของพมานะ เป็นของกะเหรี่ยงอิสระ พม่ายังไม่เข้ามา ทหารพม่าไม่มีเลย

²¹ ผู้ให้ข้อมูลบางท่านบอกว่า เดิมช่องห้วยโงก็มีทางเกิดขึ้นก่อนแล้ว จากการตัดไม้ของโรงเลื่อยบ่อทอง แต่ในช่วงสมัยกำนันดินเป็นบริษัทได้รับสัมปทานตัดไม้ขนาดใหญ่ จึงได้ปรับให้เส้นทางห้วยโงมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น

ทวายเนี่ยมีแต่อยู่ร่วมกันอย่างนี้แหละ เติบโตขึ้นมาทำกินอย่างนี้แหละ แต่อยู่รักกัน ...ทวายก็มีอยู่แล้ว มอญก็มีอยู่ แต่ยังไม่ได้อะไรมีพม่านะ ทหารพม่าไม่มีเลย มีแต่คนไทย คนไทยไปช่วยเราไปสร้างโรงเรียนไปสร้างอะไร ไปสร้างเด็กนักเรียน ทำอะไรที่ของมิชชันเนี่ยเราเขาไปไปช่วยเรา คนไทยไปทำงานบริษัทไม่ไปทำงานอะไรทุกอย่างเลย ไปทำกินกันได้ เขาไม่ได้ห้ามกันหรอก เพราะว่า ไปกับกระบะก็ไปได้ ไปทางบ้องตี้เนี่ย ห้วยโง้งเนี่ยแหละ ตอนนั้นก็เอารถกระบะไปได้ สมัยก่อนไปได้มากกว่านี้ เพราะว่าเป็นกะเหรี่ยงเหมือนพี่น้องกันซะเปล่า ก็ให้อิสระ ทำกินอะไรกันไม่มีปัญหาอะไร เป็นอย่างนี้"

เมื่อสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองในพม่าและการสู้รบในบริเวณชายแดนได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนกะเหรี่ยงบ้องตี้บนชัดเจนนขึ้น ผู้อพยพจากพม่า ซึ่งมีทั้งคนทวายพม่า มอญกะเหรี่ยง แขนงมุสลิม ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำในฝั่งไทย เพราะถูกผลกระทบด้านเศรษฐกิจในพม่าที่เริ่มขึ้นหลังเหตุการณ์ปราบปรามประชาชนตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2531 (1988) เป็นต้นมา หญิงสาวมอญคนหนึ่งเล่าว่า ก่อนที่จะมาอยู่บ้องตี้บน เธอเข้าไปทำงานในเมืองแล้วถูกจับอยู่ติดคุกอยู่ที่เมืองกาญจน์ ตำรวจได้นำตัวเธอและคนพม่าอื่นที่ถูกจับมาผลักดันกลับออกประเทศที่ด่านห้วยโง้งนี้เอง ต่อมาเธอก็แต่งงานและอาศัยอยู่กับคนไทยในบ้องตี้บนมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ วิกฤติตัดไม้ในบริเวณชายแดนเติบโตขึ้น ระดับความเข้มข้นของปฏิบัติการควบคุมพื้นที่ของหน่วยงานรัฐไทยและกะเหรี่ยงอิสระในอีกฟากพรมแดน ก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตำรวจตระเวนชายแดน กองร้อยเฉพาะกิจตชด.136 เดิมที่มีหน่วยด้านตรวจเฉพาะช่องทางด่านบ้องตี้บริเวณหลังโรงเรียนบ้องตี้ ก็ต้องเพิ่มด้านตรวจห้วยโง้งอีกจุดหนึ่ง ขณะเดียวกันในราวปี พ.ศ. 2534 (1991) ฝ่ายปกครองอำเภอไทรโยค ก็ตั้งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน หรือ อ.ส. ซึ่งมาจากชาวกะเหรี่ยงในบ้องตี้บนเองขึ้นมาอีก และมีการตั้งด่านตรวจของอ.ส. ขึ้นจากด่านตชด. เข้ามาใกล้ในเขตพื้นที่ชุมชนอีกชั้นหนึ่ง ปฏิบัติการควบคุมตรวจตราผู้คนโดยรัฐยังมองเห็นได้จากนโยบายของกระทรวงมหาดไทยในการสำรวจจัดทำบัตรต่างด้าวหรือบัตรสีประเภทต่างๆ ให้แก่กะเหรี่ยงนอกและผู้คนอื่นๆ ที่อพยพเคลื่อนย้ายจากพม่าในช่วงปี พ.ศ. 2533-2535 (1990-1993) และบัตรสีส้มในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นสัญญาณว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากฝั่งพม่ากำลังเป็นปัญหาที่รัฐไทยได้ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้น

สถานการณ์ผู้รับบริเวณชายแดน จนกระทั่งเหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’²²

การสู้รบระหว่างรัฐบาลทหารพม่ากับกองกำลังชนกลุ่มน้อยตามแนวพรมแดน ดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ ขบวนการชาตินิยมทางชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ได้จับอาวุธขึ้นต่อต้านรัฐบาลพม่า เพื่อเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง กะเหรี่ยงในพม่าได้ประกาศตัวเป็นอิสระ และเริ่มใช้กำลังต่อต้านรัฐบาลเผด็จการพม่า และสถาปนาสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Union : KNU) หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า ‘กะเหรี่ยงอิสระ’ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2492 (1949)²³ ถือเป็นองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อสู้กับรัฐบาลทหารพม่าที่มีกำลังสู้รบแข็งแกร่งที่สุดในบรรดากองกำลังชาติพันธุ์กลุ่มน้อยทั้งหมด กองกำลังกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระได้ตั้งฐานบัญชาการใหญ่ หรือ ‘มานอร์ปโลว์’ (Manerplaw) บริเวณพื้นที่ตรงข้ามกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งสถาปนาเขตการปกครองตนเองในพื้นที่ชายแดนระหว่างไทยกับพม่า มีอาณาเขตปกครองตั้งแต่ทางตอนเหนือของรัฐคะยาหรือรัฐคะเรนนี (มีพื้นที่ติดกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ลงมาทางใต้ในเขตภาคตะนาวศรีของพม่าติดกับจังหวัดระนอง โดยแบ่งเขตพื้นที่การปกครองเป็น 7 จังหวัด คือ ตะเถิง ตองกู หย่องเลบิน ผาอัน ผาปูน ดูปลายา และทวาย²⁴ การต่อสู้ระหว่างทหารพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในพื้นที่บริเวณใกล้กับศูนย์บัญชาการใหญ่ของสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง

ส่วนบริเวณพื้นที่ทางตอนล่างลงมาถึงบริเวณชายแดนด้านบ๊องตี้ ผลกระทบจากการสู้รบเริ่มปรากฏชัดขึ้นในราวปี พ.ศ.2538 (1995) เป็นต้นมา ปัจจัยความผันแปรสำคัญอย่างหนึ่งมาจากนโยบาย ‘พัวพันเชิงสร้างสรรค์’ (Constructive Engagement) ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ซึ่งสืบต่อเนื่องจากนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในยุครัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐบาล

²²คำว่า ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’ ในที่นี้ หมายถึงกรณีผลกระทบจากการสู้รบ ที่ทำให้กะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนเขตติดต่อกับบ๊องตี้บนกลายเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นหนีภัยสงครามเข้ามายังบ๊องตี้บน ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ขณะที่ฐานบัญชาการใหญ่ของกะเหรี่ยงอิสระหรือมานอร์ปโลว์ถูกทหารพม่าบุกทำลายตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2538 แล้ว

²³Dacha Tangseefa, “Imperceptible Naked-lives & Atrocities: Forcibly Displaced Peoples & the Thai-Burmese In-Between space,” (Doctor of philosophy in political science, University of Hawaii, 2003), 110, 115.

²⁴หาญ เพ็ไทย, พลตรี, เอกสารวิจัยเรื่องชนกลุ่มน้อยต่อต้านรัฐบาลพม่าตามแนวชายแดนไทย-พม่า กับความมั่นคงของประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง, (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2535-36), 53.

ไทยยังเน้นความร่วมมือด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจกับรัฐบาลพม่า โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้ลงไปยังเขตพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ดังเช่น กรณีโครงการท่อส่งก๊าซแหล่งยานาดา และเขตากูนในเขตรัฐมอญ ซึ่งมีแนวท่อลำเลียงก๊าซไม่ไกลจากบ่อน้ำมันมากนัก ในการผลักดันโครงการดังกล่าว ทหารพม่าใช้วิธีการบังคับชาวบ้านออกจากพื้นที่ (Forced displacement) และบังคับเกณฑ์แรงงาน ก่อให้เกิดการรุกรานที่ขนานใหญ่ และทำให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ไปต้องหลบเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในที่สุด ‘ผู้หนีภัยจากการสู้รบ’ ที่เป็นชาวมอญและกะเหรี่ยง ทะลักเข้ามาในประเทศไทยบริเวณจังหวัดราชบุรีและกาญจนบุรีมากยิ่งขึ้น²⁵

สำหรับชาวบ่อน้ำมันได้รับสัญญาณแรกที่บ่งชี้ว่าสถานการณ์การสู้รบในบริเวณชายแดนไทย-พม่าที่กำลังปะทุขึ้น จากการเลิกรุกรานโจมตีปะทะกันต่อเนื่องในพื้นที่ชายแดนที่ดำเนินกิจการมาเกือบสิบปี ดังที่พะตีบือพอเล่าว่า

“ก็ชาวออกมาตั้งแต่กำนันดินทำไม้อยู่ เขาบอกว่าตอนกำนันดินทำอยู่สบายใจได้เลย เขาว่า กำนันดินหยุดทำเมื่อไหร่ คอยดูหะพม่าเข้ามาแน่นอน อ้าว จริงๆ ด้วย เขารู้เลย พอกำนันดินกลับปั๊บพม่าเข้ามาถึงเพียบ... ก็ทางมันทะลุนี้ พม่ามันเข้ามาง่ายนี่ พม่าเข้ามาไม่รู้ก็ร้อยก็พันคนกำนันดินทำงานเนีย เข้ามาเป็นเสมียนเป็นอะไรเป็นป่าไม้ จริงๆ แล้วเขาก็คงจะเป็นนายร้อยนายพันกันเยอะแยะละมัง มาเป็นสายมาดูอะไรต่ออะไรมาดูที่ดูทางมาดู... ก็มาตามนี้หลักข้างเผือกห้วยโงง”

เมื่อพื้นที่ชายแดนระหว่างบ่อน้ำมัน-ทวายในเขตปกครองของกะเหรี่ยงอิสระเก่าเปิดโล่งขึ้นแน่นอนว่าการตัดไม้ในบริเวณชายแดนของกำนันดิน ย่อมมีส่วนเชื่อมต่อกับความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ของทหารพม่าในการเข้ายึดครองพื้นที่ชายแดนแถบนี้ได้โดยไม่เคยเป็นมาก่อน เพราะแต่เดิมทหารพม่า จะเข้าโจมตีฐานกำลังของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยตามบริเวณชายแดนเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง แล้วถอนกำลังกลับออกไปในฤดูฝน แต่เมื่อสภาพป่าไม้ที่ถูกตัดโค่นเพื่อการค้าไม้ตามแนวพรมแดนเส้นทางคมนาคมเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ทหารพม่าจึงปรับยุทธศาสตร์ในการยึดครองพื้นที่มั่นของชนกลุ่มน้อยตามแนวพรมแดน โดยไม่จำเป็นต้องถอนกำลังกลับเหมือนในอดีต²⁶

²⁵พรพิมล ตรีโชติ, ไร้แผ่นดิน เส้นทางจากพม่าสู่ไทย, 61.

²⁶ขจิตต์ บุษปะพัฒน์, ชนกลุ่มน้อยสัญชาติพม่า, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2540), 86.

ทั้งนี้ ยังน่าสังเกตว่าในช่วงที่ก้านันดินเลิกกิจการทำไม้ท่อนเป็นเวลาใกล้เคียงกับการบุกโจมตีของทหารพม่า ซึ่งกะเหรี่ยงอิสระหรือ KNU ได้สูญเสียศูนย์บัญชาการใหญ่หรือมาเนอ์ปลอว์ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2538 (1995)²⁷ ทหารกะเหรี่ยงอิสระและชาวบ้านในพื้นที่ชายแดนจำนวนมาก จึงต้องอพยพพลี้ภัยเข้ามาในอาศัยอยู่ตามค่ายผู้อพยพไทยหลายจังหวัด เช่น แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และตาก²⁸

ต่อมาในปี พ.ศ.2540 (1997) พื้นที่ควบคุมของกองกำลัง KNU กองพลน้อย 4 ในเขตมะริด/ทวาย ภาคตะนาวศรี ซึ่งเป็นแนวพื่นอาณาเขตชายแดนติดกับพื้นที่ตำบลบ้องตี้ ได้ถูกทหารพม่าจำนวน 9,000 คน แบ่งออกเป็น 3 กองทัพ เข้าปฏิบัติการโจมตีโดยใช้เวลาเพียง 19 วัน ก็สามารถเอาชนะชนะเหนือกองกำลัง KNU ได้ ประชากรในพื้นที่จำนวน 23,000 คน ต่างพากันอพยพหนีการสู้รบเข้าไปในเขตประเทศไทย บางส่วนหลบหนีเข้ามาในเขตบริเวณบ้านบ้องตี้ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีและบางส่วนเข้ามาทางบริเวณด้านช่องชะมัว บ้านดงดี ตำบลสองพี่น้อง อำเภอกำแพง จังหวัดชุมพร²⁹

โดยปกติเมื่อมีการสู้รบ ผู้คนในฝั่งพม่าก็จะอพยพเข้ามาบ้านบ้องตี้บนอยู่เสมอ แต่หากอพยพเข้ามาแล้ว ฝ่ายกะเหรี่ยงเคเอ็นยูสามารถต้านทานการบุกโจมตีของทหารพม่าได้ พวกเขาจะกลับไปบ้านในฝั่งพม่าดังเดิม พระตีฉ่าจะ (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงในบ้องตี้บนเล่าว่า ก่อนที่ฐานกะเหรี่ยงอิสระในเขตทวาย จะถูกทหารพม่าบุกยึดครองสำเร็จอย่างแท้จริง ในช่วงปี พ.ศ. 2540 (1997) กะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าก็อพยพเข้ามาบ้องตี้บนหลายครั้งแล้ว “แต่ก่อนหน้านี้ก่อนที่มันจะแตกเ็นัย กะเหรี่ยงเ็นัยมาเต็มบ้องตี้เ็นัยไม่รู้กี่ครั้งแล้ว พม่า (ทหาร) เดินมาหลักช้างเผือก ที่นี้มาก่อนมาแล้วส่งลูกส่งเต้าอะไรมาเต็มบ้องตี้เ็นัย พอพม่าถอยก็กลับไปหมด” เหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2540 ชาวกะเหรี่ยงในพม่าพากันอพยพหนีภัยสงครามจากชายแดนข้ามมาฝั่งไทยในบ้านบ้องตี้บนนับพันคน นับเป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยเกิดขึ้น ผู้หนีภัยสงครามจากฝั่งพม่าส่วนมากเป็นชาวกะเหรี่ยงจากหลายหมู่บ้านในเขตพื้นที่ติดต่อกับบ้องตี้บน พวกเขากลายเป็นผู้พลัดถิ่นจากการสู้รบ (forced displacement) ซึ่งต้องอาศัยเส้นทางด่านห้วยโง่ข้ามเทือกเขาตะนาวศรีเดินทางกว่าครึ่งวันจากบ้านกะชอวาที่อยู่ใกล้บ้องตี้บนมากที่สุด ส่วนหมู่บ้านในฝั่งพม่า ดังเช่น

²⁷Decha Tangseefa, “Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced Karens and the Thai-Burmese In-Between Spaces,” in *Alternatives* 31, (2006): 415.

²⁸พรพิมล ตรีโชติ, *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า*, 107.

²⁹พรพิมล ตรีโชติ, *ไร้แผ่นดิน: เส้นทางจากพม่าสู่ไทย*, 86.

กะชอวา ห้วยโงม และอื่นๆ ถูกทำลายลงกลายเป็นหมู่บ้านร้าง หลังทหารพม่าเข้ายึดกุมพื้นที่เอาไว้ได้³⁰ คนในบ้องตึบ่นเรียกเหตุการณ์นั้นว่า ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’

กะเหรี่ยงในบางคนเล่าว่าในช่วงเวลานั้น จะได้ยินเสียงปืนและระเบิดจากบริเวณชายแดนติดต่อกันหลายวัน กะเหรี่ยงนอกบางส่วนที่เข้าได้จะมาหลบอยู่ที่วัดบ้องตึบ่นในพื้นที่ชุมชน แต่กลุ่มใหญ่ถูกควบคุมอยู่เหนือด้านห้วยโงม เลยแนวเขตแดนไทยออกไป³¹ เจ้าหน้าที่รัฐไทยทั้งทหารและกาชาดได้เข้ามาให้การช่วยเหลือ และได้เกิดโรคท้องร่วงระบาดรุนแรงขึ้นในหมู่บ้าน³²

โดนแท้จริงแล้ว ช่วงก่อนที่ค่ายกะเหรี่ยงจะแตกไม่นานนัก กะเหรี่ยงนอกบางส่วนก็ได้เตรียมย้ายเข้ามายังบ้องตึบ่นบ้างแล้ว ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นมาจากการสู้รบในระยะแรกก่อนที่สถานการณ์ที่กำลังจะส่งผลกระทบรุนแรงขึ้นในระยะเวลาอันใกล้ ดังที่พะตีฉ่าจะ (นามสมมุติ-กะเหรี่ยงใน) เล่าให้ฟังว่า

“ที่แรกตอนที่กะเหรี่ยงยังไม่แตก ยังไม่เท่าไหร่นัก พอกะเหรี่ยงแตกนี่สิเยอะ ที่นี้ลุงป้าน้าอาผมมีเยอะแยะทางเมตตา อะไรขึ้นไปทางโน้นนะ เขามาตอนที่กะเหรี่ยงแตกนะ เขามาอยู่ที่เหนือด้านขึ้นไป...เขาเอาไว้ที่นั่น ผมไม่ไปเยี่ยม เพราะผมถือว่าผมไม่ได้ทำอะไรให้พวกเขา เดือดร้อนอะไรนี้ ผมไม่ไปเยี่ยมหรอก คนที่มีลุงป้าน้าอาลูกๆ หลานๆ ไปกัน ผมไม่ไปยุ่งกับเขาหรอก เขาไว้ที่นั่นก็ตอนหลังนี่ก็...ตั้งศูนย์อพยพราชบุรีแล้วก็ไปกันหมดเลย ตอนนั้น คนที่มา ก่อน ก็ไม่กี่เดือนหรอก ไม่ถึงเดือนก็ตอนนั้นคนที่มาก่อนนี่บางที่เขาข้าวของมาได้เยอะทยอยมา”

สถานการณ์ช่วงแรก ได้มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงของไทย และหน่วยงานองค์กรผู้ลี้ภัยสากลหรือ UNHCR ได้ส่งตัวชาวกะเหรี่ยงทั้งเด็กและผู้หญิงจำนวน 900 คน จากบ้องตึ อำเภอยะลาไปจังหวัดกาญจนบุรีไปจังหวัดราชบุรี และต่อมาก็ยังถูกผลักดันให้กลับ

³⁰ปลายปี พ.ศ. 2549 ขณะที่เหตุการณ์สู้รบเริ่มสงบลง ผู้เขียนได้เดินทางข้ามพรมแดนไปที่บ้านกะชอวา พบว่าบ้านเรือนของกะเหรี่ยงกะชอวาถูกทำลายลงหมด เหลือเพียงโบสถ์ไม้หลังใหญ่ของหมู่บ้าน หลังเดียวที่เหลืออยู่ โดยทหารพม่าได้ใช้ที่ดินของโบสถ์เป็นฐานที่พักร (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก)

³¹ประมวลจากการพูดคุยกับผู้นำชุมชนบ้องตึบ่นท่านหนึ่ง ซึ่งเล่าให้ผู้เขียนฟังขณะเดินทางข้ามพรมแดนบ้องตึบ่นไปยังบ้านกะชอวาฝั่งพม่า

³²ข้อมูลจากการพูดคุยกับหญิงกะเหรี่ยงใน ซึ่งขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้น เธอทำหน้าที่ผู้เลี้ยงเด็กอยู่ที่วัดบ้องตึ เธอยังสันนิษฐานถึงสาเหตุโรคท้องร่วงระบาดด้วยว่าเป็น เพราะกะเหรี่ยงนอกจากพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณด้านห้วยโงม ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำห้วยบ้องตึที่ไหลผ่านหมู่บ้าน

ประเทศพม่าในวันที่ 2 มีนาคม³³ ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยถูกวิจารณ์ถึงการละเมิดหลักมนุษยธรรม³⁴ ต่อมารัฐบาลไทย จึงเปิดพื้นที่พักพิงชั่วคราวขึ้นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาผู้หนีภัยจากการสู้รบและความขัดแย้งด้านหลักมนุษยธรรม นั่นคือพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี³⁵ ซึ่งกะเหรี่ยงในบ่อนี้จะเรียกกันอย่างคุ้นปากว่า ‘ศูนย์อพยพถ้ำหิน’ เนื่องจากมีกะเหรี่ยงนอกที่เป็นเครือญาติสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงนอกที่อยู่ในบ่อนี้จำนวนมาก และหลังจากที่สถานการณ์ในบริเวณชายแดนและการควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐไทยเริ่มคลายความตึงเครียดลง ก็มักจะพบเห็นกะเหรี่ยงจากศูนย์พักพิงฯ ถ้ำหินและบ่อนี้เดินทางติดต่อระหว่างกันอยู่เสมอ

พื้นที่อันตราย: การควบคุมพรมแดนและการจัดระเบียบ

สถานการณ์ชายแดนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ได้ส่งผลต่อการควบคุมพรมแดนอย่างเข้มข้นจากรัฐไทยและพม่า และได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่ชายแดนอย่างมหาศาลแตกต่างไปจากก่อนหน้านี้ ซึ่งพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนยังกลายเป็นพื้นที่อันตราย และส่งผลกระทบหลายประการต่อผู้คนบริเวณสองฟากพรมแดน ดังนี้

ประการที่หนึ่ง

ทหารพม่าและตำรวจตระเวนชายแดนไทย ได้ควบคุมพื้นที่ชายแดนอย่างเข้มข้น โดยตั้งด่านตรวจประชิดติดบนสันเขาพรมแดนทั้งในฝั่งไทยและพม่า ขณะที่ด่านห้วยโงและด่านบ่อนี้ถูกปิด จึงทำให้การเดินทางข้ามพรมแดนในยุคสมัยก่อนหน้านี้ ยุติลงโดยสิ้นเชิง ชาวกะเหรี่ยงและกลุ่มคนอื่นๆ จากพม่า ซึ่งเข้ามาอยู่บ่อนี้ก่อนเกิดการปิดพรมแดน จึงถูกตัดขาดจากบ้านเดิมและไม่สามารถเดินทางกลับไปหาญาติพี่น้องในฝั่งพม่าได้อย่างอิสระเหมือนในอดีตอีกต่อไป ผลกระทบดังกล่าว เกิดกับผู้คนในบ่อนี้แทบทุกกลุ่ม แม้ว่าการเดินทางข้ามพรมแดนจะปรากฏอยู่เป็นระยะ แต่ก็เป็นการเดินทางตามป่าที่เสี่ยงอันตราย ไม่ได้เป็นการเดินทางอย่างเปิดเผยและมีอิสระเหมือนในอดีต ซึ่งช่วงฤดูแล้งของทุกปี (ธ.ค.-พ.ค.) มักจะมีการลักลอบเดินทางข้ามพรมแดน

³³Burma Issues, *A Special Report*, 16. อ้างถึงในพรพิมล ตรีโชติ, ไร้แผ่นดิน: เส้นทางจากพม่าสู่ไทย, 87

³⁴เรื่องเดียวกัน, 87-8.

³⁵เรื่องเดียวกัน, 90-2.

ตามป่าอยู่เสมอ ดังที่มุสลิมพม่าคนหนึ่งเล่าว่า “มีคนนำทางไปให้ เสียให้เขาคนละพันบาท เดือน พ.ค.ปีที่แล้ว เดินไป แต่พี่(สามี) กลัวเลยไม่ได้ไปด้วย หัววันก็ถึงทวาย แต่ถ้าคนเดินเร็วสัปดาห์ก็ถึง”

ประการที่สอง

ความตึงเครียดจากปฏิบัติการปิดพรมแดนของหน่วยงานความมั่นคงไทยและพม่า รวมไปถึงการตอบโต้ด้วยอาวุธของกะเหรี่ยงอิสระที่มักเกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ ได้สร้างความรู้สึกถึงภาวะอันตรายของพื้นที่ชายแดน จนกลายเป็นบรรยากาศที่ปกคลุมบ่อน้ำร้อนอย่างเป็นปกติ ไม่เพียงแต่การเดินทางข้ามพรมแดนที่ยุติไป เพียงเข้าใจในพื้นที่ชายแดนก็ยังเป็นสิ่งที่น่าหวาดหวั่น เพราะการปะทะระหว่างกะเหรี่ยงอิสระกับทหารพม่าที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ และยังอาจเกิดอันตรายจากกับระเบิดที่ถูกฝังไว้ตามพื้นที่ชายแดนใกล้หมู่บ้านอีกด้วย ดังที่อดีตปลัดอบต.บ้องตี้ได้รายงานในที่ประชุมหมู่บ้านช่วงต้นปี พ.ศ. 2545

“เมื่อ 2 เดือนที่แล้ว ได้มีประชาชนนอกพื้นที่ พ่อแม่พี่น้องของเรานอกพื้นที่ ได้ออกไปล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อจะเอาไปขายให้กับนักท่องเที่ยว ปรากฏว่าข้ามฝั่งไปในเขตพม่าแล้วไปเหยียบกับระเบิดเข้าเนะครับ การล่าสัตว์แล้วเกิดอันตราย บาดเจ็บ ขาขาด แขนหักไปทำมาหากินไม่ได้ฉะนั้นฝากบอกพวกเรา ในบริเวณแนวชายแดนตั้งแต่ 5 กม.ขึ้นไป ถือว่าเป็นแนวเขตอันตราย เราไม่ทราบว่ายายใดเป็นผู้วางกับระเบิด มีทั้งผู้หวังดีและผู้ไม่หวังดีต่อประเทศเรานะครับ ยังไงก็ฝากพวกเราที่ไปเที่ยวป่าให้ระวังกัน พยายามอย่าล้ำรุกเข้าไป เพราะว่าถูกกับระเบิดมาแล้ว”

แม้แต่ในเขตพรมแดนบ่อน้ำร้อนเอง ก็ยังเคยเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้น ดังกรณีหนึ่งที่ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้เล่าถึงเหตุการณ์ ในราวปี พ.ศ. 2544 ซึ่งทหารพม่าเข้ามายิงทำร้ายชาวกะเหรี่ยงถึงในฝั่งบ้องตี้ เมื่อทหารพม่าเข้ามายิงกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าตายในเขตหมู่บ้านฝั่งพรมแดนไทย

“มันเคยมีปัญหาเกิดขึ้น ทหารพม่ายิงกะเหรี่ยงตาย เพราะคิดว่าเป็นทหารกะเหรี่ยง ตอนนั้นพี่...ก็อยู่ด้วยกัน แยกจากจุดที่ถูกยิงแถวไร่ที่อยู่เลยอ่างเก็บน้ำท้ายเหมืองขึ้นไป หนึ่งลงมาข้างล่างแล้วแจ้งกับอ.ส. พวก ...ก็ยังไม่ช่วยชุดหลุมฝังศพกะเหรี่ยงด้วยเลย พอขึ้นไปกับ อ.ส. ตรงจุดที่กะเหรี่ยงถูกยิง อ.ส. คนหนึ่งถูกทหารพม่ายิงเฉี่ยวรายนมไป ตอนนั้นก็ยังมีแผลเป็นอยู่เลย”

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 (2006) ได้เกิดเหตุการณ์ ทหารพม่านอกแถวเข้ามาปล้นเงินของหญิงกะเหรี่ยงนอก ซึ่งกำลังตั้งท้อง ขณะนั้นนอนอยู่คนเดียวในกระท่อมปลายไร่ริมเขาแดน แต่โชคดีที่เธอไม่ได้รับอันตราย และต้นสังกัดของทหารพม่าจัดการปัญหานี้ได้ภายหลัง หรือ

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน เมื่อจอพะแง (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงนอก ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้องตื้นมาเป็นเวลานานแล้ว ออกไปรับจ้างตัดไม้รวกในแคมป์ไม้รวกบริเวณห้วยโง แต่เกิดคลุ้มคลั่งมีอาการประสาท และได้ฆ่าคนทนายพม่าที่มารับจ้างตัดไม้รวกด้วยกันตายในบริเวณชายแดนด้านห้วยโง สุดท้ายจอพะแงก็ถูกทหารพม่ายิงตายที่แคมป์ตัดไม้รวกตัวเอง ชาวกะเหรี่ยงบ้องตื้นที่รู้จักจอพะแงแล้วว่าเขาเกลียดคนพม่าฝังใจอยู่ก่อนแล้ว เพราะเคยถูกทหารพม่าจับตัวไปทำร้าย

เรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สิน มักจะเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนอยู่บ่อยครั้ง แสดงให้เห็นถึงภาวะไร้อำนาจของประเทศไทยและพม่าที่จะเข้าไปจัดการในพื้นที่สุญญากาศทางอำนาจและกฎหมายในพื้นที่รอยต่อบริเวณชายแดนได้ คนบ้องตื้นก็ต่างรับรู้ความหมายของพื้นที่บริเวณชายแดนในฐานะของ ‘พื้นที่อันตราย’ เป็นอย่างดี หลังจากพื้นที่ชายแดนปิดลง ชาวบ้านบ้องตื้นส่วนใหญ่ จึงไม่กล้าเข้าไปในเขตชายแดนอีกเลย โดยเฉพาะคนไทยและกะเหรี่ยงใน³⁶

ประการที่สาม

หลังค่ายกะเหรี่ยงแตกในปี พ.ศ. 2540 ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงและกลุ่มคนชาติพันธุ์จากพม่า ได้เดินทางอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ตามพื้นที่บ้องตื้นและหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นหลายเท่า กรณีของกะเหรี่ยงนอก นอกจากที่เป็นชาวบ้านธรรมดาแล้วยังมีผู้ที่เคยเป็นทหารกะเหรี่ยงอิสระ ทั้งในระดับล่างและระดับสูงเข้ามาอาศัยพักพิงอยู่ในบ้องตื้นปะปนไปกับชาวบ้านธรรมดา กะเหรี่ยงในบางคนเชื่อว่า เพื่อนบ้านของตนบางคนให้การสนับสนุนช่วยเหลือแก่ทหารกะเหรี่ยงอิสระต่อต้านทหารพม่าในช่วงเวลานั้นด้วย โดยเฉพาะกลุ่มของผู้นำชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับทหารกะเหรี่ยงอิสระมาเป็นเวลานานแล้ว อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวค่อนข้างคลุมเครือไม่อาจยืนยันได้ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยซุบซิบในวงแคบมากกว่าการยืนยันได้จริง ดังที่บางคนเล่า

“มันก็แบบ อ.ส. นั้นแหละ เวลาเขาต้องการให้ไปช่วยยิง เขาก็เกณฑ์มาเรียกไปให้ช่วยพอได้... เล่าให้ฟังยังบ่อย (ยิงทหารพม่า) ยิ่งไปก็ไม่มีประโยชน์ไม่มีผลได้มีแต่ผลเสีย ดีไม่ดีถูกปืน

³⁶ กะเหรี่ยงในหลายคน ก็ยังไม่เคยมีประสบการณ์ข้ามพรมแดนไปยังฝั่งพม่าเลย แม้กระทั่งปัจจุบัน หรือขณะที่ผู้เขียนได้เดินทางข้ามพรมแดนไปบ้านกะซอวาฝั่งพม่าในช่วงที่เหตุการณ์เริ่มสงบลงแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2549 ก็ยังถูกกีดกันจากชาวกะเหรี่ยงในบ้องตื้นบางคนที่ยังไม่ไว้วางใจในเรื่องความปลอดภัย

ไม่เข้าใครด้วย ...ไปแอบอิงซุ่มยิงเขา ยิ่งเสร็จก็หนีเข้าป่าไม่รู้ไปไหนไปได้ พม่าไปตามเจอที่ไหน
ไม่ได้เป็นหอกชี้เกียจมันก็เลยเข้ามาหาพี่น้องทางนี้ ที่ทางเขาดีทางนั้น”

อย่างไรก็ตาม เมื่อพวกเขาเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้องต๋ับน ก็ได้ใช้ชีวิตแบบชาวบ้าน
ธรรมดาปกติ ผู้ที่ไม่มีเครือญาติในหมู่บ้านช่วยเหลือ ก็จะอาศัยอยู่แบบหลบซ่อนตามพื้นที่ไร
ห่างไกลจากบริเวณชุมชน เพราะกลัวการถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐไทย ซึ่งใช้ปฏิบัติการกวาดล้าง
คนต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองในช่วงเวลานั้น ส่วนใหญ่ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นที่เข้ามาในช่วงหลัง
เหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก จะใช้ชีวิตค่อนข้างลำบากและมักเก็บตัวอยู่เงียบๆ อยู่ภายในกลุ่ม
เครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่ตนมีความสัมพันธ์ด้วย

ประการที่สี่

ผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนอำนาจควบคุมพรมแดน นอกจากทำให้หน่วยงานรัฐไทย
ปฏิบัติการควบคุมพื้นที่ตามแนวเขตพรมแดนมากขึ้นแล้ว การควบคุมจัดระเบียบผู้คนในบ้องต๋ับน
ยังเข้มงวดขึ้นด้วย นโยบายสำคัญของทหารกอ.รมน. คือการบังคับให้ผู้อพยพพลัดถิ่นจากพม่า
ซึ่งเดิมที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายบ้านบ้องต๋ับน ให้ย้ายไปอาศัยอยู่บริเวณชายป่าริมเขาแดน
ของบ้านท่าเยเหมืองหมู่ 3 แทน หรือที่เรียกติดปากคนบ้องต๋ับนภายหลังว่า ‘ศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นชาว
พม่า’ พระตีฉ่าเจะ อดีตผู้ใหญ่บ้านให้เหตุผลต่อปฏิบัติการนั้นว่า “ก็ทางการเขาไม่ให้อยู่กระจาย
เขากลัวตอนที่กะเหรี่ยงแตกนี่ไง กลัวว่าพม่าอยู่ที่นี้ พม่าจะลงมาอยู่ติดต่อกัน” ทั้งนี้หน่วยงาน
ความมั่นคงหรือทหารใช้เวลาในการย้ายเพียง 7 วัน เพื่อจัดระเบียบชุมชนชายแดนใหม่

แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากเหตุผลด้านความมั่นคงแล้ว คนนอกที่ถูกบังคับย้ายบางคน
ยังเชื่อว่าการสั่งบังคับย้าย มีสาเหตุมาจากเรื่องผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม เนื่องจากช่วงนั้น
กำลังเกิดกระแสการพัฒนาผลักดันโครงการเส้นทางบ้องต๋ับ-ทวาย หรือโครงการ ‘บ้องต๋ับประตูสู่อัน
ดามัน’ ทำให้มีการเก็งกำไรที่ดินในบ้องต๋ับนสูงขึ้น พื้นที่อาศัยของคนนอกไร้สัญชาติเดิมจึงถูก
หมายตา ดังที่แหมงมุสลิมพม่าคนหนึ่ง อธิบายว่า

“ตอนแรกอยู่ข้างนอกแล้วก็มีประชุมเนีย ในที่ประชุมผู้การบอกว่าผู้พลัดถิ่นทั้งหมดให้
รวมกันไว้ ผู้การไหนไม่รู้ ผมได้ยินอย่างนั้นแหละ ผู้การสั่ง แต่ว่าเมื่อก่อนนี้ทำไม่อยู่อะ พม่าเข้ามา
ไม่หยุดบ๊ีบ เนียปัญหาเนี่ยเกิดขึ้น คนไทยอยู่ที่ข้างน้ำข้างบนทำเยเหมืองเขาไม่ให้อยู่แล้ว ไม่ให้อยู่
บ๊ีบคนไทยย้ายมาอยู่เนี่ยเลยเนี่ย ก็ไม่มีที่อยู่อะ เนียที่ผู้นำที่คิดว่าผู้พลัดถิ่นที่อยู่เนี่ยให้ออก คนไทย

ให้แทนเข้าอย่างเนี้ย เป็นอย่างงั้น แล้วก็ถึงอย่างนั้น มีคนเขียนหนังสือไปข้างบนนะ คนไทยอะ เขียนหนังสือส่งข้างบน ตอนนั้นแหละลงมาเลย³⁷”

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ปฏิบัติการตรวจจับควบคุมผู้ลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐไทยเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง³⁸ จนกลายเป็นสภาพปกติสำหรับผู้คนในบ่อนี้ในช่วงเวลานั้น และเมื่อมีปฏิบัติการกวาดล้าง คนนอกไร้สัญชาติจะหวาดกลัวและหนีเข้าป่าเอาไว้มาก่อน (กรุณาดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 4) ทั้งนี้ สถานการณ์หลังจากที่ทหารพม่าเข้ามาประชิดพรมแดนบ่อนี้ นับเป็นช่วงเวลาที่หน่วยงานความมั่นคงรัฐไทย เช่น ทหารกอ.รมน. ทหารพราน ตำรวจตระเวนชายแดน อาสาสมัครรักษาดินแดน เป็นต้น ได้ใช้อำนาจปฏิบัติการควบคุมจัดระเบียบผู้คนภายในพรมแดนไทยหรือบ่อนี้กันอย่างเข้มข้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนในบ่อนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้พลัดถิ่น/ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นไร้สัญชาติ ที่ต้องอาศัยอยู่อย่างหลบๆ ซ่อนๆ หลบเร้นหรือหนีให้ห่างจากอำนาจสอดส่องตรวจตราของเจ้าหน้าที่รัฐไทย

3. บ่อนี้กับการผ่อนคลายการควบคุมพรมแดน (พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน)

ประมาณปี พ.ศ. 2547 (2004) สถานการณ์สู้รบบริเวณชายแดนเริ่มสงบผ่อนคลายลง ผู้นำท้องถิ่นในบ่อนี้และการสนับสนุนจากข้าราชการอำเภอและกลุ่มนายทุนบางกลุ่ม ได้พยายามเจรจากับทางฝ่ายทหารพม่าและหน่วยงานความมั่นคงไทยที่ควบคุมพื้นที่พรมแดนเส้นทางบ่อนี้-ทวาย เพื่อให้ชาวบ้านในสองฟากพรมแดนสามารถเดินทางไปมาหากัน หรือกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ในฝั่งพม่าได้ กระทั่งนอกที่ได้กลับจากการไปเยี่ยมญาติในพม่ามาในช่วงนั้นแล้วว่า ขณะนั้นพม่าได้อนุญาตให้กะเหรี่ยงเข้ามาอยู่ในบ่อนี้กลับไปตั้งหลักแหล่งในถิ่นฐานเดิมได้อีกครั้ง³⁹ กลุ่มผู้นำในบ่อนี้ได้ประสานกับผู้นำในฝั่งพม่า⁴⁰ มีโครงการที่

³⁷ ในความเห็นของผู้ถูกบังคับย้ายที่อยู่ใหม่ท่านนี้ เชื่อว่าคนไทยที่เข้ามาที่หลังได้ทำหนังสือขึ้นไปแจ้งยังอำเภอ อันเป็นผลให้พวกเขาต้องถูกบังคับย้ายที่อยู่ใหม่ ขณะที่กลุ่มคนไทยที่เข้ามาอยู่ใหม่ได้ประโยชน์จากเข้ายึดครองพื้นที่ที่ผู้พลัดถิ่นเคยอาศัยมาก่อน

³⁸ ประเด็นนี้จะกล่าวถึงเพิ่มเติมอีกครั้ง ในบทที่ 5

³⁹ ข้อมูลจากการพูดคุยชาวกะเหรี่ยงที่เดินทางข้ามพรมแดนกลับไปเยี่ยมญาติในฝั่งพม่า

⁴⁰ กำนันพม่าได้รับการสนับสนุนตั้งขึ้นใหม่ โดยกลุ่มผู้นำจากบ่อนี้ที่พยายามสร้างชุมชนในอีกฟากพรมแดนขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้เป็นเหตุผลในการขออนุญาตจากหน่วยงานความมั่นคงไทยและพม่าในการเปิดจุดผ่อนปรนข้ามพรมแดนขึ้นได้

จะก่อตั้งชุมชนขึ้นใหม่แล้วชักชวนให้กะเหรี่ยงนอกหรือกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในบ้องตื้นกลับไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่บ้านกะชอวาเดิม⁴¹ (หลักช้างเผือก) ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าของชาวกะเหรี่ยงก่อนที่จะถูกทหารพม่าจะเข้ายึดครองแล้วทำลายทิ้งร้างจนเหลือแต่โบสถ์คริสต์เก่าเพียงหลังเดียว

ผู้นำท้องถิ่นในบ้องตื้นและอำเภอไทรโยค ได้พยายามผลักดันให้เกิดตลาดชายแดนขึ้นมาอีกครั้ง⁴² มีการนำสินค้าจากฝั่งพม่าและฝั่งไทยมาวางขายบริเวณสันเขาขึ้นไปจากด้านตชด. ห้วยโงม ก่อนจะถึงป้ายบอกเขตแดนของทหารที่ พิกัด MR 989502 สุดเขตแดนไทยราว 1 กิโลเมตร ซึ่งความสัมพันธ์ของคนท้องถิ่นสองฟากพรมแดน ได้ถูกใช้เป็นข้ออ้างหลักในการผลักดันให้หน่วยงานรัฐผ่อนปรนให้เปิดพรมแดนได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ผู้นำบ้องตื้นบางคนเล่าว่าก่อนที่จะผลักดันโครงการดังกล่าวได้สำเร็จนั้น พวกเขาต้องไปเจรจาทกลงกับทหารพม่าที่ควบคุมพื้นที่บริเวณอีกฟากพรมแดน รวมไปถึงการพูดคุยไกลเกลี่ยกับกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ KNU ที่อยู่อาศัยตามป่าแบบกองโจร ให้ยุติการใช้อาวุธโจมตีหน่วยทหารพม่าและชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนแถบนี้ เพื่อให้ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงสามารถกลับไปอยู่อาศัยและทำมาหากินได้อีกครั้งหนึ่ง

เนื่องจาก โครงการช่วงแรก ในระหว่างปี พ.ศ.2547 มักจะเกิดปัญหาจากการโจมตีของฝ่ายกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระจนการทำงานต้องหยุดชะงักไปหลายครั้ง ตัวอย่างเช่น รถแทรกเตอร์ที่ใช้ทำถนนบริเวณชายแดนถูกกับระเบิด, กำนันในฝั่งพม่าถูกยิงเสียชีวิตในป่า และกำนันบ้องตื้นถูกปืนจ่ออยู่เอาชีวิต เป็นต้น อย่างไรก็ตามกะเหรี่ยงอิสระที่ยังเหลืออยู่ในพื้นที่ชายแดนแถบนี้ปัจจุบันได้ตกลงวางอาวุธกับทหารพม่าแล้ว⁴³ แต่ความน่าประหวั่นของสถานการณ์ ก็ยังทำให้คนในบ้องตื้นไม่แน่ใจที่จะเดินทางข้ามพรมแดนเข้าไปในพื้นที่ชายแดนมากนัก

ช่วงปลายปี พ.ศ. 2547-2548 (2004-2005) กลุ่มผู้นำจากบ้องตื้นได้ปรับปรุงเส้นทางชายแดนจากช่องทางไม้ท่อนเก่า หรือด่านห้วยโงมตัดเข้าไปจนถึงบ้านกะชอวา โดยการซ่อมแซม

⁴¹ดูรายละเอียดสภาพบ้านกะชอวาเพิ่มเติมในภาคผนวก

⁴²ตลาดชายแดนตามโครงการท่องเที่ยว ได้สร้างร้านค้าขายของนักท่องเที่ยวบริเวณติดถนนกลางหมู่บ้านบ้องตื้น ไม่ได้เป็นตลาดที่ชาวบ้านนำสินค้าจากพม่าฝั่งตรงข้ามมาขายจริง สินค้าส่วนใหญ่มาจากด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี ส่วนตลาดชายแดนที่ผลักดันขึ้นช่วงหลัง ผู้นำชุมชนจากฝั่งไทยและพม่าได้เชิญชวนชาวบ้านในฝั่งพม่านำผลิตภัณฑ์จากป่า เช่น เนื้อสัตว์ป่า , ปลา , ไข่ และอื่นๆ มาขายแลกเปลี่ยนสินค้าใน บริเวณพื้นที่ชายแดนเลยด่านห้วยโงมเข้าไปจนถึงป้ายสุดเขตแดนไทย

⁴³ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้นำชุมชนบ้องตื้น ซึ่งเดินทางข้ามไปมาระหว่างบ้านบ้องตื้น-กะชอวาในฝั่งพม่าเป็นประจำ

ทำทางลูกรังให้อยู่ในสภาพที่รื้อได้ ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือสนับสนุนจากนายทุนไทย ซึ่งได้ดำเนินธุรกิจตัดไม้ไผ่จากพม่าส่งออกมายังฝั่งไทยที่ยังดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2548 แทบจะไม่มีเหตุการณ์สู้รบในบริเวณชายแดนเกิดขึ้นอีก ชาวบ๊องตี้นเริ่มมีความมั่นใจเพิ่มขึ้น หลายคนเห็นว่าอาจเป็นสัญญาณว่าสถานการณ์สู้รบของทหารพม่ากับกะเหรี่ยงอิสระในพื้นที่ชายแดนคงยุติลงแล้ว ทั้งนี้อาศัยตัวชี้วัดจากการเข้าไปทำธุรกิจตัดไม้ไผ่ของนายทุนไทยและผู้นำในบ๊องตี้น ซึ่งเดินทางข้ามพรมแดนบ๊องตี้น-กะชอวา และบ๊องตี้น-ห้วยโงอยู่เป็นประจำเกือบทุกวัน นายทุนตัดไม้ไผ่จากจ้างคนงานจากในบ๊องตี้นไปตัดไม้ไผ่ในชายแดนพม่า และอาศัยค้างคืนอยู่ในแคมป์พักชั่วคราวจนกลายเป็นเรื่องปกติ ขณะที่ผู้นำจากบ๊องตี้นบางคนก็อาศัยความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนกับกะเหรี่ยงในกะชอวา นำสินค้าจากฝั่งไทยไปขาย แล้วนำสินค้าธรรมชาติจากป่า เช่น ปลา สัตว์น้ำ สัตว์ป่า พืชผัก ฯลฯ กลับมาขายยังฝั่งไทย

ทั้งนี้ ธุรกิจตัดไม้ไผ่ของบริเวณชายแดนฝั่งพม่า เป็นส่วนสำคัญที่ดึงดูดแรงงานกะเหรี่ยงนอกและทวายพม่า ทั้งจากบ๊องตี้นและจากฝั่งพม่าไปเป็นแรงงานจำนวนหลายสิบคน แรงงานรับจ้างตัดไม้ไผ่ จะสร้างที่พักจากไม้ไผ่สับฟากคลุมด้วยผ้าพลาสติกหลายสิบหลังตามป่าเป็นที่พักชั่วคราวระหว่างทำงานตัดไม้ ในช่วงปี พ.ศ. 2549-50 ผู้เขียนมีโอกาสข้ามพรมแดน 2 ครั้งไปยังฝั่งพม่า พบว่ามีกะเหรี่ยงนอกบางส่วนเริ่มกลับไปทำไร่ ตั้งถิ่นฐานที่บ้านกะชอวาอีกครั้ง โดยการสนับสนุน/ผลักดันจากกลุ่มผู้นำในบ๊องตี้น และมีกะเหรี่ยงนอกอีกหลายครอบครัวที่ไปข้ามไปเพาะปลูกทำไร่ข้าว ปลูกพริก ในบริเวณบ้านห้วยโง เพราะไม่มีที่ดินเพาะปลูกในบ๊องตี้นและต้องหนีเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมอยู่เป็นประจำ บางคนเล่าว่าทหารพม่าอนุญาตให้ทำไร่ได้ แต่ก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือภาษีให้พวกทหารบ้าง

ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 เป็นต้นมา ผู้คนในบ๊องตี้นจึงสามารถเดินทางข้ามไปฝั่งพม่าได้อย่างเป็นเรื่องปกติ บางคนก็อาศัยรถยนต์หรือมอเตอร์ไซด์เดินทางไปเข้าเียนกลับ แต่หากเป็นช่วงที่งานในไร่มากก็จะไปค้างคืนในฝั่งพม่าหลายวัน เนื่องจากการควบคุมพรมแดนของรัฐบาลไทยและพม่าได้ผ่อนคลายลง ผู้คนในท้องถิ่นสองฟากพรมแดนจึงไม่จำเป็นต้องเดินทางข้ามพรมแดนแบบหลบซ่อนตามป่าคล้ำกับสภาพในช่วงก่อนที่ทหารพม่าจะเข้ามายึดเขตพื้นที่ปกครองของกะเหรี่ยงอิสระในช่วงสถานการณ์ก่อนหน้านี้ เพียงแต่จะต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนที่ด่านห้วยโงก่อนจะเดินทางผ่านด่านออกไปเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามคน

ในบ๊องตีบนั้นก็ยังรู้สึกว่าการเดินทางข้ามพรมแดนไปฝั่งพม่ากับกลุ่มผู้นำในบ๊องตีบ จะช่วยรับรองความปลอดภัยได้มากกว่าข้ามไปกันเอง⁴⁴

ในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนธันวาคม-เมษายน เป็นช่วงที่ผู้คนต้องถิ่นระหว่างสองฟากพรมแดนเดินทางข้ามพรมแดนกันมากที่สุด เพราะในฤดูแล้งดินถนนจะแน่นและแห้งไม่ลำบากเหมือนช่วงฤดูฝนที่เต็มไปด้วยหลุมบ่อโคลน ผู้ต้องการข้ามพรมแดนอาจอาศัยไปกับรถบรรทุกที่ไม่ไฉ่วงของเจ้าแก หรือรถที่เข้าไปส่งสินค้าที่หมู่บ้านกะชอวาฝั่งพม่า ธุรกิจดังกล่าว อาทิเช่น การตัดไม้รวก การค้าขาย การทำเหมืองแร่ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้นำชุมชนทางตรงและทางอ้อมแทบทั้งสิ้น ในทางกลับกัน ผู้คนจากฝั่งพม่าเขตทวายก็อาศัยเส้นทางเข้ามาในฝั่งไทย ได้อย่างสะดวกขึ้นเช่นเดียวกัน เนื่องจากการควบคุมพรมแดนลดลง และมีความปลอดภัยมากขึ้นกว่าเดิม ปัจจุบันการเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องในฝั่งพม่าของคนในบ๊องตีบจึงมีให้เห็นอยู่ประจำ

กลางเดือนเมษายน 2550 พี่พลิน (นามสมมุติ) อายุเกือบ 80 ปี หญิงกะเหรี่ยงนอกซึ่งอาศัยอยู่ในบ๊องตีบมานาน เพิ่งเดินทางกลับมาจาก ‘เว่ยเมตตา’ ในฝั่งพม่าในเดือนที่แล้ว พี่พลินเล่าถึงการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดและงานฉลองโบสถ์ใหม่ที่เมตตาดั้งแต่คริสต์มาสปลายปีที่แล้ว โดยมีพี่น้องตาและนอติ (นามสมมุติ) ลูกสาวของพี่พลินเป็นล่ามให้⁴⁵ พี่พลินได้เล่าเรื่องราวหลายอย่างในเว่ยเมตตาที่ฟังดูเหมือนเหตุการณ์จะดีขึ้นแล้ว ทั้งสภาพบ้านเรือน ผู้คนที่นั่น รวมทั้งการเดินทางกลับไปเมตตากับหลานสาวที่เดินทางมาเยี่ยมแกที่บ๊องตีบเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ค่ายกะเหรี่ยงแตก จนถึงขณะนี้ เหตุการณ์สู้รบสงบลงทำให้มีคนกลับไปอยู่ที่เว่ยเมตตามากขึ้น ในระหว่างที่นอติเป็นล่ามแปลเล่าเรื่องแม่ของเธอ นอติก็ยังชวนผู้เขียนไปเที่ยวเมตตาด้วยกัน เธอบอกว่าในปี ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) คริสต์จักรเมตตา จะมีการจัดอบรมสมาชิกครั้งใหญ่ นอติผู้เป็นลูกสาวบอกอย่างเชื่อมั่นว่า “เดี๋ยวนี้เดินทางไปไม่อันตรายอีกแล้ว” แต่สำหรับผู้เขียนและอาจารย์กะเหรี่ยงในหรือคนไทยที่คุ้นเคยอยู่แต่ในอาณาเขตแดนฝั่งไทยมาตลอดชีวิต คงได้แต่พากันนึกสงสัยหวั่นใจอยู่เจิบๆว่า จะเป็นอย่างที่นอติบอกจริงหรือ???

⁴⁴ กะเหรี่ยงในและคนไทย จะพูดคล้ายๆ กัน ว่าหากจะข้ามพรมแดนไปก็ควรไปกับกำนันเพราะปลอดภัยกว่าไปเอง พวกเขาไม่รู้สึกละไ้วางใจสถานการณ์และทหารพม่า ซึ่งคิดว่าอาจเกิดปัญหาที่ไม่คาดคิดขึ้นได้เสมอ ส่วนคนที่ข้ามไปเยี่ยมญาติในฝั่งพม่า ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นคนนอก (กะเหรี่ยง ทวายพม่า เป็นต้น) พวกเขาไม่ค่อยแสดงความวิตกกังวลให้เห็น

⁴⁵ แม้ว่าพี่พลินแม้จะมาอยู่บ๊องตีบเป็นเวลานานเกือบ 30 ปีแล้ว แต่แกก็ไม่สามารถพูดไทยได้ หากแต่พูดภาษาอังกฤษได้คล่องปาก เพราะอดีตเคยเรียนในโรงเรียนมิชชันนารีที่เมืองเมตตาฝั่งพม่า

สรุป

ในบทนี้ข้อมูลส่วนใหญ่อาศัยประวัติศาสตร์บอกเล่าของผู้คนในบ้องตึบนประกอบกับข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์บริเวณชายแดนบ้องตึบนและใกล้เคียง เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์และปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพชีวิตของผู้คนในบ้องตึบนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้เขียนเน้นให้ความสำคัญกับสถานการณ์ชายแดนและการเปลี่ยนแปลงของพรมแดนในแต่ละช่วงเวลาเป็นหลัก ซึ่งมีปัจจัยทั้งจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองในฝั่งพม่าและในฝั่งไทย

ขณะที่การแผ่ขยายของอำนาจรัฐไทยและกระแสการพัฒนาได้เชื่อมโยงชุมชนบ้องตึบนเข้ากับโครงสร้างสังคมไทย ในอีกด้านผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจการเมืองในพม่า ก็ส่งผลต่อการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจากฝั่งพม่าอย่างแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ในสมัยที่พื้นที่ชายแดนฝั่งพม่ายังคงอยู่ในอำนาจการปกครองของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (KNU) พรมแดนได้เปิดต่อการติดต่อสัมพันธ์ของผู้คนท้องถิ่น ทั้งสองฟากพรมแดนอย่างค่อนข้างอิสระ โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติมาอย่างยาวนาน

ภายหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก เมื่อต้นทศวรรษ 2540 กะเหรี่ยงอิสระหรือเคเอ็นยู (KNU) ต้องสูญเสียพื้นที่ในปกครองของตนเองไป สถานการณ์บริเวณชายแดนจึงแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง ทหารพม่าเข้ามายึดครองพื้นที่ชายแดนประเทศติดพรมแดนไทย ผู้คนที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบในพื้นที่ชายแดนกลายเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นหนีการสู้รบเข้ามายังบ้องตึบนและกระจัดกระจายไปยังพื้นที่อื่นๆจำนวนมาก บ้องตึบนได้กลายเป็นชุมชนรองรับผู้คนที่อพยพเข้ามาจากอีกฝั่งโดยตลอด โดยเฉพาะกะเหรี่ยงนอกที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดน ไม่ว่าจะเป็นผู้พลัดถิ่นโดยสมัครใจหรือถูกบังคับพลัดถิ่นก็ตาม

เมื่อพรมแดนถูกควบคุมจากปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รัฐไทยและพม่าอย่างเข้มข้น ชายแดนได้กลายเป็นพื้นที่อันตราย การเดินทางข้ามพรมแดนไม่อาจกระทำได้อย่างสะดวกง่ายดายเหมือนในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ ซึ่งปฏิบัติการควบคุมผู้คนและพื้นที่ของรัฐ ยังเกิดขึ้นภายในพื้นที่ชายแดนไทยอย่างบ้องตึบนด้วย และได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตและการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบ้องตึบนตามมาเช่นกัน ขณะที่ปัจจุบันสถานการณ์บริเวณชายแดนเริ่มจะสงบลง สภาพของการเคลื่อนย้ายข้ามผ่านพรมแดนของผู้คนตามบริเวณชายแดนก็กำลังกลับมาเริ่มต้นขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง.

บทที่ 4

กะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนและพรมแดนในกะเหรี่ยง

ในความรู้ของชนนอกชุมชน จะรับรู้ดีว่าเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมในบ้องตื้นบน คือ ชาวกะเหรี่ยง บ่อยครั้งที่ผู้เขียนได้ยินคนไทยในบริเวณท่ารถขนส่งเมืองกาญจน์หรือบริเวณบ้านวังโพธิ์อำเภอไทรโยคพูดคุยกันถึงบ้องตื้นบนว่า เป็น ‘ดงกะเหรี่ยง’ เมื่อมีนักท่องเที่ยวจากภายนอกขับรถเข้ามาในบ้องตื้นบน พวกเขาพยายามมองหาอัตลักษณ์อันแตกต่างที่แสดงถึงความเป็นกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านที่แตกต่างไปจากพวกเขา

ดังที่กล่าวในบทที่ผ่านมาแล้วว่า ในบ้องตื้นบนประกอบขึ้นด้วยผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ขณะที่ปฏิบัติการอันหลากหลายในการก่อรูปของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ ได้ส่งผลกระทบ ต่อการสร้าง ความแตกต่างของชาวกะเหรี่ยงที่แยกออกตามเส้นพรมแดนนั้น เมื่อสถานการณ์บริเวณชายแดนพม่ามีการเปลี่ยนแปลง กะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าต้องอพยพหนีภัยสงครามข้ามพรมแดนเข้ามาในบ้องตื้นบนฝั่งไทยเป็นจำนวนมากทำให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างชาวกะเหรี่ยงสองกลุ่ม ซึ่งแม้ว่าพวกเขาจะบ่งชี้ตัวเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเหมือนกัน แต่ก็มี ความเป็นมาแตกต่างกันอันเป็นผลจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่แตกต่างกันของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยและในพม่า

ในบทนี้ผู้เขียนพยายามอธิบายถึงสถานการณ์ที่กะเหรี่ยงสองกลุ่มได้อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาบริเวณเดียวกัน และภายใต้สถานการณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีการปรับเปลี่ยนแตกต่างไปของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม พวกเขามีเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เชื่อมต่อการอ้างชาติพันธุ์และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่แตกต่างไป โดยพิจารณาจากกลุ่มเครือญาติและระบบความเชื่อทางศาสนาของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มเป็นหลัก

โดยเนื้อหาส่วนแรก ผู้เขียนจะกล่าวถึงภูมิหลังที่เกี่ยวข้องกับกะเหรี่ยงในบริเวณพื้นที่ติดต่อพรมแดนด้านกาญจนบุรีเพื่อเป็นพื้นฐาน จากนั้นจะอธิบายถึงลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติและระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงใน และลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติและระบบความเชื่อ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงกลุ่มกะเหรี่ยงนอกต่อไป

ภูมิหลังของกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า

อาณาเขตชายแดนตะวันตกของไทย เป็นพื้นที่ชนแดนระหว่างรัฐสยามกับพม่ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา และเคยเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างรัฐโบราณที่รับอารยธรรมอินเดียในสมัยทวารวดีมาก่อน ในบริเวณภูเขาตามชายแดนระหว่างรัฐพม่า อยุธยา และลานนา ก็เคยเป็นพื้นที่อาศัยของชาวกะเหรี่ยงมาเป็นเวลาราว 700 ปีก่อนแล้ว ขณะที่ตำนานการสร้างเมืองเก่าในพงศาวดารเหนือ (ยวน/โยนก) ได้แสดงถึงการปรากฏตัวของชาวกะเหรี่ยงมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 เลยทีเดียว¹ แต่อย่างไรก็ตาม ชาลส์ คายส์ (Charles Keyes) ได้อธิบายว่าชื่อของ ‘กะเหรี่ยง’ ในบันทึกพงศาวดารท้องถิ่นก่อนสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น ยังคงเป็นการอ้างหลักฐานที่สับสนไม่ชัดเจน หรือยังเป็นปัญหา² และแม้กระทั่งในสมัยหลังที่พบชื่อกะเหรี่ยง (เกรียง) ในการอ้างอิงของกรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ยังไม่มีความชัดเจนได้ชัดเจนเสียทีเดียว บันทึกของกรมพระยาดำรงฯ กล่าวถึงทหารที่อยู่ในกองทัพของพระนเรศวร เมื่อครั้งไปตีเมืองหงสาวดี ในปี พ.ศ.2143 (1600) ในชื่อตำแหน่ง ‘แสนภูมิโลกาเพชร’ ว่าอาจจะจะเป็นกะเหรี่ยง รวมไปถึงในการทำศึกที่เชียงใหม่สมัยพระนารายณ์ ในปี พ.ศ. 2204 (1661) มีการกล่าวถึงการปกครองรูปแบบคล้ายกับเมืองขนาดเล็กของชาวกะเหรี่ยง (เกรียง) ในบริเวณชายแดนทางตอนเหนือรวมกับลัวะ (ลัวะ)³ คือ เมืองรามตรี, อุ้มลูก และอินทริคี⁴ ทั้งนี้คายส์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 23 กะเหรี่ยงอาจปรากฏขึ้นในอาณาบริเวณที่กลายเป็นประเทศไทยในปัจจุบันแล้ว หากแต่ยังไม่ถูกรับรู้ (จากคนอื่น-ผู้เขียน) ในป้ายฉลาก ‘กะเหรี่ยง’ เท่านั้น กะเหรี่ยงอาจถูกบ่งชี้จากคนสยามและคนไทยเหนือ

¹ อ้างถึงใน Keyes Charles, “The Karen in Thai History and the History of the Karen in Thailand,” In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma, (Pennsylvania: Institute for the study of Haman Issues, 1979), 26-7.

² Ibid, 31.

³ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พงศาวดารเมืองไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๔๖), 2545), 178, 182, 239.

⁴ รามตรีกับอุ้มลูกเป็นพื้นที่ของลัวะ ตั้งอยู่ระหว่างแม่สอดกับแม่สะเรียง แต่อินทริคีอาจเป็นเมืองกะเหรี่ยงแต่หลักฐานไม่ชัดเจนนัก คาดเดาว่าอาจเป็นแม่ละมาตในปัจจุบัน อ้างใน Renard, Ronald, Kariang: History of Karen-Tai Relations From The Beginning to 1923 (University of Hawaii, 1980), 56-7.

ว่าเป็นมอญ เป็นลัวะหรือละว้าและเป็นชาน และเป็นไปได้เหมือนกันว่าสภาพของท้องถิ่นบางแห่ง ก่อนยุคทันสมัยของไทย ชาวกะเหรี่ยงอาจถูกเข้าใจว่าเป็นไทยเช่นเดียวกับกะเหรี่ยง⁵

แต่หลักฐานที่สามารถยืนยันถึงกะเหรี่ยงอย่างชัดเจนนั้น เกิดขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา เมื่อความผันแปรทางการเมืองระหว่างศูนย์อำนาจรัฐพื้นราบ และการเพิ่มขยายขึ้นของ จำนวนประชากรภายในกลุ่ม ได้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเคลื่อนย้ายจากภูเขากั้นกำเนิดที่อยู่ของตนเข้าไปตั้งหลักแหล่งในที่ราบต่ำของพม่า และบางกลุ่มได้ย้ายออกไปทางตะวันออกยังพื้นที่ที่เป็น ประเทศไทยในปัจจุบัน โดยอาศัยอยู่ทั้งในเขตหุบเขาและทุ่งราบ⁶ มีบันทึกหลายสำนวนถึงการอพยพของชาวกะเหรี่ยงจากชายแดนพม่าเข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี บางสำนวนว่ามาโดยสมัครใจ⁷ แต่หลายสำนวนเห็นว่าเป็นผลจากการหนีสงครามในการแย่งชิงเมืองทวาย⁸ ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน⁹

กะเหรี่ยงในไทย

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 24 หลังจากชาวกะเหรี่ยงได้เคลื่อนย้ายข้ามด่านเจดีย์สามองค์เข้ามาในพรมแดนไทย พวกเขาได้เคลื่อนย้ายไปในพื้นที่ราบบริเวณสามสบของสายน้ำปิคลี ของกาเลียว และบ้านดี ในบริเวณพื้นที่ของสังขละบุรี กระทั่งเมื่อประชากรชาวกะเหรี่ยงเพิ่มมากขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2328 (1785) และ พ.ศ. 2365 (1822) พวกเขาได้ส่ง

⁵ Keyes, "Introduction", In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma, (Pennsylvania: Institute for the study of Hama Issues 1979), 2.

⁶ Keyes, The Golden Peninsular: Culture and Adaptation in Mainland Southeast Asia, (New York: Mac Millan, 1973) อ้างในปราณี วงษ์เทศ, สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2543), 182.

⁷ สมาคมมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น, ผู้จัดพิมพ์, สมุดราชบุรี, (ม.ป.ท., 2550), 23. และบุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ชาวเขาในไทย, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ พรินต์ติ้ง, 2545), 76.

⁸ Stern, Theodore, "A People Between: The Pwo Karen of Western Thailand", In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma, Charle Keyes (e.d.), (Pennsylvania: 1979), 65. , สุรพงษ์ กองจันทึก, "ประเพณีการผูกข้อมือ-การกินน้ำสุกและพระพุทธรูปศาสนา: ศึกษากรณีกะเหรี่ยงโปภาคกลาง," (กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2530), 19.

⁹ ทวายเป็นเมืองที่สำคัญ ที่ทั้งพม่าและสยามพยายามแย่งชิงมาอยู่ใต้อำนาจของตนตลอดประวัติศาสตร์สงครามระหว่างสยามกับพม่า ดูรายละเอียดใน สุเนตร ชุตินธรานนท์, "ศึกเจียงกาน," พม่ารบไทย, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ พรินต์ติ้ง, 2543), 145-168.

ผู้นำชาวกะเหรี่ยงไปหาผู้ปกครองเมืองกาญจนบุรีเพื่อขออนุญาตตั้งผู้ปกครองของพวกเขาเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่สยามได้อนุญาตแต่งตั้งผู้นำชาวกะเหรี่ยงการปกครองในท้องถิ่นของพวกเขาเองได้¹⁰ นับแต่นั้นชาวกะเหรี่ยงได้เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐสยาม พร้อมกับบทบาทโดดเด่นเพิ่มมากขึ้นโดยทำหน้าที่ดูแลด่านลาดตระเวนหาข่าวในบริเวณชายแดนสยาม-พม่า และเก็บภาษีส่งบรรณาการให้กับกษัตริย์สยาม¹¹

เมื่อสงครามครั้งแรกระหว่างอังกฤษ-พม่าเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2367 (1824) ตรงกับสมัยของรัชกาลที่ 3 อังกฤษกลายเป็นผู้ครอบครองพม่าตอนล่าง ในอาณาบริเวณเขตตะนาวศรี มะริด และอะรากัน (ยะไข่) แม้ว่าสถานการณ์ดังกล่าวทำให้สงครามระหว่างสยามกับพม่ายุติลง แต่ราชสำนักสยามก็ไม่ได้ไว้วางใจต่อการขยายอำนาจของอังกฤษนัก จึงได้เตรียมการป้องกันพรมแดนด้านตะวันตกเพิ่มขึ้น โดยสั่งให้มีการตั้งเมืองด่านขึ้นบริเวณลุ่มน้ำแควน้อยและแควใหญ่ ให้ชาวมอญเป็นผู้ปกครองดูแลเมืองด่าน 7 เมือง และกะเหรี่ยงปกครอง 2 เมือง พระศรีสุพรรณศรีผู้นำชาวกะเหรี่ยงปกครองเมืองสังขละบุรี ส่วนพระศรีสวัสดิ์ครองเมืองศรีสวัสดิ์ (เป็นเมืองเก่ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา) ทั้งสองเมืองมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่จำนวนมาก

จากบันทึกการเสด็จประพาสไทรโยคของพระจุลจอมเกล้ารัชกาลที่ 5 ปี พ.ศ. 2420¹² พบว่ากะเหรี่ยงในบริเวณบ้านยางโทน¹³ ที่กลายเป็นอำเภอไทรโยคปัจจุบัน เคยมีตำแหน่งหน้าที่ในสังกัดของรัฐสยามด้วย และยังพบกับกะเหรี่ยงนายกองกับชาวกะเหรี่ยงอีกจำนวนหนึ่งที่บริเวณท่าตะกั่ว¹⁴ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า พวกเขาอาจจะมาจากพื้นที่ในเขตที่กลายเป็นตำบลบ้องตี้ในปัจจุบัน “พระยากาญจนบุรีพากะเหรี่ยงนายกอง หลวงพิทักษ์บรรพตและพวกกะเหรี่ยงหลายคนมาหา ...กะเหรี่ยงพวกนี้ เดิมมาแต่บ้านมอญที่ทางวันหนึ่ง” ขณะที่กะเหรี่ยงบริเวณภาคกลางของกาญจนบุรี ได้เข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในราชสำนักสยาม และถูกรับรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน

กระทั่งในปี พ.ศ. 2445 (1902) เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนแปลงการบริหารปกครอง โดยยุบเมืองด่านทั้ง 9 ซึ่งอยู่ในรูปแบบการปกครองของมอญและกะเหรี่ยงลง ก็นับเป็นการสิ้นสุดระบบ

¹⁰Renard, Ronald, *Kariang: History of Karen-Tai Relations From The Beginning to 1923*, 71.

¹¹Ibid, 72-5.

¹²จุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *เสด็จประพาสไทรโยค*. (กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา, 2551), 96, 108-9.

¹³ปัจจุบัน บ้านยางโทนอยู่ในเขตตำบลศรีมิ่งคล ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ติดต่อกับตำบลบ้องตี้

¹⁴ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลวังกระแจะ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ติดต่อกับตำบลบ้องตี้

การปกครองโดยชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงในสยาม ขณะที่บรรดาเจ้าเมืองเหล่านั้น ได้ถูกกลืนเป็นขุนนางไทยส่วนกลางไม่ได้ลดอำนาจอย่างเด็ดขาดทันที¹⁵ เมืองสังขละบุรีและศรีสวัสดิ์ที่เคยถูกปกครองโดยชาวกะเหรี่ยง ได้ถูกยุบกลายเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี แต่ผู้นำชาวกะเหรี่ยงยังคงมีบทบาทสำคัญในท้องถิ่นต่อมา พระศรีสุวรรณคีรีรับตำแหน่งเป็นนายอำเภอคนแรกของสังขละบุรีและสืบทอดตำแหน่งในสายตระกูลสืบมา แต่อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าการปฏิรูปการบริหารปกครอง โดยอาศัยอำนาจการบริหารแบบรวมศูนย์กลาง (Centralize) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำลายอำนาจท้องถิ่นลง ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ต้องการลดความแตกต่างทางวัฒนธรรมและชนชาติในประเทศ กระทั่งประเทศไทยเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 (1932) รูปแบบการปกครองของชาวกะเหรี่ยงในฐานะองค์ประกอบทางการเมืองที่แตกต่างจึงหายไปอย่างสิ้นเชิง¹⁶ นำไปสู่การบูรณาการชาวกะเหรี่ยงในบริเวณภาคกลาง และจังหวัดกาญจนบุรีเข้ากับสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น¹⁷

กะเหรี่ยงในพม่า

สมัยก่อนขีตลาคพรมแดนยุคอาณานิคมอังกฤษ ชาวกะเหรี่ยงในพม่าตอนล่างยังทำการเพาะปลูกแบบเคลื่อนย้าย พวกเขาถูกดึงเข้าในระบบการเมืองของพม่าด้วยการจ่ายภาษีอย่างหนักให้กับผู้ปกครองท้องถิ่นชาวพม่า และเมื่อพม่ายกทัพทำสงครามกับสยาม ชาวกะเหรี่ยง มอญ หรือผู้ที่อาศัยตามเส้นทางจะถูกบังคับใช้แรงงาน ซึ่งทำให้ชาวกะเหรี่ยงหนีไปอาศัยในบริเวณดินดอนปากแม่น้ำอิรวดี หรือภูเขาตามชายแดนสยามและอะวากัน โดยพื้นฐานผู้ปกครองชาวพม่ามองกะเหรี่ยงด้วยสายตาดูแคลนว่าเป็นพวกต่ำชั้นเหมือนกับสัตว์ป่าในภูเขา¹⁸ แต่เมื่อพม่าตอนล่างอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ชาวกะเหรี่ยงในพม่าจึงได้รับสถานภาพสูงขึ้นจากการช่วยเหลือของมิชชันนารีต่างชาติที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ พวกเขามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับ

¹⁵ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, “กะเหรี่ยง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 234.

¹⁶ ปราณี วงษ์เทศ, สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์, 196.

¹⁷ โปรดดูรายละเอียดใน Renard, Ronald, “The Differential Integration of Hill People into the Thai State” In *Civility and Savagery: Social Identity in Tai State* (London: Curzon, 2000), 72-5.

¹⁸ Yoko, Hayami, Between Hill and Plains: Power and Practice in Socio-Rigious Dynamics among Karen (Kyoto University Press: 2004), 35-6.

ชาวตะวันตกที่เป็นเหมือนกับน้องชายผิวขาวคนสุดท้ายที่นำเอาความเจริญ (Civilization) มาให้¹⁹ ดังตำนานที่เล่าสืบต่อมาในหมู่ชาวกะเหรี่ยงทั้งในพม่าและไทย

ในช่วงหลังสงครามปี พ.ศ. 2367 (1824) เมื่ออังกฤษเข้าครอบครองดินแดนตอนใต้ของพม่า มีมิชชันนารีทำงานอยู่ก่อนแล้ว มิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์คนแรกเดินทางมาจากอินเดีย ในปี พ.ศ. 1350 (1807) ต่อมาในปี พ.ศ. 2369 (1826) คณะมิชชันนารีแบ็บติสท์อเมริกันเริ่มทำงานกับชาวกะเหรี่ยง ตามมาด้วยมิชชันนารีโรมันคาทอลิกหลังสุดในปี พ.ศ. 2388 (1845)²⁰ โดยเริ่มการทำงานจากเขตตะนาวศรีในช่วงพุทธศวรรษ 2360 (1820) แล้วจึงขยายไปสู่พื้นที่อื่นของพม่า ทางเหนือไปยังตองอูและตะวันตกไปยังที่ราบดินดอนสามเหลี่ยม และไปยังประเทศไทย ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีในสมัยอาณานิคม เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งในการก่อรูปสำนึกชาตินิยมของชาวกะเหรี่ยงที่เป็นเอกภาพ ซึ่งเกิดขึ้นไปพร้อมกับการแบ่งแยกออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะพม่า ชาวกะเหรี่ยงในพม่าจำนวนมหาศาลได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ตามแบบอย่างมิชชันนารีอย่างรวดเร็ว พวกเขาได้รับการศึกษาด้วยการเรียนรู้ผ่านหนังสือที่พิมพ์ขึ้นจากตัวอักษรของพวกเขาเอง กิจกรรมของพวกมิชชันนารีชาวคริสต์ในหมู่ชาวกะเหรี่ยง เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาการของการเคลื่อนไหวในระดับชาติของชาวกะเหรี่ยง มิชชันนารีได้สร้างและพัฒนาระบบโรงเรียนขึ้น และชาวกะเหรี่ยงได้เรียนรู้วิชาการต่างๆ ด้วยตัวอักษรที่มิชชันนารีพัฒนาดัดแปลงมาจากตัวอักษรพม่า พวกมิชชันนารีเป็นผู้เริ่มทำการพัฒนาประเพณีการเรียนรู้หนังสือของชาวกะเหรี่ยง โดยเริ่มต้นด้วยการแปลคัมภีร์ไบเบิล รวมพิมพ์นิทานปรัมปราของพวกกะเหรี่ยงทั้งหมดที่สนับสนุนความคิดทางศาสนาคริสต์ มีการสร้างโรงพิมพ์ภาษากะเหรี่ยงและการศึกษาถึงเรื่องทางโลกด้วย²¹ ดังเช่น หนังสือพิมพ์มอร์นิ่งสตาร์ เป็นหนังสือพิมพ์ภาษากะเหรี่ยง (สกอร์ว) ที่ก่อตั้งขึ้นในทวาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2385 (1842) ภายใต้การอุปถัมภ์ของมิชชันนารี หนึ่งในวารสารภาษาท้องถิ่นแรกสุดในเอเชียที่ช่วยสนับสนุนการเกิดขึ้นของสำนึกตัวตนกะเหรี่ยงที่พูดภาษาสกอร์ว (และคริสเตียน) ในฐานะของ ‘ชุมชนจินตนากรรม’²²

¹⁹Ibid, 25-26.

²⁰ขวัญชีวัน บัวแดง, “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงศาสนา: ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า,” *ชาติพันธุ์และมายาคติ* (กรุงเทพฯ: ร.ส.พ., 2546), 83.

²¹ปราณี วงษ์เทศ, *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*, 194.

²²Ashley South, “Karen Nationalist Communities: The ‘Problem’ of Diversity,” in *Contemporary Southeast Asia*, volume 29, (2007): 58.

นอกจากนี้ ชาวกะเหรี่ยงได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้อำนาจของอังกฤษ อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน สมาคมแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Association-KNA) ได้ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2424 (1881) จากการประชุมของมิชชันนารีคริสเตียน แม้จะเป็นเพียงองค์กร ทางศาสนา แต่ก็ได้แสดงออกในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ชาติของกะเหรี่ยงด้วยเช่นกัน²³ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บทบาทของมิชชันนารีและอังกฤษได้ยุติลง ความ ขัดแย้งระหว่างชาวกะเหรี่ยงและรัฐบาลทหารพม่าก่อตัวขึ้น ชาวกะเหรี่ยงได้จับอาวุธขึ้นสู้ต่อต้าน รัฐบาลทหารพม่า และประกาศอิสรภาพในการปกครองตนเอง โดยตั้งสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง หรือเคเอ็นยู (KNU) ขึ้นในปี พ.ศ. 2491 (1948)

ในปี พ.ศ. 2541 (1998) กลุ่มวิจัยชาติพันธุ์พม่า (The Burma Ethnic Research Group) ได้ประเมินคร่าวๆ ว่าประมาณ 25 ถึง 30 เปอร์เซ็นต์ของประชากรชาวกะเหรี่ยง 5-7 ล้าน คนในพม่าเป็นชาวคริสเตียน ที่เหลือก็เป็นพุทธหรือนับถือผีวิญญาณ (5 ถึง 10 เปอร์เซ็นต์) ซึ่งพวกเขาพูดภาษาที่ไม่สามารถเข้าใจร่วมกันได้อย่างน้อยที่สุด 12 ภาษา²⁴ ด้วยเหตุนี้ในความเป็นจริง ชาวกะเหรี่ยง ก็มีความแตกต่างหลากหลายกันอย่างมาก แต่ด้วยบริบททางประวัติศาสตร์ของ กะเหรี่ยงในพม่า การพยายามสร้างเอกภาพของ ‘ความเป็นกะเหรี่ยง’ ที่เป็นหนึ่งเดียว จาก ปฏิบัติการอันหลากหลายเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอาณานิคม ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของ มิชชันนารีและโครงการจัดจำแนกทางชาติพันธุ์ของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ กระทั่งในสมัยหลัง เมื่อขบวนการชาตินิยมทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจับอาวุธต่อต้านรัฐบาลทหารพม่ากว่า 5 ทศวรรษ จนถึงแก่การสิ้นอำนาจลง รวมไปถึงกลุ่มนักเคลื่อนไหวประชาสังคมจากภายนอกในปัจจุบัน ทั้งหมดล้วนเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยง ซึ่งส่วนใหญ่ร่างขึ้นมาจากภาพตัวแทน ของกลุ่มชนชั้นนำชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นหลัก

สำนึก-ตัวตนและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่แตกต่าง

จากภูมิหลังของกะเหรี่ยงในไทยและพม่าโดยสรุป ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้าง ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในไทยและพมานั้น มีความแตกต่างกันตามบริบททาง ประวัติศาสตร์สังคม-การเมืองในยุคก่อตัวของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ แม้จะเป็นกลุ่มผู้พูดภาษาสกอว์

²³Ibid, 58.

²⁴Ibid, 56.

(Sgaw) เหมือนกันหรืออาศัยอยู่ในพรมแดนแห่งเดียวกันก็ยังพบอัตลักษณ์กะเหรี่ยงที่แตกต่างไปในบริบทของท้องถิ่นอีกด้วย

ในขณะที่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ กะเหรี่ยงในพม่าดำเนินไป ตั้งแต่สมัยอาณานิคมที่พวกเขาจำนวนมากหันไปนับถือศาสนาคริสต์ จนกระทั่งก่อเกิดขบวนการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของขบวนการชาตินิยมทางชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐของตนเองในช่วงปี พ.ศ. 2491 กะเหรี่ยงในประเทศไทย ยังไม่ได้มีการรวมตัวสร้างตัวตนของความเป็นกะเหรี่ยง ถึงแม้ว่ากะเหรี่ยงในไทยจะมีสัดส่วนของผู้นับถือศาสนาคริสต์สูงเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงกลุ่มอื่น แต่ศาสนาคริสต์ไม่ได้มีส่วนทำให้กะเหรี่ยงสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในลักษณะที่แยกออกจากกลุ่มอื่นในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะคริสตจักรได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลไทย ไม่ได้มีอิสระและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอาณานิคมเหมือนดังกรณีของกะเหรี่ยงในพม่า²⁵ องค์การศาสนาคริสต์ในไทยยังต้องแข่งขันกับนโยบายการผสมกลมกลืนของรัฐ-ชาติที่พยายามทำให้ ‘ชาวเขา’ กลายเป็นไทย จากปฏิบัติการหลากหลายรูปแบบของรัฐไทย เช่น การเรียนภาษาไทย การเผยแผ่ศาสนาพุทธ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในสังคมไทย ก็ไม่ได้มีความเบ็ดเสร็จเด็ดขาดทั้งหมด นโยบายของรัฐไทยสามารถทำให้เกิดผลขึ้นเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากในบริบทของสังคมไทยไม่มีเงื่อนไขจำเป็นที่จะต้องยึดถือความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมดของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แต่สามารถดำรงอัตลักษณ์อื่นไปพร้อมกัน ซึ่งอัตลักษณ์จะถูกเลือกแสดงออกในแต่ละบริบทของการกระทำทางสังคมที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพวกเขา²⁶

ภายใต้บริบทท้องถิ่นของบ้องตี้บน ผู้คนในท้องถิ่นดั้งเดิมเป็น กะเหรี่ยงที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติข้ามพรมแดนมายาวนาน ก่อนที่ปฏิบัติการเหนือเส้นพรมแดนของรัฐจะก่อผลกระทบต่อการแบ่งระยะห่างทางสังคมเพิ่มขึ้น กะเหรี่ยงในบ้องตี้บนได้เรียนรู้และซึมซับโลกทัศน์บูรณาการไปกับสังคมไทย กระทั่งอยู่ในสภาพที่กลายเป็นไทยเข้มข้นยิ่งขึ้นเรื่อยมา ขณะที่สถานการณ์สู้รบในพรมแดนนับตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2540 ได้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงจากพม่าหนีภัยสงครามเคลื่อนย้ายเข้ามาในฝั่งไทยและบ้องตี้บนเป็นจำนวนมาก

ภายใต้บริบทการปฏิสัมพันธ์ในท้องถิ่น ชาวกะเหรี่ยงฝั่งไทยจะบ่งชี้จำแนกตัวเองออกจากกะเหรี่ยงที่มีที่มาจากพม่าว่า กะเหรี่ยงใน ซึ่งแสดงความหมายถึงพวกเขามีถิ่นกำเนิดในประเทศไทยและมีสัญชาติไทย ต่างจากชาวกะเหรี่ยงที่ข้ามพรมแดนมาจากอีกฟากเขาตะนาวศรี

²⁵ ขวัญชีวัน บัวแดง, *ชาติพันธุ์และมายาคติ*, 93-4.

²⁶ ดูใน Keyes, Charles, *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, 18-23.

ซึ่งถูกจำแนกว่า *กะเหรี่ยงนอก* ตามนัยความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ‘คนนอก’ ที่ใช้เมื่อต้องการเรียกกลุ่มคนพลัดถิ่นไร้สัญชาติไทยที่มาจากพม่าทั้งหมดโดยไม่จำแนกทางชาติพันธุ์ หากแต่การแบ่งจำแนกในการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ ชี้ให้เห็นถึงความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของผู้คนในชุมชนชายแดนบ่อน้ำมัน ไปพร้อมกับระยะห่างที่ถูกขีดแบ่งอันเป็นผลจากปฏิบัติการของเส้นพรมแดนภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติสมัยใหม่ที่ขีดลากผ่านความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของพวกเขา

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากความเข้าใจเบื้องต้นในการจำแนก คนใน/คนนอก ซึ่งมีลักษณะการจำแนกทางสังคมด้วยปฏิบัติการทางกฎหมายหรือพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์โดยตรงแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าในทางวัฒนธรรมที่เป็นภาพสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม ก็มีความแตกต่างกันพอสมควร แม้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะไม่ใช่พรมแดนในการจำแนก ‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ โดยตัวของมันเอง แต่ในบริบทการปฏิสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ความแตกต่างดังกล่าว ก็มีส่วนในการรบกวนการรวมกลุ่มองค์กรทางสังคม และสร้างระยะห่างของความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกที่แตกต่างไปพร้อมกันด้วย ดังที่ผู้เขียนกำลังจะอธิบายต่อไปข้างหน้า

‘กะเหรี่ยงใน’ (Inside Karen)

‘กะเหรี่ยงใน’ หรือกะเหรี่ยงฝั่งไทยในบ่อน้ำมันดั้งเดิม หรือเป็นกะเหรี่ยงที่เกิดเติบโตในฝั่งไทย ในอดีตก่อนที่กะเหรี่ยงจะตั้งถิ่นฐานชุมชนเป็นหลักแหล่ง พวกเขายังคงเคลื่อนย้ายกระจัดกระจายตามแหล่งที่ทำกินอันอุดมสมบูรณ์ทั้งในฝั่งไทยและพม่า ต่อมาเมื่อกะเหรี่ยงได้ตั้งถิ่นฐานจนขยายตัวเป็นชุมชนบ่อน้ำมัน และเพิ่มจำนวนขึ้นจากการแต่งงานกับกะเหรี่ยงจากพื้นที่อื่นๆ ทั้งในเขตอำเภออื่นๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี เช่น ทองผาภูมิ ศรีสวัสดิ์ เป็นต้น และการแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าด้วย

อิทธิพลจากการรับแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในการปฏิสังสรรค์กับคนไทยพื้นราบ และกระบวนการสร้างความทันสมัยของรัฐไทย เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อการกลายเป็นไทย (Thai-ization) ของกะเหรี่ยงในมากยิ่งขึ้นในลูกหลานรุ่นปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม กะเหรี่ยงในรับรู้และบ่งชี้ตัวเขาเองเป็น ‘กะเหรี่ยง’ และยังคงใช้ภาษากะเหรี่ยงในการพูดคุยสื่อสารภายในกลุ่ม นอกจากนี้ก็ยังหลงเหลือความทรงจำผ่านเรื่องเล่าถึงบรรพบุรุษของตนเอง และรูปแบบความเชื่อพิธีกรรมดั้งเดิมในกลุ่มเครือญาติเล็กๆ จำนวนหนึ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่พบว่า อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงใน จึง ดูเหมือนจะไม่แตกต่างไปจากคนไทยพื้นราบทั่วไปเลย หรือ

เป็นอัตลักษณ์ลูกผสม (Hybridist) ที่เกิดจากการเชื่อมต่อ-อัตลักษณ์ (Hyphen-Identity) และมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้นในกลุ่มลูกหลานกะเหรี่ยงรุ่นต่อๆ มา ขณะที่ความเป็นกะเหรี่ยงกลับค่อยๆ เลือนลางลงไปเรื่อยๆ

ครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติข้ามพรมแดน

กะเหรี่ยงในทั้งตำบลบ้องตี้ ส่วนมากจะมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติกับเพื่อนบ้านในชุมชน หากไม่สัมพันธ์ทางตรงในสายตระกูล ก็จะมีสัมพันธ์กันจากการแต่งงานเกี่ยวดองกันทางใดทางหนึ่ง การขยายตัวของประชากรและชุมชน เกิดจากการแต่งงานนอกกลุ่มกับกะเหรี่ยงในต่างพื้นที่ รวมไปถึงจากการแต่งงานกับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะคนไทยจากพื้นที่อื่นที่เข้ามาอาศัยในบริเวณตำบลบ้องตี้ที่เพิ่มมากขึ้นตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา

การแต่งงานภายในกลุ่มบ้าน ดูเหมือนจะเริ่มลดลง ในคนรุ่นอายุประมาณ 40 ปีลงมา ขณะที่การแต่งงานนอกกลุ่มบ้านและข้ามชาติพันธุ์กับคนไทยในท้องถิ่นอื่นๆ ทำให้ กะเหรี่ยงในรุ่นหลังๆ มีลักษณะเป็นลูกผสม (Hybridity) และกลายเป็นไทยเข้มข้นขึ้น ขณะเดียวกัน กะเหรี่ยงในที่แต่งงานกับกะเหรี่ยงจากพม่า ทั้งกลุ่มที่เข้ามาก่อนและหลังเหตุการณ์ความไม่สงบในบริเวณพื้นที่ชายแดน แม้จะมีอยู่หลายครอบครัว แต่เมื่อเปรียบเทียบแล้วจะมีจำนวนที่น้อยกว่าการแต่งงานกับคนไทย

คำเรียกเครือญาติภาษากะเหรี่ยงมีความหมายเดียวกัน โดยให้ความสำคัญกับเครือญาติทั้งสองฝ่าย (Bilateral Kinship) ดังที่ปรากฏในคำเรียกเครือญาติทั้งสองฝ่าย เช่น คำว่า ‘ฟื่อ’ และ ‘ฟี่’ ซึ่งแปลว่าปู่/ตาและย่า/ยาย เหมือนกันทั้งฝ่ายพ่อและแม่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานหลังการแต่งงานของกะเหรี่ยงบ้องตี้บน ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงบ้องตี้บนบอกว่าเดิมทีหลังจากแต่งงานแล้วมักจะย้ายเข้าบ้านฝ่ายหญิง²⁷ (Matrilocal residence) หากแต่ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว ขึ้นอยู่กับการตกลงกันตามเงื่อนไขต่างๆ ที่สองฝ่ายเห็นสมควร ดังเช่นภาระหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายและความสะดวกในการทำมาหากิน เป็นต้น จึงพบลักษณะคล้อยไปทางการตั้งถิ่นฐานสองฝ่าย (Bilocal residence) มากกว่า

หลังการแต่งงานญาติพี่น้องที่แต่งงานใหม่ มักจะแยกครัวเรือนออกไปปลูกใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านเดิมของพ่อแม่ในลักษณะของครอบครัวเดี่ยวกิ่งขยาย ครอบครัวของลูก

²⁷ น่าสังเกตด้วยว่า ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้บนดั้งเดิมนับถือผีตามฝ่ายเมีย กฎเกณฑ์การตั้งถิ่นฐานหลังแต่งงานในอดีตก็อาจจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมนี้ด้วย

คนที่ดูแลพ่อแม่จะเป็นผู้รับสืบทอดมรดกต่อ บางครอบครัวจึงประกอบด้วยคน 3 รุ่น และยังคงความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครัวเรือนเดิมของพ่อแม่และญาติพี่น้องในบริเวณใกล้เคียงกัน จากการลำดับเครือญาติและการสังเกตของผู้เขียน พบว่า กะเหรี่ยงบ๊องดิบบนหลายคน เคยผ่านการแต่งงาน หรืออยู่กินกับคู่ใหม่หลายครั้ง ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องต่างพ่อ/แม่ที่พบเห็นได้ในหลายครอบครัว ดูเหมือนว่าค่านิยมในการแต่งงานค่อนข้างมีอิสระขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ไม่ได้ถือว่าการแต่งงานครั้งเดียวหรือหลายครั้งมีความสำคัญนัก

ในปัจจุบันความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติยังคงมีความสำคัญ กลุ่มเครือญาติเป็นพื้นฐาน ที่คอยให้การช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานในการเพาะปลูก แม้จะมีการจ้างแรงงานทำไร่เพิ่มขึ้นกว่าเดิม พื้นที่เพาะปลูกจะเป็นกรรมสิทธิ์สืบทอดในครอบครัว ซึ่งจะแบ่งให้กับลูกหลานทำมาหากินอยู่ใกล้ชิดในบริเวณพื้นที่เดียวกัน การแบ่งกลุ่มทางการเมืองและการจับข้อออกเป็นกลุ่มฝ่ายต่างๆ ก็มีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติ ซึ่ง อาจเห็นสายสัมพันธ์ทางเครือญาติได้ชัดยิ่งขึ้นในพิธีกรรมดั้งเดิมของกะเหรี่ยง ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบมาในกลุ่มเครือญาติบางกลุ่ม แม้การปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวลดน้อยลงไปมากแล้วก็ตาม

กะเหรี่ยงในรุ่นเก่าจะมีชื่อเรียก ทั้งในภาษาไทยและภาษากะเหรี่ยง ชื่อไทยเอาไว้ใช้อย่างเป็นทางการ ชื่อกะเหรี่ยงจะใช้เรียกกันในครอบครัวและเพื่อนบ้านในชุมชน เมื่อพวกเขาคุยกันในกลุ่มก็จะเรียกขานชื่อ หรือใช้คำเรียกตำแหน่งเครือญาติในภาษากะเหรี่ยง เว้นแต่เมื่อมีคนไทยอยู่ด้วยจึงพูดเรียกชื่อในภาษาไทย แต่ทว่าธรรมเนียมการตั้งชื่อภาษากะเหรี่ยงดูเหมือนจะเริ่มหายไป ในลูกหลานกะเหรี่ยงในรุ่นหลังมานี้ ซึ่งพ่อแม่ของพวกเขาจะตั้งชื่อจริงและชื่อเล่นตามแบบไทยเพียงอย่างเดียว

การพิจารณาความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงใน จำเป็นต้องพิจารณาจากการลำดับทางเครือญาติ ซึ่งช่วยให้มองเห็นระดับความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นไปพร้อมกันได้ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของเครือญาติข้ามพรมแดนเป็นลักษณะปกติของกะเหรี่ยงในบริเวณนี้มานานแล้ว การแต่งงานข้ามพรมแดนของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยกับกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ จนกล่าวได้ว่าเมื่อลำดับนับเครือญาติในอดีตแทบจะไม่มีกะเหรี่ยงในครอบครัวใดเลยที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกะเหรี่ยงนอกในฝั่งพม่า กระทั่งเมื่อสภาพสังคมการเมืองบริเวณพื้นที่ชายแดนเปลี่ยนแปลงไป ทั้งในบ๊องดิบบนฝั่งไทยและพม่า รูปแบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกะเหรี่ยงบ๊องดิบบนก็เปลี่ยนตามไปด้วย ความสัมพันธ์ทางการแต่งงานกับกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่ามีลักษณะจำกัดลดลง แต่การแต่งงานกับคนไทยมีนัยเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในลูกหลานกะเหรี่ยงรุ่นต่อมา

จากคำบอกเล่าของชาวกะเหรี่ยงบ้องตื้นบนหลายคน บ่งชี้ว่าบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงของพวกเขามีที่มาจากทั้งฝั่งไทยและพม่า ในยุคสมัยของการเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งที่ทำกิน ซึ่งเส้นพรมแดนรัฐไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ของชาวกะเหรี่ยงในบริเวณบ้องตื้นบนและอีกฝั่งพรมแดนเลย ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงหลายคนเล่าว่าเครือญาติบรรพบุรุษของพวกเขามาจากฝั่งพม่า เช่น บ้านกะซอวา²⁸ (หลักช้างเผือก) และเมตตา (เว่ยเมตตา) บริเวณเขตติดต่อเมืองทวายของพม่า ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่มาจากพื้นที่อื่นในฝั่งไทย ดังเช่น อำเภอศรีสวัสดิ์และทองผาภูมิ เป็นต้น แน่นนอนว่าการบ่งชี้จำแนกสังกัดรัฐ โดยกฎหมายสัญชาติยังไม่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น

เมื่อติดตามเส้นทางชีวิตตั้งแต่วัยเด็กของพี่น้องตา²⁹ วัย 78 ปี พบว่าชีวิตของเธอมีลักษณะของการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนไปมาระหว่างฝั่งไทยและพม่าอยู่เสมอ พี่น้องตาเกิดและอยู่อาศัยบริเวณที่บ้านต้นมะพร้าว ตำบลแม่กระbung อำเภอศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นบ้านนอเบเยเยผู้เป็นแม่ ส่วนจ่อแ้วผู้เป็นพ่อมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เว่ยเมตตาในพม่า เมื่อนอเบเยเยกับจ่อแ้ว พ่อกับแม่ของพี่น้องตาแต่งงานกัน พวกเขาอยู่อาศัยอยู่ที่บ้านต้นมะพร้าว จนกระทั่งพี่น้องตาอายุได้ราว 9 ขวบ ตากับยายของพี่น้องตาเสียชีวิตลง พ่อกับแม่จึงพาพี่น้องตาย้ายไปอยู่ที่เว่ยเมตตาบ้านเดิมของพ่อแทน

“เขาว่ายายเกิดที่โน่นนะ (ต้นมะพร้าว) อยู่ไปอยู่มาเขว่าน้องเขาตายไปคนหนึ่ง ก็แม่อีกยังอยู่ตาก็ยังอยู่ พอตายเสียแม่อยู่ไม่สนุก ก็ไปอยู่เมืองนอก ทวายนู่นเมตตานู่นอยู่ทั่วไป นู่นแหละในเมืองทวายนู่น พอสงครามครั้งที่หนึ่ง ยายเกิดแล้ว ยังอยู่ที่โน่น ยังเรียนอยู่ทวาย อยู่ทีปะชะ แล้วก็พอเสร็จญี่ปุ่นเข้าเนาะ ตอนนั้นอยู่นอกแหละทวายแหละ คนปล้นคนเป็นมันชุมแท้ทาง... ถือคริสต์มีถือพุทธมี ไม่ได้อยู่ทางเมตตานี้ เมตตาเนียไอนั้นแหละ คริสต์หมด ...ก็อยู่ในรัฐพม่านั้นแหละ แต่ว่าเขาถือคริสต์กัน ก็ศาสนาคริสต์โรงเรียนเขามีในทวายโน่นมีใหญ่โต ...กลับมาแล้วพ่อก็พากลับมาอยู่ที่พุทธองพุแย”

ย้อนกลับไปเกือบเจ็ดสิบปีก่อน ในช่วงที่ครอบครัวของพี่น้องตาย้ายไปอยู่ที่พม่า ขณะนั้นประเทศพม่ายังอยู่ภายใต้การบริหารปกครองของอังกฤษ พี่น้องตาได้เข้าเรียนในโรงเรียนพม่าเป็นเวลาประมาณ 3 ปี แล้วก็ต้องเดินทางย้ายตามพ่อของเธอต่อไป โดยเดินทางรับจ้างขี่ช้างลากไม้ย้ายไปตามพื้นที่ต่างๆ หลายแห่งของเมืองทวาย รวมช่วงเวลาที่พี่น้องตา อาศัยอยู่ในฝั่งพม่าในช่วง

²⁸ บ้านหลักช้างเผือกในอีกฝั่งตะนาวศรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าดั้งเดิมที่อยู่ใกล้บ้านบ้องตื้นบนมากที่สุด จากการสอบถามชาวกะเหรี่ยงบ้องตื้นบน คาดว่าบ้านกะซอวาก่อตัวเป็นชุมชนขึ้นพร้อมกับบ้านบ้องตื้นบน

²⁹ ‘พี่’ ในภาษากะเหรี่ยงแปลว่า ‘ย่า/ยาย’

วัยเด็กได้ราว 5-6 ปี ซึ่งนับเป็นเวลามากพอที่พี่น้องตา จะซึมซับความสามารถในการพูดภาษาพม่า กลับมาด้วย ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองปะทุขึ้น อิทธิพลจากสงครามส่วนหนึ่งทำให้ครอบครัวของพี่น้องตาต้องย้ายกลับมาอยู่ในฝั่งไทยที่บ้านพยุแย อำเภอกองคาญมูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านแนวพรมแดนติดต่อกับทวายเช่นเดียวกับบ้องตี้น และเป็นที่ชุมชนที่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน แต่เรื่องเศร้าก็เกิดขึ้น เมื่อพ่อของพี่น้องตาเสียชีวิตลงด้วยอุบัติเหตุที่บ้านพยุแยนั่นเอง

พี่น้องตาเล่าว่าหลังจากพ่อของเธอตาย นอเบเยเยแม่ของเธอก็ได้พบกับจอลอโพหนุ่มกะเหรี่ยงจากบ้านบ้องตี้น จากนั้นจึงตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน แล้วพากันย้ายกลับไปตั้งรกรากอาศัยที่บ้านบ้องตี้นอีกครั้ง พี่น้องตากับน้องสาวจึงติดตามแม่กับพ่อเลี้ยงมาอยู่ที่บ้องตี้นด้วย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองจะยุติลงโดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ขณะนั้นบ้องตี้นยังมีบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งอยู่เพียงเจ็ดแปดหลัง ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้นอาศัยกระจัดกระจายแยกห่างไปตามพื้นที่ทำกินของแต่ละครอบครัว

“มาใหม่ ๆ” นุ่นบ้องตี้นมีบ้านหลังหนึ่งมั่ง สองหลัง ในราว ๆ นั้นแหละ แล้วแถวนี้ ไม่มีโน่นขึ้นไปโน่นแหละ แถวนี้มีบ้านผู้ใหญ่อายุหลังหนึ่ง แล้วก็บ้านแม่ยายจำใหม่ พ่อตาจำใหม่ สมัยก่อนมีบ้านเจ็ดแปดหลัง ญี่ปุ่นกลับแล้วก็กลับมาอยู่กันไง เมื่อก่อนเนี่ยอยู่ข้างบนนั่นแหละ หลบบนเขาโน่น ญี่ปุ่นยังบอกว่าตายไปแล้วอีผู้หญิงนะ (หัวเราะ) ชื่อเธออะไร เธอชื่อเจ๊ะโตะ บอกให้เขาว่าไม่อยากจะกลับแล้ว (ญี่ปุ่น) เหมือนว่ากลับตาย ไม่นั่น (แพ้สงคราม) ญี่ปุ่นกลับไปแล้วหมด แล้วถอยลงมาที่ละนิดทีละนิดแถวพุดตเตยเนี่ย (ค่อย ๆ ลงมาตั้งบ้านตรงดงหมาก) สมัยญี่ปุ่น ยายเนี่ยต้องเป็นล่ามให้...”

เส้นทางชีวิตของพี่น้องตา ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยและพม่าในอดีต เหมือนดังพ่อของพี่น้องตา ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในพม่า แต่เดินทางข้ามพรมแดนมาอยู่กินกับแม่ของพี่น้องตาถึงศรีสวัสดิ์ และชีวิตของพี่น้องตาในวัยเด็กก็ผ่านประสบการณ์จากทั้งในหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งไทยและฝั่งพม่าก่อนที่จะกลับมาอยู่ที่บ้องตี้นภายหลัง ความสัมพันธ์ของเครือญาติข้ามพรมแดนระหว่างกะเหรี่ยงฝั่งไทยและพม่า ก็ยังพบได้ในชาวกะเหรี่ยงบ้านบ้องตี้นอีกหลายคน ที่อายุอยู่ในช่วงมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป โดยปกติหากลำดับเครือญาติสืบสาวย้อนกลับไปได้ พวกเขาส่วนใหญ่ก็ล้วนมีเครือญาติที่มาจากฝั่งพม่าด้วยกันทั้งสิ้น หากไม่อยู่ในฝ่ายพ่อก็ฝ่ายแม่ แม้ว่าปัจจุบันความสัมพันธ์แบบเครือญาติข้ามพรมแดนของชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้นกับเครือญาติกะเหรี่ยงในฝั่งพม่า จะเริ่มมีระยะห่างกันมากขึ้นแล้วก็ตาม

เครือญาติทางภาษากะเหรี่ยงสกอร์และโปร

แม้ชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึบนั้น ทั้งที่เครือญาติเดิมมีถิ่นฐานมาจากในฝั่งไทยและพม่า ในปัจจุบันทั้งหมดล้วนเป็นผู้พูดภาษากะเหรี่ยงสกอร์เป็นภาษาหลัก แต่หากพิจารณาจากการสืบลำดับเครือญาติ จะพบว่าเครือญาติบรรพบุรุษของพวกเขาที่มีทั้งที่เป็นผู้พูดภาษากะเหรี่ยงสกอร์และโปรปะปนกัน และการจำแนกกลุ่มย่อยทางภาษาไม่ได้มีผลต่อความสัมพันธ์ของพวกเขาเลย ดังที่พบกะเหรี่ยงที่พูดภาษากะเหรี่ยงสกอร์แต่งงานกับกะเหรี่ยงที่พูดภาษาโปรหลายครอบครัว นอเบยเยยแม่ของพี่น้องตา บ้านเดิมอยู่ที่หมู่บ้านต้นมะพร้าว ตำบลแม่กระบุง อำเภอศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีกะเหรี่ยงโปรอาศัยอยู่เป็นกลุ่มหลัก เมื่อพี่น้องตายังอาศัยอยู่ที่นั่น ก็ใช้ภาษาโปรเป็นภาษาหลัก แต่เมื่อพี่น้องต้าย้ายไปอยู่บ้านเดิมของพ่อที่เมืองทวายในพม่า ก็ต้องเปลี่ยนไปพูดภาษาสกอร์แทน กระทั่งเมื่อย้ายย้ายมาตั้งรกรากที่บ้องตึบ ซึ่งเป็นชุมชนที่พูดภาษากะเหรี่ยงสกอร์เช่นกัน เท่ากับว่าการจะเลือกใช้ภาษาใดก็ขึ้นอยู่กับว่าชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ในแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้พูดภาษากลุ่มใดนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ การรับรู้ของคนนอกชุมชน หากใช้เพียงการจำแนกความแตกต่างทางภาษาในการจำแนกกลุ่มชาวกะเหรี่ยงบ้องตึบและชุมชนบริเวณชายแดนอื่นๆ ก็อาจมีความคลาดเคลื่อนได้ ดังที่ช่วงแรกที่เข้าไปทำงานในบ้องตึบ ผู้เขียนก็หลงคิดไปว่าพวกเขาเป็นกะเหรี่ยงสกอร์ทั้งหมด แต่โดยแท้จริงแล้ว ทั้งพี่น้องตาและกะเหรี่ยงในบ้องตึบอื่นๆ อีกหลายคน ก็สามารถพูดฟังภาษากะเหรี่ยงโปรได้ด้วย และบางคนก็เคยอาศัยอยู่ในชุมชนกะเหรี่ยงโปรมาก่อนหรือเป็นกะเหรี่ยงที่พูดภาษาโปรมาก่อนด้วย

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ยิ่งเห็นชัดว่าการเพิ่มขยายวงศวานเครือญาติมาจากการแต่งงานกับชาวกะเหรี่ยงนอกหมู่บ้าน (Exsogrammy) ดังกรณีของหม่อคอเซ³⁰ อายุ 60 กว่าปี บ้านเดิมอยู่ที่ บ้านต้นมะพร้าว ตำบลแม่กระบุง เขตอำเภอศรีสวัสดิ์ (ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงโปรบ้านเดียวกับพี่น้องตา) ได้แต่งงานกับพะตีตาเงะ ที่มาจากบ้านบ้องตึบ ทั้งคู่เล่าว่าเมื่อเจอกันครั้งแรกก็คุยภาษากะเหรี่ยงกันไม่รู้เรื่องเพราะหม่อคอเซพูดภาษาโปร ส่วนพะตีตาเงะพูดภาษาสกอร์ทั้งคู่จึงต้องใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการพูดคุยสนทนากัน โชคดีที่ขณะนั้นทั้งคู่ได้ผ่านการเรียนในระบบการศึกษาของรัฐบาลไทยจบชั้น ป.4 แล้วจึงใช้ภาษาไทยคุยกันได้ พะตีตาเงะเล่าว่า

“ทางนั้นเขาฟังทางนี้ไม่รู้ เขามาแรกๆ นี่ต้องส่งเป็นภาษาไทย อย่างนั้นนะ ลุงนี่ยังไม่มั่นกะล่อกกะแล็กพูดเจอใครก็พูดตามเขาอย่างนั้นแหละ และมีคนทางนั้นมาได้เมียทางนี้คนหนึ่ง

³⁰ ‘หม่อกา’ ในภาษากะเหรี่ยงแปลว่า ‘ป้า’

เขาก็พูดภาษาเขาลุงก็สนใจ หัดคุยพูดกับเขา มันก็ได้แหละ คนทางนั้นกินข้าวนะเขาเรียก ‘เอ๊ะมี’ ทางนี้ ‘เอะเม’ ก็ไฉ่ลงข้าวเหมือนกัน ก็คล้ายๆ ลาวกับไทยเนี่ยแหละ ‘กินข้าว’ ‘กินเช่า’ มันอย่างนั้นแหละ ลาวนี้เรียกกินข้าวว่ากินเช่าอย่างนั้น ไทยก็กินข้าว กะเหรี่ยงอย่างบ้านลุงก็เอะเม อย่างป้าเอะมี มันก็ต่างกันแค่นั้นแหละ”

ต่อมาพ่อแม่ของมือเอกาออกเสียดชีวิตลง พระติละทู่ช่วยจึงพามือเอกาออกเสียดและลูกชายคนโต (ที่เกิดที่นั่น) ย้ายจากแม่กระบุงมาตั้งถิ่นฐานในบ้องตึ้นนับแต่นั้นมา มือคอกเสียดเล่าว่าเมื่อเข้ามาอยู่บ้องตึ้นในช่วงแรก แกไม่สามารถฟังหรือพูดกับคนในบ้องตึ้นได้ ต้องใช้เวลาอยู่นานพอควร กว่าจะสามารถพูดคุยกับเพื่อนบ้านชาวกะเหรี่ยงบ้องตึ้นด้วยภาษากะเหรี่ยงแบบที่ใช้ในปัจจุบันได้ เช่นเดียวกับมือเอกาพอเม หลังจากที่เขาแต่งงานกับพระตีบ้อพอ ก็พากันย้ายมาจากบ้านเดิมที่พุทองอำเภอดงพญาณี ซึ่งมีทั้งกะเหรี่ยงที่พูดภาษาโปรวและสกอร์อยู่ร่วมกัน และหลายคนก็สามารถเข้าใจได้ทั้งสองภาษา นอกจากนี้ พ่อของมือเอกาพอเมก็เป็นกะเหรี่ยงโปรวด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าภาษากะเหรี่ยงสกอร์ จะเป็นภาษากลางที่ชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึ้นใช้ในชีวิตประจำวันปกติ แต่ในความจริงกะเหรี่ยงในบ้องตึ้นจำนวนมากมีบรรพบุรุษที่พูดทั้งภาษากะเหรี่ยงสกอร์และโปรวปะปนกัน ซึ่งบ่งชี้ว่า ‘ภาษา’ ในฐานะรูปแบบทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ บรรพบุรุษของกะเหรี่ยงในบ้องตึ้น อาจจะเคยพูดภาษากะเหรี่ยงโปรวมาก่อน หรืออาจพูดทั้งภาษาโปรวและสกอร์ปะปนกัน แต่ภาษาสกอร์ได้กลายเป็นภาษาหลักที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในบ้องตึ้นและชุมชนกะเหรี่ยงใกล้เคียงอื่นๆ ขณะที่กะเหรี่ยงในบ้องตึ้นรุ่นหลังไม่มีใครสามารถพูด/ฟังภาษากะเหรี่ยงโปรวได้เลยแม้แต่คนเดียว

การจำแนกหว่านกะเหรี่ยงสกอร์และโปรวจากความแตกต่างทางภาษา ได้ทำให้เกิดความสับสน ในการบ่งชี้จำแนกหว่านกะเหรี่ยงที่พูดภาษาสกอร์และโปรว โดยพบว่ากะเหรี่ยงในบ้องตึ้นจะเรียกกลุ่มกะเหรี่ยงที่พูดภาษาโปรวว่าเป็น ‘กะหว่าน’ ขณะเดียวกัน ก็พบว่ากลุ่มกะเหรี่ยงในชุมชนอื่นที่พูดภาษาโปรว ก็จะเรียก กะเหรี่ยงจากบ้องตึ้นว่า ‘กะหว่าน’ เช่นเดียวกัน นัยดังกล่าวดูเหมือนจะเป็นการบ่งชี้จำแนกความแตกต่างโดยต่างฝ่ายต่างยึดเอาตัวเองเป็น ‘กะเหรี่ยง’ เป็นหลัก ดังที่พี่เอจวาที่เสียชีวิตไปในปี พ.ศ. 2549 ในวัย 80 กว่าปี ให้ความเห็นว่า “ถามกะเหรี่ยงพวกโปรวว่าคุณนี่เป็นอะไร ว่าเป็นกะเหรี่ยง ถามไฉ่พวกสะกอแล้วคุณละ ก็กะเหรี่ยงกะหว่านไม่มี มีที่ไหนกะหว่าน”

นอกจากนี้ ยังดูเหมือนว่าคำ ‘กะเหรี่ยง’ จะเป็นคำที่เรียกจากคนนอกกลุ่มพวกเขาทั้งคู่ ซึ่งในภาษาของพวกเขาเองไม่ได้มีความหมายใดๆ ขณะที่สกอร์เรียกตัวเองว่า ‘ปกาเกอญอ’ โปรวจะเรียกตัวเองว่า ‘โพล่ง’ ซึ่งต่างก็แปลว่า ‘คน’ เช่นเดียวกัน นักวิชาการบางท่านอธิบายว่า ก่อน

หน้าคริสต์ทศวรรษที่ 19 ไม่มีคนในกลุ่มต่างๆ ซึ่งปัจจุบันถูกรวมอยู่ในกลุ่มกะเหรี่ยงใช้คำว่า ‘กะเหรี่ยง’ (Karen) จนกระทั่งมิชชันนารีและเจ้าหน้าที่ของจักรวรรดินิยมอังกฤษเริ่มใช้คำนี้ ซึ่งจากนั้นมาคำนี้เริ่มกลายเป็นความจริงทางสังคม (social reality) เป็นคำที่ได้รับการยอมรับโดยส่วนใหญ่ของ กะเหรี่ยง ไทย และพม่าที่มีการศึกษาสูง³¹ แม้ว่าคำ ‘กะเหรี่ยง’ อาจมีการใช้อย่างไม่เป็นทางการในการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นมาก่อนหน้านี้บ้างแล้ว แต่อาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของมิชชันนารีในช่วงอาณานิคม ได้ส่งผลอย่างมากต่อการจัดแบ่งกลุ่มคนตามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และทำให้ป้ายฉลาก ‘กะเหรี่ยง’ เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางทั่วไป ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกจากคนนอกกลุ่มพวกเขา แต่ไม่มีความหมายใดในภาษากะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ เลย

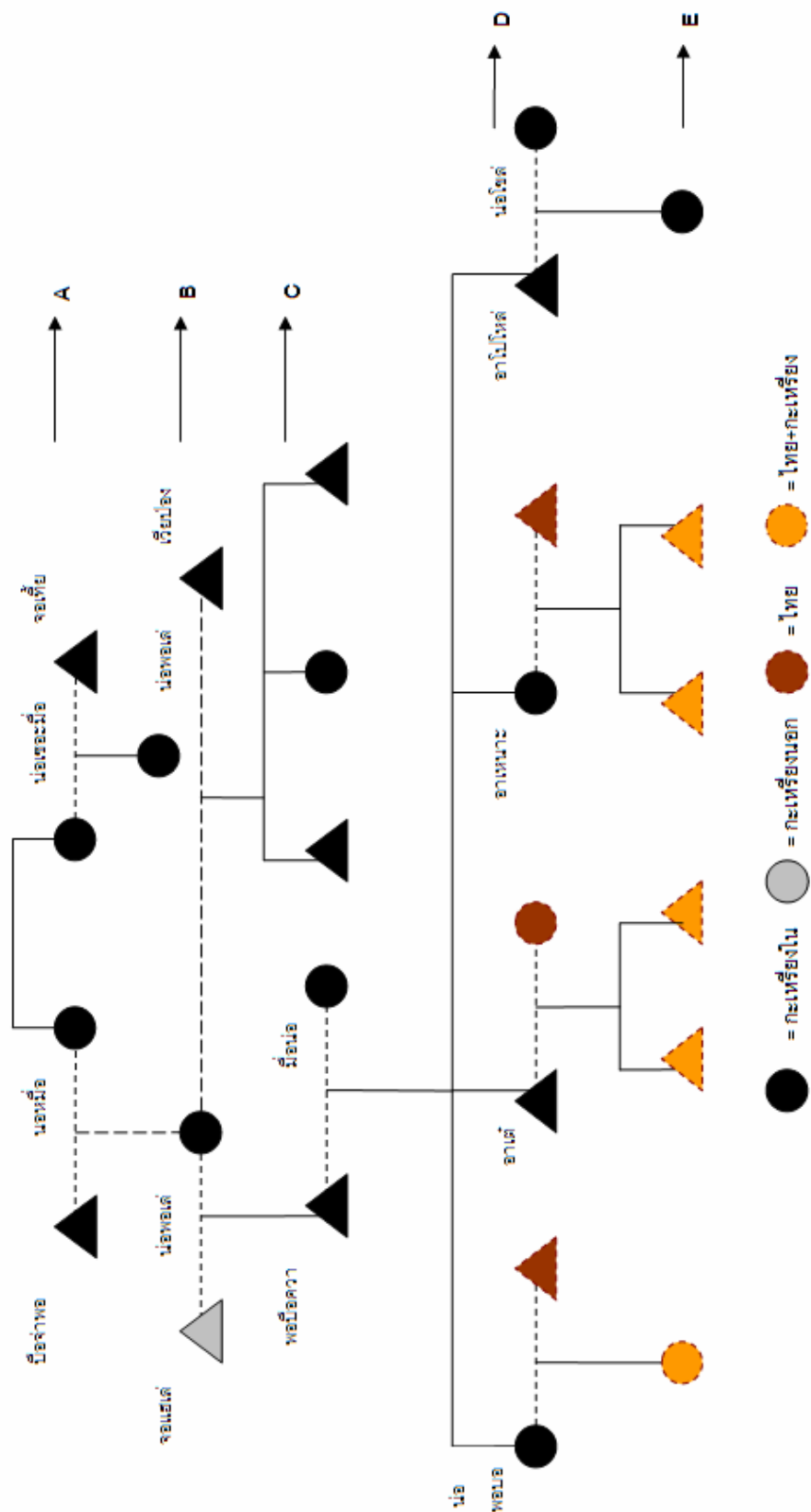
³¹Jorgensen, Anders Balzer. “Forward”, *The Karen People of Burma: A Study in Anthropology and Ethnology*, (Bangkok: White Lotus Press, 1997) อ้างในขวัญชีวัน บัวแดง, *ชาติพันธุ์และมายาคติ*, 82.

อธิบายแผนผังเครือญาติของพี่น้องตา

ปัจจุบัน พี่นอตา อายุ 78 ปี จอแก้วพ่อของแกเป็นกะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าที่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนแม่เป็นกะเหรี่ยงในถิ่นฐานเดิมอยู่ที่อำเภอศรีสวัสดิ์ ในยุคสมัยของคนรุ่นพ่อแม่ (A) ขณะนั้นยังไม่มีในการทำบัตรประชาชน การแต่งงานข้ามพรมแดนไม่ได้มีนัยสำคัญแต่อย่างใด ต่อมาพี่น้องตาและน้องสาวติดตามพ่อแม่ไปทำงานในพม่า กระทั่งพ่อของเธอเสียชีวิตลง แม่ได้แต่งงานใหม่กับจอหอโง ซึ่งกลายมาเป็นพ่อเลี้ยงของพี่น้องตา จึงย้ายมาอยู่ที่บ้องตึ้น พี่นอตาแต่งงานกับจอเปอะเหระสามีในบ้องตึ้นนั่นเองแต่ไม่มีลูกด้วยกัน ขณะที่น้องสาวของพี่น้องตาก็ตัดงานกับชอปะตีมีลูกสาวหนึ่งคนแต่เล็กกัน แล้วไปแต่งงานใหม่กับจอพอกที่ (พี่ชายของจอเปอะเหระ-สามีของพี่น้องตา) มีลูกด้วยกัน 6 คน ปัจจุบันคนในรุ่น B ที่ยังมีชีวิตอยู่เหลือเพียงพี่น้องตาและจอพอกที่เท่านั้น คนในรุ่นนี้ บางครอบครัวเริ่มมีการแต่งงานกับคนไทยบ้างแล้ว แต่ยังเป็นจำนวนน้อยอยู่ จากผังลำดับเครือญาติของพี่น้องตา แสดงให้เห็นว่ารุ่นลูก (C) ของนอแกละ (น้องสาวของพี่น้องตา) เป็นช่วงที่มีการแต่งงานกับคนไทยเพิ่มขึ้นชัดเจน และเป็นช่วงหลังจากที่การทำบัตรประชาชนได้มีการทำขึ้นแล้ว ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคมไทยภายนอกมากขึ้น ขณะที่การข้ามพรมแดนไทย-พม่าลดน้อยลง ซึ่งการแต่งงานกับ กะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่ามีให้เห็นเป็นบางครอบครัว แต่ก็มีจำนวนน้อยกว่าการแต่งงานกับคนไทย

กะเหรี่ยงบ้องตึ้นตั้งแต่รุ่น B ลงมา เริ่มมีบัตรประชาชนไทย และมีชื่อเป็นภาษาไทย และภาษากะเหรี่ยง ซึ่งใช้ติดต่อกันระหว่างโลกของกะเหรี่ยงและไทย ในคนรุ่น C มีอายุอยู่ในราวระหว่าง 35-60 ปี หลายคนแต่งงานกับคนไทย จะออกไปทำงานและมีครอบครัวอยู่ที่อื่น ส่วนคนที่ยังอยู่ในหมู่บ้านยังคงใช้ชีวิตที่ดำรงความเป็นกะเหรี่ยงผ่านอัตลักษณ์ทางภาษาและการนิยามตนเองเอาไว้ได้ คนในรุ่นนี้ยังคงมีชื่อเป็นภาษากะเหรี่ยงและไทยควบคู่กัน ขณะที่คนรุ่น D พ่อแม่ในรุ่น C เริ่มไม่ตั้งชื่อเป็นภาษากะเหรี่ยงให้อีกแล้ว บางคนมีแต่ชื่อที่ตั้งเป็นภาษาไทย แต่ยังคงใช้ภาษากะเหรี่ยงสื่อสารพูดคุยได้ในคลังภาษาที่จำกัดกว่าคนรุ่นก่อน เพราะได้ผ่านการเรียนหนังสือตามแบบแผนไทยเข้มข้นขึ้นมากแล้ว นอกจากนี้ หลายคนได้ออกไปทำงานในเมืองอย่างกระจัดกระจาย และแต่งงานกับคนไทย กลายเป็นไทยเพิ่มมากขึ้นด้วย คาดเดาได้ว่า ในกะเหรี่ยงรุ่นลูกของกลุ่ม D จะมีลักษณะที่กลายเป็นไทย จนแทบไม่เหลืออัตลักษณ์กะเหรี่ยงให้เห็นอีก ลักษณะดังกล่าว ปรากฏให้เห็นในกลุ่มเครือญาติของกะเหรี่ยงบ้องตึ้นทั่วไปด้วยเช่นกัน (ดูตัวอย่างเปรียบเทียบจากตัวอย่างต่อไป)

แผนผังที่ 3 แผนผังเครือข่ายการศึกษาเหรียญเงิน (พระตำหนัก)

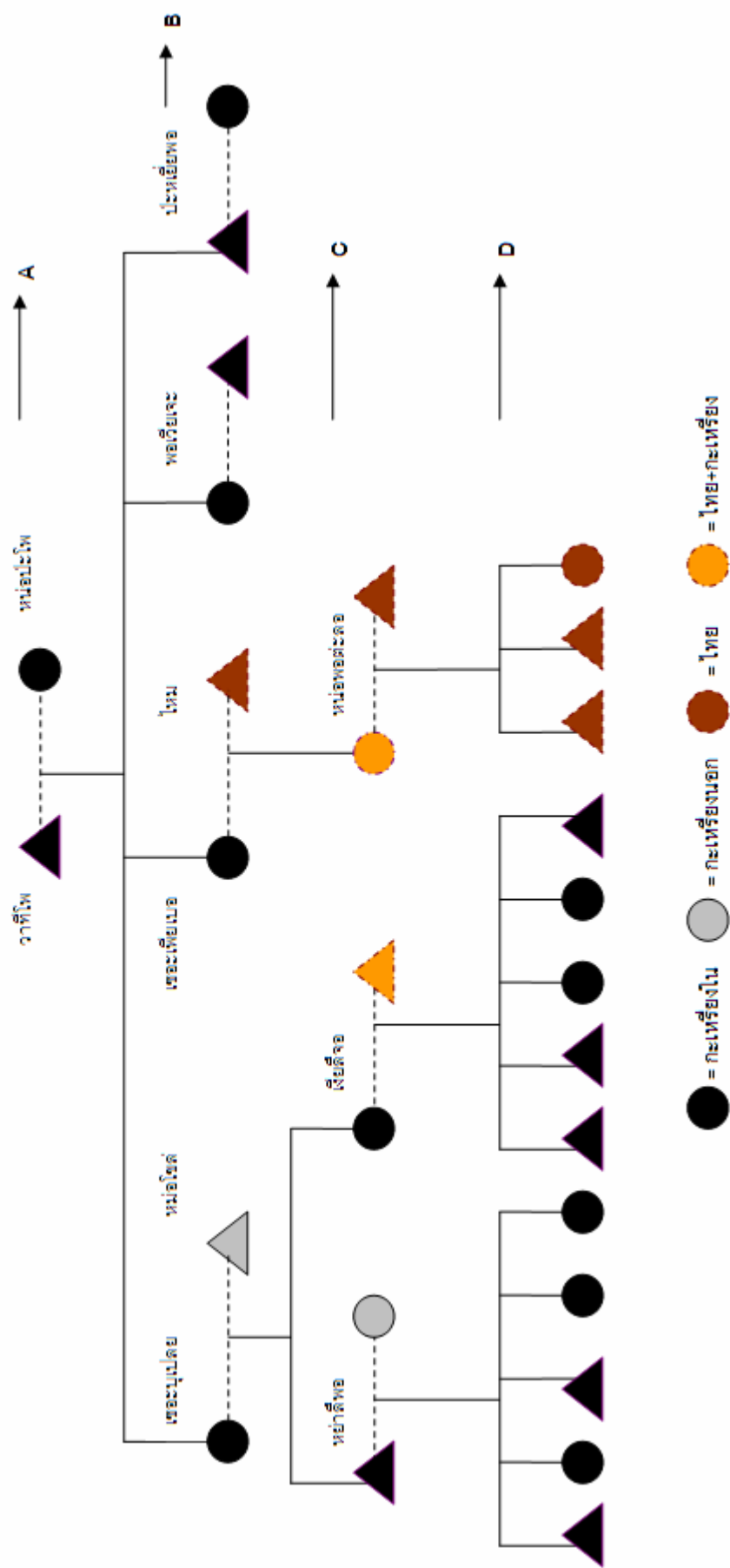
อธิบายแผนผังเครือญาติของพะตีป้อพอ

ปัจจุบันพะตีป้อพอมีอายุ 64 ปี แกเป็นลูกชายคนเดียวของน้อพอเล่กับจ้อแฮเล่ แม่ของพะตีป้อพอยังมีชีวิตอยู่ในวัย 80 ปี อาศัยอยู่ที่บ้องตี่ล่าง หมู่ 2 ตั้งแต่ยังเด็กที่น้อพอเล่ย้ายมาอยู่กับป้อจ่าพอและนอหมื่อผู้เป็นลุงและป้าในฐานะเหมือนลูกบุญธรรม หลังจากที่พอกับแม่เสียชีวิตไป ตัวลุงและป้าของน้อพอเล่ก็อยู่กันตามลำพังสองคน เพราะเสียลูกไปตั้งแต่วัยเด็กถึง 9 คน (ในระหว่างที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลสืบลำดับเครือญาติ พบว่าในสมัยก่อนมีอัตราการตายมีของเด็กกะเหรี่ยงบ้องตี่บนสูงมาก) เมื่อน้อพอเล่แต่งงานกับจ้อแฮเล่กะเหรี่ยงในฝั่งพม่าจนมีลูกชาย คือ พะตีป้อพอ ทั้งคู่ได้แยกทางกัน และต่างไปแต่งงานมีครอบครัวใหม่ด้วยกันทั้งคู่ ด้วยเหตุนี้พะตีป้อพอจึงอาศัยอยู่กับป้อจ่าพอและนอหมื่อผู้เป็นตากับยายสายอ้อมแทน พร้อมกับมีพี่น้องต่างบิดามารดาอยู่ที่บ้องตี่ล่างหมู่ 2 อีกหลายคน (ในรุ่น C) ต่อมาพะตีป้อพอได้แต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยงจากบ้านพุทอง อำเภอทองผาภูมิ ซึ่งย้ายมาอยู่ด้วยกันที่บ้องตี่บน มีลูกด้วยกันทั้งหมด 4 คน เป็นหญิง 2 คน ชาย 2 คน ทั้งหมดเติบโตในบ้องตี่บน และลูกสาวและลูกชายคนโต ทั้งคู่แต่งงานกับคนไทยและไปทำงานในกรุงเทพฯ ไม่ได้อาศัยอยู่ในบ้องตี่บน ส่วนลูกสาวคนรอง (มือเหาะ) แต่งงานกับคนไทยจากบ้านทุ่งมะเขือยอ หมู่ 4 โดยหลังจากแต่งงานได้ปลุกบ้านอาศัยอยู่ติดกับบ้านพะตีป้อพอผู้เป็นพ่อ เช่นเดียวกับลูกชายคนเล็ก หลังจากแต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยงรุ่นราวคราวเดียวกัน ก็ยังคงอาศัยทำมาหากินอยู่ในหมู่บ้าน โดยอาศัยไปมาระหว่างบ้านพอกับบ้านของเมีย แต่ก็ยังคงร่วมกับมือเหาะผู้เป็นพี่สาวในการเพาะปลูก

คนในรุ่น B ลงมาจะมีชื่อในภาษาไทยและกะเหรี่ยงควบคู่กัน แต่ในกลุ่มรุ่น E มีเฉพาะชื่อภาษาไทยเพียงอย่างเดียว เมื่อพิจารณาตามแผนผังเครือญาติ จะเห็นได้ว่าการแต่งงานข้ามกลุ่มกับคนไทย ปรากฏในรุ่นลูกของพะตีป้อพอ (รุ่น D) ซึ่งคนกลุ่มนี้ก็อาศัยอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกับกลุ่มที่ปรากฏในเครือญาติของพี่น้องต่าก่อนนี้

อย่างไรก็ตาม ในรุ่น E ซึ่งถือเป็นเด็กรุ่นหลังสุดในบ้องตี่บน เด็กในรุ่นนี้อยู่ในสถานการณ์ที่กลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้น และส่วนใหญ่จะเป็นลูกผสมระหว่างกะเหรี่ยงกับไทย ดังเช่น ลูกชายทั้งสองคนของอาเหาะ ทั้งคู่เกิดและเติบโตขึ้นในบ้องตี่บน แต่จะไม่พูดภาษากะเหรี่ยง แม้ว่าจะฟังภาษากะเหรี่ยงจากแม่และเครือญาติรอบข้างรู้เรื่องอยู่ก็ตาม

แผนผังที่ 4 ผังเครือข่ายการกระจายเสียงใน (นอก) เขตพิเศษ

อธิบายแผนผังเครือญาติของนอเซอะเปียบอ

ปัจจุบันมีนอเซอะเปียบอ มีอายุประมาณ 60 ปี พ่อแม่ของนอเซอะเปียบอตายหมดแล้ว นอเซอะเปียบอ ได้แต่งงานกับคนไทย (จำไหม-ตชด.) และมีลูกสาวหนึ่งคน (นอพอตะลอ) เมื่อนอพอตะลอแต่งงานกับคนไทย แล้วย้ายไปอยู่ในเมืองกระทั่งมีลูก 3 คน (รุ่น D) ทั้งในแง่การเติบโตในเมืองและความใกล้ชิดกลายเป็นไทยมากขึ้นจากเครือญาติ ลูกๆ ทั้ง 3 คนของนอพอตะลอไม่หลงเหลืออัตลักษณ์กะเหรี่ยงอีกเลย แม้พวกเขาจะเข้ามาเยี่ยมตาและยาย (นอเซอะเปียบอและจำไหม) เป็นครั้งคราวในบ้องตึ้น

ขณะที่นอเซอะเปียบอ ผู้เป็นพี่สาวของนอเซอะเปียบอ แต่งงานอยู่กับหม้อโซลกะเหรี่ยง นอกจากพม่า มีลูกด้วยกันสองคนอยู่ในบ้องตึ้น ลูกชายคนโต คือ หย่าลีพอ (รุ่น C) ได้แต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยงนอกจากพม่าและมีลูกด้วยกันทั้งหมด 5 คน เด็กๆ เหล่านี้มีญาติทั้งที่เป็นกะเหรี่ยงในทางฝ่ายพ่อ และกะเหรี่ยงนอกทางฝ่ายแม่ และยังคงอัตลักษณ์กะเหรี่ยงไว้ได้บางส่วน โดยเฉพาะการใช้ภาษากะเหรี่ยงในชีวิตประจำวันกับครอบครัวและญาติพี่น้อง แม้ว่าพวกเขาจะมีสิทธิเป็นคนไทยอย่างเท่าเทียมทุกประการ แต่การที่พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งยังไม่ได้สัญชาติไทย พวกเขาก็ไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างรับราชการทหารได้ เหมือนเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ไทยทั้งคู่ ความแตกต่างระหว่างครอบครัวของนอเซอะเปียบอกับนอเซอะเปียบอ จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ทางการแต่งงานของพ่อและแม่ ก็มีผลสำคัญต่ออัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงและไทยที่อาจเข้มข้นหรือจางลงได้ นอกเหนือไปจากปฏิบัติการสร้างความเป็นไทยที่มาจากรัฐ กระนั้นก็เช่นเดียวกับตัวอย่างที่ 1 และ 2 ก่อนหน้านี้ คือ พวกเขามีลักษณะการผสมผสานและกลายเป็นไทยยิ่งขึ้นกว่าคนในรุ่นก่อน

จากตัวอย่างทั้ง 3 กรณี แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงใน จะเห็นได้ว่าใน กะเหรี่ยงในหรือกะเหรี่ยงบ้องตึ้นรุ่นแรกๆ การแต่งงานจำกัดวงอยู่เฉพาะกลุ่มกะเหรี่ยงด้วยกัน ทั้งการแต่งงานกับกะเหรี่ยงในฝั่งไทยและในพม่าอย่างไม่มีสีเกี่ยวกับการแบ่งจำแนกทางพรมแดนเลย ในอดีตกะเหรี่ยงบ้องตึ้น จึงค่อนข้างมีอัตลักษณ์หรือความเป็นกลุ่มก้อนทางชาติพันธุ์เดียวกันที่ชัดเจนเข้มข้น แต่เมื่อสังคมบ้องตึ้นเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่เชื่อมโยงกับคนไทย/สังคมไทย โดยตัดขาดจากอดีตที่ผูกพันกับเครือญาติกะเหรี่ยงในฝั่งพม่า และมีแนวโน้มที่จะลดความเป็นกะเหรี่ยงไปสู่ความเป็นไทยมากขึ้น อันเป็นผลจากปฏิบัติการของรัฐไทยและโดยธรรมชาติของความสัมพันธ์ในการแต่งงานที่ปรับเปลี่ยน ขณะที่บางครอบครัวที่ยังมีเครือญาติกะเหรี่ยงข้ามพรมแดน ดูเหมือนแนวโน้มว่าจะคงความเป็นกะเหรี่ยงไว้ได้มากกว่ากลุ่มที่แต่งงานกับคนไทยในระดับหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็เห็นได้ในการใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสารภายในกลุ่มครอบครัวเครือญาติของพวกเขา

ผีและพุทธ : ระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงใน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงบ่งตั้งบนหรือกะเหรี่ยงใน นับถือศาสนาพุทธ และปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อไม่แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนคนไทยทั่วไปในนิคมเถรวาท เช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเคยเป็นกลุ่มชาวกะเหรี่ยงในไทยที่ยังคงนับถือพุทธอย่างเหนียวแน่นมากที่สุด³² หากแต่ในบริบทเริ่มแรกนั้น การนับถือพุทธของชาวกะเหรี่ยงบ่งตั้งบน ดูเหมือนจะเกิดขึ้นมาได้ไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาพร้อมๆ การเกิดขึ้นของวัดในชุมชน และเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงในท้องถิ่นที่ค่อยๆ เลือนหายไป พระตีบ้อพอเล่าว่า วัดบ่งตั้งเพิ่งสร้างได้ เมื่อตอนที่ลูกสาวคนแรกของเขาเกิดในราว 40 กว่าปีก่อน ในสมัยนั้นนานๆ จึงจะมีพระสงฆ์เดินทางผ่านมาในหมู่บ้านสักครั้ง ชาวกะเหรี่ยงบ่งตั้งก็จะไปปรนนิบัติดูแลเรื่องอาหารและที่พัก เพราะมีความศรัทธาในศาสนาพุทธมานานแล้ว แม้ว่าเมื่อก่อนกะเหรี่ยงบ่งตั้งบน จะยังคงความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือวิญญาณเหนือธรรมชาติไปด้วยพร้อมกันก็ตาม พระตีบ้อพอช่วยเล่าตรงกันว่า

“เขาสรางกระต๊อบไว้ให้หลังหนึ่ง เมื่อพระมาจะได้พักผ่อนได้ง่ายน่อย พระเขามาเยี่ยมกินนมดืเขาขึ้น แถบ้านจำไหมเนี้ยแหละ ในจุด ... ไม่มีวัดไม่เป็นวัด คล้ายๆ สำนักสงฆ์อะไรอย่างเนี้ยนะ ปลุกบ้านหลังเล็กน่อยๆ เอง ปีนึงมันจะมาสักครั้งหนึ่งหรืออะไรแค่นั้น บ้างทีสองปีสามปีก็ไม่เคยเจอหน้าพระ ตายก็ไม่เห็นหน้าพระหรอก ตายก็ฝังกันเอง ส่วนมากฝังทั้งนั้น แต่ก็พอทำบุญอีกทีชุดกระดุกเผา พระก็หายากด้วยตอนนั้น”

พระตีบ้อพอ ยังจดจำเรื่องที่คุ้นตาผู้ล่วงลับของตน ซึ่งเล่าให้ฟังต่อมาก็ได้ว่า แต่ก่อนมีพระสงฆ์รูปหนึ่งมีพฤติกรรมแปลกๆ เดินทางมาถึงหมู่บ้าน พอขึ้นบ้านใครก็เข้าบ้านเข้าครัวไปเปิดหาอาหารกินเองเลย ในครั้งหนึ่งแม่ของบ่อปะโพ (แม่ของแม่ยายจำแสง) เจอพระที่ถูกลงมาเข้ามาก็เอาข้าวอาหารไปถวาย แต่กลับถูกพระรูปนั้นเอาไม้ตะพดตีหัวแตก พระบอกว่าเอาอาหารมาให้อย่างนี้ไม่ได้เพราะมีพระถูกวางยาตายไปเยอะแล้ว บ่อปะพอในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้านจึงต้องจับพระรูปนั้นส่งกลับไปทีอำเภอ ไม่ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวจะมีความเป็นจริงเพียงใดก็ตาม แต่คงพอที่จะสะท้อนให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างชาวกะเหรี่ยงบ่งตั้งบนกับพระสงฆ์ในยุคแรก ซึ่งนำเอาความเชื่อทางศาสนาพุทธเข้ามาวางรากฐานขึ้นในชุมชนได้บ้าง

ปัจจุบัน กะเหรี่ยงในนับถือศาสนาพุทธและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาไม่แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป กะเหรี่ยงในบางคนยังคงทำบุญใน วันพระเล็ก คือ ขึ้น/แรม 8 ค่ำ

³² Keyes, *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, 21.

และ วันพระใหญ่ คือ ขึ้น/แรม 15 ค่ำของทุกเดือน และในวันสำคัญทางศาสนาก็จะมีผู้เข้าร่วมทำบุญมากกว่าในวันพระปกติ หากแต่ปัญหาความขัดแย้งของชาวบ้านที่ไม่พอใจเจ้าอาวาสวัดบ้องตึ้น ได้ทำให้ชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมทำบุญที่วัดน้อยลงมานานหลายปี หลายคนออกไปทำบุญที่วัดบ้องตึ้นล่างและวัดอื่นๆ นอกหมู่บ้านแทน อย่างไรก็ตามในการประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของชีวิต (Rite of passage) เช่น งานบวช งานศพ ทำบุญบ้าน เป็นอาทิ พวกเขาก็ยังจำเป็นต้องอาศัยพระและวัดในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะงานฌาปนกิจศพของสมาชิกในครอบครัว ที่ต้องอาศัยพระสวดและเผาศพในเมรุวัดบ้องตึ้น

ในภาพรวม กิจกรรมทางศาสนาของกะเหรี่ยงใน ดำเนินไปตามประเพณีคติความเชื่อทางศาสนาพุทธ ก็ไม่ได้แตกต่างจากผู้นับถือศาสนาพุทธกลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้าน เช่น ทวายพม่า มอญ และไทย ทว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับกะเหรี่ยงนอก ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ รวมไปถึงแขกมุสลิมพม่าที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่หากพิจารณาโดยละเอียดก็จะเห็นความแตกต่างของคติความเชื่อระหว่างกะเหรี่ยงในกับคนทวายพม่า และมอญอยู่บ้าง ดังที่พบว่ากลุ่มทวายพม่าและมอญบางคนอาจก็นับถือเทพเจ้าในศาสนาฮินดูไปพร้อมกัน ภายในบ้านของทวายพม่าบางคนจะติดภาพเจดีย์พระธาตุนรินทร์เขวนและเทพเจ้าฮินดูเอาไว้ตามฝาบ้าน หรือในเทศกาลสงกรานต์ก็มีคติประเพณีที่แตกต่างกันไป เช่น การนับวันสงกรานต์ไม่ตรงกัน และนางสงกรานต์แต่ละปีก็คนละองค์กัน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ที่มาทำบุญที่วัด ความใกล้ชิดในเครือข่าย ความสัมพันธ์ของตนก็ทำให้การปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาถูกแบ่งตามไปด้วย โดยปกติกะเหรี่ยงในและคนไทยที่มาทำบุญจะนั่งคุยอยู่ใกล้ชิดกัน ส่วนคนทวายพม่าและมอญก็จะนั่งแยกห่างออกไปในกลุ่มของตนเอง และเมื่อถึงช่วงกรวดน้ำ พวกเขาทั้งหมดจะเอามือแตะตัวญาติพี่น้องของเขาต่อกันเป็นทอดๆ รวบรวมว่าส่วนกุศลผลบุญที่อุทิศให้กับเจ้ากรรมนายเวรและผู้ล่วงลับนั้น ได้ซึมผ่านร่างกายผ่านไปยังช่วยความสัมพันธ์กลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ของพวกเขา ในทำนองเดียวกันที่พบว่าในประเพณีสงกรานต์ของทุกปี คนทวายพม่าในบ้องตึ้น จะตั้งชบวนจากกลุ่มบ้านมายังวัด ถวายผ้าป่าแยกเฉพาะกลุ่มของพวกเขาต่างหาก ขณะที่กะเหรี่ยงใน คนไทย และคนพุทธอื่นๆ ไม่ได้เข้าร่วมด้วยเลย เส้นแบ่งบางๆ ในความสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่าแม้ในกลุ่มคนที่นับถือศาสนาและประเพณีความเชื่อคล้ายคลึงกัน ทว่าก็ยังมีความแตกต่างดำรงอยู่ไปพร้อมกันด้วย

การถือผีฝ่ายแม่: ความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับน

แม้ปัจจุบัน ชาวกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับนดั้งเดิม ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมของตน แล้วหันมานับถือศาสนาพุทธ และทำกิจกรรมทางศาสนาอย่างไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไปแล้ว แต่ประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างไปจากคนกลุ่มชาติพันธุ์/วัฒนธรรมอื่นๆ กล่าวคือ ไม่เหมือนทั้งคนไทยที่เป็นพุทธและกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าที่กลายเป็นคริสต์แล้ว ซึ่งทำให้นึกความเป็นกะเหรี่ยงท้องถิ่นบ๋องต๋ับนหรือกะเหรี่ยงใน ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในเครือญาติกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับนบางกลุ่ม

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2534) ศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ (โพล่ง) ในบริเวณเขตป่าทุ่งใหญ่นเรศวร โดยจัดแบ่งกลุ่มสังคมวัฒนธรรมออกตามความเชื่อดั้งเดิมออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มด้ายขาวและกลุ่มด้ายเหลือง³³ ซึ่งการจัดแบ่งกลุ่มความเชื่อตามรูปแบบดังกล่าว ก็มีลักษณะคล้ายกับที่พบในกลุ่มกะเหรี่ยงในบ๋องต๋ับนด้วยเช่นกัน แม้ว่าจะพบความเชื่อดังกล่าวเหลืออยู่ไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น ในงานศึกษาของปิ่นแก้วเป็นกะเหรี่ยงโปว์หรือโพล่งแต่ที่พบในกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับนเป็นกะเหรี่ยงสกอร์ ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าระบบความเชื่อในรูปแบบดั้งเดิมของกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนภาคตะวันตกของไทย ได้มีการรับแลกเปลี่ยนแพร่กระจายทางความเชื่อไปยังกะเหรี่ยงในแต่ละท้องถิ่น โดยไม่จำกัดเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มทางภาษาเลยก็เป็นได้

ในกรณีของกะเหรี่ยงบ๋องต๋ับนดั้งเดิมพบว่า กลุ่มลูกหลานกะเหรี่ยงในที่มีอายุประมาณ 35 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่พวกเขาจะรู้จักและเคยผ่านการทำพิธีการกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษภายในกลุ่มเครือญาติของตน และสามารถบ่งชี้ได้ว่าเพื่อนบ้านในหมู่บ้านแต่ละครอบครัวนับถือผีด้ายเหลืองหรือด้ายขาว อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน กะเหรี่ยงในจำนวนมากได้เลิกถือไหว้ผีไปแล้ว สาเหตุสำคัญก็มาจากการเปลี่ยนแปลงทางระบบความเชื่อ เศรษฐกิจ และสังคมของบ๋องต๋ับน พวกเขาไม่อาจปฏิบัติตามข้อกำหนดบังคับในการถือผี โดยเฉพาะการที่ญาติพี่น้องต่างแยกย้ายกันออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน หรือขาดผู้รู้ในพิธีกรรมสืบทอดจากคนรุ่นเก่า ดังที่กะเหรี่ยงในคนหนึ่งบอกว่า “พอแม่เสียไป ก็เลยเลิกทำกันไป เพราะทำกันไม่เป็นไหว้ผีสงจะไหว้มั่วๆ ทำไม่ถูกไม่ได้ ก็เลยเลิก” และส่วนมากก็หันไปนับถือศาสนาพุทธแทน

เครือญาติที่ยังสืบทอดความเชื่อการถือผีฝ่ายแม่ เหลืออยู่เพียง 3 สายตระกูล กลุ่มถือด้ายขาว จะมีพิธีกรรมที่ต้องไหว้ต้นไม้ หรือในภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ลอสือซอติ” โดยพวกเขาเชื่อว่าผีเจ้าป่าเจ้าเขาจะลงมาสิงสู่ต้นไม้ที่จัดเตรียมไว้ในพิธีกรรมบนเนินเขา ส่วนกลุ่มที่บอกว่าตนเอง

³³ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “องค์ความรู้ในวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมในเขตป่า ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร,” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2534), 35-7.

เป็นกลุ่มถือด้ายเหลือง จะมีพิธีกรรมไหว้หัวนอน หรือ ‘บาโหลมิโซะ’ ในภาษากะเหรี่ยง รูปแบบของพิธีกรรมของทั้งสองกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกัน คือ กลุ่มถือด้ายขาวจะมีการจัดเตรียมพิธีกรรมที่ซับซ้อนมากกว่า ขณะที่กลุ่มด้ายเหลืองที่ไหว้หัวนอนบอกกล่าวธรรมดาเหมือนกับการไหว้พระอย่างไรก็ตามจากการสอบถามชาวกะเหรี่ยงที่เคยนับถือความเชื่อรูปแบบนี้หลายคน ดูเหมือนว่าแม้จะถือผีที่มีสัญลักษณ์ด้ายเป็นสีเดียวกัน แต่หากเป็นเครือญาติคนละกลุ่มก็จะมีรายละเอียดข้อพิธีกรรมและข้อปฏิบัติต่างๆ ที่แตกต่างกันไปด้วย ดังที่มีกานอเผาะ วัย 50 ต้นๆ บอกว่า “แต่ก่อนยังเด็กก่อนแต่งงาน ก็เคยนับถือด้ายขาว แต่ละปีก็จะทำพิธีไหว้พร้อมกันในเดือนห้า แต่ไม่เหมือนกับของยาย...ที่ไหว้ต้นไม้ไหว้ผี ต้องมีเครื่องไหว้หลายอย่าง” นอกจากนี้ จากการสังเกตผู้เขียนไม่พบว่ามีการใช้ด้ายขาว/เหลืองในการประกอบพิธีกรรมแต่อย่างใด พวกเขาบอกว่า จะใช้ด้ายนำมาผูกข้อมือก็เฉพาะเมื่อลูกหลานหรือญาติพี่น้องในบ้านเจ็บป่วย

ชาวกะเหรี่ยงบိုင်ตีบน ถือผีสายตระกูลทางฝ่ายแม่ (Matrilineal Descent) เมื่อฝ่ายชายแต่งงานจะตัดขาดจากผีเดิมของตนแล้วหันไปเข้ากับผีของฝ่ายหญิงหรือเมียแทน การถือผีฝ่ายหญิงไม่จำเป็นต้องหมายความว่าต้องเกิดจากการย้ายเข้าบ้านฝ่ายหญิงหลังแต่งงานเท่านั้น แม้ฝ่ายหญิงเป็นผู้ย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายชาย ผู้ชายก็ต้องหันมาไหว้ผีตามฝ่ายหญิงหรือเมียแทน ดังที่พะตีตาแจะเล่าถึงการถือผีในอดีตก่อนที่แจะเปลี่ยนไปนับถือทางเมียว่า

“ต้องไหว้ทุกปี ไปที่ไหนต้องกลับมาไหว้จนได้ปีหนึ่ง ไม่ใช่เดือนห้า ตามหลักเนียเขาเริ่มไหว้ตั้งแต่เดือนสามแล้วเนีย ต้นไม้บางต้นใหญ่แค่นี้แหละ เขาเลือกเอาต้นที่กิ่งก้านไม่มีอะไรไม่มีตำหนิอะไรทั้งสิ้น ลุงเลือกไม่เป็นนะ ก็ยังอายุน้อยๆ ไม่สนใจนี่ คนเฒ่าคนแก่เขาทำเอง ได้เวลาก็กลับมาไหว้กับเขา ที่ไปอยู่กับป้าลุงก็ออกทางนี้แล้ว ไปเข้าทางโน้นแล้ว ยังไม่ได้ไปอยู่กับเขาหรอก ลาออกก่อน ก็รู้ว่าจะได้เมียทางโน้นแล้วเลยออกก่อน”

ในปัจจุบันพบว่ากลุ่มด้ายขาว ยังสามารถสืบสาวความสัมพันธ์ทางเครือญาติฝ่ายหญิงย้อนไปยังบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงในบိုင်ตีบนได้ แต่กลุ่มถือด้ายเหลืองที่เหลืออยู่จะมาจากสายของฝ่ายหญิงกะเหรี่ยง ซึ่งย้ายมาจากชุมชนอื่นหลังการแต่งงาน ดังเช่น มีเอกาพอเม (เมียพะตีป้อพอ) ซึ่งย้ายมาจากบ้านพุทอง อำเภอทองผาภูมิ และมีเอกาคอเซ (เมียพะตีตาแจะ) ซึ่งย้ายมาจากบ้านต้นมะพร้าว อำเภอศรีสวัสดิ์ เป็นต้น ทั้งคู่ต่างก็ถือด้ายเหลือง และสังเกตได้ว่าหมู่บ้านที่ทั้งสองคนย้ายมานั้น เป็นชุมชนที่กะเหรี่ยงไปอาศัยอยู่มากกว่ากะเหรี่ยงสกอว³⁴

³⁴ ปัจจุบันครอบครัวของมีเอกาคอเซได้เลิกถือผีไปแล้ว ยังเหลือเพียงครอบครัวของมีเอกานอหมื่อเพียงครอบครัวเดียว

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงระบบความเชื่อสามารถแพร่กระจายสู่กันและกันได้ ในบ้องตึบนก็อาจเคยมีกลุ่มที่ถือด้ายเหลืองอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะเลิกไปภายหลังเมื่อฝ่ายชายเปลี่ยนไปถือผีตามฝ่ายเมีย ทั้งนี้กะเหรี่ยงในหลายคนยืนยันว่ารูปแบบความเชื่อด้ายขาวด้ายเหลืองจะไม่พบในกะเหรี่ยงฝั่งพม่าในเขตทวาย ซึ่งเป็นแผ่นดินมาตุภูมิของกะเหรี่ยงนอก แม้แต่ในเขตบ้านกะชอวหรือห้วยโงที่ใกล้ชิดกับบ้องตึบนก็ไม่มีปรากฏให้เห็น เนื่องจากกะเหรี่ยงนอกเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์มาเป็นเวลานานมาแล้ว ขณะที่กะเหรี่ยงในฝั่งไทยนับถือศาสนาพุทธ จึงสามารถผสมผสานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมเข้ากับการรับนับถือศาสนาพุทธที่เข้ามาใหม่อย่างกลมกลืน

กลุ่มเครือญาติด้ายขาว

ลอสือขือ' แปลเป็นไทยตามตัวอักษรได้ว่า 'ลง(ไหว้)ใต้ต้นไม้' จากการสอบถามพบว่าในบ้องตึบนเหลือกลุ่มที่ยังประกอบพิธีกรรมนี้อยู่เพียงสองกลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเครือญาติพี่น้องจากหลายครอบครัว แต่ทั้งหมดก็อาศัยอยู่ในบ้องตึบนและทำยเหมืองในอาณาบริเวณเดียวกัน พวกเขาสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อที่ทำกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม ส่วนอีกรุ่นอาศัยอยู่บริเวณกลุ่มบ้านต้นตาล แต่เป็นเพียงกลุ่มครอบครัวเล็กๆ พวกเขาย้ายถิ่นฐานมาจากตำบลศรีมงคล ซึ่งในอดีตก็มีชาวกะเหรี่ยงบ้องตึบนย้ายไป-มาในอาณาบริเวณดังกล่าวหลายครอบครัว เพราะเป็นพื้นที่ติดต่อกับตำบลบ้องตี้ จากคำบอกเล่า ยังพบว่าในชุมชนบ้องตี้ล่างหมู่ 2 ก็ยังมีกลุ่มด้ายขาวที่นับถือผีทางสายแม่อยู่ในบางครอบครัว ซึ่งยังคงประกอบพิธีกรรมนี้อยู่เช่นเดียวกัน

กลุ่มเครือญาติที่ร่วมพิธีกรรมลอสือขือในบ้องตึบน ปัจจุบันมีสมาชิกเหลืออยู่เพียง 14 คน เครือญาติกลุ่มนี้สืบทอดการไหว้ผีด้ายขาวต่อมาจากเครือญาติกะเหรี่ยงบ้องตึบนรุ่นตายายจากเดิมที่มีหลายสิบคนและร่วมทำพิธีอย่างพร้อมหน้ากัน มาภายหลังเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าว จึงกลายเป็นสิ่งที่เพิ่มความยุ่งยากในการปฏิบัติ พร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อไปสู่การนับถือศาสนาพุทธ สมาชิกเดิมหลายคนเลิกถือไปจนเหลือสมาชิกน้อยลงเรื่อยๆ การจะออกจากความเป็นสมาชิกของกลุ่มผี สมาชิกคนนั้นก็ไม่ต้องมาร่วมอีกเลย เมื่อถึงเวลาไหว้ผีผู้ทำพิธีก็ต้องบอกกล่าวว่ามีสมาชิกคนใดออกไป และมีกฎข้อห้ามไม่ให้สมาชิกคนที่ออกจากกลุ่มมาที่บ้านหัวหน้าสายตระกูล ผู้เป็นผู้นำในการทำพิธีเช่นไหว้ผีเป็นเวลา 3 ปี

พิธีกรรมลอสือขือจะทำการปีละครั้ง โดยมีกำหนดที่จะเริ่มทำได้ตั้งแต่ช่วงเดือนสามไปจนถึงเดือนห้าก่อนจะเข้าสู่ฤดูฝน แต่ต้องทำพิธีในช่วงวันพระจันทร์ข้างขึ้นเท่านั้น ผู้นำการทำพิธีไหว้ผีเป็นพี่สาวคนโตของสายตระกูล จะนัดหมายหรือกันว่าจะเริ่มทำพิธีในวันไหน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

กับของสมาชิกในกลุ่มที่ยังถือผีอยู่ทั้งหมดว่าจะพร้อมกันในวันใด เมื่อตกลงวันไหว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนจะทำการไหว้ก็ต้องเตรียมเครื่องเช่นและสถานที่สำหรับประกอบพิธีให้ผีล่วงหน้าก่อน

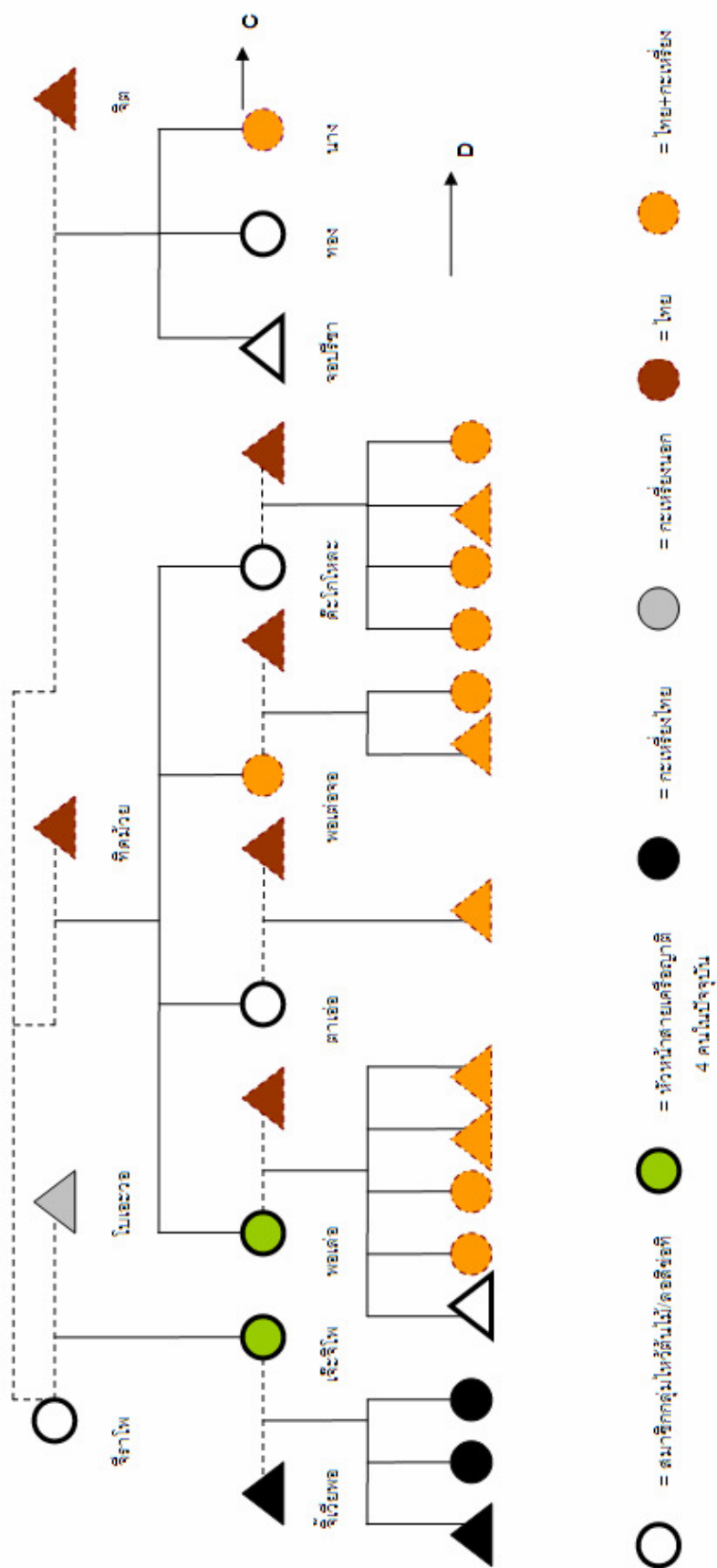
ภาพที่ 14 ขวดเซ่นผีบรรพบุรุษของกลุ่มเครือญาติฝ่ายขาว

เครื่องเซ่นไหว้ผี จะถูกจัดเตรียมเป็นชุดตามจำนวนของพี่น้องผู้หญิงต้นสายที่เข้าร่วม ก่อนนี้สมัยที่พีจีราโพยังมีฐานะเป็นหัวหน้าสายตระกูล ได้รับการถือผีต่อจากนอหมี่เซอผู้เป็นแม่ มือกาเพาะเหมาเป็นน้องสาวสายตรง ส่วนพีตีกกะเบอเป็นลูกพี่ลูกน้องของพีจีราโพ ต่อมาเมื่อพีจีราโพเสียชีวิต นอพอเลอลูกสาวคนโต จึงได้รับการสืบทอดเป็นผู้นำในการถือผีต่อมาจากแม่ ส่วนมือกาเพาะเหมาและพีตีกกะเบอ ผู้เป็นป้าและน้าของนอพอเลอ รวมไปถึงมือกาเจ๊ะจิโพลูกพี่ลูกน้องของนอพอเลอ (แม่เดียวกันคนละพ่อ เข้าร่วมพิธีกรรมในภายหลัง) พวกเขาทั้งสี่คน ยังคงร่วมพิธีกรรมถือผีฝ่ายแม่ต่อมา สมาชิกในครอบครัวของพี่น้องผู้หญิงทั้งสี่คน จะเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมโดยผ่านทางสายพี่น้องผู้หญิงทั้งสี่คน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมต่อสายสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติอีกทีหนึ่ง ทั้งสี่คนจะมีขวดแก้วเพื่อใช้ในพิธีกรรมเช่นผีคนละขวด รูปทรงของขวดไม่แตกต่างจากขวดเหล้าที่พบเห็นได้ทั่วไป ซึ่งพวกเขาบอกว่าเป็นขวดเก่าที่ใช้ไหว้ผีสืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยรุ่นตายายแล้ว โดยปกติ ขวดแก้วทั้ง 4 ขวด ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ผี จะถูกแขวนอยู่ภายในบ้านของนอพอเลอ บริเวณเหนือหัวนอนใกล้กับหิ้งพระเล็กๆ ติดมุมห้อง ผู้เขียนเข้าใจว่าขวดที่แขวนอยู่นั้น มีทั้งขวดเก่าที่ใช้ต่อมา ตั้งแต่รุ่นตายายและขวดรุ่นใหม่ que เพิ่งเข้ามาในภายหลัง มือกาเพาะเหมาอธิบายการสืบทอดรับขวดเซ่นผีต่อจากเครือญาติผู้หญิงในรุ่นก่อนว่า

“ก็ลูกหลานเขาอยากจะมีขวดบ้าง เขาก็ทำได้ ...ขวดเก่าสมัยตาบ้ายายโน่น ก็หลายปีแล้วสิ ขวดอย่างนั้นนะสมัยนี้ไม่มีแล้ว อยู่ที่บ้านป่านั่นแหละ ก็ตอนนั้น ยายเขาตายไข้ใหม่ แม่ก็มีแล้ว น้ำก็มีทุกคน ป้าก็มี (ขวดเซ่นผี) ที่นี้ยายตาย พี่สาวคนโตนะ โตแล้วเขาก็ยกให้พี่สาวคนโต แม่ยายเล่อเนีย (มือกาจิราโพ ยกให้น่อพอเล่อสืบต่อ) ก็อย่างกับเรารับมรดกไปมรดกพ่อแม่ อายุยังไม่ถึงยี่สิบก็ยังไม่ได้นะ นี่ก็มันไม่จำเป็นว่าอายุหรอก”

เครือญาติฝ่ายแม่ จึงเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของชาวกะเหรี่ยงบ้องตี่บ้องตี่ดั้งเดิม ซึ่งการประกอบพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษ เพื่อรวมกลุ่มเครือญาติของตน ดูได้จากตัวอย่างแผนผังความกลุ่มถือผีฝ่ายแม่ในกลุ่มเครือญาติของน่อพอเล่อด้านล่างนี้

(๑๗) ผู้กระทำความผิดกับผู้อื่น

จากแผนผังที่ 5 แสดงลำดับเครือญาติของของกลุ่มไหว้ผีฝ่ายแม่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษของสายตระกูล กลุ่มคนในรุ่น A เสียชีวิตไปหมดแล้ว ส่วนในรุ่น B ยังคงเหลือเพียงมือกาเพาะแหมะกับพีตีกกะเบอที่ยังคงสืบทอดพิธีกรรมนี้ต่อมาในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ซึ่งมีพีจิวาโพเป็นผู้เฒ่าที่รับสืบทอดจากรุ่นแม่ในฐานะพี่สาวคนโต มือกาเพาะแหมะเป็นน้องสาวสายตรงของพีจิวาโพ ส่วนพีตีกกะเบอเป็นลูกพี่ลูกน้องของพีจิวาโพ พี่น้องผู้ชายในรุ่นเดียวกันบางคนก็เสียชีวิตไปแล้ว ส่วนที่ยังมีชีวิตอยู่เมื่อไปแต่งงานก็จะเปลี่ยนไปนับถือผีตามฝ่ายเมียแทนผีเดิม ดังเช่นพะตีฉ่าจะได้เมียเป็นกะเหรี่ยงพม่านับถือศาสนาคริสต์ จึงเลิกนับถือผีไป หรือพะตีฉ่าแะก็หันไปนับถือด้วยเหลืองตามเมียแทนและในปัจจุบันก็เลิกนับถือไปหมดแล้ว

เมื่อพีจิวาโพเสียชีวิตลง ก็ได้ส่งมอบหน้าที่ผู้นำการเซ่นผีฝ่ายแม่แก่น้องพอล่อ ซึ่งเป็นลูกสาวที่เกิดกับสามีคนไทยในการแต่งงานครั้งที่สอง น้องพอล่อมีฐานะเป็นพี่สาวคนโตของน้องสาวอีก 3 คน คือ น้องตาเอ่อ น้องพอล่อจ้อ และน้องด๊ะโกโหละ ส่วนจ้อปริชาทงเป็นน้องที่เกิดกับสามีคนที่สามของพีจิวาโพ แม้จ้อปริชาจะแต่งงานไปแล้ว แต่ทางเมียของตนไม่ได้ถือผีอีกแล้ว จ้อปริชาจึงยังคงเข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ผีฝ่ายแม่กับเครือญาติพี่สาวเป็นประจำทุกปี ขณะที่มือกาจะจีโพเป็นลูกสาวที่เกิดกับสามีคนแรกของพีจิวาโพ ซึ่งน่าจะนับเป็นพี่สาวคนโตของสายตระกูล แต่มือกาจะจีโพเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มถือผีฝ่ายแม่นี้ภายหลัง ปัจจุบันเหลือผู้ที่ยังเป็นสมาชิกกลุ่มไหว้ผีฝ่ายแม่เพียง 14 คน คือ น้องพอล่อ น้องตาเอ่อ น้องด๊ะโกโหละ จ้อปริชา ทง มือกาจะจีโพ มือกาเพาะแหมะ พีตีกกะเบอ สมบัติ (ลูกชายน้องตีกกะเบอ) นาวัน (ลูกชายน้องพอล่อ) อีก 4 คนเป็นเด็กชายหญิงรุ่นหลานของพวกเขา ที่เพิ่งเข้าเป็นสมาชิกใหม่ภายหลัง

จะเห็นได้ว่าในกลุ่มคนตั้งแต่รุ่น B ลงมา การแต่งงานของกะเหรี่ยงบ้งติดกับคนไทยเพิ่มมากขึ้น และยิ่งชัดเจนในรุ่น C หากแต่พวกเขาก็ยังคงดำรงความเป็นกะเหรี่ยงเอาไว้ได้มากผ่านทางพิธีกรรมความเชื่อ ความทรงจำถึงบรรพบุรุษ และยังคงใช้ภาษากะเหรี่ยงในการพูดคุยภายในกลุ่มของตนมากกว่าภาษาไทย แต่ในสภาพที่สมาชิกกลุ่มในเครือญาติเลิกนับถือความเชื่อผีฝ่ายแม่นี้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็อาจส่งผลให้ความเชื่อกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมนี้นหายไปพร้อมกับอัตลักษณ์ทางความเชื่อของกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมที่พร่าเลือนกลายเป็นไทยยิ่งขึ้นด้วย

‘ลอสื่อข้อ’: พิธีกรรมไหว้ต้นไม้

ก่อนวันประกอบพิธีกรรม ตามที่นัดหมายเอาไว้หนึ่งวัน พวกเขาจะต้องเตรียมเครื่องเซ่นสำหรับไหว้ผี ซึ่งจะถูกจัดเป็น 3 ชุด ตามจำนวนสายย่อยของพี่น้องผู้หญิง ซึ่งมีทั้งหมด 4 คนแต่มือกาจะจีโพไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นสายเครือญาติที่ห่างออกไปและเข้ามาเป็นสมาชิกภายหลัง

จึงมีเฉพาะขวดเหล้าสำหรับพิธีไหว้ผีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ส่วนพี่น้องผู้หญิงอีกสามคน ซึ่งเป็นเหมือนผู้นำสายย่อยในแต่ละครอบครัว คือ นอพอเลอ มือกาเพาะเหมะ และพีตีกะเบอ ต้องจับปลาตัวเล็กๆ จำพวกปลาชิวปลาสร้อยในห้วยบ้องตึบ้น คนละ 7 ตัว (3 คน ก็ 21 ตัว) จากนั้นก็หาไม้เล็กๆ แทงเข้าไปในปากปลาแต่ละตัวให้ตั้งตรง โดยห้ามไม่ให้ตัวปลาช้ำหรือมีเกล็ดหลุดออกจากตัวแม้แต่ชนิดเดียว แล้วจึงนำไปย่างไฟอ่อนๆ ให้เหลืองดูสวยงาม นำไปแขวนเอาไว้ในบ้านเตรียมสำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรมในรุ่งเช้าของวันถัดไป ส่วนในอีกด้านหนึ่ง ก็ต้องไปเลือกต้นไม้ที่จะใช้ในพิธีกรรมบริเวณริมป่าเชิงเขาติดกับบ้านหัวหน้าสายตระกูลผู้นำพิธีกรรม พร้อมกับทำหิ้งหรือศาลที่ใช้สำหรับวางเครื่องเซ่นไหว้ผีติดติดกับต้นไม้ต้น 1 ศาล และทำเป็นศาลคุ่มเล็กๆ ที่ไม่มีต้นไม้ยู่ติดกันอีกศาลหนึ่ง การเลือกต้นไม้ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ก็ต้องดูความเหมาะสมสวยงามตามความเชื่อของพวกเขา ดังที่ มือกาเพาะเหมะบอกว่า

“ก็จะมีต้นไม้ยู่ที่นี้ไง เราก็ทำศาลให้ติดกับต้นไม้ต้นแหละ แล้วก็จะมีอีกที่หนึ่ง ต้องปักหลักไว้แล้วก็มุงลงมาอย่างกับแฝกเนี่ย ต้นไม้ไม่มีนะอันนั้น ต้นไม้ใหญ่หรือต้นไม้เล็ก เราเลือกที่มันสวยเนี่ยแหละ ไม่มีรอยมีด ไม่มีกิ่งแห้ง ต้นไม้ต้องมีแก่น ไม้แดง ลูกไม้แดงเยอะเยอะ ไม้ยู่อย่างอื่นเขาก็ไม่ทำกัน ถ้าจะทำก็ทำได้ แต่เขาไม่ทำ เขาหาแต่ไม้แดงอย่างเดียว ไปช่วยๆ กันหานั่นแหละ หาปลาเสร็จก็ ปิ้งปลาเสร็จ ก็ขึ้นเขาไปหาต้นไม้”

ส่วนเครื่องเซ่นอื่นๆ ที่ต้องเตรียมเอาไว้ประกอบพิธีกรรมในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ก็มีเหล้าขาวสำหรับใส่ขวดไหว้ผีตามหัวหน้าสายทั้งสี่คน เครื่องเซ่นที่เหลือเฉพาะสามคน ก็มีข้าว 3 ประเภท ประกอบด้วย (1) ข้าวเจ้าสุก (2) ข้าวเหนียวหนึ่งคอกุมะพร้าวหรือข้าวเหนียวหัวหงอก และ (3) ข้าวเหนียวหนึ่งคอกุน้ำตาลปื๊บ ทั้งหมดจะใส่รวมกันในชามเดียวกัน 3 คน คนละ 1 ชาม ส่วนเครื่องเซ่นที่เหลือ คือ หมากพลู คนละ 7 มวน ยาสูบคนละ 7 มวน ปลาชิวย่างไฟที่เตรียมไว้คนละ 7 ตัว ใส่รวมกันในจานเดียวกัน นอกจากนี้ก็มีเนื้อมะพร้าว และเทียนควั่นที่ทำขึ้นเองจากขี้ผึ้งสำหรับจุดไหว้กันในกลุ่มสมาชิกคนละ 1 ดอก

เครื่องเซ่นที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ อาจจะเตรียมทำจัดเป็นสำหรับในตอนเช้าก่อนจะเริ่มพิธีกรรมก็ได้ แต่ในคำคืนก่อนวันถัดไปที่จะทำพิธีกรรมในตอนเช้านั้น สมาชิกในกลุ่มเครือญาติทั้งหมดที่ยังคงถือผีร่วมกันอยู่ หรือกล่าวอีกอย่าง คือ ยังมีสภาพเป็นสมาชิกของกลุ่มไหว้ผี ยังไม่ได้ตัดฝอยออกจากกลุ่มไป ทั้งหมดจะต้องมานอนรวมกันในบ้านหัวหน้าสายที่ทำพิธี หรือบ้านที่เป็นที่เก็บขวดไหว้ผีเก่าของบรรพบุรุษเอาไว้ นั่นเอง สมาชิกทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะไปนอนรวมกันจนถึงเช้าจะไปดื่มน้ำคืนก็ได้ แต่ต้องไปนอนค้างทุกคน พอรุ่งเช้าก็จะทำพิธีต่อกระทั่งเสร็จก็จะแยกย้ายกลับ

และในคำคืนก็ต้องกลับมาอนรวมกันอีกคืน ก็เป็นอันเสร็จพิธีกรรมไหว้ผีในรอบปีหนึ่ง พวกเขาเชื่อกันว่าหากสมาชิกที่ถือผีร่วมกันไม่มาอนรวมกันให้ครบก็จะไม่ดี แต่เมื่อกาเพาะเหาะก็ไม่ว่าเหตุผลว่าเพราะอะไรแน่ อาจจะคล้ายกับการทำผิดข้อห้าม (กะล่ำ) ของกลุ่ม ซึ่งเชื่อว่าทำให้เกิดเรื่องไม่ดีขึ้นก็เป็นได้ แต่แน่นอนว่าการที่สมาชิกต้องมาอนค้ำคืนรวมกัน ก็เป็นการสร้างเสริมความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มเครือญาติให้กลับมารวมกันได้ อย่างน้อยก็ปีละหนึ่งครั้ง

ประมาณเจ็ดโมงเช้าของวันประกอบพิธีกรรมลอสือขอทิ ผู้เขียนไปถึงบ้านของ มีเอกาเพาะเหาะพอเล่อผู้นำสายตระกูลในการประกอบพิธีกรรมครั้งนี้ บ้านของน่อพอเล่อ ยังคงมีลักษณะเป็นบ้านกะเหรี่ยงแบบเดิมที่เป็นบ้านยกพื้นมีใต้ถุน สร้างจากไม้ไผ่สับฟากผสมกับไม้จริง ซึ่งพอจะบอกสถานะได้ว่าไม่ได้ร่ำรวยนักเมื่อเทียบกับเพื่อนบ้านอื่นๆ ในหมู่บ้าน เมื่อผู้เขียนปีนบันไดที่พาดหน้าบ้านขึ้นไปบนบ้าน พบว่ามีเครือญาติทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนแก่คนเฒ่า พี่ตึกกะเบอในวัยเกือบ 80 ปี ก็ยังคงมาร่วมพิธีกรรมนี้ มีเอกาเจ๊ะจิโพ มีเอกาเพาะเหาะ น่อตาเอ่อ น่อด๊ะโกโหละ นาวิน พี่บติ พี่ทอง และเด็กๆ อีกหลายคน พวกเขามาอนรวมกันที่บ้านนี้ตามข้อกำหนดที่สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติ

ภาพที่ 15 กลุ่มเครือญาติชายเตรียมเครื่องเซ่นในบ้าน

น่อพอเล่อและญาติพี่น้อง ได้ช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเซ่นในพิธีกรรมเอาไว้เรียบร้อยแล้ว มีเอกาพอเหาะกำลังยืนตัดเทียนควั่นที่แขวนห้อยยาวพาดบนชื่อบ้าน ออกเป็นเล่มเล็กๆ เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมไหว้ผี โดยที่แต่ละคนก็จะมีเทียนคนละเล่ม เหตุที่พวกเขาต้องทำเทียนควั่นจากขี้ผึ้งขึ้นใช้เองนี้ เพราะในการเซ่นผีต้องจุดเทียนบอกให้ผีลงมากินเครื่องเซ่น หากใช้เทียนที่ซื้อเขาจากตลาดกว่าเทียนจะไหม้หมดเล่มจะใช้เวลานานเกินไป บริเวณมุมบ้านติดกับบันไดชั้นลง พวก

เขาตั้งเตาฟืนสี่เหลี่ยมแบบเตากลางบ้านของชาวกะเหรี่ยงเอาไว้ เข้าใจว่าทำขึ้นชั่วคราวเพื่อให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกกลุ่มที่มานอนเมื่อคืนนี้

นอพอเลอบอกว่าไม่มีข้อห้ามคนนอกกลุ่มเข้าร่วมพิธีกรรมแต่อย่างใด บางครั้งเด็กๆ ในละแวกบ้าน ก็จะไปดูทำพิธีกรรมและรอกินข้าวเหนียวเครื่องเซ่นกันอย่างสนุกสนาน แต่มีข้อห้ามบางอย่างที่กำหนดให้ทั้งสมาชิกและคนที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติตามในวันนี้ คือ (1) ห้ามนำ/ถือไฟเดินขึ้นและลงจากบ้าน เช่น หากสูบบุหรี่อยู่ด้านล่างจะต้องดับไฟก่อนขึ้นบนบ้าน ในทางกลับกันก็ต้องดับไฟก่อนจะลงจากบ้านด้วย (2) ในวันประกอบพิธีกรรมห้ามสมาชิกในกลุ่มใช้เงินซื้อของ หากต้องการซื้อของก็ให้คนอื่นนอกกลุ่มซื้อให้แทน (3) ในวันประกอบพิธีกรรมห้ามทำของใช้แตก หากละเมิดข้อห้ามเหล่านี้ก็จะไม่ดี นอพอเลอบอกว่าหากจะทำพิธีกรรมต้องทำให้ดี ให้ถูกขั้นตอนถึงจะได้รับผลดี เพราะเคยมีพวกที่มาทำพิธีไหว้ผีที่บ้าน พอกินเหล้าก็เมาแล้วแก๊งกันทะเลาะกัน จึงเกิดอุบัติเหตุขึ้นกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งเชื่อกันว่าเหตุที่เกิดขึ้นก็เพราะสมาชิกในกลุ่มทำไม่ดีในวันประกอบพิธีกรรมนั่นเอง มีเรื่องเล่าหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติผิดแบบแผนในลักษณะนี้ ซึ่งมีกาเพาะแหมะเล่าว่า พี่แสบขอมือพี่สาวคนรองจากพี่จิราโพ ซึ่งเคยถือมืออยู่ร่วมกัน แต่ในการทำพิธีไหว้ผีครั้งหนึ่ง สามีนคนไทยของพี่แสบขอมือทำผิดพิธีกรรมอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไปเอาเหล้าสีหรือเหล้าแดงมาใช้ในพิธีกรรมแทนเหล้าขาว เพราะคิดว่าใช้แทนกันได้ พ่อของมือกาเพาะแหมะรู้สึกโกรธมาก จึงไล่ครอบครัวของพี่แสบขอมือแยกออกไปจากการเป็นสมาชิกเสียตั้งแต่นั้น

“เมื่อก่อนนี้เกือบจะผิดแน่ะ (สามีพี่แสบขอมือ)...เนี่ยแหละ ก็เหล้าขาวไม่มีเนี่ยตอนนั้นนะ ต้มเหล้าก็ยังไม่ได้อะ ยังไม่มีลูกแบ่ง หาลูกแบ่งยังไม่ได้ (สามีพี่แสบขอมือ) ...ว่าไม่ต้องใช้เหล้าขาวหรือซื้อเหล้าแดงนี้แหละ เลยพ่อขุนเลยโอ้โฮ พ่อให้พี่สาวแยกไปเลย ว่าผัวมึงนะเก่งมึงแยกไปเลย ว่าพ่อแม่กู แม่ยายพ่อตากูไม่เคยพาทำด้วยเหล้าแดงสักครั้ง ผัวมึงเก่งมึงก็แยกไปเลย พ่อบอกให้แยกก็ต้องแยกเลย ไม่ได้หรอก”

เมื่อเตรียมทุกอย่างพร้อมแล้ว นอพอเลอบและกลุ่มสมาชิกทั้งหมดรวม 14 คน ได้เข้าไปรวมกันในห้องนอนของนอพอเลอบจนแน่นอัด ขวดเหล้าเช่นผีทั้ง 4 ขวด ซึ่งเดิมจะถูกแขวนอยู่เหนือหัวนอนใกล้กับหิ้งพระเล็กๆ ถูกนำเอามาวางเรียงตรงหน้าเครื่องเซ่นต่างๆ หมากพลู ยาสูบ ปลาอย่างไฟใส่รวมกัน แยกไว้เป็น 3 จาน ส่วนข้าวหนึ่งสุกสามประเภทก็ใส่แยกไว้อีก 3 ชาม พร้อมทั้งเหล้าขาวที่ซื้อจากร้านค้าอีก 4 ขวด ตั้งเอาไว้บริเวณหัวนอน นอพอเลอบ มือกาเพาะแหมะ มือกาเจาะจิโพและพี่ตึกกะเบอนั่งอยู่หน้าเครื่องเซ่นเหล้านั้น แล้วเปิดขวดเหล้าขาวที่ซื้อจากร้านค้าเทใส่

ในขวดเหล้าเก่าสำหรับเซ่นไหว้ผี สมาชิกทั้งหมดนั่งลงพนมมือพร้อมกัน ผู้เขียนทำได้เพียงสังเกตการณ์และถ่ายรูปอยู่ภายนอกหน้าประตูห้อง ได้ยินเสียงสวดพึมพำเป็นภาษากะเหรี่ยงประมาณไม่เกินสองนาทีก็นั่นเสร็จ จากนั้นพวกเขาก็ลุกออกมาจากห้องพร้อมนำขวดเหล้าเซ่นผีทั้ง 4 ขวด พร้อมจานชามเครื่องเซ่นทั้งหมด เคลื่อนย้ายขบวนไปทำพิธีกรรมไหว้ผีบริเวณเนินเขาชายป่าเหนือหลังบ้านขึ้นไป

เด็กๆ วิ่งนำลิวไปก่อน ขณะที่พี่ตี๋ก็กะเบียดต้องเอาไม้เท้าค้ำพุงค่อยๆ เยื้องกายเดินตามทางดินลาดชันไปยังชายป่าถัดเลยจากพื้นที่ทำไร่ออกไป ญาติพี่น้องต่างช่วยกันถือเครื่องเซ่นไหว้เดินพูดคุยตามกันไปเป็นแถว พี่ทองไม่ลืมเอาใบกล้วยสำหรับปูพื้นรองเครื่องเซ่นผีติดมือไปด้วย อากาศยามเช้าค่อนข้างเย็นสบาย และแม้ว่าช่วงนี้จะอยู่ในช่วงฤดูแล้ง แต่ป่าบนเขารอบบ่งชี้บนก็ยังชุ่มชื้นเป็นสีเขียวสด บรรยากาศค่อนข้างเบิกบานเหมือนกับว่าพวกเขากำลังไปเล่นสนุกกัน

ภาพที่ 16 กลุ่มเครือญาติฝ่ายชวากำลังขึ้นไปทำพิธีบนเชิงเขา

บริเวณชายป่าบนเขา เต็มไปด้วยต้นไม้จำพวกไม้แซมด้วยไม้ยืนต้นใบเขียวสด หันมองไปด้านหลังจะมองเห็นสันเทือกเขาตะนาวศรีอยู่ไม่ไกลในทิศตรงกันข้าม พวกเขาได้สร้างศาลเล็กๆ สำหรับไหว้ผีเอาไว้ก่อนหน้านี้แล้ว ตำแหน่งของศาลนี้ เป็นบริเวณเดียวกับที่พวกเขาก็ใช้ประกอบพิธี

ไหว้ผีในปีที่แล้ว พวกเขาเชื่อกันว่าบริเวณที่ตั้งของศาลไหว้ผีนี้ มีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งบางปีมีไฟฟ้าเข้ามาถึง แต่ก็ไม่เคยทำให้ศาลไหว้ผีไหม้เลยสักครั้ง

ตัวศาลสร้างขึ้นจากไม้ไผ่ แบ่งออกเป็น 2 หลัง ในลักษณะที่แตกต่างกัน ศาลหลังแรกอยู่ทางด้านซ้าย มีลักษณะรูปทรงเหมือนบ้านใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสาตั้งขึ้นยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณครึ่งเมตร ทำพื้นตัวศาลเป็นระดับสองชั้น ใช้เส้นตอกล้อมรอบพอให้เห็นเป็นรั้วกันเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีกระไดขนาดเล็กยาว ทำจากไม้ไผ่วางพาดระหว่างพื้นดินกับตัวศาล หลังคามุงใบไม้เป็นทรงจั่วโดยใช้ไม้ไผ่ยาวแทนคาน ด้านหลังศาลจะอยู่ติดกับต้นไม้ที่พวกเขาเลือกเอาไว้เฉพาะทำพิธี เป็นต้นไม้ผิวขาวเกลี้ยงขนาดเล็กขนาดกำรอบมือได้ นอพอเล่อบอกว่าศาลหลังนี้คือ ‘ลอสือขอติ’ เป็นศาลสำหรับเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าพ่อเขาแดน และเทวดา ที่จะลงมารับเครื่องเซ่น โดยลงมาลงในต้นไม้ที่อยู่ติดกับศาลนั้น ส่วนอีกศาลพวกเขาเรียกว่า ‘กะซอวา’ ตั้งอยู่ทางด้านขวามือ มีลักษณะรูปทรงแตกต่างออกไป ตัวศาลใช้ไม้ไผ่ท่อนเดียวปักเป็นเสากลางพื้นดิน ด้านบนคลุมเป็นหลังคาด้วยใบแฝกยาวมัดรวมกันคล้ายซุ้มหรือร่ม ส่วนด้านล่างที่พื้นดินใช้เส้นตอกไม้ไผ่สานหยาบๆ ล้อมกันเป็นรั้วรอบเสากลางสำหรับใส่เครื่องเซ่น ตำแหน่งของศาลลอสือขอติและกะซอวาตั้งอยู่ตรงกัน แต่มีระยะห่างประมาณ 1.50 เมตร ตรงกลางระหว่างศาล 2 หลัง ปล่อยเป็นพื้นที่ว่างสำหรับวางขวดใส่เหล้าเช่นไหว้ผีทั้ง 4 ขวด น่าสังเกตว่า ‘กะซอวา’ แปลเป็นไทยว่า ‘ข้างเฝือก’ ชื่อไปพ้องตรงกับชื่อหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าริมแม่น้ำตะนาวศรี นอพอเล่อไม่สามารถอธิบายชัดเจนนัก บอกเพียงว่าศาลลอสือขอติเป็นศาลที่เจ้าป่าเจ้าพ่อเขาแดนลงมา ส่วนกะซอวาก็หมายถึงหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่านั่นเอง ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าระหว่างเจ้าพ่อเขาแดนกับเจ้าป่ากะซอวาจะมีความเกี่ยวพันกันอย่างไรแน่ชัด แต่หากตีความตามความหมายที่นอพอเล่ออธิบาย ก็ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในในอดีตที่มีต่อผีเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งข้ามพรมแดนเลยไปยังฝั่งพม่าเพราะพวกเขาต้องออกไปล่าสัตว์เดินทางในป่า การไหว้ผีเจ้าป่าเจ้าเขาจึงมีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตดังกล่าว ดังที่นอพอเล่ออธิบายความเชื่อต่อไปว่า เด็กผู้ชายที่ได้กินข้าวที่วางบนพื้นดินได้ศาลลอสือขอติ หากไปเที่ยวป่าหรือไปล่าสัตว์ ก็จะไม่อันตรายไม่หลงทาง เพราะเจ้าป่าเจ้าเขาจะคุ้มครองดูแล

ภาพที่ 17 พิธีกรรมไหว้ลอสือขอท

นอพอเล่อและมือกาพะอะแหมะ จัดแจงเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ผ้อย่างคล่องแคล่ว โดยนำขวดใส่เหล้าเซ่นผีทั้ง 4 ขวด วางเรียงบริเวณพื้นดินระหว่างศาลลอสือขอทกับกะชอวา แล้วนำไปกล้วยที่เตรียมมาฉีกเป็นแผ่นวางรองปูพื้นศาลลอสือขอท ด้านบนทั้งสองชั้น ด้านล่างติดกับบันไดที่พื้นดินก็ปูใบตองกล้วยรองไว้ บริเวณพื้นดินของศาลกะชอวาก็ทำแบบเดียวกัน เสร็จแล้วนอพอเล่อก็นำข้าวหนึ่งสุกและเครื่องเซ่นอื่นๆ ที่เตรียมไว้ในจานชามของตัวเอง แบ่งใส่ตามตำแหน่งทั้งหมดจนครบ แล้วรินเหล้าจากขวดเซ่นผีใส่กระบอกละใบขนาดเล็กแบ่งวางตามตำแหน่งเครื่องเซ่นทั้งหมดในสองศาล มือกาพอแหมะและพิดักกะเบอ ซึ่งเป็นเหมือนสายย่อย ก็ทำต่อนอพอเล่อในขั้นตอนเหมือนกันทีละคน ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ นั่งรออยู่รอบบริเวณศาล ก็ปล่อยให้ผู้ทำพิธีทั้งสามคนจัดวางเครื่องเซ่นจนเสร็จ จากนั้นสมาชิกทุกคนก็เริ่มจุดเทียนควั่นที่เตรียมมาคนละ 1 ดอก เพื่อไหว้บอกกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้มารับของเครื่องเซ่นในพิธีกรรม เมื่อเสร็จแล้วพวกเขาก็นำเทียนควั่นปักไว้บนกองข้าวที่เซ่นผีตามตำแหน่งต่างๆ ของทั้งสองศาล

ระหว่างที่รอให้เทียนไหม้หมดเล่ม ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงที่ผีลงมารับเครื่องเซ่น นอพอเล่อก็เริ่มพิธีกรรมขั้นต่อไป โดยการรินเหล้าจากขวดเซ่นผีทั้งสี่ขวดแบ่งผสมใส่แก้วน้ำ จากนั้นก็นำมากรวดรินเหล้ารดลงพื้นดินด้านหน้าศาลลอสือขอท พร้อมท่องบ่นพึมพำเป็นภาษากะเหรี่ยง ซึ่งเป็นการบอกกล่าวอุทิศเครื่องเซ่นต่างๆ ให้ผีบรรพบุรุษและเจ้าป่าเจ้าเขามารับไป ขณะที่นอพอเล่อเทรดเหล้าลงพื้นดิน จะอยู่ตรงกลางระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือญาติไหว้ผีทั้งหมด ทางหนึ่งอยู่ด้านหลังจะจับตัวนอพอเล่อแล้วแตะตัวต่อๆ กันไปเป็นแถว อีกฟากหนึ่งให้สมาชิกมาจับมือนอพอเล่อรินเหล้าร่วมกัน สมาชิกที่เหลือก็แตะตัวต่อๆ กันไปเช่นเดียวกัน เด็กบางคนที่ไม่ได้เข้าเป็น

สมาชิกกลุ่มไหว้ผี จะถูกพ่อแม่ห้ามกันออกไปไม่ให้ลูกจับแตะตัวในชั้นตอนนี้ เหล้าที่เทลงดินเช่นผี จะเหลือติดแก้วอยู่ น่อพอเล่อจะจับดื่มเหล้าจากแก้วที่เหลือเป็นคนแรกแล้วแบ่งเวียนให้กับสมาชิกทุกคนแบ่งกันดื่ม ส่วนเด็กที่ยังเล็ก พ่อแม่ก็จะเอาน้ำเตะเหล้าแล้วป้ายปากหรือลั่นแทน อย่างไรก็ตาม ทั้ง 14 คน ต้องดื่มเหล้าจากแก้วจนครบทั้งหมด จากนั้นน่อพอเล่อก็จะทำการรินเหล้าเช่นผีในชั้นตอนแบบเดิมอีกครั้งบริเวณหน้าศาลกะชอวา สมาชิกทุกคนก็จะแตะหลังต่อกันเหมือนเดิม แล้วนำเหล้าจากแก้วที่เหลือมาแบ่งกันดื่มร่วมกันจนครบทุกคนอีกครั้งหนึ่ง เมื่อน่อพอเล่อเช่นผีเสร็จทั้งสองศาลแล้ว เครือญาติพี่น้องผู้หญิงที่เหลืออีกสามคน คือ มีเอกาพะอะหมะ พี้ตักกะเบอ และมีเอกาเจ๊ะจิโพ ก็จะทำขั้นตอนพิธีกรรมแบบเดียวกันนี้ทั้งหมด ต่อที่ละคนจนครบทั้งสิ้น

บรรยากาศในช่วงระหว่างทำพิธีเช่นผี จะได้กลิ่นเหล้าขาวฉุนโชยคลุ้งไปทั่วบริเวณนั้น แต่สมาชิกที่ร่วมพิธีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ดูเหมือนจะสดชื่นรื่นเริงเป็นพิเศษ ยิ่งเมื่อดื่มเหล้าจากแก้วไปหลายครั้งและเปลวไฟจากเทียนคว้นได้ดับลงแล้ว น่อพอเล่อและมีเอกาพะอะหมะก็จัดการนำเอาเครื่องเช่นที่ทั้งข้าวเหนียว เหล้า หมากพลู ยาสูบ และอื่นๆ ทั้งหมดออกมาแบ่งกันกิน ถือว่าผีได้กินแล้ว ข้าวในชามก็ถูกแบ่งให้เด็กๆ กิน ส่วนเหล้าจากกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็กจากศาลลอสือชือติและกะชอวา ก็แบ่งแจกจ่ายให้ผู้ใหญ่ดื่มจากกระบอกจนหมด ยิ่งเพิ่มบรรยากาศสนุกสนานรื่นเริงมากขึ้น ในช่วงนี้ คนนอกกลุ่มอย่างผู้เขียน ก็สามารถกินเครื่องเช่นที่เหลือได้เช่นกัน ส่วนข้าวเหนียวที่ยังเหลืออยู่ ก็จะนำกลับไปแบ่งให้เครือญาติพี่น้องที่บ้านเพราะถือว่าเป็นของมีสิริมงคล เทียนคว้นที่ไหม้เหลือติดอยู่ติดในกองข้าว พวกเขาจะนำมาปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ติดกับสายสร้อยคอหรือข้อมือเพื่อนำกลับไปบูชาที่บ้าน

น่อพอเล่อและบรรดาญาติๆ ช่วยกันเก็บข้าวของที่นำมาและทำความสะอาดศาลไหว้ผี นำบันไดเล็กๆ ของศาลลอสือชือติยกเก็บขึ้นด้านบน เป็นสัญลักษณ์ว่าเสร็จพิธีกรรมไหว้ผีแล้ว จากนั้นน่อพอเล่อก็นำเอาน้ำเปล่าเทใส่ในชามข้าวเปล่า แล้วกรวดน้ำร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มเครือญาติทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำความชะล้างทำเคารพแด่พระแม่ธรณี และอุทิศส่วนกุศลบุญให้กับผีบรรพบุรุษ เจ้าป่า เจ้าเขา และผีเร่ร่อนทั่วไป คล้ายกับการกรวดน้ำในศาสนาพุทธ และถือว่าเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมไหว้ผีลอสือชือติในปีนี้อย่างสมบูรณ์ จนกว่าจะถึงปีหน้าจึงจะเริ่มทำพิธีกรรมนี้ใหม่อีกครั้ง อย่างไรก็ตามสำหรับในคำของวันนี้ สมาชิกกลุ่มไหว้ผีทั้งหมดจะต้องกลับมานอนรวมกันที่บ้านน่อพอเล่ออีกคืนหนึ่ง

‘บาโหมมิโซะ’: พิธีไหว้ห้วนอนของกลุ่มเครือญาติฝ่ายเหลือง

การไหว้ผีบรรพบุรุษของกลุ่มฝ่ายเหลืองของชาวกะเหรี่ยงบ๋องต๊บน พบว่าในปัจจุบัน เหลืออยู่ในกลุ่มครอบครัวของพะตีป้อพอเพียงกลุ่มเดียว ลักษณะพิธีกรรมไหว้ห้วนอนค่อนข้างเรียบง่าย ขั้นตอนต่างๆ ไม่สลับซับซ้อนเหมือนกลุ่มไหว้ผีลอสือซอทิ มีเพียงการไหว้ห้วนอน หรือในภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า ‘บาโหมมิโซะ’ คล้ายกับการไหว้พระของคนพุทธ แต่ใช้เพียงแค่น้ำดอกไม้และเทียนในการไหว้ห้วนอน โดยไม่มีพระพุทธรูปตั้งอยู่

การทำพิธีบาโหมมิโซะหรือไหว้ห้วนอน จะทำพิธีได้เฉพาะในวันพระของเดือนใดก็ได้ไม่มีกำหนดตายตัว แต่อย่างน้อยที่สุดก็ต้องทำพิธีขึ้นปีละครั้ง โดยจะเลือกเอาวันที่สมาชิกในกลุ่มกลับมาอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตากันให้ได้มากที่สุด และหากลูกหลานที่เป็นสมาชิกบางคนไม่สามารถมาร่วมพิธีได้จริงๆ ก็สามารถบอกกล่าวบอกผีและไหว้เผื่อแทนกันได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อบอกกล่าวผีบรรพบุรุษเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญหรือสมาชิกในกลุ่มครอบครัวมีการเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น มีการแต่งงาน การตาย การเกิด หรือมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บไข้ได้ป่วย รวมไปถึงเมื่อมีผู้มาจากต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยที่บ้านด้วย

พะตีป้อพอเล่าว่า หลังจากแต่งงานในราวสี่สิบปีก่อน เมื่อมีอกาพเมย้ายจากบ้านเดิมที่พุทองมาอยู่บ๋องต๊บนใหม่ๆ ขณะนั้นยังไม่เคยไหว้ผีทางฝ่ายมีอกาพเมเลย ลูกสาวคนโตที่ยังเล็กอยู่เกิดป่วยหนัก จึงคิดว่าอาจเป็นเพราะบางที่มีญาติหรือคนจากที่อื่นมาพักที่บ้านแล้วอาจทำผิดผี เช่น ถมน้ำลายออกทางหน้าต่างบ้าน หรือเอาผ้าห่มที่นอนพาดกับหน้าต่างทางด้านห้วนอน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ลูกสาวของแกป่วย พะตีป้อพอกับเมีย จึงต้องทำพิธีไหว้ผีห้วนอนทางฝ่ายเมีย เพื่อขอขมาและบอกกล่าวต่อผีว่า แขนงที่มาพักที่บ้านมาจากที่อื่น อาจทำสิ่งไม่เหมาะสมเพราะว่าเขาอาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้ หลังทำพิธีไม่นานลูกสาวของแกก็หายป่วย พะตีป้อพอและครอบครัวก็ทำพิธีบาโหมมิโซะหรือไหว้ผีห้วนอนสืบมาเป็นประจำทุกปี

เดิมทีผู้เขียนเข้าใจว่าการไหว้ผีห้วนอน คือ การไหว้หิ้งที่ทำไว้เหนือห้วนอนภายในบ้าน แม้ผู้เขียนจะอยู่ในบ๋องต๊บนเป็นเวลานานและคลุกคลีอยู่กับครอบครัวของพะตีป้อพอเป็นอย่างดี แต่ก็ไม่เคยสังเกตและรู้เลยว่า แท้จริงแล้วพวกเขาได้สร้างบ้านหลังเล็กๆ เอาไว้ทางด้านข้างของบ้าน สำหรับการทำพิธีไหว้ห้วนอนโดยเฉพาะ ด้วยลักษณะภายนอกเป็นกระท่อมไม้ไผ่สับฟากมุงด้วยหลังคาสังกะสีแบบหยาบๆ คล้ายกับยุงเก็บข้าวเปลือก จึงทำให้ผู้เขียนไม่ทันสังเกต และปกติกระท่อมหลังนี้ก็จะปิดเอาไว้ไม่ได้ใช้ทำอย่างอื่น

ภาพที่ 18 กระท่อมทำพิธีบาโหลมีโอะของกลุ่มเครือญาติ้ายเหลือง

ปัจจุบัน สมาชิกที่ประกอบพิธีไหว้ห้วนอน มีทั้งหมด 10 คน คือ พระตีบือพอและเมีย สองคน ลูกสาวและลูกชายทั้งหมดสี่คน ลูกเขยกับหลานๆ ของพระตีบือพออีกสามคน ทั้งนี้ลูกเขยคนไทยได้เข้าเป็นสมาชิกผ่านทางฝ่ายหญิงหรือเมีย/แม่ ส่วนลูกสะใภ้ของพระตีบือพอไม่ได้เข้าร่วมเพราะตามธรรมเนียมถือว่าฝ่ายหญิงจะมีผีของตนเอง เมื่อผู้ชายแต่งงานก็แยกออกไปถือผีตามฝ่ายหญิง ดังนั้นลูกชายทั้งสองคนของพระตีบือพอ จึงยังคงเป็นสมาชิกในครอบครัวเดิมอยู่ เพราะสะใภ้คนโตเป็นคนกรุงเทพฯ ส่วนสะใภ้หรือเมียลูกชายคนเล็ก แม้จะมีเชื้อสายกะเหรี่ยงในท้องถิ่น แต่ก็ได้ถือผีอีกแล้ว (แม่ของสะใภ้คนเล็กไหว้ต้นไม้/ลอสือขือทิ แต่ลูกสะใภ้ไม่ได้ถือผีตามแม่อีกแล้ว)

กลุ่มเครือญาติ้ายเหลืองของพระตีบือพอทำพิธีกรรมไหว้ห้วนอน ในวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 5 ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์พอดี เนื่องจากลูกสาวและลูกชายคนโตที่ไปทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ ได้กลับมาเยี่ยมบ้าน สมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากัน ในช่วงหัวค่ำประมาณ 1 ทุ่ม พวกเขาจะไปรวมกันอยู่บนกระท่อมไม้ไผ่ที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะ และจะอนุญาตเฉพาะสมาชิกในกลุ่มเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้ขึ้นไปบนบ้านได้ หลานชายของพระตีบือพอที่ตามพ่อมาจากกรุงเทพฯ จึงไม่ได้เข้าร่วมพิธีด้วย

ขณะที่สมาชิกในกลุ่มนั่งรวมในกระท่อมร่วมพิธี พระตีบือพอและมือกาพอเมจะเป็นผู้นำพิธีไหว้ห้วนอน แจกเทียนควั่นที่ทำขึ้นเองให้สมาชิกจุดไหว้บอกผีบรรพบุรุษคนละดอก รอจนเทียนไหม้หมดเล่มก็เป็นอันเสร็จพิธีสมาชิกก็แยกย้ายกลับได้ ส่วนพระตีบือพอกับเมีย (มือกาพอเม)

จะต้องนอนค้างในบ้านที่ทำพิธีไหว้ห้วนอนนั้นหนึ่งคืนตามธรรมเนียม แต่ในปีล่าสุดลูกสาวทั้งสองคนของพะตีป้อพอและหลานสาวอีกหนึ่งคนก็นอนค้างคืนอยู่ด้วยกัน เมื่อพิจารณาแล้ว ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษทั้งของกลุ่มไหว้ห้วนอนและกลุ่มไหว้ต้นไม้ (ลอสี่ขอทิ) ต่างก็มีลักษณะเหมือนกันตรงที่เป็นการรวมกลุ่มสมาชิกให้กลับมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน สร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มสมาชิกเครือญาติของตนเอง (ดูแผนผังลำดับเครือญาติกลุ่มซ้ายเหลือง ทางด้านล่าง/ลำดับเครือญาติพะตีป้อพอในผังเครือญาติประกอบ)

ปอโต/กะเดาะเคลอะ: ประเพณีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์

ในช่วงวันพระเดือน 5 ซึ่งตรงกับช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกรอบใหม่ของปี จะเป็นช่วงที่ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงบိုင်ตึบน์ทำพิธี ‘ปอโต/กะเดาะเคลอะ’ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวกะเหรี่ยงท้องถิ่นดั้งเดิม จากการสอบถามพบว่า มีในชุมชนกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนฝั่งไทยแห่งอื่นในจังหวัดกาญจนบุรีด้วย เช่น อำเภอศรีสวัสดิ์ ทองผาภูมิ เป็นต้น ขณะที่จะไม่พบประเพณีนี้ในชุมชนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าแถบกาญจนบุรีเหมือนที่พบในฝั่งไทย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยการที่กะเหรี่ยงในฝั่งพม่าเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนาตั้งแต่สมัยอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมอังกฤษแล้ว ก็อาจจะทิ้งประเพณีดั้งเดิมเช่นเดียวกับความเชื่อพิธีกรรมอื่นๆ

จากคำบอกเล่าของกะเหรี่ยงในต่างวัยกัน พบว่าประเพณีทอดสะพานและคำตันโพธิ์เลือนหายไปจากบိုင်ตึบน์เป็นเวลานานกว่า 20 ปี แล้ว หรือตั้งแต่ราวช่วงทศวรรษ 2520-2540 แต่ยังมีการทำอยู่บ้างภายในกลุ่มเครือญาติเล็กๆ เท่านั้น นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 2540 เป็นต้นมานี้เอง ที่ประเพณีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ถูกรื้อฟื้นกลับมาทำอีกครั้ง ในนามประเพณีท้องถิ่นของตำบลบ้องตี้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอำเภอไทรโยคและมีความเกี่ยวพันกับนโยบายรัฐและท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยว ดังนั้นหากถามความหมายของประเพณีดังกล่าวจากกะเหรี่ยงในที่อายุต่ำกว่า 40 ปีลงมา กะเหรี่ยงในหลายคนก็อาจไม่เข้าใจ เพราะไม่เคยเห็นมาก่อนเลย แต่สำหรับผู้สูงอายุที่เคยร่วมประเพณีทอดสะพานและคำตันโพธิ์มาในอดีต พวกเขาจะเล่าถึงประเพณีนี้อย่างมีชีวิตชีวาเกี่ยวกับภาพของอดีตที่กะเหรี่ยงในบိုင်ตึบน์ทุกบ้าน จะออกมาร่วมกันทำพิธีอย่างพร้อมเพรียงกัน และในช่วงคำก็จะมีการเล่นทอดลูกสะบ้าและรำวงไปจนถึงดึกคืนก่อนคืน ซึ่งถือเป็นการฉลองปีใหม่ตามประเพณี ก่อนจะเข้าสู่ฤดูกาลเพาะปลูกอีกครั้ง

ในช่วงปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา พัฒนาชุมชนอำเภอไทรโยคได้สนับสนุนให้บိုင်ตึบน์ตั้งศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงขึ้น พร้อมกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยงหลายอย่าง เช่น การทอผ้ากะเหรี่ยง การแสดงกะเหรี่ยงกระทบไม้ ประเพณีท้องถิ่นอย่างทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ และอัตลักษณ์อื่นๆ (گردادูโนบทที่ 5) ด้วยเหตุนี้ ประเพณีทอดสะพานคำตันโพธิ์ ก็ได้รับการรื้อฟื้นมาพร้อมกันในกระแสช่วงเวลานั้นด้วย มีการเชิญเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการชั้นผู้ใหญ่จากอำเภอมาเปิดและร่วมงานอย่างเป็นทางการ โดยมีกำนันเป็นผู้ประสานดำเนินการแทบทุกปี แต่ดูเหมือนความสนใจและการร่วมงานของชาวบ้านในท้องถิ่นยังจำกัดวงอยู่เฉพาะในหมู่บ้านเล็กๆ จนกระทั่งในราวปี พ.ศ. 2546-47 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้ได้เป็นผู้ดำเนินการแทน และต่อมาในปี พ.ศ. 2550 ประเพณีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ได้ถูกประกาศสัมพันธ์เป็นประเพณีท้องถิ่นของตำบลบ้องตี้ โดยถูกนำรวมเข้ากับกิจกรรมอื่นในเทศกาลสงกรานต์ของตำบล องค์การ

บริหารส่วนตำบลได้พิมพ์ป้ายประชาสัมพันธ์งานขนาดใหญ่ และใช้รถประชาสัมพันธ์การจัดงานไปทั่วตำบล ด้วยเหตุนี้การรื้อฟื้นประเพณีทอดสะพานและคำตันโพธิ์ ในงานของตำบลจึงทำให้อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงบ้องตื้นหรือกะเหรี่ยงในภูรือฟื้นขึ้นอีกครั้ง แม้จะเป็นพลังที่เกิดจากการสนับสนุนโดยองค์ราชการ แต่ได้ทำให้อัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมกลับมาเป็นรับรู้เพิ่มขึ้นได้ ขณะที่คนไทยที่เข้ามาอยู่ในบ้องตื้นภายหลังก็เข้าร่วมงานประเพณีสงกรานต์ท้องถิ่นด้วย

ปอโต/กะเดาะเคลอะในกลุ่มเครือญาติของกะเหรี่ยงใน

ในวันที่พระที่ 16 เมษายน 2550 กำลังจะมีการจัดงานทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ของตำบลบ้องตื้นในช่วงเย็นที่บ้องตื้นล่าง ขณะที่ผู้เขียนทราบโดยบังเอิญว่ากลุ่มเครือญาติกะเหรี่ยงในกลุ่มหนึ่ง ก็จะทำพิธีกรรมดังกล่าวภายในกลุ่มเครือญาติของตนเองโดยเฉพาะด้วย ผู้เขียนจึงได้เข้าร่วมสังเกตการทำพิธีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์หรือปอโต/กะเดาะเคลอะในกลุ่มเครือญาติกะเหรี่ยงในช่วงบ่าย ก่อนที่จะร่วมงานระดับตำบลในช่วงเย็นต่อไป

ลูกหลานของพระตีตาเงะได้ตกลงที่จะทำพิธีปอโต/กะเดาะเคลอะกันเฉพาะภายในครอบครัวเครือญาติตนเอง คนเป็นตัวตั้งตัวตีเป็นพ่อตาของลูกชายพระตีตาเงะอีกที เขาเป็นคนไทยที่มาได้เมียกะเหรี่ยงในเมื่อราวเกือบยี่สิบปีก่อน ในงานนี้จึงมีเพียงพระตีตาเงะกับพระตีตาเงะเท่านั้นที่เคยร่วมทำพิธีนี้ในอดีต ทั้งคู่เป็นพี่น้องแม่เดียวกันแต่คนละพ่อ และทั้งคู่มีอายุไล่เลี่ยกันเกือบ 70 ปีแล้ว ส่วนลูกหลานที่มาไม่เคยมีใครเคยเห็นหรือร่วมทำพิธีดังกล่าวมาก่อนเลย แน่นนอนว่าในกระแสรื้อฟื้นประเพณีกะเหรี่ยงที่เริ่มต้นขึ้นไม่กี่ปีก่อนหน้านี้ พระตีตาเงะและพระตีตาเงะก็เป็นผู้ที่คอยช่วยดำเนินการขั้นตอนต่างๆ ในการทำพิธีระดับชุมชนด้วย แต่ในปีนี้ พวกเขาได้หันมาจัดงานเฉพาะในกลุ่มเครือญาติของตนเองเป็นครั้งแรก

พระตีตาเงะบอกว่าวันที่ทำพิธีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ จะต้องให้ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำถึงจะดี ส่วนสถานที่ก็เลือกบริเวณที่มีห้วยน้ำเล็กๆ และมีต้นโพธิ์หรือต้นไทรอยู่ใกล้ๆ เพื่อที่จะประกอบพิธีได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ในปีนั้นได้ทำพิธีทอดสะพานในบริเวณกลุ่มบ้านพุเตย ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านเล็กๆ ที่เกิดขึ้นได้ไม่กี่ปีมานี้ ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่เพาะปลูกห่างไกลจากใจกลางหมู่บ้านไปกว่า 4 กม. ภายในเขตบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 และในละแวกนั้นมีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 10 หลังคาเรือน เกือบทั้งหมดเป็นคนทวายพม่า

บริเวณที่ใช้ทำพิธีทอดสะพานมีร่องน้ำเล็กๆ กว้างประมาณ 1 เมตร แต่ขณะนี้แห้งขอดไม่มีน้ำอยู่เลยเพราะยังไม่เข้าฤดูฝนเต็มที่ พระตีตาเงะบอกว่า บริเวณที่ทอดสะพานจะมีน้ำหรือไม่ น้ำก็ได้ แต่ทำเอาไว้ให้รู้ว่าเป็นสะพานทางข้ามก็พอ โดยใช้ไม้แดงความยาวประมาณ 4-5 เมตร

สองต้น ตัดแต่งเป็นเหลี่ยมวางชิดกันเป็นสะพานพาดข้ามร่องน้ำเล็กๆ นั้น ทางด้านข้างด้านหนึ่งทำเป็นราวสะพานสำหรับจับเวลาเดินข้าม กลิ่นหอมของน้ำอบน้ำมนต์หอมที่ใช้ล้างสะพานในพิธี ยังคงติดอยู่ที่ตัวสะพาน บริเวณหัวสะพานไม้ทั้งสองฟากร่องน้ำ ได้ก่อเป็นเจดีย์ทรายขนาดเล็ก รูปทรงฐานเป็นสี่เหลี่ยมที่ทำจากไม้ไผ่สับกันเรียงขึ้นไปเป็นระดับสามชั้น ดินทรายกองขึ้นเป็นรูปทรงเจดีย์โดยมีแท่งไม้เหลาให้สวยงามเป็นแกนกลางเหมือนยอดของเจดีย์ พวกเขาได้นำรูปเทียนดอกไม้ที่หาเอาไว้มากในหมู่บ้านปัก ตกแต่งกองเจดีย์ทรายให้ดูอย่างสวยงาม พร้อมทั้งปักไม้เหลายาวกับกองทราย เพื่อห้อยแขวนพวงมาลาพลุ มวนยาสูบ และสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ดังเช่น เข็มด้าย ยาทมิใจ และเหรียญเงิน ทั้งนี้พระตีต้าจะอธิบายว่าถือเป็นการทำทานให้คนอื่นที่ผ่านไปมา ใครที่ต้องการก็สามารถหยิบสิ่งของเหล่านี้ไปใช้ได้ทุกคน เพราะถือว่าได้ทำบุญให้ไปแล้ว นอกจากนี้ บริเวณด้านข้างของสะพานไม้ มีกระบอกไม้ไผ่ที่ใส่น้ำเอาไว้มานั่งในพิงอยู่กับสองฟากสะพานหลายกระบอก กระบอกน้ำเหล่านี้มีจำนวนเท่ากับคนที่มาร่วมประกอบพิธี เชื่อว่าเมื่อตายไปวิญญาณจะมารับน้ำจากกระบอกไม้ไผ่เหล่านี้ พระตีต้าจะบอกว่า ในสมัยก่อนเวลาทำพิธีทอดสะพานกันทั้งหมู่บ้าน จะเห็นกระบอกไม้ไผ่ใส่น้ำเหล่านี้เรียงเป็นแถวพิงไว้เต็มสองฟากสะพาน ส่วนสะพานไม้หลังจากใช้ทำพิธีแล้ว ก็จะปล่อยให้พุพังหรือปล่อยให้กระแสน้ำพัดพาไปตามธรรมชาติ โดยถือเป็นการทำบุญปีต่อไป

ภาพที่ 19 สะพานที่ใช้ในพิธีกรรมทอดสะพาน แล้วขึ้นไปค้าต้นไม้บนเขา

กลุ่มเครือญาติที่มาร่วมกันในวันนี้ มีทั้งหมดสิบกว่าคน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งล้วนเป็นเครือญาติกัน ไม่ทางสายเลือดก็จากการแต่งงานเกี่ยวดองกัน เว้นแต่คนทนายพม่า

กับเด็กอีกคนที่อยู่ในละแวกนั้น ได้มาขอร่วมด้วย หลังจากที่พวกเขาทำพิธีทอดสะพานเสร็จแล้ว พวกเขาทั้งหมดพากันเดินเรียงแถวขึ้นไปบนเขา ผืนดินค่อยๆ ลาดชันขึ้นไปจนติดชายป่า คนหนุ่มหิ้วถังใส่น้ำติดขึ้นไป เพื่อใช้ชำระล้างทำความสะอาดโคนต้นไทรที่ใช้ทำพิธี

เมื่อพวกเขาเดินขึ้นเขาไปถึงต้นไทรที่เป็นจุดหมายแล้ว บางคนช่วยกันตัดไม้ไผ่ลำเล็กๆ ที่ขึ้นเต็มบริเวณนั้นเพื่อใช้ทำไม้ค้ำต้นไทร พระติศาจะอธิบายว่าต้นโพธิ์ต้นไทรถือต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ และการเอาไม้ค้ำก็เพื่อช่วยไม่ให้ต้นไม้โคนล้มลง และเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตของเจ้าของไม้ค้ำด้วย ส่วนกระบอกไม้ไผ่ใส่น้ำที่นำขึ้นมาด้วยจะเอาไว้บริเวณโคนต้นไทรและวางไว้ที่สะพานก็มีความหมายที่เชื่อกันว่าคนที่ตายแล้วเป็นวิญญาณเมื่อกลับมาบริเวณที่วางกระบอกน้ำเอาไว้ก็จะได้น้ำกิน ส่วนพระติศาจะอธิบายว่า กระเบื้องเชื่อว่าในต้นโพธิ์และต้นไทรจะมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตย์อยู่ หรือเรียกในภาษากระเหรี่ยงว่า ‘ม้อกงวาโพ’ เชื่อว่าหากใครตัดต้นไม้โดยไม่ให้บอกเจ้าที่เจ้าทางก่อน ก็อาจมีเคราะห์ร้าย ป่วยไข้ก็อาจถึงตายได้

เมื่อเริ่มพิธีกรรมพระติศาจะและพระติศาจะ ช่วยกันตักน้ำจากถังล้างโคนต้นไทรให้สะอาด พร้อมทั้งนำผงขมิ้นและน้ำอบหอมธูปธูปโคนต้นไทร ต่อจากผู้อาวุโสทั้งสองคน ลูกหลานทั้งวัยเด็กและผู้ใหญ่ต่างก็ช่วยกันนำน้ำหอม น้ำส้มป่อยที่เตรียมมาล้างโคนต้นไม้ให้สะอาดด้วยความพิถีพิถัน พร้อมกับโปรยดอกไม้ที่เก็บมาเพื่อให้ดูสวยงาม ภาพของกลุ่มเครือญาติช่วยกันขุดทำความสะอาดโคนต้นไม้ ทำให้นึกไปถึงภาพประเพณีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่ลูกหลานจะแสดงความกตัญญูด้วยการช่วยกันล้างมือล้างเท้าให้กับญาติผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคล ต้นไทรที่พวกเขาชำระล้างด้วยความเคารพก็ดูคล้ายกับความเคารพที่พวกเขามีให้แก่ผู้อาวุโสในพิธีรดน้ำดำหัวเช่นกัน ต่อจากนั้น พวกเขาก็เอากะบอกไม้ไผ่ที่ใส่น้ำไว้ของแต่ละคนวางพียงบริเวณโคนต้นไทร พร้อมกับนำเทียนแจกให้ทุกคนจุด พนมมืออธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าสิงสถิตย์อยู่ในต้นไม้ เมื่อเสร็จแล้วต่างก็ช่วยกันนำเอาไม้ไผ่ยาวที่ตัดเตรียมไว้วางตั้งค้ำยันกิ่งก้านต้นไทรโดยรอบ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ทอดสะพาน/ค้ำต้นโพธิ์: ภาพตัวแทนวัฒนธรรม (กระเหรี่ยงใน) ท้องถิ่นระดับชุมชน

ประเพณีทอดสะพาน และค้ำต้นโพธิ์ ปอโต/กระเดาะเคลอะ ในระดับตำบลเป็นส่วนหนึ่งของงานสงกรานต์ตำบลบ้องตี้ ซึ่งมีกิจกรรมหลากหลาย เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในตำบลบ้องตี้ และการจัดงานแสดงประเพณีท้องถิ่นในช่วงกลางคืน เป็นอาทิ แต่งานทอดสะพาน/ค้ำต้นโพธิ์ ถือเป็นไฮไลต์ที่สำคัญที่สุดในงานที่จัดขึ้นต่อเนื่องหลายวัน

ประมาณ 4 โมงเย็น บริเวณหน้าโรงเรียนบึงดี่ล่าง หมู่ 2 เหมือนกับในปีก่อน เพราะเป็นจุดศูนย์กลางที่ คนจากทั้ง 4 หมู่บ้านเดินทางมาร่วมงานได้สะดวก ซึ่งในงานปีนี้อบต.ได้สร้างสะพานข้ามห้วยบึงดี่ที่หน้าโรงเรียนไว้สำหรับทำพิธีและสามารถใช้งานได้อย่างถาวร ไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์หรือสะพานที่ใช้ชั่วคราวเหมือนที่ผ่านๆมา ตัวสะพานข้ามลำห้วยบึงดี่มีความกว้างกว่าสิบเมตร สร้างขึ้นจากไม้แผ่นและเสริมคานด้วยเหล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณและจะเปิดใช้อย่างเป็นทางการหลังจากทำพิธีเสร็จ

แม้ประเพณีจะสืบย้อนไปสู่วัฒนธรรมของกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม แต่ชาวบ้านที่มาร่วมงานมาร่วมงานมาจากทุกหมู่บ้านมีทั้งกะเหรี่ยงในและคนไทย รวมไปถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการต่างๆ ที่เข้ามาทำงานในเขตตำบลบึงดี่ ซึ่งเป็นคนพุทธทั้งสิ้น ไม่มีผู้นับถือศาสนาคริสต์และอิสลามเจือปน³⁵

ผู้ร่วมงานมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ พวกเขาจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ถังใส่น้ำอบน้ำส่มปอย หรือน้ำหอมต่างๆ และกระบอกไม้ไผ่เล็กๆ สำหรับใส่น้ำในพิธีไหว้โดยมัดเส้นตอกรวมไว้เป็นกำ บางคนก็เตรียมลำไยไผ่ยาวเพื่อใช้ค้ำต้นโพธิ์มาจากบ้านแล้ว ในบริเวณหัวสะพานไม้ที่จะทำพิธีทั้งสองฝั่งได้เตรียมเจดีย์ทรายเล็กๆเอาไว้ โดยทำฐานเป็นสี่เหลี่ยมจากไม้ไผ่ซีกที่กันเป็นกรอบรอบฐาน 2 ชั้นทั้งสี่ด้าน แกนกลางปักแท่งไม้ที่ทำเป็นรูปทรงสัญลักษณ์คล้ายเจดีย์ มีขนาดสูงไม่เกิน 1 ฟุต นอกจากนี้ในตำแหน่งด้านข้างใกล้ๆ กัน มีซุ้มรูปทรงสี่เหลี่ยมทำจากไม้ไผ่ลักษณะคล้ายศาล ผู้ใหญ่บ้านบึงดี่ล่างซึ่งเป็นผู้จัดเตรียมงานครั้งนี้อธิบายว่าเป็นขี้ข้าวเปลือก ตามแบบธรรมเนียมประเพณีกะเหรี่ยงในอดีต หากชาวบ้านคนไหนไม่มีข้าวกิน ก็มาเอาข้าวที่ใส่ไว้ในขี้ข้าวนี้ได้ ถือเป็นการทำบุญทำทานเช่นเดียวกับของใช้ต่างๆ ที่ผูกห้อยเอาไว้ตามราวสะพานก็สามารถหยิบเอาไปใช้ได้เช่นกัน นอกจากนี้ บริเวณใต้ขี้ข้าว ทำเป็นภาชนะเป็นรูปกรวย ฐานด้วยไม้ไผ่ปักตอกมีก้านตรงปักดิน ภายในกรวยบรรจุทรายเอาไว้สำหรับปักธูปเทียน เพื่อขอให้ในฤดูกาลที่กำลังจะมาถึง จะปลูกข้าวได้ดีมีข้าวเต็มยุ้งพอกินตลอดทั้งปี

³⁵ ในความเป็นจริงประเพณีทอดสะพานค้ำต้นโพธิ์ คนทวายพม่าและมอญ ก็น่าจะสามารถเข้าร่วมได้ แต่ผู้เขียนไม่พบคนทวายพม่าและมอญจากบึงดี่บนหมู่ 1 และท้ายเหมืองหมู่ 3 เข้าร่วมงานเลย ส่วนหนึ่งอาจเป็นไปไม่ได้ว่างานจัดขึ้นที่บึงดี่ล่าง หมู่ 2 จึงไม่มีคนมาก็เป็นไปได้ ส่วนคนทวายพม่าในเขตบึงดี่ล่างหมู่ 2 จะร่วมอยู่กลุ่มคนเหล่านี้ด้วยหรือไม่ ผู้เขียนไม่อาจทราบได้ เพราะไม่สามารถจำแนกแยะแยะผู้คนที่ไม่เคยรู้จักหน้าค่าตามาก่อนได้ อย่างไรก็ตามชัดเจนว่า กะเหรี่ยงในและคนไทยจากบึงดี่บนได้มาร่วมงานประเพณีนี้ที่บึงดี่ล่างเป็นจำนวนมาก

เมื่อผู้มาร่วมงานทยอยมากันจนหนาตา คาดคะเนว่ารวมราว 200 คน พิธีทอดสะพานก็เริ่มต้นขึ้น หลายคนเนื้อตัวเปียกเพราะเล่นสาดน้ำกันมาก่อนแล้ว หญิงกะเหรี่ยงสูงอายุจากบ้องตี้ล่างหมู่ 2 เป็นผู้นำพิธี เริ่มจากนำเอาทรายจากขันที่ต่างคนต่างเตรียมมาปั้นเองเทใส่กองรวมกันในพื้นที่สี่เหลี่ยมจตุรัสเล็กๆ ที่ทำเป็นเจดีย์ไม้ปักตรงกลาง จากนั้นก็จัดรูปเทียนบูชาปักลงบนเจดีย์ทรายที่เตรียมเอาไว้ คนทางด้านหลังจะล้อมเข้ามาและเอามือแตะตัวต่อกันจนเป็นวงใหญ่ เมื่อหญิงชราไหว้เจดีย์เสร็จแล้ว คนที่อยู่วงนอกก็จะเข้ามาจัดรูปเทียนไหว้เจดีย์ทรายตามขั้นตอนเดียวกัน แล้วก็ผลัดเปลี่ยนให้คนข้างหลังเข้ามาแทน ไม่นานนักกองเจดีย์ทรายก็เต็มไปด้วยรูปเทียนและช่อดอกไม้ปักจนเต็ม ขณะที่กลิ่นควันธูปโขยคุ้ง

ภาพที่ 20 ไหว้เจดีย์พระทรายบริเวณห้วยสะพาน

ต่อมาพวกเขาย้ายมาล้อมวงรวมกันบริเวณห้วยสะพาน เมื่อจัดรูปเทียนไหว้แล้วก็ปักรูปเทียน พร้อมกับนำดอกไม้และของทำทานวางหรือห้อยเอาไว้ที่ราวสะพานนั้น แล้วนำกระบอกลูกไม้ไฟที่ใส่น้ำเอาไว้แล้ววางพียงกับขอบสะพาน จากนั้นผู้ร่วมพิธีก็จะนำน้ำส้มป่อย น้ำหอม น้ำอบแป้ง ดินสอพอง ชำระล้างขัดบริเวณห้วยสะพาน คนที่เข้าตามทีหลังก็จะทำแบบเดียวกันแทนที่คนทางด้านหน้าที่เปิดทางออกไป ต่อมาผู้ร่วมพิธีก็เดินลงไปที่ห้วยน้ำทางด้านล่างแล้วข้ามลำห้วยไปขึ้นอีกฝั่งหนึ่ง แม้ว่าลำห้วยจะกว้าง แต่ช่วงหน้าแล้งเดือน 5 แบบนี้ น้ำให้ห้วยก็เกือบแห้ง ยกเว้นเฉพาะตรงกลางลำห้วยที่น้ำมากจนเลยเข้า ชาวบ้านบางคนแก่งจับเพื่อนโยนลงน้ำจนเนื้อตัวเปียกชุ่มเปียก แต่พวกเขาก็หัวเราะกันอย่างสนุกสนาน เมื่อทั้งหมดเดินข้ามไปอีกฝั่งสะพานแล้ว ก็

จะทำพิธีแบบเดียวกันที่หัวสะพานอีกฝั่งหนึ่ง จากนั้นก็เดินขึ้นไปบนกลางสะพาน แล้วนำน้ำอบน้ำหอมที่เตรียมมาชำระล้างสะพานจนทั่ว

สะพานที่ใช้ทำพิธีกรรมปอดโต/กะเดาะเคลอะหรือทอดสะพานครั้งนี้ เป็นสะพานที่ทำขึ้นใช้งานได้จริง แตกต่างจากการทอดสะพานในพิธีกรรมดั้งเดิมอย่างทีกลุ่มเครือญาติพะตีต้าเงะทำ ซึ่งจะให้เพียงท่อนไม้สองท่อนวางพาดแบบง่าย ๆ เป็นการให้ชั่วคราวที่มีความหมายในทางสัญลักษณ์มากกว่าการใช้งานจริง แต่การรื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่นที่จัดอย่างเป็นทางการโดยอบต. บ้องตี้ครั้งนี้ ได้ปรับรูปแบบสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมท้องถิ่นในอดีตมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการตอบสนองการใช้ประโยชน์และแผนงานพัฒนาของอบต. ด้วย

ภาพที่ 21 พิธีทอดสะพานและค้ำตันโพธิ์

ผู้ที่มาร่วมพิธีต่างรู้สึกรื่นเริงสนุกสนาน หลายคนหยอกล้อเล่นสาดน้ำใส่กระเช้าเข้าหาหย่างกันไปด้วย ผู้ที่เสร็จจากขั้นตอนการทอดสะพานแล้ว พวกเขาก็ออกมารอคอยคนอื่น โดยตั้งเป็นขบวนอยู่ริมถนนพร้อมที่จะเดินไปค้ำตันโพธิ์ต่อที่วัดบ้องตี้ล่าง ซึ่งอยู่ห่างจากบริเวณราว 300 เมตร ชาวบ้านหลายคนเตรียมไม้ค้ำที่ทำจากไม้ไผ่เอาไว้แล้ว ก็จะถือเดินเรียงกันไปคนละอัน ขบวนผู้คนที่ต่างก็เตรียมไม้ค้ำโพธิ์อยู่ในมือเดินเป็นแถวยาวไปตามถนน ตรงไปยังทางเข้าวัดบ้องตี้ล่าง ทางด้านหลังขบวนพวกผู้ชายวัยกลางคนร้องเพลงเคาะถักกันอย่างครึกครื้น และมีรถกระบะขนน้ำคอยฉีดและตักน้ำสาดคนในขบวนจนเปียกชุ่มพอให้สนุกสนานกัน

ตันโพธิ์ที่ใช้ทำพิธีอยู่บริเวณทางเข้าวัดบ้องตี้ล่าง มีลำไม้ไผ่เก่าที่ใช้ค้ำตันโพธิ์ในปีที่แล้ววางเรียงอยู่รอบ ชาวบ้านจึงช่วยกันเข้าไปดึงไม้ค้ำในปีก่อนทิ้งและเก็บกวาดพื้นที่บริเวณรอบตันโพธิ์ ซึ่งมีเศษกิ่งไม้ใบหญ้ารกจนดูสะอาดตาขึ้นกว่าเดิม จากนั้น พวกเขาก็นำน้ำขมิ้น น้ำส้มป่อย หรือน้ำอบน้ำหอมออกมาล้างทำความสะอาดโคนตันโพธิ์ไม่ต่างกับที่กลุ่มของพะตีต้าเงะทำกันบน

เชิงเขา ชาวบ้านกระจายกันนั่งล้อมโอบรอบต้นโพธิ์แล้วนำไม้ค้ำที่เตรียมมาไปวางค้ำยันกิ่งก้านจนรอบ แล้วจึงจุดธูปเทียนไหว้บูชาและปักเอาไว้บริเวณรอบโคนต้นโพธิ์นั้น โดยขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองสืบต่อชะตาชีวิตเหมือนไม้ที่ช่วยค้ำยัน พวกเขาบอกว่ากระบอกไม้ไผ่ใส่น้ำวางพิงไว้ตามโคนต้นโพธิ์ด้วยเช่นกัน ซึ่งถือว่าพิธีทอดสะพานค้ำต้นโพธิ์ หรือปอโต/กะเดาะเคลอะ เป็นอันเสร็จครบขั้นตอนแล้ว จากนั้นชาวบ้านทั้งหมดก็ตรงขึ้นไปยังวัด เพื่อนิมนต์พระสงฆ์ทำพิธีสงฆ์น้ำพระตามประเพณีสงกรานต์เป็นขั้นตอนสุดท้าย

โรงเรียนบ่อนดีกับการสร้างความเป็นไทย

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ชุมชนกะเหรี่ยงบ่อนดีเริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ประเทศไทยได้เริ่มแผ่ขยายอำนาจการบริหารปกครองเข้าสู่บ่อนดีอย่างต่อเนื่อง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับชุมชนในระยะแรกก็ยังไม่ราบรื่นนัก พอเจอขณะมีชีวิตอยู่เล่าว่า “วัดไม่มีครบสมัยนั้นพระไม่เคยเห็น เจ้าหน้าที่ก็ไม่เคยเห็นมาสักที นานๆ 3 เดือน 4 เดือนเห็นโผล่มาที ตำรวจมาคืน 2 คืนก็กลับ เด็กชาวบ่อนดีพูดไทยไม่ได้”

ก่อนทศวรรษ 2480 พบว่ามีการแต่งตั้งผู้ใหญ่อำเภอขึ้นแล้ว เล่ากันว่าในช่วงที่เริ่มสัมพันธ์กับรัฐไทยนั้น ผู้ใหญ่บ่อ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่อำเภออย่างเป็นทางการคนแรกของบ่อนดี ต้องเดินทางด้วยเท้า เพื่อไปร่วมประชุมกับหน่วยงานราชการไทยถึงในจังหวัดกาญจนบุรีอยู่เป็นประจำ กระทั่งต่อมาเมื่อโครงการต่างๆ ของรัฐไทยได้แผ่ขยายอำนาจการบริหารเข้ามายังชุมชนเพิ่มขึ้น จึงได้ผนวกบูรณาการชาวกะเหรี่ยงบ่อนดีเข้าอยู่ภายใต้อำนาจรัฐไทยมากขึ้นตามลำดับ โครงการต่างๆ ของรัฐได้เข้ามาในบ่อนดีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเชื่อมติดระหว่างชุมชนกะเหรี่ยงบ่อนดีกับโครงสร้างสังคมการเมืองของรัฐ-ชาติไทย ได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงบ่อนดีให้มีลักษณะกลายเป็นไทยมากขึ้นด้วย เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) ได้เสนอว่าการนิยามเกี่ยวกับการคงอยู่ของชาติ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นเป็นไปได้อันจินตนาการของสมาชิกในชุมชนชาติแต่ละคน ‘ชาติ’ จึงเป็นชุมชนในจินตนาการที่เกิดจากการที่รัฐใช้เครื่องมือของอำนาจสร้างภาพลักษณ์ของชาติให้เกิดขึ้นในจินตนาการและอุดมการณ์ของคนในชาติ³⁶

³⁶สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, วิถีคิดของคนไทย: พิธีกรรม “ช่วงผีพ่อน” ของ “ลาวข้าวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2540), 126.

ผู้อาวุโสกะเหรี่ยงหลายท่านเล่าว่า ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่ผู้ใหญ่บอ เสือหอม เป็นผู้ใหญ่บ้าน ช่วงเวลานั้นยังไม่มีโรงเรียน ด้วยหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่ต้องเป็นตัวกลางติดต่อหน่วยงานรัฐไทยอยู่เสมอ ในปลายทศวรรษ 2470 แกได้ไปติดต่อให้หน่วยงานรัฐไทยส่งครูเข้ามาสอนหนังสือในบ้านบ้องตี้บนเป็นครั้งแรก และได้ก่อตั้งโรงเรียนบ้านบ้องตี้ขึ้นในปี พ.ศ. 2479³⁷ (1936) โดยได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้านบ้องตี้ จัดสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นหนึ่งหลัง เปิดสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งที่ 2 ของอำเภอไทรโยค

นายเจียร ประชากุล เป็นครูคนแรกของโรงเรียนบ้านบ้องตี้ เริ่มสอนตั้งแต่ชั้นป.1 ถึง ป.4 นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้บน ได้รับการศึกษาภาคบังคับตามแบบแผนของรัฐไทย โดยในปี พ.ศ. 2480 (1937) ชาวกะเหรี่ยงบ้องตี้บน ได้ร่วมกับหน่วยงานราชการสร้างอาคารเรียนถาวรขึ้น โดยมีผู้ใหญ่บอ เสือหอม เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญต่อมาในปี พ.ศ. 2507 (1964) จึงได้ขยายอาคารเรียนขึ้นใหม่อีกครั้ง จากบของหน่วยงานรัฐเป็นเงินห้าหมื่นบาท พื้นที่ตั้งของโรงเรียนราว 20 ไร่ ก็ได้รับจากการบริจาคจากชาวกะเหรี่ยงในท้องถิ่นเอง การเรียนการสอนหนังสือจึงได้ดำเนินในบ้องตี้บนมาอย่างต่อเนื่อง จำนวนนักเรียนชาวกะเหรี่ยงในท้องถิ่นที่ผ่านการศึกษาภาคบังคับ จากโรงเรียนบ้านบ้องตี้ก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ

พะตีป้อพอ อายุ 64 ปี เล่าว่าแม่ของท่านที่อาศัยอยู่บ้องตี้ล่างหมู่ 2 ปัจจุบันอายุเกือบ 80 ปี กับพ้อเจวา (เสียชีวิตไปแล้ว) ทั้งสองคนเป็นนักเรียนกะเหรี่ยงรุ่นแรกที่เรียนกับครูคนไทย แต่ส่วนมากเมื่อครูไทยที่เข้ามาสอนที่บ้องตี้บน มักจะอยู่ไม่นานก็ย้ายไป เพราะทนสภาพอ้างว้างโดดเดี่ยวไม่ได้ ทำให้ขาดครูเป็นเวลานาน บ่อยครั้งเข้าหน่วยงานทางด้านการศึกษา จึงมอบหมายให้พ้อเจวาทำหน้าที่ครูสอนหนังสือให้กับเด็กนักเรียนในหมู่บ้านแทน เนื่องจากพ้อเจวาได้เรียนจบประถม 4 แล้ว และเป็นนักเรียนรุ่นแรกของบ้องตี้บนที่มีทักษะในการเรียนเขียนอ่านหนังสือไทยได้ดีและมีลายมือสวย กะเหรี่ยงในรุ่นหลัง ส่วนมากจะเคยเรียนกับพ้อเจวาแทบทั้งสิ้น พะตีป้อพอเล่าว่า จำไม่ได้ชัดว่าสมัยนั้นได้เรียนหนังสือกี่วิชาแน่ แต่แกจำได้ถนัดว่าเรียนวิชาภาษาไทยกับคณิตศาสตร์ ซึ่งทำให้แกอ่านเขียนภาษาไทยได้ ในวัยเด็กพะตีป้อพอต้องไปโรงเรียน ตั้งแต่แปดโมงเช้าถึงแถวเคารพธงชาติเหมือนในปัจจุบัน โดยครูเป็นผู้สอนร้องเพลงชาตินำสวดมนต์ให้โรงเรียนจะปิดหยุดเรียนในวันโกนและวันพระ หรือตามปฏิทินทางศาสนาพุทธ พะตีป้อพอบอกว่า ขณะที่แกยังเป็นนักเรียนอยู่นั้น ยังไม่รู้จักรู้ว่าในหลวงเป็นใคร และ/หรือมีหน้าตาเป็นอย่างไร แกเพิ่งจะรู้จักในหลวง ก็ในสมัยที่เริ่มโตเป็นหนุ่มขึ้นแล้ว

³⁷ ข้อมูลจากสมุดหมายเหตุรายวัน (เอกสารรหัส 02 050409), ปีการศึกษา พ.ศ. 2534.

ชาวกะเหรี่ยงในบ่อบ้าน จึงได้เริ่มเข้าสู่การศึกษาภาคบังคับ มาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 2500 พวกเขาได้เรียนรู้ซึมซับค่านิยมและสำนึกความเป็นไทย จากการเรียนรู้ในโรงเรียนมากขึ้นทีละน้อย แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงบ่อบ้านจะสามารถธำรงอัตลักษณ์กะเหรี่ยงบางอย่างของตนเองไว้ เช่น ภาษา ความทรงจำ และความเชื่อประเพณีดั้งเดิมบางอย่าง แต่ทว่าได้เกิดการปรับเปลี่ยนจากกะเหรี่ยงกลายเป็นไทยมากขึ้นเรื่อยมา การเรียนหนังสือไทยเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พวกเขาปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เป็นไทยได้มากขึ้น พวกเขาสามารถสื่อสารติดต่อกับคนไทยจากท้องถิ่นอื่นได้ ด้วยภาษาไทยเป็นสื่อกลาง เรียนรู้ความเป็นไทยผ่านอัตลักษณ์แห่งชาติ ซึ่งหล่อหลอมขึ้นจากโรงเรียนบ้านบ่อบ้าน ดังที่พะตีบ่อพอเล่าถึงการเข้าแถวเคารพธงชาติ การสวดมนต์หน้าเสาธงก่อนเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็ก เป็นต้น³⁸

ปัจจุบัน กะเหรี่ยงในบ่อบ้านรุ่นหลังๆ แทบจะกลายเป็นไทยไปหมดแล้ว แบบแผนการเรียนที่เริ่มต้นตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนถึงป. 6 และภายหลังโครงการโรงเรียนขยายโอกาส ปรับจนถึงชั้น ม. 3 ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2543 กระทั่งเด็กชาวกะเหรี่ยงบ่อบ้านที่อายุต่ำกว่า 15 ปีลงมาหลายคนเริ่มไม่ใช้ภาษากะเหรี่ยงเลย พวกเขาหันมาใช้ภาษาไทยที่ได้รับการฝึกฝนจากโรงเรียนแทน³⁹ จากการสังเกตพบเห็นได้บ่อยครั้งว่า เมื่อเด็กกะเหรี่ยงพูดคุยกับพ่อแม่พี่น้องในครอบครัว พวกเขาไม่สามารถพูดคุยด้วยภาษากะเหรี่ยงได้ แม้พวกเขาจะฟังรู้เรื่องก็ตาม และเมื่อพวกเขาอยู่กับเพื่อนในรุ่นเดียวกัน ก็จะใช้ภาษาไทยแทน แบบแผนการศึกษาของประเทศไทย ได้ส่งผลให้เด็กในครอบครัวกะเหรี่ยงในดั้งเดิม รับเอารูปแบบชีวิตตามค่านิยมไทยอย่างไม่แตกต่างจากพลเมืองไทยในพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศ⁴⁰ และยิ่งทวีระดับสำนึกในการกลายเป็นไทยมากขึ้นตามความ

³⁸ ภาพกระบวนการสร้าง/หล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งชาติไทยผ่านโรงเรียน สามารถเห็นได้ชัดเจนเมื่อมองจากปัจจุบัน ซึ่งโรงเรียนบ้านบ่อบ้านเป็นสถานที่ที่เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์เข้าเรียนร่วมกัน เด็กๆ เหล่านี้มีกว่าครึ่งเป็นเด็กที่พ่อแม่ยังไม่มี/ไม่ได้รับสัญชาติไทย พวกเขาได้เรียนรู้อัตลักษณ์ความเป็นไทย ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของผู้คนต่างชาติพันธุ์ในพื้นที่หมู่บ้านชายแดนบ่อบ้าน

³⁹ ครูโรงเรียนบ้านบ่อบ้านได้เล่าว่า การสอนที่โรงเรียนบ่อบ้าน มีเด็กหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาเรียนรวมกัน เช่น กะเหรี่ยง, พม่า, มอญ และไทย จึงพบปัญหาที่เด็กอ่านเขียนไทยไม่ได้ เพราะกลับไปบ้านก็พูดภาษาในกลุ่มของตัวเอง ครูจึงใช้วิธีการบังคับลงโทษปรับเงินครั้งละหนึ่งบาท หากนักเรียนพูดภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทยในห้องเรียน

⁴⁰ ผู้สนใจประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพลเมืองไทยจากระบบการศึกษา สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานของ ศุภรา มณีรัตน์, “โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์: พื้นที่สร้างความเป็น “พลเมืองไทย” ในกลุ่มคนชายขอบ กรณีศึกษาโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548)

เปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าพวกเขาจะยังสามารถรักษาอัตลักษณ์กะเหรี่ยงบางส่วนเอาไว้ แต่ก็มีแนวโน้มกลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้นกว่าบรรพบุรุษ

นอกจากนี้ โรงเรียนบ้องต๋ับไม่ได้เปิดรับแต่เด็กที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น แต่รับเด็กจากครอบครัวผู้พลัดถิ่นไร้สัญชาติ ซึ่งมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาในบ้องต๋ับด้วย ดังนั้นโรงเรียนบ้องต๋ับ จึงกลายเป็นโรงงานที่ผลิตสร้างอุดมการณ์และอัตลักษณ์แห่งชาติไทยให้แก่เด็กๆ ที่มีพื้นฐานอัตลักษณ์ดั้งเดิมแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นกะเหรี่ยง ทวายพม่า มอญ มุสลิมพม่าไทย เป็นต้น เด็กนักเรียนเหล่านี้ สามารถเรียนรู้ปรับรับเอาอัตลักษณ์ชาติไทยเข้าไปเป็นผสมผสานกับอัตลักษณ์เดิมของตน เพื่อดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับสังคมรอบข้างได้มากขึ้น

ทั้งในกลุ่มนักเรียนและผู้ใหญ่ในฐานะผู้ปกครองของนักเรียน พวกเขาต่างก็มีส่วนร่วมกิจกรรมในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เด็กนักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้สร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นเรียนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยอาศัยอัตลักษณ์แห่งชาติไทยเป็นแกนกลางเชื่อมต่อกัน อาจกล่าวได้ว่าโรงเรียน เป็นพื้นที่สำคัญที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ในบ้องต๋ับใช้ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของตนกับเพื่อนบ้านอื่นๆ ในบ้องต๋ับด้วย ดังที่พบว่าในกลุ่มคนรุ่นอายุ 40 ปี ลงไป ทั้งกะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก ทวาย/พม่า แซมมุสลิม เป็นต้น หลายคนก็รำเรียนมาด้วยกันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก แนวโน้มของเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตในบ้องต๋ับ ก็ยิ่งเห็นได้ชัดขึ้นว่าโรงเรียนได้เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ได้ลดทอนความแตกต่างดังกล่าว โดยการรับเอาอัตลักษณ์แห่งชาติไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่ยังคงดำรงอยู่ไปพร้อมกันด้วย

กะเหรี่ยงนอก (Outside Karen)

กะเหรี่ยงนอก เป็นคำที่ถูกใช้เรียกโดยกะเหรี่ยงในและคนไทยที่อิงนัยความหมายอยู่กับรัฐ กะเหรี่ยงนอกเข้ามาอยู่ในบ้องต๋ับในช่วงเวลาต่างกันไป ส่วนใหญ่พบว่ามาจากบริเวณหมู่บ้านกะเหรี่ยงในชายพม่า โดยเฉพาะจากบ้านกะซอวา บ้านห้วยโง และบ้านเมตตา¹ ในเขตทวาย พื้นที่ดังกล่าวเคยอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ หรือที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า ‘กอทูเล’ ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนรอยต่อระหว่างไทย-พม่าในอดีต

¹ ภาษากะเหรี่ยงเรียก ‘เว่ยเมตตา’ (เมืองเมตตา) ส่วนทวายเรียก ‘ดแว’ ทั้งในภาษากะเหรี่ยงและพม่า ชาวกะเหรี่ยงจากบ้านเมตตาทหลายคนเล่าว่า บริเวณบ้านเมตตาเป็นชุมชนขนาดใหญ่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีลักษณะคล้ายกับชุมชนระดับตำบล อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำตะนาวศรี

เดิมทีกะเหรี่ยงนอกที่เดินทางข้ามพรมแดนติดต่อสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงฝั่งไทยหรืออาศัย แต่งงานตั้งครอบครัวอยู่กับกะเหรี่ยงในบ้องตื้นฝั่งไทยก็มีให้เห็นเป็นปกติอยู่แล้ว แต่เมื่อการสู้รบ ระหว่างทหารพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (KNU) ในบริเวณพื้นที่ชายแดนเกิดขึ้น จนนำไปสู่ เหตุการณ์ 'ค่ายกะเหรี่ยงแตก' ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ก็ยิ่งทำให้กะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าอพยพเข้ามาอาศัยในฝั่งไทยและบ้องตื้นเพิ่มมากขึ้นอย่างเท่าทวีคูณ ผลกระทบจากการสู้รบได้ทำให้ กะเหรี่ยงอิสระสูญเสียพื้นที่ปกครองเดิมในบริเวณชายแดนระหว่างไทย-พม่า ให้กับทหารพม่าไป ความรุนแรงจากสงครามและการปรับเปลี่ยนอำนาจการปกครองพื้นที่ใหม่ ได้ทำให้ชาวกะเหรี่ยง ในชุมชนชายแดนฝั่งพม่าต้องอพยพเคลื่อนย้ายหนีสงครามเข้ามาชายแดนไทยเป็นจำนวนมาก มาอาศัยในบ้านบ้องตื้นก็เป็นอีกจุดหนึ่งในเขตจังหวัดกาญจนบุรีที่รองรับชาวกะเหรี่ยงจากพม่าเข้ามาอาศัยพักพิงเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นช่องทางติดต่อกับชุมชนกะเหรี่ยงในพม่ามาเป็น เวลานาน

ด้วยเหตุนี้ กะเหรี่ยงนอกที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในบ้องตื้น จึงมีทั้งรูปแบบเข้ามาโดย สมัครใจหรือเข้ามาก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก และอีกรูปแบบที่อพยพข้ามพรมแดนมา เพราะการถูกบังคับพลัดถิ่น หรือได้รับผลกระทบจากสงครามในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยง แตก ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่มากกว่าที่เข้ามาโดยสมัครใจ ทั้งนี้ ด้วยผลกระทบจากสงครามก็อาจจะมี ส่วนสำคัญที่ทำให้ญาติพี่น้องของพวกเขา ต้องพลัดพรากกระจายกระจายไปคนละทิศคนละทาง ครอบครัวกะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้น ส่วนใหญ่จะมีญาติพี่น้องบางส่วนที่ถูกส่งตัวไปยังพื้นที่พักพิง ชั่วคราวบ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี ขณะที่ญาติพี่น้องบางส่วนก็ยังอาศัยอยู่ในฝั่งพม่า หรือไม่ก็พลัด พรากกระจัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านชายแดนฝั่งไทยอื่นๆ บางคนก็ติดต่อกับเครือญาติที่เข้ามา อาศัยอยู่ในบ้องตื้นก่อนหน้านี้ได้ ก็อาจหาโอกาสเข้ามาหาที่พักพิงอาศัยอยู่ในบ้องตื้นต่อมา และก็พบกะเหรี่ยงนอกพลัดถิ่นบางคน ที่ได้รับความช่วยเหลือจากกะเหรี่ยงในโดยที่ไม่ได้เกี่ยวพัน ทางเครือญาติมาก่อนเลยก็มี

ภายหลังจากเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก พื้นที่ชายแดนได้ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดย ทหารพม่าและทหารไทย แต่การลักลอบข้ามพรมแดนก็ยังคงเกิดขึ้นเป็นประจำ แม้ว่าการเดินทาง ข้ามแดนมากจะมีความเสี่ยงและอันตรายมากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าก็ตาม จึงไม่แปลกที่จะพบ กะเหรี่ยงนอกสายใหม่ๆ เข้ามาอาศัยในบ้องตื้นอยู่เสมอๆ กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาตั้งครอบครัวอยู่ ในบ้องตื้นช่วงก่อนค่ายกะเหรี่ยงแตกอธิบายว่า

“ถ้าคนเข้ามาช่วงที่แตกพอดีเลย ไม่ได้เข้ามาพร้อมกับอพยพมาเป็นฝูงเนี่ย เขาก็จะ มาอยู่ตามแถวนี้แหละอยู่ๆ ไปแล้ว เขามาถ่ายบัตรต่อให้อีกเพิ่มให้อีก บัตรสีเขียวขอบแดงนะ คือ

อย่างนี้เขาก็ไม่ได้จับเลย คือเขาถ้าช่วงนั้นถ้าเขาจับได้ก็เห็นเขาส่งนุ่นลือคาคานี่นะ ไม่ใช่เขาจับได้ เขาจะไปส่งศูนย์ ไม่ใช่ เขาให้ออกที่อื่น บางคนนี่บ้องตึกก็เหมือนบ้านเดิมของเขา คนฝั่งนุ่นกับฝั่งนี้ ก็แบบเป็นญาติพี่น้องกัน เขาก็แบบคนที่รู้ว่าจะไปทางนั้นไม่ได้ ก็เลยมานี่ก่อนเลยย้ายมานี่ก่อนเลย ดูท่าทางไม่ดีก็เขาก็ย้ายมานี่ก่อนเลย อยู่ๆ ไปพวกที่ไปอยู่รวมตัวก็ไป พวกที่มาอยู่ที่นี้ ก็อยู่เลยอย่างนั้น”

ก่อนค่ายกะเหรี่ยงแตก กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้องตึบบนก่อนหน้านั้น หลายรายแต่งงานอาศัยอยู่ร่วมครอบครัวกับกะเหรี่ยงในมาเป็นเวลาหลายปี รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นสิ่งปกติของผู้คนในบริเวณชายแดนบ้องตึบบน ดังกรณีของ น่อเซวา (นามสมมุติ) หญิงกะเหรี่ยงนอก ซึ่งเข้ามาอยู่ในบ้องตึบบนเกือบ 20 ปีแล้ว ปัจจุบันน่อเซวาแต่งงานอยู่กับสามีกะเหรี่ยงใน มีลูกชาย 2 คน เรียนอยู่ชั้นประถมที่โรงเรียนบ้านบ้องตึก ครั้งแรกที่ผู้เขียนรู้จักน่อเซวาในช่วงปลายปี 2544 ผู้เขียนก็ยังคิดไปว่าเธอเป็นคนไทย เพราะการที่เธออาศัยอยู่ในบ้องตึบบนมานานจนปรับตัวอย่างกลมกลืนกับคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นสำเนียงภาษาไทยและการแต่งตัว อุดมลักษณะภายนอกของน่อเซวาในสายตาของคนนอกอย่างผู้เขียน ก็ดูไม่แตกต่างจากคนไทยหรือกะเหรี่ยงในทั่วไปเลย แม้ว่าจนถึงวันนี้น่อเซวาก็ยังไม่มีแม้แต่บัตรต่างด้าว แม้แต่ใบเดียว

“ตั้งแต่เด็กๆ ก็ลองคิดดูสิ หนูอยู่ที่นี้เยอะกว่าอยู่ที่ประเทศพม่า อยู่ที่โน่นนะ 11 ปี แต่หนูมาอยู่ที่นี้ตอนนี่ 28 -29 แล้ว ...เขตทวาย ก็เหมือนกับเมืองกาญจน์เนี่ย ทางนุ่นก็เป็นเขตทวายก็ใกล้ๆ เมตตาคูหนูอยู่นะ เขามาทำบัตร ลุงบอกว่าหนูเรียนหนังสือนะ ไม่ต้องทำหรอก ช่วงนั้นพม่ายังไม่ดีกะเหรี่ยงแตก เขาก็บอกว่ายังไม่ต้องทำจริงๆ แล้วบัตรชุดนี้ที่เขาทำเขาทำให้กับคนตกสำรวจเหมือนกับว่าหนีรบนะ แต่หนูเข้ามาก่อนไม่รู้ตั้งกี่ปี แต่ลุงก็ได้ขึ้นทะเบียนไป บัตรสีฟ้าไม่ได้พาหนูไปทำหรอก (ลุงของเธอก็แต่งงานกับกะเหรี่ยงในบ้องตึบบน ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) แกบอกว่าเรียนหนังสือ เด็กไม่ต้องทำหรอก เมื่อก่อนมันไม่เหมือนอย่างนี้ไง แต่ก่อนกะเหรี่ยงมันไม่แตกใช้ไหม มันก็อยู่อย่างสงบนะ พอพม่าตีกะเหรี่ยงแตก กะเหรี่ยงไม่มีที่อยู่เขาก็เลยต้องมาอยู่อาศัยเมืองไทย ก็ขนาดหนูไปทำบัตรนะ เขาไม่เชื่อว่าหนูไม่มีบัตร เขาก็เห็นหนูตั้งแต่เล็กๆ เห็นมาไม่รู้ตั้งกี่สิบปีแล้ว แกมหนูก็ได้ผัวคนไทย เขาไม่เชื่อหรอกบางคน บอกไม่มีจริงๆ”

ชีวิตของน่อเซวาก็คล้ายกับกะเหรี่ยงนอกทั่วไปที่เข้ามาอยู่ในบ้องตึบบน ตั้งแต่การสู้รบชายแดนยังไม่เกิดขึ้นแล้วแต่งงานสร้างครอบครัวกับกะเหรี่ยงในฝั่งไทย โดยทั่วไปกะเหรี่ยงนอกที่

แต่งงานกับกะเหรี่ยงในบ้องตื้น มักจะเป็นฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย² หลังจากแต่งงาน กะเหรี่ยงนอกก็จะเข้าไปอยู่ภายในชายความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกะเหรี่ยงในอย่างใกล้ชิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะกะเหรี่ยงนอกมีญาติพี่น้องในบ้องตื้นน้อยอยู่แล้ว รวมไปถึงข้อจำกัดด้านสิทธิที่กะเหรี่ยงนอกไม่สามารถมีที่ดินเป็นของตนเอง ส่วนมากจึงต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านหรือที่ดินของเครือญาติกะเหรี่ยงในหลังการแต่งงาน แต่อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็จะคงความสัมพันธ์และคอยให้ความช่วยเหลือแก่ญาติพี่น้องกะเหรี่ยงนอกของตนอยู่เสมอ ไม่ว่าญาติพี่น้องอยู่ในบ้องตื้นหรือตามเข้ามาภายหลังก็ตาม

จากการที่กะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้น มีความเป็นมาที่กระจัดกระจายต่างทิศทางและช่วงเวลากัน ก็จะผลต่อความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพชีวิตในบริบทสังคมไทยที่แตกต่างกัน ด้วย กะเหรี่ยงนอกที่อยู่ในบ้องตื้นมานานก็จะปรับตัวได้ค่อนข้างกลมกลืน สามารถพูดสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ และมีความสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในมากกว่ากลุ่มที่เข้ามาภายหลัง

ครอบครัวและเครือญาติ

จากลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนย้ายของกะเหรี่ยงนอกเข้ามาในพื้นที่บ้องตื้น ก็สามารถแบ่งช่วงกว้างๆ ได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนและหลังค่ายกะเหรี่ยงแตก สำหรับผู้ที่เข้ามา ก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ส่วนใหญ่จึงมีบัตรสถานะต่างด้าวสีฟ้า ซึ่งบ่งชี้ว่าเป็น “ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง” ในวาทกรรมชุดเดียวกับที่รัฐไทยใช้กับกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของไทย กะเหรี่ยงนอกกลุ่มนี้ จึงอาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้านและสามารถหางานทำนอกหมู่บ้านได้ง่ายกว่ากลุ่มถือบัตรสีอื่น และด้วยข้อกำหนดทางกฎหมายก็มีโอกาส จะได้รับสัญชาติไทยง่ายกว่าผู้ถือบัตรประเภทอื่น ส่วนกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาภายหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ส่วนมากจะได้รับสถานะบัตรสีอื่น เช่น สีส้ม และสีเขียวขอบแดง เป็นต้น หรือบางคนก็อาจไม่มีบัตรใดเลย

อย่างไรก็ตามการบ่งชี้จำแนกด้วยสีของบัตรต่างด้าว ก็เป็นเพียงการจัดจำแนกผู้คนจากฝ่ายรัฐไทยเท่านั้น แต่ก่อนชาวกะเหรี่ยงในบริเวณนี้ ก็ข้ามพรมแดนไปมาหากันอย่างเป็นปกติ คนท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงจากทั้งสองฝั่ง ก็คงไม่เคยคิดมาก่อนว่าดินแดนในการปกครองของกะเหรี่ยงอิสระจะถูกทหารพม่าเข้ายึด ก่อนหน้านั้นพวกเขาข้ามพรมแดนไปมา โดยไม่ได้ใส่ใจเห็นความสำคัญของการทำบัตรกับทางหน่วยงานรัฐไทยเหมือนในปัจจุบันเลย มีตัวอย่างให้เห็นอยู่

²ในเขตบ้องตื้น หมู่ 1 ครอบครัวที่กะเหรี่ยงนอกเป็นฝ่ายชายแต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยงในมีเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้น ขณะที่หญิงกะเหรี่ยงนอกแต่งงานกับชายกะเหรี่ยงในมีจำนวนนับสิบครอบครัว

หลายครอบครัว ที่พบว่าเครือญาติกะเหรี่ยงของพวกเขา อยู่ทั้งในฝั่งพม่าและไทย ก่อนที่ความผันแปรของสถานการณ์จะปรับเปลี่ยน และส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้คนในบริเวณชุมชนสองฝั่งพรมแดนอย่างมหาศาล ชุมชนกะเหรี่ยงในฝั่งพม่ากลายเป็นหมู่บ้านร้าง และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามต่างก็แตกกระสานซ่านกระจายคนละทิศทาง ดังที่ ซอพูลา (นามสมมุติ) หนุ่มกะเหรี่ยงนอกรีต 31 ปี เล่าว่า

“...พี่เกิดข้างเผือก (กะชอวา) แต่มาโตที่เมืองไทย แม่พี่ใช่เปล่า น้องสาว อยู่พี่ พี่สาว ก็อยู่โน่น แต่อยู่เขตเดียวกัน แต่บางคนก็ชอบอยู่โน่น บางคนก็ชอบอยู่ที่นี่ แล้วแต่ ไม่ได้อยู่ด้วยกัน เพราะ ที่ห้วยโงกับประเทศไทยเนี่ยนะ เหมือนว่ามันต่างกันเท่าไร เหมือนพี่น้องกันทำกันกินกัน ได้ ไปกันได้ เมื่อกะเหรี่ยงอิสระใช่เปล่าเขาไม่ห้ามกัน เป็นกะเหรี่ยงเหมือนกัน เป็นทวาย เป็นมอญ ...เขาไม่ได้ห้ามกัน เป็นอย่างนี้ ...พี่ก็ไปๆ มาๆ เนี่ย แบบถ้าคิดถึงตาคิดถึงยาย (อยู่บ้องตีบน) ก็กลับมาที่นี่ ถ้าคิดถึงแม่กลับไปห้วยโง ไปๆ มาๆ อย่างนี้แหละ เพราะว่าทุกวันเนี่ยไปมาได้เลย เพราะไม่มีบัตรปัญหาอะไร ตรวจบัตรอะไรไม่มี ด้านตชด. มีเขาไม่ห้าม เพราะว่าเขารู้เข้าใจกัน ด้านตชด.มีเขาไม่ห้ามกัน พม่าลงมานี้กะเหรี่ยงอยู่ไม่ได้เลย ตอนนั้นพี่อยู่ประเทศไทย แม่พี่พม่าตีเข้ามาเนี่ย บางคนก็ไปที่ประเทศนอกหมดเลย เขารัฐบาลยูเอ็นอะไรไปหมด หนีไปคนละทิศคนละทางกันหมด บางคนเจอบางคนไม่เจอเลย บางคนไปประเทศนอกหมด”

ปัจจุบัน ในบริบทของบ้องตีบนฝั่งไทย การควบคุมจำแนกผู้คนที่ข้ามพรมแดนเข้ามาอาศัยในบ้องตีบนโดยรัฐไทย กลายเป็นสภาพที่สำคัญและส่งผลต่อชีวิตของกะเหรี่ยงนอกเหล่านี้ หากการพิจารณาช่วงเวลาในการออกบัตรเป็นตัวชี้วัดจำแนกผู้คน ก็อาจกล่าวได้ว่ากะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ในบ้องตีบนกลุ่มแรกก็คงประมาณไม่เกินสามสิบปี³ ส่วนกลุ่มที่เข้ามาภายหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก หรือเป็นผู้หนีภัยสงครามโดยตรง พวกเขาอยู่ในสภาพถูกบังคับพลัดถิ่น ผลจากสงครามทำให้สมาชิกในครอบครัวของพวกเขาพลัดพรากกระจัดกระจายไปคนละทิศคนละทาง บางคนโชคดี ก็ได้เจอญาติพี่น้องที่หนีเข้ามาในฝั่งไทยก่อน หลายครอบครัวญาติพี่น้องถูกส่งตัวไปอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี และกรณีที่ญาติพี่น้องสูญหายไปโดยไม่รู้ข่าวคราวเลยก็มีจำนวนมาก ขณะเดียวกันหลายครอบครัวได้ผ่านการอนุมัติจากองค์กรสากลให้ลี้ภัยไปประเทศที่สามในยุโรปและอเมริกาแล้ว แต่ยังคงติดต่อกับญาติพี่น้องในบ้องตีบน โดยส่งเงิน

³ บัตรสีฟ้าออกในช่วงทศวรรษ 2530 เพราะหากเข้ามาก่อนหน้านี้ก็จะได้สำรวจทำบัตรประชาชนไทย และกลายเป็นกะเหรี่ยงในไปแล้ว

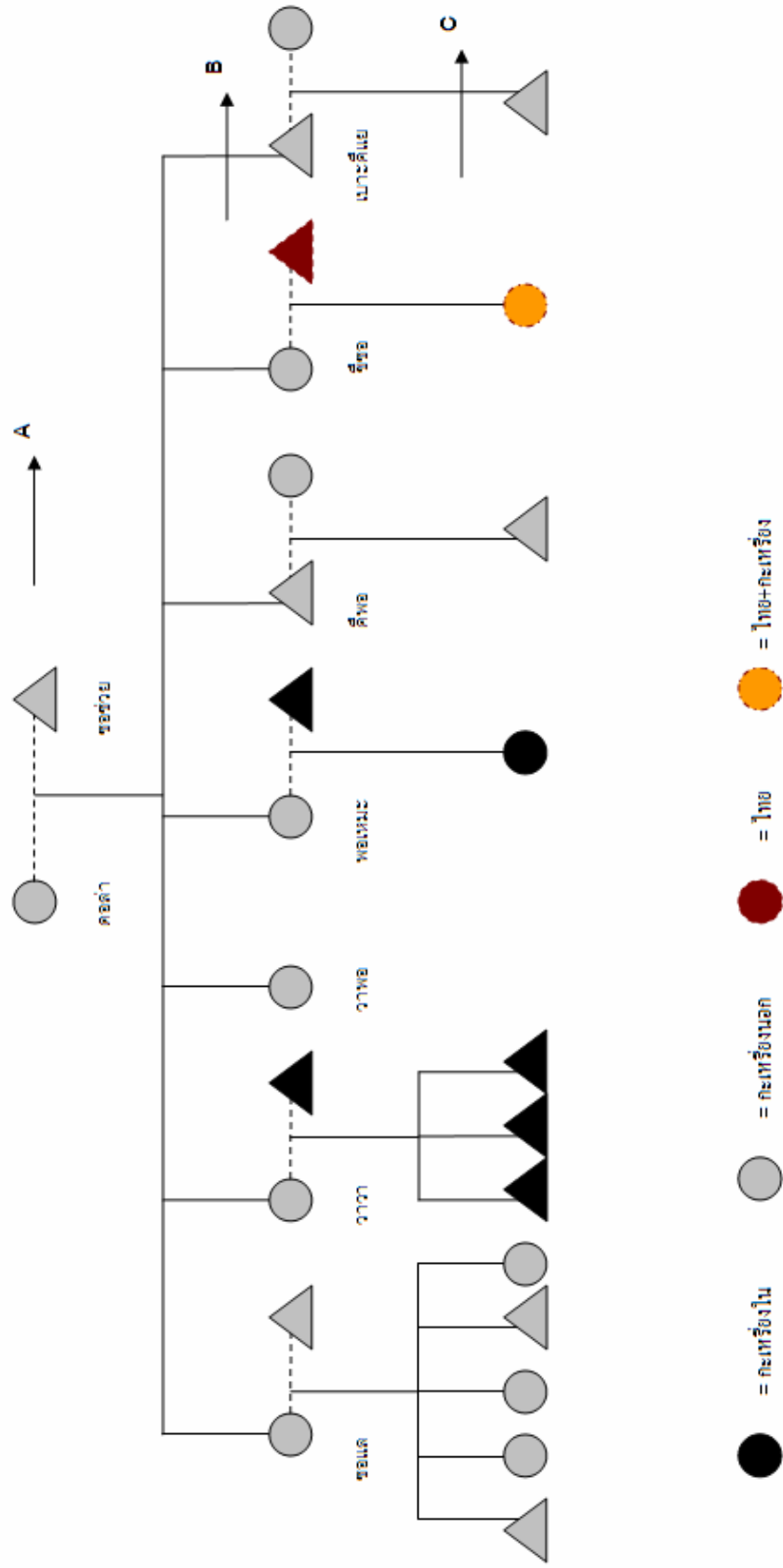
กลับมาให้เป็นระยะ ด้วยเหตุนี้สายสัมพันธ์ทางเครือญาติของกะเหรี่ยงนอก จึงมีลักษณะที่กระจายกระจายข้ามขอบเขตพื้นที่ต่างๆ ตามแต่โอกาสและชะตาชีวิตจะนำพาพวกเขาไปได้

ครอบครัวเครือญาติของกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบ้น ส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีคนเพียงสองรุ่น คือ พ่อ/แม่และลูก เนื่องจากส่วนใหญ่เพิ่งเข้ามาอาศัยในบ้องตึบ้นไม่นานนัก ยกเว้นในครอบครัวที่ถือบัตรสีฟ้าซึ่งลงหลักปักฐานในบ้องตึบ้นมานานแล้ว จึงอาจจะมีคนในรุ่นที่สามหรือรุ่นหลาน (ปัจจุบันยังอยู่ในวัยเด็ก และได้รับสัญชาติไทยเพิ่มมากขึ้น) กะเหรี่ยงนอกส่วนใหญ่ยังนิยมการมีลูกหลายคน และมีความเชื่อว่าการทำหมันจะทำให้ร่างกายไม่แข็งแรงเหมือนปกติ กะเหรี่ยงนอกในรุ่นที่สองที่แต่งงานแยกครัวเรือนตั้งครอบครัวใหม่จะยังคงสายสัมพันธ์กับเครือญาติเดิมอย่างเหนียวแน่น ข้อจำกัดในสิทธิการถือครองที่ดิน ทำให้การปลูกบ้านใหม่จะกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเดียวกับญาติพี่น้องเดิม

โครงสร้างครอบครัวของกะเหรี่ยงนอกไม่อาจจะชัดเจน เพราะสภาพครอบครัวที่แตกกระจายพลัดถิ่นจากสงคราม แต่ลักษณะอัตลักษณ์พลัดถิ่นของกะเหรี่ยงนอกก็เห็นได้จากเครือข่ายความสัมพันธ์อันกระจายข้ามพื้นที่ของพวกเขา ส่วนวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานค่านิยมต่างๆ ยังคงผูกพันกับระบบความเชื่อทางศาสนาคริสต์ ดังเช่น ในการแต่งงาน คู่สมรสฝ่ายใดก็ตาม หากเป็นคนนอกศาสนาจะต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เคร่งครัดขึ้นมากกว่าในอดีต

ในฐานะผู้เขียนเป็นคนนอก สายสัมพันธ์ทางเครือญาติของกะเหรี่ยงนอกไม่ใช่สิ่งที่ทำความเข้าใจได้ง่ายนัก โดยเฉพาะในช่วงที่ผู้เขียนยังไม่สนิทสนมคุ้นเคยกับพวกเขาเพียงพอ จึงค่อนข้างสับสน งุนงง กับรายชื่อสมาชิกในครอบครัวตามทะเบียนประวัติแบบทางการกับความเป็นจริง เนื่องจากกะเหรี่ยงนอกบางส่วนอาศัยชื่อปากชื่อกับเพื่อนบ้านที่เป็นคนไทยแล้ว หรืออาจปากชื่อลูกหลานในครอบครัวตนเองเข้าเป็นบุตรของกะเหรี่ยงในแทน เพราะต้องการให้ลูกหลานของพวกเขาได้รับสัญชาติไทย ประเด็นดังกล่าวค่อนข้างอ่อนไหวหมิ่นเหม่ในทางกฎหมาย และทำให้พวกเขาค่อนข้างระวังในการให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ผู้เขียนแต่เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะสายสัมพันธ์ในกลุ่มกะเหรี่ยงนอกที่มีความสลับซับซ้อน และอาจทำให้เข้าใจผิดได้ง่ายจากสภาวะกำกวมที่ปรากฏอยู่ รวมไปถึงเพื่อจะให้เห็นถึงวิธีการปรับตัวของพวกเขาในบางลักษณะเท่านั้น

แผนผังที่ 7 แผนผังเครือญาติกะเหรี่ยงนอก (พะดีซอช่วย)

อธิบายแผนผังเครือญาติพระติชชชว

เครือญาติกะเหรี่ยงนอกของพระติชชชว พระติชชชวอายุราว 60 ปี เข้ามาอยู่ในบ้องตื้นบนเป็นเวลาเกือบ 30 ปีแล้ว นับได้ว่าเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงนอกรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งแน่นอนในบ้องตื้นบน บ้านเดิมของพระติชชชวและมือกาดอล่าอยู่บริเวณเว่ยเมตตาในเขตทวาย พระติชชชวเล่าว่าบ้านเดิมแกเป็นพื้นที่สู้รบระหว่างกะเหรี่ยงอิสระกับทหารพม่า จึงต้องหนีมาอยู่บ้องตื้นบน “ไปทางนี้ก็เจอพม่า ไปทางนี้ก็เจอกองทัพเลยไม่ได้ก็เลยมาอยู่บ้องตื้น” พระติชชชวไม่มีญาติพี่น้องในบ้องตื้นบนเลย มีแต่ญาติพี่น้องของมือกาดอล่าผู้เป็นเมีย มีพี่น้องในฝั่งไทยอีก 4 คน เป็นผู้หญิงสองคน ตั้งถิ่นฐานซึ่งมีครอบครัวอยู่ในบ้องตื้นบนด้วยกัน ส่วนน้องชายอีกสองคนเสียชีวิตในบ้องตื้นบนไปหนึ่งคนในช่วงปี พ.ศ. 2543 อีกคนหนึ่งมีครอบครัวอยู่ที่ตำบลศรีมวงคล น้องสาวของมือกาดอล่ามีครอบครัวอาศัยอยู่ไม่ห่างกันนัก และมีชื่อนามสกุลเป็นคนไทยไทย ส่วนพระติชชชวกับเมียและลูกๆ มีบัตรสีฟ้ากันทุกคน เนื่องจากเข้ามาอยู่บ้องตื้นบนนานหลายปี จึงพูดและฟังไทยได้พอสมควร ยกเว้นแต่มือกาดอล่าที่พูดไทยไม่ได้เลย

บ้านของพระติชชชวเป็นบ้านไม้ถาวรหลังใหญ่อยู่บริเวณกลุ่มบ้านที่โพะวา หรือหลังโรงเรียนใกล้กับโบสถ์คริสต์จักรตะนาวศรี ลูกๆของแกเกือบทุกคนเกิดในฝั่งพม่า ยกเว้นคนสุดท้าย (เบาะเคีย) ซึ่งบอกกับผู้เขียนว่าเกิดในบ้องตื้นบน แต่ขณะนั้นให้หมอตำแยทำคลอด จึงไม่มีเอกสารใบเกิดที่จะยื่นขอสัญชาติไทยได้ ในรุ่นลูกของพระติชชชว (รุ่น B) เกือบทุกคนมีครอบครัวแล้ว หลังแต่งงานก็จะแยกครัวเรือนออกไป แต่ก็คงตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้องตื้นบน ยกเว้นลูกสาวคนคนสาม (น่อวาพอ) ที่ยังเป็นโสดและไปทำงานอยู่ในเมือง มีเพียงน้องชื้อชื้อที่แต่งงานกับคนไทยสามีของเธอเป็นทหารจึงไปอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ช่วงวันหยุดก็ยังคงกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ที่บ้องตื้นบนอยู่เสมอ ในเครือญาติรุ่นหลาน (รุ่น C) ลูกของน่อวาพอและน่อพอเหมะจะได้รับสัญชาติไทยโดยกำเนิด เนื่องจากสามีของน่อวาพอและน่อพอเหมะเป็นกะเหรี่ยงในและเป็นผู้นำชุมชนบ้องตื้นบนด้วย การแต่งงานกับกะเหรี่ยงในหรือคนไทย จึงเอื้อต่อการปรับตัวให้อยู่ในสถานะที่ดีขึ้นได้มากกว่าแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกด้วยกัน ดังที่พบว่าน่อชอแล (ลูกสาวคนโต) แต่งงานกับหนุ่มกะเหรี่ยงนอกที่ไม่มีบัตรอะไรเลย ในรุ่นลูกจึงยังไม่ได้สัญชาติไทย อย่างไรก็ตามสำหรับเด็กที่เกิดในบ้องตื้นบน ซึ่งพ่อแม่ที่มีบัตรสีฟ้าทั้งคู่ ในรุ่นลูกก็สามารถขอสัญชาติไทยได้ คนในรุ่นลูกของพระติชชชว บางคนได้เรียนหนังสือจากโรงเรียนบ้องตื้นบน จึงสามารถอ่านและพูดไทยได้ชัด พวกเขาบางคนมีชื่อเล่นในภาษาไทย เช่น นึ่ง แอ้ น้องพร เป็นต้น เพราะเพื่อนๆ เรียกตั้งให้ แต่ก็ไม่ได้ตั้งชื่อไทยอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งในรุ่นหลาน (รุ่น C) ที่เริ่มตั้งชื่อลูกเป็นภาษาไทยด้วย ครอบครัวเครือญาติของพระติชชชว ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ในบ้องตื้นบนอย่างเป็นทางการแล้ว

อธิบายแผนผังเครือญาติพะตึนโ

ปัจจุบันพะตึนโ อายุ 73 ปี เดิมทีเกิดและเติบโตในประเทศไทย บ้านเดิมอยู่ที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงเหมือนกับบ้องตึบ เมื่อยังหนุ่มแก่เคยไปเกณฑ์ทหารไม่แตกต่างจากชายไทยทั่วไป แต่หลังเกณฑ์ทหารพะตึนโเดินทางไปเที่ยวพม่า และได้ไปแต่งงานสร้างครอบครัวอาศัยอยู่กับลูกเมียที่เมตตาทหลายสิบปี ก่อนค่ายกะเหรี่ยงแตกหลายสิบปี เพื่อทำธุรกิจเป็นพ่อค้าคนกลางขายแร่ขามพรมแดน ลูกเมียทั้งหมดก็ย้ายมาบ้องตึบพร้อมกันยกเว้นลูกสาวคนโต ซึ่งตามมาภายหลังเมื่อค่ายกะเหรี่ยงแตกแล้ว

เมื่อเข้ามาบ้องตึบฝั่งไทย ในระยะแรกพะตึนโอาศัยอยู่บริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำท้ายเหมืองขึ้นไปทางด่านห้วยโงเป็นเวลา 5 ปี ต่อมาเมื่อนอพอมี (ลูกสาว) แต่งงานกับหนุ่มกะเหรี่ยงใน ครอบครัวพะตึนโ จึงย้ายมาปลูกบ้านอยู่ในที่ดินของลูกเขย ริมถนนตรงข้ามมัสยิดอีกเป็นเวลา 3 ปี ก่อนช่วงที่ค่ายกะเหรี่ยงจะแตกเล็กน้อย กระทั่งต่อมาครอบครัวพะตึนโได้พยายามหาที่อยู่ของตนเอง เพราะรู้สึกอึดอัดใจที่ต้องพึ่งพิงอาศัยลูกเขย จึงย้ายมาอยู่บริเวณกลุ่มบ้านทีโอะวา (หลังโรงเรียน) เป็นเวลา 10 ปี จนถึงปัจจุบัน บ้านของพะตึนโเป็นบ้านยกพื้นมีใต้ถุน บนบ้านเป็นพื้นโล่งกันห้องนอนเพียงห้องเดียว และสร้างจากไม้ไผ่สับปากเหมือนกับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งล้วนมีฐานะค่อนข้างยากจน

ตั้งแต่ พะตึนโกลับมาอยู่ในฝั่งไทย ก็พยายามไปค้นหาหลักฐานที่แสดงสัญชาติไทยของตน แต่หลักฐานต่างๆ ส่วนใหญ่สูญหายไปพร้อมการย้ายที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิ ซึ่งที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิเดิมจมอยู่ใต้เขื่อนไปแล้ว ปัจจุบันพะตึนโจึงอยู่ในฐานะกะเหรี่ยงนอกเต็มตัว ไม่แตกต่างจากชาวกะเหรี่ยงนอกครอบครัวอื่น

พะตึนโไม่มีญาติพี่น้องในบ้องตึบ นอกจากลูกเมียที่เดินทางมาจากฝั่งพม่าด้วยกัน จึงเป็นเพียงครอบครัวกะเหรี่ยงนอกเล็กๆ ซึ่งขยายเครือญาติขึ้นภายหลังจากการแต่งงานในรุ่นลูก (รุ่น B) และเพราะอยู่ในบ้องตึบมานาน พะตึนโและลูกๆ ที่เข้ามาบ้องตึบพร้อมกันจึงมีบัตรสีฟ้ากันทุกคน⁴ ยกเว้นนอริต้า (ลูกสาวคนโต) ซึ่งตามมาบ้องตึบหลังค่ายกะเหรี่ยงแตกแล้ว โดยอาศัยปลูกบ้านอยู่ติดกับพะตึนโ ครอบครัวของนอริต้าในรุ่นลูกจึงมีบัตรสีเขียวขอบแดงด้วย เมื่อพะตึนโสูญเสียภรรยาไปในปี พ.ศ. 2546 เพราะป่วยหนัก ปัจจุบันจจะลูกชายคนโตจึงเป็นผู้ดูแลพ่อ โดยแต่งงานกับเมียกะเหรี่ยงนอก ซึ่งมาจากพม่าไม่นานนัก และมีลูกวัย 1 ขวบด้วยกัน ลูกสะใภ้ (เมียจจะ) ของพะตึนโไม่มีญาติพี่น้องในบ้องตึบและไม่มีบัตรสีใดทั้งสิ้น

⁴ ก่อนทำบัตรใหม่ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2550 ซึ่งทำให้บัตรสีหลากหลายประเภทกลายเป็นสีเดียวกันทั้งหมด

พะตึนโนโพสามารถอ่านและพูดภาษาไทยได้ เพราะอดีตเคยอยู่ในฝั่งไทยและเคยเกณฑ์ทหารและเรียนหนังสือไทยมาก่อน แต่เมื่อกาเฮโพ (เมีย) ขณะที่ยังมีชีวิตไม่สามารถพูดไทยได้เลย ในรุ่นลูกของพะตึนโนโพ (รุ่น B) ซึ่งเข้ามาในฝั่งไทยในขณะที่ยังมีชีวิตจึงไม่สามารถอ่านหนังสือไทยได้ แต่เพราะอยู่ในบ๊องตึบมานาน จึงสามารถพูดคุยกฟังภาษาไทยได้เข้าใจอยู่บ้าง ขณะที่ลูกสาวสองคนหลังสุดที่เติบโตในฝั่งไทย จึงได้เรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนบ๊องตึบ นอริเซอไปทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ และยังส่งเงินช่วยเหลือครอบครัวอยู่เสมอ ส่วนพอวอโพ (ลูกสาวคนเล็ก) อายุ 20 ปี มีชื่อจริงเป็นภาษาไทยเพียง ซึ่งสารวัตรกำนันบ๊องตึบตั้งให้ เธอเพิ่งเรียนจบชั้นมัธยม 6 ที่โรงเรียนต่างอำเภอ แต่ก็ยังไม่ได้รับสิทธิเป็นคนไทย แม้พะตึนโนโพจะได้พยายามไปยื่นเรื่องขอสัญชาติที่อำเภอมาแล้วหลายครั้งก็ตาม ขณะที่นอพอมือ (ลูกสาวคนรอง) ซึ่งแต่งงานกับกะเหรี่ยงในบ๊องตึบ ลูกของนอพอมือ จึงได้รับสัญชาติไทยตามสิทธิทางกฎหมายกันทุกคน นับเป็นครอบครัวเดียว ที่คนรุ่นหลาน (รุ่น C) ได้สิทธิเป็นคนไทยโดยกำเนิด

อธิบายแผนผังเครือญาติพี่น้องพอบ

จากแผนผังลำดับเครือญาติข้างต้น เป็นของกะเหรี่ยงนอกรอบครัวของนอพอบ (นามสมมุติ) ที่เพิ่งย้ายมาบ๊องต๊บน ในปี พ.ศ. 2546 ครอบครัวนี้เป็นตัวอย่างของครอบครัวกะเหรี่ยงนอกรจำนวนมาก ที่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวขนาดเล็กที่เคลื่อนย้ายไปหลายที่ทางตามโอกาสที่แสวงหาได้ เดิมทีนอพอบกับครอบครัวอาศัยอยู่ที่ตำบลห้วยน้ำหนัก จังหวัดราชบุรี แต่ย้ายมาทำงานรับจ้างดูแลบ้านและสวนให้กับผู้หลักผู้ใหญ่คนหนึ่ง ซึ่งสร้างบ้านและสวนทิ้งเอาไว้ในบ๊องต๊บน

ปัจจุบันนอพอบ อายุ 42 ปี ไม่มีญาติพี่น้องในบ๊องต๊บนมาก่อนเลย จอ B ผู้เป็นสามีย้ายมาทำงานที่บ๊องต๊บนให้กับเจ้านายคนไทย นอพอบและลูกชายทั้งสองคนก็ย้ายตามาด้วย คนโตอายุ 17 ปี ส่วนคนเล็กอายุ 10 ปี ทั้งหมดไม่ได้ทำบัตรอะไรเลย นอพอบบอกว่า “ไปทำบัตรก็ได้มาแต่ไป” ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่านอพอบหมายถึง ใบหลักฐานในการยื่นคำร้องขอสถานะต่างดาว แต่ยังไม่ได้อัตราบัตร(สี) จากอำเภอ ลูกชายทั้งสองคนได้เรียนหนังสือที่บ๊องต๊บน และยังไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน ส่วนลูกสาวทั้ง 2 คน มีบัตรประชาชนไทยคนโตหรือน้อย C แต่งงานกับหนุ่มคนไทย และยังทำงานอยู่ที่ราชบุรี ส่วนน้อย D ไปเป็นลูกจ้างทำขนมไทยอยู่ที่กรุงเทพฯ และยังคงส่งเงินมาให้พ่อแม่อยู่เป็นประจำ ลูกๆ ทุกคนของนอพอบล้วนมีชื่อในภาษาไทย

อย่างไรก็ตาม การที่ลูกสาวทั้งสองคนของนอพอบมีบัตรประชาชนไทย ไม่ได้หมายความว่าได้ผ่านการอนุมัติขึ้นขอสัญชาติตามกระบวนการกฎหมายอย่างตรงไปตรงมา⁵ ลักษณะการข้างต้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติสำหรับผู้คนชายขอบที่อาศัยบริเวณชายแดน แม้แต่กะเหรี่ยงนอกรที่อาศัยอยู่ในบ๊องต๊บนตั้งแต่เริ่มต้นก็ตาม บางคนก็กลายเป็นคนไทยได้ด้วยวิธีการเดียวกัน

⁵ การแบ่งแยกผังเครือญาติด้วยสีเป็นเพียงการใช้สัญลักษณ์สำหรับการทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนเหล่านั้นเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าตัวตนของพวกเขาเหล่านั้นมีลักษณะพิเศษเฉพาะที่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนหรือมีแก่นแกนแต่อย่างใด ซึ่งแผนผังที่ 8 ได้ใช้สีแดงแทนความหมายว่าเป็นคนไทย เพื่อแสดงถึงการก้าวข้ามพรมแดนในตัวคนที่รัฐและอำนาจกฎหมายสร้างขึ้นปิดกั้น ในประเด็นนี้ ผู้เขียนได้อาศัยการเช็คจากผู้ให้ข้อมูลท่านอื่น เพราะเป็นเรื่องยากที่เข้าถึงและไม่มีใครอยากพูดถึงหรือเปิดเผยเรื่องนี้ ทั้งนี้ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้ผู้ถูกกล่าวถึงได้รับผลกระทบแต่อย่างใด หากแต่ต้องการแสดงให้เห็นลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัวของชาวกะเหรี่ยงนอกรที่มีลักษณะแบบเดียวกันนี้อีกจำนวนมาก ซึ่งมักจะทำให้เกิดความสับสนและซับซ้อนในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติของพวกเขาอย่างยิ่ง แต่ในอีกด้านก็มองได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นยุทธวิธีอย่างหนึ่งของพวกเขาในการแสวงหาความมั่นคงของชีวิตท่ามกลางตัวตนที่เป็นอื่นของพวกเขา

ทั้งนี้จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจ ที่อาจพบว่าในครอบครัวกะเหรี่ยงนอก บางครั้งอาจจะมีญาติพี่น้องสักคนหรือสองคนในครอบครัวที่ได้รับสัญชาติเป็นคนไทยแล้ว ทั้งนี้การได้เป็นคนไทยนับว่ามีความหมายแตกต่างอย่างยิ่งต่อสภาพชีวิตในโลกแห่งความจริงของพวกเขา

กะเหรี่ยงนอกที่มีลักษณะแบบครอบครัวของนอพออบอ ก็มีอยู่ในบ่อนี้บนหลายครอบครัว พวกเขาไม่มีญาติพี่น้องอื่นๆ ในบ่อนี้บนเลย การใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนชายแดนฝั่งไทย จึงค่อนข้างมีความลำบากมากกว่ากะเหรี่ยงนอกที่มีเครือญาติอยู่ด้วย หรือได้ลงหลักปักฐานมาเป็นเวลานานพอควรแล้ว แต่ทั้งนี้ครอบครัวกะเหรี่ยงนอกลักษณะนี้ เมื่อได้ใช้เวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่อไป ก็จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่เผชิญอยู่ได้มากขึ้น

เครือข่ายความสัมพันธ์อันกระจัดกระจายและอัตลักษณ์พลัดถิ่น

ในปัจจุบันกะเหรี่ยงนอกเกือบทั้งหมด ยังคงมีความสัมพันธ์กับเครือญาติในฝั่งพม่า ดังที่พบว่าพวกเขาจะเดินทางข้ามพรมแดนกลับไปเยี่ยมญาติในฝั่งพม่า หรือไม่ก็ญาติจากฝั่งพม่าได้เข้ามาแวะเวียนหาพวกเขาดังที่ปรากฏอยู่เสมอ รวมไปถึงเครือข่ายความสัมพันธ์กับเครือญาตินอกพื้นที่หมู่บ้าน อันกระจัดกระจายและเป็นลักษณะที่แสดงประสบการณ์ร่วมของการพลัดถิ่นหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์แบบข้ามพรมแดนไทย-พม่า

ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนเป็นสภาพปกติของชาวกะเหรี่ยงและผู้คนในบริเวณชายแดนบ่อนี้บนอยู่แล้ว แต่เมื่อพรมแดนถูกควบคุมอย่างเข้มงวดในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ก็ยิ่งทำให้กะเหรี่ยงนอกเดิมที่ข้ามไปมาระหว่างฝั่งไทย-พม่า เดินทางกลับไปถิ่นฐานเดิมไม่ได้ ดังที่จอแซซาเล่าว่า “น่อ...นี่ เข้ามาอยู่ก่อนแล้วก็ได้ลูกได้ผัวทางนี้ก็เลยไม่ได้กลับเลย เขาก็เลยมาเยี่ยมมาเยี่ยมแล้วก็แบบลูกๆ หลานๆ กับพี่.... เขาก็มาเยี่ยมพี่... เขาก็มาอยู่กัน ที่นี้เสร็จแล้วผัวเขาก็มาอยู่ด้วย พอดีผัวเขาก็เสียที่นี้ เลยจะกลับก็ยังงี้ละ ลูกทางนี้ก็มิแล้วเขาก็อาศัยกับลูกทางนี้อยู่เลย”

ด้วยเหตุนี้ เมื่อการควบคุมพรมแดนเริ่มผ่อนคลายลง ก็จะพบกะเหรี่ยงนอกในบ่อนี้บนเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องในฝั่งพม่าอยู่เป็นประจำ และบ่อยครั้ง ก็พบว่ามีการข้ามพรมแดนจากพม่ามาอาศัยกับญาติพี่น้องในบ่อนี้บนด้วยเช่นกัน ดังกรณีของน่อเซวา (นามสมมุติ) อายุ 28 ปี เธอเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อนี้บนตั้งแต่อายุ 11 ปี หรือเกือบ 20 ปีมาแล้ว แม่และ

ญาติพี่น้องของนอเชวาก็ยังคงอยู่ในพม่า เธอมีเพียงลุงที่เสียไปห้าปีก่อนเป็นญาติทางสายเลือดเพียงคนเดียวในบ้องตึบ นอเชวารู้ว่าไม่เคยกลับไปพม่าเลยจนกระทั่งเมื่อแต่งงานและมีลูกคนแรกกับกะเหรี่ยงในบ้องตึบ ซึ่งช่วงปลายปี พ.ศ. 2544 ป้าของเธอเดินทางมาจากหมู่บ้านในพม่าแล้วมาพักอาศัยอยู่กับเธอ จึงทำให้นอเชวารู้ข่าวคราวพ่อแม่ที่บ้านเดิม และได้ติดต่อระหว่างกันอีกครั้งหนึ่ง แต่นอเชวาก็ไม่เคยกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ตนเองเลย จนกระทั่งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 ป้าของเธอเดินทางมาบ้องตึบอีกครั้งเพื่อแจ้งข่าวการป่วยของแม่ให้นอเชวา จึงทำให้นอเชวาทะลาไปเยี่ยมแม่ของเธอเป็นครั้งแรกตั้งแต่มาอยู่ในบ้องตึบ หลังจากนั้นเมื่อนอเชวามีลูกคนที่สองแล้ว เธอก็ยังคงเดินทางกลับไปเยี่ยมแม่ในฝั่งพม่าช่วงฤดูแล้งอยู่เสมอเกือบทุกปี ซึ่งล่าสุดในปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมานี้ สถานการณ์ชายแดนมีความสงบมากขึ้น จึงทำให้นอเชวพร้อมกับสามีเดินทางกลับไปเยี่ยมแม่ที่บ้านได้สะดวกปลอดภัยยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ความสัมพันธ์กับเครือญาติในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี

ในช่วงเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงจำนวนมาก ได้อพยพข้ามพรมแดนจากพม่าเข้ามาบ้องตึบฝั่งไทยทางด้านห้วยโง่ จากนั้นก็ถูกส่งต่อไปยังพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี หรือ ‘ศูนย์อพยพถ้ำหิน’ (คำที่คนบ้องตึบเรียก - ดูในบทที่ 3) ซึ่งสามารถเดินทางติดต่อกับบ้องตึบได้ ขณะที่กะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบจำนวนมากก็มีสายสัมพันธ์กับเครือญาติที่ถูกส่งไปอยู่ในศูนย์อพยพถ้ำหินด้วย จึงเป็นธรรมดาที่พบกะเหรี่ยงนอกจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวถ้ำหินเดินทางมาหาญาติพี่น้องในบ้องตึบ หรืออาจจะออกมาหางานทำในบ้องตึบช่วงฤดูกาลเพาะปลูกเป็นประจำทุกปี “บ้านใครบ้านใครมาแถวนี้่น่าดูเลย เข้าไปในป่านี้มาแบบบางคนมาหางาน ไปอยู่ที่ป่าทำงานที่ไร่ ตอนนีไปหมดแล้ว ไปศูนย์อพยพ เดียวก็กลับมาอีก”

กะเหรี่ยงนอกในที่อาศัยอยู่ในบ้องตึบหลายครอบครัว ก็ย้ายมาจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหินด้วยเช่นกัน พวกเขาอาจจะลงชื่อขอสิทธิ์กับองค์กรสากลเอาไว้ ระหว่างที่รอเรื่องอนุมัติก็ออกมาอาศัยอยู่ที่บ้องตึบแทน พอใกล้จะถึงเวลาที่ได้รับการอนุมัติก็ค่อยกลับเข้าไปอยู่ข้างในใหม่ กะเหรี่ยงนอกหลายคนมักให้เหตุผลตรงกันว่าในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหินมีคนอาศัยอยู่หลายพันคน สภาพความเป็นอยู่จึงค่อนข้างแออัดและย่ำแย่ พวกเขาจึงออกมาอยู่นอกศูนย์แทนเพราะสบายใจกว่า

หญิงกะเหรี่ยงนอก ที่เคยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน ก่อนจะย้ายมาบ้องตึบในปี พ.ศ. 2545 เล่าว่า

“ในนั้นมีคนเยอะบ้านปลูกติดกันเป็นหลัง หลังคาเป็นผ้าเตนท์ กลางวันก็ร้อน โรคภัยไข้เจ็บเยอะไปหมด ตอนคลอดลูกคนที่ 2 นี่ตอนนั้นเป็นปี กว่าจะลุกขึ้นได้ ได้ข้าวสารแจกกับน้ำมันก็เอาไปแลกเงินซื้อของ บางทีผัวก็แอบออกไปทำงาน แล้วส่งเงินมาให้ จึงพอมีเงินใช้กิน ... ออกมาอยู่ที่นี้สบายกว่าเยอะอยู่ข้างใน มาอยู่ที่นี่ต้องทำงานรับจ้างทำไร่ แต่อยู่ข้างในไม่ได้ทำอะไรได้แต่นั่งๆ นอนๆ มีข้าวสารแจกให้กิน แต่ไม่สบายใจ อยู่ข้างในอยู่ที่ศูนย์เนี่ยมันไม่มีงานทำ แล้วก็คนเยอะน่าดู ไม่เคยเมื่อก่อนเป็นไข้เป็นอะไรตลอด”

น่อหนูนี้ (นามสมมุติ) อายุ 30 ปี อาศัยอยู่บริเวณกลุ่มบ้านที่โพะวา (หลังโรงเรียนบ้องตึบน) เธอมาอยู่ที่บ้องตึบนเป็นเวลานานแล้ว จนได้บัตรสีฟ้าและแต่งงานกับสามีเป็นกะเหรี่ยงไนไน ในบ้องตึบน แต่พ่อแม่และญาติพี่น้องของเธอกลายเป็นผู้หนีภัยสงคราม ตั้งแต่ทหารพม่าเข้ายึดครองพื้นที่ในบริเวณชายแดน พวกเขาถูกส่งตัวไปที่พื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี และด้วยการควบคุมตรวจจับของเจ้าหน้าที่รัฐไทยยังคงเข้มงวด น่อหนูนี้ จึงไม่กล้าพาพ่อแม่มาอยู่ที่บ้องตึบนด้วยกัน “พ่อแม่ไม่มีบัตรประชาชนออกมาไม่ได้ ทหารเดี๋ยวก็ขึ้นมากวาดล้างเดี๋ยวก็มากวาดล้าง” อย่างไรก็ตามพ่อแม่ของน่อหนูนี้ ก็เคยออกมาเยี่ยมที่เธอเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงที่สามีของเธอเสียชีวิต “มาอยู่สองสามเดือนแล้วก็กลับไปอยู่ที่ศูนย์ฯ นั้นแหละแฟนตายได้ สองสามอาทิตย์นี้มา มาแล้วก็นอนอยู่สองเดือนก็กลับไป ที่มาอยู่ที่นี่พี่ก็ไปทำงาน”

นอกจากนี้ บางครั้งก็พบว่ากะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบน จะเป็นฝ่ายเดินทางไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่ศูนย์ฯ ถ้ำหินเองด้วย การเดินทางติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบ้องตึบน-ถ้ำหิน จะเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นอยู่เสมอ และดูเหมือนว่าการเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ ที่จังหวัดราชบุรีนั้น ไม่ได้มีการควบคุมเข้มงวดเท่าใดนัก และนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547-48 เป็นต้นมา กะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่ในบ้องตึบนหลายครอบครัว ได้เริ่มลี้ภัยไปยังประเทศที่สามในยุโรปและอเมริกาแล้ว แต่บางคนก็ยังคงรอการอนุมัติจากองค์กรสากลตามที่ได้ยื่นขอผ่านทางพื้นที่พักพิงชั่วคราวถ้ำหินอยู่เช่นเดิม กะเหรี่ยงนอกบางคนก็เดินทางไปยังต่างประเทศแล้ว ก็ยังคงติดต่อและส่งเงินกลับมาให้ญาติพี่น้องในบ้องตึบนด้วย โดยมีการโทรติดต่อกลับมาทางโทรศัพท์ จดหมาย และอินเทอร์เน็ต

ปัจจุบันกะเหรี่ยงนอก ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ บ้านถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี มีจำนวนน้อยลงกว่าเดิม แต่พวกเขาก็ยังหลายคนที่ยังอยู่ที่นั่น และยังคงรอการอนุมัติขอลี้ภัยสงครามไปประเทศที่สามในอนาคต เช่นเดียวกับพ่อแม่และเครือญาติของน่อหนูนี้ ที่เพิ่งได้รับการพิจารณาให้ย้ายลี้ภัยไปอเมริกาตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2549 ขณะที่น่อหนูนี้ยังคงตัดสินใจอยู่ว่าจะทำเรื่องขอลี้ภัยตามไปหรือไม่ เพราะตนเองมีครอบครัวอยู่ในบ้องตึบนแล้ว น่อหนูนี้เล่าว่า

“แม้กับพี่น้องที่ยังไม่ได้แต่งงาน 3 คน เพิ่งไปอเมริกาเมื่อวันที่ 16 แต่ยังไม่ได้ติดต่อกับ มา ตอนไปก็โทรคุยกันอยู่ คาดว่า 3 เดือนแล้วก็โทรกลับมาได้ ไปรัฐไหนก็ยังไม่รู้ ไปทำงานนะแหละ แต่ก่อนจะได้ทำงานก็ต้องเรียนภาษาฝรั่งก่อน 6 เดือน ... คิดอยู่ว่าจะไปดีไหม แต่ติดที่ลูกเป็นคน ไทย ไปก็ลำบาก ตัวเองมีบัตรสีฟ้าลำบาก อยู่มาตั้งนานไม่ได้บัตรประชาชน ไปอเมริกาถ้าอยู่ 5 ปี ก็ ได้บัตรประชาชนแล้ว แล้วค่อยกลับมาเมืองไทยก็ได้ แต่ต้องทำพาสปอร์ต”

ความสัมพันธ์กับเครือญาติในพื้นที่อื่นของไทย

เนื่องจากการอพยพเคลื่อนย้ายพลัดถิ่นต่างทิศทางในช่วงที่มีการสู้รบในพื้นที่ชายแดน ไทย-พม่า และการแสวงหาโอกาสชีวิตที่แตกต่างกันไป กระเหรี่ยงนอกบางคน/ครอบครัว เดินทาง มาจากพื้นที่อื่นก่อนที่จะย้ายมาอยู่ในบ๊องตีบน บางคนเป็นแรงงานรับจ้างให้กับเจ้าแก้วในพื้นที่อื่น หรือมีประสบการณ์การทำงานในหลายแห่งก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในบ๊องตีบน ซึ่งทำให้พวกเขามีเครือ ญาติอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ของไทยที่เคยเข้ามาพักพิงหรือทำงาน ทั้งในบริเวณชุมชนชายแดนอื่นๆ และ ในเขตเมือง ความสัมพันธ์กับเครือญาติของกระเหรี่ยงนอกแต่ละครอบครัว จึงเป็นลักษณะ ความสัมพันธ์เฉพาะส่วนตัวที่ต่างกระจายกระจายแตกต่างกันไปหลายพื้นที่ ดังที่หญิงกระเหรี่ยงนอก คนหนึ่งเล่าประสบการณ์ชีวิตก่อนจะมาอยู่ในบ๊องตีบนว่า

“แต่ก่อนมาทำงานเป็นลูกไร่กำนัน ปลุกข้าวโพดอยู่ในบ๊องตีได้ประมาณ 5 ปี ลูกสาว คนโต ก็เกิดที่บ๊องตีนี้กำนันก็เห็น ตอนนั้นทำบัตรสีส้มเอาไว้ ทางอำเภอมาทำบัตรสีเขียวขอแดงให้ ก็ไม่ได้สนใจไปทำ แต่กลับไปอยู่ทางฝั่งพม่าได้ประมาณปี สองปี ค่ายกระเหรี่ยงก็แตกทหารพม่าได้ เข้ามา จึงต้องย้ายไปอยู่ที่ศูนย์อพยพราชบุรี เพราะเขาให้ไปทางนั้นไม่ได้เข้ามาทางบ๊องตี ไปอยู่ใน ศูนย์อพยพได้ประมาณปีกว่า แม่ก็ตายจึงไม่อยากอยู่ในศูนย์หนีออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำโรงงาน ทำหลอดไฟ ได้เงินเดือนละ 3,000 บาท มีข้าวอาหารกินต่างหาก ตอนนั้นก็ไปๆ มาๆ อยู่ในศูนย์ อพยพ ลูกชายคนที่สองก็เกิดที่ ร.พ.ศูนย์อพยพ จากนั้นก็หนีออกจากศูนย์อพยพที่ราชบุรีมาบ๊องตี”

หรือในกรณีของนอพออบอ (นามสมมุติ) วัย 42 ปี ซึ่งเล่าว่าตนเองกับสามีเดิมอยู่ที่ตำบล ห้วยน้ำหนัก จังหวัดราชบุรี เข้ามาเป็นผู้ดูแลบ้านและไร่สวนในบ๊องตีบน ให้กับข้าราชการ เกษียณอายุระดับผู้ใหญ่คนหนึ่ง นับเป็นเวลา 6 ปีแล้ว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2546) ขณะที่ลูกอีกสี่คน แยกกันทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ และราชบุรี แต่ก็ยังส่งเงินมาให้พ่อแม่ที่อาศัยอยู่ในบ๊องตีบนใช้อยู่ เป็นประจำ หรือในกรณีของกระเหรี่ยงในบ้านดงโพง และเขตตำบลศรีมั่งคด บางครั้งก็แวะเวียนเข้า

มาหาเครือญาติในบ่อน้ำมันอยู่เสมอ ด้วยลักษณะการเดินทางไปในหลายพื้นที่ จึงทำให้กะเหรี่ยงนอกหลายครอบครัวมีเครือญาติกระจายอยู่ในชุมชนหมู่บ้านหรือในเขตเมืองของไทยหลายแห่งด้วย

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเส้นทางชีวิตของกะเหรี่ยงนอก มักจะพบว่าชีวิตของแต่ละคนล้วนมีเส้นทางชีวิตในการเดินทางที่แตกต่างกันไป กระจายกระจายหรือเคยอาศัยอยู่ในหลายพื้นที่มาก่อนที่จะมาอยู่ในบ่อน้ำมัน และยิ่งในสภาพที่พวกเขากลายเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นจากภัยสงคราม ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติครอบครัวพวกเขากระจายกันยิ่งขึ้น ดังที่จอห์นน่า (นามสมมุติ) อายุประมาณ 50 ปี เล่าถึงครอบครัวตัวเองว่า

“...ตั้งแต่กวาดล้าง (ค่ายกะเหรี่ยงแตก) พ่อตาแม่ยาย ไปอยู่ที่ศูนย์อพยพถ้ำหิน พวกเขาอายุได้ 80 ปี เพิ่งไปเที่ยวเชียงใหม่กับลูกเขย (น้องสาวของเมีย) ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงเชียงใหม่อยู่บนดอย แต่มาทำงานอยู่ที่เมืองกาญจน์ ...ลูกผมมี 7 คน คนโตอายุ 27 เพิ่งไปอเมริกาได้ 5 เดือน ตามน้องสาวคนรองที่ไปก่อนหน้านี้กับครอบครัวที่อยู่ ศูนย์ถ้ำหิน ราชบุรี เมื่อปีค.ศ. 2004 ที่รัฐมิสซิสซิปปี คนโตเรียนภาษาอังกฤษที่แมสซาชูเซตส์ 4 ปี หลังจากไปอเมริกาได้เคยโทรกลับมาแล้วโดยไปรับโทรศัพท์ที่บ้านพี่... (เพื่อนบ้าน) ลูกชายคนที่ไปเรียนต่อ ม.4 ที่แม่แจ่ม โดยผ่านการแนะนำช่วยเหลือจากครูฝรั่งที่บ่อน้ำมัน และเข้านับถือศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์แอดเวนทิสต์”

อาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ของเครือญาติกะเหรี่ยงนอกเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพลัดถิ่นอย่างกระจาย โดยเฉพาะผลที่เกิดหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก กะเหรี่ยงนอกจากพม่าจำนวนมากกลายเป็นผู้พลัดถิ่นไร้บ้านข้ามพรมแดน ต้องแสวงหาโอกาสในการดำรงชีวิตตามแต่โอกาสหรือชะตาชีวิตจะไขว่คว้าได้ เครือข่ายความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงนอกจึงมีลักษณะกระจายข้ามพื้นที่นี้ และกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนนอกกลุ่มสัมผัสรับรู้ถึงจากประสบการณ์ร่วมในการพลัดถิ่นของกะเหรี่ยงนอก ซึ่งก่อรูปขึ้นเป็นอัตลักษณ์ของการพลัดถิ่นภายในกลุ่มกะเหรี่ยงนอกที่โดดเด่นมีลักษณะเฉพาะ ในขณะที่กะเหรี่ยงในหรือคนไทยทั่วไปจะไม่มีประสบการณ์ที่สามารถรับรู้สัมผัสได้แบบนั้น

คริสตจักร: ศูนย์รวมกิจกรรมความศรัทธาของกะเหรี่ยงนอก

จากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของกะเหรี่ยงในพม่า ได้ชี้ให้เห็นว่ากะเหรี่ยงพม่าได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ตั้งแต่สมัยที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแล้ว โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนล่างของพม่าในเขตทวาย มะริด ตะนาวศรี ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นการทำงานของ

มิชชันนารีกับชนพื้นเมืองชาวกะเหรี่ยง ขณะที่ความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยยังคงเดิม ต่อมาอีกนาน และมีลักษณะที่แตกต่างไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมักจะปรับตัวเข้ากับศาสนาพุทธอย่างกลมกลืน

แม้การนับถือศาสนาคริสต์หรือพุทธในบ้องต๊บน จะไม่อาจบ่งชี้ความต่างของกะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอกได้อย่างครอบคลุมทั้งหมดได้ แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้นับถือศาสนาคริสต์ในบ้องต๊บน ก็จะพบว่ากะเหรี่ยงนอกเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์มาจากฝั่งพม่าแล้ว ส่วนกะเหรี่ยงในที่กลายมานับถือคริสต์ เกือบทั้งหมดเกิดจากการเปลี่ยนศาสนาหลังจากแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอก และมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนของกะเหรี่ยงในที่นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อในการนับถือศาสนาคริสต์ จึงผูกโยงอยู่กับกะเหรี่ยงนอกเป็นหลัก ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้คนในบ้องต๊บนทั่วไป ใช้ในการรับรู้ถึงความแตกต่างโดยรวมของกลุ่มกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกด้วย

ในปีพ.ศ. 2508 *เสอะหระมอแฮ*⁶ ศิษยาภิบาลชาวกะเหรี่ยงนอกคนแรก ได้เดินทางเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) จากพม่าเข้ามายังบ้องต๊บน เขาได้ชักชวนชาวบ้านและผู้นำกะเหรี่ยงบ้องต๊บให้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ โดยเริ่มต้นจากอดีตกำนันอาวูโธ ในปี พ.ศ. 2513 และต่อมาก็เป็นพื่อเจา ครูชาวกะเหรี่ยงคนแรกของบ้องต๊บน ในปี พ.ศ. 2514 ในช่วงเริ่มต้น ทั้งศิษยาภิบาลจากพม่าและกลุ่มชาวกะเหรี่ยงในที่ถูกชักจูงให้เปลี่ยนศาสนา ได้รวมก่อตั้งคริสตจักรตะนาวศรีขึ้นในบริเวณที่ตั้งของโบสถ์กลุ่มบ้านที่โทะวา (หลังโรงเรียน) ซึ่งสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการโดยได้รับการรับรองจากสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520

พื้นที่ตั้งคริสตจักรตะนาวศรี เป็นที่ดินที่พื่อเจาได้อุทิศให้คริสตจักรด้วยแรงศรัทธา เพื่อใช้ทำประโยชน์ทางศาสนาคริสต์ นับตั้งแต่ช่วงก่อนสถาปนาคริสตจักรตะนาวศรีขึ้นในปี พ.ศ. 2522⁷ พื่อเจาได้ส่งลูกชายไปเรียนศาสนาคริสต์ที่เมืองย่างกุ้งประเทศพม่า โดยการช่วยเหลือของเสอะหระมอแฮ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 หลังจากเรียนจบในพม่า เมื่อ ปีพ.ศ. 2517 ลูกชายพื่อเจาก็กลับมาเป็นศิษยาภิบาลที่คริสตจักรศรีมงคลก่อน แล้วจึงย้ายกลับมาประจำที่คริสตจักรตะนาวศรีของบ้องต๊บนในเวลาต่อมา ในฐานะผู้อุทิศที่ดินให้คริสตจักร พื่อเจาจึงได้รับเกียรติให้เป็นผู้ตั้งชื่อคริสตจักรว่า ‘ตะนาวศรี’ ตามชื่อของเทือกเขาที่ตั้งตระหง่านอยู่เบื้องหน้าคริสตจักร ซึ่งหมายถึง

⁶‘เสอะหระ’ หมายถึง ครูอาจารย์ ผู้มีความรู้ใช้ทั้งในความหมายทางโลกและทางธรรม

⁷ในปีถัดมา พ.ศ. 2523 ตั้งกลุ่มคณะสตรีขึ้น ส่วนกลุ่มอนุชนตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2536 (บันทึกของศิษยาภิบาลคริสตจักรตะนาวศรี)

เทือกเขาตะนาวศรีที่คงทนไม่มีทางสิ้นสลายชั่วกาลนาน ทว่าการจะก่อตั้งคริสตจักรขึ้นได้นั้น มีข้อกำหนดจากสภาคริสตจักรว่าต้องมีสมาชิกถาวร ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านพิธีกรรมรับศีลจุ่มหรือบัพติสมา แล้วอย่างน้อยที่สุดต้องมีจำนวน 25 คน ดังนั้นสมาชิกที่ผ่านพิธีรับศีลจุ่มแล้ว ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมด จึงล้วนเป็นกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ในบ้องตึบนในช่วงเวลานั้น

ในราวช่วงทศวรรษ 2530 คณะกรรมการคริสตจักรตะนาวศรี ได้ประชุมมีความเห็นว่า ควรย้ายโบสถ์ออกไปสร้างใหม่บริเวณใจกลางชุมชน เพื่อความสะดวกของสมาชิกที่อยู่ห่างไกล และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วย ทำที่สุตคริสตจักรตะนาวศรี ก็ถูกสร้างขึ้นใหม่ในบริเวณกลุ่มบ้านต้นตาล ศูนย์กลางประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ไม่ได้จำกัดเฉพาะชาวกะเหรี่ยงในบ้านบ้องตึบน หมู่ 1 เท่านั้น หากแต่รวมถึงชาวกะเหรี่ยงคริสต์ในบ้านบ้องตึล่าง หมู่ 2 และบ้านท้ายเหมือง หมู่ 3 ก็เข้าร่วมพิธีกรรมศาสนาคริสต์ในโบสถ์ร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้น หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในคริสตจักรตะนาวศรีเพิ่มมากขึ้น จากชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นที่ข้ามพรมแดนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้องตึ ทว่า ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในผู้นำหรือกรรมการคริสตจักร ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมาเป็นเวลานาน กระทั่งในปี พ.ศ. 2547 กลุ่มชาวกะเหรี่ยงคริสต์ส่วนหนึ่ง ได้แยกตัวออกมาตั้งคริสตจักรขึ้นใหม่ โดยได้ใช้ชื่อคริสตจักรตะนาวศรีเหมือนเดิม ซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านที่โทะวา (หลังโรงเรียน) ดังที่เคยเป็นเหมือนก่อน ส่วนอีกกลุ่มก็ใช้ชื่อ 'คริสตจักรบ้องตึ' แทน

บ้องตึบน จึงมีโบสถ์คริสตจักรในการประกอบพิธีกรรมศาสนาคริสต์ อยู่ 2 แห่ง และต่างก็สังกัดอยู่ในสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ซึ่งคริสตจักรตะนาวศรีและคริสตจักรบ้องตึสังกัดอยู่ใน คริสตจักรภาคที่ 16⁸ มีชื่อภาคในภาษายิวว่า 'เกรทเซเบอเน'⁹ ซึ่งแบ่งย่อยออกไปเป็น 10 คริสตจักรกับอีก 5 หมวด¹⁰ ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ และทั้งหมดมีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง

⁸ สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ทั้งหมดแบ่งออกเป็น 19 ภาค

⁹ ศิษยาภิบาลชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึบนอธิบายว่า เกรทเซเบอเน คือ ส่วนที่พระเยซูเสด็จอธิษฐานก่อนถูกประหารชีวิต

¹⁰ หมวดมีขนาดเล็กกว่าคริสตจักร มีสมาชิกสมทบผู้ที่ผ่านพิธีรับศีลจุ่ม (บัพติสมา) น้อยกว่า 25 คน ตามข้อกำหนดในการก่อตั้งเป็นคริสตจักร

ภาพที่ 22 การร่วมพิธีกรรมในโบสถ์คริสต์จักรบ้องตี้

ในกลุ่มองค์กรศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงบ้องตี้บน จะประกอบด้วยคณะกรรมการคริสต์จักร ซึ่งแบ่งการทำงานออกตามบทบาทหน้าที่ที่ได้ตั้งขึ้น ตำแหน่งสำคัญที่มีบทบาทสูงในกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม คือ ผู้ปกครอง (ต่าโอะไฟชะบัวอา) และศิษยาภิบาล (ต่าโอะไฟเสอะหระ) และยังประกอบด้วยกลุ่มทำงานย่อยอีกสองกลุ่ม คือ กลุ่มสตรี (ปอหมื่อกะเลอ) และกลุ่มอนุชน (สะจ่ากะเลอ) แต่ละกลุ่มแยกดำเนินกิจกรรมในกลุ่มย่อยแล้วประกอบรวมเข้าภายใต้กิจกรรมหลักร่วมกันของคริสต์จักร คณะกรรมการต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ทำงาน ก็คือสมาชิกในคริสต์จักรหรือเป็นชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง ยกเว้นตำแหน่งศาสนาจารย์เท่านั้น ที่ไม่มีในบ้องตี้บน ต้องอาศัยศาสนาจารย์จากคริสต์จักรอื่นๆ ในสังกัดภาค 16 เมื่อต้องทำพิธีรับสมาชิกใหม่ โดยผ่านพิธีรับศีลล้างบาปติสสมาสาบานตนเป็นคริสต์ศาสนิกชนที่สมบูรณ์

องค์กรคริสต์จักรในบ้องตี้บนที่แตกออกเป็นสองกลุ่ม มาจากความเห็นที่ไม่ลงรอยในการบริหารจัดการของกลุ่มผู้นำทางศาสนา โดยกลุ่มที่แยกตัวออกมา ได้รับสิทธิในการใช้ชื่อเดิมคือ ‘คริสต์จักรตะนาวศรี’ แต่คริสต์จักรตะนาวศรีใหม่ ยังมีขนาดเล็กและศักยภาพในการบริหารน้อยกว่าคริสต์จักรบ้องตี้อยู่มาก เปรียบเทียบจากขนาดของโบสถ์และจำนวนสมาชิกในคริสต์จักรก็เห็นได้ชัดเจน ขณะที่คริสต์จักรตะนาวศรี (ใหม่) มีจำนวนสมาชิกสมบูรณ์หรือสมาชิกถาวรที่ผ่านพิธีรับศีลล้างบาปติสสมาแล้ว¹¹ ประมาณ 70 กว่าคน สมาชิกสมทบประมาณ 45 คน รวมเป็นจำนวนทั้งหมด 100 กว่าคน ส่วนคริสต์จักรบ้องตี้ มีสมาชิกสมบูรณ์มากกว่า 200 คน เมื่อรวมกับ

¹¹พิธีล้างบาปหรือศีลล้างบาป ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันง่าย ๆ ตามลักษณะรูปแบบพิธีกรรมว่า ‘ดำนัว’ หรือในภาษากะเหรี่ยงว่า ‘เลอที’

สมาชิกสมทบทั้งหมด จะประมาณถึง 600 คนทีเดียว ทั้งนี้ผู้นำของกลุ่มคริสตจักรบ้องตี้มีส่วนอย่างมากต่อการเข้าร่วมของสมาชิก เพราะเป็นอดีตผู้นำท้องถิ่นที่มีบารมีสูง

ภาพที่ 23 การร่วมพิธีกรรมในคริสตจักรตะนาวศรี

ในบ้องตี้บน กะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกถาวรหรือสมาชิกสมทบเกือบทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงนอก มีกะเหรี่ยงในที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์บางส่วน แต่เป็นจำนวนน้อยมากจากการแต่งงานเป็นสาเหตุหลัก จากการสังเกตยังพบว่า หลายครอบครัวที่กะเหรี่ยงในนับถือพุทธแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกนับถือคริสต์ หลังแต่งงานก็ยังคงนับถือศาสนาเดิมของตนอยู่เช่นเดิม เมื่อเปรียบเทียบจากการนับจำนวนสมาชิกสมทบของคริสตจักรบ้องตี้ประมาณได้ว่าเป็นผู้ที่มิใช่ประชากรชนหรือกะเหรี่ยงในราว 30 คน ส่วนที่เหลืออีก 200 เป็นกะเหรี่ยงนอกที่ไม่มีบัตรประชาชนไทย¹² ส่วนคริสตจักรตะนาวศรี สมาชิกสมทบที่มีบัตรประชาชนมีไม่เกิน 15 คน ดังนั้นสมาชิกสมทบอีกเกินกว่าครึ่ง ก็คือผู้ยังไม่ได้รับศีลจุ่ม และผู้ที่ยังเป็นสมาชิกอยู่ในคริสตจักรเดิมในฝั่งพม่า ซึ่งหากต้องการย้ายเข้าเป็นสมาชิกในคริสตจักรใหม่ ก็ต้องได้รับการอนุมัติจากคริสตจักรเดิมก่อน

¹² สอดถามจากสมาชิกคริสตจักรบ้องตี้ ซึ่งสามารถนับจำนวนคนที่มิใช่ประชากรชนให้ได้ทันที เห็นได้ว่าระหว่างผู้มิใช่ประชากรชนและไม่มีบัตร หรือความหมายที่ถูกแบ่งระหว่างกลุ่มกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ในองค์ศาสนาคริสต์ มีจำนวนแตกต่างกันหลายเท่า

ส่วนมากกะเหรี่ยงนอก จะมีสังกัดอยู่ในคริสตจักรเดิมในฝั่งพม่า เช่น คริสตจักรกะชอวา คริสตจักรห้วยโงง เป็นต้น เมื่อทหารพม่าเข้ายึดพื้นที่ หมู่บ้านเก่าก็ล่มสลายไป ผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยงที่หนีจากการสู้รบเข้ามาฝั่งไทย เมื่อเข้าไปอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน จ.ราชบุรี จึงได้มีการตั้งคริสตจักรเก่าของหมู่บ้านกะเหรี่ยงต่างๆ ในฝั่งพม่าขึ้นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวขึ้นแทน และยังคงมีการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์เหมือนปกติ ศิษยาภิบาลคริสตจักรตะนาวศรี อธิบายว่า

“กะชอวานี้พอตรงนี้ล้ม เขาไปอยู่ศูนย์อพยพฯ (ถ้ำหิน) สามารถไปติดต่อทางนี้ได้ ไปเอาหลักฐาน ไม่ขอที่กะชอวาแล้ว คือกะชอวาไม่มีคนแล้ว ต้องไปขอที่แคมป์ศูนย์ถ้ำหิน คือเจ้าหน้าที่ทางนั้นเขาต้องออกหลักฐานให้ คือ คนนี้เป็นคนที่รับศีลบัพติศมาแล้วจริงๆ ทางนั้นต้องรับรอง ถ้าไม่รับรองเนี่ย ไม่ได้เราก็ก่อนไม่ได้ คือมี วันเดือนปีรับรอง จากศิษยาภิบาล จากประธานของคณะธรรมกิจ ...มีทั้งนั้น ไปรวมกัน สิบกว่าคริสตจักร เหมือนกันๆ ทุกวันอาทิตย์ ทำ ในแคมป์ (พิธีกรรมทางศาสนา) คือ มีหมู่บ้านละ 1 คริสตจักรแหละ ที่โน่น มีที่ถ้ำหิน ใหญ่ครับ แต่ถ้าดูที่ ศูนย์อพยพเนี่ย เป็นศูนย์ที่เล็กที่สุด ถ้าศูนย์ที่ใหญ่โน้น แม่สอดแม่ละมาดทางโน้น”

เมื่อกะเหรี่ยงนอก เข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินฝั่งไทย ก็ยังคงใช้ชีวิตภายใต้วิถีปฏิบัติ ตามความเชื่อทางศาสนาในคริสตจักรใหม่ที่พวกเขาเข้าร่วมเป็นสมาชิก กะเหรี่ยงนอกจะเข้าโบสถ์ ประกอบพิธีนมัสการพระเจ้าเป็นประจำในทุกวันอาทิตย์ ร่วมพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับสมาชิกภายใน และระหว่างคริสตจักรอื่นๆ ความเชื่อทางศาสนาช่วยให้พวกเขาเกิดความมั่นคงทางจิตใจมากขึ้น ท่ามกลางสภาพชายขอบที่ขาดความมั่นคงในชีวิต หรือการเป็นคนอื่นในแผ่นดินไทย พิธีกรรมทางศาสนาจะปรากฏในการนมัสการพระเจ้าตามวาระปกติ และในพิธีเปลี่ยนผ่านของชีวิต (rite of passage) เช่น การเกิด แต่งงาน เจ็บป่วย ไปจนกระทั่งการตาย ภายใต้จักรวาลทางศาสนา เหมือนกับชาวคริสต์ทั่วไป การรวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงนอก ทำให้พวกเขามีแบบแผนความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ซึ่งแตกต่างไปจากกะเหรี่ยงในถิ่นบื้อศาสนา พุทธและความเชื่อของกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม

บาสี่เกอะพะ/บายัวว: การสวดอธิษฐานและนมัสการพระเจ้า

ศาสนาคริสต์ช่วยให้กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาในบ้องตื้นบนรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนขึ้น โดยมีโบสถ์และกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้โลกทัศน์แบบเดียวกันให้เข้าร่วม ในวันอาทิตย์ ซึ่งถือเป็นวัน ‘สเปไต’ หรือวันหยุดพักผ่อน กะเหรี่ยงนอกจะเข้า

ร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์อย่างพร้อมเพรียง ผู้ที่ทำไร่หรือรับจ้าง ก็จะหยุดทำงานอยู่บ้านและรอคอยเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่โบสถ์เท่านั้น

เมื่อถึงเวลาเข้าโบสถ์ประกอบพิธีกรรมวันอาทิตย์ กะเหรี่ยงนอกทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จะสวมใส่เสื้อผ้าชุดกะเหรี่ยงอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ที่ตนสังกัด ผู้ชายจะสวมเสื้อทอกะเหรี่ยงสีแดง และนุ่งผ้าโสร่ง ส่วนผู้หญิงก็สวมเสื้อกะเหรี่ยงและนุ่งผ้าถุงหรือผ้าซิ่นหลากสี ในเวลาปกติ ส่วนใหญ่กะเหรี่ยงนอกจะไม่ใส่เสื้อผ้าชุดกะเหรี่ยงเหล่านี้ เพราะต้องทำงานอยู่ในไร่จึงต้องการเสื้อผ้าธรรมดาที่คล่องตัวกว่า เฉพาะในวันอาทิตย์ที่เข้าโบสถ์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ เช่น การแต่งงาน งานศพ เป็นอาทิ จึงจะเห็นพวกเขาสวมใส่เสื้อผ้าชุดกะเหรี่ยงอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ทั้งนี้เป็นผลมาจากระเบียบที่ผู้ปกครองคริสตจักร หรืออดีตกำนันได้พยายามกำหนดวางแผนเอาไว้ ให้สมาชิกที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมสวมใส่ชุดกะเหรี่ยง เพื่อเป็นการเชิดชูวัฒนธรรมกะเหรี่ยงของพวกเขา ถึงแม้จะไม่ได้มีกฎระเบียบบัญญัติให้ต้องปฏิบัติตามตายตัว แต่สมาชิกคริสตจักรก็พร้อมกันปฏิบัติตามด้วยความเกรงใจ ภายหลังเมื่อคริสตจักรตระนาวศรีแยกตัวออกมา กรรมการคริสตจักรตระนาวศรี ก็ไม่ได้เน้นระเบียบในการแต่งกายชุดกะเหรี่ยงเหมือนกับคริสตจักรบ่องตี้ แต่สมาชิกก็ยังคงคุ้นเคยกับธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ การแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยงจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ทำให้คนทั่วไปรับรู้ถึงความเป็นกลุ่มก้อนของกะเหรี่ยงที่นับถือคริสต์ไปด้วย เพราะกะเหรี่ยงในที่นับถือพุทธแทบจะไม่มีใครเคยใส่เสื้อกะเหรี่ยงเลย

การสวดอธิษฐานและนมัสการพระเจ้า หรือในภาษากะเหรี่ยงว่า ‘บาสิเกอะพะ’ และ ‘บ้ายัว’ ในช่วงวันอาทิตย์ จะแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา ชาวกะเหรี่ยงคริสต์จะมาร่วมกันสวดอธิษฐาน ร้องเพลง อ่านพระคัมภีร์ทางศาสนาคริสต์หรือไบเบิล ซึ่งเป็นหนังสือภาษากะเหรี่ยง โดยทั้งหมดมีเป้าหมายเพื่อสวดอธิษฐานนมัสการต่อพระเจ้า นำหลักคำสอนทางศาสนามาใช้ยึดถือปฏิบัติ และเป็นการช่วยขัดเกลาจิตใจของพวกเขาให้เกิดความสุขตามวิถีทางคำสอนของศาสนา โดยการสวดนมัสการพระเจ้ารอบแรกของวัน จะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้านี้ เวลาประมาณ 6.30-7.00 น. แต่จะมีผู้เข้าร่วมในรอบนี้ไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้ละแวกโบสถ์เท่านั้น ซึ่งหลังจากการสวดนมัสการพระเจ้าเวลานี้ พวกเขาก็จะกลับบ้านไปทำอาหาร หรือกิจกรรมส่วนตัวอื่นๆ ก่อนที่จะกลับมาเข้าร่วมพิธีกรรมที่โบสถ์ในช่วงต่อไป

เวลาประมาณ 9.30-11.00 น. จะเป็นช่วงที่คณะผู้ทำงานในกลุ่มสตรี และกลุ่มอนุชน แจ้งวาระกิจกรรมของกลุ่มและนำสวดอธิษฐาน ทั้งกลุ่มสตรีและกลุ่มอนุชน เป็นกลุ่มย่อยที่ทำกิจกรรมของตน ประกอบขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของคริสตจักร มีการเก็บรายได้เฉพาะกลุ่มเพื่อใช้ในการ

จัดงานสำคัญทางศาสนา และมีการประชุมร่วมกับกลุ่มสตรีและกลุ่มอนุชนร่วมกับคริสตจักรอื่นๆ เป็นบางครั้งคราว

รอบต่อมา ก็ต่อเนื่องกันในเวลา 11.00-12.30 น. เป็นรอบนมัสการรวมทั้งคริสตจักร ถือเป็นรอบสำคัญที่สุดของวัน กระเหรียงนอกที่ไม่ได้มีหน้าที่ในกลุ่มใดใดของคริสตจักร หรือเป็นชาวบ้านธรรมดา ก็อาจจะมาในรอบนี้เพียงรอบเดียวก็ได้ ซึ่งนอกจากการทำพิธีกรรมทางศาสนา แล้ว ในรอบนี้จะมีการแจ้งข่าวสารสำคัญต่างๆ ทั้งเรื่องภายในคริสตจักรและเรื่องทั่วไปในชุมชน ให้แก่สมาชิกทราบด้วย และหากมีแขกจากภายนอกมาเยี่ยมเยียนคริสตจักร ก็มักจะมาเข้าร่วมในรอบนี้ เพราะมีผู้เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียงมากกว่าช่วงอื่น

รอบสุดท้ายในช่วงบ่าย ประมาณ 16.00 น. เป็นรอบที่สมาชิกในคริสตจักรจะเดินทางไปอธิษฐานตามบ้านของสมาชิกแต่ละคน โดยจะหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปตามที่ได้กำหนดเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการ “หนุนใจ” แก่บรรดาสมาชิก ให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติตนเป็นคริสตศาสนิกชนที่ดีตามคำสอนของพระเยซู หรือเป็นการชักชวนเชิญชวนบรรดาสมาชิกที่บางครั้งอาจไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมในโบสถ์อย่างสม่ำเสมอ ให้มีแรงบันดาลใจเข้าร่วมกลุ่มทางศาสนามากยิ่งขึ้น

การแวะเวียนไปอธิษฐานนมัสการพระเจ้าตามบ้าน โดยทั่วไปเจ้าของบ้านมักจะเตรียมน้ำชาและขนมเอาไว้ต้อนรับบรรดาสมาชิกที่มาเยือนด้วย แต่ก็เป็นไปตามฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคน นอกจากนี้ หากมีสมาชิกคนใดแจ้งให้สมาชิกร่วมนมัสการเป็นพิเศษ เพื่อสวดขอบคุณพระเจ้าในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว หรือเป็นการสวดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่เสียชีวิต ศิษยาภิบาลและสมาชิก ก็จะไปรวมกันที่บ้านเจ้าภาพและร่วมสวดอธิษฐานนมัสการพระเจ้าพร้อมกันทางเจ้าภาพจะถือเป็นเกียรติหรือมีหน้าที่ได้จัดงานเลี้ยงอาหารแก่สมาชิกที่มา่วมนมัสการพระเจ้าที่บ้าน

ภาพที่ 24 นมัสการพระเจ้าที่บ้านสมาชิกรวม และเลี้ยงอาหารแก่ผู้ร่วมงาน

นอกจากวันอาทิตย์แล้ว การเวียนสวดอธิษฐานตามบ้านของสมาชิกรวม ยังทำในช่วงเย็นวันพุธอีกวันหนึ่งด้วย โดยมีกำหนดการต่างๆ ไม่แตกต่างกัน และในช่วงค่ำของวันพุธเวลาประมาณ 19.00 – 20.00 น. สมาชิกคริสตจักรบางคนที่มีบ้านอยู่ใกล้โบสถ์ ก็อาจจะเดินทางไปนมัสการพระเจ้าเป็นครั้งสุดท้ายของวัน แต่คนไม่มากนักเหมือนกับในช่วงเช้า โดยทั่วไปพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ของคริสตจักรตะนาวศรีและคริสตจักรบ่องตี้ก็ไม่แตกต่างกัน เพียงแต่คริสตจักรบ่องตี้มีขนาดใหญ่ จึงมีความพร้อมมากกว่าคริสตจักรตะนาวศรีเท่านั้น

งานเทศกาลคริสต์มาส

ดังที่ทราบกันดีว่า ในช่วงเทศกาลคริสต์มาส ชาวคริสต์ทั่วโลกจะร่วมกันต้อนรับ/รำลึกถึงวันประสูติของพระเยซู ถือเป็นวันที่มีความสำคัญสำหรับคริสต์ศาสนิกชนทั่วไป เช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงคริสต์ในบ่องตี้บน งานคริสต์มาสตามสากลจะตรงกับวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี แต่การจัดงานฉลองคริสต์มาสของคริสตจักร จะสามารถจัดได้ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม ไปจนถึงวันที่ 31 ธันวาคม การกำหนดวันจัดงานขึ้นอยู่กับการประชุมร่วมในคริสตจักรระดับภาค แต่ละคริสตจักรกำหนดวันจัดงานให้ไม่ตรงกัน เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในคริสตจักรอื่นใกล้เคียงสามารถเดินทางมาร่วมงานของคริสตจักรอื่นได้ กลุ่มชาวกะเหรี่ยงในคริสตจักรตะนาวศรีและคริสตจักรบ่องตี้ ก็จะมีเครือข่ายความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับกะเหรี่ยงคริสต์ที่ศรีมงคลและดงโพง ซึ่งเป็นหมวดย่อยที่สังกัดคริสตจักรระดับภาค 16 เช่นเดียวกัน ดังนั้นแทบจะทุกปี ก็จะมีตัวแทนจากตำบลศรีมงคล

และตำบลดงโพงมาร่วมงานคริสต์มาสที่บ้องตึ้นสม้าเสมอ เช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงคริสต์ในบ้องตึ้นก็จะไปร่วมงานในคริสตจักรเครือข่ายด้วยเช่นกัน

การจัดงานเป็นเรื่องภายในคริสตจักรโดยตรง ไม่เกี่ยวข้องกับทางหน่วยงานราชการในหมู่บ้าน ก่อนจะถึงวันงานเทศกาลคริสต์มาส คณะกรรมการคริสตจักรจะระดมเงินจากการบริจาคในการร่วมพิธีกรรมของสมาชิกทุกวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำกันเป็นปกติ และนอกจากวิธีการดังกล่าว เดิมทีกะเหรี่ยงผู้นับถือศาสนาคริสต์ยังใช้วิธีการเรียไ้เงินจากเพื่อนบ้านต่างศาสนาในบ้องตึ้นด้วย โดยกลุ่มอนุชนและกลุ่มสตรีของคริสตจักรจะใช้วิธีตั้งขบวนร้องเพลงอวยพรแก่ชาวบ้านในบ้องตึ้นช่วงหัวค่ำไปจนถึงเช้าของแต่ละวัน เพื่อร้องเพลงอวยพรแก่เจ้าของบ้านแต่ละหลัง แลกเปลี่ยนกับการบริจาคเงินเป็นการตอบแทน แต่ในราวปี 2547 ได้เกิดปัญหาการลักขโมยเกิดขึ้นขณะที่กลุ่มอนุชนไปร้องเพลงอวยพรตามบ้าน ทางคณะกรรมการคริสตจักรจึงยกเลิกกิจกรรมนี้ไป และใช้การระดมเงินบริจาคในคริสตจักรเพื่อจัดงานเพียงอย่างเดียวแทน

เมื่อถึงวันงานคริสต์มาส ชาวกะเหรี่ยงคริสต์จะเข้าโบสถ์สวดนมัสการพระเจ้าตั้งแต่ช่วงเช้า คณะกรรมการคริสตจักรและสมาชิกจะร่วมกันเตรียมงานในตอนค่ำของวัน ด้วยการตกแต่งประดับประดาโบสถ์ จัดเตรียมอาหาร และกิจกรรมการแสดงต่างๆ ที่กลุ่มในคริสตจักรแต่ละกลุ่มได้รับการมอบหมาย ชาวการจัดงานคริสต์มาสจะแพร่กระจายไปทั่วบ้องตึ้น ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้นับถือศาสนาคริสต์ แต่ยังรวมไปถึงเพื่อนบ้านต่างศาสนา ซึ่งบางครั้งก็ไปร่วมเที่ยวงานคริสต์มาสในช่วงค่ำด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กหนุ่มสาววัยรุ่น ความหมายของคริสต์มาสจึงเป็นเหมือนงานฉลองที่สนุกสนานรื่นเริง หรือเป็นเหมือนงานเทศกาลในแง่เดียวกับงานประเพณีสงกรานต์ของชาวพุทธ มากกว่าจะถูกจำกัดอยู่เฉพาะแต่เรื่องทางศาสนา

ภาพที่ 25 บรรยากาศวันคริสต์มาสที่คริสตจักรบ้องตึ้น ปีพ.ศ. 2549

ผู้เขียนได้ร่วมงานคริสต์มาส หลายครั้งแต่ในปี พ.ศ. 2544-45 และอีกช่วงหนึ่งในปี พ.ศ. 2549-2550 ลักษณะของงาน รูปแบบ พิธีกรรมขั้นตอนไม่แตกต่างกันนัก และที่ไม่ต่างกันเลย คือ การจัดงานในช่วงฤดูหนาวของบ้องตึ้นบน อากาศยิ่งตึกก็ยิ่งหนาวเย็นมาก ในช่วงเวลาดังกล่าว แทบไม่มีใครไม่ใส่เสื้อกันหนาวเลย ตามขั้นตอนงานคริสต์มาสจะเริ่มขึ้น เวลาประมาณ 1 ทุ่ม ชาวกะเหรี่ยงคริสต์ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่เริ่มมารวมตัวกันที่คริสตจักรต้นตาล เพื่อสวดนมัสการพระเจ้าตอนหัวค่ำตามขั้นตอนปกติ แต่งานในคำคั้นนั้น จัดขึ้นในอาคารหลังใหม่ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะ ยกเว้นการประกอบพิธีกรรมปกติก็จะใช้โบสถ์หลังเดิมที่อยู่ติดกันภายในอาคารจัดตกแต่งอย่างอลังการ ตามผนังและหลังคาอาคารประดับด้วยริ้วกระดาศสีสด ลูกโป่ง แสงไฟประดับ และต้นคริสต์มาส บนเวทีก็มีการตกแต่งฉาก ซึ่งคนนอกศาสนาอย่างผู้เขียนเห็นแล้วก็รับรู้ได้ทันทีว่าเกี่ยวกับเรื่องราวของพระเยซู และมีตัวอักษรภาษากะเหรี่ยงติดประกอบฉากตัวใหญ่เกี่ยวกับคริสต์มาส และมีกองของขวัญในห่อกระดาศที่เตรียมไว้ให้กับเด็กๆ ที่ตั้งใจเรียนหนังสือในโรงเรียนสอนหนังสือกะเหรี่ยงที่คริสตจักรจัดสอนทุกวันอาทิตย์

ตกค่ำผู้มาร่วมงานมากจนแน่นเต็มอาคารจัดงาน คาดคะเนได้ว่าผู้ร่วมงานคริสต์มาสที่คริสตจักรบ้องตึ้น ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อยู่ในราว 300-500 คน หลายคนใส่เสื้อผ้าชุดกะเหรี่ยงมาร่วมงาน ส่วนมากก็เป็นสมาชิกคริสตจักรที่มาจากบ้องตึ้นหมู่ 1 บ้องตึ้นล่างหมู่ 2 ท่าัยเหมืองหมู่ 3 และจากคริสตจักรอื่น เช่น ดงโพง ศรีมงคล ดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ ยังพบว่ามีกะเหรี่ยงนอกบ้านกะชอวาฝั่งพม่าที่ข้ามมาเพื่อเที่ยวงานคริสต์มาสบ้องตึ้นโดยเฉพาะด้วย ส่วนผู้ที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ที่แวะเวียนมาเที่ยวคริสต์มาส ก็มีอยู่หลายคน ทั้งกะเหรี่ยงใน คนทวายพม่า คนมอญ และคนไทย บางคนก็พาลูกหลานมาเที่ยวงาน มีเด็กวัยรุ่นหลายคนจับกลุ่มกันด้านนอก พวกเขาไม่ได้นับถือคริสต์ แต่ก็ตามมาดูเพื่อนๆ ของพวกเขา ซึ่งอาจจะร่วมแสดงบนเวทีในงานด้วย ทั้งนี้ เป็นเรื่องปกติที่จะเห็นเพื่อนบ้านต่างศาสนาในบ้องตึ้น มาเที่ยวงานคริสต์มาส เพราะกิจกรรมของคริสต์มาส เป็นเหมือนกับเป็นงานฉลอง ซึ่งกะเหรี่ยงคริสต์ส่วนมากก็จะชวนเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในและอื่นๆ มาเที่ยวงานคริสต์มาสกันเป็นปกติอยู่แล้ว แต่ส่วนมากคนต่างศาสนา ก็อยู่ทางด้านหลังหรือด้านนอก มากกว่าจะเข้าไปนั่งร่วมกิจกรรมในอาคาร

บรรยากาศภายในงานเต็มไปด้วยความรู้สึกรื่นเริงสนุกสนาน ภายในงานที่มีการสัญลักษณ์ตัวอักษรและการพูดคุยด้วยภาษากะเหรี่ยงตลอดทั้งงาน การแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยงของนักแสดงและผู้ร่วมงาน ทำให้ด้วยบรรยากาศปกคลุมด้วยการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงของกลุ่มศาสนาคริสต์อย่างเห็นได้ชัด มีกิจกรรมให้กลุ่มต่างๆ ในคริสตจักรและ

คริสตจักรอื่นที่มาร่วมงานผลัดกันร้องเพลงสวดอธิษฐานพระเจ้า มีการแสดงต่างๆ ของกลุ่มอนุชน โดยเฉพาะการแสดงของเด็กๆ ถึงเรื่องราวในพระคัมภีร์ไบเบิล โดยเด็กๆ จะถูกจับแต่งตัวให้แสดงละครตามเรื่องกำเนิดของพระเยซู ซึ่งดึงดูดความสนใจต่อผู้มาร่วมงานอย่างมาก นอกจากนี้ ก็ยังมีการแสดงประกอบเสียงเพลงของเด็กหนุ่มสาววัยรุ่น และการแสดงอื่นๆ อีกหลายอย่าง รวมไปถึงการแจกของขวัญแก่เด็กๆ ที่ตั้งใจเรียนภาษากะเหรี่ยง เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ ของงานจะดำเนินไปจนถึงราว 5 โมงถึงเที่ยงคืน เมื่อกิจกรรมต่างๆ เสร็จสิ้นแล้ว พวกเขาทั้งหมดก็จะร่วมสวดอธิษฐานนมัสการพระเจ้า แล้วผู้จัดงานของคริสตจักรก็จะเชิญให้ผู้มาร่วมงานทุกคน ร่วมกันดื่มกินขนมอาหารว่างที่ทางคริสตจักรได้จัดเตรียมเอาไว้ หลังจากนั้นจึงแยกย้ายกลับบ้าน

ภาพที่ 26 เด็กๆ ร่วมแสดงละคร ‘กำเนิดพระเยซู’ ในวันคริสต์มาส

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมในงานฉลองคริสต์มาสของคริสตจักรตะนาวศรีและคริสตจักรบ่องตี้ อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง โดยขึ้นกับศักยภาพและข้อตกลงในคณะกรรมการคริสตจักรของทั้งสองแห่ง แต่จุดประสงค์หลักของทางคริสตจักรก็เหมือนกัน คือเพื่อรำลึกถึงพระเยซู และบางครั้งก็เป็นการฉลองในวาระขึ้นปีใหม่ใหม่ไป การจัดงานฉลองดังกล่าว ถือเป็นงานสำคัญพิเศษยิ่งสำหรับกะเหรี่ยงนอก เพราะเป็นวันที่ญาติพี่น้องจากต่างที่ต่างทาง จะกลับมาอยู่รวมกันอย่างพร้อมหน้ากันในวันงานคริสต์มาส และโอกาสจะมาพบเจอกันอีก ดังเช่นเด็กหนุ่มกะเหรี่ยงนอกคนหนึ่ง ซึ่งคุ้นเคยกับผู้เขียนมาเป็นเวลานานหลายปี หลังจากที่ไม่เจอกันมานานกว่า 3 ปี เพราะเขาออกไปทำงานเป็นเด็กรถในเมืองกาญจน์ ผู้เขียนได้พบเขาอีกครั้งในงานคริสต์มาสปี พ.ศ. 2549 ซึ่งจัดที่คริสตจักรบ่องตี้ หลังจากทักทายกันด้วยความยินดีแล้ว เขาพาผู้เขียนไปพบพ่อและน้องสาวของเขา ซึ่งพลัดพรากจากกันเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว อันเป็นผลจากสงครามในฝั่งพม่า ซึ่งตั้งแต่เขาอายุได้ 8 ขวบ ก็เข้ามาอยู่ที่บ่องตี้บนเพียงลำพัง โดยอาศัยอยู่กับกะเหรี่ยงในครอบครัว

หนึ่ง และหลังจากที่เขากลับมาเที่ยวงานคริสต์มาสปีนั้น จึงได้พบกับพ่อและน้องสาวสองคนของเขาในวันคริสต์มาสปีนั้นนั่นเอง

การให้ความช่วยเหลือกันภายในกลุ่มองค์กรคริสตจักร

ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มทางศาสนาของกะเหรี่ยงนอก ได้แผ่ไปไกลเกินกว่าขอบเขตของหมู่บ้าน กะเหรี่ยงนอกจากหลายพื้นที่เชื่อมโยงผูกพันเข้ามาเป็นกลุ่มเดียวกันภายใต้สัญลักษณ์ทางชนของพระเยซู และก่อให้เกิดการรับรู้ถึงความเป็นกลุ่มก้อนที่แตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นในบ้องตื้นบน กลายเป็นเครื่องหมายสำคัญอย่างหนึ่งของกลุ่มคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงนอกที่มาจากฝั่งพม่า การรวมกลุ่มในคริสตจักรนอกจากองค์กรคริสตจักรจะเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มแล้ว ภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการคริสตจักร ความเป็นกลุ่มก้อนทางศาสนายังได้ให้การช่วยเหลือในด้านอื่นๆ แก่สมาชิกด้วย จากการพูดคุยกับกะเหรี่ยงนอกกลุ่มบ้านหลังโรงเรียน (ทีโพะวา) พบว่าที่ดินที่พวกเขาปลูกอาศัยอยู่โดยถือขาดทางกรรมสิทธิ์ได้นั้น ก็ด้วยการจัดสรรแบ่งจากคณะกรรมการคริสตจักรนั่นเอง พื้นที่ดินดั้งเดิมบริเวณหลังโรงเรียน เดิมที่เป็นของฟือเจวา (กะเหรี่ยงใน) ซึ่งต่อมาได้มอบให้กับคริสตจักรภายหลังเมื่อย้ายคริสตจักรตระนาวศรีไปที่กลุ่มบ้านต้นตาลแทน คณะกรรมการคริสตจักรเห็นว่าสมาชิกคริสตจักรจำนวนมากยังไม่มีที่ดินอาศัย จึงจัดสรรแบ่งที่ดินของคริสตจักรเดิมขายเป็นล็อกพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ ให้แก่สมาชิกราชากฎในราคาประมาณ 5,000 บาท โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นที่ยอมรับกันในทางพฤตินัยว่ากะเหรี่ยงนอกที่ซื้อเป็นเจ้าของที่ดินนั้น ส่วนทางกฎหมายพวกเขาจะอาศัยชื่อของเพื่อนบ้านร่วมกลุ่มศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงในถือแทน

องค์กรคริสตจักร ยังได้ให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าแก่สมาชิกในกลุ่มด้านอื่นๆ สมาชิกอาจจะขอกู้ยืมเงินจากกลุ่มทางศาสนาได้หากเกิดความจำเป็น โดยคริสตจักรจะมีเงินที่เก็บรวบรวมจากการบริจาคในกิจกรรมของโบสถ์ ดังที่นอพอบอ (นามสมมุติ) หญิงกะเหรี่ยงนอกบอกว่า “ขอความช่วยเหลือที่โบสถ์ คริสตจักรช่วยได้ เราไปยืมเขา เวลากลับมาทำงาน ได้เงินเราก็จ่ายคืน ... แล้วคนที่เวลาไม่สบายนะ จะเข้าโรงพยาบาล อย่างวันนี้เราไม่มีไปขอไปยืมสองร้อยสามร้อยก็ได้ เราไม่ได้ขอเยอะ” กลุ่มคริสตจักรบ้องตี้ ได้นำรูปแบบกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของหมู่บ้านเข้าไปใช้ในกิจกรรมของกลุ่มศาสนา เพื่อให้สมาชิกช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นการทดแทนความเสียเปรียบของกะเหรี่ยงนอก ซึ่งมีช่องทางแก้ปัญหาอย่างจำกัด แม้ว่ากะเหรี่ยงนอกจะสามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านได้ แต่ก็มีเงื่อนไขยุ่งยากกว่ากะเหรี่ยงในและคนไทยด้วย

โรงเรียนคริสต์กับการผลิตสร้างและธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

คริสตจักรทั้ง 2 แห่งในบ้องตี้บน ได้ดำเนินกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การสอนหนังสือภาษากะเหรี่ยง โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กรุ่นใหม่สามารถอ่านเขียนภาษากะเหรี่ยงได้ เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมกะเหรี่ยง และสามารถอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลที่พิมพ์เป็นตัวอักษรภาษากะเหรี่ยงได้ โดยปกติผู้ที่สามารถอ่านภาษากะเหรี่ยงได้ จึงเป็นกะเหรี่ยงนอกนับถือศาสนาคริสต์ และส่วนมากก็เคยผ่านการเรียนภาษากะเหรี่ยงมาตั้งแต่อยู่ในฝั่งพม่ามาก่อนแล้ว ทั้งนี้การเรียนการสอนภาษากะเหรี่ยง จะจัดขึ้นทุกวันอาทิตย์ ถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของคริสตจักรที่ทำต่อเนื่องมาหลายปี ดังที่ผู้ปกครองคริสตจักรบ้องตี้เล่าว่า

“รู้สึกว่าจะตั้งเป็นสิบปีแล้วมั่ง สอนไปเรื่อยเดี๋ยวหยุดๆ แล้วสอนไปเรื่อย ก็มันหยุดเป็นช่วงๆ ช่วงอะไรถ้างานมากงานเยอะก็หยุด แต่วันอาทิตย์เนี่ยจะสอนทุกวันอาทิตย์ ...สอนวิธี แบบสอนพวกเด็กๆ นะ ใช้คำว่า “รวี” สอนพวกเด็ก เกี่ยวกับศาสนาและภาษา สอนเพื่อไม่ให้ลืมวัฒนธรรมของตัวเอง เพื่อไม่ให้ภาษาของตัวเอง (สูญหาย) อะไรแค่นั้นเอง แค่อาทิตย์ละครั้ง”

การสอนภาษากะเหรี่ยงของคริสตจักรบ้องตี้ จะมีความพร้อมมากกว่าคริสตจักรตะนาวศรีที่เพิ่งแยกตัวออกมาตั้งใหม่ เพราะมีอาคารเรียนภาษากะเหรี่ยงแยกออกมาจากโบสถ์ต่างหาก จำนวนนักเรียนและครูผู้สอนที่มีความพร้อมมากกว่า ขณะที่คริสตจักรตะนาวศรียังคงใช้อาคารเรียนร่วมกับการประกอบพิธีกรรม แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคริสตจักร จะเริ่มการเรียนภาษากะเหรี่ยงพร้อมๆ กันในเวลา ประมาณ 9.00 -11.00 นาฬิกา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่สมาชิกกลุ่มสตรีและกลุ่มอนุชนของคริสตจักรบ้องตี้นำพิธีในโบสถ์ เด็กนักเรียนของคริสตจักรบ้องตี้ ส่วนมากอายุไม่เกิน 10 ปี ทั้งหมดเป็นเด็กชาวกะเหรี่ยงที่มาโบสถ์พร้อมกับพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่เข้าโบสถ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ก็จะปล่อยให้ลูกหลานเรียนหนังสือกะเหรี่ยงอยู่กับครูอาสาสมัครที่อาคารเรียนใกล้ๆ กับโบสถ์ที่ผู้ใหญ่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เด็กๆ เหล่านี้ บางคนไม่ได้เข้าเรียนที่โรงเรียน พวกเขาจึงได้เรียนเฉพาะในวันอาทิตย์ที่พ่อแม่มาเข้าโบสถ์เท่านั้น โรงเรียนสอนภาษากะเหรี่ยงของคริสตจักรบ้องตี้มีชื่อว่า ‘สาละวิน’ มีครูอาสาสมัครทั้งหมด 5 คน เป็นหญิงชาวกะเหรี่ยงทั้งจากบ้องตี้บนและบ้องตี้ล่าง โดยอาสาสมัครมาสอนทุกวันอาทิตย์ อย่างไม่มีค่าตอบแทนใดใดทั้งสิ้น

การเรียนการสอนของสาละวิน แบ่งตามช่วงอายุของเด็กเป็น 3 ระดับชั้น ตั้งแต่เด็กเล็ก อายุประมาณ 3 ขวบ ไปจนถึงเด็กโตที่สุดอายุราว 14-15 ปี บริเวณที่ใช้เรียนแยกออกเป็น 2 แห่ง

แห่งแรกเป็นที่เด็กโตประมาณ 10 คนใช้เรียน สร้างเป็นกระท่อมไม้ไผ่เล็กๆ อยู่ฝั่งตรงข้ามถนนกับโบสถ์ ส่วนอีกแห่งสำหรับเด็กเล็ก จำนวนเกือบ 70 คน จะเรียนกันที่อาคารทางด้านล่างโบสถ์ บ้องตี้ ซึ่งเป็นอาคารโล่งกว้างมุงหลังคาด้วยสังกะสี นักเรียนจะเรียนเกี่ยวกับภาษากะเหรี่ยงและเรื่องราวของศาสนาคริสต์ในพระคัมภีร์ไบเบิล

ภายในบริเวณอาคารเรียนมีกระดานดำและโปสเตอร์สื่อการสอนภาษากะเหรี่ยงติดอยู่ ครูผู้หญิง หรือ *เสอะหระมื่อ* ซึ่งเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือให้เด็กชาวกะเหรี่ยงอ่านออกเสียงสะกดตัวอักษรกะเหรี่ยงได้จนครบทั้งหมด 24 ตัว บางช่วงครู ก็จะสอนร้องเพลงภาษากะเหรี่ยงสลับกับการอ่าน ในแต่ละอาทิตย์การเรียนใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง เมื่อเสียงเคาะระฆังจากโบสถ์ในเวลา 11.00 น. เป็นสัญญาณว่าพิธีกรรมในโบสถ์รอบเช้าของกลุ่มสตรีและอนุชนเสร็จสิ้นแล้ว ถึงเวลาเลิกเรียน เด็กๆ ก็จะลุกขึ้นไปหาพ่อแม่ที่โบสถ์ เพื่อร่วมพิธีรอบใหญ่ต่อ

ภาพที่ 27 การสอนหนังสือกะเหรี่ยงที่โรงเรียนสาละวิน

นอกจากกิจกรรมการสอนภาษากะเหรี่ยงที่ทำเป็นประจำเป็นปกติในทุกวันอาทิตย์แล้ว ในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อน เด็กๆ ในบ้องตี้บ้นไม่ต้องไปโรงเรียน ทางคริสตจักรก็จะเปิดสอนพิเศษให้กับเด็กๆ ที่มีเวลาว่างอยู่กับบ้านเหล่านี้ด้วย ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2550 กลุ่มอนุชนของคริสตจักรตะนาวศรีเปิดสอนเด็กๆ ในละแวกกลุ่มบ้านดงหมากและหลังโรงเรียน (ทีโพะวา) เป็นเวลา 2 อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 8.00 -11.00 น. มีเด็กมาเรียนประมาณ 40 คน เช่นเดียวกับคริสตจักรบ้องตี้ ก็จะมีการจัดการสอนในช่วงฤดูร้อนด้วยเช่นกัน

การเรียนการสอนภาษากะเหรี่ยง เป็นกิจกรรมที่ควบคู่กับการสอนศาสนาคริสต์ นักเรียนเกือบทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงนอกที่นับถือศาสนาคริสต์สามารถเรียนรู้ อ่านเขียนหนังสือ ภาษากะเหรี่ยงได้ เด็กๆ จะรับรู้เรื่องราวในพระคัมภีร์และสืบทอดแบบแผนความเชื่อทางศาสนาคริสต์และวัฒนธรรมกะเหรี่ยง จากโรงเรียนสาละวินและคริสตจักร หากการเรียนภาษาไทยที่โรงเรียนได้ผลิตสร้างสำนึกความเป็นไทยแก่เด็กๆ ในบ้องตึบน ก็กล่าวได้ว่าการเรียนภาษา กะเหรี่ยงก็ผลิตสร้างอัตลักษณ์และธำรงความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแก่เด็กกะเหรี่ยงนอกรุ่นใหม่ๆ ด้วยเช่นกัน

สำหรับกะเหรี่ยงนอกในกลุ่มที่มีการศึกษาสูงและเป็นกลุ่มผู้นำทางศาสนา หรือเคยเป็น ทหารกะเหรี่ยงอิสระมาก่อน (แม้จะไม่เปิดเผยตัวเองก็ตาม) พวกเขาบางคนจะรับรู้ถึงประวัติศาสตร์ ชาติกะเหรี่ยง และปรากฏให้เห็นถึงสำนึกชาตินิยมกะเหรี่ยงอยู่ด้วย ภายในบ้านของกะเหรี่ยงนอก หลายคน จะมีสื่อสิ่งพิมพ์และเทป ซีดีเพลงกะเหรี่ยงที่ตอกย้ำสำนึกเกี่ยวกับการสร้างชาติ กะเหรี่ยงของตัวเองด้วย ดังเช่น ปฏิทินที่ใช้บอกวันสำคัญต่างๆ ของชาติกะเหรี่ยงโดยเฉพาะ โดย พิมพ์เป็นรูปของ ‘ชอบาอูยี’ ผู้นำการปลดแอกจากพม่าในยุคแรกและภาพผู้นำกะเหรี่ยงอิสระคน สำคัญหลายคน แต่ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญเหล่านี้ ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะ กะเหรี่ยงนอกในกลุ่มผู้นำคริสตจักรที่มีการศึกษาสูงเท่านั้น ส่วนชาวบ้านกะเหรี่ยงนอกทั่วไป ก็ แทบจะไม่ได้รับรู้ที่มา และไม่ได้ให้ความสนใจเท่าไรนัก

ภาพที่ 28 ปฏิทินชอบาอูยีและผู้นำกะเหรี่ยงอิสระในบ้านกะเหรี่ยงนอก

สรุป

อิทธิพลของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ที่ก่อตัวขึ้น ตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษได้ส่งผลกระทบสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกหรือกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันฝั่งไทยและกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนพม่าอย่างแตกต่างกัน กะเหรี่ยงในพม่าส่วนมากได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ตามมิชชันนารีชาวตะวันตก ซึ่งขับเน้นอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่ผูกพันกับศาสนาคริสต์มาเป็นเวลานานนับศตวรรษแล้ว จนกระทั่งในยุคหลังอาณานิคมอิทธิพลของกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติกะเหรี่ยงภายใต้ขบวนการต่อสู้เรียกร้องเอกราชในการปกครองตนเองและแม้จะไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม แต่กระบวนการดังกล่าวก็มีผลต่อสำนึกร่วมชุมชนจิตกรรรมของกะเหรี่ยงในพม่าแตกต่างไปจากกะเหรี่ยงในฝั่งไทย ขณะที่เส้นทางของกะเหรี่ยงในไทยถูกดึงเข้าสู่กระบวนการผสมผสานกลมกลืนโดยรัฐไทยอย่างต่อเนื่อง และกำลังกลายเป็นไทยอย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ อัตลักษณ์แห่งชาติไทยได้ซ้อนทับลงบนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นกระบวนการการปะทะต่อรองและปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของการพัฒนาสมัยใหม่ในสังคมไทย

เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองการสู้รบในบริเวณชายแดนรอยต่อกับบ่อน้ำมันและอาณาบริเวณใกล้เคียง ได้ส่งผลให้กะเหรี่ยงนอกที่เคยอาศัยอยู่ในดินแดนของพวกเขาในชายแดนด้านตะวันตกของไทยต้องอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อน้ำมัน ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยดั้งเดิมของกะเหรี่ยงใน แม้จุดเริ่มต้นของกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันกับกะเหรี่ยงในชายแดนฝั่งพม่าจะมีความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนมาเป็นเวลานาน แต่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและบริบทความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ในที่แตกต่างกัน จึงไม่แปลกที่สถานการณ์การอ้างชาติของกะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งก็แตกต่างกัน ด้วย ความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มมีทั้งความใกล้ชิดทางเครือญาติและระยะห่างทางสังคมไปพร้อมกัน ทั้งนี้กะเหรี่ยงนอกที่อพยพเข้ามาบ่อน้ำมันหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกก็ยังดำรงรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องที่อพยพเข้ามาอย่างกระจัดกระจายและอาศัยอยู่ตามพื้นที่ชายแดนฝั่งไทยแห่งอื่นๆ พวกเขาไม่ได้มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกับกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันมาก่อนทั้งหมด หากแต่เป็นความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ที่ทำให้พวกเขาเชื่อมต่อความสัมพันธ์ได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจากพม่าที่เข้ามาอาศัยในบ่อน้ำมัน

เมื่อกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มเข้ามาอยู่ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันไปพร้อมกับที่มีกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในบ่อน้ำมัน กะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มไม่ได้มีอัตลักษณ์ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว หากแต่พวกเขามีประเพณีและระบบความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กะเหรี่ยงใน

เกือบทั้งหมดปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธ ขณะที่บางครอบครัวยังคงรักษาระบบความเชื่อผีบรรพบุรุษดั้งเดิมของตนเองไว้ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน รูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมของกะเหรี่ยงใน (ลอสโซ่ทิ) ยังแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ความผูกพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในอีกฟากพรมแดน ซึ่งข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติที่เพิ่งจะเกิดขึ้นภายหลังด้วยขณะที่กะเหรี่ยงนอกจากพม่ามีที่มากระจัดกระจายแตกต่างกันไป แต่พวกเขาได้เข้ามารวมตัวกันภายใต้องค์กรคริสตจักรในบ้องตึบ ซึ่งคอยให้การช่วยเหลือพวกเขาทั้งในความเป็นอยู่ของชีวิตและจิตใจ และกลายเป็นองค์กรสังคมที่สร้างความเป็นกลุ่มก้อนที่เหนียวแน่นจากกะเหรี่ยงนอกพลัดถิ่นที่กระจัดกระจาย รวมไปถึงการทำหน้าที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและตอกย้ำพรมแดนชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากกลุ่มคนอื่นๆ ในชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า แม้กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก จะมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร่วมกัน แต่ขณะเดียวกันพรมแดนทางวัฒนธรรมในการนับถือศาสนา รูปแบบชนบประเพณี และสำนึกร่วมจินตกรรมชาติ ได้สร้างระยะห่างหรือพรมแดนภายในความเป็นกะเหรี่ยงเกิดขึ้นด้วย แม้ว่าพรมแดนดังกล่าวจะพร่ามัวและลื่นไหล และในชีวิตสังคมจริงๆ ก็อาจไม่ได้มีผลต่อความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลเลยก็ได้ แต่ทั้งหมดนี้ก็เพื่อฉายให้เห็นถึงภาพรวมของสถานการณ์ในการธำรงชาติพันธุ์ระดับกลุ่มของกะเหรี่ยงในในบ้องตึบกับกะเหรี่ยงนอกที่ข้ามพรมแดนมาจากพม่า ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างกันดำรงอยู่ด้วยนั่นเอง.

บทที่ 5

‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ ปฏิสัมพันธ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน

ถึงแม้ว่า ‘กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก’ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติกันมาในอดีต และมีความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์มากกว่าผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ แต่ด้วยพรมแดนระหว่าง ‘คนใน’ และ ‘คนนอก’ ที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทการก่อตัวของรัฐ-ชาติ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ของพวกเขาที่แตกต่างไปจากอดีตด้วยเช่นกัน การบ่งชี้จำแนกระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ผูกติดอยู่กับการนิยามของคนกะเหรี่ยงในโดยอ้างอิงกับอำนาจรัฐไทย หรือความเป็นพลเมืองของไทย ขณะที่กีดกันกลุ่มผู้ที่ไม่ได้เป็นพลเมืองรัฐออกไปในอยู่ในฐานะคนนอก หรือเป็นคนอื่น (The others) ภายใต้อำนาจรัฐไทย จากสภาพดังกล่าวได้สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างคู่ปฏิสัมพันธ์คนในและคนนอกอย่างชัดเจน ในบทนี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ในบริบทความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบ่อนี้

ปฏิสัมพันธ์ในบริบทการเมืองการปกครองของรัฐไทย

นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ชาวกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าจำนวนมากได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีกะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่ในบ่อนี้มาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ก็ยังเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากความผันแปรของพื้นที่ชายแดน จากการที่ทหารพม่าเข้ายึดครองพื้นที่ที่เคยอยู่ในการปกครองของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (KNU) ได้ประสบความสำเร็จทำให้พรมแดนถูกปิดไม่สามารถเดินทางข้ามพรมแดนได้อย่างอิสระเหมือนในช่วงก่อนหน้านี้ ด้วยความสัมพันธ์ของชุมชนกะเหรี่ยงในฝั่งไทยและพม่าที่มีมายาวนานก่อนหน้านี้ กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอาศัยในบ่อนี้บางส่วนก็มีความคุ้นเคยกับพื้นที่บ่อนี้มาก่อนแล้ว ส่วนมากก็จะมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านในฝั่งพม่าเข้ามาอยู่ก่อนแล้วตามกันเข้ามา หรืออาจมีญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องกับกะเหรี่ยงในบางครอบครัว ซึ่งทั้งหมดอาศัยเครือข่ายสายสัมพันธ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งชักชวนกันเข้ามาตามช่องทางโอกาสที่แต่ละคนหาได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อกะเหรี่ยงนอกเข้ามาอยู่ในบ่อน้ำมัน พวกเขาจึงตกอยู่ในสภาพชายขอบ (Marginality) ภายใต้ภายใต้ข้อจำกัดทางสิทธิกฎหมายและอำนาจการตรวจสอบควบคุมของรัฐไทย กะเหรี่ยงนอกต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงของชีวิตต่างๆ นานา พวกเขาต้องปรับตัวใหม่เพื่อลงหลักปักฐานสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตอาศัยอยู่ในฝั่งไทย สิ่งแรกที่กะเหรี่ยงนอกรวมไปถึงผู้คนไร้สัญชาติที่ข้ามมาจากฝั่งพม่าอื่นๆ มักประสบและเคยมีประสบการณ์เหมือนกัน คือ การเผชิญหน้ากับปฏิบัติการควบคุมของเจ้าหน้าที่ความมั่นคงรัฐไทย ซึ่งคนบ่อน้ำมันทั่วไปเรียกกันติดปากว่า ‘การกวาดล้าง’

สภาพชีวิตไร้ความมั่นคงบนแผ่นดินอื่น

นับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกในต้นทศวรรษ 2540 ปฏิบัติการตรวจจับกวาดล้าง ‘คนต่างด้าวลักลอบเข้าเมือง’ เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง บางครั้งมีทหาร ตำรวจ และการระดมกำลังเจ้าหน้าที่หลายหน่วยงานเข้าร่วมปฏิบัติการจับผู้หลบหนีเข้าเมือง อาทิเช่น ทหารกอ.รมน. ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) อาสาสมัครรักษาดินแดน (อ.ส.) ปฏิบัติการดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างฉับพลันและไม่มีคำแนะนำในแต่ละปีอาจมีการกวาดล้างหลายครั้ง หรือไม่มีเลยก็ได้ แต่สภาพดังกล่าวก็ทำให้กะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ มีความหวาดหวั่นวิตกอยู่เสมอ ในการดำรงชีวิตในฝั่งไทย

เจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงที่เข้ามาควบคุมพื้นที่และผู้คนในบ่อน้ำมัน ได้กลายเป็นสภาพปกติที่ผู้คนทั่วไปในบ่อน้ำมันคุ้นชิน และกลายเป็นบรรยากาศหรืออัตลักษณ์ของชุมชนชายแดนบ่อน้ำมันไปโดยปริยาย ซึ่งผู้เขียนขอหยิบยก ‘การปฏิบัติการตรวจจับกวาดล้าง’ ในรุ่งเช้าเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 วันหนึ่ง จากบริเวณศูนย์ผู้อพยพพลัดถิ่นท้ายเหมืองเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ดังข้างล่างนี้

“ชาวทวายพม่าจากในศูนย์ฯ กว่า 100 คน ยืนรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ล้อมรอบด้วยทหารตำรวจในเครื่องแบบจำนวนกว่า 20 นาย รถของตำรวจ ทหาร และ อ.ส. จอดอยู่ริมถนน เมื่อผมเข้าไปจอดรถริมถนนด้านหน้านั้น สายตาจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ในเครื่องแบบก็มารวมกันที่ผมกับรุ่นพี่ เจ้าหน้าที่บางคนก็สงสัยที่พวกเราเข้ามาตั้งแต่เช้าแบบนี้ แต่เมื่อได้คุยกับพี่ อ.ส. และหัวหน้าชุดต.ช.ด. ซึ่งอยู่ในบ่อน้ำมัน ก็ได้รู้ว่าเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจ มาจาก 4 หน่วย คือ ทหารบก ทหารพราน ต.ช.ด. และ อ.ส. เจ้าหน้าที่ได้เรียกชาวทวายและแขกมุสลิมพม่าจากในศูนย์ทั้งหมด ให้มารวมกันบริเวณด้านหน้า และพวกเขากำลังตรวจสอบบัตรสีของแต่ละคน

โดยให้แต่ชาวทวายพม่าละคนรายงานตัวกับเจ้าหน้าที่สอบสวน เจ้าหน้าที่แต่ละหน่วยก็ยืนดูอยู่รอบๆ กลุ่มชาวบ้าน”

อ.ส. คนหนึ่งในกลุ่มเจ้าหน้าที่ทั้งหมดบริเวณนั้น ขณะที่กำลังปฏิบัติการตรวจสอบชาวทวายพม่าจากในศูนย์นั้น อธิบายถึงการปฏิบัติงานของพวกเขาที่เกิดขึ้นประจำในช่วงเวลานั้นว่า

“ถ้าคนที่ไม่มีบัตรเราก็ต้องปลักดันออก ขอให้มียบัตรอยู่ก่อน สีส้ม สีฟ้า สีชมพูได้หมด แล้วก็เขียวขอบแดง ... ก็ตรวจทุกปี เพราะว่าพวกอพยพหลบหนีเข้ามา เราต้องการดูว่ามีพวกมาอาศัยใหม่ ถ้ามีพวกมาอาศัย แต่ส่วนใหญ่จะจับได้โน่นในป่านะ จับได้ที่ 30-40 คน พวกที่มาหลบเข้ามาในนี้มันก็เป็นส่วนน้อยนะ ส่วนใหญ่เราไม่ค่อยเจอ ...ถ้ารู้ว่าจะกวาดล้างพวกนี้จะหลบไปอยู่ในป่าไปนอนในป่า”

แน่นอนว่าทุกครั้งที่มีการจับกวาดล้าง สภาพความวุ่นวายจากความหวาดหวั่นวิตกว่าจะถูกจับส่งกลับพม่ามักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ไม่มีใครจะสามารถรู้ได้ว่าปฏิบัติการแต่ละครั้ง จะเกิดอะไรขึ้นกับชีวิตพวกเขา หลังจากการปฏิบัติการตรวจจับกวาดล้างในเช้าวันนั้นแล้ว หญิงทวายพม่าในศูนย์ฯ คนหนึ่งได้เล่าถึงความรู้สึกเหตุการณ์เช้าวันนั้นว่า

“ตื่นๆ ได้แล้วลงไปข้างล่าง (ทหารเข้ามาเคาะเรียกแต่เช้า) บ้านนี้ กินข้าวยัง กินกาแฟยัง? (ทหารถาม) ยังเลยคะเพิ่งจะตื่นขึ้นมา แล้วก็กลับมาแล้วก็กินได้เขาบอกลงไปข้างล่างก่อนไม่ได้ถามอะไร เขาบอกว่ามีครอบครัวก็คนเขาบอก(ครอบครัวมีกี่คน)ครอบครัวก็คนลูกก็คนมีบัตรใหม่ขอดูบัตร ส่วน...(น้องสาวของเธอ) วีนวีนวีนแล้วก็เอาลูก ทหารพรานก็ไปยืนมาแล้วข้างบน ทหารบอกอย่าวีนนะอย่าวีนนะครับ แล้วก็ยกมือ มีบัตรแล้วก็กลัว ...มีบัตรใหม่ (ทหารถาม) เขาบอก มีค่ะ ขอดูหน่อยดูแล้วก็ทำไมวีนละลงไปข้างล่างไม่ต้องกลัว”

ด้วยเหตุนี้ คนนอกในบ่อน้ำมัน จึงรู้สึกวิตกกังวลต่อการกวาดล้างของเจ้าหน้าที่รัฐไทยอย่างที่สุด ความรู้สึก ชีวิต และความยากลำบากในดำรงอยู่ในพรมแดนไทยของคนนอกกลุ่มต่างๆ จึงมักจะเต็มไปด้วยเรื่องราวประสบการณ์ของการหลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่รัฐไทยอยู่เสมอ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544-46 ซึ่งเป็นช่วงแรกที่ผู้เขียนทำงานอยู่ในบ่อน้ำมัน ในฐานะของผู้ช่วยวิจัยของสถาบันแห่งนี้ ที่ดูเหมือนจะเกี่ยวพันกับหน่วยงานราชการอยู่บ้าง บ่อยครั้งผู้เขียนมักจะถูกถามจากคนที่คุ้นเคยกันถึงการกวาดล้างที่อาจจะเกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น

“...ขอถามอะไรหน่อย ได้ยินคนพูดกันมาว่าคนที่มียับตรสีเขี้ยวขอบแดงที่อยู่ในเมืองไทยไม่ถึง 15 ปีจะถูกจับ ...ได้ยินจากที่ประชุม แต่ตอนไปพัฒนาที่อานามย์ คนแถวนี้ไปกันหมดทุกบ้านเลย ไปทำพื้นดินสนามหน้าอานามย์ให้เรียบ วันนั้นคนอยู่กันเยอะ ...เขาบอกว่าใครที่อยู่เมืองไทยไม่ถึง 15 ปีจะถูกจับ กลับมาบ้านกินอะไรไม่ลงเลยเป็นกังวล ใครๆ ก็ได้ยินกันหมด”

พี่ชายชาวทวายพม่าคนนี้ กำลังรู้สึกวิตกว่าพวกเขาอาจถูกกวาดล้างจากชาวลีที่มักได้ยินกันเป็นระยะๆ ทั้งนี้เขาตระหนักดีว่าตัวเองอยู่ในบ้องตื้นอย่างผิดกฎหมาย ในฐานะพลเมืองชั้นสอง ไม่มีสิทธิเท่าคนไทย และรับรู้ว่าเจ้าหน้าที่ก็อาจจะผลักดันพวกเขากลับพม่าเมื่อไหร่ก็เป็นไปได้เช่นกัน กะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า มอญ หรือแขกมุสลิมพม่า ซึ่งเป็นคนนอกหรือคนต่างดาวของประเทศไทยก็อยู่ในสภาพที่ไม่แตกต่างกัน ดังที่น่อดาเซอ (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่บริเวณกลุ่มบ้านวังคะโตะเล่าว่า

“ตอนกวาดล้างก็หนีเข้าป่า ตั้งแต่มาอยู่ที่นี้ ก็ 3 ครั้งแล้ว คนที่อยู่แถวนี้ ตัวเองกับลูกก็วิ่งหนีกันหมด ไม่ได้เอาอะไรไปทั้งนั้น อาทิตย์ก่อน เข้าโบสถ์แล้วกลับมาบ้าน คนแถวนี้เล่นบอลลูกอยู่ ตอนบ่าย 3 อ.ส. เข้ามา 3 คน พอคนที่เล่นบอลลูก เห็น อ.ส. ก็พากันวิ่งหนีกันหมด บางคนมีบัตรเขี้ยวขอบแดงก็วิ่งหนีไปด้วยกัน จนก็หนีเข้าป่าแถวนี้ กลับมาบ้านก็มืดแล้ว อ.ส. ที่ใส่ชุดทหารก็วิ่งตาม พอคนวิ่งหนีก็ยิงปืนขึ้นฟ้าอยู่ตั้งนาน”

กรณีที่ถูกจับ จะถูกนำไปที่เมืองกาญจน์ แล้วส่งตัวผลักดันกลับประเทศพม่าต่อไป ทางด่านชายแดนเจดีย์สามองค์ หรือไม่ก็ทางด่านลือคคานี แต่ถึงที่สุดแล้วผู้ที่ถูกจับผลักดันกลับพม่าก็จะหาทางกลับมาหาครอบครัวในบ้องตื้นอีกจนได้ น่อทูนี (นามสมมุติ-กะเหรี่ยงนอก) อายุ 30 ปี เล่าถึงประสบการณ์การกวาดล้างในบริเวณกลุ่มบ้านของเธอว่า

“...หนีสิ เขาหนีไป ถ้าไม่หนีก็โดนจับ ถ้าทหารมานี้ หมาเห่าใหญ่เลย จอโปลา (นามสมมุติ) นี่เคยโดนจับแล้วนะ เคยโดนแล้วโดนกับลูกกับเมียหมดเลย นุ่นแหละไปลือคคานีกลับมา นี่ไม่ได้กลับทางเมือง มาในป่าเดินไป ...จะตายเลย ลูกนี่คลอดไม่กี่วันโดนจับแล้ว...คนไทยนี่เจ็ดนะ นี่แหละคนพม่า มอญนี่ อยู่ที่เมืองไทยเยอะเลยนี่ ไม่มีบัตรประชาชน ถ้าโดนนี่โดนเยอะเลยนะ คนไทยนี่ตำรวจจับเขาไม่ยิงตาย... นี่แหละพม่าที่ถ้าโดนจับยิงตายหมดเลย พม่านี้ไม่ได้ ถ้าจับได้ยิงตายหมดเลย”

อย่างไรก็ตาม การควบคุมผู้คนและพื้นที่ชายแดนอย่างเข้มข้นของเจ้าหน้าที่รัฐไทยก็เบาบางลงไป ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2547 สาเหตุมาจากสถานการณ์บริเวณชายแดนที่เริ่มสงบลง ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไทยคลายการควบคุมพื้นที่และผู้คนลักลอบเข้าเมืองผ่านทางบ่อน้ำดิบลงไปด้วย ปัจจุบัน การตรวจจับกวาดล้างไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เหมือนช่วงต้นทศวรรษ 40 อีกแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่ากะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ในบ่อน้ำดิบจะวางใจนัก ความรู้สึกวิตกกังวลที่กะเหรี่ยงนอกมีต่อเจ้าหน้าที่รัฐก็ยังคงมีอยู่เสมอ โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่เพิ่งเคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่หรือและยังไม่มีบัตรสถานะต่างๆ

นอบบวา (นามสมมุติ) ซึ่งเล่าถึงประสบการณ์ ในการหนีการตรวจจับกวาดล้างในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบันว่า

“เมื่อก่อนไม่มีบัตรนี้ ต้องหนีกันทุกคนแหละ หนีไปแล้วก็กลับมา ตำรวจมาแล้วเราก็กลับไป หนีเข้าไปป่าโน่น ก็ตำรวจไม่เข้าไปป่าเท่าไร เราก็หนีไปแป๊บหนึ่งแล้วก็กลับไป ทำหน้าที่นี้ ใจ เห็นคนหนีไปวิ่งไม่ทันก็ไป ... เดียวนี้มีแต่ไม่เหมือนเมื่อก่อน จะต้องมีคนแจ้งนะเดี๋ยวนี้ คนแจ้งนี้ไม่ใช่คนไทยหรอก คนที่แจ้งคนที่ประเทศพม่ามา ไปบอก อ.ส. ไปบอกตำรวจนะ เป็นกะเหรี่ยงพม่าที่อยากได้อะไรนะ ...อยากได้น้ำใหญ่ๆ นะ หนูก็พูดไม่ถูก มีแต่คนอย่างนี้แหละ...กวาดหมด คนแก่คนหนุ่ม คนอะไรก็การอะไร... แต่ตอนนี้ไม่เข้ามาแล้ว”

การดำรงอยู่ในสถานภาพที่ผิดกฎหมายรัฐไทย เป็นสถานะตำแหน่งที่ติดตัวกะเหรี่ยงนอก และก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตในด้านอื่นตามมา เนื่องจากเป็นเรื่องง่ายดายมากที่กะเหรี่ยงนอกจะไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าเทียมกับกะเหรี่ยงในหรือคนมีสัญชาติไทยทั่วไป การถูกเอารัดเอาเปรียบของพวกเขาเป็นปรากฏให้ได้ยินอยู่เป็นประจำในบ่อน้ำดิบ ซอทุลา (นามสมมุติ-กะเหรี่ยงนอก) วัย 32 ปี อธิบายถึงชีวิตที่ยากลำบากจากการไม่มีบัตรว่า

“...คนเราเป็นพี่น้องกัน ถ้าเราไม่มีสิทธิ์ เราจะมาอยู่ที่นี่ได้หรือ ลำบากเหมือนกัน บาง คนไม่มีบัตรอะไรไปเล่า คนที่พี่น้องกันมีบัตรอยู่แล้ว เพราะว่าเราก็ไม่มี ก็จำเป็นเหมือนกัน จำเป็นที่เราอยู่ไม่ได้เหมือนกัน ตั้งแต่สมัยอยู่ที่โน่นกวาดล้างที่ต้องหนีทุกวันเลย ไม่มีบัตรเนี่ยที่ต้องหนี แต่ตอนนี้มีเพื่อน ผู้ช่วยเขาที่ ขึ้นไปทะเลียนไปอะไรก็เลย พอลงมาได้ แต่อยู่ที่นี้ ไปทำงานที่อื่นไม่มีอิสระ ...อยู่แบบนี้ลำบากเหมือนกัน เพราะเราไม่มีประเทศ”

เช่นเดียวกับเรื่องราวของจอพะโดะ (นามสมมุติ) หนุ่มกะเหรี่ยงนอก อายุราว 35 ปี เป็นตัวอย่างสุดโต่งกรณีหนึ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนี้ และยังตอกย้ำสถานภาพที่ต่ำต้อยของพวกเขาใน

แผ่นดินของคนอื่น กะเหรี่ยงในคนหนึ่งเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า จอพะโตะกับภรรยา ซึ่งตั้งครอบครัวอยู่ในบ้องตื้นมานานหลายปีแล้ว จนมีลูกด้วยกันถึง 4 คน วันหนึ่งในช่วงเดือนมีนาคมของปี 2549 จอพะโตะไปเที่ยวป่ากับเพื่อนเพื่อยิงสัตว์แถวทุ่งมะเขยอ (หมู่ 4) เพื่อนคนแรกเป็นคนไทยที่รู้จักกันมาก่อน ส่วนอีกคนเป็นตำรวจที่เพิ่งรู้จักกัน ปกติการเข้าป่ายิงสัตว์เป็นเรื่องปกติของผู้ชายในบ้องตื้นบนอยู่แล้ว แต่ปรากฏว่าผ่านไปสองวันมีเพียงเพื่อนสองคนของจอพะโตะเท่านั้นที่กลับมา ทั้งสองคนบอกว่าจอพะโตะขออยู่เที่ยวป่าต่อ แต่เมื่อผ่านไปเป็นอาทิตย์จอพะโตะก็ยังไม่กลับมา เพื่อนบ้านหลายคนเชื่อกันว่าเขาเสียชีวิตไปแล้ว โดยอาจจะเกิดอุบัติเหตุในระหว่างล่าสัตว์กับพรรคพวก ทว่าก็ไม่มีใครที่สามารถติดตามเรื่องดำเนินคดีความได้ เมียของจอพะโตะได้แต่ร้องไห้ไม่กล้าแจ้งความ ส่วนกะเหรี่ยงในที่เป็นญาติของจอพะโตะก็กลัวตำรวจเล่นงานกลับ หลายคนได้แต่พึมพำกับโชคชะตาว่า “ถือว่าโชคร้ายไปก็แล้วกัน” ภายใต้สถานะที่เสียเปรียบของกะเหรี่ยงนอกจากการไร้สัญชาติไทย ทำให้กะเหรี่ยงนอกมักถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ และยากที่จะเรียกร้องความชอบธรรมทางกฎหมายได้ในเวลาที่ตนเองประสบปัญหา กะเหรี่ยงนอกหลายคนได้เคยกล่าวกับกะเหรี่ยงในที่สนิทสนมคุ้นเคยกันว่า “ชีวิตของพวกเขาเหมือนกับหมาตัวหนึ่ง มาอยู่ที่นี้ก็เหมือนกับหมาตัวหนึ่ง ทำอะไรก็ต้องยอมๆเขา เพราะไม่ใช่บ้านเขาก็จะยอมอดทน แต่ถ้าเป็นที่อื่นเมืองนอกก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง”

การมีสัญชาติไทย จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นความจำพื้นฐานลำดับแรกที่กะเหรี่ยงนอกจำเป็นต้องดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ได้ ‘การรองรับการมีตัวตน’¹ ตามกฎหมายรัฐไทย ทั้งนี้ในบริบทของหมู่บ้านชายแดนบ้องตื้นบน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ พวกเขาจะเป็นกลุ่มที่มีทั้งอำนาจ (power) และหน้าที่ (authority) ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการพิจารณารับรองการทำบัตรต่างด้าว หรือขอสัญชาติไทยแก่กะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ กลุ่มผู้ท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นตัวแทนอำนาจรัฐไทยที่มีอิทธิพลต่อคนนอกในบ้องตื้นบนค่อนข้างมาก แน่นอนว่าผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ หลายคนก็เป็น ‘กะเหรี่ยงใน’ และมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับกะเหรี่ยงนอกหลายครอบครัวด้วยเช่นกัน

¹ ฤณดาду ประเด็นของตัวตนทางการเมืองที่ไม่ถูกนับ ในบทความของ Decha Tangseefa, “Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced Karens and the Thai-Burmese In-Between Spaces,” In *Alternatives* 31, 2006.

การประชุมและพัฒนาหมู่บ้าน: ปฏิสัมพันธ์ภายใต้การควบคุม

ทุกวันที่ 7 ของเดือน จะเป็นวันประชุมประจำเดือนของบ้านบ้องตึบ แต่ละครบครัว จะต้องส่งตัวแทน 1 คน เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านที่ศาลาประชาคม ในเวลาตั้งแต่ 9.00 – 12.30 น. ผู้ที่มาร่วมประชุมไม่เพียงจำกัดอยู่เฉพาะกะเหรี่ยงในและคนไทยตามทะเบียนบ้านเท่านั้น แต่รวมไปถึงกะเหรี่ยงนอก และคนนอกอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้องตึบทั้งหมด

กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านและผู้นำท้องถิ่นอื่นๆ ส่วนใหญ่ต่างก็มีเชื้อสายกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมทั้งสิ้น พวกเขาจะเป็นผู้นำวาระการประชุมต่างๆ ตามลำดับ ส่วนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งในและนอกหมู่บ้าน อาทิเช่น ครู อนามัย ตำรวจ ตชด. ทหาร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่มาลาเรีย และอื่นๆ เกือบทั้งหมดเป็นคนไทยต่างถิ่น แต่บางคนก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้องตึบจนกลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนไป เจ้าหน้าที่เหล่านี้ จะเข้ามารายงานผลการดำเนินงานหรือไม่ก็จะเข้ามาขอความร่วมมือในการดำเนินงานต่างๆ ของหน่วยงาน การประชุมประจำเดือนจึงเป็นพื้นที่กระจายข่าวสารสำคัญของหมู่บ้าน

ในการประชุมหมู่บ้านทุกครั้ง กะเหรี่ยงในและคนไทยจะนั่งอยู่ทางด้านหน้า พวกเขาจะมีส่วนร่วมในการพูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนความเห็นในวาระต่างๆ กับผู้นำท้องถิ่น ขณะที่กะเหรี่ยงนอกจะนั่งจับกลุ่มอยู่ทางด้านหลัง บางครั้งก็ลงไปนั่งกับพื้นรอบนอก การมาประชุมหมู่บ้านของกะเหรี่ยงนอกเป็นเพียงการทำตามหน้าที่ภายใต้การควบคุมกึ่งบังคับ ทั้งนี้ก็อาจเพราะกะเหรี่ยงนอกส่วนมากฟังภาษาไทยไม่เข้าใจ ความสนใจในการมีส่วนร่วมกับการประชุมจึงแตกต่างจากกะเหรี่ยงในอย่างเห็นได้ชัด แต่หากมีวาระที่เกี่ยวข้องจำเป็นต่อพวกเขาหลายๆ เช่น การสำรวจทำบัตรสถานะบัตรต่างดาวของผู้ตกสำรวจ การขอสัญชาติ และการรายงานตัวกับทางอำเภอ พวกผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงใน ก็อาจพูดแปลเป็นภาษากะเหรี่ยงให้ฟังต่างหาก กะเหรี่ยงนอกที่มาร่วมประชุม ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงหรือคนแก่มากกว่าผู้ชาย เนื่องจากวันที่มีประชุมหมู่บ้าน จะทำให้พวกเขาต้องหยุดงานขาดรายได้ ผู้ชายกะเหรี่ยงนอกที่เป็นหัวหน้าครอบครัว จึงมักจะไปทำงานรับจ้างหรือทำงานในไร่ หน้าที่การประชุมจึงตกเป็นของเมียหรือผู้หญิงในครอบครัว อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับกะเหรี่ยงในและคนไทยแล้ว กะเหรี่ยงนอกและคนนอกต่างๆ จะมาประชุมหมู่บ้านมากกว่ากะเหรี่ยงในและคนไทยทุกครั้ง ซึ่งมักจะทำให้พวกผู้นำท้องถิ่นบ่นกับลูกบ้านของตัวเองเป็นประจำ “พี่น้องที่เห็นเป็นต่างดาวทั้งนั้น พี่น้องคนไทยที่มีสิทธิสมบูรณ์ทำไมไม่เข้ามาช่วยกัน” หรือดูตัวอย่างจากบันทึกในการประชุมหมู่บ้าน เดือนกันยายน พ.ศ. 2550 ของผู้เขียน ข้างล่างนี้

“ประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ที่ศาลาประชาคมหมู่ 1 ริมถนนใกล้กับสถานีตำรวจภูธร บ่อตี่ เหมือนทุกครั้งที่ผ่านมาหลายปี คนไทยมีจำนวนน้อยกว่าคนนอกหลายเท่า ในช่วงแรกยังมี คนมาบรรยาย ส่วนใหญ่จับกลุ่มนั่งคุยหลังศาลาประชาคม ทั้งคนกะเหรี่ยงนอกและพม่า/ทวาย เจ้แดงเอากล้วยแขกมานั่งขายก่อนถึงเวลาเปิดการประชุม ส่วนบริเวณด้านหน้า กำนันตั้งโต๊ะอยู่ ตรงกลางที่ประชุมศาลาประชาคม ด้านข้างๆ ติดกันเป็นโต๊ะของกลุ่มออมทรัพย์ กว่าชาวบ้านจะ มาถึง จนสามารถประชุมได้ ก็เป็นเวลา 9 โมงกว่าๆ แล้ว ในที่ประชุมวันนี้ มีอาหารจากหน่วย ชุมพัฒนาสัมพันธ์มวชน เข้าร่วมด้วย เขาเดินเข้าไปคุยกับ อ.ส. ของหมู่บ้าน และบอกว่าตำบล บ่อตี่ มีการทำผดึกฎหมายลักลอบพาคนต่างด้าวเข้าเมือง แยกที่สุดเป็นอันดับ 1 ของจังหวัด ผู้ใหญ่จึงดำหนิมา ...ต่อมา เมื่อเริ่มการประชุม ผู้หมวดทหารคนเดิมให้คนที่มียบัตรประชาชนยก มือ นับได้ 10 คน ส่วนที่เหลือเป็นคนนอกไร้สัญชาติ อีกประมาณ 50-60 คน “

สาเหตุสำคัญที่ทำให้กะเหรี่ยงในหรือคนไทยเข้าประชุมหมู่บ้านน้อยกว่ากะเหรี่ยงนอก และคนนอกอื่นๆ ก็เพราะว่ากะเหรี่ยงในและคนไทยถือว่าเป็นสิทธิที่จะไปหรือไม่ไปร่วมประชุมก็ได้ เพราะไม่มีใครจะบังคับได้ ขณะที่กะเหรี่ยงนอกก็ไม่ได้ไปร่วมอย่างสมัครใจ แต่เป็นเพราะ สถานะการเป็นพลเมืองชั้นสอง ซึ่งเป็นเงื่อนไขบังคับที่ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกติกาและให้ความ ร่วมมือแก่ส่วนรวม หากไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน พวกเขาอาจจะถูก ปฏิเสธการช่วยเหลือรับรองสถานะในอนาคต ดังที่จอประเสริฐ ให้ความเห็นไว้ว่า

“เวลาประชุมหมู่บ้าน จะมีคนต่างด้าวประมาณสัก 70 เปอร์เซนต์มีคนไทยอยู่ 30% ทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาหรือประชุมประจำเดือน เหตุผล มันก็เกิดเส้นแบ่งใจ ใจเรื่องสิทธิอะไร ต่างๆ เขาบอกโอเค ประชุมประจำเดือนเป็นเรื่องดีไหม ดี พัฒนาประจำเดือนเป็นเรื่องดีไหม ดี คน ไทยบอกว่าถ้าไม่ไปแล้วมันจะทำไมกูละ ถ้าเป็นต่างด้าวบอกว่า เอ้ย ถ้ามันไม่ให้ความร่วมมือเนี่ย สถานะความเป็นอยู่อาจจะลำบากนะ สืบเนื่องเหตุผลเนื่องจากว่า เออ ประชากรที่เข้ามาแอบแฝง อยู่เนี่ย ต้องยังอาศัยผู้นำอยู่ เข้ามารักษาแบบผิดๆ มันก็เลยตรงนั้นเกิดเส้นแบ่งเกิดภาวะจำยอม ผู้นำก็จะพูดเป็นประจำว่าการให้ความร่วมมือของต่างด้าวเนี่ย จะดีกว่าคนไทย จะพูดอยู่เป็นประจำวันนี้มาประชุมกันเนี่ยมีแต่ต่างด้าวทั้งนั้นเลยนะ คนไทยมีไม่กี่คนเองแหละ ก็พูดกันทุก หมู่บ้านด้วยซ้ำไป ยกเว้นหมู่ 4 ก็เป็นอย่างนี้ ก็เกิดเส้นแบ่งเส้นหนึ่ง แต่ถามว่ามันใช่ไหมที่คนต่าง ด้าวให้ความร่วมมือมากกว่า ไม่ใช่ มันถูกบังคับด้วยกติกา บังคับด้วยอำนาจ ด้วยกฎหมาย ด้วยความที่ตัวเองมาอยู่แบบไม่ถูกต้อง แล้วเขาก็มองข้ามไปถึงสถานะความเป็นอยู่ของพวกเขา ในอนาคต เขามองข้ามไปนะ ถ้าวันนี้กำนันมีเงื่อนไขต่างๆ ที่ไม่ให้ความร่วมมือเกี่ยวกับส่วนรวม เนี่ย เขาก็จะอยู่ลำบาก เขาก็จะไม่ได้รับการพิจารณา ตรงนั้นก็อันหนึ่ง”

เหตุผลของการเข้าร่วมให้ความร่วมมือของกะเหรี่ยงนอก ก็ดังที่จอประเสริฐกล่าวไว้ อย่างชัดเจน ปฏิบัติการควบคุมจัดการกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบน จะปรากฏชัดเจนในการเข้าร่วม ประชุมหมู่บ้านแต่ละเดือน รายชื่อของพวกเขาจะถูกบันทึกโดยสารวัตรกำนันหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนันจะทำหน้าที่เซ็นชื่อแทนกะเหรี่ยงนอกที่ไม่รู้หนังสือไทย หากกะเหรี่ยงนอกไม่ยอม ให้ความร่วมมือ นอกจากอาจจะไม่ได้รับการรับรองสถานะแล้ว ก็ยังด้วยความเกรงกลัวอิทธิพล ของกำนันอีกด้วย ด้วยสถานะตำแหน่งในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กะเหรี่ยงนอกเป็นฝ่าย เสียเปรียบ กำนันจึงค่อนข้างมีอิทธิพลต่อกะเหรี่ยงนอกมากกว่าชาวบ้านธรรมดาทั่วไป กำนันจะ ใช้อำนาจของเขากับกะเหรี่ยงนอกอย่างเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะจนเหมือนเป็นเรื่องปกติ ในการ ประชุมหมู่บ้านครั้งหนึ่ง กำนันกล่าวว่าด้วยรุ่นกะเหรี่ยงนอกที่มาร่วมประชุมว่า “พวกที่ไม่อยู่กับ ร่องกับรอย เดี่ยวผมได้บัตรใหม่มา ยังไม่ต้องมาเอาบัตร พวกไว้ผมยาวไม่เรียบร้อย นี่ขนาดยังไม่มี บัตร ถ้าได้เป็นคนไทยคงเหี้ยกว่านี้มั้ง”

ภาพที่ 29 การประชุมหมู่บ้านประจำเดือน

‘การพัฒนาหมู่บ้าน’ ก็เป็นกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติเป็น หน้าที่ร่วมกัน ทุกเดือนหลังจากการประชุมหมู่บ้าน จะมีการพูดคุยตกลงกันว่าในเดือนนั้นพวกเขา จะทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านในด้านใด เมื่อได้ข้อกำหนดเป็นวาระชัดเจนแล้ว กำนันก็จะนัดหมาย ชาวบ้านให้มาร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านอีกวันหนึ่ง ส่วนมากกำนันจะเป็นคนกำหนดกิจกรรมพัฒนา

หรือไม่ก็เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐในท้องถิ่น ก็อาจมาขอแรงชาวบ้านไปช่วยงานในหน่วยงานของตนโดยตรง

“...พุ่มนี้พัฒนานะครับ ขอเป็นกลุ่มก็แล้วกันนะครับ กลุ่มหลังอนามัยนะครับ พี่นโรงเรียนหมดแล้วนะครับพุ่มนี้เอามีต้อได้มา มีต้อติดกับขวานมานะครับ คนที่มีขวานเอาขวานมาคนที่ไม่มีต้อได้เอามีต้อมา ...ไม่ต้องวิ่งหาขวานเหมือนแบบวันนั้นอีก พี่นที่โรงเรียนหมดแล้ว ถามว่าทำให้ใคร เป็นลูกหลานท่านเอง นะครับ ลูกของผมนยังไม่เรียนที่ร.ร. ให้มากันด้วยนะครับ กลุ่มหลังอนามัย ดู่ฝากบอกด้วยนะพุ่มนี้ นะครับก็คงจะมีเท่านี้สำหรับวันนี้วาระการประชุม ... สุดท้ายนะยังไม่ทันเลิกเลยจะไปแล้ว ให้มันอย่างจ้งแหละ ให้อยู่ตอย้นบายเลยดิ้ม...”

การพัฒนาหมู่บ้าน ถือเป็นงานส่วนรวมของชุมชน แต่ละเดือนแต่ละครัวเรือนจะต้องส่งสมาชิกหนึ่งเข้าร่วมพัฒนา ผู้นำชุมชนจะแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม แบ่งกันพัฒนาตามแผนที่กำหนดไว้แต่ละเดือน เช่น ตัดหญ้าริมถนน ขุดลอกลำห้วย ก่อสร้างอาคารราชการ ฯลฯ เช่นเดียวกับการประชุมหมู่บ้าน แต่ในการพัฒนาแต่ละครั้ง ส่วนใหญ่จะมีแต่กะเหรี่ยงนอกและบรรดาคนนอกไร้สัญชาติของหมู่บ้านแทบทั้งสิ้น กะเหรี่ยงในและคนไทยที่เข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านเป็นจำนวนน้อยกว่ากะเหรี่ยงนอกหรือคนนอกอื่นๆหลายเท่า น่อเซวา (นามสมมุติ/กะเหรี่ยงนอก) บอกว่า “คนกะเหรี่ยงหลายๆ คนที่เขาเข้ามาอยู่ที่เนี่ยนะ เขาก็ไม่ได้ไปรบกวนคนไทยเลย กะเหรี่ยงไทยอะไรเนี่ยไม่มี ถ้าเขาเรียกพัฒนากะเหรี่ยงก็จะมาพัฒนา กะเหรี่ยงนอกเนี่ยจะเยอะกว่าคนไทยด้วยนะ คนไทยเนี่ยบางที่เขาไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าไหร่นะพี่นะ เวลาพัฒนา”

สารวัตรกำนันกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจรายชื่อผู้เข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านทุกครั้ง รายชื่อการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างของหมู่บ้าน คือ ตัวชี้วัดของกำนันในการพิจารณาการให้การช่วยเหลือรับรองสถานะหรือขอสัญชาติกะเหรี่ยงนอก หากกะเหรี่ยงนอกไม่ปฏิบัติตาม ก็อาจประสบปัญหา ดังน่อพูนี (นามสมมุติ/กะเหรี่ยงนอก) บอกว่า “นี่อย่างบัตรสีฟ้าขอบแดงนี่นะ เออ พี่ที่ทำไว้นี้...เขาไม่ให้ทำ เขาบอกว่าไม่เห็นหน้าเห็นตา ไปอะไรนะ ไปพัฒนา ไปประชุม” ส่วนกะเหรี่ยงในและคนไทย จะอยู่ในตำแหน่งที่เหนือกว่ากะเหรี่ยงนอกเพราะความแตกต่างทางด้านสิทธิความเป็นพลเมืองไทย หากพวกกะเหรี่ยงในคนไทยไม่ไปร่วมพัฒนา อย่างมากก็อาจจะถูกพวกผู้นำกล่าวตำหนิบ้างเท่านั้น แต่ถ้าเป็นกะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ นอกจากจะมีผลต่อการรับรองสถานะแล้ว บางครั้งก็อาจถูกดูต่ำข่มขู่หรือกระทั่งถูกใช้กำลังในที่สาธารณะอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ควบคุมกลุ่มคนนอกที่มีสถานะต่ำกว่าและต้องอาศัยพึ่งพิงพวกเขา

ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นปกติ ดังเช่นในการประชุมหมู่บ้านครั้งหนึ่งที่คนนอกถูกควบคุมโดยการชู้ว่า

“ผู้พลัดถิ่นนะครับ ใครที่มีความประสงค์อยากจะกลับไปอยู่ฝั่งโน้น บางทีอาจจะเบื่อ บ่อดีแล้ว มีความประสงค์ที่อยากจะกลับไป ก็มาลงชื่อได้นะครับ หรือพวกที่มองดูว่าไม่ค่อยเอา ถ่าน หรือว่าไม่ได้เรื่องอะไรต่างๆ เหล่านั้น เดี๋ยวยังงั้นผมจะช่วยส่งไปอยู่ฝั่งโน้นให้ นะครับ เพราะ ตอนนี้อย่างทหารพม่าหรือว่ารัฐบาลพม่าเขาเปิดรับชาวบ้านอยู่ นะครับว่าใครอยากที่จะกลับไปฝั่ง โน้นนะครับ พอดีเอาเรื่องนี้มาคุย ค่อยยังชั่วหน่อยนะครับได้ผล เจียบลงไปนิดหนึ่ง”

การปฏิบัติของผู้นำท้องถิ่นต่อกะเหรี่ยงในหรือคนไทย ซึ่งอยู่ในตำแหน่งสถานทางสังคม เท่าเทียมกันกับการปฏิบัติต่อกะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า จึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับสถานนะความแตกต่างทางสังคมระหว่างคนในกับคนนอกให้เห็น ชัดเจนขึ้นด้วย ทั้งนี้แม้ว่าการใช้กำลังของพวกผู้นำก็เป็นสิ่งที่คนท้องถิ่นไม่พอใจนัก แต่ส่วนใหญ่ ก็ได้แต่พูดคุ้ยชู้กันในกลุ่มคนที่คุ้นเคยกันเท่านั้น แน่แน่นอนว่าอิทธิพลและบุคลิกภาพของผู้นำ ท้องถิ่น จึงมักจะทำให้คนนอกค่อนข้างหวาดกลัวผู้นำท้องถิ่นเป็นพิเศษ ดังกรณีหนึ่งที่เคยเกิดขึ้น

“...โดนไปคนหนึ่ง กะเหรี่ยงนอก (โดนตบ)... ไม่รู้เหมือนกันไอพวกนั้นมันอยู่ที่เขา กำลังทอนพื้น ผมก็มาอยู่ข้างนอกที่เขา กำลังผ่าพื้น ผมไม่ได้ดู เขาก็ทำได้แต่พวกนอกนี่แหละ คน ไทยจริง ๆ คนที่นี่จริง ๆ เขาไม่กล้า ลงทำดูซิ ฟ้องได้ ไม่ใช่ว่าฟ้องไม่ได้ แต่ฟ้องแล้วเราก็อยู่ที่นี้ ไม่ได้ แค่นั้นแหละ รู้ แต่ถ้าผมฟ้องก็จริง ๆ ไม่ใช่ว่าพูดอย่างงั้น อย่างงี้หรอก โน้นตามอำเภอหรือ จังหวัดแหละผมไปฟ้อง ผมไม่มาฟ้องหรอกบ่อดี บ่อดีคนเขาทั้งนั้น”

สำหรับการพัฒนาหมู่บ้านในบางเดือน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น ตำรวจ อนามัย โรงเรียนและอื่นๆ ก็อาจจะขอชาวบ้านไปพัฒนาหน่วยงานของตน ซึ่งเป็นการทำงานโดย ไม่มีค่าแรงให้ หากบางช่วงมีการพัฒนาหมู่บ้านติดๆ กันหลายวัน คนที่ถูกเกณฑ์ไปพัฒนา ก็ จะขาดรายได้ในการรับจ้างรายวันของตนไป พวกเขาบอกว่า “ไม่ไหวเดือนหนึ่งๆ พัฒนากันห้าวันหก วัน เดียวเท่านั้น ผู้ใหญ่ ผู้ช่วย ตำรวจ ใครอยู่บ้านก็ต้องไปพัฒนา ผู้คนที่ไปทำงานที่อื่นดีกว่าเสีย เดือนละ 50 บาทครั้งเดียว” จะมีแต่คนนอกที่ต้องยอมทำตาม เพราะพวกเขาไม่มีสิทธิต่อรอง ความรู้สึกไม่พอใจจะพูดคุ้ยกันเจียบเฉพาะในกลุ่มหรือเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในที่สนิทสนมกัน แต่จะ ไม่แสดงให้พวกผู้นำท้องถิ่นรับรู้

สาเหตุที่ทำให้กลุ่มกะเหรี่ยงในและคนไทย แทบจะไม่เข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านเลย ก็เพราะพวกเขาเห็นว่าการพัฒนาที่ทำกันแต่ละเดือน มักจะทำเพื่อประโยชน์ของพวกเขาผู้นำท้องถิ่นมากกว่าส่วนรวม การเกณฑ์แรงงานไปพัฒนาในงานที่พวกผู้นำท้องถิ่นมีประโยชน์เกี่ยวข้อง จะถูกชุบฉับนิทาในแง่ลบอยู่เสมอ ขณะเดียวกันพวกผู้นำและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นก็รู้ว่าอำนาจของตนมีเหนือคนนอกเท่านั้น ไม่สามารถบังคับกะเหรี่ยงในหรือคนไทยได้ ทั้งนี้ ส่วนมากกะเหรี่ยงในและคนไทย จะให้ความร่วมมือพัฒนาเฉพาะในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมจริงๆ การพวกเขาก็จะยินดีให้การสนับสนุน ดังเช่น กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เป็นต้น แน่นอนว่าสำหรับกะเหรี่ยงนอก พวกเขา รู้สึกถึงความแตกต่างกับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงใน จากสถานภาพที่ต่ำกว่ากะเหรี่ยงในหรือคนไทย ทำให้ถูกเอาเปรียบบังคับอยู่เสมอ สถานภาพทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นในการปฏิบัติต่อพวกเขา เหล่านี้ ก็ยังขับเน้นความแตกต่างทางสังคมระหว่างพวกเขากับกะเหรี่ยงในและคนไทยมากขึ้นด้วย ดังที่จอห์นอาโพ (นามสมมุติ/กะเหรี่ยงนอก) อายุ 31 ปี บอกว่า “รู้สึกเหมือนว่าคนกะเหรี่ยงเขาจะกดขี่ เวลาไปพัฒนาคนกะเหรี่ยง พม่าทั้งนั้น...ลองสังเกตดูคนไทยมีน้อย นั่งอยู่ข้างหน้าแค่นั้น พวกผู้นำหมู่บ้านขี้อวดไปมา สั่งอย่างเดียว ทำงานด้วยปาก ไม่ยอมลงมาพัฒนาด้วยกัน ผมว่าคนเป็นผู้นำต้องเป็นคนรับใช้นะ”

แน่นอนว่า ภายใต้กิจกรรมที่ผู้นำและเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่นปฏิบัติต่อกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกอย่างแตกต่างกัน จึงย่อมทำให้การแบ่งแยกระหว่าง ‘คนใน’ กับ ‘คนนอก’ ปรากฏขับเน้นชัดเจนขึ้นตามทางสถานะตำแหน่งทางสังคมของพวกเขา ในบริบทที่คนในบ้องตื้นบนสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ ซึ่งมีการปฏิบัติการของอำนาจควบคุมจัดการผู้คนเกิดขึ้น ความรู้สึกในการแบ่งระหว่างคนในและคนนอกก็จะปรากฏขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งนอกจากกิจกรรมประชุมและการพัฒนาหมู่บ้านแล้ว ก็ยังมีกิจกรรมที่กะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ต้องถูกควบคุมจัดการโดยอำนาจรัฐไทยอย่างสม่ำเสมอ ดังเช่น การทำบัตรรับรองสถานะ การรายงานตัวกับอำเภอไทรโยค การร่วมจุดเทียนชัยถวายพระพรในหลวง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในบริบทที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐ จะทำให้ความรู้สึกแบ่งแยกเกิดขึ้นชัดเจนก็ตาม แต่ขณะเดียวกัน การประชุมและการพัฒนาหมู่บ้าน ก็ทำให้คนในบ้องตื้นบนมารวมตัวกันตามหน้าที่ที่ผูกพันกับกับชุมชนได้อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะกะเหรี่ยงนอกหรือคนนอกที่เพิ่งเข้ามาใหม่ ก็อาศัยกิจกรรมเหล่านี้ สร้างสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกที่อาศัยอยู่มาก่อนไปพร้อมกันด้วย ซึ่งทำให้คนกลุ่มต่างๆ ในบ้องตื้นบน เห็นหน้าค่าตารู้จักคุ้นเคยกันขึ้น และสามารถบ่งชี้ความเป็นสมาชิกบ้องตื้นบนได้ ดังที่น้องเขวาทบอกว่า “ก็บางทีเจอคุยกัน เออ มาจากไหน อยู่ที่ไหนอะไรอย่างเนี่ย คือ บางทีไปประชุมไปพัฒนาอย่างเนี่ย บางทีก็ไปแบบเขาจัดกิจกรรมที่โรงเรียนบ้างอะไรบ้าง เราไม่เคยเห็นเราก็คุยถาม เราก็รู้จักกันอย่างเนี่ย

พออยู่ๆ ไปอยู่มามันก็รู้จักกัน ก็เข้าหากันได้” อาจกล่าวได้ว่าด้วยสภาพพื้นที่บ่งคับ ซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางประกอบขึ้นจากหลายกลุ่มบ้าน และผู้คนก็สามารถเคลื่อนย้ายเข้าออกระหว่างพรมแดนกันได้เสมอ หากไม่มีอำนาจรัฐระดับท้องถิ่นทำหน้าที่ควบคุมผู้คนผ่านกิจกรรมเหล่านี้แล้ว ก็อาจจะยากที่ผู้คนในชุมชนจะรู้จักหน้าค่าตา มีความสัมพันธ์กันได้ทั้งหมด และอย่างน้อยที่สุดกลไกการควบคุมของผู้เฝ้าท้องถิ่น แม้จะสร้างความแบ่งแยกสถานะทางสังคม แต่ในทางกลับกันก็เป็นช่องทางที่ทำให้กะเหรี่ยงนอกผูกโยงตัวเองกับอำนาจรัฐไทย และเปิดโอกาสให้พวกเขาแสวงหาช่องทางเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของชุมชนด้วยเช่นกัน

เครือญาติชาติพันธุ์กับการทำบัตรรับรองสถานะ

กะเหรี่ยงนอกที่อาศัยในบ่งคับบนในฐานะคนต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองของประเทศไทย ซึ่งทำให้พวกเขาอยู่ในสภาพที่ไร้สิทธิในด้านต่างๆ เหมือนที่กะเหรี่ยงในหรือคนไทยได้รับ พวกเขาจึงพยายามที่จะแสวงหาโอกาสที่จะได้รับการรับรองสถานะที่ดีที่สุดต่อตัวเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นสถานะบัตรต่างด้าว หรือกระทั่งบัตรประชาชนสัญชาติไทย อย่างน้อยที่สุด ก็หากมีใครสักคนในครอบครัวของพวกเขาได้รับสัญชาติไทย ก็จะเป็นช่องทางสำหรับโอกาสที่ดีต่อการดำรงชีวิตในฝั่งไทย ประสบการณ์การเสียเปรียบเพราะการไร้สิทธิเท่าเทียมกับกะเหรี่ยงในหรือคนไทยเป็นเรื่องปกติที่กะเหรี่ยงนอกประสบอยู่เสมอ ดังที่พะตีโกตา (นามสมมุติ) ซึ่งเข้ามาอยู่ในบ่งคับบน เกือบ 30 ปี แล้วเล่าว่า “แต่ก่อนที่ดินมีเยอะแยะ พอทำเตียนโล่งพื้นไร่แล้ว ไม่มีสิทธิที่ดิน คนไทยก็มาเอาที่ออกเอกสารเป็นของตัวเอง” พะตีโกตา จึงต้องอาศัยอยู่ในที่ดินที่เป็นชื่อของลูกเขยกะเหรี่ยงในแทน ในการทำสัญญาตามกฎหมายอื่นๆ โดยทั่วไปกะเหรี่ยงนอกก็จะอาศัยเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในที่สนิทสนมหรือเป็นญาติกันออกรับแทนเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้การมีบัตรจึงหมายถึงโอกาสที่กะเหรี่ยงนอกจะได้รับสิทธิต่างๆ จากรัฐไทยตามมาและมีเสรีภาพเท่าเทียมกับกะเหรี่ยงในหรือคนไทย

การสำรวจทำบัตรสถานะแก่คนที่ตกสำรวจ และการยื่นขอสัญชาติไทย จะมีเป็นระยะของทุกปีแต่ช่วงเวลาไม่แน่นอนขึ้นกับนโยบายของรัฐ กระนั้นหากบางคนที่ต้องการดำเนินการเองโดยตรง ก็อาจจะติดต่อกับอำเภอเองได้ แต่การขอสัญชาติไทยไม่ใช่สิ่งที่จะได้มาง่ายๆ “ถ้ามันทำง่ายอย่างนั้น เขาก็ได้กันหมดแล้วสิ” นอเขวบอกกับผู้เขียน อย่างไรก็ตาม การทำบัตรรับรองสถานะเป็นกระบวนการเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมที่รอบรับด้วยกฎหมายมีขั้นตอนต่างๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อน และมักจะเกี่ยวพันกับกระบวนการนอกกฎหมายที่ไม่เปิดเผย กะเหรี่ยงนอกหลายคนอยู่ในบ่งคับบนหลายสิบปี และเคยเสียเงินจากการทำบัตรไปจำนวนมากแต่ก็ไม่เคยได้อะไร

ตอบกลับมา และการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกฎหมายไม่ใช่สิ่งที่จะพูดคุยได้อย่างเปิดเผยในบ้องตึบน น่อเซวา บอกว่า

“จริงใจั้บตรพวกนี้ เขาว่าทำไมเสียตังค์อะพี แต่เราก็พูดไม่ได้ละ คือเขาทำให้เราดีใจแล้ว มันยังงี้ละ เราก็พูดไม่ได้ละ เดี่ยวจะโดนแบบชุดที่แล้วที่ทำบัตรสีฟ้าใช่เปล่า เห็นจริงๆแล้วไม่ต้องเสียตังค์ใช่ไหม แต่หลายปีแล้ว พอเขาคนที่มาจากข้างล่างนั้นเขามาถาม คงจะเกี่ยวกับบัตรเนี่ยแหละ จริงๆ แล้วเขาทำบัตรเนี่ยไม่ต้องเสียตังค์ พอขึ้นมาทำที่นี้ต้องเสีย แต่เขาไม่ต้องเสีย แต่เขาไม่ต้องเสีย ทางผู้ใหญ่เลยนะ เสียเฉพาะในหมู่บ้านเนี่ยแหละ เราก็พูดไม่ได้ละพี”

ในการทำบัตรรับรองสถานะและการยื่นขอสัญชาติ จะต้องมีการพบปะบุคคลในการรับรองตัวตนของกะเหรี่ยงนอกที่เกิดในบ้องตึบนต่อเจ้าหน้าที่อำเภอไทยโค ซึ่งประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น ข้าราชการ และหมอตำแย ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงในที่ค่อนข้างสูงวัยและได้รับการเชื่อถือในชุมชน ในการดำเนินการไปช่วยรับรองสถานะ พวกเขาจะได้รับประโยชน์ตอบแทนจากกะเหรี่ยงนอกเจ้าของเรื่อง โดยการตอบแทนอาจจะให้กลับเป็นเงินค่าเสียเวลา หรือที่คนบ้องตึบนเรียกว่า “ค่าน้ำชา” หรืออาจจะให้การช่วยเหลือตอบแทนอย่างอื่นๆ ก็ได้เช่น การไปใช้แรงคั้นในไร่ เป็นต้น ธรรมเนียมค่าน้ำชาเป็นการตอบแทนปกติที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ และกะเหรี่ยงนอกยินดีที่จะเสียให้ และฝ่ายกะเหรี่ยงในก็จะไม่เรียกร้องก่อน ค่าน้ำชาจะมากหรือน้อย ก็ขึ้นกับกะเหรี่ยงนอกผู้ขอความช่วยเหลือ และส่วนมากพวกเขาก็มีความสนิทสนมคุ้นเคยในฐานะเพื่อนบ้านกันอยู่แล้ว พะตีนิเท (นามสมมุติ) พาลูกสาวคนเล็กไปยื่นขอสัญชาติไทยที่อำเภอบอกว่า “ดีที่เราช่วยผม ให้เป็นค่าหมอตำแย 200 ค่ารถ 300 ส่วนผู้ใหญ่ให้ไปเอาแรงช่วยเกี่ยวข้าวแทน” นอกจากนี้ กระบวนการช่วยเหลือรับรองสถานะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกะเหรี่ยงนอกเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในบ้องตึบนด้วย เช่น ทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม ซึ่งบางครั้งก็จะมาขอให้ผู้นำชุมชนและกะเหรี่ยงในช่วยไปเป็นพยานให้เช่นกัน ในแง่นี้อำนาจการรับรองความเป็นสมาชิกชุมชน ใช่หรือไม่ใช่ จึงอยู่ที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและกะเหรี่ยงในในฐานะเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิม

ทว่า การทำบัตรรับรองสถานะต่างดาวและการขอสัญชาติไทยเท่าที่ผ่านมา ก็ไม่ค่อยมีความคืบหน้านัก แต่การที่คนท้องถิ่นในสองฟากพรมแดนไทย-พม่า ก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเหมือนกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติและชาติพันธุ์ รวมไปถึงการรับรู้ถึงตัวตนกะเหรี่ยงนอกในฐานะผู้พลัดถิ่นหลบหนีภัยสงคราม ด้วยเหตุนี้ หากจัดลำดับชั้นกลุ่มคนนอกภายในบริบทของชุมชนชายแดนบ้องตึบน กะเหรี่ยงนอกก็จะมีพื้นที่ทางสังคมมากกว่าคนนอกกลุ่มอื่นๆ เพราะคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นเป็นกะเหรี่ยง ความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์ข้ามพรมแดน

ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ได้เปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงนอกได้รับสถานะหรือขอสัญชาติไทยได้ง่ายกว่ากลุ่มคนทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม กะเหรี่ยงนอกจะถูกจัดประเภทจากรัฐไทยเป็นบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ถูกตีป้ายฉลากจากเจ้าหน้าที่รัฐเหมือนเป็น ‘ชาวเขา’ กลุ่มหนึ่งที่คนไทยทั่วไปรับรู้เข้าใจ ขณะที่คนนอกกลุ่มอื่นๆ มักจะถูกบดบังด้วยอัตลักษณ์แห่งชาติ (National Identity) โดยรัฐไทยจัดประเภทพวกเขาเป็น ‘พม่า’ เหมือนกันทั้งหมด ความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์แห่งชาติที่ค่อนข้างสับสนกำกวม จึงปรากฏให้เห็นในการบ่งชี้จำแนกประเภทสถานะบุคคลของกะเหรี่ยงนอกกับคนนอกอื่นๆ อยู่เสมอ

เมื่อมีการสำรวจทำบัตรต่างด้าวหรือขอสัญชาติไทย คนนอกกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ใช่กะเหรี่ยง เช่น ทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิมพม่า ก็มักจะพยายามบ่งชี้ตัวเองเป็น ‘กะเหรี่ยง’ กับเจ้าหน้าที่รัฐไทย หรือไม่ก็พยายามจะหาสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติที่เป็นกะเหรี่ยง เพราะพวกเขารับรู้ว่าโอกาสที่รัฐไทยเปิดให้กับกะเหรี่ยงมีมากกว่าการเป็นคนพม่า ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่พบว่าบัตรสีของคนนอก ที่ไม่ใช่กะเหรี่ยง อาจจะระบุชื่อและเผ่าเป็นกะเหรี่ยงแทน ซึ่งในการทำสำรวจทำบัตรสถานะ คนเหล่านี้ ก็จะต้องพยายามแสดงตัวตนเป็นกะเหรี่ยงด้วย ผู้นำท้องถิ่นคนหนึ่งเคยพูดในระหว่างการสำรวจทำบัตรว่า “พมานี้เดียว ผมจะให้ร้องเพลงกะเหรี่ยง พูดภาษากะเหรี่ยงกันเสียให้ชัด เดี่ยวให้ขึ้นรถก่อนเดี๋ยวให้พูดภาษากะเหรี่ยง” แม้ว่าลักษณะทางกายภาพของกลุ่มทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม จะมองเห็นความแตกต่างจากกะเหรี่ยงมากพอสมควร ด้วยลักษณะผิวพรรณ รูปร่างโครงสร้าง การแต่งกายและวัฒนธรรมภาษา แต่การอาศัยอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในการระบุตัวตน เพื่อทำบัตร ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ความสับสนของตัวตนที่ระบุตามกฎหมาย จึงมักไม่ค่อยสอดคล้องกับความเป็นจริงของผู้คนในชุมชนชายแดนบ่อน้ำมันเท่าใดนัก ทั้งนี้ แม้แต่กะเหรี่ยงนอกเอง บางครั้งการจัดประเภทของเจ้าหน้าที่รัฐ ก็ไม่ได้สอดคล้องลงรอยกันในทุกกรณี ดังที่น้องเขาเล่าว่า “ขนาดเขาทำบัตร เขายังเขียนเชื้อชาติอะไร พม่าใช้เปล่า ขนาดเราเป็นกะเหรี่ยงเขายังลงพม่าเลย แล้วพมานี้ฉลาดน่าดูเลย พอเวลาไปทำบัตรแล้วขอลงว่าเป็นกะเหรี่ยง จริงๆ ขนาดตัวเองพูดภาษานี้ไม่ได้เลยนะ ก็เหมือนว่าไทยนี่เขาจะให้โอกาสกะเหรี่ยงได้มากกว่าพมานะ ก็กะเหรี่ยงมันไม่มีประเทศนะ”

ในทางที่ไม่เปิดเผย แต่เป็นที่รับรู้กันในชุมชนว่าสำหรับกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกที่สนิทสนมกัน ก็อาจให้การช่วยเหลือโดยการใส่ชื่อกะเหรี่ยงนอกในทะเบียนบ้านของกะเหรี่ยงใน เพื่อเป็นหลักฐานเวลาทำบัตร ว่ากะเหรี่ยงนอกมีที่อยู่อาศัยแน่นอน หรือกระทั่งการช่วยรับรองเด็กกะเหรี่ยงนอกเป็นลูกของกะเหรี่ยงใน โดยผ่านขั้นตอนทางกฎหมายปกติทุกอย่าง และเมื่อมีความจำเป็นต้องดำเนินการเกี่ยวข้องกับการรับรองทางกฎหมาย กะเหรี่ยงในก็จะออกมารับเป็นพ่อแม่แทน

ให้ ซึ่งช่วยให้เด็กกะเหรี่ยงนอกได้สัญชาติไทยได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม กะเหรี่ยงในคนหนึ่งบอกว่า “ช่วยเหลือเขา เพราะดูแล้วเขาเป็นคนไม่มีพิษมีภัยกับใคร อยู่ใกล้ๆ ได้ช่วยลูกเขาให้เป็นคนไทยสักคน พอมีงานที่โรงเรียนเด็กคนนั้นก็จะมีมาราบ เรียกพ่อเรียกแม่ตลอด”

อาจเป็นเรื่องราวธรรมดาสำหรับพื้นที่อย่างชุมชนบริเวณชายแดนบ่อน้ำมัน ที่จะพบว่าเด็กในครอบครัวกะเหรี่ยงนอกบางคนอาจมีสัญชาติไทย โดยใช้นามสกุลและมีชื่อไปอยู่ในบ้านของเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงใน ขณะที่พี่น้องที่เหลืออาจจะยังคงมีสถานะต่างดาวไร้สัญชาติเหมือนเดิม หรือในกรณีของครอบครัวผสมที่กะเหรี่ยงในแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอก แม้ลูกจะได้รับสัญชาติไทยแต่ก็มี สิทธิจำกัดในการเข้ารับราชการทหาร ดังนั้นเพื่อความมั่นใจว่าลูกของตนจะได้รับสิทธิเหมือนเด็กไทยอื่นๆ ทุกประการ พ่อแม่ก็อาจจะอาศัยร่วมมือกับเพื่อนบ้านอีกครอบครัวหนึ่งให้ช่วยรับรองเป็นพ่อหรือแม่ตามเอกสารราชการแทนคู่แต่งงานของตนเองที่เป็นกะเหรี่ยงนอก ซึ่งต่างเป็นการช่วยเหลือต่างตอบแทนกันและกัน และเป็นการแก้ไขปัญหาคือจำกัดทางกฎหมายสัญชาติได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้ ก็อาจใช้วิธีสวมชื่อแทนคนไทยในทะเบียนรายชื่อ ทว่าเรื่องราวของการหาช่องทางหลีกเลี่ยงทางกฎหมายด้วยวิธีการนี้ ไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจน แต่เป็นเพียงการพูดกันในที่ลับของชาวบ้านกะเหรี่ยงใน ซึ่งมักซบซบถึงกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่อาศัยช่องทางดังกล่าวหาผลประโยชน์ โดยเฉพาะในอดีตที่กระบวนการของรัฐยังมีช่องโหว่มากกว่าในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจสายสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมัน จึงไม่อาจมองจากชื่อ-สกุลตามหลักฐานในเอกสารราชการได้เลย หากแต่ต้องมองสายสัมพันธ์ที่แท้จริงของพวกเขา สำหรับกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมัน ความเห็นอกเห็นใจต่อญาติพี่น้องที่มีความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ และสัมพันธ์กันในชีวิตแต่ละวันของคนในชุมชนเดียวกัน อาจมีความสำคัญยิ่งกว่าการยึดมั่นรักดีต่อรัฐที่กันขวางด้วยพรมแดนของกฎหมายพลเมืองก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม สามารถกล่าวได้ว่า ในภายใต้บริบทการปกครองของประเทศไทย ความใกล้ชิดทางเครือญาติและชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ได้เปิดช่องทางหรือโอกาสให้กับกะเหรี่ยงนอกสามารถเปลี่ยนสถานภาพทางกฎหมายสู่การเป็นคนในได้สะดวกกว่าคนนอกกลุ่มอื่นๆ ในบ่อน้ำมัน โดยเฉพาะการรับรองเด็กกะเหรี่ยงนอกเป็นลูกตามของกะเหรี่ยงในนั้น ย่อมเกิดขึ้นได้เพราะการมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใกล้เคียงเชื่อมต่อกันได้ ขณะที่จะไม่พบว่ากะเหรี่ยงในได้รับรองเด็กทวายพม่า มอญ และแخمมุสลิมพม่า เป็นลูกของตนเองเลย กะเหรี่ยงในอาจช่วยได้เพียงเป็นพยานการเกิดของเด็กเท่านั้น เนื่องจากพวกเขามีระยะห่างทางสังคม และมีความแตกต่างของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กันชัดเจน ขณะที่กะเหรี่ยงนอกกับกะเหรี่ยงในจะไม่มีอุปสรรคดังกล่าวขวางกั้น

ปฏิสัมพันธ์ในบริบททางเศรษฐกิจ

นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 กะเหรี่ยงในบ้านบ้องตึบได้เริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิตมาเพาะปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์ มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกอย่างกว้างขวาง พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่ถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้นด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการผลิตของกะเหรี่ยงบ้องตึบ เป็นเงื่อนไขที่มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งจากกระแสการพัฒนาในประเทศไทยเอง และสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองในพม่า ดังนั้นเมื่อคนนอกจากฝั่งพม่าเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในฝั่งไทย พืชไร่เชิงพาณิชย์เข้ามารองรับกับแรงงานในวิธีการผลิตแบบใหม่ได้อย่างเหมาะสม ด้วยความเหมาะสมของสภาพทางกายภาพและภูมิอากาศ ในปัจจุบันการเพาะปลูกพืชไร่ จึงเป็นอาชีพหลักที่คนบ้องตึบเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยมากที่สุด พื้นที่ปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังครอบคลุมทั่วทั้งตำบล อย่างไรก็ตามการตัดสินใจปลูกพืชไร่แต่ละประเภทของชาวไร่ในบ้องตึบขึ้นอยู่กับราคาของผลผลิตในช่วงปีนั้น

การเพาะปลูกพืชไร่ในบ้องตึบ อาจแบ่งกว้างๆ ได้สองลักษณะตามเทคโนโลยีการผลิต คือ การเพาะปลูกโดยใช้แรงงานคน และการใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรเข้ามาแทน แต่ชาวไร่ในบ้องตึบนั้นก็ยังคงใช้การเพาะปลูกทั้งสองแบบผสมกันไป ทั้งนี้ทางเลือกทั้งสองแบบจะขึ้นกับเงินทุน สภาพกายภาพของพื้นที่เพาะปลูก และลักษณะของพืชที่ปลูกด้วย² แต่รูปแบบการผลิตก็มีแนวโน้มที่จะอาศัยเทคโนโลยีในการผลิตมากขึ้นเรื่อยๆ จากเดิมที่กะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดินลงมือออกแรงเพาะปลูกเองทุกขั้นตอน ก็กลายเป็นการเกษตรแบบลงทุนจ้างทำ มากกว่าจะเป็นการผลิตด้วยแรงงานล้วนๆ เหมือนในอดีต ซึ่งทำให้สามารถทำไร่ได้เกือบตลอดทั้งปี

กิจกรรมการผลิตในรอบปี

ในแต่ละฤดูกาลผลิต ประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม พวกผู้ชายจะเริ่มเข้าป่าเพื่อฟันและเผาไร่สำหรับเตรียมผืนดินเพาะปลูกรอบใหม่ โดยเฉพาะในกรณีของการทำไร่ข้าว พริก ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผืนดินใหม่หรือไร่ทราวกเก่าที่ปล่อยทิ้งไว้ ซึ่งยังอุดมสมบูรณ์ปราศจากโรคและ

²พื้นที่เพาะปลูกที่ลาดเอียงสูงและอยู่ในบริเวณห่างไกลจากถนน จะต้องใช้แรงงานคนในการเพาะปลูกเท่านั้น เพราะไม่สามารถนำรถไถ รถสี และอื่นๆ เข้าไปในพื้นที่ได้ นอกจากนี้ลักษณะของพืชที่เพาะปลูกก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบการเพาะปลูกด้วย เช่น การปลูกข้าวไร่และพริก มักจะปลูกในพื้นที่ใหม่ เพราะมีแร่ธาตุธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตดีกว่าการทำบนผืนดินเดิม และจำเป็นต้องใช้แรงงานคนในการเพาะปลูกเท่านั้น

แมลงรบกวน แต่ถ้าพืชไร่จำพวกข้าวโพด มันสำปะหลัง และอื่นๆ จะทำกันบนพื้นที่ไร่เก่าได้ ก็จะสามารถไถปรับเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะปลูกรอบใหม่ได้ทันที ทั้งนี้เกษตรกรก็อาจปลูกพืชหลายชนิดไปพร้อมกันในไร่ที่อยู่ห่างกันคนละที่ได้ แต่ไม่ว่าจะเป็นไร่เก่าหรือใหม่ เมื่อเสร็จกระบวนการเตรียมผืนดินแล้ว ก็จะดินตากทิ้งไว้เพื่อกำจัดโรคและวัชพืชก่อนจะเริ่มลงมือเพาะปลูกต่อไป

เมื่อฝนเริ่มลงเม็ดในช่วงเดือนเมษายน ก็เป็นสัญญาณว่าการเพาะปลูกฤดูกาลใหม่เริ่มขึ้นแล้ว กิจกรรมของชาวบ้านแทบตลอดทั้งวันจะคลุกอยู่ในไร่มากกว่าบ้าน เริ่มการหยอดเมล็ดพันธุ์พืชบนผืนดินที่ตากแดดปรับเตรียมไว้ หากเป็นพืชหลักอย่างข้าวโพดก็สามารถใช้รถหยอดได้เลย แต่ถ้าเป็นพืชชนิดอื่นก็ต้องอาศัยแรงงานคนในการเพาะปลูกเป็นหลัก ระหว่างช่วงฤดูฝนที่พืชกำลังเติบโต ชาวไร่ก็ต้องหมั่นเข้าไร่เพื่อใส่ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเพื่อไม่ให้ผลผลิตเสียหาย กิจกรรมในไร่ อาจมีน้อยลงจนจรการผลิดจะไปสิ้นสุดในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนพฤศจิกายน – มกราคม ซึ่งจะเป็นช่วงที่กิจกรรมการทำงานในไร่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากอีกช่วงหนึ่ง

เจ้าแก่ ลูกไร่ และแรงงานรับจ้าง

กระบวนการผลิตจะอาศัยเทคโนโลยีเครื่องจักร และปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น เงินทุน รถไถ รถสีข้าวโพด รถบรรทุก ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย เป็นอาทิ โดยทั้งหมดจะถูกผูกขาดโดย ‘เจ้าแก่’ คนไทยจากนอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นนายทุนรายใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล มีอยู่ทั้งหมด 3 รายด้วยกัน ในโครงสร้างการผลิตเจ้าแก่เป็นผู้ถือครองปัจจัยการผลิตการเพาะปลูกทั้งหมด ขณะที่ ‘ลูกไร่’ หมายถึง ผู้ที่จำเป็นต้องพึ่งพาทุนปัจจัยการผลิตในการเพาะปลูก ได้อาศัยระบบสินเชื่อ ทั้งที่เป็นเงินทุนและสินค้า/บริการในการเพาะปลูกขั้นตอนต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี คาร์รไถที่ดิน คาร์รถเก็บเกี่ยวต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการตั้งแต่เริ่มจนจบกระบวนการผลิต

คนบ้องตีนเรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวว่า ‘ระบบลูกไร่’³ นายทุนหรือเจ้าแก่ ให้ทุนปัจจัยการผลิตล่วงหน้าในการเพาะปลูกแก่ลูกไร่ แล้วจึงเรียกเก็บหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยขายคืนให้เจ้าแก่ในอัตราที่เขามีกำไรดอกเบี๋ยมากกว่าเงินต้น ข้อตกลงดังกล่าวไม่ได้มีการทำนิติกรรมกฎหมายแต่อย่างใด แม้จะมีการจดบันทึกไว้ส่วนตัว แต่ก็ถือเป็นเพียงสัญญาใจที่คนบ้องตีนยอมรับเป็นบรรทัดฐานทั่วกันว่า เจ้าแก่เป็นผู้มีสิทธิผูกขาดผลผลิตทั้งหมดของเกษตรกร เมื่อ

³ระบบลูกไร่ เป็นการเรียกของชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ศึกษาและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งเป็นระบบกู้ยืมสินเชื่อในการผลิตล่วงหน้าแล้วใช้คืนภายหลังเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตในรูปของผลผลิต มีลักษณะเดียวกับการ ‘ขายข้าวเขียว’ ในชุมชนหมู่บ้านทางภาคอีสาน (ดูรายละเอียดในสุเทพ สุนทรภัสส์ 2548: 74-84)

เก็บเกี่ยวผลผลิตจะต้องขายให้กับเจ้าแก่เพียงคนเดียวเท่านั้น ห้ามนำผลผลิตไปขายแก่พ่อค้ารายอื่น แม้จะได้ราคาสูงกว่าก็ตาม จึงถือว่าเป็นการขายพร้อมกำไรจากดอกเบี้ยคืนให้เจ้าแก่ โดยราคาผลผลิตที่ขายคืนเจ้าแก่จะเป็นผู้กำหนด

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่ากะเหรี่ยงใน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ถือครองที่ดินส่วนใหญ่ในบ้องตึบ แต่ก็ยังต้องพึ่งพาเจ้าแก่จากนอกหมู่บ้าน เพราะไม่มีเครื่องจักรในกระบวนการผลิต เช่น รถไถ รถหยอดเมล็ดพันธุ์ รถเก็บเกี่ยว และรถบรรทุกเพื่อนำผลผลิตไปขายยังโรงงาน ในโครงสร้างการผลิตกะเหรี่ยงในจะเป็นกลุ่มเจ้าของที่ดินนายทุนน้อย ซึ่งเป็นผู้ลงทุนในการเพาะปลูกพืชไร่ ส่วนกะเหรี่ยงนอกและคนนอกกลุ่มอื่นๆ ซึ่งไม่มีที่ดินในการเพาะปลูกเป็นของตนเอง จึงกลายเป็นแรงงานรับจ้างในระดับล่างสุดของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิต หรืออาจจัดแบ่งตามลำดับชั้นได้ คือ

- (1) คนไทยนอกหมู่บ้าน --> นายทุนรายใหญ่
- (2) กะเหรี่ยงในและคนไทยในบ้องตึบ --> เจ้าของที่ดินนายทุนน้อย
- (3) และกะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ --> แรงงานรับจ้างไร้ที่ดิน

พื้นที่เพาะปลูกกับความหมายทางสังคม

กะเหรี่ยงนอกไม่มีสิทธิถือครองที่ดินเพาะปลูกเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ซึ่งเป็นข้อจำกัดทางกฎหมาย พวกเขาจึงต้องอาศัยขอแบ่งพื้นที่ทำไร่ หรือขอเช่าทำจากกะเหรี่ยงในผู้เป็นเจ้าของที่ดิน⁴ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือความสัมพันธ์ใกล้ชิดแบบเพื่อนบ้านและการพึ่งพากันในการเพาะปลูก⁵ พื้นที่ทำไร่ของกะเหรี่ยงนอก ก็มักจะเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชน

⁴ อัตราค่าเช่าที่ดินในบ้องตึบ ปี พ.ศ. 2550 ไร่ละ 200 บาท

⁵ มีแนวโน้มความแตกต่างกันในการประกอบอาชีพของกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ปรากฏอยู่ กล่าวคือ ในบ้องตึบจะไม่พบว่ามีการผสมผสานกันระหว่างการทำไร่และสวนผลไม้เลย ส่วนมากจะผสมผสานกันระหว่างการทำไร่และสวนผลไม้ และนอกหมู่บ้าน ส่วนคนทวายพม่ามีจำนวนน้อยรายที่ทำไร่อยู่ในบ้องตึบ ทั้งนี้เนื่องจากผสมผสานและทวายพม่าจะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ในการทำงานอยู่นอกหมู่บ้านมากกว่า พวกเขาส่วนมากนิยมออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง แต่จะอยู่ทำงานรับจ้างในหมู่บ้าน ก็เฉพาะในช่วงฤดูการเพาะปลูกซึ่งมีความต้องการแรงงานการผลิตค่อนข้างสูงช่วงนี้เท่านั้น การที่กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกนิยมประกอบอาชีพเพาะปลูกเป็นหลักเหมือนกัน รวมไปถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติ ก็เอื้อต่อกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก มีพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากกว่าคนนอกในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย

ค่อนข้างมาก⁶ เช่น กลุ่มวังคะโดะ กลุ่มหลังโรงเรียน และในบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำบ้านท้ายเหมืองเลยไปจนถึงบริเวณด้านห้วยโงง เป็นต้น ทำให้เวลากะเหรี่ยงออกไปเข้าไร่จะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารสำหรับมื้อกลางวันไปด้วย แตกต่างจากพื้นที่เพาะปลูกของกะเหรี่ยงในที่อยู่ใกล้ชุมชนมากกว่า

ส่วนมากกะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดิน ก็จะแบ่งที่ดินให้กะเหรี่ยงนอกอยู่อาศัยหรือทำไร่โดยไม่คิดค่าเช่า แม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้มีสัมพันธเป็นเครือญาติกันก็ตาม ในเชิงผลประโยชน์ก็อาจมองได้ว่า การที่มีให้คนอื่นมาอาศัยในที่ดินของตนนั้นก็เหมือนได้คนมาช่วยดูแลที่ให้ ย่อมดีกว่าจะปล่อยให้ที่ดินรกร้างไม่เกิดประโยชน์ และหากปล่อยให้ดินว่างเปล่ายาวนาน ก็อาจจะกลายเป็นปัญหากับป่าไม้ขึ้นอีกเพราะคิดว่าเป็นที่ว่างรกร้าง นอกจากนี้ การให้ความช่วยเหลือกะเหรี่ยงนอก ก็ยังแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คนที่ตกยากลำบาก ซึ่งเป็นบรรทัดฐานเชิงคุณค่าคนกะเหรี่ยงในเก่าแก่ยอมรับกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์แบบระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกเป็นความสัมพันธ์ระดับปัจเจกส่วนบุคคล ซึ่งก็อาจจะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านอื่นๆ ต่อไปอีกด้วย ด้วยความใกล้ชิดทางเครือญาติและชาติพันธุ์ จึงทำให้กะเหรี่ยงนอกพึ่งพากะเหรี่ยงในมากกว่าคนไทยที่มาจากถิ่นอื่น ซึ่งกะเหรี่ยงนอกไม่สามารถจะขอแบ่งพื้นที่เพาะปลูกจากคนไทยโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าเหมือนที่ได้รับจากกะเหรี่ยงในส่วนใหญ่ได้ ดังที่จอห์นอาโพ (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงนอกบอกว่า

“...ไม่มีที่ทำกิน ก็ต้องขอกับคนที่เขามีที่ คนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ถ้าเป็นคนไทยแท้ๆ ขอไม่ได้ ไร่ละ 500 ก็ยังไม่ให้ คนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ให้เช่าก็มี ให้ทำฟรีก็มี ช่วยทำให้เขาจนเตียน ให้เวลาทำประมาณ 3 ปี แล้วเจ้าของเอาคืน ถ้าจะทำต่อก็ตกลงกันใหม่อีกที ผมทำมา 3 ปีแล้ว ที่ 15 ไร่เป็นของพี่เขย (กะเหรี่ยงใน) เขาให้ทำ...คนไม่มีที่ก็รับจ้างทั่วไป”

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของพื้นที่เพาะปลูกที่กะเหรี่ยงนอก ได้แบ่งปันจากกะเหรี่ยงใน มักจะเป็นพื้นที่ใกล้เขตป่า หรืออาจเป็นไร่ทรางเก่าที่เคยทำไร่มานานแล้วแต่ถูกทิ้งไว้จนรกร้างมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุม แต่บางที่อยู่ในเขตป่าเลยก็มี และที่สำคัญส่วนมากจะเป็นพื้นที่ลาดชัน

⁶ กลุ่มบ้านบางกลุ่ม ดังเช่น กลุ่มวังคะโดะ แต่เดิมก็เป็นเพียงพื้นที่เพาะปลูกของกะเหรี่ยงใน ซึ่งถือว่าอยู่ไกลมาก แต่เมื่อกะเหรี่ยงนอกเข้าไปอาศัยกันมากขึ้น ปัจจุบันจึงกลายเป็นกลุ่มบ้านใหม่ขึ้นมา ความใกล้/ไกล แต่เดิมวัดกันโดยการเดินเท้า แต่ปัจจุบันดูเหมือนจากที่ไกลก็กลายเป็นใกล้มากขึ้นเรื่อยๆ แม้แต่การทำอะไรในฝั่งพม่าก็มีรถไปถึง โดยไม่ต้องเดินเสมอไปเหมือนแต่ก่อน

ความสูงเกิน 45 องศา ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ผิดกฎหมาย เสี่ยงที่อาจถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมเกิดได้ แต่หากลักลอบฟันไร่และปลูกพืชไปแล้ว ชาวบ้านก็จะสามารถต่อรองโดยอ้างสิทธิพื้นที่ทำกินกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ง่ายขึ้นเพราะถือว่าไม่ใช่พื้นที่ป่าอีกแล้ว กระนั้นความเสี่ยงในข้อหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ทั้งหมดก็ตกอยู่กับกะเหรี่ยงนอกเพียงลำพัง ขณะที่กรรมสิทธิ์ของที่ดินในท้ายที่สุด ก็จะต้องตกเป็นของกะเหรี่ยงใน ซึ่งถือเป็นข้อตกลงที่ยอมรับกันทั้งสองฝ่ายว่า เมื่อกะเหรี่ยงนอกบุกเบิกที่ดินแล้วใช้ประโยชน์เป็นระยะเวลาประมาณ 2-3 ปี ก็จะต้องคืนที่ดินให้แก่กะเหรี่ยงในตามข้อตกลงกันไว้ ดังที่น้องเขวบอกว่า “ก็อาศัยที่คนไทยใจ คนที่มีที่เยอะ ก็แบ่งให้ทำอย่างเนี้ย ทำข้าวโพด ก็แค่ไปหาเช่าแก้มาลงทุน แค่นั้นแหละ พี่ บางทีก็ต้องเช่าบางทีก็คือ คนที่ไม่บัตรใช้เปล่า เขาก็ให้ไปทำที่ให้เตียนใช้เปล่า เขาก็ให้ทำฟรีเนี้ย เขาก็ไม่เก็บ (เงิน) ก็ปีก็ปี ถ้าสองปีก็สองสามก็สามแล้วแต่ตกลงกัน” จะเห็นได้ว่า แม้กะเหรี่ยงนอกจะขอแบ่งพื้นที่ทำไร่จากกะเหรี่ยงในได้ แต่ก็ได้มีความมั่นคงในการทำมาหากินมากนัก เพราะเมื่อถึงกำหนดเวลาตามข้อตกลงก็ต้องคืนที่ดินแก่เจ้าของ แล้วก็ต้องเปลี่ยนไปขอแบ่งพื้นที่ทำไร่จากกะเหรี่ยงในรายอื่นต่อไปอีก ข้อตกลงนี้เป็นเพียงการหาทางออกในการดำรงชีวิตชั่วคราวเท่านั้น จอห์น (นามสมมุติ) ก็อยู่ในสภาพเดียวกับกะเหรี่ยงนอกรายอื่น แม้ว่าเขาจะอยู่ในบึงตื้นเกือบ 20 ปี แล้ว แต่ก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะมีที่ดินเพาะปลูกเป็นของตนเองได้ เขาต้องอาศัยเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในที่พอจะคุ้นเคยกันแบ่งที่ดินให้ทำไร่อยู่ประจำ ปีล่าสุดนี้ครบเวลา 3 ปี ตามข้อตกลงกับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดินแล้ว จอห์นจึงต้องไปขอแบ่งพื้นที่เพาะปลูกจากกะเหรี่ยงในรายอื่นแทน เขบอกว่า “ขอแบ่งคนละไร่สองไร่จากเพื่อน (กะเหรี่ยงใน) หลายคน” เพื่อรวบรวมที่ดินให้เพียงพอแก่การเพาะปลูกแน่นอนว่ากะเหรี่ยงนอก ก็จะทำให้การช่วยเหลืองานในไร่ของเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในที่แบ่งที่ดินให้เป็นการตอบแทนเป็นครั้งคราวไป ดังที่น้องบอว่า บอกว่า “ไม่มีแต่ขออยู่ จากเพื่อนก็ให้ทุกคน ไม่ต้องเช่า ขอพี่ ... (กะเหรี่ยงใน) แบ่งให้เพื่อนอยู่ขอกับลูกน้องคุณลุงแบ่งกันทำ เราก็ไปช่วย แฟนก็ไปช่วย ฉีดยาอะไร ก็แบ่งให้ทำ ...ถ้าผมมีฝนอะไรลงมาดีก็พอกิน แต่ตอนนี้ ไม่รู้เหมือนกันเป็นยังไง(ฝนแล้ง)”

ภาพที่ 30: การแบ่งใช้พื้นที่เพาะปลูกของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก

จากรูปภาพข้างต้น จะมองเห็นถึงลำดับชั้นทางสังคมที่สัมพันธ์กับการแบ่งพื้นที่เพาะปลูกที่แตกต่างกันระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกได้ โดยบริเวณพื้นที่ด้านหน้าสุด จะใช้ปลูกข้าวไร่ และถัดเข้าไปด้านในอีกระดับหนึ่ง พื้นที่มีลักษณะลาดชันขึ้นเล็กน้อยใช้สำหรับปลูกข้าวโพด ซึ่งกำลังทยอยอดอ่อนเขียวสดจากพื้นดิน พื้นที่ปลูกข้าวไร่และข้าวโพดที่อยู่ถัดไปเป็นลักษณะพื้นที่ราบ ความลาดเอียงไม่มากนัก จึงสามารถใช้เครื่องจักร รถไถ หรือรถแทรกเตอร์ เพื่อเตรียมดินเพาะปลูก หยอดเมล็ด-ปุ๋ย และ กระทั่งเก็บเกี่ยวผลผลิตในขั้นตอนสุดท้ายโดยใช้แรงงานคนในการเพาะปลูกไม่มากนัก พื้นที่ลักษณะนี้ส่วนใหญ่อยู่ในกรรมสิทธิ์ของกะเหรี่ยงในและคนไทย ส่วนพื้นที่ด้านในสุด ซึ่งทาง জনโล่งเตียนมีความลาดเอียงไปติดส่วนบนสุดที่มีต้นไม้เขียวปกคลุมอยู่ จะเป็นพื้นที่ที่เจ้าของที่ดินกะเหรี่ยงในอนุญาตให้กะเหรี่ยงนอกใช้ปลูกข้าวโพดได้ โดยลักษณะกายภาพของพื้นที่ลักษณะนี้ จำเป็นต้องใช้แรงงานคนเพาะปลูกเท่านั้น และแน่นอนว่าลักษณะพื้นที่เป็นมอสสูงชันลาดเอียงเกิน 45 องศา ย่อมเสี่ยงที่จะถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมได้ หากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาพบ ก็จะต้องวิ่งหลบหนีเข้าป่ากันเท่านั้น ความผิดจะอยู่ที่ผู้กระทำความผิดคนเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับกะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดินแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม หลังจากที่กะเหรี่ยงนอกบุกเบิกแผ้วถางทำไร่จนเตียน เมื่อครบกำหนดเวลาที่ตกลงกัน แล้วพื้นที่ดังกล่าว ก็จะกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินกะเหรี่ยงใน ซึ่งอาจจะเข้าไปใช้ประโยชน์ต่อ หรืออนุญาตให้กะเหรี่ยงนอกที่ขอแบ่งพื้นที่เพาะปลูกทำไร่ต่อไป ก็แล้วแต่จะตกลงกัน

กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบ้น มีความแตกต่างกันในสถานะทางเศรษฐกิจ และข้อจำกัดทางสิทธิเหนือที่ดินอย่างชัดเจนอยู่แล้ว ดังนั้นการรับรู้ของคนบ้องตึบ้นต่อลักษณะการใช้ที่ดินเพาะปลูก ก็อาจเป็นตัวบ่งชี้สถานะตำแหน่งทางสังคมของคนทั้งสองกลุ่มที่ต่างกันด้วย ดังจะเห็นได้ว่า กะเหรี่ยงนอกไม่สามารถเพาะปลูกบนพื้นที่ใกล้ชุมชน ซึ่งมักมีลักษณะพื้นที่ราบเรียบเข้าถึงง่าย เป็นพื้นที่มีราคาแพงและต้องใช้เวลาลงทุนการผลิตสูง และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นต้น ในพื้นที่เพาะปลูกใกล้ชุมชน กะเหรี่ยงนอกอาจสามารถทำได้ ก็เฉพาะในพื้นที่ลักษณะที่เสี่ยงผิถกฏหมายป่าไม้เท่านั้น และนอกจากนี้ ด้วยข้อจำกัดด้านที่ดิน กะเหรี่ยงนอกจึงมักต้องแสวงหาพื้นที่เพาะปลูกที่ไกลออกไปจากชุมชน บางแห่งก็อยู่ในบริเวณที่เป็นป่า ซึ่งสภาพพื้นที่จะเหมาะกับการปลูกพริกและข้าวไร่ มากกว่าพืชชนิดอื่น แต่ทว่าข้าวโพด ก็กำลังรุกคืบเข้าไปในพื้นที่รกร้างห่างไกลได้มากขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน

ปัจจุบันพื้นที่การเกษตรในบ้องตึบ้นเริ่มไม่เพียงพอต่อประชากรที่เพิ่มมากขึ้น กระทั่งกะเหรี่ยงนอกบางครอบครัวต้องออกไปทำไร่ในพรมแดนฝั่งพม่ากันแทน จอโดะ (นามสมมุติ) ผู้นำคนหนึ่งของบ้องตึบ้น ซึ่งเดินทางข้ามไปมาระหว่างบ้องตึบ้นกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าเป็นประจำ จอโดะเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ในปี พ.ศ. 2550 มีกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบ้น ออกไปทำไร่ที่ห้วยโหมง (หมู่บ้านกะเหรี่ยงเก่าในฝั่งพม่า) มากกว่าปีก่อน โดยดูจากผลผลิต ซึ่งจอโดะว่าปีก่อนทำได้ข้าวรวมแล้วได้ถึงประมาณ 5 เกวียน ปีนี้ผลผลิตน่าจะเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เพราะมีไร่เพิ่มขึ้นรวมแล้วก็ประมาณ 6-7 แปลง ครอบครัวน้อมอลุยเว (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงนอก ก็ออกไปทำไร่ข้าวและพริกที่ห้วยโหมงฝั่งพม่าเหมือนกับกะเหรี่ยงนอกอื่นๆ อีกหลายคน⁷ เพราะพวกเขาไม่มีที่เพาะปลูกและต้องคอยหนีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เข้ามาตรวจตราจับกุมอย่างหนักในช่วงสองปีมานี้ หากสถานการณ์ผู้รอบในบริเวณชายแดนจะไม่เกิดขึ้นมาอีก การข้ามไปทำไร่ในฝั่งพม่าก็ช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้

⁷ คนที่ออกไปทำไร่ที่ห้วยโหมงบริเวณชายแดนฝั่งพม่า นอกจากกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบ้นแล้ว ยังพบว่า มีกะเหรี่ยงในบางคน ก็ไปทำไร่ข้าวโพดร่วมกับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงนอกเหล่านั้นด้วย จากการสอบถามพบว่า ผู้นำบ้องตึบ้นก็ทำไร่ในฝั่งพม่าบนเนื้อที่บุกเบิกใหม่หลายสิบไร่ โดยอาศัยกะเหรี่ยงนอกลูกน้องของเขาดูแลทำงานให้

เอาแรง-จ้างแรง: ปฏิสัมพันธ์ในการผลิตบนพื้นที่เพาะปลูก

‘การเอาแรง’ เป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิตของกะเหรี่ยงบ้องตึ้น ซึ่งมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต จนกระทั่งเมื่อพวกเขาหันมาปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์ ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ รูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตก็เปลี่ยนไป การเอาแรงระหว่างเพื่อนบ้านก็ลดน้อยลงไปตามลำดับ พร้อมกันนั้นรูปแบบความสัมพันธ์การผลิตโดยการจ้างก็เข้ามาแทนที่ ยิ่งเมื่อกะเหรี่ยงนอกเข้ามาในบ้องตึ้นมากขึ้น ก็ตอบสนองกับวิธีการผลิตแบบใหม่ได้พอดี แต่รูปแบบการเอาแรงในกลุ่มเพื่อนบ้านของชาวกะเหรี่ยงก็ยังไม่ได้หายไปเสียทีเดียว ปัจจุบันกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกก็ยังคงอาศัยระบบเอาแรง เพื่อชดเชยรายจ่ายที่ต้องเสียในการจ้างรายวัน และสำหรับการปลูกข้าวไร่และพริก ก็ยังจำเป็นต้องอาศัยแรงงานคนเป็นหลักในขั้นตอนการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว

ถึงแม้ว่ากะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก จะทำไร่เพาะปลูกร่วมกันมากกว่าจะร่วมทำกับคนชาติพันธุ์อื่น อันเนื่องมาจากกะเหรี่ยงนอกเป็นแรงงานรับจ้างที่มีจำนวนมากที่สุด และยังเกี่ยวข้องกับความใกล้ชิดทางเครือญาติและเพื่อนบ้านกับกะเหรี่ยงใน ซึ่งมีค่านิยมในการเพาะปลูกข้าวไร่และพริกกะเหรี่ยงเหมือนกัน จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่จะเห็นกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก จะทำไร่รวมกลุ่มเอาแรงกันอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ได้มีข้อจำกัดทางชาติพันธุ์มาเกี่ยวข้องหรือจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มกะเหรี่ยงด้วยกันเท่านั้น บนพื้นที่เพาะปลูกคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก มอญ และพม่าทวาย ก็ทำงานร่วมกันเป็นเรื่องปกติ หากแต่การเลือกคนมาช่วยงานในไร่ จะพิจารณาจากความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้ชิดที่สามารถเอาแรงกันได้สะดวก หรือไม่ก็จะใช้การจ้างรายวัน โดยจะเลือกจ้างคนที่เคยทำไร่กันมาประจำในปีก่อนๆ เพราะถือว่าได้รู้จักนิสัยใจคอจนคุ้นเคยกัน และได้เห็นการทำงานกันมาบ้างแล้ว กะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดิน จะเลือกคนที่คุ้นเคยและดูว่าเป็นคนทำงานจริงจังเป็นสำคัญ ดังที่นอซอ (นามสมมุติ) หญิงกะเหรี่ยงใน อธิบายว่า

“กะเหรี่ยงนอก กะเหรี่ยงใน พม่า มอญ เอาหมด ก็ถามคนรู้จักกันว่า ว่างใหม่ คนรู้จักกันนะ ถ้าว่างก็ไปนะไปช่วยกันหน่อย คนรู้จักกัน จ้างนะ ก็สนิทสนมกัน บางทีก็เอาแรงกัน เราดูว่าคนทำงานไย อย่างที่เฝ้าดูจากคนที่ทำงาน ดูที่งาน จะไม่เลือกหรือกว่าใครเป็นใคร ใครก็ได้ ขอให้ทำงาน ปัญหาไม่มี ให้อาชีพที่ทำๆ หยุดๆ นะไม่จ้าง บางทีเราต้องการคนงานอยากได้คนงานเยอะ พี่จะมองไฉนคนนี้ ถ้าทำงานไม่ถูกใจก็จ้างแค่วันเดียว ที่หลังก็ไม่จ้าง จ้างไปก็ไม่คุ้ม”

แต่ไม่ว่าจะเป็นการเอาแรง หรือการจ้างแรงงาน โดยปกติกะเหียงในเจ้าของที่ดินก็จะมาดูแลและร่วมทำงานในไร่เองด้วย โดยเฉพาะขั้นตอนการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ซึ่งจะต้องอาศัยแรงงานมากกว่าขั้นตอนอื่นๆ และเจ้าของที่ดินก็มักจะเป็นผู้เตรียมน้ำ หมากร ยาสูบเพื่อแบ่งปันเพื่อนบ้านที่มาช่วยงานในไร่เสมอ ในวิธีการผลิตของชาวไร่บ้องตึบนปกติ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานทั้งในรูปแบบเอาแรงและการจ้างแรงงานในการเพาะปลูก ซึ่งทำให้กะเหียงใน กะเหียงนอก รวมไปถึงคนอื่นๆ ในบ้องตึบนเข้ามาสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก กลุ่มทำไร่มักจะรวมตัวขึ้นจากกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียง เจ้าของที่ดินจะหาเครือญาติมาช่วยก่อน แต่ถ้าคนไม่เพียงพอก็จะอาศัยเพื่อนบ้านเอาแรงกันหรือไม่ก็จ้างเสริมเข้ามา การเพาะปลูกจะนัดหมายวันล่วงหน้าเพื่อจัดเตรียมคนให้พร้อม และสามารถจัดระบบผลัดเวียนหมุนเวียนไปทำไร่ของเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ต่อไปได้ ดังตัวอย่างของการทำไร่ข้าวของมือกาที่วา (นามสมมุติ) จากบันทึกของผู้เขียนในช่วงกลางปี พ.ศ. 2550 ข้างล่างนี้

“ในรุ่งเช้าของเดือนมิถุนายน มือกาที่วากำลังจะปลูกข้าวบนพื้นที่เพาะไร่บริเวณหลังอนามัย ปีนี้ฝนแล้งทั้งช่วงการเพาะปลูกจึงล่าออกมา สภาพพื้นที่โดยรอบบริเวณนั้น เป็นพื้นที่ไร่ขนาดใหญ่ที่โอบล้อมด้วยภูเขาสีเขียวอยู่ไกลออกไปด้านหลัง มองไปรอบๆ ก็เห็นต้นมัน ลำปะหลังและข้าวโพดขึ้นเป็นแนวเรียงชิดติดกันไป พื้นที่เพาะปลูกบริเวณนี้ คนบ้องตึบเรียกว่า “พุดาหมี่” ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่ใหญ่ที่สุดของคนบ้องตึบน พื้นที่เพาะปลูกเป็นเขตติดต่อกับกลุ่มบ้านต้นตาลและวังคะโตะ ในบริเวณไร่จะมีบ้านของกะเหียงนอก ทวายพม่า และมอญ กระจายกันไป แต่แน่นอนว่ากะเหียงนอกมีมากที่สุด

เช้าวันนี้มือกาพอม (นามสมมุติ) และจ้อแอะนา (นามสมมุติ) น้องสาวกับหลานชายของมือกาที่วา ได้มาช่วยเอาแรงปลูกข้าวในฐานะเป็นเครือญาติสนิท แต่แรงงานเพาะปลูกยังไม่พอ มือกาที่วา จึงอาศัยเพื่อนบ้านที่คุ้นเคยมาช่วยเพิ่ม มีหญิงกะเหียงนอก 3 คน และคนมอญ 2 คน เมื่อรวมกับมือกาที่วา น้องสาว และหลานชาย รวมกันทั้งหมด 8 คน ก็พอเหมาะกับพื้นที่ไร่ซึ่งไม่กว้างมากนัก หญิงกะเหียงนอก 3 คน ซึ่งผมไม่คุ้นเคยนัก พวกเขาอายุน่าจะไล่เลี่ยกับมือกาที่วา หรือประมาณ 60 ปี และอาศัยอยู่ใกล้ๆ กับมือกาที่วาบริเวณหลังอนามัยบ้องตึ แต่ทั้ง 3 คนพูดไทยไม่ได้ ส่วนมอญ 2 คน เป็นผัวเมียกันเป็นเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกับจ้อแอะนา หรือประมาณ 30 กว่าปี คนมอญทั้งสองคนอาศัยอยู่ในที่ไร่ของมือกานอมือ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากไร่ข้าวของที่พวกเขาสามารถรวมตัวกันวันนี้

การแบ่งงานในการปลูกข้าวไร่ ต้องแบ่งหน้าที่ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) คนแทงชุดหลุม (2) คนหยอดเมล็ดข้าวและปุ๋ย และ (3) คนถนอมดินกลบหลุม จ้อแอะนากับพี่แก้ว (นามสมมุติ)หนุ่มชาวมอญทำหน้าที่ชุดหลุมเดินนำหน้า ทั้งสองคนใช้ไม้ด้ามยาวสูงท่วมหัว ทำจากไม้ไผ่ปลายอีกด้านหนึ่งติดหัวชุดเอาไว้ ลักษณะคล้ายกับเสียมทั่วไป แต่มีขนาดเล็กกว่า คนหยอด

เมล็ดจะเดินตามคนแทงหลุมตามแถวแนวแทงนำเอาไว้ กระยะห่างแต่ละหลุมประมาณ 1 ฟุต เมล็ดข้าวเก็บจากปีก่อนได้คลุกผสมยากันแมลงเอาไว้แล้ว แต่ละหลุมจะกะเอาโดยขยุ่มเล็กๆ ประมาณ 5-10 เม็ด ใส่ลงในหลุมที่ขุดนำเอาไว้ เหลืออีกคนสองคน ก็เดินตามกลบหลุมที่หยอด เมล็ดข้าวแล้ว เอาเท้าเหยียดดินกลบเพื่อกัน มด แมลง นก และไก่ ที่อาจจะเข้ามาคุ้ยเหยียบเมล็ดข้าวเสียหาย คนตีจอบหรือแทงหลุมต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ เพราะทำให้การทำงานรวดเร็วขึ้น ส่วนมากคนแทงหลุมจะเป็นผู้ชาย แต่ผู้หญิงบางคน ก็ทำหน้าที่นี้ได้ เจ้าของไร่แต่ละคนจะพิจารณาการทำงานที่ต่างๆ ในการเพาะปลูก โดยดูจากฝีมือคนที่เคยเห็นกันมาในปีก่อนๆ ในปี พ.ศ. 2550 อัตราค่าแรง สำหรับคนขุดแทงหลุม จะจ้างวันละ 150 บาท มากกว่าหน้าที่อื่น ซึ่งจ้างในวันละ 120 บาท ถ้าเขาแรงกัน ก็ต้องไปใช้แรงคืนตามจำนวนวันที่เสียไป

ในระหว่างที่แต่ละคนต่างทำหน้าที่ของตน พวกเขาพูดคุยเล่นกันบ้าง ช่วงที่หยุดพัก เอาเมล็ดข้าวผสมยากันแมลง เมื่อภาที่วาเอากะบอกร่น้ำออกมาแบ่งกันดื่ม ที่ขาดไม่ได้เลย คือ หมาก ยาเส้น ที่พวกเขาเอามาแบ่งกันเคี้ยวระหว่างทำงาน เวลาที่มีภาที่วาคุยกับหญิงกะเหรี่ยงนอก พวกเขาจะพูดกันเป็นภาษากะเหรี่ยง แต่พอหันมาคุยกับคนมอญอย่างพี่แก้วกับเมียก็จะหันมาพูดไทยทันที แต่ในระหว่างทำงานไม่เห็นว่ พี่แก้วกับเมียจะพูดคุยกับหญิงกะเหรี่ยงนอกที่มาช่วยปลูกข้าวเลย ส่วนหนึ่งก็เพราะกะเหรี่ยงนอกทั้งสามคนพูดไทยไม่ได้”

ในฐานะเจ้าของที่ดิน เมื่อภาที่วาจะเป็นศูนย์กลางของการทำไร่ โดยจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับปลูกข้าวไร่ การทำไร่ข้าวที่ประกอบด้วย กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก และมอญ (หากรวมผู้เขียนไปด้วยก็จะมีคนไทยอีกหนึ่ง) กะเหรี่ยงในนอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมแล้ว ก็ยังเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยงนอก มอญ และไทย เพราะอัตลักษณ์ลูกผสม (Hybridist) ของกะเหรี่ยงใน จะสามารถเชื่อมต่อความสัมพันธ์ที่สลับไปมาระหว่างมอญและกะเหรี่ยง ดังที่จะเห็นว่าเมื่อกะเหรี่ยงในคุยกับกะเหรี่ยงนอกจะใช้ภาษากะเหรี่ยงปฏิสัมพันธ์กัน แต่เมื่อหันมาคุยกับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ ก็จะใช้ภาษาไทยเป็นตัวกลางเชื่อมต่อ ในขณะที่กะเหรี่ยงนอกไม่สามารถพูดไทยได้การสื่อสารระหว่างพวกเขากับคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่กะเหรี่ยงจึงเกิดขึ้นได้ยาก ซึ่งในกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ นอกเหนือจากการทำไร่ ก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกันนี้

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวไปแล้วว่าบนพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร การแบ่งแยกชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญนัก กิจกรรมทั้งหมดเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้าน และการยอมรับในฝีมือการทำไร่ที่ผ่านๆ มา ซึ่งเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระดับส่วนบุคคล อันเกิดจากการติดต่อในชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น และความต้องการแรงงานในระบบเศรษฐกิจที่เป็นพลังสำคัญยิ่งกว่าความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ กลุ่มทำไร่บางกลุ่มก็จะมีคนมอญ ทวายพม่าร่วมอยู่ใน

กิจกรรมการผลิตด้วยเช่นกัน แต่ทว่าจะต้องมีกะเหรี่ยงในหรือคนไทยเป็นศูนย์กลาง ในกรณีที่กะเหรี่ยงนอกเป็นศูนย์กลางในการเพาะปลูกบนพื้นที่ไร่อันจำกัดของพวกเขา ความสัมพันธ์ใกล้ชิดในกลุ่มเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงนอกก็เพียงพอที่จะตอบสนองการผลิตภายในกลุ่มแล้ว ไม่จำเป็นต้องจ้างหรืออาศัยเพื่อนบ้านที่เป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น มอญ และทวายพม่า ซึ่งในชีวิตประจำวันปกติ กะเหรี่ยงนอกก็จะสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อย่างจำกัดอยู่แล้ว ต่างไปจากกะเหรี่ยงใน โดยอัตลักษณ์ชายแดนที่ผสมผสานอย่างกำกวมระหว่างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และอัตลักษณ์แห่งชาติไทย ซึ่งทำให้กะเหรี่ยงในเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่นอย่างเปิดกว้างหลากหลายได้ แม้กะเหรี่ยงในจะมีระดับการปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงนอกมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ก็ตาม

ภาพที่ 31 แบ่งหน้าที่ในการทำไร่ข้าว, หญิงกะเหรี่ยงนอกกำลังหยอดเมล็ดข้าว

จากไร่สู่ความใกล้ชิดแบบเพื่อนบ้าน

การปฏิสัมพันธ์จากการทำงานในไร่ ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ดินกับแรงงานรับจ้าง เป็นกิจกรรมที่ทำให้ให้กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกมีความคุ้นเคยและขยายความสัมพันธ์ออกไป ความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้น จะพัฒนาไปสู่ความรู้สึกใกล้ชิดในฐานะเพื่อนบ้านแน่นอนว่าย่อมสำคัญต่อผู้มาที่หลังหรือผู้พึ่งพิงอาศัยอย่างกะเหรี่ยงนอกมาก เพราะการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในย่อมเอื้อต่อการดำรงอยู่ในบ้องตื้นได้สะดวกขึ้น เกิดการยอมรับในฐานะสมาชิกของชุมชน และบางครั้งก็อาจจะนำไปสู่ความช่วยเหลือกันในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการทำงานในไร่ด้วย ตัวอย่างดังที่เห็นได้จาก ความสัมพันธ์ระหว่างนอขอ

(กะเหรี่ยงใน) ซึ่งเป็นเจ้าของไร่กับลุงหัวหงอก⁸ (กะเหรี่ยงนอก) อายุเกือบ 60 ปี ซึ่งเป็นลูกจ้างหักข้าวโพดของนอชอมาหลายปี ลุงหัวหงอกอาศัยอยู่ในที่ดินของน้องเขยกะเหรี่ยงใน ตั้งแต่ที่แกย้ายมาบ่อบ่ต้นในช่วงค่ายกะเหรี่ยงกำลังจะแตก โดยปลูกกะท่อมไม้ไผ่หลังเล็กๆ อยู่ในบริเวณพื้นที่เพาะปลูกหลังอนามัย ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก งานในไร่จะซุกเป็นพิเศษ ลุงหัวหงอกก็จะไปรับจ้างตามไร่ของกะเหรี่ยงในหลายคน รวมไปถึงไร่ข้าวโพดของนอชอยู่เป็นประจำทุกปี นอชว่าจากเดิมที่ไม่ได้รู้จักกันมากนัก ก็กลายเป็นคุ้นเคยกันมากขึ้น จนกระทั่งในช่วงปีหลังๆ มา ลุงหัวหงอกล้มป่วยลงก็ไม่ได้ไปรับจ้างที่ไร่นอชอีก ครอบครัวของแกที่มีฐานะยากจนอยู่แล้วก็ยิ่งลำบากมากขึ้น นอชรับรู้เรื่องราวในครอบครัวลุงหัวหงอกเป็นอย่างดี ดังที่เธอเล่าว่า “แต่ก่อนเขาแข็งแรงทำงานได้ ไม่ลำบาก เดี่ยวนี้เมียเขาต้องกินข้าวคลุกกับเกลือ เพราะไม่มีคนทำงาน ลูกๆ ก็ไม่สมประกอบ ลูกชายดีๆ อยู่คนหนึ่งก็ไม่ทำงานช่วยอะไรได้เงินก็เก็บไว้คนเดียว ลูกผู้หญิงก็เป็นม่ายต้องเลี้ยงลูก จะช่วยพ่อแม่ก็ไม่ไหว อีกคนก็สติไม่ดี แต่เอาใจใส่ดูแลพ่อแม่ดี”

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 อาการป่วยที่เรื้อรังมานาน ทำให้ลุงหัวหงอกเริ่มทรุดหนัก กระทั่งเสียชีวิตไปในที่สุด แม้ว่านอชจะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องของลุงหัวหงอก หรือเป็นสมาชิกในคริสต์จักรเหมือนกับกะเหรี่ยงนอกส่วนใหญ่ แต่นอชก็ได้เข้ามาเป็นธุระช่วยเหลือต่างจัดการงานศพลุงหัวหงอกอย่างเต็มที่ เธอไปซื้อของใช้จำเป็นต่างๆ จากร้านค้าในหมู่บ้านนำไปช่วยงานศพ และนำเงินบางส่วนให้ญาติผู้ตายเอาไปใช้ งานศพของลุงหัวหงอก จัดขึ้นที่บ้านของแกที่อยู่บริเวณไร่หลังอนามัยนั่นเอง ยามค่ำที่ค่อนข้างมืด ผู้ร่วมงานต้องอาศัยแสงสว่างจากตะเกียงและเปลวเทียนที่ตั้งกระจายอยู่ตามบ้าน มีกะเหรี่ยงนอก ทั้งหมดราว 20 คน ส่วนหนึ่งเป็นญาติพี่น้องของลุงหัวหงอก ซึ่งอยู่ในบ่อบ่ต้นและเดินทางมาจากบ้านดงโพงนอกเขตตำบลบ่อบ่ต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นคณะคริสต์จักร ซึ่งมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ให้ผู้ตาย ส่วนกะเหรี่ยงในมาร่วมงานไม่มากนัก มีอยู่ประมาณ 6-7 คน พวกเขานับถือศาสนาพุทธ จึงนั่งแยกตัวออกมาด้านหลังและใต้ถุนบ้านงานศพ แน่นอนว่า นอชก็ไปร่วมงานศพลุงหัวหงอกทุกคืน

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของนอชกับลุงหัวหงอกเริ่มต้นขึ้นจากการทำงานในไร่ ซึ่งเปิดโอกาสให้พวกเขาได้ทำความรู้จักกัน กระทั่งสามารถพัฒนาเป็น

⁸ บางครั้งกะเหรี่ยงใน มักจะเรียกกะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ด้วย ‘ฉายา’ ที่ตั้งขึ้นให้กันเอง ซึ่งระบุเอาจากลักษณะบุคคลิกภาพเด่นๆ ที่มองเห็นได้จากภายนอก เนื่องจากในช่วงแรกที่กะเหรี่ยงนอกเข้ามาอยู่ใหม่ กะเหรี่ยงในจะยังไม่รู้จักชื่อ จึงต้องระบุให้เพื่อนบ้านในชุมชนสามารถเข้าใจร่วมกัน ฉายาดังกล่าวจึงมักจะกลายเป็นชื่อที่เรียกติดปากกันต่อมา ซึ่งใช้ทั้งในภาษากะเหรี่ยงและภาษาไทย ดังเช่น ชื่อลุงหัวหงอก ลุงขาลาย ลุงขาวาว ป้าอ้วน ป้าผอม เป็นต้น

ความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านใกล้ชิดได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าจากความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเชิงผลประโยชน์จากการทำงานโดยตรง ได้ปรับเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบมิตรภาพแบบเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้น โดยปกติกลุ่มความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงนอกจะอยู่ภายในเครือญาติ และกลุ่มทางศาสนาคริสต์ เป็นหลัก แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของการทำไร่ ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเพื่อนบ้าน หรือการจ้างแรงงานในความสัมพันธ์แบบนายจ้างและลูกจ้าง ก็ช่วยขยายเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในอื่นๆ ที่พวกเขาอาจไม่เคยรู้จักสัมพันธ์มาก่อนได้มากขึ้นด้วย

ความเชื่อในการเพาะปลูก

แม้กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก จะมีค่านิยมในการปลูกข้าวไร่ สำหรับบริโภคในครัวเรือนเหมือนกัน ซึ่งรูปแบบการผลิตหรือการเพาะปลูกข้าวไร่ ดูเหมือนจะบ่งชี้อัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของชาวกะเหรี่ยงมากกว่าคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในบ้องตี้บน แต่อย่างไรก็ตาม ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ก็มีความแตกต่างทางความเชื่อที่ปรากฏในการเพาะปลูกด้วยเช่นกัน ซึ่งตามคติความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในบ้องตี้บน ก่อนเริ่มการเพาะปลูกในแต่ละปี พวกเขาจะต้องทำพิธีกรรมไหว้ ‘แม่ข้าว’ หรือ ‘บือใหม่บัว’ เสียก่อน

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงท่ามกลางกระแสการพัฒนาสู่ความทันสมัย คติความเชื่อของกะเหรี่ยงบ้องตี้บนในอดีตที่เคยมีอยู่ ก็ค่อยๆ สูญหายไปพร้อมกัน เช่นเดียวกับความเชื่อเกี่ยวกับแม่ข้าวหรือบือใหม่บัว ซึ่งเป็นความเชื่อคล้ายคลึงกับพระแม่โพสพที่คุ้มครองดูแลข้าวในนาตามคติของชาวนาพื้นราบทั่วไป ก่อนจะเริ่มการเพาะปลูกข้าวไร่ ชาวกะเหรี่ยงจะต้องเริ่มต้นจากการนำแม่ข้าวมาทำพิธีไหว้เสียก่อน โดยจัดเตรียมพื้นที่สี่เหลี่ยมขนาดเล็กกว่ายาวประมาณด้านละ 1 ฟุต ตีกรอบทั้งสี่ด้านกันไว้ด้วยไม้ไผ่ซีก แล้วนำเมล็ดข้าว 7 เมล็ดใส่ไว้ในพื้นที่ดังกล่าวแล้วทำพิธีไหว้ให้แม่ข้าวช่วยดูแลต้นข้าวที่พวกเขากำลังจะลงมือเพาะปลูกในปีนั้น ให้ได้ผลผลิตงอกงามสมบูรณ์

จากการสอบถามพบว่ากะเหรี่ยงในที่มีอายุราว 30 ปีขึ้นไป ส่วนมากยังคงรับรู้และมีความทรงจำเกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรมการไหว้แม่ข้าวอยู่ หากแต่ผู้ที่ยังไหว้แม่ข้าวก็เหลือน้อยรายลง และแม้ว่ากะเหรี่ยงในบางครอบครัวยังคงไหว้แม่ข้าวหรือบือใหม่บัวในไร่เหมือนเดิม แต่พิธีกรรมขั้นตอนในช่วงเก็บเกี่ยว แต่เดิมที่จะต้องเกี่ยวแม่ข้าวมัดรวมกันเป็นพ่อนแล้วเชิญแม่ข้าว

กลับไปเก็บในยุ้งข้าวที่บ้านก็ได้เลิกไป เพราะกะเหรี่ยงในเลิกทำยุ้งเก็บข้าวเปลือกไว้ที่บ้านเหมือนในอดีตแล้ว⁹

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันก็ยังเห็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมบือใหม่บิวในไร่ข้าวของกะเหรี่ยงในบ้องตื้นบางรายได้อยู่ แต่จะไม่พบในไร่ข้าวของกะเหรี่ยงนอกแน่นอน เพราะพวกเขานับถือศาสนาคริสต์มาเป็นเวลาจึงไม่มีความเชื่อเหล่านี้เลย ผลของการปฏิสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงนอก ก็ทำให้กะเหรี่ยงในหลายรายเลิกพิธีกรรมดังกล่าวไปด้วย ดังที่พบว่าลูกชายคนโตของพะตีต้าแงะ หลังจากแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอก จึงเลิกไหว้แม่ข้าวไปด้วย เพราะเปลี่ยนไปรับความเชื่อทางศาสนาคริสต์ตามเมีย ขณะที่ลูกชายอีกคนแต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยงใน ก็ยังคงทำพิธีไหว้แม่ข้าวก่อนทำการเพาะปลูกเหมือนที่เคยทำมาในอดีต

ภาพที่ 32 สัญลักษณ์ ‘บือใหม่บิว’ ในไร่ข้าวของกะเหรี่ยงใน

ความแตกต่างของความเชื่อดังกล่าว เป็นเรื่องของโลกทัศน์ทางความเชื่อในการผลิตเท่านั้น ขณะที่กะเหรี่ยงในยังคงไหว้แม่ข้าว เพื่อให้ช่วยความมั่นใจหรือคลายความวิตกจากความไม่แน่นอนของผลผลิตในการเพาะปลูก ในอีกด้าน หาใช่ว่ากะเหรี่ยงนอกจะไม่มีเครื่องมือสร้างความเชื่อมั่นเหมือนกะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอกเองก็อาศัยการสวดอธิษฐานต่อพระเจ้าในโบสถ์ เพื่อ

⁹ปัจจุบัน แม่ข้าวกะเหรี่ยงบ้องตื้นบางครอบครัวจะปลูกข้าวกันอยู่ แต่วิถีการผลิตก็เปลี่ยนแปลงไป มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ จากเดิมที่พวกเขาต้องเกี่ยวข้าวแล้วโยนจากไร่กลับมาเก็บเอาไว้ในยุ้งบริเวณบ้าน เวลาบริโภคจึงนำข้าวเปลือกออกมาตำ ก็เปลี่ยนแปลงไปอาศัยเครื่องสีข้าวใส่กระสอบบรรจุรถกลับมาแทน ความเปลี่ยนแปลงนี้ เกี่ยวพันโดยตรงกับคติความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องแม่ข้าวด้วย ดังที่พินอตาเล่าว่า แต่ก่อนเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ต้องอัญเชิญแม่ข้าวกลับมาที่ยุ้งข้าวด้วย

สร้างขวัญกำลังใจในการทำมาหากิน ไม่แตกต่างกับการไหว้แม่ข้าวของกะเหรี่ยงในเลย หลังจากเก็บเกี่ยวการผลิตแล้ว หากปีนั้นได้ผลผลิตมากเป็นที่น่าพอใจ กะเหรี่ยงนอกก็จะจัดเลี้ยงเชิญเพื่อนบ้านสมาชิกในกลุ่มคริสต์จักรของตนมาร่วมทานอาหารที่บ้าน และร่วมกันสวดนมัสการขอบคุณพระเจ้าหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวเช่นกัน

ตลาดนัดและร้านค้า

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมพหุ-ชาติพันธุ์ มักปรากฏให้เห็นในพื้นที่ของการค้าขาย ร้านค้า หรือย่านตลาด สินค้าที่นำมาขายก็ดูเหมือนจะแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไปด้วย¹⁰ ตลาดนัดเป็นแหล่งสินค้าสำคัญของคนในบ้องตึบและหมู่บ้านใกล้เคียง โดยในแต่ละสัปดาห์ พ่อค้าแม่ค้าคนไทยจากนอกหมู่บ้านจะขับรถนำสินค้า มาตั้งขายรวมกันเป็นตลาดนัดขนาดย่อม แบ่งเป็น ‘นัดใหญ่’ กับ ‘นัดเล็ก’ ดูจากจำนวนพ่อค้าแม่ค้าที่มาตั้งของขาย ตลาดนัดใหญ่ จะมีร้านค้าถึงประมาณ 20-30 ราย ขายเฉพาะในวันโกน หรือขึ้น/แรม 13 ค่ำ ตามปฏิทินทางศาสนาพุทธ พ่อค้าแม่ค้า จะนำรถบรรทุกหรือกระบะขนส่งสินค้าขึ้นมา จัดเตรียมตั้งแผงที่วัดบ้องตึบ ตั้งแต่ช่วงเย็นก่อนถึงวันนัดและค้างคืนในหมู่บ้านนั้น พอรุ่งเช้า ประมาณ 6.30 น. คนในหมู่บ้านและใกล้เคียงก็จะมาซื้อข้าวปลาอาหารสดแห้ง สินค้าเสื้อผ้าของใช้ในบ้านต่างๆ กระทั่งตลาดเริ่มวาย ในเวลาประมาณ 9.00 น. ส่วนนัดเล็ก มีในวันพฤหัสบดีของทุกสัปดาห์ในเวลาเดียวกัน แต่จะขายที่บริเวณลานดินข้างศาลาประชาคมของหมู่บ้าน วันไหนที่มีตลาดนัดก็ได้ยินเสียงเพลงลูกทุ่งจากบริเวณวัดบ้องตึบ ดังไปทั่วหมู่บ้าน

ข้าวของเครื่องใช้ หรือสินค้าที่ขายในตลาดนัด ส่วนมากมีราคาถูกกว่าร้านค้าในหมู่บ้าน สินค้าที่ขายที่ขายทั้งในนัดเล็กและนัดใหญ่ไม่แตกต่างกัน ดังเช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ไข่ไก่ พืชผัก ปลา เนื้อสัตว์ หัวหอม กระเทียม กะปิ เสื้อผ้า ขนม ขนมจีน แกงถั่ว เครื่องปรุงอาหาร สบู่ ยาสระผมหรือเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องครัว ถึงพลาสติก ฯลฯ นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่ามีสินค้าที่นำเข้ามาจากฝั่งพม่าด้วย เช่น แป้งผัดหน้า หอมกระเทียมพม่า ผงมะชะหระ (เครื่องเทศพม่า

¹⁰จักรพันธ์ ชัดชุมแสง , “ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม ชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์”, (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543) และ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง, “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลางจังหวัดยะลา”, (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546)

สำหรับใส่แกงปรุงอาหาร) เทปซีดีเพลงพม่า ปฏิทินรูปดาราราชองพม่า ผ้าโสร่ง ผ้าถุง เสื้อผ้าผู้หญิง บุษรีพม่า เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ มีป้ายฉลากเป็นตัวอักษรภาษาพม่า เพราะเป็นของที่ พ่อค้าแม่ค้า บางร้านนำมาจากตลาดชายแดนด้านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี หรือเป็นสินค้าที่นำเข้ามาจากฝั่งพม่านั่นเอง

ในตลาดนัดแต่ละครั้ง ชาวบ้านในบ้องต๊บนเองเป็นผู้ขายด้วยเช่นกัน กะเหรี่ยงในบางคนที่ปลูกถั่วฝักยาว พริกกะเหรี่ยง มะเขือ และอื่นๆ ก็นำพืชผักจากไร่มาวางขายที่แผง หญิงชาวทวายพม่า ก็มักจะเก็บดอกไม้บูชาพระมาปูเสื่อวางขายกับพื้น หรือบางรายก็ทำขนมพม่าที่ทำจากแป้งทอดสอดไส้มะพร้าว เรียกว่า ‘มุซิจ่อ’ หรือขนมแป้งทอด และขนมอื่นๆ มาขาย ส่วนลุงมาเว (นามสมมุติ) แคมมุสลิมพม่าก็นำ ‘ซามูซา’ ที่เมียของแกทำให้แกมาวางขายอยู่เป็นประจำ ลักษณะของซามูซาเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายกะหรี่ปั๊บ ด้านนอกมีลักษณะเป็นแป้งทอดกรอบ ส่วนด้านในห่อไส้เป็นมันเทศกับเนื้อไก่ผัดผสมเครื่องเทศ สินค้าเหล่านี้ก็กลายเป็นอัตลักษณ์ที่ผูกติดกับกลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป

ภาพที่ 33 ตลาดนัดใหญ่, หญิงทวายพม่าเก็บพืชผักมาวางขาย

ปกติหากเป็นวันธรรมดาที่ไม่มีตลาดนัด คนบ้องต๊บนจะซื้อสินค้า อาหารแห้ง อาหารสดจากร้านค้าในหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่นับสิบร้าน ส่วนใหญ่เป็นของกะเหรี่ยงในและคนไทยทั้งสิ้น ยกเว้นแต่ร้านค้าเล็กๆ ในบริเวณกลุ่มบ้านกะเหรี่ยงนอกหลังโรงเรียน และในศูนย์พม่าทำยเหมืองเท่านั้น การขยายตัวเพิ่มขึ้นของร้านค้า ย่อมเกี่ยวข้องกับจำนวนประชากรที่ขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกหรือช่วงระยะสิบปีที่ผ่านมา ซึ่งจริงๆ แล้ว การติดต่อซื้อขายสินค้าระหว่างผู้คนต่างชาติพันธุ์ หรือการค้าขายแบบข้ามพรมแดน ก็เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานหลายสิบปีแล้ว ในอดีตบ้องต๊บนมีร้านค้าที่นำสินค้าจากเมืองกาญจน์ขึ้นมาขายอยู่เพียงร้านเดียว กะเหรี่ยง

นอกในฝั่งพม่า ก็เดินข้ามพรมแดนเข้ามาซื้อสินค้าจำเป็นที่บ๊องตีบนอยู่เป็นประจำ บางครั้งก็จะนำเนื้อสัตว์ เนื้อปลา ตัดมาขายให้ร้านค้ากะเหรี่ยงในบ๊องตีบนด้วย แต่เมื่อกำลังทหารพม่าเข้าประชิดพรมแดน ช่องทางการติดต่อการค้าระหว่างพรมแดนก็หยุดชะงักลงตาม แต่กระนั้นก็ยังพบว่าจากลักลอบซื้อขายสินค้าข้ามพรมแดน เช่น เนื้อสัตว์ ของป่าจากฝั่งพม่า และการนำวัวข้ามพรมแดนมาขายบริเวณชายแดนก็ยังมียู่

กะเหรี่ยงนอกอาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณกลุ่มหลังโรงเรียน (ทีโพะวา) กลุ่มต้นตาล กลุ่มหลังอนามัย และกลุ่มวังคะโคะ และจะเป็นลูกค้าสำคัญของร้านค้าที่ตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางกลุ่มบ้านแต่ละแห่ง ในบ้านของกะเหรี่ยงนอกไม่มีไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ พวกเขาจำเป็นต้องซื้ออาหารสดจากร้านค้าเป็นประจำทุกวัน บ่อยครั้งที่ไต้ยีนเจ้าของร้านในบ๊องตีบนราวกล่าวว่า หากไม่มีคนออกร้านค้าก็คงจะขายของไม่ดีแน่นอน กะเหรี่ยงนอกและคนอื่นๆ นอกจากจะเป็นแรงงานในการผลิตแล้ว ก็ยังเป็นผู้บริโภคในระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญด้วย ซึ่งกะเหรี่ยงในและคนไทยก็ต่างรับรู้ถึงความสำคัญนี้

บริเวณกลุ่มบ้านดงหมาก มีร้านค้าของชำอาหารสดของกะเหรี่ยงในอยู่เพียงร้านเดียว คือ ร้านของน่อมาลา (นามสมมุติ) สามียของเธอเป็นคนไทยเคยทำงานเป็นตำรวจตระเวนชายแดน แต่ได้ลาออกมาเฝ้าร้านขายของเพียงอย่างเดียว ขณะที่น่อมาลาลงทุนทำงานในไร่ไปด้วย เนื่องจากน่อมาลาเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมและขายของมานานเป็นสิบปี เรียกได้ว่าก่อนร้านค้ารายอื่นที่เพิ่งผุดขึ้นมาไม่นานนัก น่อมาลาจึงมีลูกค้าประจำอยู่มาก ทั้งกะเหรี่ยงในละแวกบ้านใกล้เคียง ข้าราชการคนไทย และโดยเฉพาะกะเหรี่ยงนอกกลุ่มหลังโรงเรียน ซึ่งไม่ไกลจากร้านของเธอนัก

ช่วงเวลาเช้าเย็น ก่อนและหลังการทำงานในไร่ในแต่ละวัน ถือเป็นเวลาของการจับจ่ายซื้อของประจำวัน หากลูกค้าที่ซื้อของในร้านค้าของน่อมาลาเป็นกะเหรี่ยง ก็จะใช้ภาษากะเหรี่ยงคุยกับน่อมาลาก็เหมือนความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันทั่วไป แต่หากเพื่อนบ้านหรือลูกค้าไม่ใช่คนกะเหรี่ยง (ไทย ทวายพม่า มอญ และแขกมุสลิม) น่อมาลาจะพูดไทยแทน ในบ๊องตีบนกะเหรี่ยงนอกหลายคนก็ยังพูดภาษาไทยไม่ได้มากนัก การซื้อของในร้านค้าของกะเหรี่ยงใน ซึ่งพูดภาษาไทยกันก็จะให้ความคุ้นเคยใกล้ชิดกันมากกว่า ถ้าหากคนขายสามียของน่อมาลาเป็นคนขายของแทน กะเหรี่ยงนอกจะเป็นฝ่ายเปลี่ยนมาพูดภาษาไทยที่พวกเขาไม่ถนัด เพราะสามียของน่อมาลาก็เหมือนคนไทยทั่วไปที่ไม่สามารถพูดภาษากะเหรี่ยงได้ ซึ่งทำให้การปฏิสัมพันธ์ในการซื้อขายจบลงอย่างรวดเร็ว ด้วยการจ่ายเงินแล้วรับของกลับไปเท่านั้น

‘การซื้อเชื่อ’ และการอาศัยรูปแบบกินกำไรคล้ายกับระบบลูกไร่ ก็ถูกนำมาใช้ในความสัมพันธ์กับร้านค้าด้วยเช่นกัน กะเหรี่ยงนอกจำนวนมากมีฐานะยากจน และมักจะมีปัญหาด้านการเงินอยู่เสมอ การมีเครดิตหรือได้ความไว้วางใจจากเจ้าของร้านกะเหรี่ยงใน ก็ทำให้กะเหรี่ยงนอกบางรายอาศัยการซื้อเชื่อ เพื่อประทังความยากลำบากที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว เจ้าของร้านกะเหรี่ยงในจะให้ลูกค้าเอาสินค้าในร้านไปใช้ก่อนโดยจดบัญชีเอาไว้ จนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตก็จะมาจ่ายคืนเคลียร์บัญชีภายหลัง รูปแบบของการให้เครดิตสินเชื่อได้ถูกนำไปใช้ในการจัดการ ‘ร้านค้าชุมชนบ้องตื้น’ ซึ่งผู้เป็นสมาชิกจะสามารถใช้เครดิตจ่ายเงินที่หลังได้ และเปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงนอกเข้าร่วมเป็นสมาชิกได้ไม่ต่างจากกะเหรี่ยงในและคนไทย

อย่างไรก็ตาม พบว่าเจ้าของร้านบางคนก็อาศัยกินกำไร จากผลผลิตที่กะเหรี่ยงนอกเอามาขายให้ส่งขายเอากำไรได้อีกทีหนึ่ง¹¹ กะเหรี่ยงนอกที่ไปซื้อเชื่อสินค้าในร้าน ไม่เพียงแต่สินค้าจำพวกอาหารสด ข้าวของต่างๆ เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ใช้ในการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าหญ้า และอื่นๆ อาจมีข้อตกลงกับเจ้าของร้านคล้ายกับความสัมพันธ์ระหว่าง ‘ลูกไร่’ กับ ‘เจ้าแก’ ดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ จอแซบบอกว่า “ถ้าอย่างไปเอาของ ไปเอายาฆ่าหญ้า พวกยืมของที่ร้านเขา ถ้าได้พริกก็ต้องไปขายที่เขา เขาคงจะได้ที่เปอร์เซ็นต์ ถ้าได้พริกได้เยอะก็คงจะได้เยอะ” แต่ในสภาพที่กะเหรี่ยงนอก ไม่มีเสถียรภาพทางการเงิน การอาศัยระบบซื้อเงินเชื่อกับร้านค้ากะเหรี่ยงใน ก็พอจะช่วยลดปัญหาเฉพาะหน้าของเขาได้ในบางครั้งบางคราว

การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเพื่อนบ้าน

การติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของผู้คนในบ้องตื้น นอกจากจะเห็นได้ในพื้นที่ตลาดนัดและร้านค้าแล้ว ยังพบว่าผู้คนในชุมชนยังอาศัยการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหรือผลผลิตระหว่างเพื่อนบ้านโดยตรงอีกด้วย ภาพของลุงแซมมุสลิมพม่าจะเดินขายชาบูและโรตีสายไหมตามบ้านของคนไทย กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก หรือป่าคนมอญนำมะเขือยาวที่เก็บจากรั้วบ้านใส่ถุงเดินขายไปทั่วหมู่บ้าน หรือคนทวายพม่ามาติดต่อขอซื้อหมาก มะพร้าว หรือผลไม้อื่นๆ จากสวน

¹¹ ในบ้องตื้น เจ้าของรถเมล์โดยสารประจำทางบ้องตื้น-เมืองกาญจน์ ซึ่งเป็นคนไทย จะเป็นพ่อค้าคนกลางรับพืชไร่ และพืชผักอาหารป้ารรวมชาติไปขายที่ตลาดในเมืองกาญจน์อีกต่อหนึ่ง เมื่อเกษตรกรในบ้องตื้นเก็บเกี่ยวพริกกะเหรี่ยง หน่อไม้ มะเขือ และพืชผักอื่นๆ แล้ว ก็มักจะนำไปขายให้กับเจ้าของรถเมล์ทั้ง 2 รายนี้ แต่กรณีของกะเหรี่ยงนอกที่อาศัยพึ่งพาซื้อเชื่อร้านค้าเอาไว้ พวกเขาจะต้องขายผ่านเจ้าของร้านค้าที่ตนเอง ซื้อเชื่อข้าวของเขาไว้ก่อน ซึ่งจะขายได้ราคาต่ำกว่าราคาตลาดทั่วไป

ของกะเหรี่ยงใน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของผู้คนในบ่อน้ำมัน
 อย่างเป็นปกติ ทำให้การปฏิสัมพันธ์ทางการซื้อขายระหว่างผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้นได้
 โดยตรงในบริเวณบ้าน ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในพื้นที่ตลาดหรือร้านค้าเท่านั้น และยังสามารถ
 พัฒนาเป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในระดับปัจเจกขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาบทบาทของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกระดับกลุ่ม ซึ่ง
 เกี่ยวพันกับสถานะตำแหน่งทางสังคม บทบาทของการเป็นผู้ซื้อและผู้ขายก็มีแนวโน้มความต่างกัน
 อยู่พอควร ดังเห็นได้ชัดว่ากะเหรี่ยงนอกจะมีบทบาทสำคัญ ในฐานะของผู้ผลิตหรือผู้ขายผลผลิต
 สินค้าหรืออาหารธรรมชาติจากป่า ดังเช่น ผักหวาน เห็ดเผาะ เห็ดโคน หน่อไม้ หมูป่า เก้ง ค่าง
 ตะพาบ ตะกวด และอื่นๆ ผลผลิตจากป่าจะแตกต่างกันไปตามฤดูกาล กะเหรี่ยงนอกจะเข้าป่าล่า
 สัตว์จำพวกเก้ง หมูป่า ค่าง ตะพาบ ตะกวด หรือเก็บหาพืชผักอาหารป่ามาขายในหมู่บ้าน ขณะที่
 กะเหรี่ยงในจะเป็นลูกค้ามากกว่าจะเข้าป่าไปหาเอง เนื่องจากกะเหรี่ยงในใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับใน
 ชุมชนเท่านั้น ไม่มีความชำนาญเพียงพอที่จะเข้าป่าหรือข้ามพรมแดนไปในฝั่งพม่าได้เหมือน
 กะเหรี่ยงนอก บทบาทหน้าที่นี้ จึงตกอยู่ในกลุ่มกะเหรี่ยงนอกแทน

เนื้อสัตว์ป่าจะเป็นที่ต้องการของกะเหรี่ยงในมาก เพราะพวกเขาไม่สามารถหาได้เอง
 เหมือนในอดีต ส่วนผลผลิตสินค้าธรรมชาติบางอย่าง ซึ่งมีปริมาณมาก และได้ราคาสูง เช่น
 เห็ดโคน ผักหวาน และหน่อไม้ กลายเป็นธุรกิจย่อยๆ ที่ให้รายได้สูง ในแต่ละปีจะมีพ่อค้าคนกลาง
 จากในและนอกหมู่บ้านรับซื้อแข่งขันกันให้ราคา แต่ถ้าแยกแบ่งขายให้แก่เพื่อนบ้านกะเหรี่ยงใน
 กะเหรี่ยงนอกก็จะแบ่งใส่ถุงตามน้ำหนักหรือขนาดแล้วขายตามบ้านโดยตรง ราคาที่ขายกันเองใน
 หมู่บ้านมักจะต่ำกว่าที่ขายให้กับพ่อค้าคนนอกหมู่บ้าน คนบ่อน้ำมันมักจะต่อรองราคากันโดยอ้างว่า
 “ซื้อกินกัน ไม่ได้ซื้อไปขายเอากำไร” ซึ่งหากขายในราคาขายสูงเกินไปก็จะถูกต่อว่าได้ ส่วนใหญ่
 ในเกมการต่อรองราคา กะเหรี่ยงนอกมักจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบไม่ว่าจะด้วยความเกรงใจหรือไม่ก็
 ตาม แต่ทว่าการขายผลผลิตจากป่าต่างๆ ก็ถือเป็นรายได้และอาชีพเสริมแก่กะเหรี่ยงนอกในบ่อนดื่
 บนได้อย่างมากในแต่ละปี¹² และเติมความสำคัญของกะเหรี่ยงนอกในฐานะผู้จัดหาสินค้าที่
 กะเหรี่ยงในต้องการแต่ไม่สามารถหาได้เองด้วย แน่นอนว่าการใช้ประโยชน์จากป่า ย่อมส่งผล
 ให้สภาพป่ารอบๆ ชุมชนเสื่อมลงทุกปี กะเหรี่ยงในและคนไทยมักจะอธิบายว่าสาเหตุเกิดจาก
 กะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ซึ่งเข้ามาแย่งใช้ทรัพยากรของคนบ่อน้ำมันดั้งเดิม แต่กระนั้น
 กะเหรี่ยงในส่วนมาก ก็มักแสดงความเห็นใจกะเหรี่ยงนอกมากกว่ากีดกันพวกเขาจากทรัพยากร

¹² นอเชวา เคยทำหน้าที่ติดต่อบริษัทเห็ดโคนให้กับพ่อค้าจากนอกหมู่บ้านอีกที่ เธอเคยได้รายได้จาก
 การรับซื้อถึงหมื่นบาทในช่วงฤดูกาลเดียว

รอบๆ ชุมชน ดังที่มีโอกาสพอมากล่าวว่า “มันก็บางที่ เดี่ยวนี้ที่พื้นไร่คนนอกทั้งนั้นแหละ หานหน่อไม้ที่ไม่มีเห็ด เขาก็ต้องทำไม่ทำก็ไม่มีอะไรกิน”

ส่วนกะเหรี่ยงใน รายได้เสริมจากการขายผลผลิตในชุมชน จะมาจากการขายหมากผลไม้จากสวน และการเลี้ยงหมูไว้ ‘ฉี’ ขายแบ่งในหมู่บ้าน ขณะที่หมากและผลไม้ เช่น มะพร้าว กล้วย ขนุน เป็นต้น กะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ จะไม่สามารถปลูกหาได้เอง เพราะพวกเขาอาศัยอยู่ภายหลังและไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง โดยเฉพาะ ‘หมาก’ ซึ่งเป็นพืชผลที่มีความต้องการบริโภคภายในชุมชนสูง ทั้งหมากสดและหมากแห้ง จะเป็นผลผลิตที่กะเหรี่ยงในเก็บขายจนหมดสวนทุกปี หากประเมินจากจำนวนแล้ว กะเหรี่ยงนอกก็จะเป็นกลุ่มผู้บริโภคหมากมากที่สุด ขณะที่กะเหรี่ยงในเริ่มบริโภคหมากลดลง หรือจะจำกัดอยู่ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่อายุสูงกว่า 30 ปี การติดต่อซื้อขายในแบบเพื่อนบ้านสามารถติดต่อซื้อขายกันโดยตรงกับเจ้าของสวนได้เลย ดังที่พบว่ากะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ บางราย ก็อาจจะมาขอซื้อหมากกับกะเหรี่ยงในเจ้าของสวนดงหมากได้โดยตรง หรือเจ้าของร้านค้าในบ้องตึ้นก็อาจจะรับไปแบ่งขายอีกต่อหนึ่ง

ปฏิสัมพันธ์ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม

การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึ้น อาจมองได้ในสองระดับ ในระดับแรกเป็นระดับชุมชนส่วนรวม ซึ่งผู้คนทุกกลุ่มในบ้องตึ้นจะสามารถเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์บนพื้นที่ทางสังคมที่จัดขึ้นในงานเทศกาลประเพณีของชุมชนได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นสาธารณะ แต่ทว่าแตกต่างไปจากบริบททางการเมือง เพราะเปิดต่อการมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจมากกว่าการบังคับเหมือนการประชุมและพัฒนาหมู่บ้านดังที่กล่าวถึงไปแล้ว ส่วนในระดับที่สอง จะเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับความหมายทางสังคมและโลกทัศน์ตามความเชื่อที่แตกต่างกันของพวกเขา

พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระดับชุมชน

ขณะที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ในบ้องตึ้นแต่ละกลุ่ม ต่างก็มีประเพณีความเชื่อของตนเอง ซึ่งทำให้การดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์มักจะถูกจำกัดอยู่ภายในกลุ่มของตนเป็นหลัก แต่ในกิจกรรมสังคมระดับชุมชน โดยการสนับสนุนขององค์การปกครองท้องถิ่น ก็ได้ข้ามพ้นข้อจำกัด

ทางประเพณีและความเชื่อทางศาสนาเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากเป็นกิจกรรมสังคมที่ส่งเสริมค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา สถานะตำแหน่ง และอัตลักษณ์แห่งชาติ กระนั้นภายใต้บริบทสังคมไทย การส่งเสริมค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติในระดับชุมชนก็ย่อมอยู่ภายใต้ความคิดกระแสหลักของสังคมไทยด้วย

กิจกรรมตามช่วงเทศกาลสำคัญของไทยเหล่านี้ จะเน้นลักษณะค่านิยมธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคมเป็นหลัก เช่น ความสมานสามัคคี ความกตัญญู รวมไปถึงความสนุกสนาน สันทนาการ ซึ่งทำให้เกิดการบูรณาการความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งภายในชุมชนแก่ผู้คนทั้งหมดในชุมชน

ในแต่ละปีองค์กรหน่วยงานท้องถิ่น อาจปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมหรือพิธีการที่แตกต่างไปบ้าง หากแต่สาระสำคัญของงานสะท้อนถึง พื้นที่สาธารณะที่เปิดแก่ผู้คนในชุมชนทั้งหมดได้มีโอกาสสัมพันธ์กัน โดยไม่จำกัดอยู่ในขอบเขตของการควบคุมบังคับหรือการแลกเปลี่ยนเชิงผลประโยชน์เท่านั้น ความสัมพันธ์บนพื้นที่สังคมสาธารณะ ก็เป็นชีวิตประจำวันปกติของคนบึงตี้บนอยู่แล้ว คล้ายกับการร่วมกิจกรรมของเด็กๆภายในโรงเรียนบ้านบึงตี้ แม้ว่าเด็กนักเรียนเหล่านั้น จะมาจากครอบครัวที่แตกต่างสถานะสังคมและชาติพันธุ์ หากแต่เมื่อพวกเขาอยู่ในโรงเรียน ก็จะละวางตัวตนหรืออัตลักษณ์ตนเองไว้ชั่วคราว และสัมพันธ์กับเพื่อนต่างกลุ่มโดยไม่มีพรมแดนชาติพันธุ์และศาสนาмаกั้นขวาง เช่นเดียวกับพื้นที่สังคมสาธารณะของบึงตี้บน ซึ่งเปิดต่อความหลากหลายของผู้คนที่เข้าร่วม และพบว่าในบางกิจกรรมก็เปิดพื้นที่การขับเน้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบึงตี้บนที่แตกต่างกันมากกว่าปกติด้วยซ้ำ ผู้เขียนได้ยกกรณีปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ บนพื้นที่ลักษณะนี้ จาก ‘เทศกาลสงกรานต์’ ซึ่งถือเป็นงานประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญที่สุด ซึ่งถูกยกขึ้นเป็นงานประเพณีระดับตำบลและมีการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง หลายปีแล้วที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรืออบต. และกลุ่มผู้นำชุมชน ได้ร่วมกันจัดงานอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยยึดเอาขนบประเพณีดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในท้องถิ่นที่ผสมผสานกับประเพณีไทยเป็นแกนสำคัญของงาน

นอกจากนี้ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งตรงกับช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูกรอบใหม่ จะเป็นช่วงที่คนบึงตี้บนมีเวลารว่างจากการงานในไร่มากกว่าช่วงเวลาอื่นของปี และเนื่องจากเป็นช่วงวันหยุดยาวของเทศกาล ผู้คนทุกกลุ่มที่ออกไปทำงานต่างถิ่นจำนวนมาก ทั้งกะเหรี่ยงในกะเหรี่ยงนอก และคนนอกอื่นๆ จะมีโอกาสกลับมาหาครอบครัวญาติพี่น้องในบึงตี้บนอย่าง

พร้อมเพรียงกันเพียงช่วงเดียวในรอบปี¹³ แม้ว่ากิจกรรมเหล่านี้ จะยึดโยงกับคติประเพณีของชาว
กะเหรี่ยงท้องถิ่นผสมผสานกับประเพณีหลักของไทยในแง่ของศาสนาพุทธก็ตาม แต่ด้วยรูปแบบ
กิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาล ซึ่งไม่ได้ผูกติดกับประเพณีความเชื่อเฉพาะกลุ่ม ดังเช่น
การแข่งขันกีฬา กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และการแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็น
ต้น ก็เปิดโอกาสให้ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบ้องตึบนเข้ามาร่วมในพื้นที่เดียวกันได้ และแน่นอนว่า
กิจกรรมเหล่านี้ ย่อมมีส่วนบูรณาการผู้คนกลุ่มต่างๆ เข้ามารวมกันภายใต้ ‘ความเป็นชุมชน’

การแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน

ทุกๆ ปี กลุ่มผู้นำในองค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้านขึ้น
โดยอาศัยสนามแข่งที่โรงเรียนบ้านบ้องตี้ การแข่งขันจะถูกจัดโปรแกรมแข่ง ตั้งแต่ก่อนที่จะถึงวัน
สงกรานต์ราว 2 สัปดาห์ ทุกวันเวลาเย็นหลังโรงเรียนเลิก จะมีการแข่งขันฟุตบอล วอลเลย์บอล
ตะกร้อ และแชร์บอล ทั้งประเภทชายและหญิง โดยจะแข่งกันจนเหลือทีมแข่งขันรอบตัดสินรอบ
สุดท้ายในช่วงสงกรานต์ ผู้นำจาก 4 หมู่บ้านของตำบลบ้องตี้ จะเป็นหัวเรี่ยวแรงหลักในการส่ง
นักกีฬาลงแข่ง แต่ละหมู่บ้านจะจัดทีมกีฬาแต่ละประเภทเข้าแข่งชิงถ้วยรางวัลจากอบต. นักกีฬามี
ทั้งประเภทรุ่นผู้ใหญ่และรุ่นเด็ก ส่วนนักกีฬาของบ้องตึบนหมู่ 1 และท้ายเหมือง หมู่ 3 ไม่ได้จำกัด
เฉพาะกะเหรี่ยงในและคนไทยเท่านั้น แต่กะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า แคมภูสลิพม่า ก็ร่วมแข่งขันใน
ทีมด้วยเช่นกัน พวกเขาส่วนมากเป็นเด็กหนุ่มสาวที่เติบโตและผ่านการเรียนในบ้องตี้ ภาพ
บรรยากาศในการแข่งขันกีฬา ดังที่เรียบเรียงคัดจากบันทึกของผู้เขียนส่วนหนึ่งข้างล่างนี้

เวลาประมาณบ่ายสามโมงของวันที่ 13 เมษายน 2550 การแข่งขันฟุตบอลรุ่นเด็กรอบ
ตัดสินกำลังจะเริ่มขึ้น และเนื่องจากเป็นคู่ชิงชนะเลิศระหว่างบ้องตึบนหมู่ 1 และบ้องตี้ล่างหมู่ 2
จึงมีผู้คนมารอชมการแข่งขันค่อนข้างหนาตากว่าปกติ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ วัยรุ่นหนุ่มสาวคละกันไป
คาดจากที่เห็นก็ร่วม 100 คนได้ คนที่มารอดูการแข่งขันฟุตบอลนั่งหลบแดดกันตามร่มไม้รอบๆ
สนามหญ้าของโรงเรียน แต่กลุ่มใหญ่นั่งกระจุกอยู่ในเต็นท์กันแดดหลังประตูฟุตบอลด้านหนึ่งของ
สนาม คนในหมู่บ้านที่มาตั้งร้านขายอาหารต่างๆ เช่น ร้านขายส้มตำ ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยจั๊บ ลูกชิ้น
ทอด น้ำแข็งไส และขนมกินเล่น ก็ตั้งขายอยู่ริมสนามด้วย

¹³สงกรานต์ เป็นช่วงที่แรงงานรับจ้างนอกหมู่บ้านส่วนใหญ่ จะสามารถหยุดงานกลับบ้านได้
เพราะนายจ้างคนไทยมักจะปิดกิจการพร้อมๆ กันในช่วงนี้ ดังที่เราที่ทราบดีว่าช่วงสงกรานต์จะเป็นช่วงที่คนไทย
ทั่วไปเดินทางกลับไปหาญาติพี่น้องในต่างจังหวัดกันมากที่สุด

นักกีฬาฟุตบอลรุ่นเด็กของบ้องตึ้นบั้งใช้ชื่อทีมว่า ‘ผลัดใบ’ อายุเฉลี่ยไม่น่าจะเกิน 12 ปี ส่วนมากก็ยังเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนบ้านบ้องตึ้น หลังจากกรรมการเป่านกหวีดให้สัญญาณ เกมการแข่งขันก็เริ่มขึ้น แต่ละทีมมีนักเตะทีมละ 9 คน นักเตะทั้งสองทีมเข้าแย่งบอลจากฝ่ายคู่ต่อสู้ ผลัดกันเป็นฝ่ายรุกและรับ เสียงพากษ์บอลของผู้นำชมคนหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นโฆษกบรรยายการแข่งขันอยู่ข้างสนามเพิ่มบรรยากาศให้ดูคึกคักสนุกสนานยิ่งขึ้น สายตาของผู้ชมต่างจับจ้องมองอยู่ในสนาม ขณะที่นักกีฬาผลัดใบเข้าเบียดแย่งบอลกับคู่แข่ง เสียงเชียร์และเสียงหัวเราะของบรรดากองเชียร์รอบสนามก็จะดังขึ้นอยู่โดยตลอด เพราะขนาดตัวของนักกีฬาที่ต่างกันมาก จนกระทั่งทีมผลัดใบสามารถยิงประตูขึ้นนำไปก่อนในครั้งแรก และเมื่อสิ้นสุดการแข่งขัน ทีมผลัดใบจากบ้องตึ้นบั้งก็เป็นฝ่ายได้ชัยชนะไปในที่สุด

ภาพที่ 34 การแข่งขันฟุตบอลในช่วงเทศกาลสงกรานต์

การแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่ไทย ได้จัดขึ้นต่อเนื่องมาหลายปี แน่นอนว่านักกีฬาที่เข้าร่วมแข่งขันจะเป็นเด็ก และวัยรุ่นในบ้องตึ้นบั้งมากกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นเพียงผู้ชมในช่วงวันหยุด นักกีฬาที่ลงแข่งขันในสนาม พวกเขาไม่ได้ลงแข่งในฐานะที่เป็นตัวแทนหรือสมาชิกชุมชนชาติพันธุ์ของตัวเอง หากแต่เป็นตัวแทนของชุมชนหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงเวลาแข่งขันกีฬาแต่ละประเภท เครือญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเครือข่ายในกลุ่มความสัมพันธ์ของนักกีฬาเหล่านี้ ซึ่งประกอบด้วยผู้คนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในบ้องตึ้นบั้ง จะมาให้กำลังใจอยู่ข้างสนามในฐานะผู้ชมกีฬา หรือสามารถเข้ามาร่วมแชร์และปฏิสังสรรค์ระหว่างกันในพื้นที่สาธารณะดังกล่าวได้ หากแต่ลักษณะของกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนจะลดทอนความแตกต่างของผู้คน ขณะที่สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนขึ้นมาแทนเหมือนกับนักกีฬาตัวแทนของหมู่บ้านที่ใส่เครื่องแบบของทีมเหมือนกัน อย่างไรก็ตามสำหรับผู้คนในชุมชนบ้องตึ้น

บน พวกเขา ก็จะแยกแยะระหว่างกันได้ว่าใครเป็นใครอย่างแทบจะอัตโนมัติได้ โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตากันภายในชุมชนนั่นเอง

รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้องตี้ จัดขึ้นต่อเนื่องทุกปี ผู้นำของแต่ละหมู่บ้านจะพาผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนเองหรือจาก 4 หมู่บ้าน มารวมกันทำกิจกรรมที่ศาลาประชาคมบ้องตี้บน หมู่ 1 ซึ่งถือเป็นจุดศูนย์กลางของกิจกรรมระดับตำบล ในกิจกรรมรดน้ำดำหัว ก็เช่นเดียวกับกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ที่ชุมชน หรือหน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้จัด กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มาร่วมรดน้ำดำหัว จะประกอบด้วยคนไทย กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก และพม่าทวาย หรือมีทั้งคนในและคนนอกปะปนกัน โดยไม่จำแนกแบ่งกีดกัน¹⁴ โดยกะเหรี่ยงในมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาเป็นคนไทย ทวายพม่า และกะเหรี่ยงนอก รวมทั้งหมดก็ประมาณ 50 คน มองดูแล้วก็คล้ายกับภาพการประชุมหมู่บ้าน แตกต่างกันตรงที่เป็นการประชุมระดับตำบลและมีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นเอง

หน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน อนามัย มาลาเรียคลินิก การศึกษาอกโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดน พัฒนาชุมชน เป็นต้น ได้แบ่งพื้นที่จัดแสดงภาพการทำงานและข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานตนเองบริเวณเต็นท์ด้านข้างศาลาประชาคม เจ้าหน้าที่อนามัยได้เปิดให้บริการตรวจรักษาโรคและแจกยาให้กับผู้สูงอายุที่มาในวันนั้นฟรี ที่มงานของอบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ และอาสาสมัครผู้นำชุมชนต่างก็ใส่เสื้อเหลืองเหมือนกันทั้งหมด เจ้าหน้าที่หน่วยงานเหล่านี้ ก็เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีกับคนในชุมชนอยู่แล้ว กลุ่มแม่บ้านบ้องตี้บนได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง เช่น เสื้อผ้า ย่าม เป็นอาทิ มาวางแสดงขาย มีการสาธิตการทอผ้าด้วยกี่เอวแบบกะเหรี่ยง โดยเด็กสาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้าน การนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงมักถูกนำมาใช้แสดงถึงความเป็นชุมชนบ้องตี้บนอยู่เสมอ ความจริงก็มีการตั้งแสดงผลิตภัณฑ์ผ้าทอในศูนย์ทอผ้ากะเหรี่ยงเป็นปกติอยู่แล้ว หากแต่ในงานนี้ ก็ถูกนำออกมาแสดงให้เห็นชัดเจนกว่าเดิม

เมื่อผู้สูงอายุจาก 4 หมู่บ้านมานั่งรวมกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นายอำเภอไทรโยคได้มาเป็นประธานกล่าวเปิดงาน อบต. และรดน้ำแก่ตัวแทนผู้อาวุโสจากสี่หมู่บ้าน แล้วก็มอบผ้าขาวม้า

¹⁴ เหตุผลส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้นำในท้องถิ่น ก็ต้องการให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมงานมีจำนวนมากด้วย เพราะหากจะเลือกเฉพาะกะเหรี่ยงใน หรือคนไทย จะมีจำนวนผู้สูงอายุน้อยกว่าที่เป็นอยู่ และงานก็จะเป็นใหญ่โตเหมือนที่พวกเขาพยายามจะจัดให้เป็นงานประเพณีท้องถิ่นระดับตำบล

และผ้าถุง ซึ่งทางอบต.จัดเตรียมไว้เป็นของขวัญปีใหม่ไทยแก่คนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมงานแล้ว
เจ้าหน้าที่และชาวบ้านที่มาร่วมงาน ก็เข้ามารดน้ำผู้สูงอายุกันต่อตามอัธยาศัย

ภาพที่ 35 กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2550 และปี พ.ศ. 2551

กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ แม้จะจัดขึ้นตามประเพณีสงกรานต์ไทย แต่ก็ไม่ได้ผูกติดกับความเชื่อทางศาสนาโดยตรง จึงพบว่าผู้สูงอายุกะเหรี่ยงนอกที่นับถือศาสนาคริสต์เข้าร่วมงานด้วยหลายคน แต่ไม่มีแขกมุสลิมมาเข้าร่วมในกิจกรรมนี้เลย ในกิจกรรมชุมชนลักษณะนี้กะเหรี่ยงนอกที่นับถือศาสนาคริสต์ และผู้สูงอายุที่เป็นคนทวายพม่าก็สามารถแทรกเข้ามาร่วมในพื้นที่ทางสังคมกับกะเหรี่ยงในและคนกลุ่มอื่นๆ ในฐานะสมาชิกของชุมชนคนหนึ่ง แน่นนอนว่าคนสูงอายุหรือคนรุ่นเก่าเหล่านี้ ในด้านหนึ่งก็คือผู้ที่ยังดำรงความเป็นชาติพันธุ์ที่เข้มข้นกว่าคนรุ่นหลังต่างไปจากเด็กรุ่นใหม่ในปัจจุบันที่อาจเชื่อมต่อกันได้ง่ายกว่าด้วยความเป็นไทยที่ได้รับจากโรงเรียน ผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรมรดน้ำผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงในและคนไทย เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุกะเหรี่ยงนอกและทวายพม่าในบ้องตื้นเองก็มีจำนวนไม่มากนัก และไม่ได้มีสถานะทางสังคมที่เป็นที่นับถือของลูกหลานเหมือนผู้อาวุโสกะเหรี่ยงในท้องถิ่น แต่การที่มีคนกะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า บางคนได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมของชุมชนมากขึ้น ก็สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด และมีผลต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ระดับกลุ่มที่อาจจะปรับเปลี่ยนตามมาได้เช่นกัน

ทั้งนี้ ในปีถัดมา พ.ศ. 2551 ผู้เขียนพบว่า อบต.ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรม เพื่อให้ชาวบ้านผู้ร่วมงานสามารถเข้ารดน้ำผู้สูงอายุได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยจัดให้ผู้สูงอายุนั่งเก้าอี้ที่จัดเรียงเป็นวงรอบภายในอาคาร จากนั้นจึงให้ผู้ร่วมงานต่อแถวเดินรดน้ำผู้สูงอายุไล่ไปทีละคน ในระหว่างกิจกรรมรดน้ำดำหัว ผู้สูงอายุก็จะอวยพรให้ผู้ร่วมงาน ซึ่งอายุน้อยกว่าและเป็นลูกหลาน

ในชุมชนนั่นเอง เช่นเดียวกับการแข่งขันกีฬา พื้นที่ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะนี้ ยังปรากฏให้เห็นในกิจกรรมของชุมชนอื่นๆ อีกมาก ซึ่งย่อมเอื้อต่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาในบ้องตื้นด้วยเช่นกัน ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

งานแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในช่วงปี พ.ศ. 2543 ได้มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงและกลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงขึ้นในบ้องตื้น โดยมีพัฒนาชุมชนไทรโยคเป็นผู้สนับสนุน กระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นได้พยายามส่งเสริมให้กะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมหันกลับมาใส่ใจวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยงขึ้นใหม่อีกครั้ง อย่างไรก็ตามรูปแบบของการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ในสายตาของกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิม ยังคงดูแปลกแยก สับสน และคลุมเครือ เนื่องจากการหยิบเอาวัฒนธรรมบางอย่างของกะเหรี่ยงมาใช้ก็เป็นการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ หาใช่ของดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ในท้องถิ่นทั้งหมดไม่

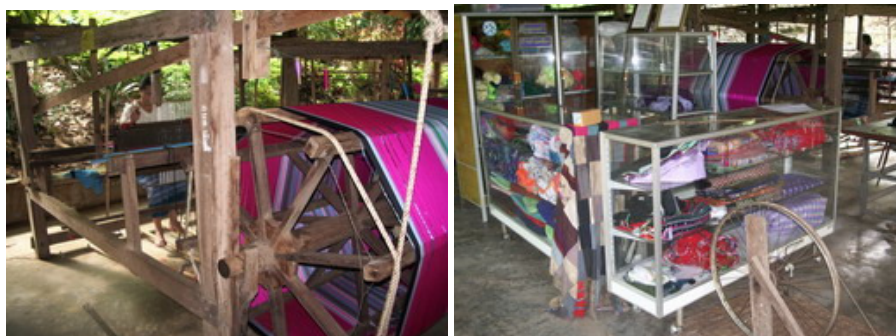
อดีตกำนันมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น งบประมาณจากรัฐถูกนำมาใช้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง¹⁵ โดยนำกะเหรี่ยงนอกจากแคมป์พักพิงชั่วคราวมาเป็นครูสอนทอผ้าให้กะเหรี่ยงในบ้องตื้นหันกลับมาทอผ้า เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม กลุ่มทอผ้าที่ตั้งขึ้น นอกจากจะเปิดสอนการทอผ้าด้วย ‘กี่เอว’ ตามแบบแผนชาวกะเหรี่ยงแล้ว ได้มีการนำที่กระตุกที่มีขนาดใหญ่มาใช้ด้วย ดังที่เห็นในบริเวณลานแสดงวัฒนธรรมกะเหรี่ยงกลางหมู่บ้านในปัจจุบัน

กระแสการท่องเที่ยวเข้ามาพร้อมกับข่าวลือว่า จะมีการเปิดด่านชายแดนไทย-พม่า โดยการตัดถนนข้ามพรมแดนผ่านช่องทางห้วยโงไปยังทวาย เหมือนกับที่เคยแพร่สะพัดเป็นช่วงๆ ก่อนหน้านั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2545-46 กระแสดังกล่าวกลับมาเข้มข้นขึ้นอีกครั้ง โดยกลุ่มผู้นำบ้องตื้นได้จัดเตรียมการท่องเที่ยวระดับตำบล เพื่อสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อการผลักดันเปิดพรมแดนจากบ้องตื้นไปยังทวาย อันเป็นโครงการลงทุนข้ามประเทศในระยะยาว ซึ่งกลายเป็นนโยบายของ

¹⁵ ในความเป็นจริง กะเหรี่ยงใน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับพื้นฟูการทอผ้าเท่าไรนัก จะมีก็แต่ในช่วงที่มีการแจกจ่ายสำหรับทอผ้าให้ฟรีเท่านั้น ส่วนการทอผ้าด้วยกี่กระตุก ยังไม่เคยมีกะเหรี่ยงในทอผ้าด้วยกี่กระตุกได้เลยสักคนเดียว มีแต่กะเหรี่ยงนอกที่ถูกนำตัวมาสอนทอผ้าเท่านั้น ที่จะสามารถทอผ้าด้วยกี่กระตุกได้ โดยพวกเขาจะได้รับเงินค่าแรงจากการทอผ้าขายให้กับกลุ่มทอผ้า ซึ่งมีผู้นำเป็นหญิงกะเหรี่ยงใน แต่ปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มทอผ้า ก็ดำเนินมาตลอด จนสมาชิกกลุ่มเลิกให้ความสนใจ กลุ่มทอผ้าจึงดูเหมือนเป็นเพียงกลุ่มผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงกลุ่มเล็กๆ สำหรับขายแก่นักท่องเที่ยวที่แวะเข้ามาในบ้องตื้นเท่านั้น

กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและผลักดันให้ผู้คนในท้องถิ่นร่วมมือผ่านโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดีขึ้นกำหนดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมความโดดเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีจุดขายอยู่ที่อัตลักษณ์ความเป็นชายแดน (Borders Identity) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) กลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้จัดสร้างร้านขายสินค้าชายแดนตามโครงการ ‘ตลาดชายแดนบองตี้’ (Bongti Border Market) และขอความร่วมมือให้ชาวบ้านท้องถิ่นตั้งร้านขายสินค้าตามริมถนนหลักกลางหมู่บ้าน และมีการแบ่งทีมงานจัดชุดการแสดงท้องถิ่น ‘กะเหรี่ยงกระทปไม้’ และ ‘รำพม่า’ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวตามที่ได้ประชาสัมพันธ์ออกไปด้วย รวมไปถึงการส่งเสริมให้คนท้องถิ่นใส่ชุดกะเหรี่ยงหรือชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตน เพื่อร่วมสร้างบรรยากาศเพิ่มขึ้นอีกโสดหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม สุดท้ายแผนการทั้งหมดดูจะไม่เป็นไปตามที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นคาดหวัง เนื่องจากความไม่พร้อมของชุมชน ทั้งในแง่ของศักยภาพของพื้นที่ที่ไม่ได้มีลักษณะตลาดชายแดนตามธรรมชาติเหมือนภาพที่สร้างเอาไว้¹⁶ ในอีกด้านหนึ่ง ชาวบ้านท้องถิ่นเองส่วนมากก็ค่อนข้างไม่เห็นด้วยจึงไม่ค่อยมีใครร่วมมือมากนัก เนื่องจากเห็นว่าวัฒนธรรมประเพณีที่นำมาแสดงแก่นักท่องเที่ยว นั้น ไม่ใช่วัฒนธรรมดั้งเดิมของพวกเขาจริงๆ¹⁷ และขัดแย้งกับอาชีพเดิม ซึ่งหลายคนต้องทิ้งงานในไร่ เพื่อมานั่งรอขายของหรือแสดงรำโชว์ให้นักท่องเที่ยว จึงส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินปกติ ด้วยเหตุนี้กระแสการท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาไม่นาน ก็ค่อยๆ จางหายไป

ภาพที่ 36 กิจกรรมทอผ้าที่ศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบองตี้

¹⁶ร้านค้าตลาดชายแดนบองตี้ แต่โดยแท้จริงร้านค้าที่ตั้งขายอยู่ไม่ถึง 10 ร้าน ตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ สินค้าที่ขายส่วนมากก็รับมาจากด่านเจดีย์สามองค์

¹⁷โดยเฉพาะกะเหรี่ยงในส่วนใหญ่ไม่สนใจให้ความร่วมมือนัก บางคนวิจารณ์กันว่าไม่เคยแต่งชุดกะเหรี่ยงและการแสดงกะเหรี่ยงกระทปไม้ก็ไม่เคยปรากฏในท้องถิ่นมาก่อน แต่เป็นการนำจากที่อื่น โดยผู้สอนก็เป็นกะเหรี่ยงนอก ด้วยเหตุนี้ คนที่ให้ความร่วมมือในการแสดงอัตลักษณ์ต่างๆ จึงมักเป็นกะเหรี่ยงนอก และทวายพม่า ซึ่งจำยอมตามนโยบายของผู้นำท้องถิ่นมากกว่ากะเหรี่ยงในและคนไทย

อย่างไรก็ตาม กระแสที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในขณะนั้น ก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปิดพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรมหรือตัวตนของผู้คนต่างชาติพันธุ์ในบ้องตึบน และนำไปสู่การได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของบ้องตึบนมากยิ่งขึ้น ดังที่พบว่าในปัจจุบันเมื่อมีงานเทศกาลหรือกิจกรรมสำคัญของหมู่บ้าน ชุมการแสดงประเพณีท้องถิ่น เช่นกะเหรี่ยงกระทปไม้และรำพม่า จะถูกนำมาแสดงอยู่เสมอ ในงานสงกรานต์ ปี 2550 ก็เช่นกัน อบต.บ้องตี้ได้จัดชุดการแสดง เพื่อเป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนที่ทำเป็นปกติไปแล้ว

ในคำคั้นนั้น ผู้เขียนออกจากบ้านพินอติไปยังที่จัดงาน ในเวลาประมาณ 19.30 น. แต่งานได้เริ่มมาก่อนหน้านั้นสักพักแล้ว ตามริมถนนบริเวณจัดงาน มีหลอดไฟหุ้มกระดาดแขวนหลากสี แขนงติดตามต้นไม้เหมือนที่พบเห็นตามงานวัดทั่วไป คำวันนี้มีตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธร และทหารในเครื่องแบบคอยทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยให้ เจ้าหน้าที่หลายคนทำงานอยู่ในชุมชนและตั้งครอบครัวอยู่ในบ้องตึบน ช่วงหัวค่ำถือเป็นช่วงพักผ่อน คนบ้องตึบนออกไปเที่ยวงานกันเป็นครอบครัว บางคนตั้งใจมาชมการแสดงบนเวที ซึ่งอาจเป็นลูกหลาน เพื่อนฝูงญาติพี่น้องของพวกเขา และบางส่วนก็ตั้งใจมาเที่ยวซื้ออาหาร และดูหนังกลางแปลงต่อในช่วงดึก

คนส่วนใหญ่นั่งดูการแสดงบนเวทีในศาลาประชาคม แต่บางส่วนก็จับกลุ่มยืนอออยู่ด้านนอก แน่นนอนว่าผู้คนเหล่านี้ต่างก็มาจากหลายหมู่บ้านปะปนกันไปทั้งกะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า มอญ แคมมุสลิมพม่า และไทย ส่วนบริเวณลานดินด้านข้างติดกับศาลาประชาคมที่ทีมงานฉายหนังกลางแปลงที่ถูกจ้างมากำลังติดตั้งจอฉายหนังต่อหลังกิจกรรมการแสดงบนเวทีเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งอบต. ได้เหมาหนังกลางแปลงมาฉายดูฟรี โดยไม่เก็บค่าบัตรเหมือนในงานมหรสพอื่นๆ เช่น การปิดวิกฉายหนังกลางแปลงและงานมวยตามฤดูกาลที่จัดขึ้นในบ้องตึบน¹⁸ มีร้านค้าจากนอกหมู่บ้านตั้งขายเสื้อผ้า ของเล่นเด็ก และข้าวของเครื่องใช้จิปาละ ส่วนอาหารก็มีร้านขายขนมจีนน้ำยาหยวกกล้วยของกะเหรี่ยงนอก และร้านขายกล้วยเดี่ยวเนื้ออีกหนึ่งร้านเป็นของคนใน

¹⁸งานเทศกาลมวลงประจำฤดู ในบ้องตี้จัดขึ้นเป็นประจำปีละประมาณ 3 ครั้ง คือ ช่วงปลายฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ถือเป็นช่วงงานมโหฬารขนาดใหญ่ของตำบล จัดขึ้นช่วงละ 2 -3 วัน โดยเสียค่าบัตรผ่านประตูคนละ 40 บาท ในงานนอกจากมีร้านค้า อาหาร การละเล่น และการฉายหนังภาพยนตร์ทั้งคืนเหมือนกับการงานวัดทั่วไปแล้ว ก็มีการแข่งขันชกมวย ซึ่งเป็นส่วนที่ได้รับความนิยมมากที่สุด นักมวยมีทั้งมาจากนอกหมู่บ้านต่างจังหวัด และคนในท้องถิ่นเอง ถือได้ว่าเป็นงานที่คึกคักมาก โดยเฉพาะช่วงฤดูหนาวหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งคนบ้องตี้ส่วนใหญ่จะมีเงินก็จะใช้ซื้อข้าวของเที่ยวในงานกันอย่างเต็มที่ มีร้านค้าของชาวบ้านทั้งที่เป็นร้านคนไทย กะเหรี่ยงใน กะเหรี่ยงนอก ทวายพม่า และแคมมุสลิมพม่า ปะปนกันไปกับร้านค้าของคนไทยจากนอกหมู่บ้าน

หมู่บ้าน รถขายโรตีสองแขกมุสลิมพม่าเขาประจำขายอยู่ด้านหน้าศาลาประชาคมนั่นเอง มีลูกค้าทั้งเด็กและผู้ใหญ่ยืนรอคิวอยู่ตลอด

ภาพที่ 37 บรรยากาศยามค่ำที่ศาลาประชาคมและนักแสดงรำพม่า¹⁹

¹⁹ ในชีวิตประจำวันปกติ ชาวทวายพม่าจะไม่ได้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนออกพื้นที่เลย แม้แต่ในการปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น เช่น คนไทยหรือกะเหรี่ยงใน ก็จะใช้ภาษาไทยเป็นหลัก แต่เราจะพบการแสดงทางวัฒนธรรมของพวกเขาได้ ก็ต่อเมื่อมีประเพณีพิธีกรรมที่พวกเขาจัดขึ้นในกลุ่มของตนเอง เช่น งานแต่งงาน เป็นต้น ระยะเวลาที่พวกเขาเข้ามาอยู่ในประเทศไทย กระทั่งสามารถลงหลักปักฐานได้ก็มีผลต่อการแสดงออกดังกล่าวด้วยเช่นกัน ผู้เขียนสังเกตว่าในระยะ 2-3 ปีหลัง พวกเขาสามารถแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมได้ผ่านประเพณีต่างๆ ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนมากขึ้นกว่าสมัย 6-7 ปีก่อนนี้ ทั้งนี้อาจเพราะความมั่นคงในการดำรงชีวิตของพวกเขาเพิ่มขึ้นกว่าในอดีต ที่ยังเป็นเพียงผู้พลัดถิ่นและพ่วงด้วยข้อหาหลบหนีเข้าเมือง

การแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มทวายพม่า ผ่านพื้นที่สาธารณะระดับชุมชนบ่งชี้บนที่ชัดเจน นอกจากการนำเสนอภาพการแสดงรำพม่าในงานกิจกรรมต่างๆ แล้ว การแสดงออกที่ชัดเจนที่สุด จะปรากฏในวันสงกรานต์ ที่กลุ่มทวายพม่าทั้งหมู่บ้าน จะไปรวมตัวกันในศูนย์ผู้พลัดถิ่นบ้านท้ายเหมืองหมู่ 3 แล้วยกขบวนไปทำบุญสงฆ์น้ำพระที่วัดบึงต้น ชาวทวายพม่าและเด็กนักแสดงรำที่ไปทำบุญ ก็จะร่วมแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของพวกเขาอย่างชัดเจน โดยการรำเต้นประกอบเพลงสงกรานต์ภาษาพม่าไปรอบๆ โบสถ์ ซึ่งคนไทยและกะเหรี่ยงในที่ไปร่วมทำบุญสงฆ์น้ำพระด้วย จะกลายเป็นคนกลุ่มน้อยแทน ทั้งนี้คติสงกรานต์ของพม่ากับของไทยมีความแตกต่างกันในการกำหนดวันมหาสงกรานต์ และการทำนายเทพีดานางสงกรานต์ในแต่ละปี ในรายละเอียดของธรรมเนียมประเพณีแสดงออกบางอย่าง จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันนั้นทางสัญลักษณ์ของการประดับกิ่งไม้ดอกไม้ 9 ชนิด ในถังน้ำหน้าบ้าน เพื่อใช้เป็นน้ำล้างเท้านางสงกรานต์ ที่พวกเขาเชื่อว่าจะลงมาเข้าบ้านของพวกเขาด้วย

เด็กหญิง 6 คน ในชุดไทยกำลังแสดงรำไทยบนเวที แต่ผู้เขียนไม่เคยเห็นการแสดงรำไทยในบ้องตึ้นมาก่อนเลย ส่วนรำพม่ามีผู้แสดง 4 คน เพิ่งลงจากเวที พวกเธอใส่เสื้อผ้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามแบบพม่าเป็นผ้าเลื่อมแพรสีสด มีผ้าคล้องคอสีขาวประดับระบายลูกไม้ นักแสดงทั้งหมดเป็นนักเรียนในบ้องตึ้น แต่เด็กนักแสดงรำพม่า ซึ่งอาศัยอยู่ในศูนย์พม่าฯ ทำยเหมือนหมู่ 3 พวกเธอทำหน้าที่แสดงรำพม่าเป็นรุ่นที่ 2 แล้ว ก่อนนี้เด็กสาวทวายพม่ารุ่นพี่ของเธอเคยเป็นผู้แสดงรำมาก่อนเป็นรุ่นแรก ในแง่หนึ่งการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ก็เป็นการประกาศตัวตนของพวกเขาสู่พื้นที่สาธารณะหรือชุมชน ซึ่งเป็นการตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ต่อความเป็นชายขอบในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง จากฐานะพลเมืองชั้นสองของพวกเขาด้วย

การแสดง ‘รำกะเหรี่ยงกระทปไม้’ ซึ่งเป็นชุดการแสดงหลักของงานถูกจัดไว้ลำดับสุดท้าย โดยแท้จริงการแสดงชุดนี้ เริ่มขึ้นครั้งแรกราวในช่วงปี พ.ศ. 2545-46 เพื่อตอบสนองต่อนโยบายการท่องเที่ยว กระทั่งกลายเป็นภาพตัวแทนวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้องตึ้นต่อมา นักแสดงรุ่นแรกเติบโตเรียนจบกันไปหมดแล้ว ค่าคีนี่ จึงอาศัยเด็กนักเรียนรุ่นใหม่ขึ้นมาแทนที่ ผู้แสดงทั้งหมดจะใส่เสื้อผ้าตามแบบฉบับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ตามแบบแผนการละเล่นรำกระทปไม้จะต้องแบ่งเป็นฝ่ายหญิงและชาย แบ่งเป็นฝ่ายละ 9 คน ผลัดกันเป็นฝ่ายเคาะไม้ และฝ่ายเล่นเดินตามจังหวะ โดยฝ่ายชายใส่เสื้อกะเหรี่ยงทรงกระสอบสีแดงกางเกงขายาว ส่วนฝ่ายหญิงใส่ชุดคลุมยาวสีขาว บางส่วนก็ใส่ชั้นสีแดง ฝ่ายเคาะไม้จะนั่งล้อมวงสี่เหลี่ยมหันหน้าเข้าหากันด้านละ 3 คน ถือไม้ไผ่รวกคนละ 2 ลำ ไขว้ตัดกันจนทำให้เกิดช่องตารางสี่เหลี่ยมเล็กๆ 9 ตำแหน่ง และสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ 4 ตำแหน่ง ส่วนฝ่ายรำจะใช้เท้าเดินไปตามช่องไม้ไผ่ อย่างทำให้เข้ากับจังหวะเคาะไม้ และเสียงเพลงกะเหรี่ยงที่มีผู้ร้องคลอกับเสียงกีตาร์กำกับสัญญาณให้ และหากเดินไม่ตรงจังหวะก็จะถูกไม้ที่เคาะหนีบเท้าทำให้เสียจังหวะ²⁰

²⁰ การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงบ้องตึ้น ไม่ได้แสดงความหมายทางประเพณีเหมือนในชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่ยังคงรักษาแบบแผนการแต่งกายชัดเจน โดยเสื้อขาวจะใส่เฉพาะหญิงที่ยังไม่แต่งงาน และเมื่อมีครอบครัวแล้วจึงเปลี่ยนไปใส่เสื้อทรงกระสอบสีดำ นุ่งผ้าชั้นสีแดง ส่วนในบริบทของบ้องตึ้น ส่วนมากจะซื้อเสื้อผ้ากะเหรี่ยงจากศูนย์ทอผ้าใส่ และไม่ได้มีความผูกพันทางประเพณีมากไปกว่าการรับรู้ว่าเป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตามแบบฉบับของกะเหรี่ยงทั่วไป เช่นเดียวกับการแสดงกะเหรี่ยงกระทปไม้ ก็ไม่ได้มีแบบแผนตายตัวมากนัก

ภาพที่ 38 การแสดงกะเหรี่ยงกระทปไม้และผู้ชม

เช่นเดียวกับในกิจกรรมสังคมอื่นๆ ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ ผู้ที่มาร่วมงานยามค่ำคืนปะปนไปทุกกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบ้องตึ้นบน กิจกรรมงานสังคมระดับชุมชนจึงช่วยลดช่องว่างความแตกต่างขัดแย้งของผู้คนในชุมชน (ในทำนองเดียวกับงานเทศกาลสงกรานต์ที่ ‘ตروقข้าวสาร’ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้คนจำนวนมหาศาลหลากหลายชาติ มาร่วมกันฉลองเทศกาลสาดน้ำกันอย่างคึกโครม) ในขณะที่กิจกรรมสังคมต่างๆ ได้สร้างค่านิยมร่วมของชุมชนขึ้นใหม่ผ่านเนื้อหาในที่จัดขึ้น การแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ให้ความหมายของบ้องตึ้นบนที่มีประเพณีวัฒนธรรมของผู้คนที่หลากหลาย ดังที่แสดงผ่านในชุดแสดงประเพณีไทย กะเหรี่ยงกระทปไม้ และรำพม่า เป็นอาทิ แม้จะกล่าวได้ว่ากิจกรรมการแสดงประเพณีวัฒนธรรมที่จัดขึ้น คนที่มาร่วมงานไม่ได้ร่วมแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์/วัฒนธรรมของตนเองจริงมากไปกว่าเป็นเพียงผู้ชม และอาจมองได้ว่ากิจกรรมดังกล่าว ก็อยู่ภายใต้อำนาจผู้นำท้องถิ่นหรือรัฐ ซึ่งใช้ควบคุมผู้คนในชุมชนโดยอาศัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ มาใช้เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นเอง หาใช่การยอมรับความหลากหลายอย่างแท้จริงไม่ แต่กระนั้น อย่างน้อยที่สุดการนำเสนอภาพตัวแทนวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มใหญ่อื่นๆ ในบ้องตึ้นบน ได้ส่งผ่านความหมายในการยอมรับตัวตนของผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์/วัฒนธรรมภายในชุมชนมากขึ้น จากการต่อรองของความหมายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่รวมอยู่ในชุมชนบ้องตึ้นบน

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทางสังคมระดับชุมชนที่ผู้เขียนยกมาเป็นตัวอย่าง 3 กรณี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของตำบลบ้องตึ้นดังกล่าว ได้สร้างพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์และศาสนาสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่ถูกจำกัดโดยแบบแผนจารีตประเพณีหรือระบบความเชื่อทางศาสนาในกลุ่มของตน เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้เกี่ยวโยงกับพื้นที่ทางความเชื่อ

ทางศาสนาหนึ่งใดโดยเฉพาะ²¹ ทั้งในกรณีการแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และการแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีผลต่อการสร้างพื้นที่ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of belonging) โดยสลายเส้นแบ่งความแตกต่างทางชาติพันธุ์หรือสถานะตำแหน่งทางสังคมระหว่าง ‘คนใน’ และ ‘คนนอก’ อย่างน้อยก็ในช่วงหนึ่ง และในพื้นที่กิจกรรมทางสังคมลักษณะนี้ ก็ได้มีส่วนช่วยลดแรงกดดันจากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีตำแหน่งสถานะทางสังคมต่างกันด้วย

การเมืองของอัตลักษณ์: ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่กะเหรี่ยงในกำลังอยู่ในภาวะที่กลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้น สำหรับทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงดูเหมือนจะเบาบางลงเรื่อยๆ อย่างสัมพันธ์กับช่วงอายุ ดังที่เห็นได้ชัดว่าในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่มักจะบ่งชี้ตัวเองเป็นไทยมากกว่าเป็นกะเหรี่ยง กระทั่งในบางสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับคนไทยก็อาจถึงขั้นปฏิเสธความเป็นกะเหรี่ยงของตัวเอง สิ่งที่แสดงความเป็นกะเหรี่ยงของกะเหรี่ยงใน นอกจากระบบความเชื่อดั้งเดิมของเครือญาติบางกลุ่ม และภาษากะเหรี่ยงที่ยังใช้พูดในชีวิตประจำวันของคนท้องถิ่นแล้ว วิถีชีวิตอื่นๆ ของกะเหรี่ยงใน ก็ดูจะไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการของกะเหรี่ยงนอกแตกต่างไปจากกะเหรี่ยงใน เนื่องจากกะเหรี่ยงนอกจำนวนมากเพิ่งเคลื่อนย้ายเข้ามาในบ่อน้ำมันหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกในราว 1 ทศวรรษที่ผ่านมา ความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกจึงเกิดการปะทะสังสรรค์ทางความหมายและเกิดการปรับเปลี่ยนการรับรู้เข้าใจต่ออัตลักษณ์หรือภาพตัวแทน (Representations) ของกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันขึ้นใหม่ ซึ่งทำให้เกิดความกำกวมสับสนต่อสมาชิกภายในกลุ่มเองด้วยว่า อะไรคืออัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงบ่อน้ำมันกันแน่?

ภาพตัวแทนของอัตลักษณ์กะเหรี่ยงที่ถูกนำเสนอในพื้นที่ระดับชุมชนบ่อน้ำมัน รวมไปถึงการรับรู้เข้าใจของคนนอกวัฒนธรรมอย่างผู้เขียน ดูเหมือนว่าอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงที่

²¹ เช่นเดียวกับการที่เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านบ่อนดี ซึ่งมาจากครอบครัวที่พ่อแม่พวกเขามีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์/วัฒนธรรมแตกต่างกัน โรงเรียนเป็นพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ร่วมกันภายใต้ความเป็นไทย ซึ่งพวกเขาสามารถหยิบมาใช้เป็นสะพานเชื่อมโยงสื่อสารและปรับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนในโรงเรียนที่มาจากครอบครัวต่างกันทางชาติพันธุ์/วัฒนธรรมด้วยเช่นกัน แต่ในที่นี้ผู้เขียนขอละที่จะกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวไว้โดยเฉพาะเนื่องจากในหัวข้อการกลายเป็นไทยของกะเหรี่ยงในก็ได้ฉายภาพสะท้อนถึงกลุ่มอื่นๆ ไปในตัวอยู่แล้ว

เด่นชัดกลับเกาะเกี่ยวอยู่กับ ‘กะเหรี่ยงนอก’ มากกว่า ‘กะเหรี่ยงใน’ ซึ่งหากอาศัยแนวคิดชั่วคราวข้ามเชิงโครงสร้างในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าการที่อัตลักษณ์กะเหรี่ยงปรากฏชัดเจนในกลุ่มกะเหรี่ยงนอกนั้น เนื่องจากกะเหรี่ยงนอกยังมีกลไกในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างเข้มข้น คือ กลุ่มองค์กรทางศาสนาคริสต์ ซึ่งยังมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ กะเหรี่ยงอย่างโดดเด่น ด้วยกฎระเบียบและกิจกรรมที่สมาชิกปฏิบัติในองค์กรศาสนา ความเป็นกะเหรี่ยงจึงยังไม่ถูกขจัดชั่วคราวข้ามเชิงโครงสร้างให้กลืนหายไปกับกลุ่มอื่นๆ แตกต่างไปจากกะเหรี่ยงในที่กลืนหายกลายเป็นไทยมากยิ่งขึ้นทุกที ดังนั้นเมื่อมีการพยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในบ้องตื้นขึ้นมานี้ จึงพบว่าอัตลักษณ์กะเหรี่ยงที่ถูกนำเสนอแทนวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในชุมชนค่อนข้างมีปัญหาของความกำกวมไม่ลงรอยกันระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในการยึดถืออัตลักษณ์นั้นมาเป็นของตน

ความกำกวมในการยึดถืออัตลักษณ์กะเหรี่ยงปรากฏเห็นชัดจากกระแสฟื้นฟูวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในบ้องตื้น ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะในการตั้งศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบ้องตื้นบนและกลุ่มทอดผ้ากะเหรี่ยงขึ้นมา เสื้อผ้าชุดกะเหรี่ยงได้ถูกนำมาใช้แสดงอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในบ้องตื้น โดยเฉพาะในกลุ่มศาสนาคริสต์ ซึ่งผู้นำศาสนาได้ออกกฎระเบียบบังคับแก่ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในโบสถ์ต้องสวมเสื้อผ้ากะเหรี่ยงตามประเพณีทุกครั้ง หากสมาชิกคริสตจักรไม่ใส่เสื้อผ้ากะเหรี่ยงก็จะถูกตำหนิ ดังที่ศิษยาภิบาลคริสตจักรตะนาวศรีบอกว่า

“แต่ของบ้องตื้นนี่ ...เขาวางระเบียบ ในฐานะที่เราเป็นกะเหรี่ยงก็อยากจะมี คืออยากจะได้ลายบ้าง อยากจะให้แสดงว่าฉันนี่กะเหรี่ยง ผมเนี่ยกะเหรี่ยง ถ้าไม่มีเลยนี่ ไม่รู้ว่าคุณนี่กะเหรี่ยง กะหร่างหรือ มอญหรือพม่า ถ้าแต่งไปครั้งตัวนี้ก็ถูกต่อว่า คนนี้ลูกครึ่ง ก็คงจะสามสี่ห้าปีแล้ว ตอนที่ยังไม่ได้แยกนะ (แยกคริสตจักร) เนี่ยทำให้เราไปโบสถ์เนี่ยจะรู้สึกว่ามันจะเขินๆ น้อย เวลาไปโบสถ์ โอ้ย เราพร้อมไหมเนี่ย ก่อนจะไปโบสถ์เนี่ย ต้องสำรวจตัวเองว่า เอ๊ะ ผ้าถุง ผ้านุ่ง ไส้กรอง เสื้อเนี่ยพร้อมไหม บางคนเนี่ยถ้าไม่พร้อมก็เงินไม่กล้าไปโบสถ์”

เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาคริสต์ เช่น เข้าโบสถ์วันอาทิตย์ คริสต์มาส หรือในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านชีวิตของสมาชิกในคริสตจักร สมาชิกคริสตจักรที่ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงนอก ก็จะใส่เสื้อผ้ากะเหรี่ยงกันอย่างพร้อมเพรียงจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติปกติ ขณะที่พบว่ากะเหรี่ยงในที่ไม่ใช่คริสเตียน แทบจะไม่เคยมีใครใส่เสื้อกะเหรี่ยงเลย แม้แต่ในช่วงที่ผู้นำท้องถิ่นขอให้ชาวบ้านร่วมกันใส่เสื้อกะเหรี่ยงเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวชายแดนให้เกิดขึ้น แต่กลับพบว่ากะเหรี่ยงในจำนวนมากปฏิเสธการใส่เสื้อกะเหรี่ยงตามนโยบายท่องเที่ยวที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเรียกร้อง เพราะเห็น

ว่าการใส่เสื้อกะเหรี่ยงเป็นสิ่งใหม่ที่กะเหรี่ยงในไมคูนเคยหรือเคยใส่กันมาก่อนเลย พะตีป้อพอบอกว่า “ลุงไม่ใช่ ตอนนั้นเขาไม่มีใส่กันนี่ เขาใส่เสื้อตลาดทั้งนั้น ชื้อตลาดเอาตัดเอา เพิ่งจะมาฮิตเอาตอนนี้อย่าง เขาว่าจะฟื้นฟูประเพณีกะเหรี่ยงอะไร เฉพาะที่ทอผ้าเนี่ย ลุงเพิ่งเห็นคนทอเนี่ย ก่อนนั้นไม่มี ก็ต้องซื้อกะเหรี่ยงนอกทั้งนั้นแหละ ไม่มีหรอกในนี้” เช่นเดียวกับพี่น้องตาบอกว่า “เสื้อผ้าเขาก็ใส่เหมือนคนสมัยนี้แหละ เสื้อกะเหรี่ยงไม่มีใครทอสักคน เพิ่งจะมาทอใส่กันไม่กี่ปีนี่”

ในขณะที่ครูในโรงเรียนบ้านบ้องตี้ ก็ออกกระเปียบให้นักเรียนแต่งกายชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองมาโรงเรียนทุกวันศุกร์ เพื่อตอบสนองกับกระแสผลักดันการท่องเที่ยวเช่นกัน แต่ก็พบว่า เด็กนักเรียนจากครอบครัวกะเหรี่ยงในก็ไม่ตอบสนองความคิดดังกล่าวได้เป็นเวลานานนัก ดังที่ครูท่านหนึ่งบอกว่า

“ทุกวันศุกร์เนี่ย เราจะให้เด็กแต่งชุดพื้นบ้านถ้าเป็นกะเหรี่ยง ก็ให้แต่งกะเหรี่ยง เป็นอิสลามก็แต่งทางชุดอิสลาม ตอนแรกๆ เนี่ย ก็ค่อนข้างที่จะพร้อมเพรียงดี ...สวยงามดี ทางไทยก็แต่งกันแบบไทยๆ แต่มาบัดนี้ มันเริ่มกลับกลายเป็นเด็กไม่ค่อยจะแต่งกัน กะเหรี่ยงกะเหรี่ยง กะรุ่งกะริ่ง แล้วกลายเป็นว่าที่เป็นกะเหรี่ยงเองไม่ค่อยยอมแต่ง แล้วกลายเป็นว่า พวกที่เป็นคนไทย หรือพวกที่เป็นมอญกลับแต่งนะคะ แต่คนที่เป็นกะเหรี่ยงกลับไม่แต่ง”

ในบริบทของบ้องตี้บน อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยง จึงถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมหรืองานพิธีการทางศาสนาคริสต์เป็นหลักเท่านั้น อัตลักษณ์การแต่งกายของกะเหรี่ยง จึงผูกติดอยู่กับกลุ่มกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งส่วนมากก็เป็นกะเหรี่ยงนอก ขณะที่กะเหรี่ยงในที่นับถือศาสนาพุทธจะไม่ได้ร่วมแบ่ง (share) ความหมายของอัตลักษณ์จากการแต่งกายชุดกะเหรี่ยงนั้นเลย การรับรู้ความหมายของเสื้อผ้ากะเหรี่ยงที่ผูกติดกับพิธีกรรมศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงนอก จึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่แบ่งจำแนกระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในขอบเขตหนึ่ง แม้ว่าจะมีกะเหรี่ยงในบางคนก็เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งทำให้ความหมายการแบ่งมีความกำกวมยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมากฎระเบียบของกลุ่มคริสต์จักรที่เข้มงวดขึ้น ได้กำหนดให้คู่แต่งงานต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์และสวมเสื้อผ้ากะเหรี่ยงในพิธีแต่งงาน ด้วยเหตุนี้ จึงกลายเป็นว่าหลังจากที่กะเหรี่ยงในแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกแล้ว พวกเขาจึงต้องสวมใส่อัตลักษณ์ที่เป็นของกลุ่มกะเหรี่ยงคริสต์ในพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ แล้วตัดขาดจากอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในเดิมที่ผูกพันอยู่กับศาสนาพุทธและความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมไป

เช่นเดียวกับการแสดงกะเหรี่ยงกระทบไม้ ซึ่งเป็นประเพณีที่ถูกจัดขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. 2545-46 โดยการฝึกสอนจากหญิงกะเหรี่ยงนอก ความหมาย

ของการแสดงกะเหรี่ยงกะทปไม้ ซึ่งต่อมากลายเป็นอัตลักษณ์หรือภาพตัวแทนของกะเหรี่ยงบ้องต๊บน จึงไม่ใช่ความหมายที่กะเหรี่ยงในรับรู้เข้าใจความหมายได้มาก่อน พี่นอตาบอกว่า “รำกะทปไม้ แต่ก่อนเคยมีที่ไหน เพิ่งจะเคยเห็นที่นี่แหละ...ที่บ้องต๊มมีแต่รำวง”²² หรือแม้แต่กะเหรี่ยงนอกหลายคนก็ไม่เคยเห็นเช่นกัน กะเหรี่ยงนอกบางคนอธิบายว่าหญิงกะเหรี่ยงนอกผู้เฝีกการแสดงรำกะทปไม้ในบ้องต๊บน (ปัจจุบันเธอลี้ภัยไปต่างประเทศแล้ว) ได้นำเอารูปแบบการแสดงมาจากบริเวณทางตอนเหนือของพม่า “อิม ทางเหนือของพม่าประเทศพม่า คือเขา (คนสอนการแสดงกะเหรี่ยงกะทปไม้) อยู่ในเหนือทางเหนือ จังหวัดอะไรก็ไม่รู้ ..เขาลงมาสอนเด็กในนั้นนะ ที่แม่สะมิงนะ” การแสดงรำกะทปไม้ที่ถูกชูขึ้นเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงบ้องต๊บน จึงมีความหมายค่อนข้างกำกวมและไกลจากการรับรู้ของกะเหรี่ยงในยิ่งกว่ากะเหรี่ยงนอกเสียอีก

ในทางกลับกันอัตลักษณ์กะเหรี่ยงที่แสดงผ่านทางประเพณีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ หรือ ‘ปอโต/กะเดาะเคลอะ’ (ดูในบทที่ 4) ซึ่งได้รับการยืนยันจากกะเหรี่ยงในว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของพวกเขา ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่พร้อมๆ กับการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมและกลุ่มทอดสะพานกะเหรี่ยงในช่วงต้นทศวรรษ 2540 กระทั่งได้ยกระดับเป็นงานประเพณีของตำบลที่จัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี โดยมีผู้ร่วมจำนวนมากทั้งที่เป็นกะเหรี่ยงใน คนไทย และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธอื่นๆ แม้จะเป็นที่รับรู้กันว่าพิธีทอดสะพาน/คำตันโพธิ์เป็นประเพณีของชาวกะเหรี่ยงท้องถิ่น แต่ในงานประเพณีก็ไม่ได้ขบเน้นถึงอัตลักษณ์กะเหรี่ยงเพียงกลุ่มเดียว เหมือนที่ความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงถูกขบเน้นในพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงนอก เพราะความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในได้ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และได้แสดงออกในพิธีกรรมอย่างเป็นเนื้อเดียวกันในกลุ่มคนไทยก็เข้าร่วมงานผสมปนเปไปกับกะเหรี่ยงในอย่างแยกไม่ออก ในลักษณะเดียวกับอัตลักษณ์ลูกผสมกะเหรี่ยง-ไทยของกะเหรี่ยงในนั่นเอง ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่ถูกชูขึ้นในพื้นที่บ้องต๊บน จึงค่อนข้างกำกวมไม่ได้ลงรอยเป็นเนื้อเดียวกันเสียทีเดียว แต่มีลักษณะที่ปริแยกออก โดยความเชื่อทางศาสนาของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มและยังคงมีการปะทะต่อรองปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้เขียนคาดเดาว่าในอนาคตอัตลักษณ์กะเหรี่ยงในการรับรู้เข้าใจในชุมชนบ้องต๊บน จะไปผูกติดกับกลุ่มกะเหรี่ยงที่นับถือคริสต์ ขณะที่อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในจะค่อยๆ ถูกกลืน

²² ในเอกสารพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยคของรัชกาลที่ 5 มีบันทึกถึงการแสดงการละเล่นของชาวกะเหรี่ยงในอดีตที่คล้ายกับการแสดงชุดนี้ ดูในพระจุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า, เสด็จประพาสไทรโยค, (กรุงเทพฯ: องค์การคำของครุสภา, 2551), 138-9. แต่ทว่ากะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนบ้องต๊บน ไม่มีใครเคยเห็นการแสดงกะเหรี่ยงทปไม้มาก่อนเลย

หายไปกับการกลายเป็นไทยอย่างเข้มข้น เช่นเดียวกับสถานะตำแหน่งทางสังคมของกะเหรี่ยงใน และกะเหรี่ยงนอกที่กำลังเคลื่อนตัวปรับเปลี่ยนตำแหน่งทางสังคมกันใหม่ไปพร้อมกัน

ผี พุทธ และคริสต์ : ปฏิสัมพันธ์ทางศาสนา

ความเชื่อทางศาสนาเป็นเหมือนสัญลักษณ์ (symbolic) สำคัญที่แยกกลุ่มชาวกะเหรี่ยง บ้างตีบ้น ออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กะเหรี่ยงพุทธและกะเหรี่ยงคริสต์ เมื่อพิจารณาจากบริบทความ เป็นมาทางประวัติศาสตร์ กะเหรี่ยงที่นับถือพุทธส่วนใหญ่ คือ กะเหรี่ยงดั้งเดิมในท้องถิ่น พวกเขา มีความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้ผสมผสานจนกลายเป็นพุทธไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป ส่วน กะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงที่มาจากพม่า โดยเฉพาะในช่วงหลัง เหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก กะเหรี่ยงจากทั้งสองฝั่งพรมแดนรับรู้ถึงความแตกต่างทางประเพณี ความเชื่อมา ตั้งแต่สมัยที่ชุมชนบ่อน้ำเกิดขึ้นแล้ว

ความเชื่อทางศาสนาได้ให้ความหมายต่อการมีชีวิตรทางโลก และได้ส่งผลต่อการแบบ แผนพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตของผู้คนเหล่านี้ แม้ว่าการปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานทางศาสนาของ ผู้คนในบ่อน้ำ จะไม่ได้เข้มงวดหรือตายตัวมากนัก แต่วิถีปฏิบัติทางศาสนาก็ส่งผลต่อการรับรู้ ถึงความแตกต่างของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มได้ ดังที่กะเหรี่ยงในมักกล่าวว่า “มีแต่กะเหรี่ยงนอก ทั้งนั้นแหละ ที่ถือคริสต์” ทั้งนี้โดยการแสดงผ่าน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน ของชีวิต พิธีกรรมในช่วงเกิดวิกฤติการณ์ และพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน ชีตแบ่งของ ประเพณีความเชื่อทางศาสนาดังกล่าว จึงสร้างระยะห่างทางสังคมระหว่างกะเหรี่ยงสองกลุ่มใน บ่อน้ำขึ้นขึ้นมาด้วย

ในช่วงแรกที่ศาสนาคริสต์เพิ่งเผยแผ่เข้ามาในบ่อน้ำ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ได้ผ่านเข้ามาทางกะเหรี่ยงนอกที่ติดต่อสัมพันธ์กันมานาน และได้ พยายามชักชวนกะเหรี่ยงในเปลี่ยนศาสนาโดยตลอด แต่กะเหรี่ยงในบ่อน้ำมีความเชื่อ ดั้งเดิมของท้องถิ่น (ด้ายขาว-ด้ายเหลือง) ผสมผสานกับศาสนาพุทธมาเป็นเวลานานแล้ว ส่วนมาก จึงค่อนข้างยึดมั่นกับศาสนาเดิม ดังที่พี่น้องตาเล่าถึงประสบการณ์วัยเด็กขณะที่เรียนอยู่ในพม่าและ ถูกชักชวนให้เปลี่ยนศาสนาอยู่เสมอว่า “บอกไม่เอาหรอก ไปบวชชีมาแล้ว นุ่งผ้าขาวมาแล้วโกน หัวมาแล้ว พ่อกับแม่เมื่อก่อนนี้ ไปอยู่เมืองนอก โรงเรียนก็ศาสนาคริสต์แหละ ครูใหญ่มาขอให้ยาย ดำน้ำเข้าทางศาสนาคริสต์ แม่ไม่ให้ เขาศาสนาพุทธเนี่ย”

หลังจากที่ศาสนาคริสต์เข้ามาในบ่อน้ำ แม้ว่าจะมีกะเหรี่ยงบางส่วน โดยเฉพาะใน กลุ่มผู้นำกะเหรี่ยง ได้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ตามคำชักชวนของศาสนาจารย์ ซึ่งเป็นกะเหรี่ยง

นอกจากพม่า และในกลุ่มผู้นับถือคริสต์เหล่านั้น ก็มักจะพยายามชักชวนกะเหรี่ยงให้เข้าศาสนาคริสต์อยู่เสมอ แต่กะเหรี่ยงในส่วนใหญ่มิ่ทำที่ต่อต้านการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ หรือมีการสร้างพรมแดน ‘กีดกัน’ การเปลี่ยนศาสนา มากกว่ายอมรับ ความรู้สึกดังกล่าวก็ยังคงสัมผัสได้จากกะเหรี่ยงในหลายคนในปัจจุบัน “คนมาชวนเยอะแยะ ไม่เอา กำนันกำนันมาชักนำ ไม่ไปหินลูกนี้ มันไม่กลิ้งแล้ว ใครจะมาไถ่ก็ไม่ออก”

กะเหรี่ยงในบ้องตื้นหลายคน โดยเฉพาะคนรุ่นเก่าเชื่อกันว่าผู้ที่เปลี่ยนศาสนาไปนับถือศาสนาคริสต์ มักจะประสบกับโชคร้ายหรือภัยพิบัติ ซึ่งบางครั้งอาจก็ถึงกับชีวิตทีเดียว ดังที่พี่น้องตาเล่าถึงเหตุการณ์ร้ายที่เกิดจากเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในที่เปลี่ยนศาสนาว่า

“ดูอย่างป้าภามาแยยครุสมศักดิ์ เขาพุทธจะดำน้ำไป ลูกสาวเขาดำน้ำได้สามเดือนก็ตาย เขาวามีบุญพระเจ้าเขาเอาไป แล้วป้าภาดำน้ำได้ไม่กี่วัน หกล้มเดินไม่ได้เดี๋ยวนี้...ของพรรคเนี้ยมันไปทั่วไป ดูพะตีทิเว (นามสมมุติ) นะใครๆ ก็ว่ามันเป็นเรื่องอย่างนั้นนะ แม่เขาอยู่ๆ ไปดำน้ำ แม่อยู่บนหลังคาไม่เคยกระโดด กระโดดลงมาตาบอด แม่พะตีทิเวนะ ส่วนพ่อพะตีทิเวนะ ก็สลายตายก่อนแม่เขาก่อน ...แม่เขาดำน้ำนะ ไ้คนไหว้เจ้าไหว้ผีเขาว่าไม่มีนั้น ก็มีเหมือนกันนะ ...พุทธก็พุทธแหละ คริสต์ก็คริสต์ไปเลย โชคร้ายสิ โชคไม่ดี ลูกก็จมน้ำตายที่พนมทวน ลูกพะตีทิเวไปเรียนที่พนมทวน”

เหตุการณ์ร้ายหรือ ‘อาเพศ’ ที่เกิดขึ้นกับผู้เปลี่ยนศาสนาพุทธเป็นคริสต์ ได้ถูกตีความจากกะเหรี่ยงในที่นับถือพุทธราวกับเป็นการทำ ‘ผิดผี’ หรือการลงโทษจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่นเดียวกับที่พี่น้องตาอธิบายเหตุการณ์เหล่านั้น โดยเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนศาสนาอยู่เสมอ และในกรณีหนึ่ง ก็เกิดขึ้นกับน้องสาวของพี่น้องตาเองด้วย “ก็ย้ายอำเภอลงพุมไปดำน้ำ (รับศีลจุ่ม/บัพติสมา) ที่หนองศรีมงคล มาที่หลังลูกตายคนนะ ก็ว่าเป็นไปได้เหมือนกันนะของพรรคเนี้ย แม่เขาก็บวชเป็นศาสนคริสต์ ลูกยังไม่ได้เข้าใจ พอเข้าแล้วลูกก็เสียคนนึง ไม่สบายบิ๊บบิ๊บบไม่ก็วัน” ทั้งนี้การเปลี่ยนศาสนาของกะเหรี่ยงใน ยังได้ส่งผลต่อความลึกลับกำกวมในการตีความบรรทัดฐานค่านิยมของชุมชนเพิ่มขึ้น อันเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกที่มีระบบความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกัน ความสับสนนั้นแสดงออกให้เห็นในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านในช่วงวิกฤติของชีวิต ดังเช่น ในงานศพลูกชายของยายอำเภอน้องสาวพี่น้องตา ซึ่งตายโดยที่ยังไม่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์เหมือนแม่ แต่ในพิธีงานศพ ยายอำซึ่งเปลี่ยนไปนับถือคริสต์แล้ว ก็จัดงานศพตามพิธีกรรมแบบพุทธ และก็ยังคงไหว้พระทำพิธีศพให้ลูกแบบพุทธเหมือนก่อน ซึ่งสะท้อนถึงสภาพความโลเลไม่ยึดมั่นในความเชื่อหนึ่งให้มั่นคง เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่

คำอธิบายถึงสาเหตุของความวิปริตอาเพศของอากาศฟ้าฝนที่เกิดในช่วงการจัดงานศพคราวนั้น ทั้งพี่น้องและกะเหรี่ยงในทั่วไปก็อธิบายคล้ายกัน ดังที่จอสม (นามสมมุติ-กะเหรี่ยงใน) บอกว่า “แต่ก่อนแม่พี่...(ยายอ้า) นับถือศาสนาพุทธแล้วไม่ถูกกับพระ เลยเปลี่ยนไปนับถือคริสต์แทน แต่พอถูกตายก็กลับมาทำพิธีแบบพุทธไม่ได้ทำคริสต์มั่วไปหมด ตอนนั้นก็เกิดฝนตกพายุฟ้าร้องฟ้าแลบอย่างหนัก”

จากเรื่องเล่าการเปลี่ยนศาสนาของกะเหรี่ยงในดังกล่าว ผู้เขียนไม่แน่ใจนักว่า ผลกระทบจากความเชื่อในเรื่องของอาเพศจากการเปลี่ยนศาสนา จะเกี่ยวข้องกับการให้อิสระในการนับถือศาสนาของคู่แต่งงานแค่ไหน ทว่าน่าสังเกตว่าคู่แต่งงานกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก หลายครอบครัวหลังแต่งงานกันแล้ว ก็ยังคงนับถือศาสนาเดิมของตน ฝ่ายหนึ่งอาจจะไปร่วมทำบุญที่วัดในวันพระ และอีกฝ่ายอาจไปเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์หรือวันคริสต์มาส หรือร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมของเพื่อนบ้านศาสนาเดียวกับตนเองได้อย่างอิสระ และยังสังเกตพบว่าครอบครัวที่คู่แต่งงานนับถือต่างศาสนากันนี้ ส่วนมากพวกเขาจะไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ปฏิบัติที่เคร่งครัดในการไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนามากนัก บางครอบครัวก็นานทีปีครั้ง จึงจะไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของตนเองสักที ซึ่งก็อาจเป็นรูปแบบวิธีการปรับความสัมพันธ์ในครอบครัวของคู่แต่งงานต่างศาสนากันก็เป็นได้

นับตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ความเข้มงวดของกฎเกณฑ์ทางศาสนาคริสต์ได้ส่งผลให้การแต่งงานระหว่างคนต่างศาสนามีเงื่อนไขเพิ่มมากขึ้น โดยมีธรรมเนียมปฏิบัติกำหนดให้กะเหรี่ยงในที่นับถือพุทธต้องเปลี่ยนไปรับเข้าศาสนาคริสต์ก่อน จึงจะแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอกที่เป็นคริสเตียนได้ ความเคร่งครัดของระเบียบใหม่ สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการเพิ่มจำนวนของกะเหรี่ยงนอกที่เคลื่อนย้ายเข้ามาบ่งตั้งถิ่นในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ซึ่งทำให้คริสต์จักรในบ่งตั้งถิ่นเติบโตเพิ่มสมาชิกขึ้นอย่างรวดเร็ว ระเบียบค่านิยมต่างๆ ทางศาสนาคริสต์ ก็ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดผ่านทางผู้นำกลุ่มศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นอดีตผู้นำท้องถิ่นกะเหรี่ยงในที่เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ตามเมียในภายหลัง หากแต่เขามีอิทธิพลเหนือสมาชิกในกลุ่มองค์กรคริสต์จักร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงนอกค่อนข้างมากทีเดียว

งานศพ : ความสับสน กำกวม และการแย่งชิงพื้นที่ทางสังคม

ส่วนใหญ่กะเหรี่ยงในเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ มีสัดส่วนน้อยมากที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนศาสนาหลังจากการแต่งงานกับกะเหรี่ยงนอก แต่ในทางกลับกันไม่พบว่า มีกะเหรี่ยงนอกหันมานับถือศาสนาพุทธหลังจากการแต่งงานเลย ก่อนหน้าการแต่งงานระหว่าง

กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกต่างศาสนาไม่มีข้อบังคับการเปลี่ยนศาสนาแต่อย่างใด กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกต่างศาสนาหลายครอบครัวแต่งงานอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยต่างสามารถนับถือศาสนาเดิมของตนเองได้ หลายครอบครัวฝ่ายหนึ่งยังนับถือพุทธ อีกฝ่ายถือคริสต์ ขณะที่ลูกๆ ก็อาจเลือกนับถือตามฝ่ายพ่อหรือแม่ได้อิสระเมื่อโตขึ้น ดังที่น่อเซวา (นามสมมุติ) กะเหรี่ยงนอกนับถือศาสนาคริสต์บอกว่า

“ก็แล้วแต่เด็กนะพี่ เราก็ห้ามเขาไม่ได้บังคับเขาไม่ได้ ขนาดหนูนับถือคริสต์ แฟนหนู นับถือพุทธหนูยังไม่ว่าอะไรเลย เด็กมันโตก็แล้วแต่มันจะเลือกใช้เปล่า ... ก็ปล่อยให้มันถึงเวลาที่ไ้ตรงนั้นมันไม่ยุ่งอะไรใหม่ไม่จำเป็น นับถือศาสนาขอให้ลูกเราเป็นคนดีก็พอใจแล้ว หนูไม่บังคับลูกหรอก ก็คุยกับพี่เขา (สามี) บ่อยๆ ว่า แล้วแต่ลูกโตแล้วจะนับถืออะไรก็ได้ให้ลูกเลือกเอา คือเราก็คุยกันแล้วต่างคนต่างก็เออ หนูก็นับถือคริสต์ใช้เปล่า เขาก็พุทธใช้ใหม่ ไม่เคยบังคับ หนูก็ไม่เคยเรียกพี่เขาเข้าคริสต์ เขาก็ไม่เคยเรียกหนู พี่เขาเนียไม่ค่อยไปวัด หนูก็ไม่ค่อยไปโบสถ์คริสต์ แต่เราก็นั่งร่วมนับถืออะไรอย่างเนี่ย ใจเราก็มักรู้ว่านับถืออะไร”

ปัจจุบันเมืองกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกต่างศาสนาในบ้องตึ้นบ ได้อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติ การแต่งงาน และความใกล้ชิดแบบเพื่อนบ้าน เมื่อมีพิธีกรรมทางสังคมของเครือญาติหรือเพื่อนบ้านต่างศาสนา หลายครั้งได้ก่อให้เกิดปรากฏให้เห็นถึงความลึกซึ้งก้ำกวมผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของกะเหรี่ยงอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในพิธีงานศพ ซึ่งคนบ้องตึ้นบเห็นว่าเป็นงานที่มีความสำคัญกว่างานพิธีทางสังคมอื่นๆ และจะไปร่วมช่วยเหลือบ้านงานศพเพื่อนบ้านทันที โดยปากต่อปากเมื่อมีผู้เสียชีวิต ดังที่พวกเขาหมักกล่าววว่า “งานศพไม่^๑ต้องเชิญ” จึงไม่ใช่เรื่องแปลกในความสัมพันธ์ระดับปัจเจกที่จะพบว่ากะเหรี่ยงนอกที่ถือคริสต์ไปคอยช่วยเหลือที่บ้านงานศพของกะเหรี่ยงใน หรือในทางกลับกันกะเหรี่ยงในก็ไปช่วยเหลือหรือเป็นแขกในงานศพของกะเหรี่ยงนอกด้วยเช่นกัน (ดังกรณีของลุงหัวหงอกที่กล่าวถึงสั้นๆ ก่อนหน้านี้)

แต่ในระดับการปฏิสัมพันธ์ทางศาสนาผ่านพิธีกรรมงานศพของชาวกะเหรี่ยงในบ้องตึ้นบ ผู้เขียนพบว่ามีลักษณะพิเศษอันเกิดจากความแตกต่างทางความเชื่อและความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติของกะเหรี่ยงในบริเวณชุมชนชายแดนแห่งนี้ ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มได้ปะทะต่อรองกันเหมือนกับความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของพวกเขา กล่าวคือ เมื่อมีญาติพี่น้องในครอบครัวกะเหรี่ยงในเสียชีวิต หลายกรณีพบว่าได้มีการจัดงานศพด้วยพิธีกรรมทั้งพุทธและคริสต์ร่วมกันให้แก่ผู้ตาย แม้ว่าผู้ตายจะนับถือศาสนาพุทธหรือคริสต์เพียงศาสนาเดียวก็ตาม

การร่วมจัดงานศพแก่ผู้ตายร่วมกันของพุทธและคริสต์ จะเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกเท่านั้น ไม่ปรากฏว่าคนไทยหรือคนนอกอื่นๆ ที่จะมีการจัดงานศพทั้งสองศาสนาผสมกัน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก ทั้งในความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติและเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในครอบครัวที่กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกต่างศาสนาแต่งงานอยู่ด้วยกัน เมื่อมีใครคนหนึ่งตายไป ปัญหาของการจัดงานศพแก่ผู้ตาย จึงมักเกิดขึ้นโดยความกำกวมของบรรทัดฐานว่าพิธีกรรมควรจะยึดตามความเชื่อในศาสนาของผู้ตาย หรือจะยึดตามศาสนาของเครือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งนับถือศาสนาแตกต่างจากผู้ตาย

ในกรณีนี้ผู้ตายกับคู่แต่งงานเป็นคนต่างศาสนา กัน สายสัมพันธ์กลุ่มเครือญาติบางส่วนของผู้ตายก็ไม่อาจร่วมพิธีกรรมที่จัดให้ผู้ตายได้ ทำให้เกิดความไม่สบายใจแก่บรรดาเครือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ การจัดงานศพร่วมกันทั้งสองศาสนาก็อาจเป็นทางออกหนึ่งในการปรับความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้นบน ดังเช่นในงานศพครั้งหนึ่ง ผู้ตายเป็นกะเหรี่ยงในที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ส่วนเมียนับถือศาสนาพุทธ ศิษยาภิบาลที่มาร่วมงานศพพร้อมกับสมาชิกในคริสต์จักรได้กล่าวในงานศพผู้ตายว่า “การทำพิธีให้ที่นี่ที่ท่าทั้ง 2 ศาสนา ก็ได้รับความเห็นชอบจากทางเจ้าภาพงานแล้ว และก็เป็นการให้เกียรติกันอยู่ด้วยกันได้แม้ว่าจะต่างศาสนา” แต่ในอีกด้าน การจัดพิธีศพร่วมกันสองศาสนาก็สร้างความรู้สึกกระอักกระอ่วนให้กับญาติผู้ตายและทั้งกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกทั่วไป ต่อการทำพิธีกรรมร่วมกันทั้งสองศาสนา กะเหรี่ยงนอกคนหนึ่งกล่าวถึงปัญหาดังกล่าวกับกะเหรี่ยงในที่กำลังจะจัดงานแก่ผู้ตายว่า “ทำบุญ 100 วัน ให้ลุง... ทำเอาสักศาสนาเดียวก็พอ ทำทั้ง 2 อย่าง เดียวคนตายไปไม่ถูกพระเจ้าแย่งตัวกัน”

ทั้งนี้ การต่อรองปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางศาสนาดังกล่าว ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างไร ร่องรอยจุดหักเหหรือที่มาที่ไป การทำพิธีกรรมงานศพหลายศาสนาให้แก่ผู้ตายพร้อมกันปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก ในงานศพของภรรยาอดีตกำนันบ้องตี้ในต้นปี พ.ศ. 2544 มานี้เอง ขณะที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยมีการจัดงานศพต่างศาสนาระหว่างพุทธกับคริสต์ร่วมกันมาก่อนเลย ยิ่งไปกว่านั้นภายในงานศพยังมีแขกมุสลิมพม่าในบ้องตื้นบนเข้าร่วมทำพิธีทางศาสนาอิสลามให้กับเมียอดีตกำนันบ้องตี้อีกด้วย งานศพของเมียอดีตกำนันกลายเป็นประเด็นพูดคุยที่กล่าวขานกันอยู่เสมอในบ้องตื้นบน ผู้ตายเป็นกะเหรี่ยงนอกที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่เพราะอดีตกำนันเป็นคนที่มียศอิทธิพลและเครือข่ายที่กว้างขวาง ในงานศพจึงมีพระชั้นผู้ใหญ่และเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรีเดินทางมาร่วมทำพิธีสวดศพให้ผู้ตายด้วยตนเอง และมีนักการเมืองและข้าราชการมาร่วมงานศพเป็นจำนวนมาก

ด้วย ความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนทางวัฒนธรรมของผู้คนบริเวณชายแดนจึงแสดงออกมาในพิธีศพที่ผสมผสานไปด้วยความสับสนและกำกวม

นับตั้งแต่เหตุการณ์นั้น ดูเหมือนว่าได้กลายเป็นจุดหักของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านพิธีกรรมงานศพในบ้องตื้นบน ซึ่งมีการจัดงานศพในพิธีทางศาสนาพุทธและคริสต์ร่วมกันให้แก่ผู้ตายในช่วงต่อมาหลายราย จอสมยีนยันว่า “จัดงานแบบทั้งคริสต์และพุทธรวมกัน เพิ่งมีครั้งแรกในงานเมียกำนัน แต่ก่อนไม่มีจะจัดเพียงศาสนาเดียว” ข้อสังเกตที่น่าสนใจจากจุดหักของการจัดงานศพสองศาสนาร่วมกัน อาจสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงในบริเวณชุมชนชายแดนบ้องตื้นบน ซึ่งเดิมทีพวกเขายังมีบรรทัดฐานความเชื่อทางศาสนาเป็นเนื้อเดียวกัน (homogenous) มากกว่าในปัจจุบัน²³ และแม้จะมีข้อมูลว่ากะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกต่างศาสนาได้แต่งงานข้ามพรมแดนกันมานานก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก และชุมชนก็ยังมีความเล็กมาก อิทธิพลของการนับถือความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน จึงไม่ได้ส่งผลต่อคนในชุมชน เหมือนในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ที่ผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์/วัฒนธรรมเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้องตื้นบน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด รวมไปถึงการรวมกลุ่มองค์กรทางศาสนาคริสต์ที่เติบโตขึ้นกว่าในอดีตก่อนหน้านี้ ระยะเวลาความสัมพันธ์ทางศาสนาของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกก่อตัวขึ้นในราว 30 กว่าปีที่ผ่านมา การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางศาสนา จึงมาปรากฏให้เห็นชัดในพิธีงานศพในช่วงไม่ถึงสิบปีมานี้

เมื่อมีการจัดงานศพร่วมกัน ในช่วงหัวค่ำจะมีการทำพิธีของพุทธก่อน โดยเจ้าภาพจะนิมนต์พระจากวัดบ้องตื้นบนมาที่บ้านงาน เพื่อนบ้านกะเหรี่ยงในและคนไทยที่มาร่วมงานก็จะร่วมกันสวดมนต์ตามแบบแผนทางศาสนาพุทธจนเสร็จ ขณะที่กลุ่มศาสนาคริสต์จะรออยู่นอกบ้านหรือด้านหลัง รอกระทั่งหลังจากพระสงฆ์ที่มาทำพิธีพุทธกลับไปแล้ว กะเหรี่ยงในและแขกเหรื่อที่เป็นพุทธก็จะทยอยออกมาด้านหลัง กลุ่มทางศาสนาคริสต์ที่ประกอบด้วยคณะกรรมการในคริสต์จักร และเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงคริสต์ที่คุ้นเคยกันก็จะเข้ามาสวดอธิษฐานตามแบบแผนทางศาสนาคริสต์ที่หน้าโลงศพผู้ตาย ยกเว้นอดีตกำนันบ้องตื้นเท่านั้นที่ไม่ใช่กะเหรี่ยงนอก ส่วนสมาชิกคริสต์จักรที่มาร่วมงานเกือบทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงนอกทั้งสิ้น อดีตกำนันได้ผันตัวมาเป็นผู้ปกครองคริสต์จักร ซึ่งทำหน้าที่จัดดำเนินการให้แก่สมาชิกในองค์กรศาสนาของตน บทบาทของอดีตกำนันก็มีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มบทบาทกลุ่มศาสนาคริสต์ที่เข้าไปมีกิจกรรมร่วมในงานศพของกะเหรี่ยงในที่นับถือพุทธมากขึ้น

²³ ศาสนาคริสต์จากฝั่งพม่าเข้ามาบ้องตื้นบนอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1965 ขณะที่อดีตกำนันเปลี่ยนศาสนาเป็นคนแรกในปี ค.ศ. 1970

บันทึกของผู้เขียน ในช่วงปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นช่วงที่การปะทะต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผ่านพิธีกรรมศาสนาในงานศพค่อนข้างเห็นภาพชัด เนื่องจากเป็นช่วงที่มีงานศพของศาสนาร่วมกันเกิดขึ้นหลายครั้ง และยังเป็นระยะแรกที่มีการจัดงานลักษณะนี้หลังจากงานศพของเมื่อยอดิตกำนัน ซึ่งต่อมากลายเป็นแบบแผนที่ถักถัก สืบสาน แต่ก็ยังมีการทำต่อมาเป็นช่วงๆ จนถึงปัจจุบัน ในพิธีศพของกะเหรี่ยงในครั้งหนึ่งมีลักษณะแปลกกว่าครั้งอื่นๆ ที่ในงานนั้นกะเหรี่ยงนอกไปเข้าร่วมการเผาศพคนตายที่วัดบึงต้นด้วย

“เมื่อยอดิตกำนันมาถึง ก็ทำหน้าที่จัดแจงควบคุมดูแลการดำเนินการต่างๆ ในงานศพ โดยให้ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมศพขึ้นไปตั้งบนเมรุ มีพระจากวัดลุ่มสุ่มหลายสิบลูปนั่งรอสดอยู่ด้านข้างเมรุเผาศพ พวกญาติของผู้ตายและเพื่อนบ้านที่เป็นพุทธ บางส่วนเข้าไปดูศพและยืนรออยู่ด้านหน้าหน้าเมรุ ขณะที่ศาสนาจารย์ที่มาจากลุ่มสุ่มเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาคริสต์กำลังจัดแจงบอกกับสมาชิกในคริสต์จักรที่เป็นกะเหรี่ยงนอกและใส่เสื้อกะเหรี่ยงมาร่วมงานให้ไปรวมกันเป็นกลุ่มใต้ต้นพิกุล ซึ่งอยู่ห่างออกมาจากบริเวณที่เผาศพเพื่อร่วมกันสวดนมัสการพระเจ้าพร้อมกัน ญาติผู้ตายและแขกที่มาร่วมงานทางศาสนาพุทธกำลังเดินตามพระรอบเมรุ 3 รอบ โดยแต่ละคนจะเอามือแตะตัวต่อกันมาจากโลกศพผู้ตาย จากนั้นก็นำโลงศพขึ้นไปตั้งที่หน้าเตาเผาพร้อมกับนำพวงหรีดจากที่บ้านงานศพเคลื่อนย้ายมาตั้งรวมไว้ด้วย ในช่วงเวลาเดียวกันกลุ่มศาสนาคริสต์ที่รวมตัวอยู่ใต้ต้นพิกุล ก็ร่วมกันร้องเพลงภาษากะเหรี่ยง ซึ่งเป็นการอธิษฐานนมัสการพระเจ้าไปพร้อมกันด้วย”

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่กรณีที่ผู้ตายเป็นครอบครัวที่กะเหรี่ยงสองศาสนาแต่งงานกันเท่านั้น พบว่ามีกรณีที่ผู้ตายและครอบครัวกะเหรี่ยงในเป็นพุทธทั้งหมด แต่กลุ่มศาสนาคริสต์ที่นำโดยยอดิตกำนันและสมาชิกกะเหรี่ยงนอก ได้ยังมาขอร่วมพิธีงานศพทางศาสนาคริสต์ให้ผู้ตายด้วย ก็มี กะเหรี่ยงในเจ้าภาพงานศพครั้งนั้นบอกว่า “คนถือคริสต์เขามางาน ก็เลยอยากจะร่วมด้วย” ในทางกลับกัน เมื่อกะเหรี่ยงนอกที่นับถือศาสนาคริสต์ตายกลับไม่มีการนำพิธีการศาสนาพุทธไปร่วมด้วยเลยสักรายเดียว

ปรากฏการณ์ดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มองค์กรทางศาสนาคริสต์ที่นำโดยยอดิตผู้นำท้องถิ่น ได้พยายามที่จะขยายพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มทางศาสนาคริสต์ให้ออกไป มีบทบาททางในชุมชนสูงขึ้น เหตุผลสนับสนุนเรื่องนี้ เห็นได้ในการจัดงานศพแบบ 2 ศาสนาครั้งล่าสุด ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 เมื่อครอบครัวแบบผสมระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกครอบครัวหนึ่ง ต้องสูญเสียลูกชายจากอุบัติเหตุในหมู่บ้าน เครือญาติของครอบครัวผู้ตาย ผู้เป็นพ่อนับถือคริสต์ ส่วนแม่นับถือพุทธ แต่ลูกชายที่เสียชีวิตก็ยังไม่ได้แสดงตนว่านับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นจริงจังก

ในงานศพจึงจัดพิธีทั้งในแบบศาสนาพุทธและคริสต์รวมกันตามรูปแบบที่ปรากฏในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา แต่ด้วยพี่สาวของผู้ตายมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับครูหนุ่มชาวตะวันตกที่โรงเรียนสอนศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์แอตเวนทิสที่บ้องตี้ล่าง เพราะก่อนหน้านี้เธอได้รับการช่วยเหลือจากครูหนุ่มในการเรียนภาษาอังกฤษ จนมีการงานมั่นคงในโรงพยาบาลมิชชันนารีแห่งหนึ่ง จนสามารถเป็นเสาหลักให้กับพ่อแม่พี่น้องได้ เธอจึงตกลงใจเปลี่ยนศาสนาจากพุทธเป็นคริสต์ตามครูหนุ่มของเธอ ด้วยเหตุนี้ในวันงานศพน้องชาย ครูหนุ่มนิกายเซเวนเดย์แอตเวนทิสจึงพาคณะของเธอจากบ้องตี้ล่างมาร่วมงานศพด้วย แต่เมื่อกลุ่มทางศาสนาจากคริสต์จักรบ้องตี้ซึ่งนำโดยอดีตกำนันเดินทางไปถึงบ้านงานศพภายหลัง จึงรู้ว่ากลุ่มคริสต์เซเวนเดย์มาร่วมงานและอยู่บนบ้านงานก่อนแล้ว ทำให้อดีตกำนันโกรธและพูดต่อว่ากลุ่มคริสต์วันเสาร์ต่อหน้าแขกร่วมงานอย่างไม่ไว้หน้าไม่ยอมขึ้นไปร่วมงานบนบ้าน แล้วก็พากลุ่มของตัวเองกลับทันที

ความขัดแย้งระหว่างอดีตกำนันกลุ่มคริสต์จักรบ้องตี้กับกลุ่มศาสนาคริสต์เซเวนเดย์ฯ เป็นเพราะมีกะเหรี่ยงบ้องตี้บนหลายคน แยกตัวไปเข้าสังกัดในคริสต์วันเสาร์ (ส่วนใหญ่จะอยู่บ้องตี้ล่าง) รวมไปถึงความไม่พอใจในหลักคำสอนเรื่องวันสเปโตที่ไม่ตรงกัน อดีตกำนันถึงกลับได้ประกาศเอาไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า หากคริสต์วันเสาร์มาร่วมงาน คริสต์วันอาทิตย์จะไม่เข้าร่วม เหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้จากลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้น รวมไปถึงนัยความหมายต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพชาวกะเหรี่ยงในบ้องตี้บนหลายครั้ง ได้แสดงให้เห็นถึงการแย่งชิงพื้นที่ทางสังคมผ่านทางศาสนาของกลุ่มองค์กรศาสนาแต่ละกลุ่ม นำไปสู่การตีความหมายของการประกอบพิธีกรรมเกิดความสลับซับซ้อนกำกวมมากขึ้นในแบบแผนวิถีการปฏิบัติและโลกทัศน์ทางการตีความเชิงจักรวาลวิทยา ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความแตกต่างในการนับถือศาสนาของกะเหรี่ยงสองกลุ่มหลักในบ้องตี้บนปัจจุบัน

สรุป

จากที่กล่าวมาในบทนี้ ผู้เขียนได้แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบ้องตี้บน ภายใต้บริบททางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม พบว่าในแต่ละบริบทกะเหรี่ยงนอกจะถูกจัดวางตำแหน่งความสัมพันธ์ภายใต้โครงสร้างสังคมใหญ่ในสถานะตำแหน่งที่เสียเปรียบกะเหรี่ยงในและคนไทยอยู่เสมอ ด้วยข้อจำกัดทางด้านสิทธิกฎหมายที่เป็นแรงกดดันต่อโอกาสในการดำรงชีวิตของพวกเขา

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละบริบทการปฏิสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในมีลักษณะแตกต่างไป ในบริบททางการเมืองการปกครอง กะเหรี่ยงนอกจะอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต้องต่อรองกับกลุ่มผู้นำกะเหรี่ยงในบ้องตึบน ซึ่งเป็นตัวแทนรัฐในระดับท้องถิ่นที่สามารถส่งผลทั้งด้านบวกและลบแก่พวกเขาได้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปในลักษณะพึ่งพาเชิงอุปถัมภ์ โดยที่ฝ่ายกะเหรี่ยงนอกจะต้องเป็นฝ่ายยินยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ของกลุ่มผู้นำอย่างปฏิเสธไม่ได้ เพื่อโอกาสในการดำรงชีวิตในบ้องตึบนที่จะมีความมั่นคงเพิ่มขึ้นในอนาคต ซึ่งกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้านได้อาศัยการบังคับใช้แรงงานจากกะเหรี่ยงนอกและคนนอกอื่นๆ ขณะที่กะเหรี่ยงในและคนไทยแทบจะไม่มีส่วนร่วมมากนัก ความแตกต่างดังกล่าวจึงกลายเป็นการตอกย้ำสถานะตำแหน่งในการใช้ประโยชน์และแบ่งแยกกะเหรี่ยงนอกอย่างแตกต่างจากกะเหรี่ยงในไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตาม ภายใต้เงื่อนไขทางกฎหมายที่ทำให้กะเหรี่ยงนอกเสียเปรียบ ก็ยังพบว่าพวกเขาจะสามารถแสวงหาโอกาสในการข้ามพ้นข้อจำกัดดังกล่าวจากการให้ความช่วยเหลือของเครือข่ายกะเหรี่ยงใน ซึ่งความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบริบทของบ้องตึบน ก็เชื่อให้พวกเขาสามารถแสวงหาโอกาสในการดำรงชีวิตในบ้องตึบนได้ดีกว่าคนนอกกลุ่มอื่นๆ

ในบริบททางด้านเศรษฐกิจ กะเหรี่ยงนอกจะต้องอาศัยพึ่งพากะเหรี่ยงเป็นหลัก แต่ด้วยความต้องการแรงงานในการเพาะปลูกจำนวนมาก ตำแหน่งลำดับชั้นทางเศรษฐกิจจึงค่อนข้างแบ่งแยกอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่กะเหรี่ยงในเป็นเจ้าของที่ดิน กะเหรี่ยงนอกจะเป็นผู้ขออาศัยพึ่งพาที่ดินของกะเหรี่ยงใน และส่วนใหญ่ก็จะเป็นแรงงานรับจ้างรายวันหรือกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานให้กับกะเหรี่ยงในเจ้าของที่ดิน การต้องอาศัยพึ่งพากันในลักษณะอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าของที่ดินกับลูกจ้างในไร่ ซึ่งซ้อนทับอยู่ในความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านใกล้ชิดคุ้นเคยกันจากการทำไร่ พื้นที่การเพาะปลูกจึงเปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดคุ้นเคยกันมากขึ้น และสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือกันในด้านอื่นๆ ต่อไปได้ ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวมักจะเป็นระดับปัจเจกที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์คุ้นเคยจากการทำไร่เป็นหลัก นอกจากนี้ ในพื้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจในการซื้อ-ขายสินค้าในชุมชน ก็พบว่าจะเป็นที่เปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกมีความสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้นด้วย กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกไม่มีปัญหาความขัดแย้งในด้านการแข่งขันทางเศรษฐกิจใดๆ ด้วยเงื่อนไขที่จำกัดทางสิทธิของพวกเขา นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มผู้บริโภคที่สำคัญในชุมชนอีกด้วย ตำแหน่งทางสังคมที่กะเหรี่ยงนอกดำรงอยู่ในสถานะที่ถูกกีดกันในการเข้าถึงทรัพยากรทางสิทธิที่เท่าเทียม จึงเป็นประโยชน์ต่อกะเหรี่ยงในและคนไทย ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ได้เปรียบมากกว่า

การปฏิสัมพันธ์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม สามารถแบ่งพื้นที่การปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ และในระดับเครือญาติและเพื่อนบ้าน กระเหรี่ยงในและกระเหรี่ยงนอก พบว่าในพื้นที่สาธารณะระดับชุมชนกิจกรรมทางสังคมที่หน่วยงานรัฐหรือท้องถิ่นจัดขึ้น จะเป็นกิจกรรมที่เปิดพื้นที่ให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์กันได้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ไม่ผูกโยงกับระบบความเชื่อทางศาสนาและประเพณีของกลุ่มในระดับย่อย ในแง่กิจกรรมระดับชุมชนจึงเป็นเหมือนพื้นที่หลอมรวมสำนึกร่วมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ขึ้นใหม่ในลักษณะผูกพันกับความเป็นชุมชน และเพิ่มโอกาสในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มากขึ้น โดยไม่จำกัดเฉพาะกระเหรี่ยงในและกระเหรี่ยงนอก

ขณะที่ภาพของปฏิสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้านกระเหรี่ยงในและกระเหรี่ยงนอก พบว่าความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านที่สัมพันธ์พบปะพูดคุยกันในชีวิตประจำวันเป็นลักษณะปกติของความสัมพันธ์ทางสังคมระดับหมู่บ้านในชนบทอยู่แล้ว แต่ในความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มพบว่า ระบบความเชื่อทางศาสนาของกระเหรี่ยงและกระเหรี่ยงนอกกลายเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรมที่สร้างความแตกต่างทางวัฒนธรรมขึ้นภายในกระเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม นอกจากนี้พิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ของกระเหรี่ยงนอกยังได้กลายเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับกระเหรี่ยงใน และสามารถใช้ในการต่อรองเพื่อแย้งชิงความหมายทางสังคมเพิ่มขึ้นแก่พวกเขาได้.

บทที่ 6

บทวิเคราะห์และสรุป

ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในชุมชนพหุชาติพันธุ์ชายแดนบ่อนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง และความผันแปรของสถานการณ์บริเวณชายแดนในแต่ละช่วงเวลา ในบทนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ เหล่านั้น ที่มีผลกระทบต่องานการดำเนินการทางชาติพันธุ์และการปฏิสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม รวมไปถึงกระบวนการที่สร้างพรมแดนระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก จากข้อมูลที่อธิบายในบทที่ผ่านมาทั้งหมด และนำไปสู่ข้อสรุปของการศึกษาครั้งนี้

พรมแดนชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมในกะเหรี่ยง

จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุชาวกะเหรี่ยงในบ่อนี้ ทำให้ทราบว่ากะเหรี่ยงในฝั่งไทยและพม่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาตั้งแต่ก่อนสมัยที่บ่อนี้ก่อตั้งขึ้นเป็นชุมชนแล้ว ซึ่งในแต่ละช่วงสมัยมาถึงปัจจุบันความสัมพันธ์ของพวกเขาได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่โดยตลอด แม้ว่าพวกเขาจะมีความแตกต่างทางประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างพอสมควร โดยเฉพาะความแตกต่างทางระบบความเชื่อทางศาสนา ซึ่งทำให้เกิดพรมแดนทางวัฒนธรรมภายในความเป็นกะเหรี่ยงขึ้น แต่พวกเขาต่างก็นิยามตัวเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ‘กะเหรี่ยง’ ที่พูดภาษาเดียวกันและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติจากการแต่งงาน ดังที่พบว่ามีการครอบครัวย้ายถิ่นที่กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกแต่งงานอยู่ด้วยกันหลายครอบครัว ทั้งนี้การดำรงชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในบ่อนี้ ได้สร้างเครื่องหมายบ่งชี้ความเป็นกลุ่มของพวกเขา ดังเช่น ระบบภาษา ระบบความเชื่อ ความผูกพันทางเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ทวาย พม่า มอญ เขมร และไทย

เฟรดริก บาร์ท ได้อธิบายกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นเหมือนรูปแบบของการจัดองค์กรสังคม (Ethnic groups as an organizational type) เขาได้เปลี่ยนมุมมองทางชาติพันธุ์ที่เคยยึดติดกับหน่วยทางวัฒนธรรมเดียวกันอย่างตายตัวมาสู่การมองที่การดำรงรักษาพรมแดนชาติพันธุ์ของ

สมาชิกในกลุ่มแทน ดังที่บาร์ทได้กล่าวไว้ว่า แม้การจำแนกทางชาติพันธุ์ได้ยึดเอาความแตกต่างในการอธิบาย แต่ในการจำแนกทางชาติพันธุ์ เราไม่สามารถที่หักทักเองง่าย ๆ โดยมองจากความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรม¹ เพราะไม่เพียงแต่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แม้แต่รูปแบบการจัดองค์กรของกลุ่มชาติพันธุ์ ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของกะเหรี่ยงในและนอกทั้งสองกลุ่ม (กรุณาดูในบทที่ 4) แสดงให้เห็นว่าพวกเขาอยู่ในสถานการณ์ของการอ้างชาติพันธุ์ (Ethnicity) ที่แตกต่างกันไปตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของไทยและพม่า ซึ่งทำให้พวกเขามีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์หรือเครื่องหมายยืนยันพรมแดนที่แสดงความเป็นกะเหรี่ยงแตกต่างกันไปด้วย สิ่งที่เห็นได้ชัด ก็คือ ประเพณีและระบบความเชื่อทางศาสนา – ขณะที่กะเหรี่ยงในนับถือความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมผสมกับพุทธ กะเหรี่ยงนอกเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มยังคงอ้างความแตกต่างจากคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่รายรอบอย่างชัดเจน

แน่นอนว่า ความแตกต่างของความเชื่อทางศาสนาระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงไม่ใช่ตัวแปรสำคัญในการแบ่งระหว่าง ‘ใน/นอก’ โดยตัวของมันเอง ดังที่บาร์ทได้เน้นพรมแดนชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดองค์กรของกลุ่มไม่ใช่ความแตกต่างทางวัฒนธรรม พวกเขายังคงนิยามตัวเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจากสำนึกชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกลุ่มเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามมันได้แสดงให้เห็น ‘รอยแยก’ ของพรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural boundaries) ภายในในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างทางแบบแผนปฏิบัติและโลกทัศน์การตีความต่อชีวิตของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มต่างกันไป (ตัวอย่างเช่น การตีความงานศพ - ดูในบทที่ 5) ซึ่งรอยแยกทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้เน้นย้ำเส้นแบ่งพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์รัฐ-ชาติที่เข้มข้นขึ้นตามสถานการณ์เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในยุคสมัยหลัง

แต่ก่อนจะไปถึงประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้เขียนต้องการอธิบายถึงเงื่อนไขของเวลากับการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงทั้ง 2 กลุ่ม โดยผู้เขียนได้อาศัยช่วงเวลาก่อนและหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกเป็นเส้นแบ่ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากสถานการณ์ชายแดนซึ่งเป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกที่เด่นชัด

¹ดูใน Barth Fredrik, "Introduction", in Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference, (Boston: Little Brown 1969) ,14-15.

ความสัมพันธ์ในช่วงก่อนเหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’² (ก่อนทศวรรษ 2540)

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติข้ามพรมแดนระหว่างกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันกับกะเหรี่ยงในอีกฝั่งพรมแดนดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน หากสืบสาวไปถึงบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ของกะเหรี่ยงในอาวโสที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ก็พบว่าหลายคนต่างก็มีสายสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในพม่าอย่างใกล้ชิด (ดังกรณีพี่น้องตา มีเอกาพอเม พะตีบ้อพอ เป็นต้น) จากข้อมูลในบทที่ 4 เราพบว่าบ่อน้ำมันเริ่มตั้งหลักแหล่งถาวรก่อตัวขึ้นเป็นกลุ่มบ้านเล็กๆ มาตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เพิ่งขยายตัวขึ้นหลังจากนั้น กะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันจำนวนมากยังคงนับถือผีบรรพบุรุษที่สืบทอดทางเครือญาติฝ่ายหญิงไปพร้อมๆ กับการซึมซับความเชื่อทางศาสนาพุทธที่แผ่ขยายขึ้นมาเป็นครั้งคราวโดยพระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ราชการไทยในยุคแรกอย่างครู และตชด. จนกระทั่งได้มีการตั้งวัดบ่อน้ำมันขึ้นมา

ขณะเดียวกัน แม้ชุมชนกะเหรี่ยงนอกในฝั่งพม่าจะอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกล และมีสภาพโดดเดี่ยว กระจัดกระจาย ไม่แตกต่างจากชุมชนบ่อน้ำมันในยุคแรก แต่พวกเขาก็เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์และอยู่ภายใต้อิทธิพลการบริหารปกครองของอังกฤษมาก่อนสมัยที่พม่าจะได้รับเอกราชเป็นเวลานานมาก หรือกล่าวได้ว่านับตั้งแต่สมัยที่พอจะสืบสาวจากความทรงจำของกะเหรี่ยงอาวโสในบ่อน้ำมันกลับไปได้ กะเหรี่ยงในฝั่งไทยกับกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าก็มีความแตกต่างทางศาสนากันมาก่อนแล้ว (ดูตัวอย่างประวัติของพี่น้องตา-ในบทที่ 4) หากแต่ความแตกต่างทางศาสนาไม่ได้เป็นเงื่อนไขกีดกันในการแต่งงานหรือการจัดองค์กรกลุ่มของกะเหรี่ยงทั้งสองฟากพรมแดนเลย การเดินทางติดต่อสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในบริเวณสองฟากพรมแดนใกล้เคียงเป็นเรื่องปกติ

ต่อมาในยุคสมัยที่รัฐไทยได้แผ่ขยายอำนาจการบริหารปกครองเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ในราวช่วงทศวรรษ 2500 ชุมชนกะเหรี่ยงบ่อน้ำมันมีความสัมพันธ์กับคนไทยจากพื้นราบมากยิ่งขึ้น ขณะที่ธุรกิจชายแดนก็เริ่มเข้ามาในบ่อน้ำมัน โดยเฉพาะการทำเหมืองแร่ข้ามพรมแดน จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่ามีกะเหรี่ยงทั้งจากในบ่อน้ำมันและกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าเป็นลูกจ้างบรรทุกแร่ข้ามพรมแดนมายังฝั่งไทย และชุมชนเริ่มมีการขยายตัวขึ้นกว่าในช่วงก่อน ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน

² ในที่นี้ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’ หมายถึงเฉพาะเหตุการณ์ช่วงที่มีผลกระทบทำให้ชาวกะเหรี่ยงฝั่งพม่าจำนวนมากอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในบ่อน้ำมันฝั่งไทย และกลายเป็นผู้พลัดถิ่นจากการสู้รบ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา แต่หากจะนับผลกระทบที่เกิดขึ้นตามลำดับเหตุการณ์สำคัญ อาจทำให้นึกถึงฐานบัญชาการใหญ่ของกะเหรี่ยงอิสระ คือ ‘มานอร์ปลอว์’ ซึ่งถูกทำลายไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538

ของกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันกับกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าช่วงเวลานั้น จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความสัมพันธ์ทางเครือญาติเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนที่ขยายตัวขึ้นด้วย

ขณะเดียวกัน แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ว่าได้มีการปักปันเขตแดนมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ในความเป็นจริง พรมแดนเพิ่งจะเริ่มปรากฏขึ้นอย่างส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนในบริเวณด้านบ่อน้ำมันหลังทศวรรษ 2500 มานี้เท่านั้น อันเป็นผลจากการปรากฏตัวของตำรวจตระเวนชายแดนและกองกำลังทหารกะเหรี่ยงอิสระหรือเคเอ็นยูในอีกฟากพรมแดน ซึ่งเข้ามาปฏิบัติการตั้งด่านควบคุมการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าในบริเวณด้านบ่อน้ำมัน และอีกฟากพรมแดนที่ขณะนั้นยังคงอยู่ภายใต้การบริหารปกครองของกะเหรี่ยงเคเอ็นยู และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ก็คือ การทำบัตรประชาชนของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยในระยะเวลาต่อมา (กรุณาดูในบทที่ 3) ได้ทำให้กะเหรี่ยงในบ่อน้ำมันผูกโยงตัวเองเข้ากับรัฐไทยอย่างแน่นขึ้น และมีผลกระทบต่อการรับรู้จำแนกกะเหรี่ยงจากสองฝั่งอย่างชัดเจนตายตัว อาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่สายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของกะเหรี่ยงตามบริเวณชายแดนระหว่างลุ่มน้ำแควน้อยและตะนาวศรีได้ถูกทำลายจากปฏิบัติของอำนาจรัฐอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

การทำบัตรประชาชนไทยขึ้นในหมู่กะเหรี่ยงบ่อน้ำมัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่กระทำไปสองด้านพร้อมกัน คือ การรวม (inclusion) และการกีดกัน (exclusion) ผู้ที่ถูกรวมและกีดกันจากความเป็นไทย ผลของปฏิบัติการโดยตัวของมันเองก็คือ การบ่งชี้จำแนกประชากรในสังกัดที่ผูกตรึงกับอาณาเขตแดน (territory) แต่อย่างไรก็ตาม แม้ปฏิบัติการของรัฐไทยจะเริ่มปักพรมแดนทางประชากรชัดเจนมากขึ้น แต่กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกก็ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและยังแต่งงานระหว่างกันเป็นปกติ ดูเหมือนว่ากะเหรี่ยงในฝั่งไทยและในพม่ายังคงมีสถานภาพตำแหน่ง (status quo) ที่ทัดเทียมกัน ธุรกิจการค้าชายแดนในช่วงที่กะเหรี่ยงอิสระมีศักยภาพสูงขึ้น ดูเหมือนจะเป็นการได้เปรียบของกะเหรี่ยงในจะรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับกะเหรี่ยงนอกในฝั่งพม่าเอาไว้ ขณะที่กะเหรี่ยงในก็มีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยพื้นราบเพิ่มขึ้นด้วย

เมื่อหันมาพิจารณาความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในบ่อน้ำมัน ในช่วงทศวรรษ 2500 นั้น ศาสนาคริสต์จากพม่าได้เริ่มแผ่ขยายเข้ามาในบ่อน้ำมันจากผู้สอนศาสนาที่เป็นกะเหรี่ยงนอก การชักชวนกะเหรี่ยงในให้เปลี่ยนศาสนาทำได้ไม่มากนัก แต่สำเร็จในกลุ่มผู้นำกะเหรี่ยงของชุมชน (โปรดดูในบทที่ 4) จนกระทั่งมีการตั้งคริสตจักรขึ้นในระยะต่อมา นโยบายสำคัญของการเผยแผ่และการเปลี่ยนศาสนาคริสต์ ได้ชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ซึ่งมีความใกล้ชิดกันอย่างแน่นแฟ้น และแสดงให้เห็นถึงการตัดผ่านของวัฒนธรรมข้ามพรมแดนที่ไหลจากฝั่งพม่าข้ามพรมแดนเข้ามาฝั่งไทย แต่ขณะเดียวกันใน

กระบวนการนั้น ก็ได้สร้าง ‘รอยแยก’ ทางวัฒนธรรมในการนับถือศาสนาขึ้นในกลุ่มกะเหรี่ยงในบ้องตื้นดั้งเดิมด้วย หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่าเครื่องหมายยืนยันพรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในดั้งเดิมซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือผีเครือญาติฝ่ายหญิง กำลังปรับเปลี่ยนเครื่องหมายของพรมแดนชาติพันธุ์ โดยการปักปันขีดพรมแดนขึ้นใหม่ที่เกี่ยวพันใกล้ชิดกับความเชื่อทางศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงนอกในฝั่งพม่าแทน แน่นอนว่ากระบวนการดังกล่าวสัมพันธ์กับการจัดองค์กรชาติพันธุ์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ กะเหรี่ยงในที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงนอกค่อนข้างมาก โดยส่วนใหญ่จะแต่งงานสร้างครอบครัวกับกะเหรี่ยงนอก

อย่างไรก็ตาม ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ต่อกะเหรี่ยงในบ้องตื้น ได้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากกะเหรี่ยงในมากพอควร ดังคำอธิบายของกะเหรี่ยงในต่อเหตุการณ์ ‘อาเพศ’ ที่เกิดขึ้นกับคนเปลี่ยนศาสนาในหลายกรณี ซึ่งเป็นการต่อต้านการกีดกันการเปลี่ยนศาสนาของกะเหรี่ยงในในช่วงเวลานั้น (กรุณาดูในบทที่ 5) เราอาจจำเป็นต้องอาศัยการตีความการปะทะต่อรองทางความเชื่อทางศาสนาของพวกเขา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผลลัพธ์อย่างหนึ่งในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางศาสนาที่เห็นได้ชัดก็คือ รูปแบบค่านิยมหลังการแต่งงานของครอบครัวที่กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกแต่งงานกัน ซึ่งพวกเขาจะให้อิสระกับคู่สมรสในการนับถือศาสนาเดิมของตนได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนาตามฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ครอบครัวผสมลักษณะนี้มีอยู่นับสิบครอบครัว และเป็นครอบครัวที่แต่งงานกันในช่วงก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกทั้งสิ้น

ความชัดเจนของผลกระทบจากการขีดลากพรมแดนภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติ ที่ส่งผลต่อชีวิตของผู้คนอยู่ตามแนวชายแดน โดยแท้จริงดูเหมือนจะมาปรากฏในเชิงรูปธรรมในราวทศวรรษ 2520 ไปแล้ว เมื่อปฏิบัติการทางอำนาจ ของรัฐกลายเป็นพรมแดนที่ตัดผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติชาติพันธุ์ของพวกเขา โดยเฉพาะปฏิบัติการที่กระทำผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งจำแนกควบคุมและปกป้องสิทธิแก่ผู้คนในพรมแดนของตน การทำบัตรประชาชนและการทำบัตรต่างด้าว (บัตรสี) ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น³ ได้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในชุมชนตามมา เห็นได้จากการแต่งงานระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ซึ่งเริ่มมีข้อกำหนดเงื่อนไขในการแต่งงานระหว่างกันเพิ่มขึ้น ดังที่จอประเสริฐกะเหรี่ยงใน วัย 39 ปี ได้เล่าถึงค่านิยมในแต่งงานเมื่อสิบกว่าปีก่อนขณะที่เขายังหนุ่มว่า “พ่อพี่นี่จะบอกชัดเลยลูกหลานทุกคนแกจะบอกว่า เออ ถ้าจะเอาเมียทั้งทีก็เอาคนที่มันถูกต้องตาม

³จากคำบอกเล่าของกะเหรี่ยงนอกหลายคน บอกว่าในช่วงที่มีการทำบัตรต่างด้าวในช่วงแรก หลายคนแทบจะไม่เห็นว่ามีผลสำคัญจากการทำบัตรแต่อย่างใด

กฎหมายนะ อนาคตจะได้ไม่มีปัญหา ใหม่ๆ เน้นนอนพ่อแม่พี่ก็ค่อนข้างที่จะปฏิเสธนะ ปฏิเสธลูกสะใภ้” สายสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงข้ามพรมแดนดั้งเดิม จึงได้ถูกทำลายจากกระบวนการทางกฎหมายของรัฐในช่วงนั้นด้วย

ผลกระทบจากการกีดกันจำแนกสิทธิทางกฎหมาย ได้เริ่มส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางสังคมของกะเหรี่ยงนอกที่ต่ำลงกว่าเดิม สถานะทางสังคมของการเป็นพลเมืองรัฐไทยตามกฎหมายกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญขึ้นมา

ขณะเดียวกัน ชุมชนกะเหรี่ยงบ้องตื้นก็กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากการเคลื่อนย้ายของผู้คนทั้งจากในฝั่งไทยและพม่าที่เข้าไปทำธุรกิจไม้ในบริเวณชายแดน และการเข้ามาจับจองพื้นที่เพาะปลูกใหม่ของคนไทยจากต่างถิ่น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของกะเหรี่ยงในดั้งเดิม ซึ่งทำให้ระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวได้เข้ามาแทนที่ ในแง่หนึ่งการเปลี่ยนวิถีการผลิตจากยังชีพไปสู่การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้การแบ่งแยกแรงงานและการลำดับชั้นทางสังคมที่แตกต่างเพิ่มขึ้น และสอดคล้องไปกับการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการจำแนกด้านสัญชาติ กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ดั้งเดิมของกะเหรี่ยงในบ้องตื้นกับผู้คนกลุ่มต่างๆ รอบข้างที่แยกถ่างออกจากกัน ปัจจัยทั้งหมดล้วนมีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก รวมไปถึงกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ ที่รายล้อม จากข้อมูลผังเครือญาติกะเหรี่ยงใน (กรุณาดูในบทที่ 4) จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนไทยจากถิ่นอื่นกับกะเหรี่ยงใน มีความสัมพันธ์จากการแต่งงานเพิ่มขึ้นอย่างมาก ขณะที่การแต่งงานของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ จนแทบจะไม่ปรากฏเลย

ความสัมพันธ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ ‘ค่ายกะเหรี่ยงแตก’

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางเครือญาติชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกที่เริ่มมีรอยถ่างมาแล้วในช่วงก่อนนี้ ก็ยังปรากฏชัดเจนภายหลังจากเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ผลกระทบจากสถานการณ์ชายแดนที่แปรผันของอำนาจรัฐและพรมแดน เมื่อทหารพม่าเข้ายึดกุมพื้นที่พรมแดนที่เคยอยู่ในการปกครองของกะเหรี่ยงอิสระ การสู้รบและความรุนแรงของสงคราม ได้ส่งผลให้กะเหรี่ยงนอกจำนวนมากเคลื่อนย้ายหนีเข้ามาใน

บ่อน้ำมันฝั่งไทย พวกเขากลายเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง⁴ ซึ่งมีสถานะแตกต่างไปจากกะเหรี่ยงนอกปกติทั่วไปเหมือนกลุ่มที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อน้ำมันก่อนหน้านี้ สถานการณ์ชายแดนในเวลานั้นนับเป็นการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณสองฝั่งพรมแดนอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

เมื่อพรมแดนรัฐ-ชาติในแง่ของพรมแดนทางกายภาพ (physical boundaries) ถูกปิดสนิทแน่น ทั้งบริเวณด้านบ่อน้ำมันและห้วยโง จากปฏิบัติการควบคุมของรัฐไทยและพม่าอย่างเข้มข้น จึงผลให้พื้นที่บริเวณชายแดนกลายเป็นพื้นที่อันตรายในการเผชิญหน้ากับความรุนแรง ทั้งที่เป็นรูปธรรมจากประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้คนและในระดับความคิดนึกต่อการรับรู้ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนแทบจะเรียกยุดีลง ผู้คนเดินทางเคลื่อนย้ายจากพม่าสู่ไทยไปในทิศทางเดียว โดยการลักลอบเดินทางข้ามพรมแดนตามพื้นที่ป่าธรรมชาติที่ไม่อาจกำหนดเขตพรมแดนที่แน่นอนตายตัวเหมือนในแผนที่ได้ การข้ามพรมแดนของผู้คนจากฝั่งพม่าได้สั่นคลอนบูรณาภาพแห่งอธิปไตยรัฐไทย โดยที่รัฐไทยก็ไม่อาจควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ปฏิบัติการของรัฐไทยจึงอาศัยการตรวจควบคุมผู้คนให้ตรึงติดอยู่กับพื้นที่ต่อกะเหรี่ยงนอกหรือ ‘คนนอก’ ทั้งหมดในบริเวณพื้นที่ชุมชนบ่อน้ำมันฝั่งไทยแทน ทั้งโดยการใช้กฎหมายจำแนกผู้คนตามบัตรสถานะต่างดาวประเภทต่างๆ และปฏิบัติการตรวจจับกวาดล้าง ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์บริเวณชายแดนแต่ละช่วงเวลา

จากข้อมูลที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงในบ่อน้ำมัน กล่าวคือ กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ซึ่งมีจำนวนมากกว่ากะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอาศัยในบ่อน้ำมันก่อนหน้านี้มากหลายเท่า พวกเขามีสถานะเป็นผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นไร้สัญชาติที่ไม่มีสถานะที่มั่นคง บางส่วนไม่มีบัตรต่างดาวใดใดและหลบออกมาจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหิน เพื่อรอเวลารับการพิจารณาให้ลี้ภัยไปยังประเทศที่สาม การดำรงอยู่ของกะเหรี่ยงนอกในบ่อน้ำมันจำเป็นต้องพึ่งพิงอาศัยความช่วยเหลือจากกะเหรี่ยงในในบ่อน้ำมัน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง จากเครือข่ายที่สัมพันธ์ มาก่อนหน้านี้ และเพื่อนบ้านที่เพิ่งสร้างความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ กระทั่งการพึ่งพิงภายใต้การอุปถัมภ์จากผู้นำกะเหรี่ยงในในท้องถิ่นต่างๆ ภายใต้สภาพการณ์กดดันทั้งหมดต่อสภาพชีวิตที่ไร้เสถียรภาพมั่นคงของกะเหรี่ยงข้างต้น (โปรดดูเพิ่มเติมในบทที่ 5) กะเหรี่ยงนอก จึงตกอยู่ในสถานะภาพที่

⁴ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับตัวตนผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดน ได้ใน Decha Tangseefa, “Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced Karens and the Thai-Burmese In-Between Spaces,” in *Alternatives* 31, 2006, 405-429.

ตกต่ำยิ่งขึ้นกว่าเดิมในตำแหน่งทางสังคม (social position) ของชุมชนพหุชาติพันธุ์บ่อน้ำร้อน พวกเขากลับมาจัดจำแนกเป็นพลเมืองชั้นสองที่ต่ำชั้นกว่ากะเหรี่ยงในเครือญาติชาติพันธุ์ที่ใกล้ชิดของพวกเขา ซึ่งเป็นพลเมืองไทยและอยู่ในสถานะทางสังคมใกล้ชิดกับคนไทยมากขึ้น

เมื่อพิจารณาจากสถานะตำแหน่งทางสังคมของกะเหรี่ยงนอก ในฐานะพลเมืองชั้นสอง ที่อาศัยอยู่อย่างจำกัดภายใต้สิทธิกฎหมายรัฐไทย ได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่ากะเหรี่ยงใน (กรุณาดูในบทที่ 5) ตำแหน่งทางสังคม ซึ่งเป็นช่องทางการดำรงชีวิตของกะเหรี่ยงนอกได้กลายเป็นเหมือนเครื่องบ่งชี้สถานะทางสังคมที่กีดกัน (exclusion) พวกเขาจากทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มคนไทยและกะเหรี่ยงใน สภาพการณ์ดังกล่าวของกะเหรี่ยงนอก อาจจะดูไม่แตกต่างจากคนนอกกลุ่มอื่นๆ ในบ่อน้ำร้อน ซึ่งอยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อย (Minorities) ที่มักจะถูกกีดกัน จากคนกลุ่มใหญ่ ในฐานะที่พวกเขากลายเป็นปัญหาของรัฐไทย และเป็นประโยชน์กว่าสำหรับเจ้าของบ้านสำหรับกดขี่บังคับในตำแหน่งที่ได้เปรียบของเขา ดังเช่น กรณีการบังคับใช้แรงงานการพัฒนา ค่าแรงงานต่ำกว่าคนไทย เป็นต้น ในหัวข้อ Minorities, pariahs, and organizational characteristic of the periphery⁵ บาร์ธได้อธิบายการปฏิสัมพันธ์ในเชิงกีดกันแบ่งแยกระหว่างกลุ่มเจ้าบ้านและชนกลุ่มน้อยเอาไว้ว่า “พรมแดนของกลุ่มที่ไม่ได้ถูกกีดกันออกไป (pariahs) จะถูกรักษาอย่างเข้มแข็งโดยการแบ่งแยกกีดกันของประชากรเจ้าของบ้าน และพวกเขาถูกบังคับเสมอ ที่จะทำให้การใช้เครื่องหมายที่แตกต่างกันได้ง่ายในการบ่งบอกอัตลักษณ์ของพวกเขา”⁶ อาจกล่าวได้ว่า ทั้งสถานภาพทางสังคมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกระหว่างกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มในระดับหนึ่ง

จากสถานการณ์ดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อสำนึกการอ้างชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม ซึ่งพรมแดนชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ของพวกเขาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแตกต่างไปจากก่อนหน้านี้ ดังที่พบว่ากฎเกณฑ์ความเข้มงวดในการแต่งงานระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแต่งงานของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงในลดลงไป ดังที่จอตไฮ (นามสมมุติ) หนุ่มกะเหรี่ยงใน อายุ 23 ปี เล่าถึงค่านิยมในการแต่งงานที่เขาเคยได้รับการตักเตือนจากป้าและน้าผู้หญิงของเขาเสมอว่า “เขาบอกให้หาคนมีบัตรนะ เพราะว่ามันดีกว่าคนนอก คนนอกไม่มีอะไรเลย ครอบครัวเขาก็ไม่มีอะไร ไม่มีฐานะอะไร

⁵Barth Fredrik, *Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, 31.

⁶Ibid.

ประมาณเนี่ย ที่ก็ต้องเช่าเขาอยู่ ที่ตัวเองก็ไม่มีจริงๆ คนมีบัตรนะได้ ยกเว้นคนไม่มีบัตร แต่คน บ้างดีเห็นได้เมียคนไม่มีบัตรเยอะแยะนะ”

ในแง่ที่มองจาก คำอธิบายของ Levi-Strauss ว่าการแบ่งแยกจะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการเข้าถึงความสามารถที่จะสืบพันธุ์ (แต่งงาน) กับผู้หญิง⁷ จะเห็นได้ว่าในกรณีของบองต๊บนในปัจจุบันเงื่อนไขการแต่งงานค่อนข้างเข้มงวดขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ในกรณีของกะเหรี่ยงในดังที่กล่าวถึงข้างต้นเท่านั้น ในด้านของกะเหรี่ยงนอกเองก็มีเงื่อนไขการแต่งงานที่คู่สมรสจะต้องเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์ด้วยเช่นกัน (กรุณาดูเพิ่มเติมในบทที่ 5) เงื่อนไขดังกล่าวเป็นพรมแดนที่ตรึงเครียดต่อความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกเพิ่มขึ้น และมีนัยที่แตกต่างไปจากช่วงก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตกที่พวกเขาสร้างบรรทัดฐานที่จะไม่ก้าวก่ายการนับถือศาสนามะหว่างกันหลังการแต่งงาน ในสภาพดังกล่าวกลายเป็นสิ่งที่สร้างความไม่พอใจกับกะเหรี่ยงใน ซึ่งอยู่ในฐานะตำแหน่งที่ได้เปรียบกะเหรี่ยงนอกที่จะต้องทำตามเงื่อนไขดังกล่าว

เมื่อพิจารณาถึงพรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในสถานการณ์ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ากรณีของกะเหรี่ยงในกำลังอยู่ในสภาพที่ ‘พรมแดน’ กำลังเปลี่ยนแปลงไป ใกล้ชิดกับคนไทยมากยิ่งขึ้น หรือกล่าวได้ว่าพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกับคนไทยกำลังถูกขจัดหายไป แนวโน้มดังกล่าวเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนไทย กระทั่งเงื่อนไขที่ป้องกันพรมแดนชาติพันธุ์จากการแต่งงานกับคนไทยที่สลายไป, การละทิ้งความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมของตน, และกระทัมมีสัญญาณที่บ่งชี้ถึงการละทิ้งภาษากะเหรี่ยงในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีพ่อแม่เป็นกะเหรี่ยงใน เป็นต้น ดังที่ Keyes⁸ ได้อธิบายถึงการปรับเปลี่ยนทางชาติพันธุ์ ซึ่งเกิดจากการลบข้อตรงข้ามเชิงโครงสร้าง (Structural opposition) ซึ่งเป็นพรมแดนในการธำรงรักษาสำนึกชาติพันธุ์ของกลุ่มออกไป “เมื่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ นั้นอาจจะปรับเปลี่ยนได้น้อย ถ้าข้อตรงข้ามเชิงโครงสร้าง ที่สำคัญระหว่างกลุ่มถูกขจัดลบทิ้ง เครื่องหมายความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มคน อาจจะถูกรบอบงำ และกลืนกลายเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง”⁹ ส่วนในกรณีของกะเหรี่ยงนอก กลับพบว่าพวกเขายังคงธำรงรักษาพรมแดนชาติพันธุ์เอาไว้ได้อย่างเข้มแข็งและมีเอกลักษณ์ของกลุ่มที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รอบข้างชัดเจน ขณะที่เงื่อนไขกีดกันทางการแต่งงานระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกเพิ่มมาก

⁷ Keyes Charles, “Introduction”, in *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*, (Pennsylvania: Institute for the study of Hama Issues, 1979), 5.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid, 6.

ขึ้นด้วย สืบเนื่องจากการปรับความสัมพันธ์ในยุคหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ซึ่งสถานภาพทางสังคมของกะเหรี่ยงในฝั่งไทยกับกะเหรี่ยงนอกจากฝั่งพม่าแตกต่างกันอย่างมาก

ผู้เขียนขอสรุปสถานการณ์การดำรงชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก ในภาพรวมดังต่อไปนี้

กะเหรี่ยงใน

จากข้อมูลภาคสนามได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า สำนักทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในกำลังปรับเปลี่ยนเป็นไทยเข้มข้นขึ้น แม้ว่าพวกเขาจะยังคงความแตกต่างบางอย่างจากคนไทยเอาไว้ด้วยก็ตาม จากข้อมูลเครือข่ายจะเห็นได้ชัดเจนว่าครอบครัวกะเหรี่ยงในในปัจจุบัน ส่วนมากจะมีสมาชิกคนไทยเพิ่มขึ้น และในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่จะมีลักษณะเป็นลูกผสมที่เกิดกับกะเหรี่ยงในกับคนไทยทั้งสิ้น ส่วนที่มีพ่อแม่ที่สืบสายกะเหรี่ยงในโดยตรงทั้งคู่้น้อยมาก (โปรดดูผังเครือข่ายประกอบในบทที่ 4) นอกจากนี้ ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่แสดงถึงการรวมกลุ่มเครือญาติเพื่อประกอบพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษของกะเหรี่ยงใน เช่น ความเชื่อด้าวขาว/ด้ายเหลืองหรือประเพณีการทอดสะพาน/คำตันโพธิ์ ที่พวกเขาได้ละทิ้งไปเพื่อปรับตัวเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับคนไทย หรือด้วยอิทธิพลของปฏิบัติการสร้างความเป็นไทยของรัฐไทยสมัยใหม่ เช่น ระบบการศึกษา ศาสนาพุทธ เป็นต้น ก็มีผลสำคัญยิ่งที่ทำให้พรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในบ่อน้ำต้นเลือนลางลงไป

หากพิจารณาจากสำนักทางชาติพันธุ์ของกลุ่มสมาชิกครอบครัวกะเหรี่ยงในที่อายุต่ำกว่า 25 ปีลงมา จะเห็นชัดเจนว่าสำนักชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแทบจะเลือนหายไปอย่างชัดเจน

กรณีของเมฆ (นามสมมุติ) เด็กหนุ่มวัยรุ่น อายุราว 17 ปี เขามีพ่อแม่ก็เป็นกะเหรี่ยงใน บ่อน้ำต้น เมฆออกไปเรียนปวช. ในเมืองกาญจน์ เมื่อเรียนจบก็กลับมาอยู่บ่อน้ำต้นกับพ่อ เขาบอกว่าตัวเขาฟังภาษากะเหรี่ยงเข้าใจดีหากพูดไม่เร็วนัก แต่เมฆก็ไม่ค่อยได้ใช้ภาษากะเหรี่ยงพูดคุย แม้แต่กับพ่อของเขาเอง สังเกตเห็นได้ชัดว่าเมฆบ่งชี้ตัวเองกับความเป็นไทยมากกว่ากะเหรี่ยง และดูเหมือนเขาจะได้ละทิ้งความเป็นกะเหรี่ยงไปหมดแล้ว “ก็เหมือนกับเวลาที่กะเหรี่ยงพูดภาษาไทยไม่ชัด เราเป็นคนไทยเวลาคุยกับกะเหรี่ยงด้วยภาษากะเหรี่ยงก็ไม่ชัดเหมือนกัน กลัวเขาจะหัวเราะ” ทั้งนี้เห็นได้ว่าคำว่า ‘กะเหรี่ยง’ ของเมฆ หมายถึงกะเหรี่ยงนอกนั่นเอง ดูเหมือนว่าเขาจะไม่นิยามตัวเองเป็นกะเหรี่ยงเหมือนคนรุ่นพ่อแม่ของเขาแล้ว

อีกตัวอย่างหนึ่งกรณีของ เอ็ม (นามสมมุติ) อายุ 4 ขวบ เพิ่งเข้าเรียนชั้นอนุบาลที่โรงเรียนบ้านบ่อน้ำต้น แม่ของเอ็มเป็นกะเหรี่ยงใน แต่พ่อเป็นคนไทยจากบ้านทุ่งมะเขือย้อย หมู่ 4 ใน

ตำบลเดียวกัน ในเย็นวันหนึ่งขณะที่เอ็มเล่นอยู่ใต้ถุนบ้านตามปกติ แม่ของเอ็มตะโกนไล่ให้ไปอาบน้ำ โดยพูดสั่งเป็นภาษากะเหรี่ยง “ແລ້ວທີ” เพราะรู้ว่าเอ็มสามารถฟังภาษากะเหรี่ยงเข้าใจทุกคำอยู่แล้ว หากแต่เอ็มก็ไม่สนใจแล้วก็เล่นต่อไป แม่ของเอ็มจึงดูเป็นภาษาไทยว่าเรียกไปอาบน้ำแล้วไปกินข้าวไม่ได้ยินหรอก แต่เอ็มตอบกลับไปว่า “หนูไม่รู้ หนูไม่ใช่กะเหรี่ยง” คำพูดของเอ็มทำให้แม่ของเขาโกรธมาก เพราะแม่ของเอ็มยังคงมีสำนึกทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเข้มข้นกว่า แต่กระนั้นสถานการณ์การอ้างชาติพันธุ์ดังกล่าว ก็สะท้อนให้เห็นว่าสำนึกชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในที่ต่างรุ่นอายุ ก็จะมี ความแตกต่างกันด้วย อันเป็นลักษณะของกระบวนการเปลี่ยนแปลงสำนึกทางชาติพันธุ์ โดยทั้งหมดแล้ว อาจสามารถกล่าวได้ว่าสถานการณ์การอ้างชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในกำลังพล่าเลื่อนลงไปและกำลังปรับเปลี่ยนสำนึกเป็นไทยขึ้นมาทดแทน หรือหากมองจากภายนอกก็จะพบว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เป็นเหมือนหมุดปักกันพรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในกำลังสลายไป ขณะที่อัตลักษณ์ของความเป็นไทยกำลังเข้าไปแทนที่ แม้กระทั่งการใช้ภาษากะเหรี่ยง ซึ่งเป็นสิ่งอธิบายโลกทัศน์ทางชาติพันธุ์ภายในกลุ่มสมาชิกโดยตรง

กระบวนการปรับเปลี่ยนพรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ เช่นเดียวกับสภาพการณ์การอ้างชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงนอก เนื่องจากการยืนยันความเป็นกะเหรี่ยงในยุคสมัยปัจจุบันแทบจะไม่ได้มีความหมายหรือเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาเหมือนในอดีตในช่วงก่อนเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ซึ่งอัตลักษณ์กะเหรี่ยงยังมีความจำเป็นในการติดต่อสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงนอกในอีกฝั่งพรมแดน โดยเฉพาะในการทำธุรกิจการค้าชายแดนที่เฟื่องฟูอย่างถึงที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ในปัจจุบันดูเหมือนว่าพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกำลังจะกลายเป็นอุปสรรคที่เกิกรุ่นใหม่ดังตัวอย่างที่ยกมาปฏิเสธ เนื่องจากความหมายทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไปเกาะเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมที่ต่ำกว่าคนไทย ซึ่งเป็นรูปการณ์ทางจิตสำนึกชาติพันธุ์ใหม่ของพวกเขานั้นเอง

กะเหรี่ยงนอก

สำหรับสถานการณ์การอ้างชาติพันธุ์ในกลุ่ม ‘กะเหรี่ยงนอก’ ในด้านหนึ่งตัวตนของพวกเขาถูกรับรู้เข้าใจในลักษณะของผู้อพยพหนีภัยสงคราม ซึ่งตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากหรือไม่ก็ประสบความยากลำบากจากผลกระทบของสถานการณ์ชายแดนในฝั่งพม่า จึงต้องเข้ามาทำมาหากินในฝั่งไทย หลังจากเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก จำนวนประชากรกะเหรี่ยงนอกเพิ่มขึ้น

เรื่อย ๆ อย่างแตกต่างไปจากก่อนหน้านี้ ซึ่งมีกะเหรี่ยงนอกในบ้องตึบนเพียงกลุ่มเล็กๆ ไม่ก็ครอบครัว ในแง่ของจำนวนที่เพิ่มขึ้นจึงทำให้กะเหรี่ยงนอกมีความเป็นกลุ่มก้อนชัดเจนขึ้นด้วย

เมื่อกะเหรี่ยงนอกเข้ามาอาศัยในบ้องตึบน แม้ว่าพวกเขาจะอยู่ในฐานะที่ลำบาก หลายครอบครัวแตกกระสานไปคนละทิศคนละทาง แต่กะเหรี่ยงนอกกลับสามารถรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนขึ้นมาได้จากการรวมตัวในองค์กรศาสนาคริสต์หรือคริสตจักร พวกเขาได้นำเอาระบบความเชื่อทางศาสนาและกลุ่มองค์กรคริสตจักรเดิมในฝั่งพม่า ซึ่งย้ายข้ามพรมแดนไปยังพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านถ้ำหินจังหวัดราชบุรี (ดูในบทที่ 4) และบางส่วนก็ย้ายความเป็นสมาชิกจากคริสตจักรเดิมมายังคริสตจักรบ้องตึและคริสตจักรตะนาวศรีในบ้องตึบนต่อมาแทน กลุ่มองค์กรทางศาสนาคริสต์ของกะเหรี่ยงนอก ได้ทำหน้าที่ของกลุ่มองค์กรที่ให้การพึ่งพิงแก่กะเหรี่ยงนอก ทั้งในด้านจิตใจและการช่วยเหลือต่อการดำรงชีวิตในบ้องตึบน โดยพื้นที่การปฏิสัมพันธ์ในองค์กรคริสตจักรได้เปิดโอกาสให้พวกเขาติดต่อสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในบางคน ซึ่งอาจเป็นผู้ให้การช่วยเหลือแก่กะเหรี่ยงนอกในฐานะสมาชิกในองค์กรศาสนาคริสต์หรือภายใต้พรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural boundaries) เดียวกันด้วย กล่าวได้ว่าองค์กรศาสนาคริสต์ได้ทำหน้าที่ยืนยันและตอกย้ำพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยผลิตซ้ำโลกทัศน์กะเหรี่ยงผ่านพิธีกรรม การแต่งกาย และธรรมเนียมปฏิบัติในเครือข่ายในกลุ่มศาสนา รวมไปถึงการเรียนการสอนภาษากะเหรี่ยงในกลุ่มเด็กๆ รุ่นใหม่ตั้งแต่ยังเล็ก กระบวนการเหล่านี้ทั้งหมดได้สร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด และเป็นเครื่องหมายที่สมาชิกในกลุ่มและคนนอกกลุ่มรับรู้เห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งกว่ากะเหรี่ยงใน

จากการเปรียบเทียบ สถานการณ์การอ้างชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก จะเห็นได้ว่าในขณะที่พรมแดนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในดั้งเดิม กำลังถูกกลืนหายไปไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป กะเหรี่ยงนอกยังคงยืนยันพรมแดนชาติพันธุ์ที่แสดงอัตลักษณ์แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้มีความเป็นไปได้มากกว่าในอนาคตข้างหน้าเล็กๆ จากครอบครัวกะเหรี่ยงนอกจะได้รับสัญชาติไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งสถานการณ์ทางชาติพันธุ์ในอนาคตข้างหน้า กะเหรี่ยงนอกจะเข้ามาแทนที่โครงสร้างตำแหน่งของกะเหรี่ยงใน โดยที่ยังคงมีอัตลักษณ์และพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ชัดเจนจากองค์กรทางศาสนาของพวกเขา ขณะที่กะเหรี่ยงในจะกลืนหายไปกับโครงสร้างตำแหน่งของคนไทยโดยสิ้นเชิง หากแต่อาจจะยังคงเหลืออัตลักษณ์กะเหรี่ยงดั้งเดิมบางอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อพวกเขา ดังเช่น ประเพณีท้องถิ่นประจำปี แต่ก็ไม่มีความหมายต่อการยืนยันพรมแดนชาติพันธุ์ของกลุ่มเหมือนที่บรรพบุรุษกะเหรี่ยงในของพวกเขารับรู้เข้าใจ

พรมแดนภายในกะเหรี่ยงการตัดผ่านของพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแบ่งจำแนกระหว่าง ‘กะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก’ ด้วยระบบความเชื่อทางศาสนา หรือพรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural boundaries) ระหว่างพุทธและคริสต์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้นนั้น แม้จะเป็นเครื่องหมายบ่งชี้ทางวัฒนธรรมที่สร้างเส้นแบ่งความแตกต่างของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่ม แต่กระนั้นก็หาใช่เป็น ‘ตัวบ่งชี้กำหนด’ ที่สำคัญที่สุดในการขีดแบ่งออกเป็นกลุ่ม ‘ใน/นอก’ ของกะเหรี่ยงในบ้องตื้นไม่ ดังที่เราทราบกันดีว่า กะเหรี่ยงไทยและกะเหรี่ยงพม่าที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ก็มีเหมือนกันปะปนกันไป หากแต่เส้นแบ่งที่ใช้ขีดแบ่งพรมแดนภายในกลุ่มกะเหรี่ยงออกเป็น ‘คนใน/คนนอก’ อย่างตายตัว เป็นผลพวงจากปฏิบัติการขีดเส้นพรมแดนรัฐ-ชาติที่จัดแบ่งผู้คนออกตามพื้นที่อาณาเขตแดนที่ตนเองสังกัด ด้วยชุดปฏิบัติการอันหลากหลายในพัฒนาการของพรมแดนรัฐในยุคที่รัฐ-ชาติสมัยใหม่ก่อตัวขึ้น เช่น การปักปันเขตแดน การทำแผนที่ การลาดตระเวนของหน่วยงานความมั่นคง และเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดต่อมา คือ การจำแนกความเป็นสมาชิกพลเมืองรัฐ-ชาติไทยหรือการกำหนดสัญชาติ โดยมีบัตรประชาชนไทยเป็นตัวบ่งชี้สำคัญ

น้องสาว (นามสมมุติ) หญิงกะเหรี่ยงนอก อายุ 28 ปี อยู่ในบ้องตื้นมานานสิบกว่าปี อธิบายถึงความแตกต่างของกะเหรี่ยงใน/นอกว่า “กะเหรี่ยงนอกก็กะเหรี่ยงที่มันเข้ามาไม่มีบัตร ไม่มีอะไรอย่างเนี้ย กะเหรี่ยงในก็คือ กะเหรี่ยงไทยที่มีบัตรประชาชนที่มีสิทธิอย่างเนี้ย ...มันแตกต่างตรงนี้แหละพี่” การแบ่งระหว่าง ‘ใน’ กับ ‘นอก’ ในบริบทของบ้องตื้น มีความคล้ายคลึงกับที่พบในกลุ่ม ‘ลาวข้าวเจ้า’ ในเขตจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอื่นๆ ของภาคอีสาน ในงานศึกษาของสุริยา สมุทรคุปต์และคณะ¹⁰ อธิบายว่ากลุ่มลาวข้าวเจ้าหรือลาวใน จะบ่งชี้จำแนกตัวตนแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดกัน ไม่ว่าจะเป็นไทยโคราช จีน มอญ หรือลาวนอกในภาคอีสาน โดยอาศัยอัตลักษณ์ในการบริโภคข้าวเจ้าเป็นเครื่องหมายแสดงความแตกต่างจากลาวนอกซึ่งรับประทานข้าวเหนียว แต่ลาวข้าวเจ้าก็ยังคงยืนยันเครื่องหมายสำคัญของลาวดั้งเดิม เช่น ภาษาและความเชื่อผีฟ้าผีแถน ผีปู่ตาและวิถีชีวิตอื่นๆ เอาไว้พร้อมกันด้วย

การแบ่งแยกลาวในและลาวนอก ในกรณีของลาวข้าวเจ้าเป็นผลจากบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองรัฐในอดีต ในยุคสมัยการปฏิรูประบบการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ

¹⁰สุริยา สมุทรคุปต์, วิถีคิดของคนไทย: พิธีกรรม “ช่วงผีพ่อน” ของ “ลาวข้าวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2540), 145-8.

หัวเมืองลาวประเทศราชถูกผนวกเข้าอยู่ภายใต้อำนาจรัฐสยาม ขณะที่ลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงถูกตัดแบ่งอยู่ภายใต้อำนาจอาณานิคมฝรั่งเศส กลุ่มคนลาวในนครราชสีมาได้เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐสยามอย่างใกล้ชิดกว่าลาวนอกหรือคนอีสาน จึงมีความรู้สึกที่ว่าตนเองอยู่ข้างในหรือใกล้กับกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญ ความทันสมัยและอำนาจทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจมากกว่า อัตลักษณ์ของ ‘ลาวใน’ จึงถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างแตกต่างจาก ‘ลาวนอก’ หรือคนอีสานทั่วไป เห็นได้จากการบริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ดังนั้นนัยยะของการแบ่งระหว่าง ‘ลาวใน’ กับ ‘ลาวนอก’ จึงเกิดขึ้นในบริบทความสัมพันธ์ของกลุ่มคนลาวสองกลุ่มที่อ้างอิงความใกล้ชิดกับศูนย์กลางอำนาจรัฐของกรุงเทพฯ ตามคติการปกครองในอดีต ส่วน ‘กะเหรี่ยงใน’ กับ ‘กะเหรี่ยงนอก’ เป็นการแบ่งแยกโดยมีอาศัยพรมแดนรัฐ-ชาติสมัยใหม่เป็นเครื่องหมายกำหนด

เมื่อพิจารณากรณีระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก พวกเขาต่างก็รับรู้ถึงพรมแดนรัฐไทยและพม่ามาเป็นเวลานานแล้ว หากแต่การจำแนกด้วยเส้นพรมแดน เพิ่งจะปรากฏชัดเจนอย่างมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพวกเขาก็ในระยะไม่กี่สิบปีมานี้ (ดูในบทที่ 3) เมื่ออำนาจรัฐไทยและอำนาจรัฐข้างเคียงได้เริ่มกำหนดความเป็นพลเมืองในสังกัด โดยเฉพาะเมื่อเริ่มมีการทำบัตรประชาชน ในราวช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา บัตรประชาชน (Identity Card) เป็นตราประทับที่บ่งบอกสังกัดความเป็นพลเมืองของรัฐไทยอย่างเด่นชัดและผูกพันกับข้อกำหนดทางกฎหมายของรัฐ ในด้านหนึ่งบัตรประชาชนทำหน้าที่บ่งชี้ความเป็นสมาชิกของรัฐไทย พร้อมกันนั้นในอีกด้านหนึ่งมันก็ได้ทำหน้าที่แยกผู้คนอื่น ๆ (The others) ที่ไม่ใช่สมาชิกในสังกัดออกไปด้วย ดังที่พิชญ พงษ์สวัสดิ์กล่าวว่า “ลักษณะพิเศษของการสร้างพรมแดนของไทยคือการสร้างพลเมืองที่ไม่สิทธิสมบูรณ์ (Partial citizenship) เพราะเขตแดนไทยไม่ได้อยู่ที่กายภาพ หรือเส้นพรมแดนกว่า 2,000 กิโลเมตร แต่มันอยู่ที่กาย (Body) ของคน ซึ่งผ่านระบบการออกบัตรประชาชน บัตรสีชนกลุ่มน้อยทั้ง 16 แบบ บัตรแรงงานต่างด้าว และการตรวจสอบบัตรนอกแนวเขตพรมแดนในแผนที่”¹¹ ด้วยลักษณะดังกล่าวบัตรประชาชนจึงไม่แตกต่างไปจาก ‘พรมแดน’ ที่ถูกขีดลากขึ้นในแผนที่กำหนดทางภูมิรัฐศาสตร์ หากต่างกันว่าบัตรประชาชนขีดลากผ่านร่างกายของผู้คน เพื่อการบ่งชี้จำแนกตัวตนพลเมืองในอาณาเขตแดนออกจากคนอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกภายใต้อำนาจของตนเอง

ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ความแตกต่างในแบบแผนการดำรงชีวิตของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก เช่น การนับถือศาสนา ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย ความสามารถในการใช้ภาษา เครือญาติ และความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มลักษณะอื่นๆ ซึ่งเป็น ‘ระยะห่าง’ หรือ ‘รอยปริ

¹¹ สำนักข่าวประชาธรรม, พิง “พิชญ พงษ์สวัสดิ์” บอกเล่า “เมื่อชายแดนอยู่ในตัวคน” [Online], accessed 18 October 2550. Available from <http://www.prachatai.com/05web/th/home/9966>.

แยก' ที่แตกต่างกันของกะเหรี่ยงสองกลุ่ม จึงเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการบ่งชี้จำแนกเท่านั้น ไม่ได้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดและประทับแน่นเหมือนกับข้อกฎหมายสัญชาติ ซึ่งฝังประทับ (stigma) ติดอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคน การมีสัญชาติหรือบัตรประชาชนไทย จึงเป็นเครื่องหมายที่ใช้แบ่งอย่างเป็นรูปธรรม และค่อนข้างตายตัว กล่าวได้ว่ามีความเป็น 'วัตถุวิสัย' ในการบ่งชี้โดยข้อกำหนดทางกฎหมาย

จากการสอบถามเครื่องหมายในการบ่งชี้จากกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้นบนเอง น่อบอวา (นามสมมุติ) หญิงกะเหรี่ยงนอก อาศัยอยู่ในบ้องตื้นบนมา 16 ปีแล้ว อธิบายความหมายระหว่างกะเหรี่ยงใน/นอกว่า “กะเหรี่ยงในก็กะเหรี่ยงคนไทยที่มีบัตรประชาชน กะเหรี่ยงที่มีบัตรประชาชน กะเหรี่ยงนอกก็เป็นคนที่มีบัตรต่างด้าว”

จอตาสี หน่อมกะเหรี่ยงใน อายุ 23 ปี บอกว่า “กะเหรี่ยงในมันอยู่ข้างในพื้นที่ประเทศไทย กะเหรี่ยงนอกก็อยู่ข้างนอก นี่ในฝั่งไทย ก็คนไม่มีบัตร ไม่มีอะไรทุกอย่าง เพิ่งเข้ามาทำงานเข้ามาทำไร่ ก็เป็นคนนอก”

จอประเสริฐ กะเหรี่ยงใน อายุ 39 ปี เกิดและเติบโตในบ้องตื้น ปัจจุบันเป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งชุมชน ได้ให้คำอธิบายคล้ายกันว่า

“กะเหรี่ยงใน ก็คือคนที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้องตื้นดั้งเดิม และมีสัญชาติไทยไป ถ้าเป็นกะเหรี่ยงนอกก็คือคนที่ย้ายมาจากต่างประเทศ ประเทศเพื่อนบ้านเนี่ยเข้ามาอยู่ ความหมายมันชัดแค่นี้ ...ศาสนาไม่ใช่ตัวแบ่ง จริงๆ ความรู้สึกคนที่ไม่มีความรู้จะคิดว่าเป็นตัวแบ่ง แต่ไม่ใช่ เพราะกะเหรี่ยงนอก คำว่า “นอก” เนี่ยหมายถึงกะเหรี่ยงที่อยู่ในประเทศพม่าอยู่นอกประเทศ เพราะมีกะเหรี่ยงนอกที่เป็นพุทธก็ต้องเยอะเยอะ แม้แต่ในเขตทวาย อีระวดี พวกเนี่ยมันก็มีกะเหรี่ยงนอกที่เป็นพุทธ เพราะฉะนั้นคำว่า “กะเหรี่ยงนอก” เราหมายถึงกะเหรี่ยงที่อยู่นอกประเทศเท่านั้น”

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเมื่อกะเหรี่ยงนอกได้รับสัญชาติไทยหรือมีบัตรประชาชนไทยแล้ว พวกเขาจะได้รับการยอมรับจากกะเหรี่ยงในว่าเป็นกะเหรี่ยงในทันที ในการระบุจำแนกดังกล่าวบางครั้งกลับพบที่มีความซับซ้อนกำกวมอย่างยิ่ง ดังกรณีของกะเหรี่ยงนอกหรือเด็กจากครอบครัวกะเหรี่ยงนอกที่ได้รับสัญชาติไทยภายหลัง จะโดยวิธีการตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อกะเหรี่ยงในพูดคุยกันภายในกลุ่มแบบซุบซิบนินทา¹² พวกเขาก็น่าจะระบุเรียก

¹²ตามธรรมเนียมและโดยมารยาทที่ดี กะเหรี่ยงในจะไม่พูดให้กะเหรี่ยงนอกที่ถูกกล่าวถึงได้ยิน และเรื่องตัวตนทางกฎหมายเป็นสิ่งที่พูดคุยรับรู้กันในที่ลับมากกว่าเปิดเผย

กะเหรี่ยงนอกที่กลายเป็นไทยภายหลังเหล่านั้นว่า ‘กะเหรี่ยงนอก’ หรือ ‘ลูกกะเหรี่ยงนอก’ อยู่เช่นเดิม ทั้งๆ ที่ผู้ถูกกล่าวถึงได้สัญชาติไทยตามกฎหมายแล้วก็ตาม ดังตัวอย่างในบทสนทนาของผู้เขียนกับจอประเสริฐข้างล่างนี้

ผู้เขียน: ถ้าเกิดคนที่ได้รับสิทธิเป็นคนไทยแล้ว ก็จะกลายเป็นกะเหรี่ยงใน?

ประเสริฐ: ไม่ ก็เขาดูจากรากเหง้ามั้ง ดูจากความเป็นมารากเหง้าเขา

ผู้เขียน: ถึงจะได้สิทธิทีหลังแต่ก็ยังเป็น ‘คนนอก’ อยู่?

ประเสริฐ: แต่มันกลืนๆ เหมือนกันนะ เด็กที่ได้สัญชาติไทยแล้ว เขาก็ยังเรียกว่า “ลูกกะเหรี่ยงนอก” กันอยู่เลย ต่อไปมันก็อาจเป็นข้อถกเถียงว่า ภูเกิดในไทยภูได้สัญชาติไทยอะไรประมาณเนี่ย ภูได้สัญชาติจากการเกิด

แม้กะเหรี่ยงนอกบางคนจะได้รับสัญชาติไทยแล้ว บางคนก็ยังถูกบ่งชี้จากกะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมว่าเป็นกะเหรี่ยงนอก เพราะกะเหรี่ยงในยังคงใช้การรับรู้ถึงความเป็นมาของถิ่นกำเนิดที่แบ่งแยกตามเส้นพรมแดนรัฐไทย-พม่า ซึ่งแสดงถึงสำนึกร่วมจินตนากรรมชาติ ผูกพันหรือความภักดีกับชุมชนรัฐ-ชาติไทย ที่ถูกทำให้แข็งแกร่งขึ้นด้วยกฎหมายสัญชาติ โดยมีบัตรประชาชนและบัตรสถานะต่างด้าว (บัตรสีต่างๆ) เป็นเครื่องมือในการจำแนก ความกำกวมต่อการจำแนกแยกแยะหรือตีความดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นปัญหาของความรู้สึกร่วมในชุมชนจินตนากรรมชาติ ซึ่งแสดงออกผ่านอัตลักษณ์แห่งชาติ (National Identity) โดยมีพรมแดนทางวัฒนธรรม (ไทย/พม่า) ซึ่งหล่อหลอมให้ผู้คนภายในอาณาเขตพรมแดนรัฐของตนเองเป็นตัวกำกับอีกชั้นหนึ่ง¹³

¹³ กะเหรี่ยงใน เห็นว่ากะเหรี่ยงนอกผูกพันกับรัฐไทยหรือมีสำนึกเป็นไทยน้อยกว่าพวกเขา ซึ่งเกิดในแผ่นดินไทย นับถือพระพุทธศาสนา และมีธรรมเนียมประเพณีไม่แตกต่างจากคนไทย แม้จะได้สัญชาติไทยหรือมีบัตรประชาชนไทยแล้ว แต่บุคคลลักษณะตัวตนของเขายังแตกต่างจากอัตลักษณ์ความเป็นไทย โดยเฉพาะกรณีกะเหรี่ยงนอกที่ใช้วิธีการสวมชื่อคนไทย แม้เขาจะมีบัตรประชาชนเป็นคนไทยแล้ว กะเหรี่ยงในก็จะรู้สึกว่าเป็นกะเหรี่ยงนอกอยู่เหมือนเดิม ทั้งนี้อาจประกอบอื่นๆ เช่น แบบแผนพฤติกรรม สำนึกร่วมผูกพัน และอัตลักษณ์ชาติไทย จึงถูกใช้ประกอบในการแบ่งจำแนกด้วย อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง เด็กจากครอบครัวกะเหรี่ยงนอกบางคนเกิดในบ้องตื้นได้รับสัญชาติไทยแล้ว รวมทั้งผ่านกระบวนการเรียนจากโรงเรียนไทย จนรับรู้ถึงอัตลักษณ์แห่งชาติไทยเป็นอย่างดี แต่การที่ถูกเรียกว่า “ลูกกะเหรี่ยงนอก” หรือความรู้สึกที่กะเหรี่ยงจัดแบ่งพวกเขาเป็นในกลุ่มคนนอก อาจเป็นเพียงมายาคติ และเป็นความกำกวมของการบ่งชี้จำแนกทางความรู้สึกทางอัตวิสัยเสียมากกว่า

กะเหรี่ยงนอกที่ได้สัญชาติไทยภายหลังโดยการยื่นขอสัญชาติไทย และการสวมบัตรคนไทย รวมไปถึงเด็กที่ได้รับสัญชาติไทยในชั้นหลังพ่อแม่ ก็อาจกล่าวได้ว่าพวกเขาอยู่ในพื้นที่ชายขอบของชุมชนจีนตนากรรมชาติไทย อัตลักษณ์แห่งชาติไทยของ ‘ผู้ที่เพิ่งมาใหม่’ ซึ่งยังไม่เข้าที่เข้าทางหรือลงตัวสอดรับทางวัฒนธรรมไทย จึงอาจทำให้กะเหรี่ยงในยังคงมีความรู้สึกถึงความแตกต่างและความรู้สึกแบ่งแยกที่ยังคงอยู่ แต่ความรู้สึกดังกล่าวนั้น ไม่ใช่สิ่งที่คงถาวร หากแต่เลื่อนไหลไม่คงที่ ในสถานการณ์ปกติที่กะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกมีความรู้สึกสนิทสนมคุ้นเคยกันมานานแล้ว ความรู้สึกแบ่งแยกก็แทบจะไม่ปรากฏขึ้นเลยก็เป็นได้ ดังที่อาเนาะหญิงกะเหรี่ยงในยกตัวอย่างว่า “อย่างน่อฉิ (นามสมมุติ-กะเหรี่ยงนอก) ก็เรียกน่อฉิ อย่างลูกๆ ก็เรียกตามศักดิ์ไปอย่างลูกหลานเขา แต่อย่างคนที่มาใหม่ๆ นะ ถ้าเขาถามว่าคนนี้ใคร นี่คนไทย พม่า หรือมอญ เรา ก็บอกไปตามนั้น ถ้าสนิทก็แกลังกันมี ไปไหนกะเหรี่ยงนอก พุดเล่นกันนะ”

ในบริเวณพื้นที่ชายแดนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การซ้อนทับทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมภายในอาณาเขตพรมแดนรัฐ-ชาติ การแบ่งแยกผู้คนจากอัตลักษณ์ภายนอกจึงไม่ใช่สิ่งที่กำหนดได้ชัดเจนนัก จอปา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงในอายุประมาณเกือบ 50 ปี แต่งงานอยู่กับกะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ในบ้องตึบนนานเกือบ 20 ปีแล้ว กระทั่งปัจจุบันพวกเขามีลูกด้วยกันถึง 5 คน จอปาได้จำแนกความแตกต่างระหว่างกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก โดยมองว่า

“กะเหรี่ยงนอก ก็คือกะเหรี่ยงที่เกิดที่พม่า แล้วเข้ามาที่บ้องตึ มาจากพม่า ส่วนกะเหรี่ยงในก็คือคนที่เกิดในประเทศไทย ความแตกต่างก็พอจะเห็น กะเหรี่ยงนอกที่เข้ามาอยู่ใหม่ๆ จะไปทางพม่ามากกว่ากะเหรี่ยงบ้องตึ ที่จะไปทางคนไทยมากกว่า คำพูดบางคำก็จะเพี้ยนๆ กัน อย่างกะเหรี่ยงนอกพุดก็มีจะมีคำของพม่า... ถ้าเข้ามาอยู่ใหม่ๆ นี่ดูแล้วจะรู้ แต่ถ้าอยู่นานๆ ก็จะเหมือนคนไทยมากขึ้น ก็จะมองดูออกยากหน่อย”

อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจความสัมพันธ์ในโครงสร้างสังคมบ้องตึบนที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปกะเหรี่ยงนอกเอง ก็รับรู้เข้าใจถึงสถานะตำแหน่งทางสังคมที่ต่ำกว่าของพวกเขา ซึ่งความหมายของคำ ‘กะเหรี่ยงนอก’ ก็มีความหมายในตัวเองว่าเป็นการกีดกันแบ่งแยก (exclusion) และแสดงความหมายถึงสถานภาพทางสังคมที่ต่ำกว่าของกะเหรี่ยงนอก น่อเชวหาหญิงกะเหรี่ยงนอกอธิบาย ความรู้สึกดังจากการถูกเรียกด้วยการแบ่งแยกดังกล่าวว่า

“รู้สึกแบบบางที มันก็ไม่ค่อยดีนะพี่นะ มันก็เหมือนกับเสียใจบางครั้ง สมัยที่หนูมาอยู่นะเหมือนกับว่าเข้ากันไม่ค่อยได้ แต่เขาก็ไม่ได้ว่าหนูอย่างเนี่ย เขาก็ว่า ให้อพวกกะเหรี่ยงนอก

กะเหรี่ยงนอก อย่างว่าแหละ เราก็มาอยู่มาอาศัยเขาก็ต้องยอมเขา จะว่ายังไงก็ต้องยอม... มันก็ไม่ได้กีดกันนะพี่ แต่ว่ายังไงมันก็เหมือนมีปมด้อยนะ... เหมือนพี่มีลูกสิบคน อาจจะรักลูกคนโตเยอะกว่ารักลูกคนเล็กไม่ค่อยเยอะอย่างเนี่ย ลูกคนเล็กก็รู้สึกนะ พี่ลองคิดดูสิ ความรู้สึกก็คงอย่างนั้นนะ ... มันก็ฟังแล้วไม่ดี รู้สึกแย่ไม่ดี อย่างหนูเดินไปเนี่ย สมมติแต่ก่อนบ้องดีเนี่ย มันเป็นดงกะเหรี่ยงไซเป่ล่าพี่ คนไทยยังไม่มี กะเหรี่ยงเนี่ยพอไปวังโพธิ์ปุบไซไหม อ้าย กะเหรี่ยงมาแล้ว กะเหรี่ยงมาแล้วอย่างเนี่ย แล้วก็คงรู้สึกอย่างเนี่ยว่า 'ไม่ดี' รู้สึกอย่างนั้นนะ"

นอกจากนี้ แม้แต่ในกลุ่มกะเหรี่ยงนอกด้วยกัน บางครั้งพวกเขาก็กลายเป็นผู้ตอกย้ำการแบ่งแยกเองเช่นกัน ดังที่นอบบอวบอกว่า

"ใจมันไม่สบายใจ แบบว่าเรารู้แล้ว พูดทำไมอีก รู้แล้วกะเหรี่ยงนอกกะเหรี่ยงใน เนี่ย พูดทำไม เราก็คิดอย่างนี้ คนไทย (กะเหรี่ยงใน) ไม่เคยพูดอะไรกับเราเลย มีแต่กะเหรี่ยงเท่านั้นแหละ กะเหรี่ยงพม่า กะเหรี่ยงมันพูดเหมือนพูดให้คนอื่นเขาเจ็บอย่างนั้น บางทีคนไทยเองก็พูดแต่เราไม่สนใจ...คนประเทศพม่า มาจากประเทศพม่า...พูดถูก แต่ไม่ดีอย่างนี้ เราเป็นคนพม่าเหมือนกัน ไม่ต้องพูดอย่างนี้"

กะเหรี่ยงในอ้างอิงความเป็นไทย กะเหรี่ยงนอกอ้างอิงความเป็นกะเหรี่ยง

การบ่งชี้จำแนกตัวเองและคนอื่น เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น แน่นอนว่าผู้คนแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมใด ก็มักจะบ่งชี้ตัวเองให้ใกล้ชิดกับคู่ปฏิสัมพันธ์ที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมเหนือกว่าตนเองเสมอ หรือจะอาศัยการบ่งชี้ที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเองมากที่สุด โดยทั่วไปกะเหรี่ยงนอกจะไม่บ่งชี้เรียกตนเองว่า 'กะเหรี่ยงนอก' เหมือนที่กะเหรี่ยงในใช้เรียกพวกเขา ซึ่งความหมายดังกล่าวมักเกิดขึ้นโดยการอ้างอิงกับศูนย์กลางอำนาจรัฐไทยโดยกลุ่มกะเหรี่ยงใน เพื่อจำแนกสถานะของตัวเองออกจากกะเหรี่ยงนอกหรือกะเหรี่ยงพม่า ส่วนกะเหรี่ยงนอกบางครั้งก็จะบ่งชี้ 'กะเหรี่ยงใน' เป็น 'คนไทย' ขณะที่บ่งชี้ตัวพวกเขาเองว่าเป็น 'กะเหรี่ยง' หรือไม่ก็จะนับรวมกะเหรี่ยงไทยและกะเหรี่ยงพม่าเป็น 'กะเหรี่ยง' เหมือนกัน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์ที่สร้างความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์ภายในพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ขณะที่กะเหรี่ยงนอกปฏิเสธการแบ่งแยกตามพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitical boundaries) ที่สร้างพรมแดนทางสังคม (social boundaries) แบบใหม่ของการสังกัดเป็นสมาชิก

รัฐ-ชาติไทย-พม่าขึ้นมากันขว้างความสัมพันธ์ไร้พรมแดนดั้งเดิม ซึ่งทำให้กะเหรี่ยงนอกอยู่ในฐานะของคนอื่นเสมอ

การอ้างอิงตัวเองด้วยอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่เหนือกว่า ดังที่กะเหรี่ยงนอกอาศัยความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์กับกะเหรี่ยงใน ก็ไม่แตกต่างจากที่กะเหรี่ยงในมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทย ในบริบทที่คนไทยมีจำนวนมากกว่ากะเหรี่ยงในก็จะพยายามบ่งชี้นิยามตนเองจากความเป็นคนไทยมากกว่าความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของตน ดังที่จอตาส (นามสมมุติ) ซึ่งเคยออกไปเรียนหนังสือในเมืองเคยประสบมา เขาเห็นว่าการแสดงตัวเป็นกะเหรี่ยงมักจะทำให้เพื่อนคนไทยดูถูก จอตาสเล่าว่า “แบบเราไปคุยกับเพื่อนคนไทยอย่างนี้ เราไปคุยกับกะเหรี่ยงเขาก็รู้ว่าเราเป็นกะเหรี่ยง ...ผมไม่ยอมรับว่าผมเป็นกะเหรี่ยง ผมเป็นคนไทยแล้ว”

กล่าวได้ว่า การบ่งชี้จำแนกระหว่าง ‘คนใน’ และ ‘คนนอก’ จึงมักเป็นการสร้างพรมแดนแบ่งแยกโดยกะเหรี่ยงใน เพื่อแยกตัวเองออกจากผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงหรือกะเหรี่ยงพม่า ซึ่งถูกตรวจสอบควบคุมจากรัฐไทยอย่างเข้มข้นในฐานะของคนอื่น (The others) และอยู่ในสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่ากะเหรี่ยงใน ขณะที่การกีดกันลักษณะดังกล่าวก็เกิดขึ้นในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับคนไทยในสถานการณ์อื่น รวมไปถึงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในบ้องตื้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นการจะหยิบใช้นิยามใดในการบ่งชี้จำแนกจะขึ้นอยู่กับบริบทความสัมพันธ์กับผู้ครอบงำ ซึ่งพวกเขาจะเลือกอ้างอิงตัวตนที่พวกเขาสามารถเชื่อมโยงถึงได้กับกลุ่มที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่ได้เปรียบ หรือเป็นประโยชน์ต่อพวกเขามากที่สุด

เครือญาติชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกับโอกาสกลายเป็น ‘คนใน’

ในสถานการณ์ที่กะเหรี่ยงนอกอยู่ในสถานะตำแหน่ง ‘คนนอก’ ของรัฐไทย ซึ่งพวกเขาต้องถูกแรงกดดันจากข้อจำกัดในการดำรงชีวิตในชุมชนพหุชาติพันธุ์บ้องตื้น หรือในพรมแดนฝั่งไทย อย่างไรก็ดี หากพิจารณาโดยเปรียบเทียบกรณีของกะเหรี่ยงนอกกับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จะเห็นได้ชัดเจนว่าการเป็นกะเหรี่ยงมีข้อได้เปรียบกว่าอยู่หลายประการ โดยปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้พวกเขาสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ในบ้องตื้นได้นั้นคือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนกับกะเหรี่ยงในบ้องตื้น

ชาวกะเหรี่ยงเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ทั้งในพื้นที่ชายแดนไทยและฝั่งตรงข้ามกับบ้องตื้น พวกเขามีความสัมพันธ์แบบเครือญาติมาตั้งแต่แรกที่ชุมชนเริ่มก่อรูปขยายตัวขึ้น สายสัมพันธ์ทางเครือญาติสองฝั่งพรมแดนกลายเป็นโอกาสที่ช่วยให้กะเหรี่ยงนอกได้รับความช่วยเหลือ

จากเครือญาติเมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่ในบ่อน้ำมันผิงไทย หรือแม้แต่ว่าพวกเขาจะไม่เกี่ยวข้องกันทางเครือญาติ แต่ด้วยความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์และมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์หลายอย่างร่วมกัน เช่น พูดภาษาเดียวกัน มีรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน เครือญาติบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นต้น กะเหรี่ยงนอกจึงสามารถเชื่อมต่อปฏิสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงในบนพื้นที่ทางสังคมได้ง่ายกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นจากพม่า ซึ่งจะถูกกันแยกห่างบนพื้นที่ทางสังคม ไม่สามารถก้าวข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติกะเหรี่ยง ในบางครั้งทำให้กะเหรี่ยงนอกได้รับการพิจารณาจากรัฐไทยโดยสถานะบุคคลบนพื้นที่สูงหรือเป็น ‘ชาวเขา’ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงในผิงไทยมาก่อน และมีโอกาสที่จะกลายเป็นกะเหรี่ยงในหรือคนไทยในอนาคต โดยเปรียบเทียบสถานะตำแหน่งของกะเหรี่ยงนอก จึงค่อนข้างได้เปรียบกว่าคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งมักถูกรัฐไทยจำแนกเป็นพม่าและมักถูกมองด้วยภาพตัวแทนเชิงลบจากอคติทางชาติพันธุ์ อันเป็นผลจากวาทกรรมกระแสหลักของรัฐ-ชาติไทยที่สร้างภาพด้านลบให้กับคนพม่ามากกว่ากะเหรี่ยง ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับการรับรองสถานะหรือขอสัญชาติไทยของคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จึงมีน้อยกว่ากะเหรี่ยงนอก ซึ่งมีความใกล้ชิดทางเครือญาติและมีพรมแดนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร่วมกับกะเหรี่ยงในผิงไทย

ด้วยเหตุนี้ จึงมักจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการสำรวจสถานะทำบัตรสีหรือการยื่นขอสัญชาติไทย คนทวายและแخمมุสลิมพม่า จะพยายามบ่งชี้แสดงตนเองกับเจ้าหน้าที่รัฐไทยว่าตนเป็นกะเหรี่ยง แม้ว่าอัตลักษณ์ของตนจะแตกต่างจากกะเหรี่ยงอย่างมากก็ตาม เพราะในบริบทของชุมชนชายแดนบ่อน้ำมันที่คนท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นกะเหรี่ยง การเป็นกะเหรี่ยงจึงมีช่องโอกาสทางสังคมที่ได้เปรียบกว่า ดังที่เห็นได้จากสถานะบัตรสีของกะเหรี่ยงและการขอสัญชาติไทยก็จะง่ายหรือมีโอกาสได้รับอนุมัติสูงกว่า นอกจากนี้ ยังรวมถึงการช่วยเหลือแบบก้าวข้ามพรมแดนทางกฎหมาย ด้วยการช่วยเหลือพึ่งพาระหว่างกันของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก ในการรับเด็กจากครอบครัวเพื่อนบ้านกะเหรี่ยงนอกมาเป็นบุตรของกะเหรี่ยงใน ซึ่งเป็นช่องทางลัดที่เปิดให้กะเหรี่ยงนอกกลายเป็นคนไทยได้ง่ายขึ้น แต่สำหรับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ‘ระยะห่างทางชาติพันธุ์’ ทำให้พวกเขาไม่สามารถใช้วิธีแบบเดียวกับกะเหรี่ยงนอกได้ หรือแม้จะทำได้ ก็เป็นอุปสรรคที่ยากลำบากยิ่งกว่า

ด้วยความใกล้ชิดทางเครือญาติข้ามพรมแดน และความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ รวมไปถึงโอกาสที่กะเหรี่ยงนอกมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงในในบริบทต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้พวกเขาสามารถก้าวข้ามอุปสรรคกีดขวางในตัวได้ โดยเฉพาะอุปสรรคจากกระบวนการขีดลาก

พรมแดนภูมิรัฐศาสตร์รัฐ-ชาติสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การแบ่งแยกพวกเขาออกเป็น ‘คนใน’ และ ‘คนนอก’ มาตลอดหลายทศวรรษ แม้สายสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์ระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกจะจางลงไป แต่ก็ยังคงดำรงอยู่และสร้างขึ้นใหม่ได้เสมอจากโอกาส ในการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการแต่งงานที่ยังคงเกิดขึ้นได้ ปัจจัยทั้งหมดนำไปสู่การช่วยเหลือ พี่พาระหว่างกัน และมีส่วนเอื้อให้กะเหรี่ยงนอกสามารถปรับตัว เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในบ้องตื้นบน ได้อย่างมั่นคงมากขึ้น และเชื่อมสัมพันธ์ต่อไปยังญาติพี่น้องกะเหรี่ยงนอกจากพื้นที่อื่นๆ ที่ตนเอง สามารถให้การช่วยเหลือต่อไปได้อีกด้วย

ชายแดนสัญลักษณ์ พิธีกรรมแห่งอำนาจ: พื้นที่ทางสังคมของกะเหรี่ยงนอก

ในพื้นที่หมู่บ้านชายแดนที่ผู้คนมากมายเดินทางเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงโดยตลอด การมีผู้นำที่มีบารมีหรืออิทธิพลสูงจะเป็นลักษณะกลไกการควบคุมจัดระเบียบสังคมในชุมชน ชายแดนที่ห่างไกลอำนาจรัฐอย่างได้ผลในระดับหนึ่ง ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ จาก การศึกษาพบว่าบทบาทของอดีตกำนันทั้งในด้านการดูแลจัดระเบียบสังคมในบ้องตื้นในสมัยที่ยัง รับตำแหน่งอย่างเป็นทางการ กระทั่งในยุคหลังที่เขาไม่มีบทบาทนำในองค์กรศาสนาคริสต์ ซึ่งเปลี่ยน บทบาทมาเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม (Cultural Hero) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการรวมตัวและสร้างอำนาจ ทางสังคมเพิ่มขึ้นแก่สมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงนอกจากพม่าเสียส่วนใหญ่ อิทธิพลบารมีของ อดีตกำนันในฐานะตัวบุคคลเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างพื้นที่สังคมแก่กลุ่มกะเหรี่ยงนอกจากพม่า อย่างมากด้วย

อดีตกำนันซึ่งเคยเป็นผู้ทรงอิทธิพลสูง ทั้งในพื้นที่ชายแดนไทยและเลยออกไปยังกลุ่ม กะเหรี่ยงในพม่า โดยบุคคลิกภาพและลักษณะนิสัยของเขาที่เป็นคนเสียงดัง โผงผาง กระทั่ง ออกไปในแง่บวกและขึ้นชื่อในความเป็นผู้นำที่ค่อนข้างเผด็จการ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ถือได้ว่า อดีตกำนันผู้นี้ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในสำนึกความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอย่างเข้มข้นมากที่สุดคนหนึ่งที่ เดียว ดังที่เห็นได้จากบทบาทที่เขาเป็นผู้สนับสนุนเชิดชูอัตลักษณ์ความกะเหรี่ยงขึ้นมาภายหลังที่ เขาผันตัวเองมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองคริสตจักรบ้องตื้นอย่างเต็มตัว และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อ องค์กรคริสต์ในการสร้างพลังของกลุ่มองค์กรศาสนาที่ผูกโยงกับอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยง อย่างโดดเด่นขึ้นมา แต่กระนั้นอัตลักษณ์ดังกล่าวมักจะผูกโยงกับอัตลักษณ์ของกลุ่มกะเหรี่ยงที่นับ ถือศาสนาคริสต์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็น ‘กะเหรี่ยงนอก’ เป็นหลัก จึงมักทำให้ ‘กะเหรี่ยงใน’ (ซึ่งกำลังอยู่ ในสถานการณ์กลายเป็นไทยมากขึ้น) เกิดความรู้สึกกำกวมต่อความหมายที่ยกขึ้นมาเป็นภาพ

ตัวแทน (Representation) ของกะเหรี่ยงบ๊องต๊บนทั้งหมดอยู่บ่อยครั้ง เพราะรูปแบบของการจัดงานหากไม่เป็นการสร้างขึ้นใหม่ ก็มักจะเชื่อมโยงความหมายไปกับสัญลักษณ์ชาตินิยมกะเหรี่ยงในพม่า¹⁴ มากกว่าความหมายที่กะเหรี่ยงในท้องถิ่นดั้งเดิมรับรู้เข้าใจ ในหลายกรณีจึงไม่ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากกะเหรี่ยงในเอาเลย ดังเช่นกรณี กะเหรี่ยงในปฏิเสศการแต่งกายด้วยเสื้อผ้ากะเหรี่ยง เป็นต้น (ดูในบทที่ 5)

การเรียนการสอนภาษากะเหรี่ยง, การแต่งกายชุดเสื้อผ้ากะเหรี่ยง, การแสดงกะเหรี่ยง กระทั่งไม่ เป็นต้น รวมไปถึงการจัดงานวันชาติกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นพิธีการที่ผูกโยงกับชุมชนในจินตนากรรมชาติกะเหรี่ยงที่เกินขอบเขตพื้นที่รัฐ-ชาติไทยออกไป ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพิธีการทางศาสนาคริสต์โดยตรง ความหมายหลายอย่างในพิธีการที่แสดงอัตลักษณ์กะเหรี่ยงดังกล่าว คนกะเหรี่ยงในสวนมากแทบจะไม่สามารถรับรู้เข้าใจความหมายในมาก่อนเลย เนื่องจากเป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่รับรู้เข้าใจอยู่ในกลุ่มกะเหรี่ยงที่มาจากพม่าเสียมากกว่า

สัญลักษณ์ความหมายในกิจกรรมหรือพิธีการทางวัฒนธรรมที่ผูกโยงกับกะเหรี่ยงนอกซึ่งปรากฏขึ้นในบ๊องต๊บน โดยตัวมันเองบางลักษณะมุมนักสื่อความหมายทั้งทางตรงและอ้อมที่ท้าทายบูรณภาพแห่งรัฐไทย ซึ่งพยายามควบคุมการให้ความหมายเป็นหนึ่งเดียวต่อผู้คนภายในอาณาเขตแดนของมัน (รัฐ) กระบวนการทางวัฒนธรรม ดังเช่น การเรียนการสอนหนังสือกะเหรี่ยง การจัดงานรำลึกวันชาติกะเหรี่ยง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ บรรยากาศในงานที่กะเหรี่ยงนอกเข้าร่วมจำนวนมาก จึงมักถูกจับตาด้วยความระแวงจากรัฐไทย โดยเฉพาะในช่วงที่ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนยังไม่ยุติของทศวรรษ 2540 การหลั่งไหลเคลื่อนย้ายของชาวกะเหรี่ยงจากชายแดนเข้ามาบ๊องต๊บนและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่กะเหรี่ยงนอกร่วมกลุ่มขึ้นในบ๊องต๊บน ก็แสดงนัยความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นการท้าทายบูรณภาพความมั่นคงของรัฐที่ถูกจับตามองทั้งสิ้น แต่ด้วยอิทธิพลของอดีตกำนัน ได้ทำให้การจัดงานพิธีการและโครงการต่างๆ ซึ่งกะเหรี่ยงนอกเข้าร่วม หรือกระทั่งในกิจกรรมของคริสตจักรเองก็สามารถดำเนินการโดยไม่เกิดปัญหา

ในทางกลับกัน ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2551 เมื่อกลุ่มคริสตจักรชาตผู้นำอย่างอดีตกำนันไปกิจกรรมงานพิธีการบางอย่างที่เคยจัดขึ้นได้ในอดีต ดังเช่น การรำลึกวันชาติกะเหรี่ยงกลับไม่อาจ

¹⁴ ผู้เขียนเคยร่วมงานรำลึกวันชาติกะเหรี่ยงในปีหนึ่งที่จัดขึ้นในบ๊องต๊บน สัญลักษณ์บนเวทีเป็นรูปธงชาติกะเหรี่ยง และตัวอักษรภาษากะเหรี่ยง ขณะที่ผู้ร่วมงานมีแต่กะเหรี่ยงนอกเกือบทั้งหมด ส่วนกะเหรี่ยงในที่ไม่สังเกตการณ์กับผู้เขียนเอง ก็รู้สึกแปลกแยกจากงานดังกล่าวโดยสิ้นเชิง แม้ในงานจะเชิดชูอัตลักษณ์ชาติกะเหรี่ยง ซึ่งเขาเองก็มีส่วนร่วมในพรมแดนชาติพันธุ์นั้นด้วยก็ตาม

จัดขึ้นได้ ทั้งนี้กรรมการคริสตจักรคนหนึ่ง ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงนอกให้เหตุผลว่า เพราะอดีตกำนันไม่อยู่ หากจัดงานขึ้นพวกเขาก็กลัวจะเกิดปัญหากับทางการหรือเจ้าหน้าที่รัฐไทย

แม้ผู้เขียนจะเห็นว่าการรวมกลุ่มองค์กรศาสนาคริสต์ที่กะเหรี่ยงนอกเป็นสมาชิกอยู่จำนวนมากนั้น จะก่อให้เกิดพลังของกลุ่มได้ด้วยตัวเอง แต่กระนั้นผู้เขียนก็เห็นว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ตัดข้ามพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งได้ทำให้ปรากฏในชุมชนชายแดนบ้องตื้นได้ชัดเจน เข้มข้น และบางครั้งก็ทำหาย ก็ด้วยบทบาทของผู้นำที่มีอิทธิพลในพื้นที่อย่างปฏิเสธไม่ได้ ด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมหรือพิธีการในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสามารถปรากฏขึ้นได้นั้น ก็เพราะพลัง (Power) ในการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากบทบาทของผู้นำบางคนด้วยเช่นกัน แม้ว่ากิจกรรมหรือพิธีการบางอย่าง อาจจะดูหมิ่นเหม่ทำหายในมุมมองความมั่นคงของรัฐไทยก็ตาม

นอกจากนี้ จากตัวอย่างที่น่าสนใจ ในพิธีกรรมงานศพที่จัดขึ้นให้กับผู้ตายที่มีสมาชิกในครอบครัวนับถือศาสนาแตกต่างกัน ซึ่งก่อปัญหาการตีความขึ้นมานับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา (ดูในบทที่ 5) สำหรับผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง งานศพอาจจะเป็นพิธีกรรมที่สร้างปัญหาต่อการตีความของกะเหรี่ยงในบ้องตื้นอย่างเคร่งเครียดจริงจังมากที่สุด เพราะเกี่ยวพันกับแนวทางที่จะส่งผู้ตายไปสู่ปลายทางหลังความตายที่มีพื้นฐานจักรวาลวิทยาแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ขณะที่พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านชีวิตอื่นๆ ไม่ได้เรียกร้องความชัดเจน หรือความเข้มงวดในทางปฏิบัติที่เข้มงวดจริงจังมากเท่ากับงานศพ

ปัญหานี้ไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพราะการอยู่กันเป็นครอบครัวของกะเหรี่ยงต่างศาสนาในชุมชนชายแดนบ้องตื้น ซึ่งปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยไม่ได้มีความเข้มงวดเคร่งครัดในการปฏิบัติตัวทางศาสนาของแต่ละฝ่ายแต่อย่างใด ที่สำคัญ คือ กะเหรี่ยงรุ่นแรกที่เปลี่ยนศาสนาก็เพิ่งจะเริ่มเสียชีวิตลงในยุคสมัยหลังมานี้เอง แต่หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว จะพบว่ารูปแบบการจัดงานศพแก่ผู้ตายแบบ 2 ศาสนาร่วมกันก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นไปเองเสียทีเดียว หากแต่เกิดจากการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในงานศพกะเหรี่ยงพุทธของกลุ่มองค์กรศาสนาคริสต์ ซึ่งนำโดยอดีตกำนัน ซึ่งในทางกลับกันไม่ปรากฏว่ามีกะเหรี่ยงพุทธไปขอร่วมจัดงานศพให้กับกะเหรี่ยงคริสต์ และกะเหรี่ยงนอกธรรมดา ก็จะไม่สามารถเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปร่วมจัดงานให้กับกะเหรี่ยงในที่เป็นพุทธได้เองด้วย แม้กะเหรี่ยงในบ้องตื้นจำนวนมาก ก็เห็นว่าการจัดงานศพ 2 ศาสนาร่วมกัน อาจเป็นเรื่องไม่เหมาะสมหรือเชื่อว่าจะทำให้เกิด ‘อาเพศ’ ตามมา แต่ความความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ตัดข้ามพรมแดนทางศาสนาหรือวัฒนธรรม ส่งผลให้การตีความความหมายผ่านการปฏิบัติทางพิธีกรรมทางศาสนาที่ซับซ้อนและกำกวม แต่ขณะเดียวกันก็

เปิดพื้นที่การปะทะต่อรองแย้งซึ่งการตีความความหมายการใหม่ที่เกิดขึ้นตามมาด้วย ซึ่งเป็นการ 'รองรับ' การผลิตสร้างความหมายและการปรับความสัมพันธ์ของผู้คนตามบริเวณชายแดน ดังที่ปรากฏในพิธีงานศพร่วมสองศาสนาของกะเหรี่ยงบ๋องตีบน ในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา

การรวมกลุ่มองค์กรสังคมบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural space) โดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกคริสตจักรในบ๋องตีบน ที่ตัดข้ามพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์ที่ขีดแบ่ง 'ใน/นอก' ซึ่งมีผู้นำกะเหรี่ยงในที่มิชอบบาทในชุมชนสูงเปลี่ยนศาสนาเข้ามาเข้าร่วม จึงช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมและสร้างแรงยึดเหนี่ยวภายในกลุ่มแก่กะเหรี่ยงนอก ทั้งด้านจิตใจและการช่วยให้กะเหรี่ยงนอกสามารถยืนหยัดอยู่ภายใต้แรงกดดันทางเศรษฐกิจและการเมืองได้มากขึ้น แม้จะจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะในพื้นที่ทางวัฒนธรรมก็ตาม แต่อย่างน้อยก็ทำให้กะเหรี่ยงนอก ซึ่งอยู่ในสภาพชายขอบไร้ความมั่นคงในชีวิต ได้มีพื้นที่ทางสังคมในการแสดงตัวตนของตนอย่างมีคุณค่าเท่าเทียมกับกลุ่มคนรอบข้างและได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นด้วย

ข้ามไปให้พ้นความเป็น 'ใน/นอก'

การวิเคราะห์ส่วนใหญ่ในการศึกษานี้ ได้เน้นไปยังปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยง 2 กลุ่มหลัก เน้นอนว่าขอบเขตของการเน้นลักษณะนี้ ทำให้การวิเคราะห์จะให้น้ำหนักไปกับภาพรวมของกลุ่มเป็นจุดโฟกัสหลัก และกลายข้อจำกัดในการมองข้ามชีวิตของผู้คนระดับปัจเจกซึ่งมีความเป็นไปได้อื่นๆ ที่อาจไม่เป็นไปตามโครงสร้างความสัมพันธ์ระดับกลุ่ม หรือมีโอกาสที่จะก้าวข้ามการแบ่งแยกระหว่าง คนนอก/คนใน ได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากการที่กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีขอบเขตพื้นที่และกิจกรรมที่จำกัด ก็มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ความใกล้ชิดระหว่างเพื่อนบ้าน หรือความเป็น 'คนใน' (ชุมชน) เดียวกันก่อรูปขึ้นด้วย

กิจกรรมต่างๆ มากมายของชุมชน ได้สร้างความผูกพันของชาวกะเหรี่ยงที่ก้าวข้ามพันการแบ่งแยกในและนอก ซึ่งการทำให้เส้นแบ่งกันดังกล่าวพร่าเลือนหรือเบาบางลงไป ดังที่เห็นได้จากปฏิสัมพันธ์บนพื้นที่เพาะปลูก ทำมาหากิน การแลกเปลี่ยนค้าซื้อขาย การเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน และอื่นๆ ซึ่งเส้นแบ่งระหว่าง 'ใน/นอก' ดูเหมือนเบาบางลง ไม่ได้ดำรงอยู่ตลอดเวลาในทุกพื้นที่ บนพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงในและนอก ในบริบททางการเมืองการปกครองของประเทศไทย บริบททางเศรษฐกิจ และบริบททางสังคม-วัฒนธรรม พบว่าความรู้สึกถึงการแบ่งแยกกีดกัน (sense of exclusion) แบ่งแยก 'ใน/นอก' จะเกิดขึ้นเฉพาะในบริบททางการเมืองการ

ปกครองที่พวกเขามีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐไทยเป็นหลัก ส่วนในบริบทการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และบริบทสังคมวัฒนธรรม การแบ่งแยก ‘ใน/นอก’ ดูจะไม่ได้มีความหมายหรือมีความจำเป็นแต่อย่างใดเลย (ดูในบทที่ 5) ในบางกรณีความสัมพันธ์ส่วนตัวระดับปัจเจกของกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอก อาจจะมีความใกล้ชิดกันมากกว่ากะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงใน หรือกะเหรี่ยงนอกกับกะเหรี่ยงนอกด้วยกันเสียอีก

ทั้งนี้หากพิจารณาการจำแนกกะเหรี่ยงสองกลุ่ม ด้วยคำขยายต่อท้ายระหว่าง ‘กะเหรี่ยงใน’ และ ‘กะเหรี่ยงนอก’ จะมีความหมายที่ต่างกันได้ในภาษาไทยเท่านั้น ส่วนในภาษากะเหรี่ยงไม่มีคำที่แปลได้ตรงตัวเหมือนในภาษาไทย ในภาษากะเหรี่ยงจะใช้คำขยายต่อท้ายที่ระบุถึง ‘สถานที่’ อย่างเจาะจงมากกว่าที่จะระบุโดยขยายอย่าง ‘ข้างใน’ กับ ‘ข้างนอก’ ดังกล่าว ดังเช่นหากบอกว่าอยู่บ้าน ‘โอะเลอะฮี’ หรืออยู่ในห้อง ‘โอะเลอะเดอะ’ เป็นต้น¹⁵ และในสถานการณ์ที่กะเหรี่ยงต่างถิ่นพบกัน พวกเขาจะจำแนกระหว่างกันในภาษากะเหรี่ยงโดยระบุท้องถิ่นที่มาโดยตรง ดังเช่น เมื่อกะเหรี่ยงจากบ้องตื้นบนข้ามไปฝั่งพม่า กะเหรี่ยงในฝั่งพม่าก็จะเรียกกะเหรี่ยงบ้องตื้นว่า ‘ปกาเกอะญอบอดี’ หรือ ‘ปกาเกอะญอโยก่อ’ หมายถึงกะเหรี่ยงไทย ส่วนคนกะเหรี่ยงในฝั่งไทย ก็เรียกคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าว่า ‘ปกาเกอะญอก่อปะยอ’ หรือเรียกตามท้องถิ่นที่มาต่างๆ อาทิเช่น ‘ปกาเกอะญอเมตา’ (กะเหรี่ยงเมตตา) ‘ปกาเกอะญอกะชอวา’ (กะเหรี่ยงหลักช้างเผือก) หรือ ‘ปกาเกอะญอดเวซา’ (กะเหรี่ยงทวาย) ฯลฯ

ในบริบทของชุมชนชายแดนบ้องตื้นบน การใช้คำจำแนก ‘กะเหรี่ยงใน’ และ ‘กะเหรี่ยงนอก’ เป็นคำที่แสดงนัยความหมายการกีดกันจำแนกที่ยึดโยงกับพรมแดนภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติ ซึ่งมีรัฐไทยเป็นแกนกลาง ขณะที่ชาวกะเหรี่ยงจำแนกกันเองผ่านโลกภาษากะเหรี่ยงโดยการระบุถึงถิ่นที่มา จะให้ความรู้สึกถึงการกีดกันที่พร่ามัวกว่าในโลกภาษาไทย และสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของชาวกะเหรี่ยงที่ไม่ได้ถูกแยก โดยความเกี่ยวโยงกับรัฐหนึ่งใดโดยตรง หากแต่อาศัยการรับรู้กันจากแหล่งที่มาหรือถิ่นฐานอาศัยเหมือนในยุคสมัยที่พวกเขายังคงเดินทางข้ามชายแดนเคลื่อนย้ายติดต่อมาหากันก่อนที่จะเส้นพรมแดนรัฐ-ชาติจะปรากฏต่อมามากมายหลัง ทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่า แม้อิทธิพลของรัฐ-ชาติในการขีดพรมแดนตัดผ่านพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบริเวณ

¹⁵ ในภาษากะเหรี่ยง คำที่ใกล้เคียงความหมายว่า ‘ข้างใน’ (inside) ในภาษาไทย คือ ‘ต่าโอะบู’ ส่วน ‘ข้างนอก’ (outside) คือ ‘ต่าเคลอ’ เช่น เมื่อมีคนมาหาที่บ้านแล้วถามว่ามีใครอยู่ไหม? เจ้าของบ้านอยู่ในบ้านก็อาจจะตอบว่า ‘โอะเลอะต่าโอะบู’ หมายถึงอยู่ข้างในนี้ แต่หากต้องการบอกว่าอยู่ข้างนอกบ้านก็จะบอกว่า ‘โอะเลอะต่าเคลอ’

ชายแดนไทย-พม่า จะก่อผลกระทบที่เป็นรูปธรรมจริงขึ้นมา แต่พรมแดนดังกล่าว ก็ไม่อาจจะขีดแบ่งทำลายสายสัมพันธ์ของความเป็นมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อและชีวิตลงได้เช่นกัน

บทสรุป

บ้องต๋ับนเป็นชุมชนชายแดนไทย-พม่า ตั้งอยู่ติดกับแนวเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งมีช่องทางด่านบ้องต๋ับน ซึ่งเคยเป็นเส้นทางเก่าในการเดินทางติดต่อไปยังเมืองทวายของพม่ามาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อชาวกะเหรี่ยงกลุ่มแรกได้หยุดเคลื่อนย้ายแล้วตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่ เรื่องราวชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้องต๋ับน จึงเริ่มต้นสืบสาวได้จากความทรงจำของผู้เฒ่ากะเหรี่ยงย้อนกลับได้ ในช่วงประมาณเกือบ 100 ปีก่อน ในยุคสมัยชุมชนแรกเริ่มของกะเหรี่ยงกลุ่มเล็กๆ ซึ่งอยู่ห่างไกล พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายแดนใกล้กับเทือกเขาตะนาวศรี และเป็นเครือญาติใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงในอีกฟากพรมแดน

จากตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนที่อยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่า วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงบ้องต๋ับน จึงมีความสัมพันธ์กับปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองทั้งจากภายในพรมแดนไทยและพม่าไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อรัฐไทยและกระแสการพัฒนาได้เริ่มแผ่ขยายเข้ามาเชื่อมต่อกับบ้องต๋ับนพร้อมกับที่กองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (KNU) ในอีกฟากพรมแดนปรากฏขึ้น กระทั่งความผันแปรครั้งใหญ่จากการสู้รบระหว่างทหารพม่ากับกะเหรี่ยงอิสระ ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ 'ค่ายกะเหรี่ยงแตก' ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อวิถีชีวิตของกะเหรี่ยงในบ้องต๋ับนฝั่งไทยและกะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนพม่าอย่างรุนแรง

จากการศึกษาปฏิความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่าง 'กะเหรี่ยงใน' กับ 'กะเหรี่ยงนอก' ในบริบทของพื้นที่ชุมชนชายแดนบ้องต๋ับน พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองโดยเฉพาะในช่วงหลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก ได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกในลักษณะแตกต่างกัน และทำให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มขึ้นมาใหม่ด้วย

หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก กะเหรี่ยงนอกจำนวนมากได้เคลื่อนย้ายเข้ามาบ้องต๋ับนเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นหลายเท่า พวกเขาอยู่ในฐานะผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นจากการสู้รบ จนกลายเป็นผู้ขอลี้ภัยสงครามของรัฐไทย เมื่ออยู่ในบ้องต๋ับน พวกเขาต้องถูกควบคุมตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่รัฐไทยอย่างเข้มข้น และต้องอาศัยพึ่งพากะเหรี่ยงในในฐานะผู้อาศัย รวมทั้งอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งเป็นเส้นแบ่งสำคัญในการขีดลากความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงใน/กะเหรี่ยงนอก และสร้างรอยแยกทางทางสังคมของกะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มไปโดยปริยาย แต่ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่ง พวกเขาก็สามารถอาศัยความใกล้ชิดทางเครือญาติชาติพันธุ์เป็น

ประโยชน์ในการปรับตัวต่อสถานการณ์กดดันแวดล้อมต่างๆ ที่พวกเขาต้องเผชิญ ได้ดีกว่าคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในบ้องตึบน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน กะเหรี่ยงในกำลังอยู่ในสถานการณ์ที่กลายเป็นไทยเข้มข้นยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่สำนักทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเบาบางลงไปในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ กระทั่งคาดว่าในอนาคตพรมแดนชาติพันธุ์และการยืนยันอัตลักษณ์กะเหรี่ยงบ้องตึบนดั้งเดิมในแบบพ่อแม่ของพวกเขาอาจจะหายไป ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกะเหรี่ยงในไม่มีเครื่องมือในการอ้างชาติพันธุ์ได้ แตกต่างไปจากกลุ่มกะเหรี่ยงนอก ลูกหลานเด็กรุ่นใหม่จากครอบครัวกะเหรี่ยงนอกที่อาศัยในบ้องตึบนในฐานะพลเมืองชั้นสองที่ไร้สัญชาติ เด็กๆ เหล่านี้จำนวนมากกำลังได้รับสิทธิเป็นไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้พรมแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีศาสนาพุทธและคริสต์เป็นเครื่องหมายแบ่งแยกระหว่างกะเหรี่ยงในกับกะเหรี่ยงนอกหายไป การนับถือศาสนาจะไม่อาจใช้เป็นการบ่งชี้พรมแดนความเป็นใน/นอกได้อีก และกะเหรี่ยงนอกสามารถเข้าไปทดแทนตำแหน่งกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยมีอัตลักษณ์กะเหรี่ยงชัดเจนแทนกะเหรี่ยงในเดิมซึ่งกลายเป็นไทยไป กะเหรี่ยงกลุ่มใหม่นี้ สามารถอ้างรักษาพรมแดนชาติพันธุ์ของเขาเอาไว้ได้ เนื่องจากสถานะตำแหน่งที่เป็นประโยชน์จากการนับถือศาสนาคริสต์ทำให้พวกเขาสามารถยืนยันตัวตนทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นๆ ในบ้องตึบน ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง.

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล โคเอท์ ทรีส และนิน นิน ไพน. เรื่องเพศอนามัยเจริญพันธุ์และความรุนแรง: ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานอพยพจากประเทศพม่า. (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543).
- กัลยา หอมเกตุ. "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงท่ามกลางวิถีชีวิตแบบใหม่ กรณีศึกษานานาชาติ 6 ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2548.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงศาสนา: ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า." ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ. 75-97, กระทรวงวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2546.
- ขจิตชัย บุรุษพัฒน์. ชนกลุ่มน้อยสัญชาติพม่า. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2540.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาญจนบุรี. ม.ป.ท., 2542.
- จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. "ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์". วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- จุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระ . เสด็จประพาสไทรโยค. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2551.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. "ขมุเฮ็ดไฮ้ ไตเฮ็ดนา ภูมิอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในภาคเหนือของประเทศไทย." ใน วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2548): 140-168.
- จิรัฐธิ เสนาคำ. "แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์." ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศพรินทร์ตั้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2545.

เดชา ตั้งสีฟ้า. “มองผ่านดวงตาของกะเหรี่ยง “คนอื่น” สู่วิถีวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ถูกบังคับพลัดถิ่น
ในพื้นที่ระหว่างไทย-พม่า.” วารสารไทยคดีศึกษา.1,1 (ตุลาคม 2546): 144-196.

ธงชัย วินิจจะกุล. “ประวัติศาสตร์การสร้าง “ตัวตน” ใน อยุธยา, 129-182. สมบัติ จันทรวงษ์
และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

ธิดา สารระยา. “จากชายขอบของรัฐทวารวดีถึง “เมืองด่าน” ในประวัติศาสตร์ยุคหลัง”, รัฐโบราณ
ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กำเนิดและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: ด้านสุภากร
พิมพ์, 2537.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระองค์เจ้า. พระราชพงศาวดารพม่า. กรุงเทพฯ: ไสยการพิมพ์, 2550.

บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์. “ความเป็นชาติ: รัฐชาติและชาตินิยมในยุคโลกาภิวัตน์.” ใน วารสาร
อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 21, 2. (พฤษภาคม 2541): 24-71.

บัณฑิต ไกรวิจิตร. “ชีวิตพลัดถิ่น: คนคาเรนนีที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.” วิทยานิพนธ์
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2549.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ชาวเขาในไทย. กรุงเทพฯ: พิศนาคะ พรินต์ติ้ง, 2545.

เบน แอนเดอร์สัน. ชุมชนจินตกรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

ปราณี วงษ์เทศ. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. “องค์ความรู้นิเวศน์ของชุมชนเกษตรกรรมในเขตป่า ศึกษากรณีชุมชน
กะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บรรณาธิการ). สังคมศาสตร์ “ข้ามพรมแดน”. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์,
2545.

ผาสุข อินทราวุธ. ทวารวดี. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542.

พรพิมล ตริชาติ. ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

_____. ไร้แผ่นดิน : เส้นทางจากพม่าสู่ไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา. คนต่างด้าวในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดียนตุลา, 2546.

พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์. การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองพม่า. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2542.

แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลางจังหวัด
ยะลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2546.

มณฑล คงแถวทอง. กาญจนบุรี: 13 อำเภอ. กาญจนบุรี: สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, 2545.

มนตรี จงพูนผล และเสถียร ก่อเกียรติตระกูล. “ระบบฐานข้อมูลประชากรในประเทศไทยของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.” คนต่างด้าวในประเทศไทย คือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบฐานข้อมูลแบบไหนคือคำตอบ. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2547.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย “กะเหรี่ยง.” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง 1 (2542): 234. ยศ สันตสมบัติ. หลักช้าง ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2543.

_____. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. อ่านวัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีจำกัด, 2548.

โรเบิร์ต เอช. เทลเลอร์. รัฐในพม่า. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2550.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์. ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, 2543.

วันดี สันติวุฒิมณี. “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ ชายแดนไทย-พม่า.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

วาสนา ละอองปลิว. “ความเป็นชายขอบและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนพลัดถิ่น.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

สมชาย ปรีชาศิลป์. “กำเนิดและความเปลี่ยนแปลงของสัญชาติไทย.” ศิลปวัฒนธรรม (พฤศจิกายน 2545): 66-75.

สมาคมมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น. สมุดราชบุรี. ม.ป.ท., 2550.

สมโชค สวัสดิรักษ์. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า-กะเหรี่ยง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

สมเกียรติ วันทะนะ. “เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนัก.” ใน อยู่เมืองไทย, 129-182. สมบัติ จันทรวงษ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

สุรัชย์ รักษาชาติ, “ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภค และแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.

สุรพงษ์ กองจันทึก. “ประเพณีการผูกข้อมือ-การกินน้ำสุกและพระพุทธศาสนา: ศักยภาพ กะเหรี่ยงไปภาคกลาง.” ฝ่ายศาสนาและสันติวิธีกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2530.

สุรียา สมุทคุปต์, พัฒนา กิตติอาษา, ศิลป์กิจ ดีขันติกุล และจันทนา สุระพินิจ. วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม “ช่วงผีฟ้อน” ของ “ลาวข้าวจ้าว”. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2540.

สุเทพ สุนทรภาสักข. ชาติพันธุ์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2548.

สุเนตร ชุตินธรานนท์. พม่ารบไทย: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศพรินทร์ตั้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2537.

สำนักข่าวประชาธรรม. ฟัง “พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์” บอกเล่า “เมื่อชายแดนอยู่ในตัวคน.” [Online], 18 October 2550. Available from <http://www.prachatai.com/05web/th/home/9966>.

หาญ เพ็ไทย, พลตรี, “เอกสารวิจัยเรื่องชนกลุ่มน้อยต่อต้านรัฐบาลพม่าตามแนวชายแดนไทย-พม่ากับความมั่นคงของประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง.” วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2535.

อรรวรรณ ทับสกุล, “หลวงพ่อดุติเมกับการธำรงชาติพันธุ์มอญ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. “การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม.” รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2541.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. “พื้นที่ ในทฤษฎีสังคมศาสตร์.” ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2 (2543): 65-99.

_____. อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Barth, Fredrik. "Introduction." in Ethnic group and boundaries: The Social Organization of Culture Difference. Boston: Little Brown 1969: 9-38.

Decha Tangseefa. "Imperceptible Naked-lives & Atrocities: Forcibly Displaced Peoples & The Thai-Burmese In-Between space." Ph.D.dessertation in political science , University of Hawaii, 2003.

_____. "Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced and the Thai-Burmese In-Between Spaces." In Alternative 31, 2006: 405-429.

_____. "[“Temporary Shelter Areas”] and the Paradox of Perceptibility: Imperceptible Naked-Karens in the Thai-Burmese Border Zones." In Borderscapes Hidden Geographies and Politics at Territory's Edge, Prem Kumar Rajaram and Carl Grundy-Warr (ed.). London: University of Minnesota Press, 2007: 231-262.

Donnan, Hasting & Thomas M. Wilson. Borders Frontiers of Identity, Nation and State. Oxford, 2001.

Jorgensen, Anders Balzer. "Forward." The Karen People of Burma: A Study in Anthropology and Ethnology. Bangkok: White Lotus Press, 1997.

Keyes, Charles. "Introduction." In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma. Pennsylvania: Institute for the Study of Human Issues, 1979.

_____. "The Karen in Thai History and the History of the Karen in Thailand." In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma. Pennsylvania: Institute for the Study of Human Issues, 1979.

_____. "Who are the Tai: Reflections on the Invention of Local, Ethnic and National Identities." in Ethnic Identity: Creation Conflict, and Accommodation. (Walnut Creek, CA: Alta Mira Press, 1995

Leach, Edmund. Political System of Highland Burma. London: The Athlone Press, 1964.

- Rajah, Ananda. "Ethnicity, nationalism, and the nation-state: the Karen in Burma and Thailand." In Ethnic Group and Boundaries in Mainland Southeast Asia. G.Wijewardene (ed.). Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, 1990.
- Renard, Ronald. Kariang: History of Karen-Tai Relations From The Beginning to 1923, University of Hawaii: 1980.
- _____. "The Differential Integration of Hill People into the Thai State." In Civility and Savagery: Social Identity in Tai State. Andrew Turton (ed.). London: Curzon, 2000: 63-80.
- Song, Miri. Choosing Ethnic Identity. Malden: Blackwell Publishing, 2003.
- South, Ashley. "Karen Nationalist Communities: The "Problem" of Diversity." In Contemporary Southeast Asia. Volume 29, 2007.
- Stern, Theodore. "A People Between: The Pwo Karen of Western Thailand." In Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma. Pennsylvania: Institute for the Study of Human Issues, 1979.
- Tatsaneeya Saivaew. "Woman and Malarial Illness in the context of gender relations: A case study in the Karen community, Kanchanaburi." A Thesis Master of art, Medical and Health Social Sciences, Mahidol University, 2003.
- Thongchai Winichakul. Saim Mapped: A History of Geo-body of a Nation. Chang Mai: Silkworm Books, 1994.
- _____. "The Other Within: Travel and Ethno-Spatial Differentiation of Siamese Subject 1885-1910." In Civility and Savagery: Social Identity in Tai State. Andrew Turton (ed.). London: Curzon, 2000: 38-62.
- Wilson, Thomas M. and Hastings Donnan. "Nation, State and Identity at International Border." In Border Identities Nation and state at international frontiers. U.K. : Cambridge University Press, 1998: 1-30.
- Yoko, Hayami. Between Hill and Plains: Power and Practice in Socio-Rigious Dynamics among Karen. Kyoto University Press, 2004.

Yuval-Davis, Nira. "Borders, boundaries, and the politics of belonging." In Ethnicity, Nationalism and Minority Rights. Stephen May, Tariq Modood, and Judith Squires (ed.) UK: Cambridge Press, 2004.

ภาคผนวก

เรื่องเล่าจากชายแดน การเดินทางข้ามพรมแดนของนักเรียนมานุษยวิทยา

หลังเหตุการณ์สู้รบในช่วงต้นทศวรรษ 2540 พื้นที่ชายแดนติดกับบองตีบนได้ถูกปิดและการเคลื่อนผ่านของผู้คนจากสองฟากพรมแดน ก็ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดจากปฏิบัติการด้านความมั่นคงของประเทศไทยและพม่ามานับตั้งแต่นั้น กระทั่ง เมื่อสถานการณ์บริเวณชายแดนบองตีดูเหมือนจะคลี่คลายลง ในช่วงประมาณปี 2547 กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มทุนธุรกิจตัดไม้ไผ่รวมได้พยายามผลักดันให้มีการเปิดพรมแดนไปมาระหว่างสองฟากพรมแดนได้ ซึ่งนำไปสู่การผ่อนผันให้ผู้คนในฝั่งไทยและพม่าสามารถเดินทางไปมาหากันได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงปลายปี 2548 เป็นต้นมา

ในส่วนี้ ผมได้นำเรื่องราวจากประสบการณ์ภาคสนามในการข้ามพรมแดนระหว่างบองตีบนไปยังบ้านกะชอวา (หลักช้างเผือก) ในฝั่งพม่า ซึ่งเป็นอาณาบริเวณพื้นที่ระหว่างพรมแดนที่เคยถิ่นอาศัยของชาวกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าก่อนที่จะพวกเขา จะถูกทำให้กลายมาเป็นกะเหรี่ยงผู้ถูกบังคับพลัดถิ่น (Force displace Karen) หรือเป็นกะเหรี่ยงนอก (Outside Karen) เมื่อพวกเขาอาศัยอยู่ในบองตีบนและในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้ผมได้ใช้วิธีการอธิบายจากการเขียนงานชาติพันธุ์นิพนธ์ (Ethnography) ตามจารีตของนักมานุษยวิทยา เพื่อเป็นการสำรวจสภาพพื้นที่บริเวณชายแดนที่ไกลออกไปเกินของเขตอำนาจรัฐไทย ซึ่งยังเป็นพรมแดน (frontier) ที่ปิดกั้นจากการรับรู้ของคนภายนอกต่อพื้นที่ชายแดนที่สัมพันธ์กับการทำความเข้าใจชีวิตตัวตนของคนกะเหรี่ยงนอกในบองตีบนและชีวิตจริงของผู้คนในบริเวณชายแดนแห่งนี้ด้วย

ก่อนออกเดินทาง

ครั้งแรกผมรู้สึกลังเลใจในการตัดสินใจตัดสินใจว่า การเล่าเรื่องการเดินทางข้ามพรมแดนในบทนี้ จะเหมาะสมที่จะใส่ไว้เป็นบทหนึ่งในวิทยานิพนธ์หรือไม่? เนื่องจากมันเป็นเรื่องจากบันทึกการเดินทางที่ใช้เวลาสั้นๆ คือ เพียง 1 วันกับ 1 คืน เท่าที่ผมจะมีโอกาสเดินทางไปยังฝั่งพม่าได้ อย่างไรก็ตาม การเดินทางข้ามพรมแดน ก็ยังไม่ใช่ว่าเรื่องปกติที่ผู้คนทั่วไป จะสามารถเดินทางอย่างมั่นใจในสวัสดิภาพความปลอดภัยของตนเสมอไป แม้แต่กะเหรี่ยงในบองตีบนก็มีน้อยคนมากที่จะเคยข้ามไปกะชอวา

ในช่วงหลังจากเหตุการณ์สู้รบเริ่มสงบลง¹ ส่วนใหญ่ผู้คนในบ้องตึบยังคงรู้สึกว้าเหว่ที่ชายแดนยังคงเป็นพื้นที่อันตราย โดยเฉพาะการปะทะระหว่างทหารพม่ากับกองฝ่ายตรงข้ามอื่นๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้อีกเหมือนกับในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ (ดูในบทที่ 2) ภาพของชุมชนกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าหรือบ้านกะชอวาลหลังเหตุการณ์สู้รบที่ยังคงปิดตัวอยู่ภายในอาณาเขตพรมแดนรัฐ-ชาติไทย-พม่า จึงยังเป็นเหมือนแดนสนธยาอยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงตัดสินใจนำบันทึกจากการเดินทางข้ามพรมแดนมาเล่าถึงในบทนี้ แม้ว่าจะเป็นเพียง ‘เรื่องเล่า’ จากการเดินทางเพียงชั่วเวลาข้ามคืนเดียว แต่ก็อาจจะช่วยเติมเต็มภาพตัวต่อ (jigsaws) ชีวิตผู้คนในบริเวณพื้นที่ชายแดนได้บ้าง รวมไปถึงอาจช่วยเติมเต็มความเข้าใจถึงตัวตนของกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกที่สัมพันธ์กับบริบทของบ้องตึบด้วย แน่นอนว่าสำหรับตัวผมเอง การเดินทางข้ามพรมแดนแม้จะเป็นชั่วข้ามคืนเดียว แต่ก็ได้ช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพชีวิตและการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของผู้คนแจ่มชัดขึ้นกว่าเดิมมาก ก่อนหน้านั้นผมจะรับรู้เรื่องราวที่นอกเหนือไปจากอาณาเขตพรมแดนผ่านจากเรื่องเล่าของคนอื่นๆ มาโดยตลอด

เรื่องราวที่ผมเล่าถึงในบทนี้ เป็นภาพของการเดินทางข้ามพรมแดนและผู้คน que เข้ามาเกี่ยวพันกับพื้นที่อาณานิคมที่ข้อมูลที่ฉันมีจำกัดของผมจะกล่าวถึงได้ แม้ว่าผมจะเขียนในเล่าเรื่องราวเหล่านี้จากบันทึกชาติพันธุ์นิพนธ์เป็นหลัก แต่แรงกระตุ้นทางความคิดในการตัดสินใจเขียนส่วนหนึ่งก็มาจากการอ่านงานศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่อาณานิคมชายแดนไทย-พม่า โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่สู้รบอาณานิคมชายแดนไทย-พม่า ซึ่งไม่เป็นที่รับรู้โดยผู้คนที่ได้รับการปกป้องอย่างเพียงพอ และเป็นความจำเป็นเร่งด่วนของการศึกษาภาคสนามในพื้นที่อันตราย² เดชา (2546, 2008) ได้นำแนวคิดของคอร์ดิปัตย์ที่กระทำความรุนแรงต่อชีวิตมนุษย์และมโนทัศน์ชีวิตที่เปลือยเปล่า (naked life) ของ Giorgio Agamben มาใช้ร่วมกับแนวคิดอื่นๆ เพื่อทำความเข้าใจชีวิตของผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่สู้รบอาณานิคมชายแดนไทย-พม่า เดชาได้กล่าวไว้ว่า

¹ ในความจริง กะเหรี่ยงในรุ่นอายุ 40 ปีลงมา ที่ยังไม่เคยข้ามไปฝั่งพม่าเลยสักครั้ง มีอยู่เป็นจำนวนมาก

² กรุณาอ่านในเดชา ตั้งสีฟ้า, “มองผ่านดวงตาของกะเหรี่ยง “คนอื่น”: สุวีริยาวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นในพื้นที่ระหว่าง ไทย-พม่า”, ใน โลกาภิวัตน์กับอำนาจรัฐไทย (กรุงเทพฯ: ไทยคดีศึกษา, 2546). และ Dacha Tangseefa, “Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displace Karen and the Thai-Burmese In-Between Spaces,” in Alternatives 31, 4, 2006.

“กระบวนการขีดเส้นแบ่งพรมแดนของชาติไทย และชาติพม่าได้สถาปนารัฐชาติทั้งสองไปพร้อมๆ กับกำหนดว่า ชาวกะเหรี่ยง ตลอดจนชนพื้นถิ่นและชนชาติอื่นๆ ในอาณาบริเวณนี้เป็นรูปแบบของชีวิตที่ขาดคุณสมบัติ (unqualified forms-of-life) การที่ทั้งสองรัฐชาติมีมุมมองว่าผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงเป็นตัวต้นทางการเมืองที่ขาดคุณสมบัตินั้น ทำให้ชาวกะเหรี่ยงถูกกีดกันจากการเมืองที่มีรัฐเป็นศูนย์กลาง”³

มองย้อนกลับไปมองกะเหรี่ยงนอกที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อนี้หลังเหตุการณ์ค่ายกะเหรี่ยงแตก แน่แน่นอนว่าตัวตนที่ขาดคุณสมบัติของกะเหรี่ยงนอกย่อมส่งผลต่อการดำรงอยู่อย่างไร้การปกป้องจากรัฐไทยอย่างเป็นธรรม และอยู่ในตำแหน่งเสียเปรียบต่อกลุ่มคนที่ถูกโอบกอดโดยองค์อธิปัตย์หรือรัฐ-ชาติไทย ดังเช่น กะเหรี่ยงในและคนไทย ตำแหน่งแห่งที่ของกะเหรี่ยงนอก ซึ่งดำรงอยู่ในฐานะ ‘คนนอก’ ได้สร้างภาวะเปลือยเปล่าที่ไร้ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตแก่พวกเขาอย่างไร้หน่วงคงเป็นเรื่องที่ผมและผู้คนอื่นๆ ภายใต้อาณาเขตแดนไทย ซึ่งได้รับการปกป้องอย่างเพียงพอจากอำนาจองค์อธิปัตย์โดยอัตโนมัติอาจจะไม่สามารถเข้าใจถึงได้ ด้วยเหตุนี้การเดินทางข้ามพรมแดนเข้าไปในพื้นที่พรมแดนไทย-พม่า ซึ่งเป็นพื้นที่ยกเว้นและปราศจากการโอบอุ้มจากอำนาจองค์อธิปัตย์ แห่งรัฐไทยจะเข้าไปถึง ก็อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจพิเศษเกี่ยวกับความรู้สึกภายในสภาวะเปลือยเปล่าของผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง ซึ่งกลายมาเป็นกะเหรี่ยงนอกในบ่อนี้ปัจจุบัน ยิ่งขึ้นกว่าเดิมบ้างก็อาจเป็นได้

บ่อนี้-กะชอวา: การเดินทางข้ามพรมแดน

ผมได้นัดหมายกับ ‘พีใหญ่’ (นามสมมุติ) เอาไว้ตั้งแต่คริสต์มาสเมื่อวานนี้ เพื่อจะเดินทางไปกะชอวาในเวลา 10 โมงเช้า เมื่อไปถึงบ้านของพีใหญ่ตามนัด พบว่านอกจากเมียและลูกของแกแล้วยังมีคนกะเหรี่ยงนอกหลายคนนั่งคุยกันอยู่ ก่อนที่จะเดินทางในฐานะที่พีใหญ่เป็นผู้นำชาวกะเหรี่ยงในคนหนึ่งของตำบลบ่อนี้ จึงถูกให้อำนาจจากนายตำรวจที่ประจำอยู่ที่ป้อมตำรวจภูธรบ่อนี้ ให้ช่วยหาผู้สูงอายุในหมู่บ้านประมาณ 10 คน เพื่อไปพบผู้กำกับคนใหม่ของ สภ.อ.ไทรโยค เขากำลังขับรถมาบ่อนี้เพื่อมาแจกผ้าให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านเหมือนเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นบ่อยๆ ประจำปี ด้วยเหตุนี้ การเดินทางของพวกเราจึงล่าช้าออกไปจนเที่ยง

³ เรื่องเดียวกัน, 179.

ระหว่างที่รอพี่ใหญ่อยู่นั้น ‘พี่เสก’ ขับรถกระบะเก่าของก้านั้นเกียรติมาจอดหน้าบ้านพี่ใหญ่ โดยมี ‘พี่แยม’ นั่งอยู่ด้านข้างคนขับ⁴ แต่หลังกระบะได้บรรทุกข้าวของต่างๆ นานาไว้จนเต็มคันรถ พร้อมด้วยชาวบ้านกะเหรี่ยงนอกอีก 6-7 คน ทั้งชายและหญิง ผมก็เพิ่งรู้ตอนนั้นเองว่าพวกเขาที่กำลังจะเดินทางกลับไปกะชอวาด้วยเช่นกัน จากที่พวกเขามาร่วมงานคริสต์มาสคริสต์จักรบ้องตี้เมื่อวานนี้ กะเหรี่ยงนอกบนหลังกระบะต้องหาที่ยืนอัดกันไปกับข้าวของต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นจำพวกอาหารแห้ง ขนม แกลลอนน้ำมัน ไข่ และฯลฯ ของกินของใช้เหล่านี้ เป็นสินค้าที่จะเอาไปขายในหมู่บ้านหลักข้างเผือกฝั่งพม่า นอกจากนี้ก็มีสัมภาระกระเป๋าเสื้อผ้าและเสบียงของคนงานในแคมป์ตัดไม้รวกที่ทำงานกันอยู่ในพื้นที่ชายแดน ผมเห็นชายหนุ่มบางคนที่เจอในงานคริสต์มาสเมื่อคำคืนวานนี้ ก็ไปกับรถด้วยเช่นกัน

พี่ใหญ่แบกทีวีเครื่องใหญ่จากบ้านตัวเอง ยกขึ้นรถกระบะติดไปด้วย และฝากให้ผมติดรถไปกับพี่เสก ส่วนพี่ใหญ่จะขึ้นรถเครื่องหรือมอเตอร์ไซด์ตามไป เพราะมีสัมภาระที่ต้องเอาติดรถไปด้วยอีกส่วน เมื่อพี่เสกสตาร์ทเครื่องแล้วออกเดินทางจากใจกลางบ้องตี้บนตามถนนลาดยางร.พ.ช. ไปยังท้ายเหมืองหมู่ 3 จากนั้นก็ไปแวะจอดที่ด่านตรวจของเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดนหรือ อ.ส. ซึ่งอยู่เลยบริเวณศูนย์ผู้พลัดถิ่นชาวพม่าไม่มากนัก พี่แยมตะโกนจากหน้าต่างรถด้านข้างคนขับ ชักชวนเจ้าหน้าที่ อ.ส. คนไทย อายุราว 30 ปี ชื่อว่า ‘ขาว’ (นามสมมุติ) ให้นั่งรถไปเที่ยวกะชอวาด้วยกัน อ.ส. ขาวกำลังนั่งเฝ้าด่านตรวจอยู่กับ ‘อ.ส. แจ่ม’ (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงในบ้องตี้บน ตอนแรก อ.ส. ขาวก็ดูลังเลเพราะปฏิบัติหน้าที่อยู่ แต่สุดท้ายเขาก็ใจอ่อน กระโดดขึ้นหลังกระบะรถไปด้วยกันกับพรรคพวก โดยขึ้นยืนเบียดไปกับข้าวของและกะเหรี่ยงนอกที่อยู่บนหลังรถก่อนหน้า ผมเข้าใจว่าพวกเขาคงสนิทสนมกันในวงเหล้าตามธรรมเนียมที่พวกผู้ชายในบ้องตี้บน นิยมสานสัมพันธ์กันด้วยวิธีนี้กันเป็นประจำ

เมื่อรถของพี่เสกวิ่งผ่านอ่างเก็บน้ำท้ายเหมือง ไปจนถึงด่านตชด. ห้วยโงง ก็ต้องแวะขึ้นไปบนฐานตชด. ห้วยโงงก่อน เพื่อแจ้งกับหัวหน้าชุด คือ จ่าแมน (นามสมมุติ) ตามระเบียบขั้นตอนเมื่อจะเดินทางผ่านด่านพรมแดน พี่เสกกับพี่แยมคุยเล่นอย่างสนิทสนมกันดีกับจ่าแมน ได้ยินพวกเขาซักถาม

⁴ ทั้งพี่เสกและพี่แยม (นามสมมุติ) เป็นคนไทยที่เข้ามาอยู่ในบ้องตี้บนภายหลังและมีความสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงใน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเป็นอย่างดี

กันถึงกะเหรี่ยงนอกบางคนที่ยังมาฝั่งไทยว่ายังอยู่หรือออกไปแล้ว หลังจากที่แจ้งเรื่องให้เจ้าหน้าที่ ตชด. รับรู้เป็นที่เรียบร้อย พี่เสกก็ขับรถเดินทางอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 39 ด้านตรวจตชด. ห้วยโง้ง (ซ้าย) และเส้นทางลงจากเขาด่านห้วยโง้ง (ขวา)

รถของพวกเรา วิ่งผ่านเส้นทางห้วยโง้งขึ้นเลาะตามเขาไต่ระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ ถนนในช่วงฤดูแล้งจะค่อนข้างดีกว่าช่วงเวลาอื่นโดยเฉพาะในฤดูฝนที่จะค่อนข้างเฉอะแฉะ และเป็นหลุมบ่อ บางครั้งก็ติดหล่มได้ แต่เนื่องจากรถกระบะบรรทุกของมีน้ำหนักมาก จึงไปได้อย่างช้าๆ รถกระบะถูกปรับให้เพลาหน้าเป็นแบบโฟลวีล ซึ่งคนขับจำเป็นต้องใช้โดยตลอดเส้นทาง แต่เครื่องยนต์เก่าเลยไม่ค่อยมีแรง การเดินทางช่วงหนึ่งเครื่องยนต์เกิดดับลงในขณะกำลังอยู่บนทางไต่ระดับขึ้นเขา พี่เสกจึงต้องไล่ให้คนบนรถลงเดินตามเป็นระยะๆ กระทั่งเมื่อเลยจากป้ายบอกพิกัดเขตแดนไทยด้านห้วยโง้งแล้ว ก็เข้าสู่เขตแดนประเทศพม่า

สังเกตเห็นชัดว่า ยิ่งเข้าไปลึกในเขตแดนพมามากขึ้นเท่าไร สภาพป่าธรรมชาติก็จะค่อนข้างสมบูรณ์ขึ้นเต็มไปด้วยป่าไผ่และต้นไม้ใหญ่แน่นขนดอย่างเห็นได้ชัดว่าผิดกับทางฝั่งไทย พี่เสกบอกว่าไม่ใหญ่ ก็เพราะตั้งแต่ที่ทหารพม่าเข้ายึดพื้นที่พรมแดน ซึ่งธุรกิจตัดไม้ในช่วงก่อนหน้านั้นก็เลยต้องหยุดทำไม้กันไปหลายปี ป่าจึงฟื้นฟูสภาพสมบูรณ์ขึ้น พี่เสกว่าเมื่อวานนี้ เขาก็เข้ามาที่กะชอวา เพราะกำนันเกียรติให้วานนี้ให้มารับคน เพื่อไปร่วมงานคริสต์มาส ที่แรกคาดว่าจะมีคนสัก 30 คน แต่เขา

เข้าจริงมีแค่ 3 คน วันนี้ก็เลยขับกลับมาส่ง คนที่ลงที่แคมป์ตัดไม้ก็คนที่กลับจากคริสต์มาส คนจ้างเขา เติมน้ำมันให้หมด แต่จะให้เงินกันยังไงเนี่ย พี่เสกว่าไม่รู้เหมือนกัน⁵

ภาพที่ 40 ซ้ายไปบ้านห้วยโงตรงไปกะซอวา และป้ายเขตแดนไทย-พม่า

รถวิ่งไปต่อได้อีกสักระยะหนึ่ง ก็ถึงตำแหน่งด้านของทหารพม่าตั้งอยู่ริมทาง รถของเราต้องหยุดรถเพื่อให้ทหารพม่าตรวจ จากตำแหน่งที่รถของเราจอดอยู่ มองเห็นฐานของทหารพม่าเป็นเพียงเพิงพักชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่หลาย ๆ ฝาด้านข้างเปิดโล่งทุกด้าน ส่วนหลังคาใช้ผ้าใบคลุมพอกันแดดกันฝนได้ ผมไม่แน่ใจว่าหากปืนขึ้นเนินเขาขึ้นไปด้านบนที่ จะมีที่พักที่แข็งแรงมิดชิดกว่าหรือไม่ เพราะไม่สามารถมองเห็นได้จากถนน บริเวณริมทางด้านตรวจของทหารพม่า มีแคร่ไม้ไผ่ยาวตั้งอยู่ในสองฝั่งถนน ทหารพม่า 3 นาย ดินออกมาจากที่พักริมทางบนเนิน พวกเขาแต่งกายครึ่งท่อน ด้านบนสวมเสื้อทหารแขนยาวสีเขียวใบไม้ก่อนไม่มีลวดลายใดใด แต่ท่อนล่างนุ่งผ้าโสร่ง บนเสื่อมีเพียงป้ายสัญลักษณ์บอกสังกัด ก่อนที่รถของเราจะไปถึงด้านตรวจ ทหารพม่าบางนายกำลังนั่งกินข้าวอยู่ พวกเขาไม่ได้มีท่าทีในการตรวจตราที่เข้มงวดอะไรนัก ทั้งนี้อาจเป็นด้วยสถานการณ์ชายแดนที่ค่อนข้างสงบลงพอควรแล้ว และดูเหมือนพวกเขาค่อนข้างเคยกับการเดินทางข้ามแดนลักษณะอยู่แล้วด้วย เพราะกลุ่มเถาแก๊กแจ็กเข้ามาตั้งแคมป์ตัดไม้ไผ่รวม ก็ผ่านไปมาประจำอยู่แล้ว

⁵ อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ มีเรื่องราวที่เป็นความลับเกี่ยวกับการส่งคนลักลอบเข้าเมือง ซึ่งภายหลัง พี่ใหญ่เล่าให้ผมฟังว่า คนในบ้องตื้นบางคนพัวพันกับการลักลอบพาคนจากฝั่งพม่าเข้าฝั่งไทย โดยได้ได้หัวละ 1,500 บาท

ในระหว่างที่หยุดรถตรวจที่ด่านทหารพม่า นั้น หญิงกะเหรี่ยงนอกอายุราว 40 ปี คนหนึ่ง ซึ่งมากับรถกระบะของพวกเรา ได้ส่งเสียงพูดคุยกับทหารด้วยภาษาพม่า เธอนำอาหารแห้งจำพวกพม่ามา และฝากให้กับทหารพม่าที่ด่านนั้น แล้วยังบอกให้กะเหรี่ยงนอกที่มาด้วยกันช่วยยกถังที่ใส่น้ำเอาไว้จากหลังกระบะรถให้ทหารพม่าบนฐานด้วย ผมเข้าใจว่าทหารพม่าคงจะเป็นผู้ฝากถังน้ำให้ชาวบ้านที่เดินทางผ่านไปช่วยเติมน้ำกลับมาให้พวกเขาด้วย แต่ส่วนอาหารแห้งและผักที่กะเหรี่ยงนอกนำไปให้ทหารพม่านั้นจะเป็นส่วนที่ชาวบ้านได้เตรียมเอาไว้เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับทหารพม่าเอาไว้ กระทั่งพี่ใหญ่และหนุ่มกะเหรี่ยงนอกอีกคน ซึ่งขี่รถเครื่องเครื่องมากันคนละคัน ตามมาถึงด่านตรวจของทหารพม่าก็ได้เอาไวไวหลายห่อที่เตรียมมา ให้กับทหารพม่าที่ฐานด้วยเช่นเดียวกัน

เส้นทางข้ามแดนระหว่างบ้องตี้ไปยังฝ่องพม่า ทั้งกะชอวาและห้วยโงได้เริ่มเปิดใช้อีกครั้งมาได้ประมาณปีกว่าๆ (ปลายปี 2547) จากการเจรจาผลักดันในระดับท้องถิ่นนำโดยกำนันบ้องตี้กับทางทหารพม่าและกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระหรือเคเอ็นยู ซึ่งยังคงปฏิบัติการแบบกลุ่มกองโจรอยู่ในพื้นที่ป่าอยู่เป็นระยะ เส้นทางข้ามแดนที่ใช้อยู่นี้ จะมีทางแยกไปบ้านห้วยโง กะชอวา และแม่สะมิง ซึ่งเป็นเส้นทางทำไม้ในอดีตก่อนที่พม่าจะเข้ามายึดพื้นที่แทนกะเหรี่ยงอิสระ นายทุนเข้าไปทำไม้ในพม่าได้ตัดเส้นทางนี้ไว้เพื่อลำเลียงไม้จากป่าในพม่าเข้าสู่บ้องตี้ และเป็นเส้นทางหลักที่ชาวบ้านใช้เดินทางไปมาหากัน กระทั่งปัจจุบันกำนันเกียรติได้เข้าไปติดต่อกับกลุ่มต่างๆ เพื่อปรับปรุงเส้นทางในช่วงต้นปี 48 จนแล้วเสร็จ และพยายามผลักดันให้เป็นจุดผ่อนผันแก่ชาวบ้าน เพื่อเดินทางติดต่อค้าขายให้เกิดเป็นตลาดชายแดนตามนโยบายการท่องเที่ยวได้ โดยกำหนดจุดค้าขายกันบริเวณเส้นทางบ้องตี้บนแยกไปห้วยโงและกะชอวาในเขตแดนฝั่งไทย ในการปรับปรุงเส้นทางข้ามแดนช่วงแรกในช่วงปี 2547 ยังประสบปัญหาค่อนข้างมาก เนื่องจากการโจมตีของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระในบริเวณนั้น ทำให้รถแทรกเตอร์ทำถนนของกำนันเกียรติถูกกับระเบิดเสียหาย การทำเส้นทางต้องหยุดชะงักเป็นระยะที่ยิ่งกว่านั้น กำนันจากหมู่บ้านฝ่องพม่า ซึ่งเป็นตัวแทนติดต่อประสานงานกับกำนันฝั่งไทย ก็ยังถูกกะเหรี่ยงอิสระยิงเสียชีวิต (เล่ากันว่ากำนันเกียรติก็เคยถูกกะเหรี่ยงอิสระเอาปืนจู่โจมด้วยเช่นกัน) กว่าที่การพูดคุยตกลงกันได้ก็นำไปสู่การยุติการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ ก็ล่วงมาในช่วงต้นปี 48 ที่ผู้คนในบ้องตี้เริ่มวางใจและกล้าที่จะเดินทางข้ามพรมแดนไปล่าสัตว์ในฝั่งเขตพม่า ดังที่กะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอกบางคนที่ผมรู้จักคุ้นเคยกัน ได้เคยเข้าไปล่าสัตว์ที่กะชอวาในฤดูแล้งเดือนกุมภาพันธ์ปีก่อน

รถของพวกเราผ่านด่านตรวจของทหารพม่าด่านแรกไปแล้วระยะหนึ่ง ก็จะพบด่านพม่าอีกด่านหนึ่งตั้งอยู่ ภายนอกทำรั้วไม้ไผ่ขัดกันล้อมรอบ ภายในมองเห็นแต่ต้นไม้ใหญ่คร่อมปกคลุม มองจากภายนอกคาดได้ไม่ยากกว่าบริเวณนี้ น่าจะเป็นฐานใหญ่ของทหารพม่าบนเขาแดนช่องทางห้วยโง เพราะดูจะมีความมั่นคงกว่าฐานแรกที่เป็นเพียงด่านตรวจเท่านั้น แต่ทหารพม่าในฐานนี้ ก็ดูไม่แตกต่างไปจากที่เราพบก่อนนี้ พวกเขาใส่เครื่องแบบในลักษณะครึ่งท่อน บางคนก็ไม่ใส่เครื่องแบบเลย หลังจากที่ทหารพม่าออกมาตรวจสอบซักถามเล็กน้อย กะเหรี่ยงนอกทำยรถของเราก็นำอาหารของใช้ไปให้เหมือนกับที่ทำในด่านตรวจก่อนหน้านี้ ก่อนที่รถของพวกเราจะไปต่อ ทหารพม่าได้นำแกลลอนใส่น้ำขนาดใหญ่ฝากให้กะเหรี่ยงนอกที่มากับรถพี่เสกเอาน้ำใส่มาส่งด้วยในวันรุ่งขึ้น เมื่อรถพี่เสกกลับจากกะซอวา

ภาพที่ 41 บริเวณที่พักคนงานตัดไม้ไผ่รวมบริเวณชายแดนฝั่งพม่า

ในระหว่างทางบริเวณนี้ จะมองเห็นเพิงพักหรือกระท่อมชั่วคราวอยู่หลายหลังขลุ่ยตัวกระจายอยู่ตามป่า กระท่อมเพิงพักเหล่านี้เป็นของคนงานตัดไม้ไผ่ ลักษณะที่พักก็เป็นเพิงพักชั่วคราวใช้ผ้าใบคลุมเป็นหลังคาพอกันแดดกันฝนเท่านั้น พี่ใหญ่กับลูกน้องที่ขี่รถนำหน้าไปก่อนหยุดพักระหว่างทาง เมื่อรถของพวกเราไปถึงจึงลงไปสมทบกับพี่ใหญ่ ใครคนหนึ่งในกลุ่มคณะเดินทางของเราชี้ให้ดูลูก

ระเบิดอาร์พีจีตกอยู่บริเวณโคนต้นไม้ เป็นลูกกระสุนเก่าจนสนิมเกาะเซาะ อาจจะหลงเหลือจากการสู้รบในอดีต แต่คาดว่าจะยังน่าจะใช้งานได้เพียงแต่ยิงไม่ได้ใช้ยิงเท่านั้น พี่ใหญ่อธิบายให้ฟังต่อมา ภายหลังว่าคนในบริเวณนี้ หลายคนเป็นทหารกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระเก่า แต่ได้ตกลงวางอาวุธกับทหารพม่าแล้ว พวกเขาได้เข้าโครงการพัฒนาฯ ซึ่งเป็นข้อตกลงกับพม่า และได้ทำงานในบริเวณนี้ ซึ่งมีบ้านพักอยู่ประมาณสิบกว่าหลัง แต่มองโดยรวมๆ ก็จะเป็นป่าทั้งสิ้น บางช่วงก็พอที่จะมองเห็นได้ว่าเป็นสวนผลไม้เก่า พี่ใหญ่เล่าว่า แต่ก่อนเคยมีบ้านคนปลูกอยู่ในบริเวณนี้ แต่ต้องย้ายออกไปหมด เพราะปัญหาการสู้รบของพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ

สภาพหมู่บ้านกะซอวา

พี่ใหญ่บอกว่าเส้นทางบึ่งตี่ถึงกะซอวา รวมแล้วก็ประมาณ 20 -30 กิโลเมตร ซึ่งระยะทางพอๆกับเส้นทางวังโพถึงบ้องตี้ แต่ใช้เวลาในการเดินทางมากกว่าเท่าตัว เพราะเส้นทางค่อนข้างยากลำบาก หากเป็นช่วงฤดูฝนก็ยิ่งทุลักทุเลกว่าที่เป็น รถออกจากบ้องตี่บนราวเที่ยงมาถึงหมู่บ้านกะซอวาก็เป็นเวลาถึงบ่ายสองครั้ง สิ่งแรกที่เห็นเมื่อเข้าไปในบริเวณบ้าน กะซอวา คือ โบสถ์หลังเก่า ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างสิ่งเดียวที่หลงเหลือเป็นอนุสรณ์ถึงหมู่บ้านในอดีต มีลักษณะเป็นอาคารไม้ยกพื้นได้สูง หลังคาเป็นทรงจั่วสามเหลี่ยมซ้อนสองชั้นมุงด้วยสังกะสี ตัวอาคารสร้างด้วยไม้จริงทั้งหลัง ขนาดกว้างราว 6 เมตร ยาว ราว 15 เมตร เป็นโบสถ์ขนาดย่อมๆ เลย์ทีเดียว แต่ขณะนี้ไม่มีบานประตูและหน้าต่าง เหลือเพียงช่องวงกบว่างๆ มองเห็นภายใน โบสถ์หลังนี้ปัจจุบันทหารพม่าใช้เป็นที่พักของหน่วยที่ควบคุมดูแลพื้นที่นี้ ส่วนบ้านเรือนเก่าที่พี่ใหญ่เล่าว่าในอดีตเคยมีกว่า 50 หลัง ตั้งอยู่บนสองฟากแม่น้ำตะนาวศรีไม่มีหลงเหลือให้เห็นอีกต่อไป

พี่ใหญ่ที่เดินทางมาถึงก่อนจอดรถเครื่องรออยู่ที่บ้านหลังแรก ห่างจากโบสถ์เก่าในระยะประมาณ 50 เมตร เป็นบ้านของกำนันฝั่งพม่าคนปัจจุบัน เขามีอายุราว 60-70 ปีแล้ว บ้านของลุงกำนันเป็นกระท่อมไม้ไผ่มุงด้วยใบกร้อที่นำมาสานมุงหลังคา ลักษณะของมันคล้ายกับใบตาล ภายในตัวบ้านลุงกำนัน จะมีฝักันเฉพาะห้องนอน ส่วนบริเวณกลางบ้านเป็นทางเดินผ่ากลางแบ่งสองฟาก ฟากหนึ่งใช้สำหรับขายข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มองเห็นของกาแฟผสมสำเร็จรูปเป็นแผงยาวห้อยอยู่บนราวไม้ไผ่ เพลผ้าร่มสำเร็จรูป บุหรี่ น้ำส้มผลไม้ในขวดหลายแพ็คเกจ กระป๋อง กระติ่งแดง เอ็มร้อยห้าสิบ ขนมปังสำเร็จรูป ขนมเปียะ ขนมปังปิ้ง และขนมกินเล่นอื่นๆ น้ำมัน ข้าวสาร ปลากระป๋อง ไข่ไก่ เต้าฟีน พวงเชือกร้อยใบพัดเรือแขวนห้อยบนช่อ รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่นๆ ส่วนใหญ่ก็เป็น

สินค้าที่นำมาจากฝั่งไทยผ่านบ่อนี้ทั้งสิ้น รถไฟเสกจอดแล้วนำเอาสินค้าสัมภาระลงจากกระบะ ผมเพิ่งรู้ภายหลังว่า หญิงกะเหรี่ยงนอกคนที่พูดคุยกับทหารพม่า ก็คือคนที่อยู่บ้านเดียวกับลุงกำนันนั่นเอง พี่ใหญ่และลูกน้องช่วยกันนำเอาข้าวของจากกระบะลง หลังจากนั้นพี่เสกก็นำสินค้าที่เหลืออยู่ไม่มากนัก ไปส่งยังร้านค้าอีกร้านที่อยู่ถัดไปในกลุ่มบ้าน

บริเวณหน้าร้านค้าบ้านลุงกำนัน ตั้งโต๊ะม้านั่งยาวเอาไว้ ใกล้ๆ กันนั้น มีถังน้ำมันขนาดใหญ่ตั้งอยู่ สินค้าที่นำมาจากบ่อนี้เมื่อถึงที่นี่ราคาจะแพงขึ้นเท่าตัว น้ำมันเบนซินที่บ่อนี้ราคาลิตรละ 25 บาท เมื่อมาถึงที่นี่จะเพิ่มเป็น 50 บาท ไข่ไก่ฟองละ 5 บาท เป็นต้น เงินที่ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนใช้ได้ทั้งเงินบาทไทยและเงินพม่า แลกกันตามค่าเงินที่กำหนดไว้

สภาพของบ้านกะชอวา ตั้งอยู่บนตลิ่งริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรี เมื่อเดินไปตามทางดินเล็กๆ หลังบ้านลุงกำนัน จะเป็นตลิ่งริมน้ำที่ลดระดับลงค่อนข้างชัน ปกคลุมด้วยหญ้ารก หากเดินลงไปราว 10 เมตร ก็จะมองเห็นแผ่นผืนแม่น้ำตะนาวศรี ซึ่งเป็นเส้นเลือดหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตสัตว์และมนุษย์ในบริเวณนี้ แม่น้ำตะนาวศรีที่มองเห็นเป็นสายน้ำกว้างและทอดตัวยาวออกไป โอบล้อมจากสองฝั่งตลิ่งด้วยไม้ป่าเขียวครึ้มตลอดแนว ส่วนใหญ่เป็นป่าไผ่และหญ้าริมตลิ่ง มีโขดหินผุดจากน้ำริมตลิ่งทั้งสองฝั่ง ในระยะไกลมองเห็นแต่ภูเขาเป็นฉากหลัง ผืนน้ำสะอาดใส มองเห็นไกลได้แค่ช่วงโค้ง เพราะลำน้ำเลี้ยวลัดไปมา ความกว้างของสายน้ำแต่ละช่วงแตกต่างกันในราว 50 - 100 เมตรได้ อากาศริมฝั่งน้ำค่อนข้างสะอาดบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติมาก จากฝั่งบ้านลุงกำนันไปยังอีกฝั่งแม่น้ำ จะมองเห็นแต่ป่ารกทึบตั้งแต่ริมตลิ่งเข้าไปภายใน พี่ใหญ่บอกว่าแต่ก่อนอีกฟากน้ำก็มีบ้านตั้งอยู่ แต่ขณะนี้ไม่มีอะไรเหลือแล้ว มีเพียงแต่ป่ารกเป็นแผ่นดินที่ต่อเข้าไปในเขตพม่า

ในบริเวณริมตลิ่งนี้ นานๆ ก็จะมีชาวบ้านขับเรือเครื่องหางยาวผ่านมาสักครั้งหนึ่ง แม้อยู่ไกลก็ได้ยินเสียงเครื่องดังไปถึงบนบ้านริมตลิ่งเลยทีเดียว การเดินทางทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญที่สุดของคนจากฝั่งพม่าเมื่อจะเข้าไปฝั่งบ่อนี้ก็ต้องมาขึ้นเรือที่นี่ มีกาพอลันที่เดินทางกลับไปเมตตาก็คือมาต่อเรือไปจากกะชอวาเช่นกัน

หมู่บ้านกะชอวาที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ ตั้งขึ้นได้มาราว 2 ปีแล้ว ในช่วงที่กำนัน ชำราชากรอำเภอละโว้ง และกลุ่มทุนของไทย พยายามผลักดันให้เกิดการค้าชายแดน เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจจากการเปิดด่านชายแดน ปัจจุบันที่มีบ้านเรือนทั้งหมดอยู่ประมาณ 15 หลัง เป็นบ้านที่สร้างขึ้นใหม่และเป็นบ้านไม้ไผ่สับฟากมุงด้วยหญ้าคาหรือวัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติ ยังไม่มีบ้านที่สร้างจากไม้จริงเลยสักหลังเดียว บ้านแต่ละหลังจะตั้งเรียงเป็นแถวห่างๆ กันไปตามแนวแม่น้ำ มีทางถนนดินกันแบ่งบ้านออกเป็น

สองฟาก ฟากหนึ่งอยู่ด้านริมตลิ่งอีกฟากหนึ่งก็ตรงกันข้าม อย่างไรก็ตาม กระพ้อมที่ปักบางหลังก็ถูก ปลอยร้างไว้ผู้อาศัย หากนับผู้อาศัยอยู่จริงๆ น่าจะไม่เกิน 10 หลังคาเรือน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ทำงาน รับจ้างทำไม้ จึงไปๆ มาๆ ระหว่างกะชอวากับบริเวณแคมป์ตัดไม้ ได้ยินว่าช่วงก่อนมีผู้คนจากบ้องตี้ ย้ายมาอาศัยหลายครอบครัวจากการชักชวนของกำนันบ้องตี้ แต่ต่อมามีคนเป็นมาลาเรียจำนวนมาก และอาศัยอยู่ไม่สนุก เพราะไม่คุ้นเคยกับความเปียบ จึงต้องย้ายกลับไปอยู่ที่บ้องตี้อีกครั้ง

พี่ใหญ่เล่าว่าเดิมที ทางผู้นำบ้องตี้บนได้พยายามเจรจากับทหารพม่า เพื่อให้ชาวบ้านได้ กลับมาอยู่ในฝั่งนี้เหมือนแต่ก่อน ส่วนหนึ่งก็เพื่อลดภาระที่คนนอกเข้าไปฝั่งไทย ซึ่งจะต้องพยายามให้ ชาวบ้านกลับมาอาศัยและสามารถปลูกข้าวทำมาหากินเป็นหลักแหล่งได้เหมือนในอดีต แต่ถึงวันนี้ก็ ยังไม่มีใครที่กลับมาทำมาหากินจริงจังนัก เพราะว่าการรับจ้างทำไม้ได้เงินดีกว่าวันๆ หนึ่งได้ถึง 300-400 บาท จึงไม่ค่อยมีใครคิดจะกลับมาปลูกข้าวปลูกพริกหากินเหมือนแต่ก่อน แต่ตัดไม้ทำไปมากมาย ก็ จะไม่เหลืออะไรอีก พี่ใหญ่เล่าว่าตอนแรกได้เจรจากับทางฝ่ายทหารพม่า และได้ประสานกับกะเหรี่ยง อีสระที่พี่ใหญ่คุ้นเคยกัน โดยกะเหรี่ยงอีสระตกลงว่าจะไม่สร้างเหตุการณ์รุนแรงให้เกิดขึ้นหากฝ่าย พม่าไม่ทำอะไรพวกเขาก่อน อย่างไรก็ตามการทำถนนตัดเข้ามาในพื้นที่ชายแดน ก็อาศัยเงินของเค้า แก่ไม้รวก ซึ่งกำนันเกียรติเองก็ได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากงานนี้ด้วยเหมือนกัน

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ข้ามพ้นจากอำนาจกฎหมายรัฐ จึงไม่น่าแปลกที่พบคนหนีกฎหมาย ออกมาอาศัยอยู่ เหมือนกับคนที่ทุ่งมะเขยอ หมู่ 4 หลายคน ซึ่งว่ากันว่าหนีคดีมาหลบอยู่แถว ชายแดน ในกะชอวาก็เช่นกัน ขณะที่พวกเรานั่งคุยกันหน้าบ้านลุงกำนัน มีหญิงคนไทย อายุประมาณ 50 ปี ดูรูปร่างหน้าตาภายนอกเหมือนเป็นคนเชื้อสายจีน เธอเข้ามาคุยกับพวกพี่ใหญ่และพี่เสก พวกพี่ ใหญ่เรียกเธอว่า ‘เจี๊ส’ เดิมเคยทำงานสภาพหอการค้าจังหวัด เป็นตัวแทนบริษัทไวต้า (ผลิตสับปะรด) ได้เอาเงินบริษัทเข้ามาเพื่อเจรจาทางการค้ากับทางพม่า แต่ภายหลังมีปัญหาเรื่องเงิน จึงต้องหนีมาอยู่ ที่นี้ ได้ประมาณ 4 ปี แล้ว จนเธอมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านและกะเหรี่ยงอีสระในบริเวณนี้เป็นอย่างดี แต่บางครั้งเจี๊สก็กลับออกไปหาครอบครัวในเมืองเป็นช่วงสั้นๆ ด้วยเช่นกัน พี่ใหญ่บอกว่าข้างบ้านลุง กำนัน จะเห็นรถกระบะสีชาวมียี่ห้อจอดทิ้งอยู่ริมคันไม้ ก็คาดว่าจะเป็นรถของบริษัทที่เจี๊สเคย ทำงานอยู่ แต่ไม่สามารถเอาออกไปได้ เพราะมีปัญหาติดพันกับทหารพม่า

พวกพี่เสก พี่แะ และอ.ส.ขาว ซึ่งไปที่บ้านชาวบ้านในละแวกนั้น เจ้าของบ้านคุ้นหน้าเหมือน เคยเจอในบ้องตี้หลายครั้ง (หลายๆคนที่อยู่ที่นี่ ผมก็เคยเจอที่บ้องตี้) เขาชื่อว่า ‘อาเมย’ (นามสมมุติ) เป็นกะเหรี่ยงพม่า เขาอาศัยอยู่กับเมียที่กำลังทำอาหารอยู่ในครัวด้านหลัง ขณะที่พวกพี่เสกก็เริ่มตั้งวง

เอาเหล่าชาวที่ติดมากับรถออกมาตั้งกลางวงแล้วรินแจกวีนกัน เมียของอาเมยนำเนื้อทอดจากครัวด้านหลังออกมาให้เป็นกับแก้มสองจาน จากแรกเป็นเนื้อแก้ง อีกจานเป็นเนื้ออีเห็น

ขณะที่เรานั่งอยู่บนบ้านอาเมย มีทหารพม่าในชุดครึ่งท่อนเข้ามาแวะคุยที่บ้าน แต่มีเพียงอาเมยคนเดียวที่พูดฟังภาษาพม่าได้ อาเมยบอกว่าเขาเป็นหัวหน้าชุดลาดตระเวน จะมาขอให้พี่เสกขับรถกระบะบรรทุกถังน้ำมันไปส่งให้กับพรรคพวกของเขา ซึ่งกำลังทำเส้นทางจากชายแดนตัดไปยังแม่สะมิงอีกทางหนึ่ง ผมและคนอื่นๆ เริ่มรู้สึกถึงบรรยากาศที่ตึงเครียดขึ้นมา พวกพี่เสกได้พูดคุยหารือกันโดยที่แรกแก่ปฏิเสธที่จะไม่ไป เพราะกลัวจะเกิดปัญหาต่อ เส้นทางก็ลำบาก ทางขึ้นและไถลรถคงจะขับไปไม่ไหว อาเมยชี้แจงจากต่อจากที่คุยกับทหารพม่าคนนั้น เขาว่าการเดินทางจะใช้เวลาราว 2 ชั่วโมงก็ถึง เส้นทางก็ไม่ต่างจากที่ขับรถมาบ่อดึงถึงกะชอวา และทหารพม่าจะเติมน้ำมันรถให้ 20 ลิตร และทหารพม่ารับปากว่าจะให้พวกพี่เสกเอาปืนไปส่งยังสัตว์บริเวณนั้นได้ จะช่วยเคลียร์ความปลอดภัยให้ แล้วค่อยเดินทางกลับมาในช่วงกลางคืน ในที่สุดแล้วพี่เสกและพวกก็ตกลงจะช่วยขับรถไปให้ แต่ว่าพวกเขาจะเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ในการเดินทางจนแล้วเสร็จ ก็เป็นเวลาถึง 5 โมงเย็น

ในระหว่างที่ทหารพม่าคุยกับพวกพี่เสก พี่ใหญ่ซึ่งตามมาทีหลังแล้วนอนเล่นในเปลบนชานบ้านอาเมย ไม่ได้แสดงอาการสนใจแต่อย่างใด เมื่อพี่ใหญ่ลุกขึ้นจากเปล ก็ชวนผมกลับไปยังบ้านลุงกำนัน ซึ่งได้เตรียมอาหารเย็นไว้ให้หลายอย่าง ดูเหมือนจะเป็นอาหารอย่างดีเกินกว่าที่คนทั่วไปจะแกนี้จะกินกันเป็นปกติ พี่ใหญ่บอกว่าแกเป็นคนเอาอาหารพวกนี้ ซื้อมาเอง ในลำรับมีน้ำพริกตาแดง กับผักสดเต็มจาน เช่น แตงกวา ขมิ้นขาว อาหารก็ผัดผักกาดใส่ไข่ใส่หมู มาม่าต้มยำ เนื้อกวางแห้งเค็ม ไข่เจียว เป็นต้น โดยปกติคนที่นี้ใช้มือกินข้าว จะใช้ช้อนเฉพาะเวลาตักอาหารและชดน้ำแกงเท่านั้น หลังจากที่ผมกับพี่ใหญ่กินข้าวเสร็จ ลุงกำนันก็นำน้ำชามาเสิร์ฟ ตามด้วยกาแฟร้อน ให้การดูแลบริการอย่างดี และยังเผื่อแผ่ไปถึงลูกน้องของพี่ใหญ่ที่ตามมาทีหลังด้วย นั่นอาจเพราะคนที่กะชอวา ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ต่างก็ให้ความเคารพนับถือพี่ใหญ่ค่อนข้างมาก จนดูเหมือนเป็นความเกรงใจ ผมได้ยินว่าพี่ใหญ่คอยให้การช่วยเหลือแก่พวกเขาหลายอย่าง ตั้งแต่เริ่มต้นให้คนกลับมาตั้งบ้านอยู่ที่นี่อีกครั้งหลังสงครามยุติ พี่ใหญ่ได้ให้การดูแลคุ้มครองแก่คนที่กะชอวา นี้ ทั้งจากทหารพม่าและกะเหรี่ยงอิสระที่พี่ใหญ่มีความสัมพันธ์กันอยู่

ความสัมพันธ์ของพี่ใหญ่กับคนในหมู่บ้านกะชอวาใหม่ ณ ชายแดนแห่งนี้ มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างลูกพี่-ลูกน้อง คนในกะชอวาต่างเรียกพี่ใหญ่ว่า ‘จ้อโตะ’ แปลตรงตัวว่า ‘พี่ใหญ่’ หรือลูกพี่ ซึ่งเป็นการเรียกแบบให้การเคารพนับถือกัน ผมคิดว่าสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ใน

หมู่บ้านชายแดนฝั่งพม่าหลังสงครามเพิ่งจะสงบไปได้ไม่นาน รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่เหมาะสมมากที่สุดแล้ว เพราะผู้คนที่นี้ไม่อาจจะพึ่งพาอำนาจรัฐใดได้ การมีผู้ที่สามารถพึ่งพาช่วยเหลือในยามลำบาก หรือให้ได้รับความมั่นใจจากการคุ้มครอง จึงเป็นทางเลือกที่ดีจะมีเหตุผลเหมาะสมที่สุด จอโดะซึ่งมีเครือข่ายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐไทย พม่า และกะเหรี่ยงอิสระ จึงค่อนข้างเป็นผู้กว้างขวาง และได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพยำเกรงจากผู้คนในหมู่บ้านชายแดนฝั่งพมานี้ ยิ่งเสียกว่าในบ้องตึบน

หลังอาหารเย็นที่บ้านลุงกำนัน ผมเดินเล่นไปยังร้านค้าอีกร้านหนึ่งที่อยู่ทางด้านในตรงกันข้ามเยื้องกับบ้านของอาเมย ในร้านมีของขายไม่ต่างจากร้านของลุงกำนัน แต่ดูเหมือนจะเป็นมีของน้อยกว่า เด็กวัยรุ่นกะเหรี่ยงนอกถูกขายเจ้าของร้าน พอจะพูดไทยได้บ้างเขาบอกว่าเขาเคยไปเที่ยวที่บ้องตึบ้อยเหมือนกัน และรู้สึกว่าจะสนุกกว่าอยู่ที่นี้ เพราะที่กะชอวไม่ค่อยมีอะไรให้ทำ แม่ของเขานำกาแฟและขนมปังสำหรับขายมาให้ผมกับจอโดะ โดยให้บริการเหมือนกับที่ลุงกำนันปฏิบัติต่อพวกเรา

ตกค่ำฟ้าเริ่มมืดลง เป็นคืนข้างขึ้น มองจากเสี้ยวจันทร์ ประมาณได้น่าจะประมาณ 6 ค่ำ ดวงดาวกระจ่างเต็มท้องฟ้า จอโดะบอกว่าเขาได้นัดลูกน้องให้เอาเรือมารับแต่ยังไม่เห็นมา ระหว่างที่พวกเรารอเรือ จอโดะจึงเล่าเรื่องราวของตนให้ฟังหลายเรื่องเป็นเรื่องที่ตัวเอง แม้จะอยู่ในบ้องตึบนมานานกว่าปีในช่วงก่อนนี้ ก็ยังไม่เคยรับรู้มาก่อนเลย จอโดะเล่าว่าในช่วงวัยหนุ่มที่เขายังไม่แต่งงาน เขาเคยเป็นทหารกะเหรี่ยงอิสระในสังกัดกองพัน 10 กองร้อยที่ 4 โดยประจำอยู่ที่เมตตาเป็นเวลา 1 ปี 8 เดือน ด้วยเหตุนี้ จอโดะจึงมีความสัมพันธ์กับกะเหรี่ยงอิสระพอสมควร แม้ว่าเขาจะเลิกเกี่ยวพันกับกะเหรี่ยงอิสระไปแล้วก็ตาม กรณีของจอโดะคงจะเป็นกรณีพิเศษที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกะเหรี่ยงอิสระในช่วงเวลาหนึ่ง แต่กระนั้นผมก็ค่อนข้างจะเห็นด้วยกับ ราจาห์ (Rajah 1990) ว่าแม้กะเหรี่ยงในฝั่งไทยจะมีความเชื่ออาทรรเห็นใจต่อชะตากรรมของกะเหรี่ยงอิสระอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีสำนึกร่วมจินตกรรมชาติกะเหรี่ยงเหมือนกับกะเหรี่ยงอิสระในพื้นที่พรมแดนไทย-พม่า⁶ อย่างไรก็ตามประเด็นของพื้นที่พหุชายแดน ก็อาจทำให้เราตระหนักถึงความสลับซับซ้อนของการตัดผ่านพรมแดนต่างๆ ของผู้คนในอาณาบริเวณนี้ ซึ่งมีความเป็นไปได้เช่นกัน

⁶Rajah, Ananda, "Ethnicity, nationalism, and the nation-state: the Karen in Burma and Thailand," In *Ethnic Group and Boundaries in Mainland Southeast Asia*, G.Wijewardene (ed.), (Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, 1990).

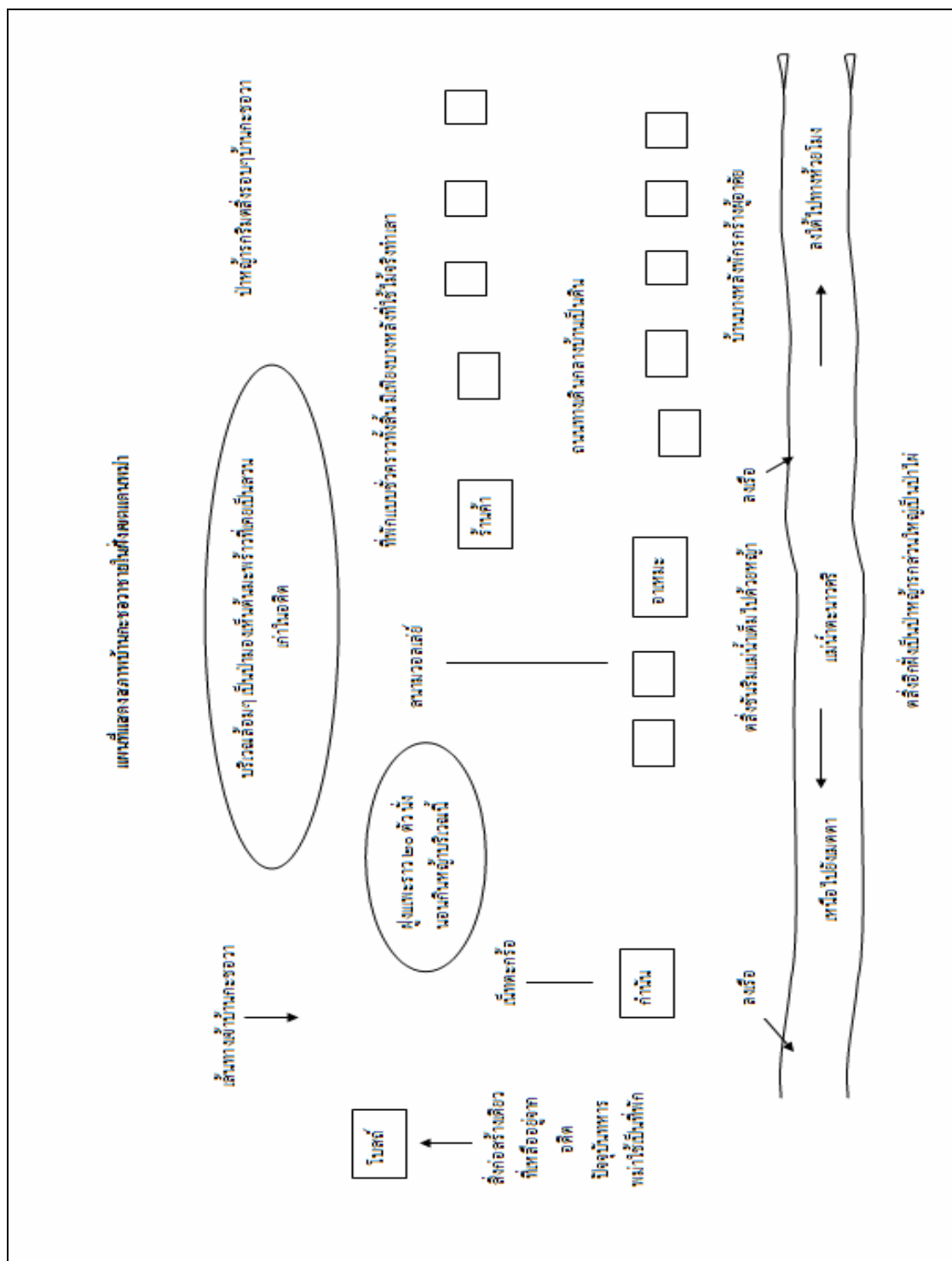
ในการผลักดันนโยบายให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาอาศัยทำมาหากินในพื้นที่บริเวณนี้ จอโตะก็ได้ประสานไปยังกะเหรี่ยงอิสระไม่ให้สร้างเหตุการณ์รุนแรงขึ้นอีก จอโตะกล่าวว่า “อย่างที่ทหารพม่าทำทางเนี่ย ถ้าจะเอา(กะเหรี่ยงอิสระ) ทหารก็ไม่มีทางทำได้สำเร็จ แต่ไม่อยากให้เกิดเหตุ หากเขาไม่ทำอะไรเราเราก็ไม่ทำอะไร” สิ่งที่จอโตะพยายามทำนั้น ก็เพื่อที่จะให้ชาวบ้านสามารถอยู่ที่กะชอวาได้ ปัจจุบันก็ยังเชื่อได้ว่ากองกำลังกะเหรี่ยงอิสระในขณะนี้ ก็ยังคงอยู่ตามป่าบริเวณนี้ ในลักษณะกองโจร จอโตะยังบอกอีกว่าสี่สิบเก้าชีวิตที่นี่ (กะชอวา) อยู่ในความรับผิดชอบของเขา ซึ่งในแต่ละเดือน จอโตะต้องเลี้ยงดูลูกน้องเหล่านี้ต้องใช้เงินมาก แต่ในทางกลับกันจอโตะก็ได้ลูกน้องกะเหรี่ยงนอกของเขาช่วยล่าสัตว์ไปขายยังฝั่งไทยด้วยเช่นกัน จอโตะเล่าว่าเคยมีคนป่วยเป็นมาลาเรีย ไม่มีเงินรักษา แกกก็จะพาไปออกไปหาหมอที่บ้องต๊บน และออกค่ารักษาให้ทั้งหมด โดยพักอยู่ที่บ้านจอโตะในบ้องต๊บนั่นเอง ผมจึงเข้าใจได้ทันทีว่าที่เคยเห็นกะเหรี่ยงนอกหน้าตาแปลกหน้าบ่อยครั้งที่บ้านของจอโตะก็คงจะเป็นพวกลูกน้องของแกนั่นเอง และในช่วงหนึ่งที่จอโตะป่วยหนักจนเกือบจะต้องตัดขาทิ้งเพราะโรคเบาหวาน ก็ได้กำลังใจจากลูกน้องและคนที่เดินทางไปเยี่ยมถึงบ้องต๊บน

จอโตะเล่าว่าอีก 3 วัน ข้างหน้า (วันที่ 29 ธ.ค.) จะมีการประชุมที่กะชอวา เพื่อเลือกกำนันคนใหม่ เพราะลุงกำนันอายุมากแล้ว ดูเหมือนการสรรหากำนันคนใหม่ ฝ่ายทหารพม่าและกลุ่มผู้นำบ้องต๊บนมีส่วนคัดเลือกกำนันใหม่ด้วย แสดงให้เห็นถึงพลังทางการเมืองที่ข้ามพรมแดนเข้าไปเกี่ยวพันในพื้นที่ชายแดนอีกฟากหนึ่ง ซึ่งพลังของผู้นำท้องถิ่นก็อยู่เหนืออำนาจรัฐไทยแบบทางการด้วยเช่นกัน

ในคำค้นนี้ แม้บริเวณบ้านของอาเมยจะมีตลั่ว แต่แสงไฟสลัวก็พอมองเห็นคนอยู่บนบ้านหลายคน ที่แรกผมคิดว่าเป็นชาวบ้านในละแวกนี้ แต่ระหว่างที่นั่งคุยกับจอโตะอยู่ที่ร้านค่านั่น ก็มีหญิงวัยราว 30 กว่าปี มาที่ร้านค้าสองสามคน มองจากภายนอกเข้าใจว่าเป็นคนทวายพม่า จอโตะถามได้ความว่าพวกเธอมาจากเมตตา และมีบัตรแรงงานสีส้ม พวกเธอกำลังจะเข้าไปบ้องต๊บนและออกไปทำงานในเมืองต่อไป จอโตะเล่าให้ผมฟังภายหลังว่า คนที่เข้ารับคนจากกะชอวาเข้าไปยังฝั่งไทย จะได้ค่าหัวคนละพันห้าร้อยบาท ซึ่งงวดนี้ก็รับไปประมาณสิบคน จอโตะบอกว่าคนเหล่านี้พอเข้าไปฝั่งไทยแล้วก็หายสับสนไม่ได้ว่าไปไหนต่อ และทำให้เกิดปัญหาเกิดภาพลบกับจอโตะเองด้วยว่ามีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะเขาเป็นผู้นำบ้องต๊บนคนหนึ่งที่เขาออกกระหว่งพรมแดนอยู่ประจำ

การเดินทางลักลอบเข้าเมืองเป็นเรื่องผิดกฎหมายของประเทศไทย แต่ก่อนผมเคยได้ยินเรื่องการเดินทางเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนลักษณะนี้ จากคนในบ้องต๊บนแต่ก็ยังเห็นภาพไม่ชัดเหมือนกับที่ได้เห็นสภาพพื้นที่และเส้นทางฝั่งพม่าเอง การเดินทางจะอาศัยเรือมาตามแม่น้ำตะนาวศรีมาขึ้นฝั่งที่

กะชอวแล้วจึงไปต่อด้วยรถ โดยว่าจ้างคนขับรถออกไป นอกจากนี้ ผู้ที่เข้ามาหาประโยชน์จากผู้คนในพื้นที่บริเวณชายแดนก็มีความแตกต่างกัน ในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และดูเหมือนว่าแต่ละกลุ่ม จะมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐไทย-พม่าในระดับความสัมพันธ์ซับซ้อนแตกต่างกันไปด้วย

แผนที่ 4 บริเวณบ้านกะชอวาฝั่งพม่าโดยสังเขป

ล่องเรือในคืนมืด

เวลาประมาณสองทุ่ม จอโตะกำลังเตรียมปืนล่าสัตว์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้กัน มีทั้งแบบที่เป็นปืนแก๊ปอัดดินปืนและแบบที่เป็นลูกซองยิงทีละนัด ดูจากสภาพแล้วล้วนเป็นปืนเก่าแทบทั้งสิ้น ภายในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านกะชอวา ทหารพม่าจะคอยตรวจตรา บางครั้งก็เข้ามาพูดคุยกับชาวบ้าน ทหารพม่าหนึ่งในสองคนที่มาคุยอยู่ที่ร้านค้า เป็นหัวหน้าหน่วยลาดตระเวนที่ติดต่อขอใช้รถของพี่เสกไปส่งของก่อนหน้านั้น พวกเขาอาจรู้สึกสงสัยถามพวกเราถึงการเดินทาง รวมไปถึงสงสัยมุ่งสำเร็จรูปที่ผมพกมาด้วย เพราะมันบรรจุอยู่ในซองยาว ซึ่งดูจากภายนอกก็อาจคิดไปได้ว่ามันมีลักษณะคล้ายปืนไรเฟิล จอโตะจึงนำมุ่งสำเร็จรูปออกมาทางให้ดูพร้อมกับทำท่าล้อเล่นทหารพม่า โดยยกมุ่งขึ้นยิงใส่ทหารพม่าและหัวเราะซ้ำเชิงเสียดเย้ย ท่าทีของจอโตะต่อทหารพม่าดูเหมือนจะไม่มีความเกรงใจเหมือนกับชาวบ้านอื่นๆ แม้แต่น้อย ผมเข้าใจว่าจอโตะได้พยายามสร้างความเกรงใจให้กับทหารพม่าด้วยเช่นกัน ในพื้นที่แบบนี้หากไม่แสดงความกล้าแข็งก็อาจจะอยู่ยากทีเดียว แน่่อนว่าหากผมไม่มากับจอโตะ ผมเองก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าจะปลอดภัยหรือไม่ แม้กล้องถ่ายรูปที่พกมาก็ต้องฝากไว้ที่จอโตะก่อนจะข้ามพรมแดน เนื่องจากกลัวว่าอาจจะถูกทหารพม่าค้นตัวได้ และจอโตะก็ห้ามไว้ว่าไม่ให้ถ่ายรูปที่นี่ แต่จะไปถ่ายกันบริเวณแม่น้ำที่พวกเรากำลังจะเดินทางไปในค่ำคืนนี้

การเตรียมตัวในการเดินทางล่องเรือของจอโตะทำอย่างไร ผมไม่สามารถล่วงรู้ได้ ดูเหมือนว่าพวกเขาจะนัดหมายเวลากันไว้ล่วงหน้า เพราะต้องเตรียมการอะไรบางอย่างก่อน แต่เมื่อถึงเวลาที่พร้อม ลูกน้องกะเหรี่ยงพม่าคนหนึ่งของจอโตะบอกว่า “แล” (ไป) พวกเราก็ออกเดินทางทันที และโดยไม่รู้ตัว อยู่ๆ ก็มีลูกน้องกะเหรี่ยงพม่าอีกสองคนมาสมทบ ซึ่งคาดว่าจะเป็นคนที่หาเรือมาด้วย พวกเขาเตรียมน้ำมันใส่ถังแกลลอน แล้วเดินลงดิ่งหลังบ้านอาเมยไปยังริมฝั่งน้ำ มีเรือจอดอยู่หนึ่งลำ ลักษณะเป็นเรือไม้ยาวราว 6-7 เมตร ช่วงกว้างที่สุดไม่น่าจะถึง 1 เมตร รูปทรงเรียวในบริเวณท้ายและหัวเรือ ตัวเรือขุดจากต้นไม้แล้วต่อด้วยไม้แผ่นตีประกบปิดขึ้นสูงราวครึ่งเมตร ติ้ไม้ประกบยึดเป็นโครงตามกบเรือ และท้องเรือสำหรับนั่ง ท้ายเรือสำหรับคนถือเครื่องหางเสือเครื่องยนต์ใบพัด ดังเรือหางยาวที่พบเห็นได้ทั่วไปในแม่น้ำเจ้าพระยา

เรือของเรามีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมรูปทรงเหมือนตัววี ะหว่างที่ผมขึ้นเรืออย่างค่อนข้างทุลักทุเล เรือโคลงเคลงอย่างแรง กระทั่งเมื่อพวกเราขึ้นเรือจนครบทั้งหมด 5 คน แบ่งกันนั่งตั้งแต่ด้านท้ายยันหัวเรือ ลูกน้องจอโตะคนหนึ่งทำหน้าที่นายท้าย เอน้ำมันใส่เครื่องแล้วสตาร์ทเครื่องยนต์เสียงดังขึ้นท่ามกลางความมืด คนถัดมาจากท้ายเรือ คอยทำหน้าที่ใช้คันตักน้ำที่ไหลเข้าลำเรืออยู่

ตลอดเวลา ซึ่งหากน้ำเข้ามาข้างในปริมาณมากเชื่อได้เลยว่าเรือคงจม คนที่สามจากท้ายอยู่ตรงกลางคือผม ซึ่งไม่มีหน้าที่อะไร นอกจากพยายามนั่งให้เกิดสมดุลที่สุด ส่วนคนที่สี่ถัดจากผมบางครั้งเขาจะทำหน้าที่ส่งอุปกรณ์พวกไม้พาย ปืน และสองไฟ ให้จอดีที่อยู่หัวเรือ หากแสงไฟฉายส่องไปกระทบดวงตาสัตว์ที่อาจลงมากินน้ำตามริมตลิ่ง จอดีก็จะลุกขึ้นอิงจากหัวเรือ

สายน้ำตะนาวศรียามค่ำคืนค่อนข้างเขียวแรง โอบล้อมด้วยผืนป่าทั้งสองฟากตลิ่งที่เห็นเพียงเงามืดทึบดำ สายน้ำไม่เย็นดังที่คิดแต่ไหลแรงเชี่ยวมาก สำหรับผมที่ไม่เคยนั่งเรือประเภทนี้มาก่อน เมื่อต้องนั่งล่องเรือกลางดึกค่ำคืนเดือนมืด ก็รู้สึกหวาดกลัวอยู่ลำพัง บางช่วงน้ำแรงเรือโคลงเคลงไปขวาบ้างซ้ายบ้างไม่ได้สมดุลย์ ซึ่งอาจจะเกิดการพลิกคว่ำได้ง่ายๆ ผมต้องเอามือทั้งสองข้างจับาบเรือทั้งสองข้างไว้แน่น พร้อมทั้งน้ำหนักตัวลงถ่วงเรืออีกข้างเมื่อเห็นว่าเรือเอียงไปทางด้านหนึ่งมากจนเกินไป ภายใต้อำนาจมืดมองเห็นเสี้ยวจันทร์บนท้องฟ้า แสงดาวสองเป็นประกายระยิบระยับ ล่องเรือสายน้ำตะนาวศรียามนี้ คงบรรยายากศดีมากหากอยู่บนเรือที่มีสภาพดีกว่านี้ ผมว่าอย่าไม่เป็น อีกทั้งยังสวมเสื้อกันหนาวที่หนาและหนักถึงสองชั้น และรองเท้าหนังหุ้มข้อที่ใหญ่เทอะทะ คิดว่าหากเกิดการพลิกคว่ำก็คงไม่มีทางรอดแน่ ต่างไปจากพวกจอดีและสหายของเขาที่ดูจะคล่องแคล่วทะมัดทะแมงคุ้นชินกับการล่องเรือยามค่ำในสายน้ำเส้นนี้ หากเรือเกิดพลิกคว่ำเชื่อว่าพวกเขาต้องสามารถพาตัวเองรอดจากสายน้ำนี้ได้อย่างแน่นอน

ดูเหมือนเรือของเราจะไหลไปตามสายน้ำ มากกว่าจะแล่นไปตามแรงบังคับของหางเสือเครื่องยนต์ สายน้ำบางช่วงก็ค่อนข้างกว้าง บางช่วงก็แคบลง และบางช่วงที่ช่องทางน้ำไหลมาสบกันจากอีกทาง ยิ่งเพิ่มแรงน้ำไหลเชี่ยวจนเรือโคลงเหมือนจะพลิกคว่ำได้ทุกขณะ พาให้ผมนึกไปถึงบทความของอาจารย์เดชา ซึ่งกล่าวถึงแนวคิด *'ชีวิตอันเปเลื้อยเปล่า'* ของ Agamben ขึ้นมาหลังจากที่เพิ่งอ่านก่อนจะเข้ามาในบ่อน้ำมันไม่นานนัก และตัวผมขณะนี้ ก็ตกอยู่ในภาวะของความเปเลื้อยเปล่า ที่ไร้การปกป้องจากอำนาจองค์อธิปัตย์รัฐใดใดเช่นกัน ก่อนจะเดินทางมาชะลอวาระครั้งนี้ ก็ยังถูกห้ามด้วยความหวงใยในสวัสดิภาพของผมจากจอบประเสริฐ มิตรสหายรุ่นพี่ที่สนิทสนมกันที่บ่อน้ำมัน ผมจินตนาการไปว่าในระหว่างการเดินทางครั้งนี้ หากเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นในขณะที่เราล่องเรือกลางแม่น้ำและแสดงตัวกลางแจ้ง หากมีลูกกระสุนของใครพุ่งใส่ก็ไม่อาจจะทราบได้เลย ไม่ว่าจะมาจากการปะทะของทหารพม่าหรือกะเหรี่ยงอิสระก็ตาม ดังที่ผมมักจะได้รับรู้เรื่องราวเหล่านี้อยู่เสมอ เมื่ออยู่ในบ่อน้ำมัน หรือกระทั่งการล่องเรือที่น้ำซึมเข้าตัวเรือตลอดเวลาในยามค่ำคืนมืดมิดขณะนี้ ความรับผิดชอบต่อชีวิตทั้งหมดก็คงจะอยู่ที่ผมเพียงคนเดียวเท่านั้น เพราะรัฐไทยก็ไม่อาจยื่นมือของ

กฎหมายมาสู่พื้นที่ชายแดนพม่านี้ได้แน่ๆ แต่กระนั้นทั้งหมดก็เป็นความเปลี่ยนแปลงแบบสมัครใจที่ผมหาเรื่องมาเองโดยแท้ ต่างไปจากผู้ถูกบังคับพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในบทความนั้น รวมไปถึงกะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้นที่ผมรู้จักจำนวนมาก พวกเขาหาได้มีสิทธิ์เลือกชีวิตด้วยตัวเองไม่ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์เดินทางข้ามพรมแดนครั้งแรกนี้สำหรับผมแล้ว ก็ถือว่าเป็นประสบการณ์ที่คุ้มค่า เพราะภาพจิ๋มซอร์ที่ขาดแหว่งไปจากที่ได้ยินผ่านเรื่องเล่าของผู้คนในบ้องตื้น ซึ่งมีผลการทำความเข้าใจสภาพชุมชนชายแดนและผู้คนในบ้องตื้นของผมเอง ก็ถูกปะติดปะต่อเติมเต็มภาพทั้งหมดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว จากดวงตา สัมผัส และความรู้สึกจากประสบการณ์สดชื่นในพื้นที่สนามครั้งนี้

เรือของพวกเราแล่นผ่านสายน้ำบางช่วงเร่งบางช่วงเบาตามกระแส น้ำ ผู้ถือหางเสือท้ายต้องมีความชำนาญพอควรที่จะรู้ว่าควรบังคับไปในทิศทางใด จอโตะนั่งอยู่หัวเรือยังคงทำหน้าที่ส่องไฟฉายกราดไปมาตามตลิ่งทั้งสองฟากฝั่ง ขณะที่คนวิดน้ำออกจากเรือก็ยังคงทำหน้าที่ของตัวเองอย่างต่อเนื่อง แม้จะมองเห็นได้เพียงเลือนลางไม่ชัดนัก แต่ก็เห็นได้ลักษณะของแม่น้ำตระนาวศรี จะมีเกาะแก่งกลางน้ำอยู่หลายแห่ง นอกจากตลิ่งที่ชันแล้ว บางช่วงก็มีลักษณะเป็นพื้นดินหาดกรวดหินค่อยๆลาดเอียงลงน้ำ คนบังคับหางเสือเรือหันเรือเข้าหาเกาะแก่งแห่งหนึ่งกลางสายน้ำที่เขี้ยวกราดกระทั้งหัวเรือเกยพื้นดิน ทันทีที่ผมรู้สึกโล่งใจด้วยเข้าใจว่าคงได้ลงพื้นดินแล้ว แต่ทุกคนยังคงนั่งอยู่บนเรือ ยกเว้นจอโตะที่ลงจากเรือไปส่องไฟเหมือนหาอะไรสักอย่างบนเกาะแก่งนั้น ซึ่งมารู้ภายหลังว่าบริเวณเกาะแก่งแห่งนี้เหมือนแคมป์ที่พักแรมของพรานอย่างพวกจอโตะ และใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ต่างๆ ในการเดินทางสองสัตว์แบบนี้

ราว 5-10 นาทีต่อมา จอโตะกลับขึ้นเรือแล้วเราก็กองเรือในความมืดกันต่อไป หน้าที่ของแต่ละคนยังคงเหมือนเดิม มีแต่ตัวผมที่ภาวนาให้ไม่เกิดอันตรายใดใดจากสายน้ำแห่งนี้ และยังคงนั่งตัวเกร็งคอยยึดกาบเรือถ่วงน้ำหนักยามเรือเองไปมา เรือมาหยุดอีกทีที่หาดแห่งหนึ่งมีลักษณะเป็นหาดทราย ด้านบนเป็นพื้นดินชายตลิ่งกว้างมีต้นไม้ขึ้นทึบ หาดริมแม่น้ำเต็มไปด้วยหินกรวด จอโตะลงไปแล้วเดินส่องไฟสำรวจ อีกคนช่วยนำเชือกดึงเรือเข้าหาฝั่ง เพื่อให้ตัวผมลงเรือได้สะดวกไม่โคลง เมื่อทำถึงพื้นดินอีกที รู้สึกดีใจแทบบ้า นั่งเรือกลางสายน้ำเป็นเวลาเกือบชั่วโมงแล้ว รู้สึกว่าเป็นเวลายาวนานพอควร อากาศในยามค่ำแม้ไม่หนาวถึงกับยะเยือกแต่ก็เย็นทีเดียว กระนั้นเมื่อจอโตะกลับมาจากเดินส่องไฟเข้าไปในป่าบนตลิ่ง พวกเราก็ต้องกลับขึ้นเรืออีกครั้งและเดินทางต่อไปอีก

พรานไพร

เรือแล่นไปไม่นานนัก ในบริเวณค้ำน้ำที่สองฝั่งตลิ่งสูงเป็นป่า มองเห็นแสงจากกองไฟมาแต่ไกล เข้าใจได้ทันทีว่าเป็นคนที่ตั้งแคมป์พักแรมในป่า แต่ก็ยังรู้สึกหวาดหวั่น ด้วยพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ทราบดีว่าอยู่ในสายตาของกะเหรี่ยงอิสระและอาจมีทหารพม่าลาดตระเวนอยู่ด้วย เมื่อเรือเข้าไปใกล้แสงจากกองไฟมากขึ้น จอโตะส่งเสียงเป็นภาษากะเหรี่ยงและได้รับสัญญาณตอบกลับมา เรือของพวกเขาแล่นเข้าไปเทียบฝั่งริมตลิ่งที่เป็นเหมือนเชิงผาหิน มีเรือคล้ายแบบของเราจอดอยู่ก่อนแล้วลำหนึ่งบนฝั่งมีชายสองคนนั่งก่อไฟกองใหญ่ด้วยท่อนไม้ฟืนคุ่นใหญ่

จอโตะกระโดดนำลงจากเรือ พร้อมกับบอกให้พวกเรานำสัมภาระเดินทางของตนเองลงไปด้วย กลุ่มของพวกเขาที่มาภายหลังจึงขึ้นไปนั่งฝั่งไฟกันบนฝั่ง เพราะอากาศที่เริ่มหนาวและหลายเปียกจากการนั่งเรือ เมื่อมองความสัมพันธ์ของพวกเขาเข้าใจว่าเป็นพรรคพวกของจอโตะ ที่นัดหมายกันมาล่วงหน้าไว้แล้ว จอโตะเข้าไปนอนบนเปลที่ผูกเอาไว้กับต้นไม้ใกล้กองไฟนั้นอย่างกันเองเหมือนเป็นสิ่งที่ทำปกติอยู่แล้ว รวมทั้งบอกให้เราถ่ายรูปกองไฟเอาไว้ด้วย จะได้เห็นว่าเขาใช้ชีวิตในป่าแบบนี้กันอย่างไร เรารีบถอยห่างจากจอโตะที่ฝากแกมาก่อนนี้ถ่ายรูปพวกเขาอย่างกันเอง ดูเหมือนพวกเขาจะตื่นเต้นกับการถ่ายรูป ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ต้องปกปิดแต่อย่างใด จอโตะบอกว่าคนที่มาก่อนนี้เป็นลูกน้องของแกชุดหนึ่งที่นัดไว้ และยังมีพรรคพวกที่นัดกันไว้อีกแต่ไม่รู้ไปไหนยังไม่เจอกัน สำหรับการนัดหมายกับพรรคพวกที่อยู่ตามป่านี้ จอโตะเล่าให้ฟังภายหลังว่าใช้วิทยุของกะเหรี่ยงอิสระติดต่อนัดหมายกันไว้ก่อน

ในระหว่างที่พวกเรากำลังนั่งฝั่งไฟ หนุ่มกะเหรี่ยงในกลุ่มคนหนึ่งนำเอาหม้อข้าวทรงกลมฝาปิดแบบราบเรียบไม่มีหูหิ้ว ซึ่งดำเคลอะไปด้วยคราบเขม่า รวากับว่าไม่เคยผ่านการขัดล้างมาเป็นเวลานาน ออกมาใส่น้ำตั้งไฟ อุณหภูมิอุ่นๆ คนหนึ่งในกลุ่มนั้นหยิบเอาชิ้นเนื้อทำเค็มมาให้ผมกิน เข้าใจว่าเป็นเนื้อจำพวกแก้งวางที่ทำแห้งเอาไว้ ระหว่างนั้นก็ยังมีเสียงที่ดังมาจากป่าลึกเข้าไปดังแว่วๆ พวกจอโตะจึงส่งเสียงตะโกนออกไปดังลั่น ก็ได้ยินเสียงตอบรับแว่วๆ เป็นสัญญาณว่าในป่าบริเวณนี้มีพรรคพวกจอโตะอยู่อีกกลุ่มหนึ่งจริงๆ กลุ่มหลังนี้เกือบทั้งหมดเป็นเด็กหนุ่มๆ อาจจะรุ่นคราวเดียวหรืออายุน้อยกว่าผม ไม่เกิน 5 นาที หนุ่มกะเหรี่ยงสองคนที่ส่งเสียงสัญญาณก่อนหน้านี้ ก็โผล่ออกมาจากความมืดของป่าพร้อมกับแบกคานหามหมูป่าตัวใหญ่ที่ถูกยิงด้วยฝีมือการล่าของพวกเขาออกมาด้วย

ภาพที่ 42 หมูป่าถูกหามออกมาจากป่า

หมูป่าขนาดโตเต็มวัยมีเขี้ยวโผล่ออกจากปากขนาดตัวน่าจะหลายสิบกิโล ถูกแบบหามาวางไว้บนพื้นตลิ่งใกล้กองไฟนั้น จอโตะบอกให้พรรคพวกเคลื่อนย้ายหมูและสัมภาระของพวกเราทั้งหมดขึ้นเรืออีกครั้งเพื่อจะไปตั้งแคมป์พักแรมที่ พวกเขาจึงพากันนำสัมภาระที่นำขึ้นจากเรือก่อนหน้านี้ลงเรืออีกครั้ง รวมทั้งแบกหมูป่าตัวใหญ่นั้นลงเรือไปด้วย ชายสองคนที่มากับเรือของเราแยกกลับไปก่อน โดยได้รับขาหมูป่าไปข้างหนึ่ง เข้าใจว่าเขาสองคนคงจะเป็นชาวบ้านเจ้าของเรือที่จอโตะจ้างให้มาส่งจนเจอกับพรรคพวกของเขานัดหมายเอาไว้ เรือลำใหม่ก็มีสภาพคล้ายกับลำเดิม ต่างกันตรงที่มีขนาดใหญ่กว่าและดูจะมีสมดุดีกว่า ทางด้านหัวเรือประดับเป็นรูปดาวหกแฉกที่ทำจากโลหะ เมื่อขึ้นเรือพวกเรากลับไปยังทิศทางเดิม ซึ่งจอโตะบอกว่าจะไปพักบริเวณที่ขึ้นไปแะก่อนนี้ เพราะเป็นหาดริมน้ำมีทำเลดีกว่า

ราว 3 ทุ่มกว่า พวกเราทั้งหมด 7 คน กลับมาจอดเรือหยุดที่หาดทรายริมน้ำ เป็นหาดที่ค่อนข้างราบเรียบและกว้างเต็มไปด้วยหินกรวดขนาดกำปั้นเป็นจำนวนมาก มีต้นไม้น้ำขึ้นเป็นหย่อมๆ เป็นพืชจำพวกที่มีรากยาวโผล่ขึ้นมาจากดินคล้ายพวกแสมที่เห็นตามป่าชายเลนทั่วไป พวกเรานำสัมภาระและหมูป่าลงจากเรือ พลพรรคหนุ่มกะเหรี่ยงนอกแต่ละคนมีความเชี่ยวชาญชำนาญในการใช้ชีวิตแบบนี้เป็นอย่างมาก พวกเขาเริ่มทำงานกันเป็นอย่างแรก ด้วยการก่อกองไฟขนาดย่อมโดยนำฟืนจากพืชต้นไม้น้ำนั้นที่มีเศษซากไม้ทั้งท่อนใหญ่เล็กจำนวนมากมาสุ่มรวมเป็นกอง นำน้ำมันดีเซลราดแล้วจุดไฟ ไม่นานไฟก็ลามพินติดไหม้ลูกโซนส่องสว่างกลางพื้นหาดริมน้ำนั้น จากนั้นก็เริ่มขั้นตอนของการแล่หมูป่า ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญอย่างมาก ขั้นแรกคือการนำหมูป่าโยนวางใส่กอง

ไฟ ให้ความร้อนจากไฟไหม้ลามจนไล่ทั่วทั้งตัวของหมูป่า โดยสองคนช่วยกันจับไม้ที่ผูกขาหมูป่าพลิกไปมา และอีกคนนำกิ่งไม้ที่มีใบติดอยู่ ทั้งตี ตบ และถู ไล่ไปทั่วตัวหมูป่า เพื่อให้ไฟลามไหม้ตามผิวหนังลอกเอาขนที่ติดอยู่ออก ซึ่งเป็นการทำความสะอาดผิวหนังภายนอกก่อนที่จะแล่เนื้อ ในขณะที่พวกเราดำเนินกิจกรรมอยู่นั้น บรรยากาศโดยรอบเงียบสนิทมีเพียงเสียงนกป่าและเสียงกบร้องระงมตลอดเวลา เช่นเดียวกับเสียงของป่าในยามค่ำคืน เมื่อมองไปรอบบริเวณนอกจากสายน้ำตะนาวศรีริมหาที่เรือของเราจอดอยู่ ก็ล้วนเป็นป่าเขาที่มีสีดำ แต่จากแสงของจันทร์เสี้ยวและดวงดาวที่ขึ้นเต็มฟ้า ก็เพียงพอให้เรามองเห็นเค้าร่างของสรรพสิ่งโดยรอบ อย่างไรก็ตามพวกเรา ก็ยังต้องใช้แสงจากไฟฉายเมื่อเดินออกห่างจากแสงไฟ เพราะในระยะที่เกินกว่า 5 เมตร ก็มองเห็นได้ยากแล้ว

ความร้อนจากไฟทำให้หมูป่าได้ทะลักออกมาจากท้อง พวกเขายังคงใช้ความชำนาญในการเผาพลิกกลับไปมา ตีผิวหมูป่าจนบางครั้งสะเก็ดไฟเล็กๆ พุ่งขึ้นจากกองไฟพร้อมเศษเถาวัลย์ฉีกแล้วหายลับไป ช่วงหนึ่งเห็นได้ชัดว่าซี่โครงออกมาจากลำไส้ที่ถูกความร้อน กระทั่งการเผาเริ่มทำให้ผิวหนังสะอาดได้ที่ พวกเขาก็จึงยกลงจากกองไฟ แล้วนำไปแล่ชำระความสะอาดบริเวณริมแม่น้ำด้วยมีดแหลมสั้นที่พกติดมากับเรือ หน้าที่ในการแล่ตอกอยู่กับเด็กหนุ่มกะเหรี่ยง 3 คน ขณะที่จอบโตะกับพวกอีกสองคน นำเรือออกจากฝั่งไปอีกครั้ง เพื่อส่งยิงสัตว์ในยามค่ำคืนคืนต่อไป ผมเริ่มเข้าใจแล้วว่าทำไมแต่ก่อน จึงมักได้ยินกะเหรี่ยงในบ้องตื้นบนบอกว่าจอบโตะเป็นนักล่าสัตว์ตัวยง และเขามักจะหายจากหมู่บ้านเข้าป่าเป็นประจำ รวมไปถึงพวกผู้ชายหนุ่มๆ กะเหรี่ยงในบ้องตื้นหลายคนก็นิยมเข้าป่าส่งสัตว์ในยามค่ำคืนคืน ผมคิดว่าน่าได้รับความกระจ่างชัดถึงวิถีชีวิตของพวกเขาบ้างแล้ว บางคนที่ได้สัมผัสกับบรรยากาศแบบในคำคืนนี้ ก็ไม่แปลกที่อาจจะหลงเสน่ห์ได้ง่ายๆ จอบโตะเองก็คงเป็นแบบนั้น

ภาพที่ 43 พรานกะเหรี่ยงกำลังย่างหมูป่าบริเวณกอมอเฮาะ

หนุ่มกะเหรี่ยง 3 คนทำหน้าที่แลและทำความสะอาดหมูป่า พวกเขาเอาอวัยวะภายในของหมูป่าออกมาล้างน้ำให้สะอาดเป็นอันดับแรก เพราะเครื่องในเป็นส่วนที่เสียได้ง่ายที่สุด จึงเห็นได้บ่อยๆว่าการรับซื้อเนื้อหมูป่าในบ้องตึบไม่เคยมีการขายอวัยวะภายใน จะมีก็แต่เนื้อจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเพราะการขนส่งไม่ทันกับการเนา เครื่องในจึงเป็นส่วนที่นายพรานหรือผู้ล่าจะกินเป็นส่วนแรก ขณะที่ส่วนอื่นๆ จะเก็บเอาไว้ขาย หนุ่มกะเหรี่ยงนอกทั้งสามคนใช้มีดได้อย่างเชี่ยวชาญแลเครื่องในเอาส่วนที่เป็นกระเพาะตับและไส้มาใส่ภาชนะแล้วต้มให้สุกพร้อมใส่เกลือ แล้วนำไส้ออกมาตัดเป็นชิ้นเล็กๆด้วยมีดพก กินกันบริเวณกองไฟนั่นเอง

พวกเขา 3 คน มีชื่อว่า จอโคว เจบล่า และมอลาที (นามสมมุติ) ทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงนอกในบริบทที่พวกเขาอยู่ในบ้องตึบหรือในฝั่งประเทศไทย แต่ในขณะนี้พวกเขาเป็นกะเหรี่ยงในแผ่นดินของพวกเขาเอง ผิดต่างหากที่เป็น ‘คนนอก’ ในแผ่นดินของพวกเขา!

เจบล่ากับมอริพอจะฟังและพูดไทยได้บ้าง แต่จอโควไม่เก่งเท่า มอลาทีบอกว่าตนเองเป็นลูกของพ่อตาอดีตกำนัน จึงเท่ากับว่าเป็นเครือญาติกัน หมูป่าตัวนี้ก็เป็นฝีมือของมอลาทีเช่นกัน พวกเขาทั้ง 3 คนเคยเข้าไปเที่ยวบ้องตึบกันทั้งนั้น รวมทั้งเคยไปทำงานในฝั่งไทยด้วย เจบล่าและจอโควบอกว่าพวกตนอยู่ที่ศูนย์อพยพถ้ำหิน จังหวัดราชบุรี พ่อแม่พี่น้องของเจบล่าทั้งหมดไปอยู่ที่อเมริกาได้หลายปีแล้ว ส่วนเจบล่ากำลังดำเนินการขอพิจารณาอยู่ แต่ยังไม่รู้ผลว่าจะได้ไปหรือไม่ ผมถามเจบล่าว่า “อยู่กันแบบนี้ไม่กลัวบ้างหรือ กลัวทหารพม่า?” เจบล่าตอบกลับว่า “ไม่กลัวเพราะไม่ได้ทำอะไรผิดพวกเขาอาศัยอยู่เฉยๆ ไม่ได้เป็นเคเอ็นยู ก็ไม่ต้องกลัวอะไร”

การดำรงชีวิต ลักษณะท่าทีหรืออัตลักษณ์ของพวกเขา การล้อเล่นกันพูดคุยกันระหว่างเพื่อนด้วยท่าทีแบบที่แสดงถึงความมีชีวิตชีวา ผมเคยรู้สึกได้ว่าในยามที่กะเหรี่ยงนอกอยู่ในฝั่งไทยหรือบ้องตึบ พวกเขาดูประดัดประเดิดแปลกแยกจากสังคมในบ้องตึบ ซึ่งทำให้กะเหรี่ยงในหรือคนไทยบางคนค่อนข้างแคลงใจพฤติกรรมของพวกเขา แต่ขณะที่พวกเขาอยู่ที่นี้และดำเนินชีวิตกันอย่างที่พวกเขาคุ้นเคยในพื้นที่แห่งนี้ พวกเขากลับดูเหมือนจะผสมกลมกลืนกับบริบทของพื้นที่แห่งนี้อย่างมาก พวกเขาไม่มีชาติไม่มีบ้าน อาศัยตามป่าและหากินเพื่อเอาชีวิตรอด ขณะที่ผมเข้ามาอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ผมได้กลายเป็นคนอื่นหรือเป็นคนต่างด้าวแปลกหน้าจากบริบทของพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งไม่ต่างจากที่พวกเขาได้กลายเป็นคนอื่นในรัฐไทย

เที่ยงคืน จอโควยังไม่กลับมาพวกเราที่อยู่ริมหาดหลังจากลี้ภัยเครื่องในหมูป่าจนพอแล้ว ก็เริ่มหาที่ทางสำหรับนอน โดยนอนอยู่ใกล้ๆ กับกองไฟ ซึ่งช่วยให้ความอบอุ่นได้เป็นอย่างดี ผมเตรียม

มุ้งสำเร็จมาด้วยสำหรับกางนอน แต่ต้องอยู่ห่างกองไฟพอควรไม่อย่างนั้นความร้อนอาจทำให้มุ้งเสียหายได้ อันที่จริงแล้วก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกางมุ้งนอนเลย แต่เห็นว่าเอามาแล้วก็เลยกางนอนห่างออกมาหน่อย ผมเผลอหลับไปตั้งแต่เมื่อไหร่ไม่รู้ มารู้สึกตัวอีกทีก็ตอนที่พวกจอดีกลับมาจากล่าสัตว์ในราวตี 3 แต่ก็ไม่ได้ลุกขึ้นมาพูดคุยกับพวกเขาอีก ได้ยินแต่เสียงพวกเขาคุยและหาอาหารกินกันอยู่ข้างกองไฟ เสียงกบเขียดจากป่าดังระงมท่ามกลางอากาศหนาวเย็นยะเยือกขึ้นทุกที

รุ่งอรุณกลางสายหมอก

ในราว 6 โมงเช้า แสงสว่างจากท้องฟ้าเริ่มส่องผ่านหมอกหนาเข้ามา ผมตื่นจากที่นอนเป็นคนแรกมองไปรอบข้างเห็นกองไฟ เริ่มจะมอดไม่ลุกโชนสว่างเหมือนก่อนหน้านี้ จึงทำให้แต่ละคนนอนคุดคุนเห็นบนหนาวแม้จะอยู่ใกล้กองไฟ เพราะต่างมีเพียงผ้าห่มผืนบางๆ คนละผืนเท่านั้น ในแม่น้ำเห็นเป็นไอน้ำลอยผุดขึ้น เรือรูปดาวหกแฉกยังคงจอดนิ่งอยู่ริมน้ำท่ามกลางสายหมอก แผ่นผ้าหมอกอยู่รอบทิศมองเห็นไปได้ไม่ไกลนัก รอบตัวต่างเป็นไปด้วยไอหมอกยามเช้า แต่ก็ทำให้มองเห็นทัศนียภาพรอบตัวได้ชัดเจนกว่าเมื่อค่ำคืนนี้

ในบริเวณชายหาดที่เราอาศัยพักบริเวณนี้เรียกว่า ‘กอมอเฮาะ’ อยู่ถัดลงมาจากกะชอวา ถ้าไปต่อก็จะเป็น ‘ห้วยโง’ ลงจากห้วยโงไปก็จะเป็น ‘แม่สะมั้ง’ ซึ่งมีช่องผ่านแดนผ่อนปรนติดกับบริเวณพุน้ำร้อนใกล้อำเภอเมืองกาญจน์ แต่หากขึ้นไปจากกะชอวา จะเป็นบ้าน ‘ละเอาะ’ --> ‘กุยวาวะ’ --> ‘เมตตา’ ในเขตทวาย ที่กะเหรี่ยงนอกในบ้องตื้นหลายคนเดินทางไปทางเรือ สายน้ำตะนาวศรียามเช้ากลับดูนิ่งสงบกว่าเมื่อค่ำคืนที่ผ่านมา ผ่านเข้าไปในบริเวณผืนดินชายหาดที่เรานอนอยู่เต็มไปด้วยกรวดหิน มีต้นไม้ขึ้นริมน้ำที่มีกิ่งก้านรากยึดเกาะยาวเป็นหย่อม เข้าไปยังด้านบนที่เห็นเป็นป่าไม้ไผ่หนาทึบ มองผ่านสายน้ำไม่ว่าด้านใด ก็เห็นช่องทางของสายน้ำที่มีป่าริมตลิ่งล้อมทั้งสองด้าน ในแม่น้ำที่มีเกาะแก่งก็จะมีต้นไม้อุดมอยู่บนผืนดินนั้น

ภาพที่ 44 เรือของพวกเขา บริเวณจุดพักแรมริมน้ำตะนาวศรีฝั่งพม่า

แสงอาทิตย์ค่อยๆ สว่างขึ้นแหวกผ่านม่านหมอกที่ปกคลุมทั่วบริเวณที่พวกเราอนพักแรมอยู่นั้น บางคนเริ่มต้นแต่ยังคงนอนหลับหนาวได้ผ้าห่มผืนบางข้างกองไฟ กระทั่งเมื่อจอตีขึ้นไม่นานจากนั้น ได้ลุกแล้วปลุกทุกคนให้ลุกขึ้นในเวลาราว 7 โมงเช้า เพื่อเดินทางต่อ ทุกคนต่างลุกเก็บข้าวของเครื่องใช้และซากหมูป่าที่เผาไฟเมื่อคืนนำขึ้นเรืออย่างรวดเร็ว

พวกเราเดินทางต่อโดยเรือท่ามกลางม่านหมอกยามเช้า เบื้องหน้ากลางสายน้ำและบริเวณรอบข้าง มองเห็นแต่ม่านหมอกสีเทาองได้ไม่แจ่มชัดนัก ควันสีเทาโชยพุ่งจากผืนน้ำตะนาวศรีคล้ายไอน้ำเดือด ทว่าด้วยความเย็นของไอน้ำที่ระเหยขึ้นเมื่อยามอาทิตย์สาดทองแสงยามอรุณรุ่ง อย่างไรก็ตามการล่องเรือในยามเช้าที่พอมองเห็นทัศนียภาพได้บ้างย่อมดีกว่าล่องเรือในยามค่ำคืนที่ผ่านมาเป็นไหนๆ สายน้ำดูเป็นมิตรอ่อนโยนกว่ามาก หรืออาจจะเป็นเพียงจินตนาการของผมที่หวาดกลัวสายน้ำยามค่ำคืนก็เป็นได้ เรือของเราล่องสายน้ำมาไม่นานก็ถึงบริเวณเกาะกลางธารน้ำที่แยกผ่านเกาะแก่งซึ่งเป็น บริเวณที่เรือของเราแล่นมาแวะจอดเอาอุปกรณ์เป็นจุดแรกเมื่อค่ำวานนี้ มีเรือจอดก่อนหน้าเราอยู่หนึ่งลำ จึงรู้ว่าเป็นเรือของพรรคพวกจอตีอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่แน่ใจว่าเป็นกลุ่มที่แยกจากเราเมื่อคืนนี้หรือไม่ จอตีขึ้นจากฝั่งแล้วตามด้วยพลพรรคผู้กระโดดน้ำข้ามมาระขึ้น

บนเกาะนั้นมีชายสามคนกำลังผิงไฟและนอนผูกเปลพักผ่อนกันอยู่ มองเห็นสภาพของการหุงต้มอาหาร และเศษขยะที่ตกอยู่ภายในบริเวณ ทราบได้ว่าเป็นจุดที่พรรคพวกจอตีใช้เป็นจุดพักแรมเป็นประจำอยู่แล้ว พรรคพวกที่อยู่ก่อนตั้งน้ำกาแฟแล้วแบ่งแจกจ่ายให้กัน พวกเขามีวิทยุเครื่องเล็กๆ เปิดฟังข่าวเป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ไทยไม่แน่ใจว่าจะหรั่งหรือพม่า พวกเราที่ไปถึงนำหมูป่าขึ้นจาก

เรือแล้วทำความสะอาดแล้ขึ้นส่วนต่างๆอีกครั้ง นำเนื้อบางส่วนเพื่อเตรียมทำอาหารเช้า จอโตะเปลี่ยนกางเกงเป็นถุงผ้าใส่รองเท้าสบายๆ ล้างหน้าแปรงฟันกันบริเวณนี้ แล้วเริ่มก่อไฟต้มหุงข้าวทำอาหารเช้า โดยมีเมนู คือ ผัดพริกแกงหมูป่าใส่มะเขือเหลือง ต้มกระดูกหมู และกระเพาะหมูยำเปรี้ยว ขณะที่บางคนไม่มีอะไรทำก็นั่งคุยเล่นกันรอเวลาข้าวปลาอาหารพร้อมก็นั่งล้อมวงกินกันในเวลาราวเกือบ 10 โมงเช้า เรายังสายแสงอาทิตย์แรงขึ้น ม่านหมอกก็ค่อยๆสลายหายไป ทศนียภาพรอบข้างก็ปรากฏให้เห็นชัดเพิ่มขึ้นไปพร้อมกัน

ภาพที่ 45 ทำความสะอาดเนื้อหมูป่าบนแก่งกลางแม่น้ำตะนาวศรี และการเดินทางยามรุ่งอรุณ

กะชอวา

หลังจากกินอาหารเป็นเวลายามสายแล้ว พวกเราพักผ่อนกันชั่วคราวหนึ่ง แล้วจึงทำความสะอาดภาชนะเก็บสัมภาระต่างๆ เตรียมกลับขึ้นเรือไปยังกะชอวาลงเรือ เรือมีสองลำจึงแบ่งกันไป โดยหมูป่าส่วนที่เหลือนำขึ้นเรือลำเดิมพร้อมภาชนะต่างๆ โดยพวกเจบล่าและจอโตะไปกับลำนี้ ส่วนเรากับจอโตะแยกไปกับเรืออีกลำก่อนที่ช่วงใหญ่ ซึ่งจอโตะเห็นว่าเราจะได้สามารถถ่ายภาพได้สะดวกกว่า การเดินทางในยามสาย ทำให้เห็นทศนียภาพรอบข้างได้ชัด ทั้งสองข้างทางเป็นตลิ่งป่าหญ้าและไม่ไผ่ขึ้นรก มีนกสวยงามหลายชนิดตามป่าริมตลิ่งตลอดลำน้ำ แต่สายน้ำในยามนี้ไม่น่ากลัวเหมือนคำคืนที่ผ่านมา ผืนน้ำค่อนข้างราบเรียบและไม่นานเราก็เดินทางมาถึง บริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า ‘กะชอวา’ เป็นบริเวณตลิ่งริมน้ำในช่วงใกล้จะถึงหมู่บ้านที่เราจะลงเรือแล้ว

ภาพที่ 46 แม่น้ำตะนาวศรี และตลิ่งริมน้ำที่มาของชื่อ ‘กะชอวา’

ก่อนหน้านี้ ผมได้ยินคนในบ้องต๋ิบนหลายคน เล่าถึงตำนานที่มาของชื่อกะชอวาหรือหลักช้างเผือกอยู่หลายครั้ง ส่วนใหญ่ก็ได้ยินต่อๆ กันมาทั้งนั้น โดยเฉพาะคนกะเหรี่ยงในและกะเหรี่ยงนอก จะก็รู้จักตำนานนี้ดี เรื่องมีอยู่ว่าในอดีตก่อนสมัยญี่ปุ่น่าตายาย ในบริเวณที่เรียกกะชอวาหรือหลักช้างเผือก มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ตามริมฝั่งน้ำตะนาวศรี บริเวณริมฝั่งน้ำนั้นจะมีหินสีขาวขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำ ซึ่งมีลักษณะรูปทรงเหมือนช้างทุกอย่าง แต่มาวันหนึ่งมีหญิงสาวคนหนึ่งป็นขึ้นไปที่คอช้างเพื่อถ่ายรูปเล่น จึงทำให้หินกะชอวาเสียความศักดิ์สิทธิ์และวันต่อมาทางช้างที่หัวก็ค่อยๆ หลุดออกทีละข้าง กระทั่งหินรูปช้างเผือกก็พังทลายตกลงไปในแม่น้ำทั้งหมด จอโตะบอกว่าโชดหินริมน้ำขนาดใหญ่มีสีออกแดงและฐานล่างเป็นสีขาวนั้น คือ กะชอวา ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องเล่าและคำเรียกหลักช้างเผือกที่พูดถึงกัน แต่สภาพเห็นก็ไม่มีรายละเอียดอะไรที่เหมือนช้างมากนัก

กะเหรี่ยงกะชอวา และทหารพม่า

เรือหยุดบริเวณโชดหินกะชอวาครู่เดียวแล้วก็เดินทางต่อ ไม่เกิน 5 นาทีเรือของเราก็มาถึงริมฝั่งหลังบ้านลุงกำนัน พวกเราขึ้นจากเรือเดินขึ้นตลิ่งไปยังบ้านลุงกำนัน เหมือนเคยลุงกำนันได้นำกาแฟร้อนๆ ออกมาให้จอโตะกับผมดื่มคลายเหนื่อยจากการเดินทาง ส่วนเรืออีกลำจอดตอนแรกแวะจอดอยู่ริมฝั่งน้ำปากตรงข้ามกะชอวาเหมือนกับว่ากำลังส่งคนขึ้นไปเพื่อทำอะไรสักอย่าง แต่พวกเขาก็ตามมาสมทบที่หลังโดยขึ้นฝั่งที่ริมตลิ่งหลังบ้านอาเมย พวกเขานำเนื้อหมูป่าขึ้นมาขายที่ร้านค้าใน

บริเวณนั้น เนื้อหมูป่าขายได้ในราคา กก.ละ 50 บาท ได้มาประมาณ 10 กว่ากิโลได้ พวกทหารพม่า ก็ไปซื้อเนื้อหมูป่าจากร้านค้าด้วย จอโตะบอกว่าขายกินกันไปไม่ได้เอาอะไรมา อย่างไรก็ตามเสียสัตว์ป่าในช่วงนี้ ไม่สามารถนำออกไปขายยังฝั่งบองตี้ได้ เพราะมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาประจำอยู่ในบองตี้ ซึ่งกำลังกดดันเรื่องการค้าขายสัตว์ป่า จึงไม่สามารถนำเนื้อสัตว์ป่ากลับออกไปขายยังฝั่งบองตี้บน ซึ่งจะได้อาหารสูงกว่าเท่าตัวได้ แต่ป่าไม้ก็ห้ามสัตว์เฉพาะสัตว์ป่าจำพวกเก้ง กวาง เป็นหลัก แต่หมูป่าจะยังกินก็พอจะอนุโลมกัน

ในระหว่างที่จอโตะออกไปจัดการเรื่องขายหมูป่า มีทหารพม่าคนหนึ่งมาแวะซื้อของพูดคุยกับลุงกำนันที่ร้าน เขาเป็นนายทหารยศผู้กอง ดูจากหน้าตาแล้วยังหนุ่มมาก อายุน่าจะประมาณไม่เกิน 30 ปี ผิวขาวใสสะอาดแต่ไม่ได้ใส่เครื่องแบบ มีเพียงเสื้อคลุมข้างนอกที่เป็นลายพรางทหารเท่านั้น จากลักษณะภายนอกเขาดูเป็นคนมีความรู้แตกต่างไปจากทหารพม่าอื่นๆ ที่พบเห็น ซึ่งคงเป็นลักษณะของทหารระดับผู้นำ ที่แรกเขาเข้ามาถามผมเป็นภาษาพม่า แต่เมื่อเห็นว่าผมไม่เข้าใจและรู้ว่าผมเป็นคนไทย เขาก็ถามอย่างสุภาพว่าไปไหนมาครับ ผมตอบกลับแบบคำต่อคำว่า “ไปเที่ยวมา” เขาถามอีกว่า “มาจากไหน” ผมว่า “กรุงเทพฯ” แต่เขาไม่เข้าใจ ผมจึงบอกใหม่อีกครั้งว่า “บางกอก” จากนั้นนายทหารหนุ่ม ได้หันไปคุยถามจากพรรคพวกของจอโตะ จึงพอรู้ความเป็นมาของผมมากขึ้น แล้วก็ยิ้มให้ ไม่ได้สนใจถามอะไรต่อ แนนอนว่าสำหรับคนนอกอย่างผม เมื่อเดินทางเข้าไปในพื้นที่แปลกต่างอีกฝั่งพรมแดน การถูกตรวจสอบจึงมองจากทหารพม่าย่อมเป็นสิ่งที่คาดว่าต้องเผชิญ และสร้างความหวาดหวั่นอยู่ไม่น้อย ผมเข้าใจว่าความรู้สึกหวาดระแวงของผมนั้นก็อาจจะไม่ต่างไปจากกะเหรี่ยงนอกเข้าไปในฝั่งไทย แล้วต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่รัฐไทยเช่นกัน

ในราวเที่ยงลุงกำนันก็เตรียมข้าวปลาอาหารให้ผมกับจอโตะและพลพรรคกินกันอีกเช่นเคย หลังมื้ออาหาร พวกลูกน้องจอโตะที่เพิ่งขายหมูป่าได้เงินมาสดๆ ได้มาแบ่งข้างแข่งเล่นตระกร้อกันอยู่บริเวณหน้าบ้านของลุงกำนัน แบ่งกันข้างละ 2 คน และมีการวางเดิมพันด้วยข้าวของที่ซื้อจากร้านของลุงกำนัน เช่น น้ำผลไม้ , กาแฟกระป๋อง , เอ็มร้อย , กระทั่งแดง เป็นต้น พวกเขาเล่นกันอย่างสนุกสนาน ชีวิตชีวา ล้อเลียน หัวเราะกันอย่างสนุกสนาน เป็นการฆ่าเวลาสร้างความบันเทิงจากชีวิตที่ไม่ค่อยมีอะไรให้แก้การบันเทิงได้มากนัก

พอตกบ่ายจอโตะได้เตรียมตัวออกเรืออีกครั้ง เพื่อจะไปหาปลาจับสัตว์น้ำกับพวกอีก 2 คน และบอกให้ผมรออยู่ที่บ้านลุงกำนัน เมื่อจอโตะกลับมาจึงจะเดินทางกลับบองตี้บนในช่วงเย็นๆ ผมเห็นจอโตะเตรียมหม้อเบตเตอร์ไปด้วย และได้ทราบต่อมาใช้สำหรับการซื้อตะพานน้ำ

หน่วยลาดตระเวนของทหารพม่า ได้อาศัยพื้นที่บริเวณโบสถ์คริสต์ที่เป็นสิ่งก่อสร้างจากหมู่บ้านกะชอวาเดิมที่ยังเหลืออยู่เป็นฐานที่ปัก ในระหว่างที่ผมนั่งเล่นอยู่ที่ร้านค้าบ้านลุงกำนัน มองเห็นทหารพม่าราว 10 คนในชุดเครื่องแบบชุดสีเขียวใบไม้ ไม่มีลายพรางทั้งเสื้อและกางเกง มีตราสัญลักษณ์ติดอยู่บนบ่าและหน้าอก แบกอาวุธปืนอาณานิคมสูง (ติดเครื่องยิงกระสุนระเบิด) เดินผ่านไป ยังโบสถ์คริสต์ข้างหน้า ลักษณะเหมือนกับว่าพวกเขาเพิ่งออกมาจากป่าหรือการลาดตระเวนอะไรสักอย่าง สำหรับชาวบ้านกะเหรี่ยงที่กลับมาอาศัยอยู่ที่กะชอวานี้ การอยู่ร่วมกับทหารพม่าดูเหมือนจะเป็นเรื่องค่อนข้างปกติคุ้นชิน

พวกจอโควเอาระดานเกมออกมาเล่นกับเพื่อนอีกคนที่หน้าร้านลุงกำนัน ลักษณะเป็นกระดานรูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดเท่าโต๊ะนักเรียนเล็กๆ มีหลุมเจาะตามมุม 6 หลุมเหมือนกับโต๊ะสนุกเกอร์ คนเล่นแบ่งเป็นสองข้างใช้นิ้วชี้คีตแผ่นพลาสติกทรงกลมแบนๆ เหมือนกับลูกสนุกเกอร์ให้ไปชนกับแผ่นอื่นๆลงหลุมไป ใครเก็บได้หมดกระดานก่อนก็ชนะ พวกเขาเล่นแบบติดเดิมพันเป็นอีกตามเคย ผมไม่รู้ว่าเงินที่พวกเขาเพิ่งได้มาจากการขายหมูจะเหลืออยู่มากน้อยเพียงใด แต่ในระหว่างที่จอโควกับเพื่อนเล่นกันเพลินๆอยู่นั้น ก็มีทหารพม่าหลายคนเข้ามาที่ร้าน บางคนก็ยืนดูพวกจอโควเล่น ผู้กองและหัวหน้าชุดลาดตระเวน (คนที่ขอให้พี่เสกไปส่งน้ำมัน) ก็อยู่ในกลุ่มด้วย ทหารหลายคนมาซื้อของและเคลียร์บัญชีที่ติดค้างกับลุงกำนัน มีทหารพม่าคนหนึ่งนำรถกระบะมาเพื่อขนเอาน้ำมันใส่ถังขนาดใหญ่ คาดว่าคงเตรียมขึ้นไปส่งให้หน่วยที่ทำเส้นทาง ทหารพม่าบางคนยืนดูเจบล่าและจอโควเล่นเกมติดนิ้วอยู่ใกล้ๆ บางครั้งที่ทหารคุยกับพวกจอโควก็ใช้ภาษาพม่าสื่อสารระหว่างกัน กะเหรี่ยงที่กะชอวาสามารถพูดคุยภาษาพม่าได้ชัดคล่องหลายคน หลังจากยืนดูอยู่สักพักทหารพม่าก็เข้ามาเล่นเดิมพันกับพวกจอโควและเจบล่าด้วย ตอนแรกทหารพม่าเข้ามาเดิมพันเพียงคนเดียว แต่ต่อมาก็กลายเป็นสองคน เมื่อเจบล่าเห็นว่าเล่นเสียจนเงินหมดก็เลยเลิก ปล่อยให้ทหารพม่าเอาเกมนั้นไปเล่นกันเองแทน

น่าสังเกตว่าพอทหารพม่าเริ่มมาเยอะขึ้นจนเต็มร้านของลุงกำนัน พวกจอโควและเจบล่าก็มีที่ทำถอยห่างออก พวกเขาค่อยๆ เลิกเล่นเกมแล้วถอนตัวออกมาทีละคน จากนั้นก็เดินกลับไปยังร้านค้าบริเวณหน้าบ้านอาเมย ปล่อยให้ผมไว้เพียงลำพังอยู่ท่ามกลางทหารพม่าที่บ้านลุงกำนันนั่นเอง ผมยังไม่แน่ใจว่าพวกชาวบ้านกะเหรี่ยงเหล่านี้ จะมีความรู้สึกไม่พอใจทหารพม่าเหล่านี้ด้วยหรือไม่ แต่ที่สังเกตก็น่าจะเป็นอย่างนั้น ได้ยินหลายคนพูดกันว่า บางครั้งทหารพม่าที่กะชอวาก็จะใช้ชาวบ้านไปทำงานให้กับตนเอง เหมือนกับที่พี่เสกถูกใช้ให้ขนน้ำมันไปส่งให้หน่วยทหารพม่าที่กำลังทำเส้นทาง

กันอยู่ (ภายหลังพี่เสกเล่าให้ฟังว่า ทหารพม่าใช้พวกเขาขนน้ำมันและสิ่งอีก 2 เที้ยว จนรถเกือบพัง) แน่แน่นอนว่าชาวบ้านกะเหรี่ยงในหมู่บ้านชายแดนแห่งนี้ ก็อาจรู้สึกไม่วางใจทหารพม่าอยู่บ้าง แต่ที่สังเกตเห็นได้ คือ พวกเขาอุ่นใจที่มีจอโตะคอยดูแลอยู่ใกล้ชิด

เดินทางกลับบ้องตี้ ข้ามพรมแดนและการต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐไทย-พม่า

พวกหนุ่มๆ กะเหรี่ยงพลพรรคของจอโตะไปรวมกันที่ร้านค้าบริเวณบ้านของอาเมย หลังจาก ที่ทหารพม่าเข้าไปคุ้ยที่ร้านก้านันจนเต็มร้าน กระทั่งในราว 5 โมงเย็น เมื่อจอโตะจะกลับมาพวกเราจึง กลับไปที่บ้านลูกก้านันอีกครั้ง จอโตะจับตะพานน้ำใส่กระสอบถุงปุ๋ยมาได้ 3 ตัว และเตรียมกลับบ้องตี้ ลูกก้านันเตรียมกาแฟและขนมปังให้กับจอโตะอีกเช่นเคย ผู้กองทหารพม่าก็ยังคงนั่งอยู่ที่ร้าน ทักทาย คุยกับจอโตะเล็กน้อย จอโตะมักจะแกล้งทำท่าล้อเลียนทหารพม่าเล็กๆ น้อยๆ เท่าที่มีโอกาส สักพัก พวกผู้กองและหัวหน้าชุดลาดตระเวนทหารพม่า ก็เดินหนีไปทางร้านค้าด้านในแทน ดูเหมือนว่ามีการ ข่มไม่กินเส้นกันระหว่างจอโตะกับทหารพม่า ซึ่งอีกฝ่ายก็พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นมา

จอโตะเอาขากวางป่าที่ยิงได้หลายวันก่อนนี้ ใส่กระสอบปุ๋ยกลับไปบ้องตี้บนด้วย แอบบอก อย่างย่อนเล่นในที่ว่า ในเมื่อป่าไม้บอกไม่ให้เอาเนื้อขากวางเข้าไปเราก็กินขากวางไปแทนคงจะไม่เป็นไร โดยให้ลูกน้องกะเหรี่ยงนอกที่เดินทางล่องเรือไปกับเราเมื่อคำวานนี้ซื้อรถเครื่องอีกคันแบกของกลับไป พร้อมกัน ท้องฟ้าเริ่มมีดครึ้มมากแล้ว พวกเราจึงออกเดินทางกลับ จอโตะบอกว่าเขาตั้งนาฬิกาตาม พรรคพวก ซึ่งใช้เวลาของพม่า ก็เลยช้ากว่าไทยไปครึ่งชั่วโมงทำให้ช้ากว่าที่คาดไว้

เส้นทางขากลับก็เหมือนในตอนที่มา รถเครื่องของจอโตะกับผมวิ่งนำไปก่อน บางครั้งก็หยุด รอลูกน้องที่ขี่ตามมาเป็นระยะ เนื่องจากลูกน้องจอโตะต้องแบบของค่อนข้างหนักทำให้หนักช้ากว่า โดยเฉพาะเมื่อใกล้จะถึงฐานทหารพม่าบนเขาแดน หากไม่มีจอโตะรออยู่ก็อาจเกิดปัญหาขึ้นได้

ระหว่างทางกลับบนเขาแดน จอโตะเล่าให้ฟังว่าเขาได้เคยช่วยเหลือคนที่กะชอวาไว้หลาย ครั้ง จนทำให้คนที่นั่นนับถือและเรียกเขาว่า ‘จอโตะ’ มีครั้งหนึ่งมีเด็ก ซึ่งเป็นลูกของคนตัดไม้บริเวณ แคมป์ก่อนจะถึงกะชอวาป่วยหนัก จอโตะก็ไปติดต่อกับคนในกะชอวาที่มีรถเครื่องพาไปส่งหาหมอที่ บ้องตี้บนแต่ไม่มีใครช่วยพาส่ง อาเมยบอกว่าไม่มีเงินก็เลยไม่มีใครพาเด็กไปส่ง วันนั้นจอโตะกลับ ออกมาจากป่าถึงกะชอวาตอน 6 โมงเช้า เจอเด็กก็ตกใจว่าทำไมไม่มีใครพาไปหาหมอ เขาจึงพาเด็ก ข้อนรถเครื่องออกไปตั้งแต่เช้า ฝนก็ตกทางก็เละ เด็กอ้วกตลอดทาง พาไปส่งโรงพยาบาลเงินก็ออกให้

หมด จึงรอดมาได้ นอกจากนี้ก็มีกรณีของศาสนาจารย์สอนศาสนาในกะซอวา ซึ่งอายุมากแล้วป่วยเป็น มาลาเรีย จอโดะก็พาไปรักษาและให้พักอยู่ที่บ้านของจอโดะนั้นเอง

เมื่อรถเครื่องผ่านด่านของทหารพม่า ด้านแรกพบว่าไม่มีใครอยู่เลย ฐานหน่วยทหารพม่าปิด เจียบสนิทมองผ่านรั้วไม้ไผ่เตี้ยๆ เข้าไปก็เห็นแต่ความมืด จอโดะว่าทหารบนฐานนี้คงจะลงไปยังหน่วย ข้างล่างที่กะซอวาแล้ว พวกเราขี่รถเครื่องไปจนกระทั่งแสงอาทิตย์หายไป จนไปถึงด่านตรวจของทหาร พม่าอีกด่านหนึ่ง ก่อนจะเข้าไปในเขตฝั่งไทย ทหารพม่าใช้ฉายไฟเรียกให้หยุดเพื่อตรวจสอบ แล้วลงมา จากที่พิกัดว่าพวกเราชนอะไรกลับไปบ้าง พวกเขาสนใจตรวจสอบถามถึงมุ้งสำเร็จรูปของผมนอีกเพราะ คิดว่าจะเป็นปืน พวกเรายืนคุยกับทหารพม่าอยู่ในราว 10 นาที จอโดะก็คุยเล่นหยอกล้อทหารพม่าโดยดึง เอาไฟฉายทหารพม่ามาส่องไปทางโน้นที่ทางนี้ที แล้วก็ส่องหน้าทหารพม่าเหมือนกับหยอกล้อเข้าอย่าง สนิทสนม ซึ่งผมเข้าใจว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้กลัวคุณนะ ในช่วงที่คุยกันจอโดะ ซึ่งพูด ภาษาพม่าไม่ได้ ก็ต้องให้ลูกน้องพูดแทน เมื่อขั้นตอนการตรวจสอบเสร็จสิ้น พวกเราก็ไปกันต่อ

กลับเข้ามาถึงฝั่งไทยเป็นเวลาประมาณ 1 ทุ่ม ทิวบริเวณด้านตชด.ห้วยโงมมืดสนิท แต่มี รถบรรทุกขนไม้ไผ่จอดติดเครื่องยนต์ส่องไฟสว่างขวางทางอยู่ท่ามกลางความมืดนั้น บนรถได้บรรทุก ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่เอาไว้เต็มคันรถ ไม้ไผ่เหล่านี้ตัดมาจากฝั่งพม่าและขนลงไปแปรรูปขายทุกวันใน ตอนค่ำแบบนี้ ผมมองเห็นคนงานรับจ้างตัดไม้ไผ่วกนั้งและยืนรายล้อมอยู่ข้างทาง แต่เค้าแก่แจ็กก็อยู่ ด้วย เขาเป็นชายวัยราว 50 กว่าปี ใส่แว่นไว้พุงใหญ่เหมือนเสียคนจีนที่เห็นในละครโทรทัศน์ จอโดะ หยุดรถเครื่องแวะพูดคุยทักทายกับเค้าแก่นิดหน่อย

จากนั้นจอโดะก็ขี่รถเครื่องแวะเข้าไปที่ด้านตชด.ห้วยโงมก่อน มีตำรวจอยู่ 2 คน นั่งดื่มเหล้า กันอยู่ แต่จำแมนกลับไปฐานข้างล่างเพราะไม่สบาย จอโดะบอกว่า “จำแมนบอกว่าอยากกินตะพาบ ผมก็เอามาฝาก” แล้วให้ลูกน้องเอากะสอบออกมาแบ่งเอาตะพาบตัวใหญ่ที่สุด จากกะสอบถุงปุ๋ยทิ้ง ไว้ที่ฐานตชด.นั้น พวกเราขี่รถเครื่องไปต่อจนถึงด่าน อ.ส. ก่อนจะเข้าบริเวณชุมชน มีอ.ส.แจ่ม ซึ่งเป็น คนเชื้อสายกะเหรี่ยงบ๊องดีเดิมกับ อ.ส. คนไทยอีกคน ทั้งคู่กำลังผิงไฟกันหนาวกันอยู่ข้างในป้อม จอ โดะก็เอาตะพาบน้ำมาแบ่งให้อีกตัว แต่เป็นตัวเล็กกว่า อ.ส.แจ่มแซวว่า “ทีหลังเอาตัวใหญ่ๆ หน่อย”

จอโดะบอกวากับผมภายหลังว่า “เวลาข้ามไปฝั่งโน้น (กะซอวา) ได้เนื้อมาก็เอามาแบ่งกัน อย่างนี้แหละ ถือว่าแบ่งกันกิน บางทีก็แบ่งให้จำที่ป้อมตำรวจอีก ให้กันทุกด่าน” การให้สิ่งตอบ แทนกับเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการเคลื่อนผ่านพรมแดน ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐไทยและ พม่า (ดังที่ด่านตรวจทหารพม่าบนเขาแดน) จึงถือเป็นรูปแบบการต่อรองที่ประนีประนอมของผู้คน

บริเวณชายแดนต่ออำนาจควบคุมของรัฐ ซึ่งทำให้การข้ามแดนของผู้คนและสินค้า ดังเช่นการนำเข้าเนื้อสัตว์หรือผลผลิตจากป่าอื่นๆ ในฝั่งพม่าเข้ามายังฝั่งไทยเป็นเรื่องที่สามารถผ่อนผันยินยอมให้กันได้ ในชีวิตที่เป็นจริงของคนในท้องถิ่น

ส่งท้าย

หลังจากคำคืนที่พี่ใหญ่ส่งผมกลับถึงบ้านพักในบ้องตึ้นแล้ว ผมไม่เคยมีโอกาสดูกลับไปยังกะซอวาอีกเลย เนื่องจากโอกาสของจอโคะและผมเองต่างก็ไม่เอื้ออำนวยหลายอย่าง ผมได้ทราบข่าวคราวของพวกจอโคะ เจบล่า และมอลาที่ ในช่วงแรกที่ผมยังเก็บข้อมูลอยู่ในบ้องตึ้น โดยผ่านทางพี่ใหญ่ ซึ่งเล่าว่าพวกเขาก็ยังคงอยู่ที่กะซอวาและบางครั้งก็ข้ามมาเที่ยวในบ้องตึ้นอยู่เหมือนกัน ผมได้อัศจรรย์ภาพที่ถ่ายกับพวกเขาจากริมแม่น้ำตะนาวศรีฝั่งพม่า และฝากพี่ใหญ่นำไปให้พวกเขาเป็นที่ระลึก แต่ผ่านมาจนวันนี้ ผมไม่แน่ใจว่าพวกหนุ่มกะเหรี่ยงเหล่านั้นจะยังอยู่ที่นั่นหรือไม่ เจบล่าเคยบอกไว้ว่าเขากำลังเดินทางขอลี้ภัยไปประเทศที่สามเหมือนกับพ่อแม่พี่น้องของเขาที่ล่องหน้าไปก่อนแล้ว แต่จะได้เดินทางไปแล้วหรือยัง...ผมไม่อาจรู้ได้ นับตั้งแต่ที่ข้ามพรมแดนไปในครั้งนั้นผ่านไปสองปีแล้ว บ้านกะซอวาจะเป็นอย่างไรต่อไปในปัจจุบัน แต่สิ่งหนึ่งที่ผมคาดเดาได้อยู่บ้าง คือ トラบเท่าที่สถานการณ์ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดน ยังคงสงบเงียบปราศจากความรุนแรงหรือการสู้รบเหมือนในอดีต ชีวิตของผู้คนระหว่างสองพรมแดนก็ยังคงเดินระริบต่อไป การทะลุผ่านของผู้คน วัฒนธรรม และสิ่งของเคลื่อนย้ายตัดข้ามพรมแดนรัฐชาติไทย-พม่า จะยังคงดำเนินไปトラบเท่าที่ความท้าทายใหม่ๆ ซึ่งอาจจะปรากฏขึ้น และทำให้เส้นพรมแดนระหว่างผู้คนเหล่านั้น ปรากฏเด่นชัดหรือพรั่นเลือนลงกว่าเดิม.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายคมลักษณ์ ไชยยะ
ที่อยู่	10/26 หมู่ 1 ตำบลบางกรวย อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2542	สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2544	สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรชั้นสูง บัณฑิตอาสาสมัคร สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2547	ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
แหล่งทุน	สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร